STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06579

SHELOMOH HA-MELEKH

Abba Gordin

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אבא גארדין

שלמה המלך

היסטארישער ראמאן

הויפט פארשפרייטער:
פארלאג „מנורה" רח' זנגביל 24, תל־אביב, ישראל

Yid F
G65s

Cop. 1

ABBA GORDIN

KING SOLOMON

HISTORICAL NOVEL

Copyright by Abba Gordin
Printed in Israel, Tel-Aviv, 1960

נדפס בישראל, תל־אביב, תש״ך
Ramat-Gan, 36, Rechov Rashi.

THE CHICAGO PUBLIC LIBRARY
APR 12 1962

דפוס א. מוזס, רח׳ פין 7, תל־אביב.

בוך איינס

שלמה׳ס געבוירן ווערן און זיין דערציונג

א דאַנק מײַן פֿרײַנט
א. בערניקער.

אבא גאָרדין
רמת־גן, ישראל

פאַרוואָרט

„שלמה המלך איז אַ גלגול פון משה רבנו ע״ה. וועגן אים שטייט געשריבן אין (שמות ב׳, ו׳): ,און דאָס קינד וויינט׳. און פרעהס טאָכטער האָט אים געראַטעוועט, דעריבער האָט ער זי גענומען פאַר אַ ווייב״ (ספר הגלגולים לר׳ חיים וויטאַל, דף ל״ו; פראַנקפורט, תמ״ד).

„און שלמה המלך וואָס אלהים האָט אים געגעבן קלוגשאַפט און וויסעניש... אויך פון די אייגנשאַפטן פון די גראָזן אַזוי אַז ער האָט אַפילו אָנגעשריבן א בוך פון רפואות, ווי עס שטייט געשריבן (מלכים א׳, ד׳, י״ג): ,און ער האָט גערעדט וועגן ביימער, פון צעדערבוים אין לבנון ביזן מאָך־גרעזל, וואָס וואַקסט אַרויס פון וואַנט׳.

און איך האָב געזען דעם איבערגעזעצטן בוך, וואָס הייסט ,די גרויס־קלוגשאַפט פון שלמהן׳, און אין אים שטייט געשריבן: ,עס איז ניט פאַראַן עפּעס באַזונדערס אין דעם געבוירן־ווערן פון אַ קעניג אָדער אַ געזועלטיקער, דאָס קומען אויף דער וועלט און דאָס אַוועקגיין פון דער וועלט איז גלייך פאַר אַלעמען. דעריבער האָב איך געבעטן מיך צו באַגנעדיקן מיט אַ גייסט פון קלוגשאַפט. און איך האָב גערופן — און דער גייסט פון וויסעניש איז צו מיר געקומען און איך האָב אים אויסדערווילט בעסער פון דעם צעפּטער און טראָן. וואָרעם אלהים איז דער געבער פון וויסעניש אָן פאַלשקייט, צו וויסן ווי איז אַנטשטאַנען די וועלט, און די טואונג פון די מזלות, דעם אָנהויב, ענד און מיטן פון צייט, און די היפּאָטענוזעס און קאָמעטן־ווידלען, און ווי אַזוי באַווירקן די סעזאָנען דעם פאַרלויף פון די הימלען און די שטענדיקייט פון די שטערן, דעם גוטמוט פון די בהמות און דעם גרימצאָרן פון די חיות, די שטאַרקייט פון די גייסטער און די געדאַנקען פון מענטשן, די פאַרהעלטענישן פון די ביימער און די פּאָטענצן פון די וואָרצלען, אַלץ וואָס איז פאַרהוילן און אַלץ וואָס איז אַנטפּלעקט — האָב איך געוווסט׳.

דאָס אַלץ האָט ער אַרויסגענומען פון דער תורה. אַלץ האָט ער אין איר געפונען. אין אירע טייטשן און דרינגונגען, אירע בוכשטאַבן און שטריכעלעך... און אַזוי האָט געזאָגט וועגן אים דער פסוק (מלכים א׳, ה׳,

י׳)׃ און שלמהס קלוגשאַפט איז געווען געמערט איבער דער קלוגשאַפט פון די מזרח קינדער׃ דאָס מיינט צו זאָגן, אַז ער איז געווען באַהאַוונט אין טרעפעניש און צויבעריי... ,איבער דער קלוגשאַפט פון מצרים׳, ווייל ער איז געווען א ווייסער פון כישוף מאַכעריי, וואָס דאָס איז די קלוגשאַפט פון מצרים. און פון דער נאַטור פון די געוויקסן׃ און אַזוי האָבן זיי געזאָגט (מדרש תנחומא,, קדושים. ו׳)׃ ,אַפילו פעפער האָט שלמה געפלאַנצט אין לאַנד... און זיי פלעגן גלייך געבן פרוכט׳, (די הקדמה פון רמב״ן (רבנו משה בן נחמן 1195—1270) צום ספר בראשית, ח׳—ט׳, פירוש הרמב״ן על התורה).

דאס געבוירן ווערן

1

בת־שבע, נאָך דעם ווי איר זון, וואָס זי האָט געהאַט פון דוידן, איז געשטאָרבן, איז זי כמעט ווי ניט אַרויס פון שטוב. געוווינט האָט זי אין קעניג דוידס הויף. דער „חצר המלך" איז באַשטאַנען: פון גערוימע פּאַלאַטעס, וווּ די זיצונגען פון דוידס ראַטגעבער פלעגן רעגולער אָפּגעהאַלטן ווערן; פון קאַזאַרמעס פאַר דער קעניגלעכער לייב־גוואַרדיע, כרתי ופלתי; פון אַ גרויס; געצעלט, הינטער און אונטער די פאָרהאַנגען פון וועלכן עס האָט זיך געפונען דער ארון־הברית; אַכט באַזונדערע שטיבער, וואו עס האָבן געוווינט דוידס אַכט ווייבער מיט זייערע קינדער און דינסטן: און אַ גאַר גרויס הויז וווּ עס האָבן זיך אויפגעהאַלטן זיינע צען קעפּסווייבער.

בת־שבע האָט נאָך אַלץ געטרויערט אויפן טויט פון איר עופהלע. זי האָט געהאַט מער ווי אַ ביסל פאַרדרוס, און האָט זיך אויך שטאַרק געוווּנדערט וואָס דויד, גלייך ווי מ'האָט אים אָנגעזאָגט, אַז דאָס קינד איז געשטאָרבן, איז אויפגעשטאַנען פון דיל, זיך אָרומגעוואַשן, זיך אויסגעשמירט מיט בוימל, אָנגעטאָן זיינע מלכות קליידער, אַוועק אין געצעלט, וווּ דער ארון האָט זיך געפונען, האָט זיך געבוקט און געדאַנקט השם, אָנגענומען זיין רעכטפאַרטיקן משפט; און איז אַריין אין הויז און געבעטן מען זאָל אים גרייטן צום טיש, ער האָט זיך געזעצט עסן מיט אַ שאַרפן אַפּעטיט פון אַן אויסגעהונגערטן נאָך די פאָר טעג פאַסטן, — ווי קיין זאַך וואָלט ניט געהאַט געשען.

ווי האָט ער געקענט אַזוי האַנדלען? האָט זי זיך געפרעגט און איבער־געפרעגט. זי האָט עס ניט געקענט באַגרייפן און האָט מיט דער הנהגה זיינער בשום אופן ניט געקענט שלום־מאַכן.

ניט זי אַליין האָט זיך געחידושט און ניט געקענט באַנעמען זיין מאָדנעם אויפפיר, אַלע אין הויף זיינען געווען אויסער זיך. זיי האָבן ניט געקענט פאַרשטיין, ווי אַזוי דויד, וואָס האָט דעם עופהלעס קראַנקייט

גענומען זיך אַזוי שטאַרק צום האַרצן, האָט ביי זיך געקענט פועלן עס צו טאָן, אַרויסווייזן אַזאַ קאַלטבלוטיקייט און, פיליכט, אויך גלייכגילטיקייט צו זיין קינדס טויט. כל־זמן עס איז קראַנק געווען האָט דויד געהאַלטן אין איין מתפּלל־זיין, געפאַסט טאָג נאָך טאָג, אונטערגעלעגט זיך דאָס האַרץ בלויז שפּעט אין אָוונט מיט אַ שטיקל ברויט און פאַרטרונקען מיט וואַסער. ער האָט באַפוילן ברענגען די בעסטע רופאים. ער האָט זיי באַשאָנקען מיט די רייכסטע מתנות. זיך געבעטן ביי זיי צו טאָן אַלץ וואָס נאָר מעגלעך אום צו ראַטעווען דאָס קינד. ער איז ניט אָפּגעטראָטן פון קינדס וויגל, ווי ער וואָלט אַ מאַמע געווען ניט קיין טאַטע. ער איז צו זיך אין פּאַלאַטע ניט געגאַנגען שלאָפן. ער פלעגט זיך לייגן אויפן הוילן דיל אויף יענער זייט טיר פון צימער, ווו דאָס קינד האָט זיך געראַנגלט מיטן טויט. און ווען מ׳האָט זיך ביי אים געבעטן ער זאָל כאָטש לאָזן זיך אונטערבעטן מיט אַ טעפּיך אָדער מיט אַ פּאָר פּעלכלעך, האָט ער ניט געוואָלט הערן. „אַזוי איז בעסער", האָט ער געזאָגט, „זאָל יהוה זען מיין צער, מיין פּיין, אפשר וועט ער זיך דערבאַרעמען און וועט ניט שטראָפן דאָס אומשולדיק עופהלע פאַר מיינע זינד". זיי האָבן זיך ניט געקענט באַהערשן און אָפן אַרויסגעוויזן זייער שטוינען איבער זיין הנהגה. אַלע האָבן געוווסט אַז דויד איז אַ מענטש מיט אַ שטאַרקן כאַראַקטער. אָבער דאָס איז שוין געווען איבערנאַטירלעך. עס האָט געגרענעצט מיט גלייכגילטיקייט. ווי אים וואָלט דער גאַנצער ענין גאָר ניט אָנגעגאַנגען. ווי איינער זאָגט: אַ קינד איז אויך אַ טייערע מציאה ווען כוח איז פאַראַן אין די לענדען...

די גאָר נאָענטע מקורבים האָבן זיך אָנגענומען מיט דרייסט און האָבן אים געפרעגט: סטייטש, היתכן? ווען דאָס קינד האָט נאָך געזשיפּעט האָסטו געפאַסט און געקלאָגט, געבעטן רחמים ביים רבונו של עולם, און אַז עס האָט צוגעמאַכט די אויגעלעך אויף שטענדיק, האָסטו זיך געזעצט עסן ווי קיינמאָל גאָרנישט? מיר פאַרשטיין דיך ניט, אונדזער האַר קעניג.

ער איז זיי ניט געבליבן שולדיק קיין ענטפער און זיינע רייד זיינען געווען זייער שכלדיק. אָט־וואָס זיין תשובה איז געווען: אַזוי לאַנג ווי אין קינד האָט נאָך געטליעט אַ פונק פון לעבן, האָב איך נאָך געהאַט אַ האָפענונג, אַז השם ירחם, דער אויבערשטער וועט זיך דערבאַרעמען, און איך האָב געפאַסט און געבעטן השם, אָנגעטרונקען מיין תפילה מיט זודיקע טרערן, אָבער אַז עס איז געשטאָרבן, איז וואָס זאָל איך פאַסטן; איך קען, דען, אים לעבעדיק מאַכן, אים ברענגען צוריק?! איך גיי צו אים, מיט יעדן

טאָג קום איך אַלץ נעענטער צו אים, ער צו מיר וועט שוין קיינמאָל ניט קומען.

זייער חכמהדיק, אָבער דאָס איז דאָך אַ קאָפּ־ענטפער, האָט בת־שבע געטראַכט און איבערגעטראַכט. און אַ מענטש האָט דאָך אַ האַרץ אויך, אויב ניט אַ קאָפּ אויך. דאָס האַרץ, דאָס געפיל, קומט דאָך צוערשט. דער ערשטער זון פון אַ געליבטער פרוי שטאַרבט און אין אַזעלכע יסורים, נאָך גאַנצע זיבן טעג און נעכט ברענען ווי אין אַ העליש פייער — און ער האָט עס געגומען אַזוי לייכט. צייגט עס דען ניט אַז ער האָט מיך ניט ליב? אים פאַרדריסט וואָס ער האָט זיך מיט מיר פאַרבונדן. און ער ווייזט זיך טאַקע ניט זינט דאָס אומגליק האָט פּאַסירט.

בת־שבע וויינט זיך פאַנאַנדער אויפן קול. אויף איר געוויין קומט האַסטיק אַריין אין צימער עטרה, בת־שבעס אַם. אַן אַלטע פרוי, גרויע האָר, אָבער די סימנים פון איר אַמאָליקער שיינקייט נאָך ניט אינגאַנצן אָפּגעמעקט פון אירע געזיכט־שטריכן.

— מיין בת־שבעלע! וואָס וויינסטו ווייטער?! געגוג זיך אָנגעוויינט. וויפל איז דער שיעור! עס איז אַ זינד אַזוי פיל צו קלאָגן און טרויערן, עס זיינען דאָך שוין אַריבער דריי חדשים. — זי גייט צו אוןווישט בת־שבען אָפּ די אויגן. — דו וועסט זיך דאָך די אויגן אויסוויינען, דיינע ליכטיקע אויגן פאַרטונקלען, גאָט באַהיט! דיינע אויגן, זיי פינקלען דאָך ווי די שטערן אין הימל! אַ פרוי איז באַשאַפן געוואָרן פאַר איין זאַך, פאַר שיינקייט. אַ מיאוסע פרוי איז ניט קיין פרוי, זי איז בלויז אַ באַשעפעניש צו מאַכן קינדער. און די גאַנצע שיינקייט פון אַ פרוי ליגט אין אירע אויגן. און דו שאַנעוועסט גאָרניט דיינע אויגן! ווייסטו. דען, ניט אַז לאהס אויגן זיינען געוועזן שלאַפע פון וויינען און קלאָגן. זי האָט אַלץ מורא געהאַט אַז מען וועט זי חתונה־מאַכן פאַר עשון, די עלטסטע שוועסטער פאַר דעם עלטסטן ברודער. און יעקב האָט ליב געהאַט רחלן, ניט לאהן...

— טייערע עטרה! אויף וואָס דאַרף איך מיינע אויגן, אַז מיין וועלט איז מיר שטאָק־פינצטער! מיין קינד האָב איך פאַרלוירן. אים באַגראָבן צוזאַמען מיט דער ליבע פון מיין מאַן, קעניג דויד. זינט דעם בראָך האָט ער מיין שוועל ניט אַריבערגעטראָטן. דו ווייסט דאָך, אַז ער ווייזט זיך ניט, אַז ער מיידט אויס אפילו פאַרבייצוגיין מיינע פענצטער. קומט אַליין ניט און שיקט, אַפילו, ניט פרעגן וואָס איך מאַך. ער איז אינגאַנצן פאַרפרעמדט געוואָרן. — זי זיפצט טיף און אַ שטראָם פון טרערן גיט זיך

ווידער אַ גאָס פון אירע אויגן. די טרערן קייקלען זיך איבער אירע אַביסל־פאַרבלייכטע באַקן.

— פאַרפרעמדט געוואָרן, זאָגסטו?! עס קען ניט זיין! אַזאַ הייסע ליבע ווי זיינע ווערט ניט אַזוי גיך אָפּגעקילט, און אויסגעלאָשן אוודאי ניט. ער איז פאַרטאָן אין מלוכה־אַנגעלעגנהייטן, מיט מלחמות, וואָס הערן קיינמאָל ניט אויף. איידער איין קריג ענדיקט זיך, פאַנגט זיך אָן אַ צווייטער.

— עטרה טייערע! וואָס ווילסטו מיך טרייסטן מיט פּוסטע רייד: מלחמה! אַן אויסרייד — מלחמה! און אונדזער באַהעפטונג איז דען ניט פאָרגעקומען בשעת עס האָט געפלאַקערט דער קריג קעגן די פאַרשאָלטענע בני־עמון? ווען מ׳האָט פונקט באַלאַגערט זייער רעזידענץ־שטאָט רבה. מלחמה און ליבע גייען פון שטענדיק אָן צוזאַמען. מלחמות ברענגען טויט און ליבע שאַפט לעבן. בעת מלחמות ווערן געבוירן מער קינדער איידער אין די פרידלעכע צייטן... די בלוטן זידן, קאָכן און די גלוסטונגען שטייגן העכער און העכער. דער קריג פאַרשניידט אַסך לעבנס, יונגע און אַלטע, דאַרף ליבע קומען און פאַרזייען די לעבנס־פעלדער איבעראַנייס, גוט צו מאַכן די פאַרלוסטן. ס׳איז ניט די מלחמה, מיין טייערע עטרה, ניט זי האָט באַזייטיקט מיין מאַן פון מיר. ס׳איז עפּעס אַנדערש.

— דו האָסט געדאַרפט וועגן דעם זיך אַדורכריידן מיט נתן הנביא. ער האָט דעם קעניג דויד אָנגעשראָקן, אים געשטראָפט מיט צו האַרבע רייד. ער האָט דאָך אַ פייערדיקע צונג, דערצו געברויכט ער נאָך משלים, וואָס טרעפן אין סאַמע פּינטל. אַלע אין ירושלים און אויך איבערן גאַנצן לאַנד איבערדערציילן דעם משל מיט דעם אָרימאַנס שעפּסעלע... שמועס זיך אַדורך מיט אים. ער האָט אַ גרויסע ווירקונג אויפן קעניג. אונדזער מעכטיקער און ווילנפולער האַר קעניג הערט זיך צו צו זיינע רייד, ווי אַ קינד צו אַ פאָטער. ער איז דאָך אַ הייליקער מאַן און אַ צוקונפט־פאָרויסזאָגער. מ׳האַלט פון אים מער ווי פון גדן, דעם זעער. דאָס און נאָך עפּעס. גיי אַריבער קיין גבעון, דאָרט איז דאָך אונדזער גרעסטע במה. ברענג זינדאָפּער... און, דערהויפּט, וויין זיך אויס פאַר השם און עפן אויף דיין צעווייטיקט האַרץ פאַר אים, ווי די הייליקע חנה, שמואלס מוטער, האָט געטאָן, און בעט אַז די ליבע פון דיין מאַן זאָל זיך אומקערן צו דיר. און זאָג צו אַז דעם זון, וואָס דו וועסט האָבן פון אים, וועסטו אָוועקשענקען צו אלהים, ווי חנה האָט זיך פאַרשוואָרן און איז געהאָלפן געוואָרן. —

און ווען דו רעדסט מיט נתן הנביא פֿאַרזיכער אים, אַז ער וועט זיין דער דערציער און גייסטיקער פֿאָטער פֿון דיין קומענדיקן זון דאָס וועט אים גלייך אריבערגעווינען אויף דיין זייט. און ער וועט שוין זען, אַז דוד זאָל קומען צוריק צו דיר אזוי גיך ווי דיינע אבלות־טעג וועלן זיך ענדיקן און דו וועסט אויסטאָן דיינע שוואַרצע קליידער.

אגב האָב איך דיר געבראַכט דודאים פֿון פֿעלד. איך וועל זיי פֿאַרקאָכן און האַלטן גרייט אין הויז דעם ליבע־געטראַנק. ווען דויד וועט קומען צו דיר אויף נאַכטמאָל, גיב עס אים צו טרינקען און זיין גלוסטונג צו דיר וועט זיך קיינמאָל ניט אָפּטאָן.

— אַ גרויסן דאַנק דיר ,עטרה. ניט אומזיסט רופט מען דיך עטרה, דו ביסט באמת מיין קרוין פֿון קאָפּ און אויך די געהירן אין מיין קאָפּ. דיין ראָט איז אויסגעצייכנט. איך וועל טאָן ווי דו עצהסט מיר. זאָג מיר בלויז, וואו געפינט זיך איצטער נתן? איז ער אין ירושלים?

— זיכער אין ירושליב. איך האָב אים היינט אינדערפֿרי געזען פֿונ־דערווייטנס.

— איך וועל טאָקע באַלד אַריבערגיין צו אים, און זען וואָס ער קען טאָן פֿאַר מיר.

2

דאָס שטיבעלע וואו נתן האָט געוואוינט האָט זיך געפֿונען אין אַ פֿאָרשטאָט פֿון ירושלים, אויפֿן סאַמע ראַנד פֿון כרך אין מזרח זייט. עס איז געשטאַנען אויף אַ שפּיץ פֿון אַ משופּעדיקן בערגל. דאָס הייזעלע געליעפּעט פֿון ליים און צוגעדעקט מיט צווייגן פֿון פּאַלמען איז געווען איינגעטיילט אין דריי צימערן.

אין צימער, אין וועלכן נתן איז געזעסן, איז געשטאַנען אַ לאַנגער טיש צענויפֿגעשלאָגן פֿון אומגעהובליעוועטע ברעטער. אויף אים זיינען געווען אַנגעלייגט פֿאַרשיידענע מגילות, אייניקע פֿון פּאַרמעט און אייניקע פֿון פּאַפּירוס, און גאַר אַנדערע פֿון ליימענע טאַבעלן אין וועלכע די בוכשטאַבן זיינען געווען אַריינגעקריצט און אָנגעפּילט מיט שוואַרצן טינט. אויף אַ טאַבורעט דערביי איז געשטאַנען אַ ליימענער טעפּל מיט אַ פּאַרמיש פֿון סאַזשע און לעבן אים אַ בערשטל, אָפּנים גרייט צום שרייבן. אויפֿן וואַנט איז געהאַנגען אַ פֿידעלע.

פֿונדערווייטנס האָט מען דעם קליינעם בנין קוים געקענט אַרויס־זען.

אַזוי פּאַרטונקט איז עס געווען אין פּרוכט־ביימער און קוסטעס פון יאַגדעס.

נתן איז געזעסן אויף אַ קישעלע פון פעלכלעך, פאַרטיפט אין לייענען אויפן קול, מיט אַן אָריענטאַלישן טראָפּ־ניגון, אַן אַלטע מגילה. פון צייט צו צייט האָט ער גענומען אַ פענדזל איינגעטונקט אין דעם פּאַרמיש און איבערגעצויגן דאָ און דאָרט אַן אָפּגעבליאַקעוועטן אות.

בת־שבע האָט אָנגעקלאַפּט אין טיר. ער איז געווען אַזוי אַריינגעטאָן אין לייענען, אַז ער האָט ניט געהערט איר לייכטן אָנקלאַפּ. זי וואָלט געהאַט געמיינט אַז קיינער איז ניטאָ און וואָלט זיך גלייך צוריקגעצויגן, ווען צו איר וואָלטן ניט דערגאַנגען די אויסגעזונגענע ווערטער פון דער מגילה. זי האָט דערקענט נתנס מעלאָדיש־זאַנפטע שטים. זי האָט איצטער אַ קלאַפּ געטאָן אַביסל שטאַרקער. צום דריטן מאָל ערשט האָט ער דערהערט דאָס קלאַפּן. ער איז אויפגעשטאַנען און צוגעקומען צו דער טיר, זי געעפנט און זי אַריינגעבעטן מיט די ווערטער:

— קום אַריין און זיי געבענטשט פון אלהים פון ישראל!

בת־שבע איז געווען אַזוי דיק פאַרשלייערט, אַז ער האָט זי צוערשט ניט דערקענט.

— זאָג מיר, טאָכטער, וואָס האָט דיך געבראַכט אַהער? — אין נתנס קול איז געווען איבעראַשונג און באַוואונדערונג: וואָס קען פאַרלאַנגען פון אים די אומבאַקאַנטע און אומדערוואַרטע באַזוכערין?

ווי נאָר זי האָט איבערגעטראָטן די ניט הויכע שוועל האָט בת־שבע אַראָפּגענומען דעם וואָל פון געזיכט. ער האָט זי גלייך דערקענט און כמעט מיט שרעק אויסגערופן:

— פרוי בת־שבע, וואָס האָט פּאַסירט? איז פרידן צו דיר און צו דוידס הויז?

— פרידן — איז געקומען איר שטילער ענטפער.

— אַזוי אומגעריכט, מיר ניט געלאָזן וויסן אַז דו קומסט. איינע אַליין, אָן אַ באַגלייט?! צו וואָס האָסטו זיך געדאַרפט מטריח־זיין אַרויפצושטייגן אויף אַזאַ משופּעדיקן בערגל? דו האָסט דאָך געקענט שיקן מיך רופן!

— איך האָב ניט געוואָלט אַז מען זאָל וויסן פון אונדזער באַגעגעניש.

נתן האָט אַוועקגעשטעלט פאַר איר אַ טאַבורעט, אים צוגעדעקט מיט אַ ציגן־פעלכל און זי געבעטן זיך זעצן: — ביסט דאָך מיד פון גיין.

אַז זי האָט זיך צוגעזעצט און זיך אַ ווײַלע אָפּגערוט האָט ער זיך געווענדט צו איר:

— רייד און זאָלן דיינע ווערטער מיר קלאָר מאַכן וואָס דו באַצוועקסט

— איך האָב געוואָלט זיך דורכריידן מיט דיר וועגן אַן ענין אין חעלכן, איך ווייס, דו ביסט פאַראינטערעסירט אפשר ניט אין אַ קלענערער מאָס ווי איך...

— רייד, פרוי בת־שבע, איך הער זייער אויפמערקזאַם.

בת־שבע האָט זיך ארומגעקוקט אַזוי ווי זי וואָלט זיך וועלן פאַרזיכערן, אַז קיינער הערט ניט אונטער. זי האָט אָנגעהויבן אין שטילע טענער, וואָס זיינען שפעטער צו, וואָס מער זי האָט גערעדט און זיך צעוואַרעמט, געוואָרן שטאַרקער און העכער.

— הייליקער מאַן, נתן! דיין משל וועגן דאָס „שעפסעלע פון אָרימאַן" איז פאַרשפרייט איבערן גאַנצן לאַנד פון דן ביז באר־שבע, צו מיין שאַנד און צו דוידס אומכבוד. אָבער ניט אום מיין נאָמען גייט עס מיר. זאָל מען פון מיר אָפלאַכן, זאָל מען מיך און קעניג דוידן באַריידן אומזיסט. איך ווייס אַז דו, דער מאַן פון אלהים, האָסט ניט גערעדט אויס בייזן ווילן, און ניט פון זיך אַליין, וואָס דיר איז איינגעפאַלן צו זאָגן. דו האָסט, וואַרשיינלעך, געהאַט אַ זעונג וועגן דעם. אָבער זעונגען לאָזן זיך אויסטייטשן פאַרשידן. און לויט מיין באַשיידן פאַרשטיין, ביסטו ניט געווען גערעכט אין דיינע משלדיקע רייד צו מיין האַר, קעניג דויד. אויב איך מעג אַזוי זאָגן, איך בין דאָך ניט מער ווי אַן איינפאַכע פרוי, דו ביסט געווען אינגאַנצן אומגערעכט אין דיין קללה. איך קען ניט באַגרייפן ווי דו האָסט גאָר געקאָנט ביי זיך פועלן אַרויסצוברענגען פון דיין הייליק מויל אַזאַ שרעקלעכן פלוך אויפן הויזגעזינט פון השם געזאַלבטן קעניג.

עס איז מיר זייער שווער עס צו טאָן, אָבער איך מוז איבערזאָגן דיינע אייגענע רייד, כדי דו זאָלסטו איינזען ווי האַרב זיי זיינען געווען און צוריקרופן און אָפשאַפן זיי ווי זיי וואָלטן קיינמאָל פון דיר ניט אַרויסגערעדט געוואָרן.

הער וואָס דו האָסט געזאָגט צום קעניג דויד:

„און אַצינד, אַ שווערד וועט זיך ניט אָפטאָן פון דיין הויז אויף אייביק. דערפאַר וואָס דו האָסט מיך פאַראַכט און האָסט גענומען דאָס ווייב פון אוריה, דעם חתי, פאַר א פרוי פאַר דיר, אַזוי האָט געזאָגט יהוה, איך שטעל אויף אַן אומגליק אויף דיר פון דיין הויז אויס, און איך וועל נעמען דיינע ווייבער און זיי אָפגעבן צו דיינע פריינט פאַר דיינע אויגן; און ער וועט ליגן מיט דיינע ווייבער פאַר די אויגן פון דערדאָזיקער זון,

וואָרום דו האָסט געטאָן אין פאַרבאָרגעניש און איך וועל טאָן דידאָזיקע זאַך קעגן גאַנץ ישראל און אַקעגן דער זון".

— איך בין אַלע מאָל גרייט צו בעטן פאַרגעבונג, אויב איך האָב באַגאַנגען אַן עוולה קעגן עמעצן דורך אַ פאַרזען. איך בין גרייט צו פאַריכטן מיינעם אַ טעות. אָבער דאָס מאָל האָט גערעדט דורך מיר די שטים פון יהוה און דער קול פון פאָלקס געוויסן. איך בין געווען אויפגע־בראַכט אויפן קעניג. ער איז טאַקע אונדזער גרויסער מעכטיקער הערשער, אָבער איבער אים שטייט אַ גרעסערער הערשער, דער אַלמעכטיקער און זיין באַפעל איז געבאָט אויך פאַרן קעניג. ער איז דער קעניג איבער אַלע קעניגן. און דער מלך דויד, ניט ווייניקער פון דעם לעצטן און אָרעמסטן מאַן פון קלענסטן שבט און נידעריקסטער משפחה, איז מחויב צו געהאָרכן און ניט פאַרברעכן קעגן געזעץ פון יושר און גערעכט. און ווי נאָר איך האָב זיך דערוווּסט, אַז ער האָט איבערגעטראָטן דעם פאַרזאָג פון דער הייליקער תורה, בין איך אַוועק צו אים און אים געשטראָפט מיט האַרבע רייד און אים געשאָלטן מיט די שרעקלעכסטע קללות. מיר, נביאים, זיינען שליחים פון אלהים און מיר שאַנעווען ניט קיינעם, מעג ער אַפילו זיין אַ געזאַלבטער און געקרוינטער. מיר שרעקן זיך ניט פאַר מענטשלעכער מאַכט. ווען איך וואָלט באַדאַרפט באַצאָלן מיטן לעבן פאַר מיינע שאַרפע מוסר־רייד און קללה, וואָלט איך זיך ניט צוריקגעהאַלטן. אַ נביא טאָר ניט צוריקהאַלטן זיין שטראָפן און וואָרענען קעגן זינד. ווען ער פאַרשווייגט און פאַרקוקט זינד, טוט זיך אָפּ פון אים דער הייליקער גייסט, און אַן דעם הייליקן גייסט איז דער נביא ניט בלויז אויס נביא, נאָר בפועל־ממש אויס מענטש. ער אַליין קריגט די ערגסטע און שטרענגסטע שטראָף פון דער האַנט פון השם־צבאות.

דער נביא טראָגט אַ גרויסע און שווערע אחריות. ער איז ווי אַ וועכטער פון דעם הויז פון ישראל. אַז ער הערט אַ וואָרט פון יהוהס מויל מוז ער די קינדער פון ישראל וואָרענען. אַז אלוהים זאָגט צו דעם רשע: שטאַרבן מוזטו שטאַרבן; און דער נביא וואָרנט אים ניט און רעדט ניט צו דעם רשע, ער זאָל זיך אָפּקערן פון זיין שלעכטן וועג, כדי ער זאָל לעבן, וועט ער, דער זינדיקער, שטאַרבן פאַר זיין זינד און זיין בלוט וועט יהוה מאָנען פון נביאס האַנט. אָבער אויב דער נביא האָט געוואָרנט דעם רשע און ער האָט זיך ניט אָפּגעקערט פון זיין שלעכטסקייט און פון זיין פאַרדאָרבענעם וועג, וועט ער שטאַרבן פאַר זיין זינד, און דער נביא

האָט געראַטעוועט זיין אייגענע זעל; און אַז דער רעכטפאַרטיקער קערט זיך אָפּ פון זיין גערעכטיקייט און ער טוט אומרעכט, וועט יהוה לייגן אַ שטרויכלונג פאַר אים: ער וועט שטאַרבן. ווייל דער נביא האָט אים ניט געוואָרנט, וועט ער שטאַרבן פאַר זיין פאַרברעכן, און זיינע גערעכטיקייטן, וואָס ער האָט געטאָן, וועלן ניט דערמאָנט ווערן; און זיין בלוט וועט יהוה מאָנען פון נביאס האַנט. אָבער אויב דער נביא האָט אים, דעם רעכט־פאַרטיקן, געוואָרנט, אַז ער זאָל ניט זינדיקן, און ער האָט ניט געזינדיקט, וועט ער בלייבן לעבן, ווייל ער האָט זיך געלאָזט וואָרענען, און דער נביא האָט געראַטעוועט זיין אייגענע זעל.

דער נביא איז פאַראַנטוואָרטלעך פאַר יעדן זינדיקן. און דאָ איז אַזאַ פאַל: איך האָב געוואָרנט דעם קעניג דויד... און ער האָט מיין וואָרענונג אויפגענומען. ער האָט גאַנץ גוט פאַרשטאַנען, אַז מיט מיינע לעפצן רעדט דער אַלמעכטיקער האַר פון דער וועלט. און ער האָט חרטה געהאַט אויף זיין טואונג, און געשוואָרן פאַר אלוהים, אַז ער וועט מער ניט זינדיקן. דער קעניג דויד גייט אין יהוהס רעכטפאַרטיקע וועגן. ער איז ריין חוץ פון אָט־דער זינד פון הייסן הרגענען אוריהן, דיין מאַן, דעם חתי, און נעמען דיך אומגעזעצלעך פאַר זיין ווייב. — ער באַמערקט ווי בת־שבע ווערט רויט אין געזיכט פון פאַרדרוס און צאָרן, און ער ווערט גלייך אַנטשוויגן. אים טוט באַנג וואָס ער האָט זיך צערעדט מיט אַזאַ ברען.

בת־שבע הייבט אָן ריידן מיט אַ שוואַכער און געבראָכענער שטים, אָבער צו דער אייגענער צייט מיט אַ געוויסער טראַציקייט און איינגעשפאַרטקייט.

— דויד האָט ניט געזינדיקט, כאָטש ער אַליין האָט זיך יאָ באַטראַכט פאַר אַ זינדיקן. ער ווייסט ניט אַז ער איז געווען און איז אומשולדיק אין דער גאַנצער פאַרפּלאָנטערטער געשעעניש.

נתן ווערט אומגעדולדיק און ער שרייט אויס אויפן קול:

— ער איז באַגאַנגען אַ האַרבע זינד!

בת־שבע ווערט טראַציקער און ענטפערט מיט אַנטשלאָסנקייט:

— ניין! ער האָט ניט געזינדיקט!

נתן קוקט זי אָן אין פאַרלעגנהייט, פאַרטראַכט זיך אויף אַ ווײַלע, זיין זיכערקייט נעמט שוואַכער ווערן, ווי זי וואָלט מיט איר טראַציקייט עס צעטרייסלט, און ער ווענדט זיך צו איר מיט אַ שטילער ווייכער שטים.

— זאָג טאָכטער, וואָס דו מיינסט, קלער מיר אויף.

נתן וואָלט שטאַרק וועלן ריינוואשן דעם באַליבטן קעניג, ווענען

שמואל הנביא, זיין גרויסער לערער, האָט געזאָלבט; און ער טראַכט פּילייכט זיינען פאַראַן אומשטענדן וועלכע זענען אים ניט באַקאַנט וואָס וואָלטן אפשר געקענט דערלייכטערן די זינד, אויב ניט אינגאַנצן זי אַראָפּנעמען ווי מ׳וואַשט אויס אַ פלעק. ער גיט צו:

— הלואי זאָלסטו זיין גערעכט. איך וואָלט זיכער זיין איבערצופרידן... אַ שווערער שטיין וואָלט אַראָפּגעפאַלן מיר פון האַרצן. אַ משא וואָלט אַראָפּ פון מיינע אַקסלען. ווי שטאַרק וואָלט איך וועלן אַריינשרייבן אין ספר־הימים פון דוידס הויז אָט די פּאָר ווערטער: ווער עס זאָגט אַז דויד האָט געזינדיקט, גרייזט... און דאָס זאָל זיין דער ריינער אמת...

בת־שבע ווערט ביי זיך האָפּעדיקער. זי זעט אַז נתן נעמט זיך וואַקלען, אַז זי האָט געבראָכן דעם אייז.

— איך וועל אָנהויבן פון סאַמע אָנהויב. נאָך אַלס קינד פּלעג איך קומען אין קעניגלעכן הויף. מיין זיידע, אחיתופל, דער ראַטגעבער פון קעניג דויד, פלעגט מיך מיטנעמען מיט זיך, ווען ער איז געגאַנגען צו אַ זיצונג פון ענגען אינערלעכן ראַט. דער קעניג האָט מיך געזען און איך בין אים זייער געפעלן געוואָרן. איך בין געווען אַ שיין מיידעלע; אויס־געפוצט פלעג איך גיין ווי אַ יונגע פירשטין, אין אַ זיידן געשטרייפט קליידל, מיינע שוואַרצע האָר פאַרקעמט און פאַרפלאָכטן אין צוויי לאַנגע שוואַרצע צעפּ, וואָס האָבן דערגרייכט ביז מיינע פּיאַטעס. דער קעניג האָט מיך פיל מאָל מכבד־געווען מיט ניס און געברענטע פאַרצוקערטע זאַנגען. איינמאָל האָלטנדיק מיך אויף זיין שויס האָט ער מיר געגעבן אַ צערטלעך פּאַטערלעכן קוש. דאָס איז געווען נאָך אין חברון. איך האָב דעם קוש קיינמאָל ניט פאַרגעסן. איך האָב געטרוימט אַז ווען איך וועל אויסוואַקסן וועל איך ווערן קעניג דוידס פרוי־קעניגין. איך וועל האָבן פון אים אַ זון, וואָס וועט זיצן אויף זיין טראָן נאָך דעם, ווי ער, זאַט מיט יאָרן, וועט איינגעזאַמלט ווערן צו זיינע עלטערן. איך האָב, אָבער, מיין פאַרהוילענעם ווונטש קיינמאָל ניט אַרויסגעבראַכט פאַר מיין מויל. איינמאָל, עטלעכע יאָר שפּעטער, ווען מיין זיידע האָט געקוקט אין די שטערן און מזלות פון דער הייך פון טורעם, וואָס איז אַרויפגעבויט אויף זיין הויז אויף אַ הויכן באַרג הינטערן שטאָט ירושלים איז ער אַ באַגייסטער־טער און אַן אויפגערודערטער אַרונטערגעקומען, רויט אין געזיכט, די אויגן אָנגעצונדן. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז ער האָט איבערגעלייענט עפּעס אַ געשריפטס אין דער הימל־מגילה, וואָס האָט אים איבערראַשט.

איך רוף זיך אָפּ צו אים: זיידע, וואָס האָסטו געזען, איך ווייס אַז

דו האָסט אַ נאָמען פון אַ גרויסן שטערנזעער. ער האָט אַ ווייל געשוויגן. אָבער ער האָט זיך לאַנג ניט געקענט איינהאַלטן. זיין פרייד און אויפרעגונג האָבן זיך ווי איבערגעגאָסן איבער זיינע פאַרזיגלטע ליפּן. קיינער איז אין הויז ניט געווען מיט וועמען צו טיילן זיין זעאונג. און אַליין טראָגן זי אין שטילער שוויגעניש האָט ער, אַפּנים, ניט געקענט; און ער גיט אַ זאָג צו מיר: איך האָב געזען אַז איינער פון אונדזער הויזגעזינט וועט טראָגן די קרוין פון ישראלס קעניגרייך. פּלוצלונג ווי קעגן מיין אייגענעם ווילן האָט זיך ביי מיר אַרויסגעכאַפּט: איך וועל ווערן דויד המלכס ווייב און האָבן אַ זון, וואָס וועט ארבן זיין טראָן, קרוין און צעפּטער. ער האָט אַ ציל געטאָן אין מיר אַ פייל פול מיט שנאה און גיפט. אַ ברום צעטראָגט זיך אין דער לופט: עס הערט זיך אַ שטים פון אַ לייב: „אזוי גאָר! אָט וואָס פאַראַ אַמביציעס דו האָסט". איך האָב מער דערשפּירט ווי באַגריפן מיטן פאַרשטאַנד אַז מיין זיידע האָט אויסגעטייטשט די מזלות־שריפט, אַז ער וועט ווערן קעניג נאָך פאַרן לעבן פון דוידן פון וועמען ער וועט פּטור ווערן... פון יענעם טאָג אָן האָט ער מיך פיינט געקראָגן און האָט מיך באַהאַנדלט ווי אַ קאָנקורענטין, וואָס וויל ביי אים צונעמען ניט בלויז די אַסטראָלאָגישע אויסרעכענונג, נאָר טאַקע די קרוין און דעם מלכות־טראָן. אום צו זיין זיכער אַז די זעאונג וועט ניט פאַרווירקלעכט ווערן ווי איך האָב זי באַשיידן, האָט ער מיך חתונה געמאַכט צו אוריהן, דעם חתי. דאָ האָט ער געטראָפן מיט איין שטיין צוויי פייגעלעך: אַרויסשלאָגן פון קאָפּ מיר מיין חלום־וואונטש און אויך קריגן אַ געלעגנהייט זיך אָפט צו טרעפן מיט אוריהן, אָן אויפצורייסן די אויגן, אָן אויפוועקן פאַרדאַכטן, אַן עלטער־שווער קומט אָפט צו זיין עלטער־אײדים און צו זיין אייניקל.

אוריה האָט מיך פיינט געהאַט ניט ווייניקער ווי איך אים. דער שידוך איז אויף אים אויך געווען אַן אַרויפגעצוווּנגענער. ער האָט ניט געקענט אָפּזאָגן אחיתופלען, אַזאַ וויכטיקער פּערזאָן, שטאַטסמאַן. ער האָט זיך צו מיר קיינמאָל ניט צוגערירט ווי אַ מאַן צו אַ ווייב. איך גלויב אַז ער דאַרף גאָר ניט קיין ווייב. ער איז דורכאויס אַ זעלבער מיט אַלע פעלערן יואָס אָט־דער באַרוף טראָגט מיט זיך. ער באַלעוועט זיך מיט חתישע יינגלעך, וואָס ער האַלט אין הויז און נעמט זיי מיט אויך אויפן פראָנט. און ווען דויד האָט אים געשיקט אַהיים — ווען ער איז געקומען פון פראָנט מיט אַ באַריכט פון יואבן צום קעניג וועגן דעם גאַנג פון קריג — ווי דויד האָט זיך אויסגעדריקט „אַרומוואַשן די פיס"... האָט ער אים ניט געפאָלגט און געמאַכט דעם אָנשטעל פון שטאַרקן פּאַטריאָטיזם... פאַמיליע

פליכטן און פאַרגניגנס קריכן אים ביז אין קאָפּ, אַזוי פאַרנומען איז ער מיט די שלאַכטן וואָס גייען אָן... דער קעניג האָט פּרובירט אים אָנטרינקען מיט ווייַן, אויך דאָס האָט ניט געהאָלפן... אחיתופל האָט אים געהאָט אַריינגעצויגן אין אַ פאַרשווערונג, אַזויפיל האָב איך אויפגעכאַפּט פון די שמועסן, וואָס זיי האָבן געפירט מיט פאַרדעכטיקטע פאַרשוינען יוואָס פלעגן קומען אָפּט צו אונדז אין הויז אַריין. אַחיתופל האָט אוריהן געטרויט, ער האָט אים געהאָט צוגעזאָגט דעם אַמט פון קריגס־מאַרשאַל אָנשטאָט יואבן, אין פאַל די פאַרשווערונג וועט זיך זיי איינגעבן. אחיתופל האָט אָן קווענקלעניש געגלויבט אין זיינע אַסטראָלאָגישע אויסלייגעכצן. דו, נתן הנביא, ביסט דער איינציקער מענטש צו וועמענס אויערן איך פאַרטרוי אָט־די געהיימעניש. אחיתופל איז מיין זיידע, און מיין פאָטער איז אויך פאַרמישט אין דעם, און איך, פאַרשטייט זיך, טאָר זיי ניט אַרויסגעבן. איך בין זיכער אַז דו וועסט דעם סוד קיינעם ניט אַנטפּלעקן, ווייטער פון דיר וועט ער ניט גיין. דעם קעניג וועט דער אויבערשטער היטן און פאַרהיטן פון בייז .און אחיתופל וועט כאַפּן זיין פסק אָן מיר, איך טאָר אין דעם ניט האָבן קיין האַנט.

פון ערשטן מאָל וואָס איך האָב געזען דוידן אין חברון האָב איך געפילט אַז אונדזער באַגעגעניש איז אַ זאַך פון שיקזאַל. נאָך איידער איך בין געבוירן געוואָרן בין איך באַשטימט געוואָרן צו זיין די מוטער פון זיין זון, דעם קרוין־פּרינץ.

איצטער, האָף איך, באַגרייפסטו שוין, הייליקער מאַן, אַז דויד האָט אויף זיך ניט קיין זינד־פלעק. איך בין געווען אַ יונגפרוי, ווען דויד איז געקומען צו מיר. אוריה האָט זיין שטראָף פאַרדינט ווי אַ פאַרשווערער קעגן דער זיכערקייט פון דוידס הויז.

אַז אלוהים פון ישראל וועט זיין מיט מיר און דו וועסט העלפן צוריקקערן צו מיר קעניג דוידס ליבשאַפט און איך וועל געבוירן אים אַ זון, וועל איך אים אויפשעפּען צו יהוהן.

זי מאַכט אַ קורצע פּויזע, קוקט נתנען אין די אויגן אַריין, ווי זי וואָלט אים וועלן אַדורכדרינגען מיט איר בליק און דערוויסן זיך וואָס פאַר אַן איינדרוק אירע ווערטער האָבן געמאַכט אויף אים. און גלייך גיט זי צו:

— איך וויל אַז דו, נתן, הייליקער מאַן, זאָלסט זיין זיין דערציער. דווקא דו און ניט קיין אַנדערער, דעמאָלט וועל איך קענען זיין זיכער, אַז ער וועט גיין אין די וועגן פון רעכטפאַרטיקייט און וועט געפינען לייטזעליקייט אין די אויגן פון השם און מענטשן. איך ווינטש אַז ער זאָל

האָבן זיין פאָטער דוידס בראַווקייט און העלדישקייט, זיין עלטערזיידנס קלוגשאַפט, ניט ליסטיקייט, און דיין, נתן, יראת־שמים ווייל דו וועסט זיין זיין גייסטיקער פאָטער. — איצטער ווייסטו שוין נאָך וואָס איך בין געקומען.

ג

נתן קוקט דורכדרינגלעך אָן בת־שבען, ווי ער וואָלט וועלן אויספאָרשן איר געזיכט און אויך איר פיגור און זיך דערקונדיקן אויף וועלכן שטאַפּל אין פרויען־שיינקייט שטייט זי.

— מיין טאָכטער, איך האָב געוווסט, אַז דו ביסט אַ גרויסע שיינהייט. איך האָב, אָבער, ביז אַקאָרשט איצט ניט געוווסט, אַז דו ביסט די קלוגסטע און אלהים־פאָרכטיקסטע פרוי אין לאַנד פון יהודה און ישראל. איך בין דיר דאַנקבאַר פאַר די אַנטפּלעקטע סודות. דיין לוין וועט זיין פול פון אלהים פון ישראל. אָבער וואָס דו האָסט בדעה מיר איינגאַנצן איבערצוגעבן דאָס דערציען פון דיין צוקונפטיקן זון, דעם טראָן־איבערנעמער, בין איך זיכער, אַז עס איז ניט ראַטזאַם צו טאָן אַזוי. איך בין אַ נביא. דיין זון וועט דאַרפן זיין אַ קעניג, אַ מושל, ניט קיין בן־הנביאים. אַ דורכאויס נביאישע דערציונג קען אים אַמאָל מאַכן פאַר אומפעיק צו זיין אַ געהעריקער הערשער איבער אַ לאַנד און איבער אַ פאָלק. פירערשאַפט פון אַ מדינה פאָדערט אַזעלכע מעשים, וואָס אַ נביא קען ניט אַלע מאָל גוטהייסן. אין אַזעלכע פאַלן מאַכט זיך דער נביא ניט־זעענדיק. איך גלויב קוים אַז נבואה און מלכות זאָלן קענען הויזן אין איין פערזאָן און זיך ניט כסדר צוזאַמענשטויסן. איך קען לערנען דיין זון ווי צו באַשיידן לאָדונגען לויטן געזעץ און לויט גערעכטיקייט, אָבער אַ קעניג דאַרף דאָך באַהאַווענט זיין אויך אין אַנדערע זאַכן, ווי דהיינו מלחמה־פירעריי, פאַרוואַלטונג, צינדזוך־אויפמאָנען און נאָך ענלעכע טואונגען, וואָס פון קוק פון מאָראַל זיינען זיי ניט אינגאַנצן זויבער און צולאָזלעך, אָבער אָן זיי קען אַ מלוכה ניט האָבן קיין דויערהאַפטיקן באַשטאַנד. דעריבער וואָלט איך זאָגן אַז ער זאָל האָבן אויך אַ צווייטן, אַ וועלטלעכן דערציער. וואָס דענקסטו, בת־שבע, דו ביסט אַ קלוגע און פאַרשטאַנדיקע פרוי, איז דיין פאָרשלאָג פּראַקטיש, אָננעמבאַר און צוועקמעסיק?

בת־שבע האָט אויפגענומען מער מיט איר חוש ווי מיט איר שכל, אַז נתן הנביא וויל זי אויספּרובירן און זען ווו ער האַלט מיט איר. נאָך אַ

ווילע טראַכטן האָט זי אים געענטפערט, ניט אַרויסווייזנדיק אַז זי איז אים אין עפּעס חושד.

— הייליקער מאַן, נתן! איך זע מיט מיינע גייסטיקע אויגן די צוקונפט פון ישראל־מלכות. ישראל וועט וואָס ווייטער זיך אַלץ מער לאָזן גיין אויפן דרך פון נבואה און זיך צוביסלעכווייז אָפּנייגן פון דעם דאָרגדיקן מלוכה־וועג. מיר, יידן, וועלן גרויס ווערן ניט אַדאַנק אונדזערע דעראָבערונגען פון פרעמדע לענדער מיטן שאַרף פון שווערד, דורך בלוט־פאַרגיסן, נאָר דווקא מיט באַקערן פרעמדע פעלקער מיטן כוח פון הייליקן חכמה־וואָרט, מיט דער לערע פון גערעכטיקייט, וואָס איז אַ קוואַל פון ריינער יושר־קלוגשאַפט, פון געוויסנשאַפט. דאָס וואָרט איז שאַרפער פון שווערד. די שווערד פאַרשניידט און טויט, השם'ס־וואָרט מאַכט לעבעדיק. קלוגשאַפט און אלהים־פאַרכטיקייט זיינען ווירקזאַמער, אין לאַנגן געלויף איידער פאָליטישע מאַכט און מיליטערישער צוואַנג.

אפילו דויד, וואָס איז באַרימט מיט זיינע זיגן, מיט זיין העלדישקייט אויפן שלאַכטפעלד, וואָס וועגן אים זינגט דאָס פאָלק אַז ער האָט געשלאָגן צענדליקער־טויזנטער פלישתים, אַפילו דויד, אָט־דער קריגסמאַן, איז גרעסער ווי אַ הייליקער זינגער און באַגייסטערטער האַרף־שפּילער איידער ווי אַ קריגער און זיגער.

איך קען קעניג דויד בעסער ווי ווער עס איז אַן אַנדערער, וואָס האָט אים באַאָבאַכט בלויז פונדערווייטנס. דער ברייטער עולם קען בלויז די הילע, די אויסערלעכקייט פון דוידן, ניט זיין אינערלעך וועזן, זיין נשמה. ער האָט דען געוואָלט ווערן אַ קעניג. ער איז דאָך אַנטלאָפן פון מלכות. דאָס קעניגרייך און די מלחמות זיינען אויף אים אַרויפגעצוווּנגען געוואָרן. שמואל האָט געזען אַז דאָס לאַנד ישראל איז באַלאַגערט פון אַלע זייטן מיט שונאים, וואָס באַדרענגען די קינדער פון ישראל, לאָזן זיי ניט אויפהויבן דעם קאָפּ, אָטעמען פריי. דאָ באַפאַלט זיי איין שכן, דאָ, אַ צווייטער און מע ראַבירט דאָס לאַנד און אונטעריאָכט די איינוווינער. האָט ער זיי, די אומגליקלעכע, געגעבן אַ קעניג. זיין ערשטער אויסקלייב איז ניט געווען קיין געראָטענער. שאול איז געווען אַ שוואַכלינג, אַ מענטש אָן אַ שטאַרקן כאַראַקטער און אָן אַ רוקנביין, און דערצו נאָך גייסטיק ניט קיין געשטעלטער. ער האָט אַלעמען פאַרדעכטיקט אין פאַרשווערונגען קעגן אים פּערזענלעך. אַזאַ פּערזאָן איז ניט געווען פעיק צו באַשיצן די גרענעצן פון לאַנד־ישראל.

שמואל האָט געזאַלבט דוידן קעגן דוידס אויסגעשפּראָכענעם ווילן.

שאול האָט דוידן, זיין אייגענעם איידעם, פאַרפאָלגט און האָט אים אַזויאַרום ווי געטריבן דערצו אַז ער זאָל ווערן קעניג. די צרהדיקע מערכה פון די צוועלף שבטים, וואָס זיינען געווען צעקריגט צווישן זיך, האָט אַרויפגעלייגט אויף דוידן די גרויסע און שווערע לאַסט, די אויפגאַבע צוריקצושלאָגן און אָפטרייבן די אַריינדרינגלערס, און זיי דערביי אַנלערנען אַזוי, אַז זיי זאָלן פאַרזאָגן אַ צענטן צו באַפאַלן דאָס לאַנד און ראַבירן, אָנטאָן כל מיני נגישות דער יידישער באַפעלקערונג. אָבער אין די דאָזיקע פאַטריאָטישע אונטערנעמונגען ליגן ניט דאָס האַרץ און זעל פון גרויסן קעניג דויד. אלע זיינע אויסערגעוויינטלעך־העלדישע טאַטן, ווי דאָס בייקומען פון גלית, דעם פלישתי, און איינעמען דאָס לאַנד פון די בני־עמון, פאַרטרייבן דעם יבוסי, צעשמעטערן אַ־ם און אַלע זיינע פאַרבינדעטע און נאָך און נאָך העראָישע אַקציעס, זיינען אויסגעפירט געוואָרן פון דוידן ניט ווייל ער האָט געוואָלט עס טאָן, געפילט אַ בייגינג צו דעם, אַ חשק צו אָט־דער בלוטיקער אַרבעט, נאָר ווייל מ׳האָט עס געמוזט טאָן פאַר דער רעטונג פון פאָלק ישראל, און ווייל קעניג דויד האָט ניט געזען אַרום זיך קיינעם, וואָס וואָלט עס געקענט טאָן אַזוי געשיקט ווי ער. אין זיינע אייגענע אויגן איז ער אַ קרבן. ער איז זיך מקריב אויפן מזבח פון ישראלס ווילזיין.

וואָס דויד טוט מיט זיין גאַנצן האַרצן, מיט אַלע כוחות פון זיין איידעלער נשמה — איז שפילן אויף דער האַרף און אויפזינגען זיינע הייליקע הימנען. ער איז דער אָנגענעמסטער זינגער פון ישראל פאַר אַלע צייטן. סיי אין דער פאַרגאַנגענהייט און סיי אין דער צוקונפט. ווי נאָר ער געפינט אַ מינוט אַ פרייע פון מלחמות און הויף־אינטריגעס, פון אָנפאַלן פון פיינט, אינערלעכע און אויסערלעכע, נעמט זיך דויד צו זיין פידעלע און צו דער זאַמלונג פון זיינע לויב־געזאַנגען, זיין באמת גרויס אייביק ווערק.

נתן, הייליקער מאַן, ווען דו הערסט אים זינגען, אינדערפרי אָדער שפעט ביי דער נאַכט, און אויסגיסן זיין זעל אין זיינע געבעטן, ערשט דעמאָלט וואָלסטו זיך באַקענט מיטן אמתן דויד. ער וואַשט זיך אין דידאָזיקע תפילות ווי איינער וואַשט זיך און טובלט זיך אין אַ פליסיקן וואַסער. דער שטראָם פון זיין זעלנאויסגוס טראָגט אַוועק מיט זיך דעם גאַנצן שטויב, וואָס קלייבט זיך אָן אויף זיין גייסט דורך דעם לאַנגן טאָג, ווען ער האָט צו טאָן מיט האַרטע האַרצלאָזע מענטשן און מיט וואָכעדיקע פאַרגענגלעכע און אומאַנגענעמע טואונגען. אין יענע דערהויבענע

מאָמענטן טוט זיך דויד אויס פון זיינע פאַרבלוטיקטע קליידער, וואַרפט אַוועק, אַזוי צו זאָגן, זיינע בלוט־אָנגעזאָפּטע הענט, ער הויבט זיך אויף איבער אַלע ערדישע מלוכהשע דאגות און אינטערעסן, און ער טראָגט זיך אַוועק ווי אויף פליגלען פון אַן אָדלער צו יענע הייכן, וואו דער באַרעמהאַרציקער און גנעדיקער אלהים און אַלדאָס אייביק־זויבערע רוט. ער ווערט ווי איינס מיטן גאַנצן באַשטאַנד און באַשאַף — איינס מיט אים, ווענעמס באַמען מ'טאָר ניט אַרויסריידן און צו וועמען אַליין דוידס זעל גייט אויס, נאָך וועמען ער בענקט יעדע רגע פון זיין לעבן, נאָך וועמען ער דורשט, ווי אַ הירש נאָך די אויסגוסן פון וואַסער [1]. ער פרייט זיך און יובלט ווען ער זעט זיין צוריקקערן זיך צום אמתן מהות, דערזעט זיך אין דער שיין פון זיין לויטער־ריינער נשמה. ער איז דעמאָלט געגליכן צו איינעם, וואָס קומט אַהיים, צו דער אייגענער משפחה, צו אייגן ווייב און קינד נאָך יאָרן פון וואָגלעניש אין דער פרעמד.

קעניג דויד איז עד־היום פאַרבליבן דער אומבאַרירטער ייִנגל־פּאַסטעך, ייִנגל האַרפשפּילער און זינגער, וואָס קוקט גאַנצע טעג און נעכט אין דעם אויג פון באַשטאַנד און זעט דאָרט וויזיעס, וואָס בלויז טיף שווייגן אָן ווערטער, נאָר די זילבערנע טענער פון דער האַרף קענען אַרויסברענגען און דאָס בלויז מיט אַ ווייטער, קוים באַנעמבאַרער אָנצוהערעניש. אין יענע שעה'ן איז ער דער דיכטונג־געזאַלבטער פּאַרפאַסער פון זיין ספר וואָס ער רופט באַשיידן „די תהילות פון דוידן, זון פון ישי״, אָדער „דאָס בוך פון די הללויהס״. אין דעמדאָזיקן ווערק ווייַנט און פריילעכט זיך די נשמה פון הייליקן מאַן, דויד.

איך האָף אַז דוידס זון, וואָס איך וועל אים געבוירן און וואָס יועט זיצן אויף זיין טראָן וועט שוין געפינען דאָס לאַנד ישראל באַרויקט פון אינעווייניק און פאַרזיכערט פון דרויסן; און ער, זיין זון, וועט זיין דאָס וואָס דויד האָט געוואָלט און געדאַרפט זיין לויט זיינע באַגאַבטקייטן און ער איז ניט געווען, מחמת די קלאָגעדיקע לאַגע פון לאַנד האָט אים ניט געלאָזט עס זיין. אין זיין זון וועט זיך ערשט אַנטפּלעקן דער עכטער דויד. און פאַר דער צוגרייטונג און דערציונג פון אַזאַ קעניג, וואָס יועט באַהערשן פעלקער מיט זיין אלהים פאָרכטיקייט, ערלעכקייט און געוויסנ־האַפטיקע פאַרשטענדעניש, און וועט אויסגלייכן סיכסוכים ניט בלויז צווישן יחידים נאָר אויך צווישן פעלקער, אַז זיי זאָלן מער ניט הויבן איינס קעגן אַנדערן קיין שווערד, ביסטו, נתן, דער פּאַסיקסטער לערער און דערציער.

1. תהלים, מ״ב, ב׳.

שלמה המלך

אין אונדזער יידישער געשיכטע קומען אַלע מאָל פֿאָרלעך פֿון פּערזענלעכקייטן געשיקט פֿון האַר פֿון ישראל, און זיי, זאַלבעצווייט, ריכטיקער איינער נאָכן אַנדערן, באַשטימען די מערכה פֿון פֿאָלק: נאָך משהן, דעם אלהים־מאַן, דעם תורה־געבער, קומט יהושע, דער דעראָבערער פֿון לאַנד־כנען, דער פֿורכטזאַמער קריגער, דער איינגעמער פֿון יריחו און באַצווינגער פֿון עי. ער האָט עס געדאַרפֿט דורכפֿירן אין לעבן די זעאונגען פֿון דעם טרוימער, באַזאָרגן דעם קערפּער פֿון פֿאָלק מיט אַ שטיקל באָדן אונטער די פֿיס דאָ אויף דער וואָכעדיקער, ממשותדיקער ערד, נאָכדעם ווי די זעל פֿון פֿאָלק איז שוין באַזאָרגט געוואָרן מיט די הויכע אומענדלעכע הימלען... איין מענטש קען ניט באַווייזן אויסצופֿירן ביידע אונטערנעמונגען. בלויז דער אַלמעכטיקער קען פֿאַראייניקן אין זיך אָט־די צווייאיקייט, טרוים און וואָר און מאַכן פֿון זיי אַ פֿולשטענדיקע אייניקייט. אָן דאָס קלאַמערן זיך אָן דאָס ביסל קערפּערלעכע, וואָלט דאָס זעלישע וואָס איז אין פֿאָלק צעשוומען געוואָרן, אויסגערונען געוואָרן ווי ווײַן אָן אַ לאָגל, וואָלט זיך אויסגעוועפּט ווי גערוך וואָס האָט קיין האַפּט ניט און אַ ווינטל טראָגט עס אַוועק.

אַמאָל קומט משה פֿאַר יהושען, און אַמאָל, פּונקט פֿאַרקערט, יהושע פֿאַר משהן. אין דעם איצטיקן פֿאַל איז עס דוד־יהושע וואָס קומט דער ערשטער, און נאָך אים וועט קומען דער אויסלייזער, משה דער געזעצגעבער, דער ברענגער פֿון דעם געזעץ פֿון חכמה און יושר.

נתן איז געווען אַנטציקט פֿון איר שאַרפֿן דורכדרינג און פֿאַרויסזיכט פֿון דער יידישער געשיכטע.

— זײַ געבענטשט, יה־פֿאָרכטיקע בת־שבע! דער אַלמעכטיקער וועט דערפֿילן דײַן גליענדיקן ווונטש. פֿאַר אַזאַ קעניג פֿון פֿרידן און גנעדיקייט, פֿון ליבשאַפֿט און פֿרײַנטשאַפֿט, וואָס וועט געוועלטיקן איבערן יהוה־פֿאָלק און איבער אַנדערע פֿעלקער מיט חכמה, בין איך זיכער, איז גאָר ניט מעגלעך זיך פֿאָרצושטעלן אַ מער פּאַסיקע מוטער.

מיר שליסן הײַנט־צו־טאָג אַ בונד. איך וועל טאָן אַלץ וואָס איך קען, אַז דײַן הייליקער ווונטש זאָל פֿאַרווירקלעכט ווערן; און פֿון דעם געמעל פֿון דעם צוקונפֿטיקן קעניג, ווי דו האָסט אים געגעבן, זאָל ניט פֿעלן קיין איין שטריך. איך וועל זיך איבערגעבן מיט מײַן גאַנצן וועזן צו דער הייליקער אַרבעט פֿון האָדעווען גײַסטיק דײַן קומענדיקן זון, אַזוי אַז ער זאָל זיך אַרויסווײַזן צו זײַן ווערט צו האָבן אַזאַ יה־געבענטשטע מוטער, ווי דו, בת־שבע, ביסט.

איך גיב דיר מיין זעגנונג: דוידס האַרץ וועט זיך אומקערן צו דיר, און אין אַ יאָר אַרום וועסטו האָבן אַ קינד, אַ בן־זכר; גיי אין פרידן, און לאָמיר בעטן דעם אלהים פון ישראל און האָפן דאָס מיין גרימצאָרנדיקע נבואה, וואָס איך האָב פאָרויסגעזען און פאָרויסגעזאָגט אין נאָמען פון יהוה אויף דוידס הויז, וועט ניט מקויים־ווערן. יהוה ציט קיינמאָל ניט צוריק זיינעם אַ צוזאָג צו טאָן גוטס, אַפילו ווען די פאַרשפּרעכונג איז געגעבן געוואָרן אויף אַ תנאי, און דער באַדינג ווערט פון צווייטן צד ניט געהאַלטן. אָבער ווען ער זאָגט צו טאָן שלעכטס, צו ברענגען אַן אומגליק, האָט ער גאַנץ אָפט חרטה, און האַלט ניט וואָרט וואָרעם זיין געדולדיקייט, באַרמהאַרציקייט און זינד־פאַרגעבלעכקייט ווייסט ניט פון קיין מאָס. ניט נאָר ער איז מבטל זיין צאָרנדיק וואָרט, נאָר ער פאַרוואַנדלט אים אין זיין קעגנזאַץ. ער פאַרבייט אומגליק אויף גליק, אַ צרה אויף אַ ישועה[1]. די טויערן פון חרטה און תשובה, געבעט, צדקה און מעשים טובים שטייען אַלע מאָל ברייט אָפן.

בת־שבע פאַרנויגט זיך דריי מאָל, ציט אַרויף איר דיקן שלייער וואָס פאַרדעקט איר גאַנץ געזיכט און פאַרלאָזט דאָס הויז טרעטנדיק הינטערווײַלעכטס.

נתן וויל זי גיין באַגלייטן, אָבער מיט אַ מאַך פון איר האַנט דערמאָנט זי אים, אַז זי וויל ניט מ׳זאָל זיי זען צוזאַמען.

4

נתן האָט בת־שבען לאַנג נאָכגעקוקט, באַגלייט זי מיט די בליקן, געזען זי אַראָפּנידערן פון בערגל און פאַרשווינדן פון זיין קוק־קרייז. ער איז געבליבן זיצן פאַרזונקען טיף אין זיינע געדאַנקען.

דאָס האַרץ קלאַפּט אים שטאַרקער און שנעלער ווי געווײנטלעך: טאָמער האָט ער זיך צופיל צוגעאײלט מיט זיין קלוג־צוגעטראַכטן משל און דערנאָך מיט זיין ווילסטער קללה, און דער אויבערשטער וועט זיך באַדענקען אויף דאָס שלעכטס, וואָס ער האָט געטראַכט צו טאָן; און ער, גאָטס נביא, וועט בלייבן אַ מיאוסער ליגנער. ער גיט אַ טיפן זיפץ און כאַפּט זיך, אַז זיינע געדאַנקען זיינען בלויז וועגן זיין אייגענעם אָנזען אין די אויגן פון די קינדער פון ישראל. ער דערשרעקט זיך פאַר די אייגננוציקע מחשבות. עס איז אַ זינד צו טראַכטן וועגן זיין נאָמען און

---

1. ברכות, ז׳. ילקוט שמעוני ירמיה רמז ש״א.

גדלות. און אום בייצוקומען די טראַכטענישן רעדט ער אַרויס מיט אַנטשלאָסנ־קייט אויפֿן קול: הלוואי זאָל מען מיך באַשולדיקן אין זאָגן פֿאַלשע נביאות און מיך משפּטן פֿאַר דעם... אַבי דויד און בת־שבע זאָלן ניט באַשטראָפֿט ווערן פֿון גאָטס שווערער האַנט.

ער האָט זיך אויפֿגעהויבן פֿון זיין געזעס, ווען עס האָט שוין גענומען טונקלען און אַ בין־השמשותדיקע שאָטנקייט האָט אָנגעפֿילט דעם צימער, כאָטש אין דרויסן איז די זון געשטאַנען נאָך היפּש הויך. די געוויקסן און די בוימער וואָס אַרום דעם שטיבל האָבן צוגעלאָזן אַ זייער קאַרגלעך טאָג־שיין דורך די קליינינקע פֿענצטערלעך און דורך דער האַלב־אָפֿן־געבליבענער טיר נאָך בת־שבעס אַוועקגיין. ער נעמט אַראָפּ פֿון וואַנט זיין פֿידעלע און פֿאַנגט אָן צו שפּילן. הערט גלייך אויף. הויבט אָן אַרומשפּאַנען מיטן פֿידל אין האַנט איבערן צימער. דער חדר ווערט אים צו ענג. ער גייט אַרויס אין גאָרטן וואָס פֿאַרן הויז. ער פֿאַרזשמורעט די אויגן, מאַכט זיי כמעט צו און לאָזט זיך שפּרייזן איבער דער איינציקער אַלעע פֿון זיין באַשיידענעם גאָרטן, וואָס ער האָט אַליין געפֿלאַנצט מיט יאָרן צוריק און ער אַליין איז זיין גערטנער און אויפֿזעער.

יאָ, ער וועט גיין ריידן צום קעניג דויד. ער וועט אים זאָגן, אַז זיין זינד איז אים פֿאַרגעבן געוואָרן, און ער, דויד, דאַרף פֿאַרוואַרפֿן דעם געדאַנק וועגן שיידן זיך מיט בת־שבען, די איינציקע פֿרוי זיינע וואָס פֿאַרשטייט אים און ליבט אים ניט פֿאַר זיין הערשאַפֿט, ניט פֿאַר זיין רייכטום, אויך ניט פֿאַר זיין קערפּערלעכער שיינקייט, נאָר פֿאַר זיין גרויסן גייסט, פֿאַר זיינע לויב־געזאַנגען. אָבער איידער ער טוט עס דאַרף ער זיין זיכער איבער יעדן ברעקל פֿון צווייפֿל, אַז דאָס מאָל גרייזט ער ניט, ער נאַרט זיך ניט אָפּ אין בת־שבען. זי איז זייער אַ קלוגע, מיט קלוגע מוז מען זיין זייער פֿאָרזיכטיק. איבערהויפּט נאָך וואָס זי איז אחיתופֿלס אַן אייניקל... אמת, איר פֿאָטער אליעם איז אַ מענטש פֿון גאָר אַן איינפֿאַכן שניט, גאָר ניט קיין איבערגעשפּיצטער. אָבער אַזוי גייט עס דאָך אין ס־רוב פֿאַלן: גרויסע טאַטעס האָבן זייער זעלטן גרויסע קינדער, אָבער זייערע פֿעיקייטן רופֿן זיך אָפּ אין זייערע אייניקלעך. עס היפּט געוויינטלעך איבער איין דור, אַזוי ווי דאָס פֿעלד פֿון פֿאַרשטאַנד וואָלט זיך וועלן אָפּרוען און זיך אָננעמען מיט נייע כוחות. די איינפֿאַכע ערד גיט ניט יעדן יאָר אַ גערעטעניש, נאָר אַ יאָר איבער אַ יאָר. בת־שבע איז שטאַרק געראָטן אין איר צור־קלוגן זיידן.

ער נעמט זי איצט פֿאַרדעכטיקן אַז איר פֿאָרשלאַג וועגן דער דערציונג

פון איר צוקינפטיקן זון האָט זי ניט געמאַכט אין דער גאַנצקייט פון איר האַרצן, נאָר מיט אַ הינטער־געדאַנק וועלנדיק מיט דעם אים אונטערקויפן, איבערקריגן אויף איר זייט. דאָס געדויערט בלויז איין רגע. אָט־דעם פאַרדאַכט שליידערט ער גלייך אָפּ מיט כעס. מ׳דערקענט אמתע רייד, מ׳קען לייכט אונטערשיידן ווערטער, וואָס קומען אַרויס פון דער טיפעניש פון מענטשנס האַרצן, פון ווערטער, וואָס ליגן אויף דער אויבערפלאַך פון ליסטיקייט.

בת־שבע איז אַ ריינע נשמה. זי וועט זיך אַזוי נידעריק ניט אַראָפּלאָזן. ער שטעלט זיך אונטער אַ צעצווייגטן בוים און אַ לענגערע צייט שפּילט ער אויפן פידל אָן אַן אויפהער און מיט באַגייסטערונג. דאָס שפּילן צעפליגלט זיין געמיט. ער נעמט פילן ווי עס הויבט אים, ממש, פון אָרט. מיט גרויס אָנשטרענג האַלט ער די פיס צוגעדריקט צום באָדן. אָבער זיין גאַנצער מהות האָט זיך ווי צעטאַנצט אין אים. דאָס בלוט ריזלט אין זיינע אָדערן, קלאַפּט אין די שלייפן. עס קלינגט אים אין די אויערן.

די זון נעמט זיך זעצן. דער הימל רויטלט זיך. די שאָטנס ציען זיך אויס אין דער לענג און דער ברייט און דאַך ווערן זיי איינצייטיק דיקער, שווערער, מער אָנגעכמורעט. עס ווערט אַלץ טונקעלער און טונקעלער. זיין זעל ווערט אומרויקער, צעברויזטער. ער פיבערט. עס ווערט אים הייס און גלייך קאַלט און צוריק הייס, אָבער ניט קערפּערלעך, נאָר נשמהדיק. ער פאַרשטייט, אַז דאָס וואָרט גרייט אים צו אַן אַנטפּלעקונג.

אין גאָרטן האָט ער געהאַט פאַרפלאַנצט אָפּשפּראָצונגען פון דעם טייטלבוים, אונטער וועלכן דבורה די נביאה איז געזעסן און געמשפּט. זיי האָבן זיך לייכט אָנגענומען און זיך רייך צעוואָקסן. ער האָט אויך געהאַט שפּראָצן פון די אייכנבוימער, אונטער וועלכע יהוה האָט זיך באַוויזן צו אברהמען און די דריי מלאכים, וואָס זיינען געקומען צו אים אויף אַ באַזוך, האָבן זיך אונטערגעלענט דאָס האַרץ, זיך געמאַכט עסנדיק פון דער סעודה, וואָס אברהם האָט פאַר זיי צוגעגרייט אין געאייל. ער האָט אויך געהאַט צווייגלעך פון בוים, אונטער וועלכן מ׳האָט געבראַכט צו קבורה דבורהן, די אַם פון רבקהן, אונדזער מוטער. אָט די עטלעכע בוימער זיינען געשטאַנען צוזאַמען. זייערע צווייגן איבערגעפלאָכטן אַזוי אַז עס האָט זיך געשאַפן פון זיי אַ מין נאַטירלעכע אַלטאַנקע. דאָ האָט זיך איצט נתן אַוועקגעזעצט אויפן טוי־באַשפּרינקלטן גראָז. אַ מידקייט איז אים באַפאַלן. די אויגן האָבן זיך צוגעמאַכט. ער איז געווען אין אַ צושטאַנד פון האַלב וואַך און האַלב אין שלאָף. אַ ווינטל איז פאַרבייגעצויגן. די בלעטער האָבן זיך

געגומען סודען. די שפיצן פון די בוימער האָבן זיך לייכט אָבער ריטמיש געוויגט. מיט זיין אינערלעכן אויער האָט נתן אויפגעכאַפּט אַן אָפּהילך פון דינע זאַנפטע קלאַנגען וואָס קומען אַט פונדערווייטנס און אַט נידערן זיי גאָר אַראָפּ פון די שפּיצן פון די בוימער.

ער איז געבליבן זיצן ווי פאַרגליווערט. אַלע זיינע חושים און געפילן זיינען ווי אָפּגעשטאָרבן, בלויז זיין געהער איז געוואָרן אומגעוויינטלעך וואַך און שאַרף. אים שיינט אַז ער נעמט אויף דאָס שפּראַצן פון די גראָזן, דאָס זייגן פון די וואָרצלען, דאָס ריזלען פון דעם זאַפט אונטער דער קאָרע־הויט פון די בוימער, אַרויף און אַראָפּ. פּלוצלונג דערהערט ער אַ שטים וואָס באַפעלט אים: — „גיי זאָג צום קעניג דויד. דיין זינד פון שיידן זיך מיט בת־שבען איז שווערער פון דיין פריערדיקער זינד פון באַהעפטן זיך מיט איר. דו האָסט אומגעבראַכט איר מאַן און זי געמאַכט פאַר אַן אלמנה; איר קינד איז געשטאָרבן פאַר דיין זינד; און אַצונדערט ווילסטו זי פאַרלאָזן, זי מאַכן פאַר אַ ניט־געגטער גרושה, אַ פאַרוואַר־פענער, אַ פאַרשטויסענער אויף איר גאַנצן לעבן. דאָס מיינט דאָך פאַרצאַפּן איר דאָס בלוט. דאָס טאָרסטו ניט טאָן! קום צו איר אין הייליקייט און ריינקייט און מיט אַ געבראָכן געמיט, און צו דער דערוואָרטער צייט וועט זי געבוירן דיר אַ זון, וואָס וועט זיצן אויף דיין טראָן; און עס וועט זיך ניט אָפּנויגן מיין גנאָד פון דיין הויז, און עס וועט זיך ניט אָפּטאָן קיין צעפּטער פון יהודהס האַנט און קיין הערשער־שטאָק פון צווישן זיינע פיס!"

עס קלאַפּט אים אַ צאָן אַן אַ צאָן. ער שטרענגט זיך אָן מיט אַלע כוחות און ברענגט אַרויס אַט־די פּאָר ווערטער: זע, איך בעט דיך, איך אונטערשטעל זיך צו ריידן צו מיין האַר, הגם איך בין שטויב און אַש: חזר איבער נאָך אַמאָל דיין זאָג.

נתן הערט זיך איין מיט אַ פאַרשפּיצטן געהער. אַ בת־קול דערטראָגט זיך ווי אַ קוים הערעוודיק עכאָ צווישן די בערג. יאָ, די אויבנגעזאָגטע ווערטער ווערן ווידערהאָלט וואָרט ביי וואָרט. נתן ווערט ביי זיך שטייפער, זיכערער. ער זאָגט:

— זע, איך בעט דיך, זאָל מיין האַר ניט נעמען עס פאַר אומגוט. איך וועל ריידן נאָר דאָס מאָל. פאַרגיב די דרייסטקייט פון דיין קנעכט. איך וויל הערן דיין באַפעל צום דריטן מאָל און זיין זיכער, אַז איך נאַר מיך ניט אָפּ, אַז איך שפּיל זיך ניט מיט מיין פאַרשטעלונגס־קראַפט.

אַ קול שטייגט אַרויף ווי פון דער טיפעניש און חזרט איבער דעם זאָג

צום דריטן מאָל. און נאָך אַ קורצער פויזע גיט ער צו: אָט איז די מגילה, אויף איר קענסטו איבערלייענען מיין זאָג וואָרט פאַר וואָרט. לייג זיך צו צו איר מיט דיינע לעפצן און נעם דעם אָנזאָג אַריין אין דיינע איינגעווייד דורך דעם מויל.

אַ טיפע שטילקייט וויקלט איין דעם גאָרטן. נתן טוט ווי ער איז באַפוילן געוואָרן, ער קושט די ווערטער פון דער מגילה, ער פילט זיי אויפן גומען. זיי זיינען זיס ווי האָניק.

פלוצלונג שפאַלט זיך די לופט פאַר זיינע אויגן און ער דערזעט אַ טראָן אָפּגעגאָסן פון גאָלד און אויסגעפּלאַסטערט מיט דימענטשטיינער. דער טראָן האָט טרעפּ. אויפן ערשטן טרעפּ שטייט אַ לייב אָפּגעגאָסן פון גאָלד און אַנטקעגן אים — אַן אָקס; אויפן צווייטן טרעפּ — אַ וואָלף און קעגן אים אַ שעפּס; אויפן דריטן — אַ טיגער און קעגן אים אַ ציגעלע; אויף דעם פערטן — אַ בער און קעגן אים אַ הירש; אויף דעם פינפטן — אַן אָדלער און קעגן אים אַ שוואָן; אויף דעם זעקסטן אַ שטיינבאָק און קעגן אים אַ העלפאַנט. אויפן טראָן זיצט אַ יונגער קעניג. אויפן קאָפּ אַ קרוין אויסגעפּלאַסטערט מיט צוועלף דימענטן. אַ טויב אויסגעגאָסן פון גינגאָלד עפּנט אויף אַן אָרון, נעמט אַרויס אַ מגילה, ספר דברים, און לייגט עס אַוועק אין קעניגס שויס. דער קעניג הויבט אָן צו לייענען אויפן קול. דער זאַל איז פול מיט מענער און פרויען פון פאַרשיידענע פעלקער. זיי זיינען אָנגעטאָן אין זייער אייגנאַרטיקער נאַציאָנאַלער טראַכט. זיי הערן זיך צו צו זיין לייענען. און ווען ער ענדיקט אַ פרשה, פאַלן זיי אַלע כורעים פאַרן קעניג און רופן אויס אין איין קול: לאַנג זאָל לעבן דער קעניג וואָס הערשט מיט חכמה און גוטסקייט.

די זעאונג אזוי פלוצלונג ווי זי קומט, אזוי פלוצלונג, ווי אַ צונד פון אַ בליץ, פאַרשווינדט זי.

נתן האָט געהאַט בדעה צו גיין זען דוידן ערשט מאָרגן פרי, אָבער די זעאונג האָט אים אַזוי אויפגערודערט, אַז ער באַשליסט צו גיין גלייך, ניט אָפּלייגן זיין באַזוך.

אין הימל ווייזן זיך די ערשטע שטערן. נתן לאָזט זיך גיין אין דער ריכטונג פון קייזערלעכן הויף. ער שפּרייזט שנעל און האַלט אין איין איינ־חזרן די ווערטער, וואָס קלינגען נאָך אין זיינע אויערן און פרישן אויף זיין גומען. ער איילט זיך ווי ער וואָלט מורא געהאַט זיי צו פאַרלירן אָדער זיי זאָלן ניט פאַרלירן זייער געשמאַק און זיסקייט. ער באַגריסט קיינעם ניט אויפן וועג. ער מאַכט זיך ניט זעענדיק די באַגעגנטע באַקאַנטע. און

ווען מע באַגריסט אים, ענטפערט ער ניט. ער האַלט זיין מויל פאַרשלאָסן, אַ וואָרט זאָל ניט ארויספאַלן פון זיין צונג, און זיך אַוועקקייקלען אין חלל.

5

בת־שבע איז ניט געגאַנגען מיטן גלייכן וועג צוריק צו איר הויז. זי איז געווען אַן אויפגעהייטערטע. איר פנים האָט געשיינט, די אויגן האָבן געלויכטן. זי האָט זיך געפילט אַזוי לייכט־לופטיק, ווי זי וואָלט געווען דורכאויס גייסט. איר קערפער האָט עפּעס ווי פאַרלוירן זיין קאָמפּאַקטקייט, ער איז געוואָרן, האָט זיך איר געדוכט, ווי דורכזיכטיק. אַ שיין האָט איר אַדורכגענומען און אַנגעפילט. זי האָט קיינעם ניט געוואָלט אָנטרעפן אויפן וועג. דעריבער האָט זי זיך געלאָזט גיין מיט זייטיקע שטעגעלעך, איבער גערטנער, דורך לאָנקעס. זי האָט אַרומגעקרייזט די שטאָט. געוואָלט דווקא אָנקומען פון דער צווייטער זייט, מיט אַ כיוון אָנלייגן וועג, און דערגרייכן דעם קייזערלעכן הויף ערשט מיטן צופאַלן פון פאַרנאַכטיקער דעמערונג, אָדער אַפילו, רעכט, נאָך אַביסל שפּעטער, מיט תחילת נאַכט אַזוי אַז קיינער פון די הויפסלייט און הויפספרויען און באַדינערשאַפט, זאָל ניט באַמערקן איר צוריקקומען.

די ווייבער פון הויף און קעפסווייבער האָבן געהאַט אַ סך פרייע צייט און דעריבער געווען לײדנשאַפטלעך נייגעריק צו וויסן וואָס ביי יענעם אין טעפּל קאָכט זיך. זיי זיינען געווען פּוסטע פּלאַפּלערקעס און רכילות־טרייבערקעס. זי האָט זיך פון זיי אַלעמען געהאַלטן פונדערווייטנס. איבערהויפּט נאָך אַז זי האָט געוווסט גאַנץ גוט אַז זיי האָבן זי אַלע פיינט. צווישן זיך האָבן זיי ניט געלעבט בשלום. זיי האָבן באַרעדט און אָפּגעלאַכט איינע פון דער צווייטער, יעדע איינע האָט אויס קנאה און אייפערזיכט ניט פאַרגונען דער צווייטער איר שטיקל לעבן, אָבער קעגן איר האָבן זיי עפּעס ווי געמאַכט אַ יד־אחת, ניט צוזאַמענגערעדטערהייט. זי איז געווען די יינגסטע און שענסטע און דאָס האָבן זיי איר ניט געקענט פאַרגעבן. זיי האָבן געקוקט אויף איר ווי אויף אַן אַריינדרינגלערין, וואָס האָט ביי זיי צוגענומען דוידן און מאָנאָפּאָליזירט זיין ליבע און געלוסט. דעם משל פון נתן הנביא וועגן „דעם שעפּסעלע פון אָרעמאַן" האָבן זיי צעלייגט אויף טעלערלעך; און יעדע פון זיי האָט עס אויסגעטייטשט

אין איר אייגענעם גייסט און גוסט. אַנדערע האָבן נאָך צוגעלייגט: דאָס זי האָט געהאַט אַ סך מענער, געליבטע צווישן די מיליטערלייט. אוריה איז דאָך תמיד געווען אויפן פראָנט, זעלטנווען אינדערהיים, און זי האָט זיך געלאָזט ווילגיין... בשעת זיי זיינען געווען גאָט די נשמה שולדיק, געטרייע, אָפּגעהיטענע ווייבער... וואָס האָבן געהאַט איין שטיקל מאַן און דעם האָט מען געדאַרפט צווישן זיך טיילן. און איצט האָט זי אים אינגאַנצן צוגענומען פאַר זיך אַליין, און פאַר זיי איז גאָרניט געבליבן. זינט דויד איז מיט איר, קען ער קיינע פון זיי ניט. זייער צאָרן האָט געברענט אויף איר ווי אַ העליש פייער.

זי האָט עס געוווסט און האָט זיי אויסגעמיטן אויף וויפל נאָר מעגלעך. אָבער זיי פלעגן זיך איבערגעוואַלט אַריינרייסן אין איר לעבן. באַזוכן זי, הגם זי האָט זיי קיינמאָל ניט אָפּגעצאָלט מיט אַ וויזיט. נאָך דעם פאַרלוסט פון איר קינד און דוידס אָפּשיידן זיך פון איר, האָבן זיי זיך געשמירט מיט נחת, אָנגעקוואָלן פון אירע ליידן, זיך געפרייט איבער איר בראָך און נידערפאַל. זיי האָבן אין דעם געזען גאָטס האַנט; ער האָט זיך אָנגענומען זייער קריוודע. הינטער די אויגן האָבן זיי זי גערופן „דער געפאַלענער שטערן". זיי האָבן זיך געשושקעט, זיך איבערגעגעבן אמתע און אויסגעטראַכטע איינצלהייטן, און געשמאַק געכיכיקעט דערביי. אַלע ווי איינע האָבן זיי זי נאָכגעשפּירט. זיי האָבן אויסגעחורשט ביי אירע דינסטן, געוואָלט וויסן וואָס זי טוט, ווי זי באַנעמט זיך, ווי פאַרוויילט זי איר צייט, וואָס זי זאָגט. דעריבער האָט זי אָפּגעזאָגט און אָוועקגעשיקט אירע עטלעכע באַדינערינס. זי איז געבליבן אַליין מיט עטרה, וואָס איז איר געווען געטריי און איבערגעגעבן בעסער ווי אַ לייבלעכע מוטער. עטרה איז געווען די איינציקע וואָס האָט איר פון צייט צו צייט מיטגעטיילט אַלץ וואָס קומט פאָר אין „עזרת־נשים" פון קעניגלעכן הויף.

הינטער די אויגן האָבן זיי געהעשעט אויף איר ווי שלאַנגען, אָבער אין די אויגן האָבן זיי זיך געמאַכט פאַר אירע גוטע פריינדינס. מער פון די איבעריקע האָט זיך אויסגעצייכנט מיט איר געשליפן צינגל און פאַלשע זיסע ריידעלעך די איינציקע טאָכטער פון תלמי, דעם קעניג פון גשור, וועמען דויד האָט גענומען, ווי אַ „יפת־תואר" אין קריג. מעכה פלעגט חנפענען בת־שבען, לויבן איר שיינקייט, איר יונגשאַפט. זי פלעגט איר תמיד, ביי יעדער באַגעגעניש, לערנען ווי זיך צו באַגיין מיט דוידן אַזוי, אַז זי זאָל אים קענען האַלטן צוגעבונדן צו זיך און ניט לאָזן אים פאַרשפּילן זיך מיט אַנדערע פרויען אָדער מיידלעך. אָבער אין די רייד אירע פלעגט

זי קיינמאָל ניט פאַרפעלן אַריינצוואַרפן שטעכווערטלעך שפּיציקע ווי בייזערנע נאָדלען... און אַז זי איז איר געקומען כלומרשט מנחם־אָבל־זיין, טרייסטן נאָכן טויט פון איר קינד האָט זי ניט אויפגעהערט צו פּלאַפּלען און זיך באַרימען מיט איר זייער געראָטענעם זון, אבשלום, וועמען זי אַליין האָט דערצויגן. זי האָט אים אַ נאָמען געגעבן אבשלום ווייל ער דינט ווי אַ צייכן און אַ באַנד פון פרידן צווישן דעם קעניגרייך פון ישראל און דעם קעניגרייך פון גשור. אַזוי אַרום געשאָטן זאַלץ אויף דער פרישער ווונד. נאָך איר, אין פאַלשקייט און באַריידעוודיקייט, קימעט חגית. זי פלעגט ניט אויפהערן צו דערציילן וועגן די מעלות, שיינקייט און קלוגשאַפט פון אדוניהו, איר זון. יעדעס וואָרט אירס איז געווען ווי אַ פאַרגיפטיקטע פייל, וואָס לעכערט די נירן און דאָס האַרץ...

מיט פיל מער ווירדע און ביטול צו בת־שבען האָלט זיך אביגיל פון כרמל. זי דופעט אויף איר עשירות, אויף דעם גאָר גרויסן נדן וואָס זי האָט געגעבן דוידן. זי האָט אים געבראַכט די רייכע ירושה, וואָס איז איר געבליבן נאָכן פלוצלונגן טויט פון איר מאַן, נבל. איבערהויפּט נעמט זי זיך איבער וואָס זי האָט, לויט אירע רייד, וועלכע זי הזרט איבער גאַנץ אָפט אין אירע געשפּרעכן, דוידן געמאַכט פאַרן גרויסן און מעכטיקן קעניג פון יהודה און ישראל. „ווער איז ער געווען, ווען איך האָב פאַר אים חתונה געהאַט? אַן אָנפירער פון אַ קליין געזעמל פון אויפשטענדלערס, ווידערשפעניקע אונטערטאַנען וואָס זיינען אַנטלאָפן און זיך אויסבאַהאַלטן פון שאולן. איך האָב אים געהאָלפן מיט טאַט און ראַט, געטיילט מיט אים די געפאַרן, די שוועריקייטן פון וואַנדערלעבן; ווו געטאָגט, דאָרט ניט גענעכטיקט; אויסגעהאַלטן מיט פּראָוויאַנט און קליידונג זיין גאַנצן שטיקל חייל אויף מיין אייגענעם חשבון. ניט דויד, ניט זיינע חברה־לייט האָבן עפּעס פאַרמאָגט. אַזוי אַרום האָב איך אים דערהויבן פּאַוואָלינקע ביז צו זיין היינטיקן שטאַנד... און נאָכדעם ווי איך האָב אים דערהויבן, אַוועקגעשטעלט אויפן הויכן פּיעדעסטאַל, האָבן זיך געפונען פיל בעלנ׳טעס אויף אים. זיי זיינען געקומען אויף אַלעם פאַרטיקן, ניט געפּאָקט און ניט געמאָזלט — און גלייך געוואָרן ווייבער־ליבלינגס פון גרויסן מלך... וואו זיינען זיי געווען, ווען דויד איז געווען אַ פליכטלינג, ווען דוידס בלוט איז געווען הפקר, און ווער עס האָט נאָר געוואָלט האָט געקענט נעמען זיין לעבן אָן קיין שטראָף... ווייל ער איז געווען פאַררעכנט פאַר אַ מורד־במלכות, וואָס פאַרדינט טויטשטראָף״.

אביגילס אָנגעצויגן האַלטן־זיך און אירע מאַניערן און באַוועגונגען

האָט נאָכגעמאַכט אחינעם פון יזרעאל. זי פלעגט נאָכריידן אביגילס רייד און געטראָגן אַ האַרץ פול מיט שנאה אויף אַלע די פרויען, וואָס זיינען געווען יינגער פון איר און געהייראט פאַר דוידן ווען ער איז שוין געווען קעניג איבער יהודה אין חברון. אביטל, ווייטער, האָט אין אַלץ נאָכגעמאַכט חגיתן. זי האָט זיך געפלייסט צו באַווייזן, אַז איר זון שפטיה איז קליגער און שענער און אַ גרעסערער ווילקענער פון אַדוניהון. און מחמת דעם זיינען די צוויי געווען ווי אויף מעסערס. וועגן עגלהן איז ניטאָ פיל צו זאָגן, זי איז געווען אַ „קעלבל״, ווי איר נאָמען האָט וועגן דעם עדות געזאָגט.

אַט־די געדאַנקען און בילדער זיינען בליץ־שנעל דורכגעלאָפן ביי איר אין קאָפּ עפּעס ווי אַן איר וויסן. ווי נאָר זי איז געוויר געוואָרן פון זיי, האָט זי זיי אַרויסגעשמיסן. עס האָט איר אָפּגעעקלט פון אַט־די באַגעגענישן און שמועסרייען און דערינערונגען.

זי האָט אימפּעטיק געטרייסלט מיטן קאָפּ אַזוי אַז אירע לאָקן האָבן זיך צעטענצלט. זי האָט אָפּנים מיט אַט־דער שטאַרקער באַוועגונג געוואָלט אירע באַגעגענישן אַרויסטרייסלען ניט נאָר פון איר געהירן נאָר אויך פון איר אומגעבונג און איר לעבן.

דער הימל איז שוין געווען אָנגעפּיקעוועט מיט פינטלדיקע שטערן ווען בת־שבע האָט זיך אַריינגעשלייכט אין שטוב. איר האָט שטאַרק הנאה געטאָן וואָס קיינער, ווי איר האָט זיך אויסגעוויזן, האָט ניט באַמערקט איר דורכגיין דורכן הויף.

עטרה האָט זיך אויפגעהויבן פון איר פּלאַץ זי צו באַגעגענען און באַגריסן. זי האָט גלייך אָנגעצונדן אַן אייל־לעמפּל.

— בת־שבע, מיין טייערע טאָכטער, ווי נאָר דו ביסט אַריין איז ליכטיק געוואָרן אין אַלע ווינקלעך, דו שיינסט ווי די לבנה וואָלט מיט דיר געקומען. איך האָב גאָר דעם לעמפּל ניט באַדאַרפט אָנצינדן.

די לבנה, אין דעם מאָמענט, איז ווירקלעך אַרויס פון אונטער אַ שווערן וואָלקן און האָט אַריינגעשטראָמט דורך די פענצטערלעך איר שטוב אַריין מיט אַ מאַטאָווער שיין.

עטרה האָט זי אַדורכגענומען מיט אַ פאַרשנדיקן בליק. זי וואָלט וועלן וויסן אַלע איינצלהייטן פון איר געשפּרעך מיטן געטלעכן מאַן. אַז בת־שבע קומט מיט אַ גוטער בשורה דאָס האָט זי געזען פון איר שמייכל, וואָס האָט זיך צעשפּרייט איבער איר געזיכט און האָט זיך געשפּיגלט אין אירע טיפע צעשטראַלטע אויגן. זי איז אָבער ניט געווען גענוג דרייסט זי צו

פרעגן. זי האָט געדולדיק געוואַרט אַז בת־שבע זאָל איר אַליין אַלץ דערציילן.

בת־שבע האָט זיך צוגעזעצט אויף אַן אַנלען־טאַבורעט, ווי זי וואָלט זיך וועלן אָפּרוען נאָך איר לאַנגן גיין. זי האָט בלויז אַדורכגעזייט דורך אירע פאַרמאַכטע ליפּן:

— מאָרגן, גאַנץ פרי, פאַרן ערשטן שפּראָץ אויף טאָג, איידער דער הויף וואַכט אויף וועל איך אַרויס. איך וויל אויפגיין קיין גבעון. וואָלסטו וועלן מיטגיין? עס איז אַ שטרעקע פון זעקס מייל, גבעון ליגט צו דרום־מערב פון דאַנעט, וועט עס ניט זיין צו שווער פאַר דיר, עטרה?

— זיכער וויל איך, אויב מיין האַרנטע וועט מיך מיטנעמען. מיינע פיס דינען מיר נאָך זייער געטריי. אַ געטרייען דינער זיינען זיינע דינער געטריי...

— רוף מיך ניט „מיין האַרנטע", מיין טייערע עטרה.

בת־שבע האָט פאַרשטאַנען, אַז עטרה איז אָנגעצויגן דערפאַר וואָס זי שווייגט וועגן איר באַזוך ביים נביא, און זי האַלט זיך ווי אַ דינסט, באַליידיקט. זי איז אָבער געווען צו מיד זיך אַרייַנצולאָזן אין אַ לאַנגן באַריכט. זי האָט עטרהן בלויז צוגעוואָרפן די פּאָר באַרויקנדיקע און איבערבעטנדיקע ווערטער:

— מירן דאָך גיין צופוס, וועלן מיר האָבן צייט צו שמועסן... אויסער דעם, איז פעלד איז תמיד זיכערער, „וועגט האָבן אויערן"...

זיי האָבן אויפשנעל אָפּגעגעסן זייער מאָגערן נאַכטמאָל וואָס עטרה האָט געהאַט צוגעגרייט פון געמיזע. האָט געמאַכט דעם געלעגער פאַר בת־שבען און איז אַרויס אין פאָדערשטן צימער און זיך געלייגט שלאָפן מיט דעם פעסטן באַשלוס אויפצושטיין איידער עס וועט נעמען שאַריען אויף טאָג און צוגרייטן אַלץ פאַרן וועג.

6

גאַנץ פרי האָבן זיך בת־שבע און עטרה, איינע נאָך דער אַנדערער, אַרויסגעשלייכט, ווי זיך ארויסגעגנבעט, פון הויף, קיינער האָט זיי ניט נאָכגעשפּירט. בת־שבע איז געווען פאַרשלייערט און דערצו איינגעוויקלט אין אַ ברייטן לייוונטענעם שאַל, וואָס האָט צוגעדעקט אירע קליידער קעגן שטויב פון וועג.

דער שליאַך האָט געקלעטערט אַרויף. גבעון איז אויסגעלייגט אויף אַ טעראַסע פון אַ הויכן באַרג. עס האָט זיך געפונען אין דעם אַרב פון שבט בנימין. ער האָט עס דעראָבערט פון דעם חווי. דאָרט האָבן זיך געפונען די גבעונים. זייערע אורעלטערן האָבן אָפּגענאַרט יהושען און אים געזאָגט, אַז זיי קומען פון ווייטע מקומות. זיי האָבן אָבער געהערט פון זיינע גרויסע העלדנטאָטן און זיינען ווילִיק זיך אונטערצעוואָרפן אונטער זיין הערשאַפט און פאַרשניידן מיט די ישראלים אַ בונד פון פריינטשאַפט. יהושע און די קינדער פון ישראל האָבן געשלאָסן מיט זיי אַן אָפּמאַך, זיי האָבן געשווירן געטריישאַפט. דערנאָך איז אַרויסגעקומען דער אמת. יהושע האָט געצאָרנט אויף זיי, אָבער האָט ניט געקענט ברעכן די שבועה, האָט ער זיי ניט אויסגעהרגעט, נאָר בלויז פאַרשקלאָפט, געמאַכט פון זיי האָלצהעקער און וואַסער־שעפּערס פאַר דער געמיינדע און יהוהס הויז.

דאָ אין גבעון האָט זיך געפונען די העכסטע במה, וואָס איז געווען שטאַרק אָנגענומען ביים פאָלק, און אַהער פלעגט מען קומען פון אַלע עקן פון לאַנד און ברענגען אָפּער. דאָ איז געווען דער הייליקער „פאַרזאַמל־געצעלט", וווהין מחנות פון פילגרימען פלעגן עולה־רגל זיין.

די גבעונים האָט שאול, אין אַן אויסברוך פון אייפער, באַפוילן אויס־צוהרגענען, און מ'האָט זיי אומגעבראַכט. אַצינד האָבן אין שטאָט געוווינט ישראלים פון בנימין־שטאַם און אַביסל גבעונים וואָס בשעת דער הריגה האָבן באַוויזן זיך אויסצובאַהאַלטן אין ישראלישע הייזער אָדער אין די פעלדער, אין גריבער.

דער וועג איז געווען זאַמדיק. ווען אַ רייזנדער פלעגט פאַרביירייטן אויף אַן אייזל אָדער אַ קעמל, פלעגן זיך אויפהויבן דיקע וואָלקנס פון שטויב. אָבער דאָ און דאָרט איז דער באָדן געווען באַפּינטלט מיט טייטלביימער וועלדלעך. בת־שבע און עטרה, נאָכדעם ווי זיי זיינען שוין געהאַט אָפּגע־גאַנגען אַ דריטל פון שטח וואָס איז געלעגן צווישן ירושלים און גבעון, האָבן זיך צוגעזעצט אין די שאָטנס פון איינעם פון אַזעלכע וועלדלעך. זיי האָבן אַרויסגענומען די צוגעגרייטע שפייז, וואָס איז באַשטאַנען פון געטריקנטע פייגן, איבערגעברענטע זאַנגען, ברויט, גאַמלקעס קעז, זיך גוט אונטערגעלעגט דאָס האַרץ, האָבן זיי פאַרטרונקען מיט אַן אומגעיוירטן טייטלען־זאַפט געמישט מיט וואַסער, וואָס זיי האָבן מיטגענומען אין אַ לאָגל. זיך אָפּגערוט, האָט בת־שבע איבערגעגעבן מיט אַלע איינצלהייטן איר געשפּרעך מיט נתן־הנביא.

עטרה איז אַזש אויפגעשפּרונגען פון איר פּלאַץ אויס פרייד. זי האָט זיך געריבן די פּלאַכן פון די הענט פון גרויס נחת און געשפּאַנטקייט.

— דו ביסט אַ גליקלעכע פרוי, אַ געבענטשטע פרוי. דויד וועט זיכער קומען צוריק צו דיר און אלהים וועט בענטשן דיין טראַכט. און פון דיינע ליידן וועסטו האָבן צו דערציילן אין פרײדן. איך ווינטש זיך צו דערלעבן ביז יענער צייט, און זען מיט מיינע אויגן דיין זון זיצן אויפן טראָן פון קעניג דויד.

— איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן דיין געטריישאַפט צו מיר. ווען אַלע האָבן זיך אָפּגעקערט פון מיר און אפילו מיינע באַדינערס האָבן מיך פאַראַטן, זיך פאַרקויפט צו מיינע פיינט, ביסטו געווען די איינציקע וואָס האָט מיך געהיט און געטרייסט. דיין ראַט, עטרה, איז געווען ווי פון יה'ס מויל אין יה'ס אויערן... מיין טייערע, דו וועסט דערלעבן ביז צו יענער צייט און לעבן אין יענער צייט.

ביי די ווערטער איז עטרה איר אַרויפגעפאַלן אויפן האַלדז, און פון פרייד האָט זי זיך פאַנאַנדערגעוויינט אויפן קול, דערנאָך געכליפּעט אַ ווײַלע, און קוים זיך באַהערשט און באַרויקט. אויך אין בת־שבעס אויגן זיינען געשטאַנען טרערן. זיי זיינען אויפגעשטאַנען און זיך געלאָזט ווייטער גיין.

עטרה האָט פאַרשנעלערט איר גאַנג, און גענומען אונטעראיילן בת־שבען.

— מיר דאַרפן זיך צואיילן, מאַכן אַמווייניקסטן צוויי דריטל וועג ביז האַלבן טאָג. די היץ איז גרויס און ווערט מיט יעדער שעה אַלץ שטאַרקער און ברענענדיקער. נאָך מיטאָג־צייט וועלן מיר ניט קענען גיין ווייטער. מיר וועלן מוזן איבערוואַרטן אין אַ וועלדל ביז די זון וועט זיך נעמען נויגן צו מערב־זייט.

בת־שבע איז געגאַנגען פאַמעלעך. זי האָט געשאַנעוועט עטרהן, וויסנדיק אַז זי האָט קראַנקע, געשוואָלענע פיס, און האָט אויך גוט געהאַט אין זינען עטרה'ס עלטער.

מער ווי איין יונגער פאַרביירייטער האָט אָנגעבאָטן בת־שבען זיין פּלאַץ אויפן רוקן פון אייזל. זי האָט זיך פון אָנבאָט אָפּגעזאָגט מיט דאַנק, געבנדיק אים צו פאַרשטיין אַז זי גייט קיין גבעון ווי אַן אלהים־בעטערין און זי דאַרף מאַכן דעם גאַנצן וועג צופוס.

ביי מיטאָג־צייט האָבן זיי זיך געזעצט אָפּרוען און זיך דערפרישן מיט שפּייז און טרונק. זיי זיינען געווען ווי פאַרטריקנטע פון דורשט. די היץ

איז געווען שטיקנדיק. דאָס אַראָפּשלינגען די שטיקלעך קעז אַפילו נאָכן אויסשווענקען די מיילער און גאָרגלען איז אָנגעקומען מיט שווערקייט אַזוי ווי נאָך אַ מעת־לעתדיקן תענית.

אָפּגעגעסן אויפגיך, האָט עטרה זיך אויסגעצויגן אויפן גראָז און גלייך איינגעשלאָפן. בת־שבע האָט זיך צוגעשפאַרט צום שטאַם פון אַ טייטלבוים און זיך טיף פאַרטראַכט; זי איז געווען פול מיט האָפענונג: השם פאַרלאָזט ניט זיינע געטרייע דינערינס, זי גייט קיין גבעון מתפלל־זיין, ווי חנה איז געגאַנגען בעטן יהוה אין שילה. חנה איז געענטפערט געוואָרן און זי, בת־שבע, וועט אויך געענטפערט ווערן.

זי טראַכט ווייטער:

און וואָס איז מכוח קרבנות? וועט זי דען קומען צו דער במה מיט ליידיקן? שיקט זיך עס? דער אַלטער כהן איז צדוק. ער וועט זי זיכער ניט דערקענען. און אפשר וועט ער זי אפילו ניט זען. מיטן שלאַכטן פון די אָפּפער און זיי מקריב זיין אויפן מזבח גיבן זיך אָפּ זיינע זין, אחיעזר און עזריקם. די קלאַנגען וואָס זי האָט געהערט וועגן זיי זיינען ניט פיל בעסער פון די ריידערייען, וואָס פלעגן זיך אַרומטראָגן וועגן עליס זין, חפני און פנחס, וואָס זיינען געווען אינגאַנצן פאַלש. חפני און פנחס זיינען ניט געווען זינדיק[1]. זייער טאָט איז באַשטאַנען בלויז אין דעם וואָס זיי האָבן צוגעלאָזט פרויען אַלס כהנטעס, האָט מען אויסגעטראַכט, אַז זיי טוען עס, ווייל זיי שלאָפן מיט זיי. באמת, האָט מען באַדאַרפט האָבן כהנטעס. זיי זיינען בעסער צוגעפּאַסט צו דער דאָזיקער אַרבעט; זיי טויגן זיך בעסער אויס. די כהנים טוען זיך דעריבער אָן ווי פרויען, און מיינען אַז מיט דעם לבוש אליין איז מען יוצא. זיי פאַרשטעלן זיך פאַר פרויענ־צימער, און דענקען אַז דאָס איז געַנוג.

אחיעזר און עזריקם זיינען מסתמא אויך ווילדע אלהים־פּאַרכטיקע מענטשן. אלא וואָס די קלאַנגען, די באַריידעריי? אַזוי זיינען שוין מענטשן. זיי האָבן ליב צו רעדן לשון־הרע. עס איז אַ מענטשלעכע שוואַכקייט צו שלאָגן יענעם מיט דער צונג, איבערהויפּט נאָך ווען דער יענער פאַרנעמט אַן אָנגעזעענע פּאָזיציע, אַ הויכן מעמד, אָדער פאַרקליידט אַן אַמט, אַ וועלטלעכן, צי אין אַ טעמפּל. וועמען האָט מען דען ניט באַרכילות׳ט, באַרעדט אויף דעם שענדלעכסטן און ליגנערישסטן אופן. אפילו משהן, דעם גע־

---

1. שבת, נ״ה.

זעצגעבער, האָבן די בייזע צינגער ניט אויסגעמיטן. די אייגענע שוועסטער האָט אים באַשמוצט...

בת־שבע געפינט אין די דאָזיקע מחשבות אַ דערלייכטערונג: אַלעמען האָט מען באַרעדט, איז זי דאָך ניט קיין אויסנאַם... זי האָקט זיך איבער, און גיט אַ טראַכט: דער הויפּט־כּהן וועט זי וואַרשיינלעך באַהאַנדלען מיט דער אייגענער גרינגשעצונג ווי עלי האָט באַהאַנדלט חנהן... אַ כּהן איז ניט קיין נביא, ער זעט ניט אַ מענטשן דורך און דורך, און צייט איז פאַר אים זיכער אַ פאַרהאַנגענער פענצטער... און אַ נביא איז דען פיל בעסער? וואָס האָט נתן געוואוסט איידער זי האָט אים אויסגעזאָגט איר סוד?! און אויב זיי ווייסן ניט און זעען ניט דאָס פאַרהוילענע איז אין וואָס באַשטייט זייער באַגאַבטקייט? פרעגט זי זיך, און לאָזט עס איבער אָן אַ ענטפער.

זי האַלט פון נביאה'טעס. אַ קיניג איז אַן אַנדער זאַך. ער דאַרף זיין אַ קריגער, און קריגפירעניש איז אַ באַשעפטיקונג פאַר אַ מאַנספאַרשוין.

זי קערט זיך אום אַצינד צום פאַרדעמדיקן געדאַנק, צום פאַרגלייך מיט חנהן: אויב דער הויפּט־כּהן וועט זי שלעכט אויפנעמען, וועט עס זיין אַ באַווייז, אַז איר געבעט וועט פאַרנומען ווערן פון אלהים פון ישראל... צדוק וועט מיך זיכער ניט דערקענען, און גאָר קיין וואונדער ניט, איך בין דאָ דאָס ערשטע מאָל. אָבער חנה פלעגט דאָך קומען קיין שילה, יאָר איין, יאָר אויס, מיט איר מאַן, אלקנה, און דאָך האָט ער זי ניט דערקענט. עס קומען אַזויפיל מענער און פרויען, דער כּהן האָט ניט קיין צייט זיך צופיל צוקוקן צו זיי... און עלי איז שוין מסתמא געווען בלינדלעך... ער איז שוין געווען אַ טיפער זקן.

דאָס קרבנות־ברענגען און איבערגעבן די שעפעלעך דעם כּהן, דאָס וועט זי איבערלאָזן עטרהן, זאָל זי זיך מיט דעם פאַרנעמען... זי איז אין דעם זייער איינגעגלויבט... דאָס אָפּער־ברענגען אַן־און־פאַר־זיך איז דען אַזאַ וויכטיקע זאַך? דער עיקר איז דאָך גאָר דאָס מתפלל־זיין, דאָס אויפ־אָפּערן די שלעכטע געדאַנקען, דאָס אויסיעטן פון האַרצן די שלעכטע געפילן, דאָס זיך מתוודה־זיין אויף די זינד און טאָן אַ נדר מער ניט צו זינדיקן. ווי האָט דער גרויסער זעער שמואל געלערנט? „באַגערט יהוה בראַנדאָפּפערס און שלאַכטאָפּפערס, אָדער דאָס צוהערן זיך צום קול פון יהוה? דען, צוהערן זיך איז בעסער פון שלאַכטאָפּפערס, צו געהאָרכן — פון פעטס פון ווידערס. וואָרעם זינד פון צוויבער איז ווידערשפעניקייט, און געצנדינסט און תרפים איז איינגעשפאַרטקייט“ (שמואל א׳, י״ח — כ״ב, כ״ג). דאָס איז טאָקע אַזוי...

אבא גארדין

אָבער ווי באַלד „עמך" ברענגט קרבנות, דאַרף מען זיך ניט אָפּטיילן פון ברייטן עולם, ווען ער איז אפילו אַ שטיקל גולם. גרויסע מענטשן מאַכן אַ טעות, ווען זיי שמועסן זיך איין אַז זיי זיינען באַרופן צו לערנען דאָס פאָלק ווי זיך אויפצופירן. אַ פאָלק גרייזט ניט אין זיינע הנהגות אויך ד׳עמאָלט, ווען אונדז דוכט זיך אַז עס איז דורכאויס אויסן וועג. אַ פאָלק מעג זיך זיין טאַקע בלינד, אָבער פּאַמעלעך און פּאַרזיכטיק טאַפּט ער אַן זיין דרך און טרעט אים אויס. עס ווייסט וואָס עס טוט. זיין געזונטער חוש נאַרט אים ניט. קרבנות-ברענגען איז אַ גרויסע זאַך, האָט אַ טיפן זינען. אַ מענטש טאָר ניט אָפּקומען מיט הוילן ריידן, מיט בלויזן צוזאָגן; ער דאַרף זיך לאָזן קאָסטן. ערשט דעמאָלט ווען ער לייגט אַריין זיין האַנט אין קעשענע זעט מען, אַז ער מיינט עס ערנסט. אַלץ האַלט זיך אויף אַן אָפּער. מע דאַרף זיין גרייט און וויליק אויפצואָפּפערן זיך פאַר די זאַכן, וואָס זיינען אונדז באמת טייער. אָבער ווי באַלד יאָ ברענגען קרבנות, האָט מען באַדאַרפט האָבן איין הייליקן פּלאַץ, וואו אַלע, פון די ברייטסטע שיכטן פון פאָלק, קומען זיך צענויף, זיינען מקריב זייערע קרבנות, און וויסן אַז דאָס איז דער אויסדערוויילטער און באַוויליקטער פּלאַץ פון יהוה, דאָ געפינט זיך דאָס שעכט-הויז, דער מזבח און אויך דאָס געבעט-הויז. אַזוי ווי די לאַגע איז איצט, טויג עס נישט. מ׳שלאַכט אויף די פאַרשיידענע במות, דאָס פאָלק איז צעבראָקלט, צעטיילט אויף שבטים און משפחות, און עס איז ניט פאַראַן קיין אייניקייט. מיך וואונדערט וואָס קעניג דויד האָט זיך ניט פאַרטראַכט וועגן דעם. אין דער הויפּט-שטאָט וואו דער קעניג געפינט זיך און אַלע מלוכה אַנשטאַלטן ווערן אויפגעהאַלטן, דאָרט דאַרף זיין דער גרויסער טעמפּל. ער דאַרף געבויט ווערן לויט דעם גרויסמוט און אונטער דער השגחה פון קעניג מיט די געלט-מיטלען און געשאַנקען צענויפגעקליבן פון גאַנצן פאָלק. אַזאַ טעמפּל וואָלט צענויפגעהאַלטן דאָס פאָלק, אַרומנעמען אים ווי מיט אַ רייף פון הייליקייט און מאַכן פון אים איין קערפּער מיט איין זעל און איין אַלגעמיינעם ווילן. אזא בית-המקדש, הייליק הויז, וואָלט דינען ווי דאָס פאַרלאָזלעכסטע פאַרזיכערונגס-מיטל קעגן מרידות, אויפשטאַנדן פון איינצעלנע הויזגעזינטן אָדער שטאַמען. אַז דער אלהים פון ישראל וועט ענטפערן מיין געבעט, און דוידס האַרץ וועט זיך אומקערן צו מיר, וועל איך מיט אים איבעררעדן וועגן דעם. און אויב ער וועט עס ניט טאָן, וועט מיין זון, וואָס איך וועל אים געבוירן, עס טאָן. ער וועט אויסבויען אַ הויז פאַר יהוה, „אַ הייליקטום-הויז" אין ירושלים...

ז

עטרה כאַפּט זיך אויף, רייבט זיך די אויגן, קוקט זיך אַרום, און שרייט אויס מיט פרייד:

בת־שבע מײַנע! איך האָב געזען אַ חלום, אַ וווּנדערבאַרן חלום!

בת־שבע אויפגעוועקט פון אירע געדאַנקען וועגן דער נויטווענדיקייט צו צענטראַליזירן דעם יהוה־דינסט און אים אויסנוצן פאַר דעם צוועק פון צוזאַמענגעמען דאָס פאָלק ישראל און מאַכן פון די צוועלף שבטים איין אויסגעבונדן און אויסגעקניפּט פאָלק, ציגט אַרויס נייגעריקייט:

— וואָס האָסטו געזען, מיין טרוימערין? אַ חלום איז ניט קיין פּוסטע זאַך. ער איז אָן אָנזאָג אַמאָל א פאַראויסזאָג פון געשעענישן וואָס ליגן דערווייל אין טראָכט פון צייט.

— איך האָב דיך געזען ליגן אין בעט, גייון צו קינד. דו האָסט געהאַט א גאָר גרינגן קימפּעט. אַ ייִנגעלע איז געבוירן געוואָרן. איך האָב פאַרנומען זיין ערשטן פּישטש און עס האָט מיך אויפגעוועקט, אַזוי ראַיעל, ממשותדיק איז עס געווען, קלאָר ווי אויף דער וואָר. זיין ערשט לעבנס־געשריי קלינגט נאָך איצט אין מײַנע אויערן. וואָס פאר א מחיהדיק קינד... וואָס פאַר אַ קעפּעלע — בלויז צו טראָגן אַ קרוין. און אַלע האָבן דיר אָפּגעגעבן מזל־טוב! די שטערנזעערינס האָבן אויסגעחשבונט דעם מזל אונטער וועלכן ער איז געבוירן געוואָרן און זיי האָבן אָנגעזאָגט דוידן אַז ער וועט זיין זיין טראָן־אַרבער... און ער וועט געוועלטיקן איבער פיל שכנישע און ניט־שכנישע פעלקער. דויד האָט זיך אַזוי געפרייט אַז ער האָט אַזש גע־טאַנצט פאַר שמחה. דער קעניג דויד איז אָנגעטאָן געווען אין אַן אפוד פון ליינען און ער האָט געקראַהאַדעוועט און געהאָפּקעט ווי דעמאָלט ווען מ'האָט צוריקגעבראַכט דעם ארון־השם. ער האָט געטאַנצט און געזונגען און געשפּילט אויף זיין גאָלדענער האַרף. געגאַנגען ווי מיט הקפות אַרום דיין בעט... ווי אַ סגולה צו פאַרזיכערן דאָס לאַנג לעבן פון ניי־געבוירענעם.

בת־שבע האָט זיך פאַרטראַכט און עטרהן גאָר ניט געענטפערט.

דער חלום האָט איר הנאה געטאָן אָבער אויך פאַרשאַפט עגמת־נפש.

— מנוח'ס ווייב, צללפונית, האָט אַ מלאך אָדער עס איז געווען פנחס הכהן, דער אייניקל פון אהרונען, אָנגעזאָגט, אַז זי וועט פאַרשוואַנגערן און געבוירן אַ קינד, און מיר זאָגט עס אָן מיין אָם, באַוועגט פון אַ חלום וואָס זי האָט געזען. מסתמא איז צללפונית געווען אַ צדקת... און איך בין פאַרט אַ זינדיקע נשמה. אמת, איך בין אומשולדיק אין השם'ס אויגן, וואָס

זעען וואָס עס טוט זיך אין האַרצן פון מענטשן; אָבער דאָס איז ניט גענוג. מ'דאַרף אויך זיין ריין און אומשולדיק אין די אויגן פון אלע גוטע פרומע לייט, וואָס זעען בלויז די אויסערע זייט פון זאַכן און טואונגען. און אין זייערע אויגן בין איך און דויד זינדיקע נפשות... דויד האָט מיך גענומען און איך האָב זיך אים אָפּגעגעבן, ווען מיין מאַן האָט נאָך געלעבט, און איך בין געווען ביי אלעמען פאַררעכנט פאַר אַן אשת־איש... און מחמת דעם איסורייז פון זינד איז מיין עופהלע געשטאָרבן... כדי מענטשן זאָלן אויף אים ניט טייטן מיט די פינגער און זאָגן: אָט איז דער בן זנונים, קינד פון הורעריי, געבוירן אין דער טומאה פון זנות...

בת־שבע רייסט פלוצלונג איבער אירע געדאַנקען און ווענדט זיך צו עטרהן:

— עס ווערט שוין קילער, קום, מיין חלום־זעעריך, האַלבע נביאה'טע, ברענגעריך פון גוטע בשורות; מיר קענען שוין זיך לאָזן אין וועג. מיר האָבן נאָך צוויי מייל ביזן אָנפאַנג פון שטאָט...

עטרה האָט אויפפלינק אַ נעם געטאָן די פעקלעך שפייז, וואָס זיינען איצט נאָך צוויי מאָל אָפּעסן פיל לייכטער געוואָרן, און האָט זיך געלאָזן גיין מיט אַ שטייפן טראָט פאָרויס.

— דו ווייסט, בת־שבע, פון אָט־דעם אַרויפגיין זיינען מיר די פיס געזונט געוואָרן... דאָס זיינען אַלץ סימנים אַז אונדזער שליחות וועט גע־בענטשט זיין מיט הצלחה.

זיי זיינען אָנגעקומען אין גבעון, ווען די זון האָט זיך שוין גענומען באַהאַלטן הינטער די בערג. דער הימל איז דורכגעשטרייפט געוואָרן מיט לאַנגע רויטע פאַסן, וואָס האָבן אויסגעזען ווי טייכן אָנגעגאָסענע מיט בלוט. די פייערן אויף דער במה האָבן געפלאַקערט, קנוילן רויך האָבן זיך געצויגן, ווי זיילן, צו די הימלען. דער גערוך פון ברענעכץ, פון געזאָטן בלוט און געשרפהט פלייש און פעטס האָט זיי געגעבן אַ שלאָג אין די נאָזלעכער. בת־שבע האָט אַ ניס געטאָן.

— צום געזונט, צום מזל! צו לאַנגע גוטע יאָר! — עטרה האָט איר צוגעווונטשן און זיך גלייך דערמאָנט אַז זיי דאַרפן איינהאַנדלען שעפּ־סעלעך פאַר דעם אָפּער באַך היינט אָוונט, אויב זיי ווילן זיין מאָרגן פרי פון די ערשטע צו לאָזן שלאַכטן דעם קרבן.

— אָט האָסטו געלט. גיי צו די הענדלער פון במה־הויף. זיי האַלטן זייערע טשערעדעס דאָ נאָענט אין די שטאַלן און אויף דעם געמויזעכטס הינטער די שטאַלן. עטרה טייערע! שפּאָר ניט קיין געלט, קליייב אויס

זיבן גוט אָפּגעפּאַשעטע שעפּסן און זיבן ווידערס. מיר וועלן דאָ פאַרווײלן גאַנצע דריי טעג. גיב אָפּ די שעפּסן און די ווידערס צום כּהן און זאָג אים ער זאָל שלאַכטן אַ שעפּס און אַ ווידער אינדערפרי, מיטן אויפגיין פון דער זון, און אַ שעפּס און אַ ווידער פאַרנאַכט, מיטן פאַרגיין פון דער זון. אַזוי דריי טעג נאָכאַנאַנד; און איין שעפּס גיב אים אַ מתנה; און איין ווידער זאָל ער שלאַכטן און צעטיילן דאָס פלייש צווישן די אָרעמע פּרויען די גבעוניכעס, וואָס שטייען פאַרזאַמלט אין אויסערלעכן הויף פון דער במה און קוקן מיט זשעדנע אויגן אויף די רייכע אלהים־בעטערס, וואָס קומען אַהער, און דערוואַרטן פון זיי אַ נדבה, אַ שטיק פלייש, אַן עוף. — איך וועל זיך פאַר די כּהנים אין דער במה ניט ווייזן. איך וויל גיין מאָרגן איבערדערפרי און מתפלל־זיין אין יהוהס־געצעלט וואָס געפינט זיך לעבן דער במה. איך וועל פאַסטן, בעטן השם דריי מאָל אַ טאָג, גאָר פרי, מיטאָג־צייט און פאַרנאַכט. זיך אָפּפאַסטן מיטן זונפאַרגאַנג, אַזוי דריי טעג. אויפן פערטן טאָג וועלן מיר דינגען צוויי איזלען און וועל זיך צוריקקערן קיין ירושלים. עטרה, גיב דעם כּהן אַן אויסגעטראַכטן נאָמען. איך וויל ניט אַז מע זאָל דאָ וויסן ווער מיר זיינען.

עטרה ווערט אומרויק, קוקט אָן בת־שבען אין פאַרלעגנהייט.

— דענקסטו ניט, בת־שבע, אַז אויב דער כּהן וועט אָנגעבן אַ ניט־ריכטיקן נאָמען וועט דער קרבן פאַר אונדז ניט פאַררעכנט ווערן, ער וועט אָוועקגיין צו אנדערע מענטשן... און זיי וועלן פון אים האָבן דעם נוצן.

בת־שבע שמייכלט סקעפּטיש.

— השם יתברך וועט דאָך וויסן דעם אמת, ווער עס ברענגט דעם קרבן.

עטרה איז ניט צופרידן.

— ווייסט וואָס, גיב דיין נאָמען. און דו וועסט דעם קרבן טיילן מיט מיר אין דיין געדאַנק. דו וועסט דאָך זיין דערביי, ווען דער כּהן וועט שעכטן דאָס שעפּסעלע און עס מקריב זיין.

— אַזוי, בת־שבע, איז שוין עפּעס אַנדערש. איך וועל דעם קרבן דיר אָפּגעבן אינגאַנצן. שטילערהייט וועל איך די גאַנצע צייט שעפּטשען דיין נאָמען.

— גוט, אָבער פּאַרטיק זיך אָפּ אויפגיך. איך וועל דאָ בלייבן און וואַרטן אויף דיר. ווי נאָר דו קערסט זיך אום וועלן מיר גיין קריגן אַן אכסניא ווו איבערצושטיין די דריי טעג און נעכט. אין אכסניא וועל איך זיין רחל, דאָס ווייב פון פנואל פון בית לחם יהודה, און דו וועסט הייסן

רוחמה. אַזוי וועל איך דיך רופן, אַז דו וועסט קומען צוריק וועלן מיר ביידע גוט איינהיטן אונדזערע אויסגעטראַכטע נעמען אַז מיר זאָלן זיך ניט פאַרווירן און ווערן פאַרדעכטיקט אין די אויגן פון דער ווירטין, און זי זאָל אונדז ניט נאָכקוקן און נאָכפאָרשן.

8

מיטן ערשטן בליאַסק אויף טאָג איז שוין בת־שבע געשטאַנען געבויגן אין אוהל־מועד און האָט מתפלל געווען שטילערהייט, בלויז באַוועגט די ליפּן, קיין ווערטער האָבן זיך ניט געלאָזט הערן. די אייגענע תפילה מיט גאָר קליינע ענדערונגען האָט זי איבערגעזאָגט מיטאָגצייט. אַ גאַנצן טאָג איז זי געווען באַטריבט, ווייל צדוק האָט זיך אויף איר ניט אומגעקוקט, און זי האָט עס אָנגענומען פאַר אַן אומגינציקן צייכן.

עטרה, להיפוך, איז געווען זייער אויפגעלייגט.

דער כהן איז געווען אַ שטאַלטנער מאַן, דאָס געזונט האָט פון אים אַזש אַרויסגעשפּריצט. ער איז געווען אָנגעטאָן אין הויזן פון לייוונט און אַ קלייד פון זעלבן שטאָף. דער שעפּס און דעם ווידער האָט ער גענומען און געשאָכטן אין צפון זייט פון במה. דאָס בלוט האָט ער גע־שפּרענגט אויף די פיר „הערנער" פון מזבח. דערנאָך האָט ער צעשניטן דעם שעפּס און דעם ווידער אויף שטיקער. זיי אויסגעלייגט אויף די קלעצער האָלץ, דעם קאָפּ באַזונדער, דאָס פעט באַזונדער, די איינגעווייד און די פיסלעך האָט ער גוט דורכגעשווענקט אין וואַסער און ער האָט זיי אַוועק־געלייגט דערביי. צווישן די קלעצלעך האָלץ זיינען געווען אַריינגעשטעקט בינטלעך געווירצן, און שמעקעדיקע גראָזן. דער פייער האָט זיך צעפלאַמט און געהעשעט, אַ זייל פון דאַמף און רויך האָט זיך געגעבן אַ הויב אַרויף צום הימל. דער בראַנדאָפּפער האָט אַרויסגעגעבן אַן אָנגענעמען ריח צו די נאָזלעכער פון די, וואָס זיינען געשטאַנען ניט ווייט פון ברענפּלאַץ, דעם געשמאַקן גערוך און דאָס שטייגן פון רויך און דאַמף, גלייך, אומגעבויגן, אומגעבראָכן פון ווינט האָט עטרה אָנגענומען אויף זיכער פאַר זייער אַ גוטן סימן, אַ באַוויז אַז דער אָפּפער איז אָנגעלייגט ביי השם יתברך און דאָס געבעט און ווונטש פון אָפּפערברענגער וועלן פול באַוויליקט ווערן.

עטרה האָט זיך געמיט אָנצושטעקן מיט איר פרייד בת־שבען. דאָס האָט זיך איר אָבער ניט איינגעגעבן. בת־שבע איז ארומגעגאַנגען פאַרכמורעט.

עטרה האָט זי עטלעכע מאָל איבערגעפרעגט, וואָס איז דער מער, פאַרוואָס איז זי אַזוי פאַראומערט געוואָרן. ס'טייטש, אויפן וועג און גלייך ביי זייער אָנקומען איז זי דאָך געווען פול מיט האָפענונג.

בת־שבע האָט זיך געמאַכט ניט הערנדיק, און איר גאַרניט געענטפערט.

אַזוי זײַנען אַריבער צוויי טעג און מער ווי א העלפט פון דריטן. בת־שבע איז געווען פאַרקימערט, פאַרצערט. די אויגן רויט פון וויינען. עטרה האָט ניט געוווסט וואָס איז דאָ געשען. זי איז צוגעשטאַנען צו בת־שבען, וועמען זי האָט גערופן, ווי אָפּגערעדט, רחל, זיך געבעטן ביי איר: זי זאָל איר אויסזאָגן וואָס דריקט אַזוי אויף איר געמיט, וואָס האָט אויף איר אָנגעיאָגט אַזאַ מרה־שחורה. בת־שבע האָט זיך אַרויסגעמאַכט מיט פאַרשיידענע אויסריידענישן: דאָס פאַסטן פאַלט איר שווער; זי קען ניט איינשלאָפן אין אַ פרעמדן פּלאַץ, וווּ זי האָט ניט אירע באַקוועמלעכקייטן. אָבער עטרה האָט געשפּירט אַז דאָס איז ניט די אורזאַך פון איר אומעט.

דער דריטער טאָג. פאַרנאַכט. בת־שבע שטייט אין טעמפּל פון יהוה. זי איז מתפלל, ווי איר שטייגער איז געווען פאַר די צוויי פאַרויסגייענדיקע טעג. זי איז געווען אין אַ זייער געדריקטער שטימונג. זי האָט זיך צעוויינט אָבער ניט אויפן קול. צום ניינטן מאָל חזרט זי איבער דעם נדר. אויך פליסטערנדיק זאָגט זי: „יהוה צבאות! אויב זען וועסטו זען די פּיין פון דיין דינסט און וועסט דאַכטן אָן מיר, און ניט פאַרגעסן אָן דיין דינסט, און וועסט שענקען דיין דינסט א קינד, אַ זכר, פון קעניג דויד, וועל איך אים אָפּגעבן צו יהוה אויף זיין גאַנצן לעבן, און א שערמעסער וועט ניט אויפקומען אויף זיין קאָפּ".

אין דעם מאָמענט איז דער אַלטער צדוק אַריין אין טעמפּל. ער האָט זי באַמערקט, ער באַאָבאַכט איר מויל. וואָרעם בת־שבע האָט גערעדט אין איר האַרצן. בלויז אירע ליפּן האָבן זיך לייכט באַוועגט, אָבער איר שטים האָט זיך ניט געהערט; און צדוק, דער כהן, האָט זי גערעכנט פאַר אַ באַטרונקענע. האָט צדוק צו איר אַ זאָג געטאָן: ביז וואַנען וועסטו זיין באַטרונקען? טו אָפּ דיין וויין פון זיך!

בת־שבע האָט אויף די ווערטער געוואָרט. און זי האָט אים געענטפערט, נאָכזאָגנדיק חנה'ס רייד: ניין, מיין האַר, אַ פרוי מיט אַ שווער געמיט בין איך, קיין וויין און שטאַרקן געטראַנק האָב איך ניט געטרונקען, נייערט איך האָב אויסגעגאָסן מיין זעל פאַר יהוה. זאָלסט ניט האַלטן דיין דינסט פאַר אַ נידערטרעכטיקער פרוי, וואָרעם פון מיין גרויסן קלאָג און מיין ערגערניש האָב איך גערעדט ביז איצט.

אבא גאָרדין

האָט זיך צדוק אָפּגערופן און געזאָגט:

— גיי אין פרידן, און דער אלהים פון ישראל זאָל שענקען דיין געבעט וואָס דו האָסט געבעטן פון אים.

אויף דעם האָט בת־שבע אים געענטפערט מיט חנה׳ס ווערטער:

— זאָל דיין דינסט געפינען לייטזעליקייט אין דיינע אויגן.

אַצינד איז בת־שבע ווי באַנייט געוואָרן, זי האָט זיך אָנגעגאָסן מיט פרייד ביזן ראַנד פון איר זעל, און שיעור זיך ניט איבערגעגאָסן. איר געבעט ווי חנהס, וועט אָנגענומען ווערן. איצט איז זי זיכער ביי זיך.

זי איז גלייך געלאָפן צוריק אין דער אכסניא צו עטרהן. זי האָט זי אָבער דאָרט ניט געפונען, איז זי געלאָפן צוריק צום הויף פון דער במה, וווּ עטרה האָט אויף איר טאַקע געוואַרט. פון גרויס שמחה און איבעראַשונג איז איר אַרויס פון זינען אַז דאָרט האָבן זיי אָפּגערעדט זיך צו באַגעגענען.

עטרה האָט גלייך באַמערקט, נאָך איידער בת־שבע האָט זיך דער־נענטערט, אַז אַ גרויסע ענדערונג איז פאָרגעקומען אין בת־שבען. זי איז צוריק האָפנונגספול און לעבנסלוסטיק געוואָרן.

עטרה קען זיך ניט באַהערשן און וואַרטן אַז בת־שבע זאָל איר זאָגן וואָס האָט פּאַסירט. זי שרייט אויפן קול:

— אַ גוטע בשורה געקראָגן? פון וואַנעט?

— פון הימל... מיין געבעט איז אָנגענומען געוואָרן. איך בין די גליקלעכסטע צווישן אַלע פרויען אין ישראל. דויד וועט קומען צוריק צו מיר... איך וועל ווערן אַ מוטער...

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט און דו האָסט מיר ניט געוואָלט גלויבן. איך האָב דאָך געזען מיט מיינע אייגענע אויגן ווי די שעפסן זיינען פאַרצערט געוואָרן מיט אַזאַ אַפּעטיט פון פייער, ווי עס וואָלט געווען אַ קוויקונג פאַר די נאָזלעכער. דאָס פעטס האָט זיך געפּרעגלט און געשפּריצט אין אַלע זייטן. מ׳האָט געזען אַז אַפילו דאָס האָלץ קוועלט אָן פון פאַר־גניגן. אַלץ האָט געיובלט, געפרייט זיך. דער כהן, דער מזבח, דער רויך־זייל און דער דאַמף האָבן זיך ווי געהויבן צו די הימלען. איך האָב אַליין געזען ווי דער כהן איז געוואַקסן, זיך געצויגן, זיך געהויבן העכער און העכער. מיר האָט זיך געדוכט, אַז אָט־אָט און דער כהן וועט אַרויף מיטן פייער און גערוך צו די הימלען... נאָר פּלוצלונג איז ער פאַרשוואונדן...

עטרה האַקט זיך אָפּ אין מיטן דעם שטראָם פון אירע רייד.

— וואָס שטיי איך און רייד! דו ביסט דאָך אַ פאַרחלשטע! קום

פֿאַסט זיך אָפּ. איך װעל קריגן אַן אײזל און דו װעסט צוריײַטן צו דער אכסניא. דו ביסט דאָך אַזױ אָפּגעשװאַכט פֿון די תּעניתים און פֿון װײנען.

— אָפּגעשװאַכט, פֿאַרחלשט?! װאָס רעדסטו! איך פֿיל װי אַ האַרץ פֿון אַ לײב איז אַרײַנגעטאָן געװאָרן אין מיר.

— קום, פֿאַסט זיך אָפּ!

9

אײגנטלעך האָט בת־שבֿע געהאַט בדעה אױפֿצוריקװעגס צו שאַנעװען זיך און עטרהן און ניט גײן צופֿוס, נאָר דינגען צװײ אײזלען און קומען צו רײַטן, און ערשט נאָענט צו ירושלים אַראָפּקריכן און צושפּרײזן דאָס שטיקל װעג צו דער שטאָדט און דורך דער שטאָדט. אָבער זי האָט געמוזט בײַטן איר פּלאַן.

גאַנץ פֿרי זײַנען בת־שבֿע און עטרה אַװעק צום אײזלען און קעמלען־מאַרק. אױסגעקליבן צװײ אײזלען, מושװה געװאָרן מיטן אײגנטימער און מיט צװײ יונגען, די אונטערטרײַבערס, העלפֿט פֿון דער סומע צו באַצאָלן אױפֿן פּלאַץ און די צװײטע העלפֿט בײַם אָנקומען צו זײער דעסטינאַציע־פּונקט. אָבער װען בת־שבֿע האָט אַרײַנגעשטעקט איר האַנט אין טאַש, האָט זי זיך געכאַפּט אַז די טאַש איז אַ לײדיקע. זי האָט זיך פֿאַרדרײטלט, געבליבן שטײן אין פֿאַרלעגנהײט. עטרה האָט זיך גענומען נישטערן אין אַלע אירע געלט־באַהעלטענישן פּלעצער און זי האָט קױם מיט צרות צונױפֿגעסקראָבעט עטלעכע מטבעות, װאָס האָבן ניט באַטראָפֿן אפֿילו אַ צענטל פֿון דעם באַדונגענעם מקח. די אײזל־טרײַבערס האָבן זײ אַרומגערינגלט און גענומען חוזק־מאַכן פֿון די צװײ דרײ־גראָשענע שררהטעס...

— איר זײט ניט קראַנק צו גײן צופֿוס. אױך מיר האַרנטעס! אַלע האָבן פֿון זײ געשפּאָט, און זײ באַגלײט מיט אַ פֿײַפֿערײַ און זלזולים־אױסגעשרײען. זײ האָבן זיך אױפֿשנעל אָפּגעטראָגן.

עטרה איז לכתּחילה געװען פֿאַרװוּנדערט, זי האָט געװוּסט אַז בת־שבֿע האָט געהאַט מיט זיך אַ היפּשע סומע, נאָך אַלע הוצאות פֿון דער אכסניא און די קרבנות.

— האָט מען דיך באַגנבֿעט?

בת־שבֿע האָט זי אָנגעקוקט, געשװיגן, זיך פֿאַרטראַכט װי זי װאָלט זיך װעלן עפּעס דערמאָנען.

אבא גארדין

ווען בת־שבע איז געקומען מיט עטרהן נעכטן פארנאכט אין גאַסט־הויז איז זי געווען אַזוי צעלויכטן און אויפגעלייטערט אַז זי האָט זיך קיין אָרט ניט געקענט געפינען. דער צימער איז איר געווען צו ענג. זי האָט ווי איבערגעוואָלט געכאַפּט אַ פּאָר ביסנס פון צוגעגרייטן נאַכטמאָל, און איז אַרויסגעלאָפן. עטרה האָט זי געוואָלט באַגלייטן. זי האָט זי ניט געלאָזן.

— איך וויל זיין מיט זיך אַליין, איך וועל באַלד צוריק אַריין.

זי איז אַוועקגעלאָפן צום כהן צדוק און זי האָט אים געטראָפן אַרויס־גייענדיק פון אהל־מועד. זי האָט אויסגעליידיקט איר טאַש צו דער לעצטער פרוטה. און אים אַריינגערוקט אין האַנט — אַ העלפט פאַרן טעמפּל, און אַ העלפט צו צעטיילן צווישן די אָרעמע פרויען... געזאָגט און גלייך גענומען שפּרייזן צוריק.

— ווער ביסטו? וואָס איז דיין נאָמען? לאָמיר איבערציילן דאָס געלט צוזאַמען און וויסן וואָס מיר האָבן דאָ... וואַרט צו! וואָס לויפסטו?

— עס איז אַ מתן־בסתר... קיינער דאַרף פון דעם ניט וויסן...

און זי איז פאַרשוואונדן.

געקומען אין גאַסטהויז, אַריין אין צימער, געפונען איר געלעגער געמאַכט, האָט זי בלויז אַרויסגערעדט:

— אַ גוטע נאַכט, עטרה טייערע! איך בין אַזוי שלעפעריק אַז די אויגן קלעפּן זיך מיר.

זי האָט געוואָלט אויסמיידן די פרעגעניש וועגן איר אַוועקגיין און שנעלן צוריקקער: פון אַ מתן־בסתר דאַרף קיינער גאָרניט וויסן, אַניט איז עס ניט באַוויליקט, און איך אויך ניט. האָט זי געטראַכט.

און כך־הווה: זי האָט אַליין כמעט ווי פאַרגעסן וועגן דעם...

דערנענטערנדיק זיך צו זייער הויז אין קעניגליכן הויף האָט עטרה מיט איר שאַרפן אויג באַמערקט אַז עמעצער שטייט קעגן טיר פון הויז, ווי ער וואָלט זי אָפּוואַרטן.

— איך זע דעם שאָטן פון אַ מענטשן. ער שטייט פאַרן אַריינגאַנג.

— איך האָף אַז דאָס מאָל איז עס ניט קיין אויסקוקער... די נאַכ־שפּירעריי איז מיר נמאס געוואָרן... צום אָנפאַנג האָב איך עס גענומען ווי אַ שפּאַס, וואָס קענען די ווייבער אויסגעפינען?! — גיי דו און גיב אים אַ פרעג וואָס ער וויל.

עטרה איילט פאָראויס. בת־שבע בלייבט שטיין פונדערווייטנס. דאָס האַרץ קלאַפּט איר. עס זאָגט איר אָן גוטס.

עס האָט גענומען ניט מער ווי אַ פּאָר רגעס. עטרה איז דאָ צוריק.

— עס איז חושים, געקומען זאָגן אַז די קעניגין זאָל דערוואַרטן קעניג דווידס באַזוך, מאָרגן מיט זונאונטערגאַנג... נאָך אַ קורצער פּויזע, פליסטערט עטרה מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם פול מיט פרייד:

— דו זעסט, טייערינקע! אלהים האָט אַ וואַכזאַמען אויער פאַר די וואָס רופן צו אים מיט אמתן געבעט.

בת־שבע הויבט אויף אירע אָרעמס צום הימל און שעפּטשעט ווי אַ דאַנק־תפילה. ווענדט זיך צו עטרהן:

— דער אלהים פון ישראל האָט געזען מיין פּיין און מיין אומשולד, און האָט זיך דערבאַרעמט איבער מיר.

ווי נאָר זיי האָבן איבערגעטראָטן די שוועל, האָט עטרה געהאָלפן בת־שבען זיך אויסטאָן און זיך אָפּוואַשן פון שטויב. גלייך נאָכדעם האָט זי זיך אַ נעם געטאָן מיט יוגנט ברען צוגרייטן אַ נאַכטמאָל. זי טראַכט: ווו נעם איך עס כוחות? אַ גוטע בשורה מאַכט פעט די אויסגעטריקנטע ביינער. מאַכט פון אַלט — יונג. אין געאייל, ניט אויסריידנדיק צווישן זיך קיין איינציק וואָרט, האָבן זיי אָפּגעגעסן. יעדע איז געווען פאַרטיפט אין אירע געדאַנקען. עטרה האָט געמאַכט בת־שבעס געלעגער, אויסגע־שפּרייט אויף אים אַ זיידענע אויסגעהאַפטענע דעק, און אים גוט אָנגע־פאַרפיומירט מיט שמעקנדיקע גראָזן און פאַרשיידענע אַראָמאַטישע געווירצן. פאַרטיק געוואָרן איז זי אוועק אויפרוימען בת־שבעס אויפנעם־צימער.

זי האָט עס געטאָן מיט פלייס און פרייד, וואָס האָט זי ווי פאַרשיכורט, אַריינגעוואָרפן אין אַ רעליגיעזן עקסטאַז: זי האָט געזען באַשיינפּערלעך אַז תפילה מיט אַ צוגאָב פון קרבנות טוט אויף גרויסע זאַכן, שאַפט בפועל־ממש וווּנדער. דער האָרן פון איר האַרנטע וועט דערהויבן ווערן און מיט איר האַרנטע וועט עולה־זיין לגדולה אויך עטרה, דערלעבן נחת אויף דער עלטער, ווערן צוריק די אויפזעערין איבער בת־שבעס הויז, ווירטשאַפט און באַדינערינס, און ניט זיין אַ פּראָסטע דינסט... צו וואָס פאַר אַ שפלדיקער מדרגה זי איז עס אַראָפּגעשליידערט געוואָרן פאַר דער לעצטער צייט! ערשט איצט נעמט זי באַגרייפן ווי שווער די אַרבעט איז איר געפאַלן. זי איז דען געווינט געווען צו דעם? איז עס פאַר אירע האַלב־אויס־געשעפּטע כוחות? די שווערע כמאַרע וואָס האָט זיך פאַרצויגן אויף זייער הימל מיט דעם פאַרשלאָפן און טויט פון בת־שבעס עופהלע, און וואָס האָט ניט אָפּגעלאָזט, נאָר כסדר געהאָגלט מיט צרות און פורעניותן אויף זייערע קעפּ און געהאַלטן זיי געבויגן צו דער ערד, וועט זיך באַלד אויפ־

הויבן און פאַרשווינדן. פון היינט אָן און ווייטער וועט שיינען די זון... זי האָט דאָך מורא געהאַט די גאַנצע צייט איר האַרנטע זאָל, שונאי־ישראל, זיך עפּעס ניט אָנטאָן פון פאַרצווייפלונג... און זי איז פון איר ניט אָפּגעטראָטן, ניט געקענט זי איבערלאָזן אַליין... איצט איילט צו זיי די רעטונג, אַלץ איז אין דער האַנט פון באַרמהערציקן אלהים פון ישראל... ער האָט זיך צוגעהערט צו אירע תפילות אפשר ניט ווייניקער ווי צו די תפילות און געבעטן פון בת־שבען. אַ צעבראָכן און פאַרקלעמט האַרץ טוט יהוה ניט פאַרהאַסן. סימנים פון דער קומענדיקער רעטונג האָט זי נאָך באַמערקט אויף די שעפּסעלעך. זיי זיינען געגאַנגען איינס נאָך איינס צום מזבח, צו דער שחיטה, מיט שטאָלץ און פרייד, עפּעס ווי מיט דעם פולן וויסן אז זיי דערפילן אַ הייליקע שליחות, אַז זיי שטייגן אַרויף צום אַלמעכטיקן. זיי האָבן געמעקעט און געבלעקערצט מיט שמחה און דאַנק־באַרקייט פאַר זייער געהויבענער מערכה צו ווערן פאַרצערט, ניט חלילה פון אַ ווילדן וואָלף אָדער פון אַן אַנדער פאַרצוק־חיה, נייערט פון הייליקן פייער אויפן הייליקן מזבח, און ווערן דערלאַנגט פון אלהימס משרת, דעם יה־פאַרכטיקן כהן, אויף דעם אויבערשטן שולחן, דער אַלמעכטיקער אליין זאָל זיך קוויקן מיט דעם געשמאַקן גערוך פון זייער פלייש און פעטס. זיי האָבן אָפּגעשאַצט זייער זכות און זכיה... און אַזאַ וויליקייט־אָפּער וואָס ווערט געגעבן מיטן גאַנצן האַרצן און מיט ליבשאַפט ניט בלויז פון קרבן־ברענגער נאָר אויך פון קרבן גופא, ווערט שטענדיק אויפ־גענומען מיט גנאָד און דאַנק. פאַר אַזאַ אָפּער באַלוינט השם יתברך מיט זיין פולער האַנט וואָס איז שטענדיק אָפן אַנצוזעטיקן זיינע געטרייע דינער און צו דערפילן אַלע זייערע ווונטשן אין אַ פולער מאָס. ער זשאַלעוועט ניט. ער איז אַ גרויסער פּזרן... געלויבט איז זיין נאָמען... אמן ואמן.

10

אַ גאַנצע נאַכט איז בת־שבע געלעגן אויף איר געלעגער און איר האַרץ און קאָפּ האָבן אין איר געוואַכט. אירע ליפּן האָבן געפּליסטערט תפילות און הימנען. זי האָט אין דער שטיל ארויסגעזונגען און אויסגע־שפּילט מזמורים פון תהלים, וועלכע זי האָט זיך אויסגעלערנט אויפ־אויסווייניק פון די מגילות, וואָס דויד האָט איר געשאַנקען יעדעס מאָל ווען ער איז געקומען צו איר אַן אויפגעשירה׳טער. זי האָט אויך איבער־

געזאָגט דריי מאָל נאָכאַנאַנד די תפילה פון חנהן. זי האָט, אָבער, אין געדאַנק צוגעגעבן צו די ווערטער אירע אייגענע אויסטייטשונגען און אויסברייטערונגען.

חנהס תפילה איז געזאָגט געוואָרן פון איר, שוין נאָכן געבוירן פון איר זון שמואל, ביים ברענגען אים אין טעמפל און אים איבערלאָזן דאָרט ביי דעם כהן עלי׳ן פאַר אַ דינער פון יהוה. אָבער בת־שבע איז געווען אַזוי זיכער אַז איר פאַרלאַנג וועט דערפילט ווערן אַז זי האָט זיך שוין איצט באַטראַכט ניט בלויז ווי פאַרגאַנגען אין שוואַנגערשאַפט, נאָר טאַקע ווי זי וואָלט שוין געהאַט געבוירן דעם יה־געבענטשטן און צו יהוה אָוועק־געשאָנקענעם זון, דעם צוקינפטיקן יורש פון דוידס טראָן...

„מיין האַרץ איז לוסטיק דורך יהוה,
מיין האָרן איז דערהויבן דורך יהוה,
מיין מויל איז ברייט אַקעגן מיינע פיינט".

אַרויספליסטערנדיק דאָס וואָרט 'פיינט' האָט זי פאַר אירע גייסטיקע אויגן געלאָזט פאַרביישלייכן סצענעס פון הויף און די געשטאַלטן און ריידערייען פון די הויף־פרויען, און דאָס שפיכת־דמים וואָס זיי האָבן איר פאַרשאַפט. און וואָס מער זי האָט זיך געקאָרטשעט פון אירע ווייטאָקן, אַלץ מער האָבן זיי זיך געפּרעגלט פון נחת צוקוקנדיק איר צער און צרות. זי האָט דאָס וואָרט „פיינט" ווידערהאָלט עטלעכע מאָל מיט אַ שטאַרק דורכגעפילטער, כאָטש ניט אַרויסגעבראַכטער באַטאָנונג.

„וואָרעם איך פריי זיך מיט דיין הילף,
ניטאָ אַ הייליקער ווי יהוה.
וואָרעם חוץ דיר איז ניטאָ;
און ניטאָ אַ פעלדז ווי אונדזער אלהים,
ניט מערן זאָלט איר הויכהאָפערדיקע רייד,
ניט אַרויס זאָל פאַרשייטס פון אייער מויל".

אַרויסשעפּטשנדיק די דאָזיקע ווערטער האָט זי טיף געזיפצט און געבעטן יהוהן פאַר אירע פיינט. זי האָט זיי אין האַרצן מוחל געווען די נגישות, וואָס זיי האָבן איר אָנגעטאָן. זי האָט זיי איצט פאַרענטפערט, דן געווען לכף־זכות. עס איז אייפערזוכט וואָס האָט פאַרשטיינערט זייערע הערצער. זי האָט געבעטן אַז אַ נס זאָל געשען, און אַנשטאָט אַ שטיין זאָל אלהים אַריינטאָן אין זייער ברוסט אַ מענטשלעך, מיטפילנדיק האַרץ.

„וואָרעם אַן אל פון וויסן איז יהוה,
און פון אים ווערן מעשים געוויגן".

געווייגן אין אַ ריכטיקער וואָגשאָל. ער אַליין ווייסט אַלע איינצלהייטן פון די מענטשלעכע טאַטן, ער ווייסט אויך די סיבות און מאָטיוון, און ווייל ער ווייסט אַלץ, דערפאַר איז ער אַ פאַרגעבער. ער ווייסט ווי קליינלעך איז אַ מאַנספאַרשוין און ווי נאָך קליינלעכער איז אַ פרוי, ווען אַ יינגערע פון איר נעמט ביי איר צו די ליבע און געשאַנקען פון איר מאַן.

„דער בויגן פון גיבורים ווערט צעבראָכן"...

דער בויגן וואָס שיסט מיט פיילן פון גיפט, סם־המות־פיילן פון דער בייזער צונג וואָס טרעפן און צעווייטאָקן דאָס האַרץ פון אומגליקלעכן, פאַרוואָרלאָזטן; אָט־דער בויגן ווערט צעבראָכן פון יהוה, וואָס ווייסט די ריינע וואָרהייט.

„און געשטרויכלטע גורטן אַן קראַפט"...

זיי באַקומען קראַפט פון אים, וואָס ווישט אָפּ יעדע טרער פון אומשולדיקן, וואָס ליידט אומזיסט פון שאַלקהאַפטיקע מענטשן... קריגן קראַפט פון אים, וואָס פאַרלאָזט ניט זיינע געטרייע דינער, וואָס האָפן צו אים מיט זיכערקייט, מיט שטאַנדהאַפטיקן בטחון, וואָס לענען זיך אָן אויף אים ווי אויף אַ פעסטן געשטעל און וויסן און פילן, אַז ער וועט זיי אונטערהאַלטן און ניט לאָזן פאַלן.

„זאַטע פאַרדינגען זיך פאַר ברויט
און הונגעריקע רוען זיך אָפּ"...

עס איז פאַראַן אַ הונגער נאָך גליק, נאָך ליבע, נאָך חשיבות און כבוד, אַ הונגער־באַגער דורכצופירן אַ וויכטיקע שליחות אין לעבן, אַ הונגער־געפיל אַז מען איז ניט קיין איבעריקער און אַן אַרויסגעוואָרפענער אין אָט־דער וועלט, אַז מע באַלאַנגט דאָ.

„בעת די עקרה געבוירט זיבן", —

איין קינד אַ געראָטנס קען פאַררעכנט ווערן פאַר מער ווי זיבן, ווען זיי זיינען ניט אַזוי איינגעגעבן... וועלכע פרוי איז עס געווען, וואָס האָט געטראָגן אין בויך זעקס הונדערט טויזנט ישראלים? דאָס איז יוכבד, משהס מוטער... בת־שבע פאַרמעסט זיך צו טראָגן איין קינד וואָס וועט אַריבערוועגן טויזנטער, צען טויזנטער.

„ווערט די רייכע אין קינדער פאַרוועלקט"...

אַ קינד צו אַ קינד איז ניט גלייך... דויד האָט אַ היפשע צאָל זין, אָבער קיין איינער איז ניט ראוי צו פאַרנעמען זיין פלאַץ, קיינער פון זיי איז ניט ווערט אים צו אַרבן... אָבער דויד איז נאָך ניט אַלט, ניט פאַרוועלקט.

ער וועט נאָך דערפילן זיין פערזענלעכע און קהלשע אויפגאַבע מיט כבוד.

דוידס גרעסטע אויפגאַבע אין זיין לעבן איז זיך צו באַזאָרגן מיט אַ יורש, וואָס זאָל זיין געגוג פאַרדינסטפול צו טראָגן זיין נאָמען און זיצן אויף זיין טראָן און אויך קענען נאָכזינגען, איבערזינגען אויף זיין שטייגער זיינע גרויסע הימענס.

„יהוה טייט און מאַכט לעבעדיק"...

מאַכט לעבעדיק ניט בלויז קערפּערלעך נאָר אויך גייסטיק, זעליש, וויפל זיינען עס פאַראַן וואָס בעתן לעבן זיינען זיי שוין טויט, אָפּגעלעבטע, אָפּגעשטאָרבענע, הגם נאָך ניט באַערדיקטע, שלעכטע מענטשן, פאַרדאָרבענע יונגען, זיינען אַזוי גוט ווי טויט און, פיליכט, נאָך פיל טויטער פון טויטע, ווייל די טויטע קענען דאָך ניט טאָן, ניט קיין גוטס און ניט קיין שלעכטס, און די רשעים טוען כסדר שלעכטס, ברענגען צרות אויף די מענטשן־קינדער. און דאַגעגן זיינען פאַראַן די, וואָס זייערע קערפּערס זיינען לאַנג טויט, און זייערע נשמות לעבן אָן זייערע גופים. זייערע געדאַנקען און מעשים טובים זיינען פול מיט לעבן, מיט חיות־קליאַק. צדיקים לעבן נאָך זייער קערפּערלעכן טויט. און אַמאָל אויך נאָך זייער גייסטיקן טויט, זיי שטייען אויף פון זייערע קברים פון פאַרגעסעניש. מע גראָבט זיי אויס, מע געפינט זיי אויס און מ'מאַכט זיי לעבעדיק איבעראַנייס: מ'זינגט זייערע דערהויבענע געזאַנגען, מע גיט איבער זייערע קלוגע און אמתדיקע געדאַנקען. מיין דויד וועט קיינמאָל ניט שטאַרבן. זיין געזאַנגבוך וועט לעבן אַזוי לאַנג ווי אַ מענטשלעך הארץ וועט לעכצן נאָך אַ באַהעפט מיט יהוה, כל זמן דעם מענטשנס זעל וועט זיך אויסגיסן אין בענקשאַפט נאָך אים... און דוידס און בת־שבעס זון וועט ירשענען אַט־די אומשטערבלעכקייט, ניט בלויז די קרוין און טראָן. מיין זון וועט לעבן אייביק, כל זמן קלוגשאַפט און גערעכטיקייט וועלן לעבן. און צוליב מיין מאַן און זון וועט אויך מיין נאָמען גרינען אייביק. איך, פשוטע פרוי, בת־שבע, וועל ניט אומקומען צוזאַמען מיט דעם אויפלייז פון מיין לייב, איך וועל ניט פאַרפאַלן ווערן, וועל ניט באַגראָבן ווערן אונטער די חורבות פון דעם שטיקל געביידע, וואָס הייסט מיין קערפּער. ווו און ווען דוידס נאָמען וועט דערמאָנט ווערן, ווו און ווען מיין זונס נאָמען וועט זיך געפינען אין די געדעכענישן פון די ווייטסטע דורות... דאָרט וועט אויך מיין נאָמען געפינען זיין פלאַץ...

„ער מאַכט נידערן אין גרוב

און ער ברענגט אַרויף"...

אין קבר נידערט אַראָפּ דער פאַרדאָרבלעכער גוף. ער קומט פון דער

ערד און גייט צוריק צו זיין עלעמענט, ווי אַ קינד לויפט צו זיין מאַמען. דער קערפּער האָט ליב דעם טויט, ער גאַרט זיך צו באַהעפטן מיט אַלע טויטע קעגנשטאַנדן. דאָס לעבן טראָגט ער ווי אַ לאַסט, און ער איז זיך מחיה ווען ער קאָן אַראָפּוואַרפן פון זיך אָט־די אַרויפגעצוווּנגענע משא. אָבער דער גייסט גייט ניט מיט מיט אים אין קבר אריין. דער גייסט וויל לעבן און בלייבט לעבן. ער קומט פון יהוה און ער גייט צוריק צו יהוה, צו זיין מקור. און אין דער ווייטער צוקונפט וועט אויך דער קערפּער זיך באַפרייען פון זיין טויט־ליידנשאַפט. און ער וועט ארויפקומען פון דער טיפער גרוב און זיך אָנקליידן מיט אַ נייעם אומפאַרדאַרבלעכן לייב...

„יהוה מאַכט אָרעם און מאַכט רייך
ער דערנידערט און דערהויבט".

ער באַשענקט אַ מענטשן מיט גייסטיקע רייכטימער וואָס וועגן אַריבער אין זייער ווערט — מאַטעריעלע עשירות. יהוס נשמה־געשאַנקען זיינען טייערער פון דימענטן און גינגאָלד.

יהוה דערנידערט דאָס הויז פון שאולן, ווייל זיי זיינען ניט געגאַנגען אין זיינע רעכטפאַרטיקע וועגן, און ער דערהויבט דאָס הויז פון דוידן, דערווייל נאָך ניט דאָס הויז, נאָר דוידן אַליין... דאָס הויז וועט ערשט געבויט ווערן מיט השם'ס הילף, ווען איך וועל צולייגן אַ האַנט צום געבוי. אַוועקלייגן אַ סאָלידן פונדאַמענט, אויפשטעלן די פיר ווענט... שאַפן אַ דויד־דינאַסטיע... אַ טראָן פון אַ קעניג ווי הויך ער זאָל זיך ניט דערהויבן, אויב ער האָט ניט דעם ריכטיקן יורש, האָט ער ניט קיין דויערהאַפטיקע ממשות... דויד איז דערווייל בלויז אַ גרויסער אחד, אַן איינציקער, אָבער אַ מענטש, אפילו דער גרעסטער, לעבט ניט אייביק. און ער מוז צוגרייטן זיין שטעלפאַרטרעטער, זיין המשך. דערווייל איז פאַראַן איין גרויסער אויסגעהאַמערטער גאָלדענער רינג, איין רינג איז נאָך ניט קיין קייט. מען דאַרף צוגעבן נאָך אַ רינג און נאָך אַ רינג, און אַזוי וועט זיך אויסשמידן די גאָלדענע קייט, וואָס וועט האָבן אַן אָנהויב, אָבער ניט קיין ענד. די קייט וועט זיך ציען אין דער אייביקייט אַריין. די שווערסטע און אחריותדיקסטע אויפגאַבע איז אָפּצוגיסן דעם צווייטן רינג אַזוי אַז ער זאָל ניט בלויז ניט פאַרשעמען דעם ערשטן, נאָר פאַרקערט, אים באַשיינען און באַצירן און אויך פאַרקרעפטיקן, אין צווייען איז שטאַרקער. און דערנאָך וועט שוין אַ דריטער צוקומען ווי פון זיך אַליין.

„ער ריכט אויף פון שטויב דעם אָרעמאַן,
פון מיסט הויבט ער אויף דעם אביון"...

אַקעגן דעם האַר פון דער וועלט, דעם אדוני פון די הימלשע חיילות, דעם קעניג פון אַלע קעניגן, ווער איז ניט קיין אָרעמאַן, ווער איז ניט קיין אביון אין פאַרשטאַנד, אין געפיל, אין וויסן און באַזיצן!

„זיי צו זעצן מיט פירשטן"...

מיט זיינע מלאכים און כרובים, און שרפים, און גייסטער. דורך דער פאַרמיטלונג פון שכל באַהעפט זיך דער מענטש מיט דעם אויבערשטן, און ער דערהויבט זיך צו דעם אַז ער זאָל זיין ראוי אַריינצוטרעטן אין זיין דינסט, אַ דינער פון דעם אויבערקעניג געפינט זיך אַליין אין דעם ראַנג פון אַ שר, פון אַ פירשט, ווייל פירשטן און קעניגן פון יושרדיקער הנהגה זיינען זיינע משרתים.

„און אַ טראָן פון כבוד מאַכט ער זיי אַרבן"...

ניטאָ קיין גרעסערער כבוד ווי צו זיין געציילט צווישן יהוהס געטרייע דינער, וואָס טוען אַלץ וואָס ער באַפעלט זיי, היטן אָפּ זיינע געבאָטן, טוען זיין ווילן, דעם ווילן פון זייער באַשאַפער.

„וואָרום צו יהוה זיינען די גרונטפעסטן פון דער ערד
און ער האָט אויף זיי די וועלט געשטעלט"...

דער צדיק איז דער גרונטפעסט פון דער וועלט, דער רעכטפאַרטיקער מאַן איז דער יסוד אויף וועלכן דער גאַנצער קיום האַלט זיך. ווען ניט די גערעכטיקייט־מענטשן וואָלט די געזעלשאַפט ניט געקענט עקזיסטירן, זי וואָלט פונאַנדערגעפאַלן ווי אַ פאַס אָן רייפן. און דאָס אייגענע גייט פאַר דעם גאַנצן אוניווערס. אַ מינימום פון עטיק מוז אַדורכנעמען און צונויפהאַלטן יעדע דערשיינונג און יעדן קעגנשטאַנד. די סאָלידאַריזירנדיקע כוחות און עלעמענטן מוזן אין אים אַריבערוועגן די אַנטאַגאָניזירנדיקע, די קריגערישע, אַניט וועט עס צעשאָטן ווערן, אויפגעריסן ווערן. די וועלט איז אַ סיסטעם פון מאָראַל, פון פרידן און סימפּאַטיע.

„די פיס פון זיינע פרומע היט ער" —

זיי זאָלן ניט געשטרויכלט ווערן און פאַלן, און ווען זיי פאַלן, השם ירחם, הויבט ער זיי אויף. זיבן מאָל פאַלט אַ צדיק און יהוה הויבט אים אויף, אויב ער אַליין האָט ניט גענוג כוח זיך אויפצוהויבן, אויפצושטיין, און בלייבן שטיין אויף די אייגענע פיס.

„און רשעים ווערן אין חושך פאַרשניטן"...

און ווען דער חושך ווערט פאַרשניטן, דעמאָלט וועלן די רשעים אויפגעריכט ווערן, ווייל זיי וועלן דערזען דאָס ליכט פון רעכטפאַרטיקייט, און זיי וועלן גיין אין די וועגן פון ליכטיקייט. ווען דאָס ליכט פון חכמה און

יהוה־פאַרשטענדעניש וועט אָנפּילן די ערד, וועט די רשעות פון די רשעים אומגעבראַכט, פאַרטיליקט ווערן. רשעות און בייז איז פינצטערניש פון דער נשמה. שלעכטע מעשים ווערן אָפּגעטאָן אין חשכות, און זיי אַליין מערן פינצטערניש אויף דער וועלט און אין די זעלן פון די מענטשנקינדער. אין דער פינצטערער נאַכט רויבט דער רויבפויגל, פאַרצוקט די חיה רעה. ווי דויד זינגט:

„מאַכסט פינצטערניש און עס ווערט נאַכט,
אין איר ווידמען זיך אַלע חיות פון פעלד.
די יונגלייבן ברילן נאָך רויב...
גייט אויף די זון, ווערן זיי איינגעזאַמלט
און זיי הויערן אין זייערע היילן.
גייט אַרויס דער מענטש צו זיין ווערק
און צו זיין אַרבעט ביז אָוונט" [1].

ווי נאָר עס ווערט ליכטיק אין דער זעל פון מענטשן, ווען ער ווערט אַ בר־דעת, גייט דער מענטש אַרויס צו דער הייליקער אַרבעט, צו דינען יהוה מיט זיינע מעשים, געדאַנקען און געפילן, ביז עס פאַרגייט דער טאָג פון זיין לעבן און עס קומט דער אָוונט פון טויט, און ער ווערט באַפרייט פון אַלע זיינע פליכטן; ווייל די מתים זיינען פריי פון דינסט.

„יהוה משפט די עקן פון דער ערד,
און גיט מאַכט צו זיין מלך
און דערהויבט דעם האָרן פון זיין געזאַלבטן"...

די מאַכט וואָס השם גיט דעם קעניג איז חכמה. „מיט הכמה געוועלטיקן די אמתע מלכים". און יעדער מענטש האָט אַ גאַנצע מלכות פאַר זיך, זיין קערפּער און זעל. טויזנטער מאָל צענטויזנטער באַדינערס האָט ער אין זיין קעניגרייך פון גוף און נשמה. השם דערהויבט דעם האָרן פון זיין געזאַלבטן מענטשנקינד און פילט אים אָן מיט ריינעם בוימל פון פאַר־שטענדעניש און קענטעניש, און פון אָט־דעם איבערגעפּילטן האָרן וועט ער זאַלבן זיין אויסדערוויילטן...

ביי די לעצטע ווערטער ווערט בת־שבע אַנטשלאָפן. אָבער די נאַכט איז שוין געווען פאַראיבער, און דער הימל אין מזרח האָט זיך קוים קענטעווודיק גענומען רויטלען.

---

1. תהלים ק"ד, י"ט—כ"ג.

11

ווען בת־שבע האָט זיך אויפגעכאַפּט איז שוין געווען גרויסער טאָג. איר צימער איז געווען פול מיט זונשיין, וואָס האָט אַריינגעשטראָמט דורך דעם אָפענעם פענצטער, וועלכער האָט אַרויסגעקוקט אויף מזרח־זייט.

עטרה איז שוין לאַנג געווען אויפגעשטאַנען. זי האָט שוין געהאַט אַלץ גרייט פאַר בת־שבען צו נעמען אַ „באָד", האָט אַריינגערופן דעם אַלטן גבעוני, תרחנא, און געהייסן אָנטראָגן פולע צעבערס מיט וואַסער. דאָס וואַסער האָט זי פאַרפיומירט, און עס האָט פאַרשמעקט דאָס גאַנצע הויז. זי האָט אויך געהאַלטן גרייט פאַרשיידענע איילן און שיין־אויס־געניייטע העמדער פון גאָר דינעם ליינען. האָט אויך אַרויסגענומען פון קופערט די קליידער, און האָט זיי אויסגעפּרעסט, וואָס זי האָט גערעכנט אַז בת־שבע וועט זיי דאַרפן טראָגן ביי דער פייערלעכער געלעגנהייט פון איר אויפנעמען דעם באַליבטן מאַן און קעניג.

זי האָט געהאָלפן בת־שבען זיך אַרומוואַשן, האָט זי געוויקלט אין ליילעכער און גוט אויסגעמאַסאַזשירט. דערנאָך האָט זי איר אויסגעשמירט דעם גאַנצן קערפּער מיט איילן פון מירע, מיט באַלזאַם און כל המינים שמעקעדיקע זאַלבן. אירע האָר האָט זי צעבאַרשט און געוואָלט באַשמירן מיט געווירצטע פּאָמאַדן.

— עטרה טייערע, איך וועל איצט ניט מאַכן מיין פּולן אויסשטאַט, בלויז זיך פאַרקעמען די האָר און פאַרפלעכטן די צעפּ מיט בענדער פון הימלבלוי און זונפאַרגאַנג־רויט. אָט־די פאַרבן גייען מיר אַמבעסטן צו מיין געזיכט. דערוויל וועל איך אַרויפציִען אויף זיך מיין זיידענע העמד, מיט די אויס־געהאָפטענע רויטע ראָזן. אָנטאָן מיין באַטיסטן אונטערקליידל, וואָס איז דורכגעוועבט מיט גאָלדענע פעדעם, און זיך איינוויקלען אין דעם שאַל פון דמשק, וואָס דויד האָט מיר געבראַכט ווי אַ מתנה, ווען ער איז געקומען פון זיין קאָמפּאַניע אין ארם. דעם פולן טואַלעט וועלן מיר מאַכן ערשט נאָך מיטאָג. דויד וועט קומען ניט פריער ווי מיטן צופאַלן פון דער נאַכט.

עטרה האָט דערלאַנגט פרישטיק אויף אַ זילבערנעם טאַץ. בת־שבע האָט פאַרזוכט דעם מילגרוימען זאַפט, אויסגעטרונקען אַ האַלבן קריגל מילך און פאַרביסן מיט געצוקערטע פעניצלעך פון אתרוגים.

צו מיטאָג האָט זי געגעסן ניס־פּיסטאַשקעס, פאַרטרונקן מיט מאַנדלען־מילך געמישט מיט פייגן־זאַפט, פאַרביסן מיט אַ הענגל וויינטרויבן און

אַ האַלבן עפּל, פּרוכטן, וואָס גיבן אַרויס אַן אַנגענעמען אַראָמאַט אַזוי אַז איר גאַנץ וועזן זאָל ווערן עפּעס ווי אַדורכגענומען מיט שמעקנדיקע ריחות.

פּאַרנאַכט האָט איר עטרה געהאָלפן זיך אָנטאָן און אויספּוצן.

זי האָט איר אָנגעטאָן אַ העמד פון טיול מיט שפּיצן, אַן אונטערקלייד פון לייוונט, אַ קלייד פון זייד געפאַרבט אינגאַנצן פורפור־רויט אַדורכגעפלאָכטן מיט זילבערנע פעדעם און אויסגענייט מיט אותיות פון איבערגעהאַקטע מגן־דוידס. עטרה האָט איר אָנגעטאָן די שיכלעך פון רויטן תחש־פעל און זיי פאַרבונדן מיט גאָלד־דורכגעוועבטע שנירעלעך. אויף די ענקלען האָט זי איר אָנגעטאָן רינגען פון אויסגעהאַמערטן גאָלד, מיט טריטקייטלעך און קליינטשינקע גלעקעלעך. אויף די הוילע אָרעמס בענדער, אויף די געלענקן גאָלדענע בראַסלעטן, אויף די פינגער פינגערלעך מיט טייערע שטיינער, אויפן האַלדז אַ קאַליע, אין די אויערן באָמבערלעך אוירינגלעך איינגעפלאָכטערט מיט סאַפּפירן, אויפן קאָפּ אַ לייכטע גאָלדענע דיאַדעמע מיט דער שטאָט חברון איינגעפּאַסט, פון פיינער פיליגראַן־אַרבעט.

פאַרטיק געוואָרן מיטן טואַלעט, האָט עטרה זי אָפּגעמאָסטן מיט די אויגן, זיך געשפּיגלט אין בת־שבען און אָנגעקוואָלן פון נחת.

— פאַרגעס ניט אים צו געבן טרינקען פון דעם דודאים־געטראַנק...

בת־שבע, מיט אַ מילדן שמייכל, האָט איר געענטפערט:

— טייערע עטרה! ווי קען איך עס פאַרגעסן, דו האָסט דאָך זיך אַזוי לאַנג געֹעסקט מיטן צוגרייטן עס, זידן, קאָכן, אָפּזייען, אָפּקילן, דערנאָך דיסטילירן, ארויסשטעלן אויפן דאַך אַזוי עס זאָל אַריינזאַפּן אין זיך די שטראַלן פון דער פולער מיטנחודשדיקער לבנה... און די צענדליקער שפּרוכן וואָס דו האָסט איבער דעם געפּליסטערט, און די אויסטערלישע טענץ און פאַנטאָמימעס וואָס דו האָסט ארום דער וואָזע אויסגעשפּילט... איך וועל זיכער ניט פאַרגעסן אַריינצוטאָן אַ פּאָר טראָפּנס אין זײַן בעכער ווײַן.

עטרה האָט בת־שבען אַ קוש געטאָן אויף ביידע באַקן און מיט אַ ברכה אויף אירע ליפּן איז זי אַרויס און איבערגעלאָזן בת־שבען אַליין.

דויד איז אַריין, האָט זיך פאַרנויגט און געבליבן שטיין ביי דער טיר. ער איז געווען אָנגעטאָן ווי אַן עכטער פּאַסטוך: די פיס איינגעוויקלט אין ווייסע טיכער און פאַרשנורעוועט מיט שטריקלעך; אַ לויזע לייוונטענע בלוזע איבערגעכאַפּט מיט אַ לעדערנעם גורט; ער האָט געטראָגן ברייטע

לייוונטענע הויזן; איבער די אַקסלען אריבערגעוואָרפן אַ רימען פון אַ טאַש מיט שטיינדלעך, אַ וואָרפער און אין האַנט אַ שטעקן מיט אויסשיילעכצן.

בת־שבע איז אויפגעשטאַנען פון איר זיצפּלאַץ און האָט זיך געבוקט פאַר אים דריי מאָל.

— קום אַריין, געבענטשטער און השם־געזאַלבטער, אין דעם געצעלט פון דיין דינסט.

זי האָט ארויסגערעדט די פּאָר ווערטער און געבליבן ליגן אויף איר געזיכט.

ער האָט זי אויפגעהויבן, פאַרדריקט אין זיינע אָרעמס, זי צוגעפירט צום דיוואַן. זי האָט זיך געזעצט און ער האָט זיך צוגעטוליעט צו איר.

באַקוקנדיק זיין איינפאַכן אָנצוג, האָט זיך בת־שבע אַביסל פאַרשעמט וואָס זי האָט זיך אַזוי אויסגעפוצט און אויסגעצירט, זיך באַהאַנגען מיט אַזוי פיל שמוק און דימענטשטיינער. זיך רויטלנדיק האָט זי זיך אָפּגערופן

— איך בין געקומען קעגן דיר, באַוואָפנט און באַפּאַנצערט, ווי איך וואָלט געוועזן אַן אמתע גלית׳טע.

— אַ פרוי, אַ שיינע, ווי דו, האָט אַלע מאָל איר וואָפן אויף זיך [1].

— האָט דויד געענטפערט מיט אַ שמייכל און זי געגלעט מיט וואַרעמע בליקן.

זי האָט אים אויסגעשטעלט אירע ליפּן און זיי האָבן זיך צעקושט.

— וואָלט דער קעניג זיין וויליק צו טיילן דעם פּראָסטן אָונט־ברויט מיט זיין דינסט? — פרעגט בת־שבע און קוקט אים טיף אַריין אין די אויגן.

— אַ גרויסן דאַנק. איך וועל ניט עסן איידער איך וועל ריידן מיינע רייד. איך בין געקומען זיך דורכשמועסן. זאָל אונדז דער אלהים פון ישראל העלפן, מיר זאָלן האָבן דורכאויס פריידן און ניט וויסן פון קיין ליידן.

— אמן! — האָט בת־שבע פרום אריינגעשטעלט.

דויד זעצט פאָר:

— זאָל אלהים אונדז אויסהיטן פון מיספאַרשטענדענישן, וואָס פאָדערן אַ דערקלערונג אין ווערטער. געליבטע דאַרפן זיך פאַרשטיין אויפן ווונק.

1. יבמות, קט״ו.

שווייגן איז גאָלד, ריידן איז ליים; אָבער אַמאָל מוז מען אָנקומען צו אַ ליימענעם געפעס.

בת־שבע רופט זיך אָפּ:

— חכמה, ווי ווייך, קען מען אין גאָלדענע פעסער ניט האַלטן. עס וועט זויער ווערן ווי עסיק...

— געטרעכט, מיין חכמה!

— פאַרגיב מיר! איך האָב דיר איבערגעהאַקט. רייד, מיין געליבטער און מיין האַר. איך בין פול מיט אויערן צו הערן דיין יעדעס וואָרט.

— איך גיי עס גלייך טאָן; אָבער איך וועל בעטן דיך צו זיין געדולדיק, ווייל איך וועל אָנהויבן גאָר פון ווייט.

— ווי ווייט דאָס זאָל ניט זיין איז עס מסתמא אַלץ נאָענט צו מיר.

— עס איז וועגן דיר און מיר, און אונדז ביידן צוזאַמען.

איך באַטאָן דעם צ ו ז א מ ע ן.

12

— איך האָב פיל מאָל נאָכגעטראַכט וועגן דעם, וואָס עס לערנט אונדז די פאַרציילונג אין אונדזער הייליקער גרוי־פאַרצייטיקער מגילה. די ערשטע צוויי ברידער, קין און הבל. הבל האָט געבראַכט אַן אָפּער פון די ערשטגעבוירענע און אָפּגעקליבענע שאָף זיינע, און קין — פון דער פרוכט פון באָדן. אַ קריג איז אויסגעבראָכן צווישן זיי. דער עלטערער ברודער האָט דערהרגעט דעם יינגערן. דער ערשטער מאָרד איז פאַראור־זאַכט געוואָרן פון דער אומאיינגעאָרדנטקייט אין ענין פון קרבנות ברענגען. אַזאַ וויכטיקע זאַך טאָר מען ניט איבערלאָזן צום קאַפּריז פון יעדן איינעם, ער זאָל טאָן ווי ער וויל און ווען ער וויל. ביי אונדז אין לאַנד הערשט די זעלביקע אומאָרדענונג. אַזוי פיל מזבחות און אַזוי פיל פלעצער און פאַרשיידענע אופנים פון ברענגען קרבנות. קיין גוטס קען פון דעם ניט אַרויסקומען. אין אייניקע טעמפּלען זיינען די כהנים אָפּשטאַמיקע פון דעם הויז פון אהרן, וועמען משה לויט דעם באַפעל פון השם, האָט באַשטימט פאַר אַ כהן און איבערגעגעבן די כהונה צו זיינע קינדער און קינדס־קינדער ביזן סוף פון זייערע דורות. דאָס איז גוט אַזוי. אָבער אין אַנדערע — טוען די כהונה־דינסט איינפאַכע ישראלים וואָס זיינען די ערשט־גע־בוירענע אין זייערע הויז־געזינטן. דאָס דאַרף אָפּגעשאַפט ווערן. און צו

וואָס אַזוי פיל טעמפּלען. איין יהוה פאַרלאַנגט איין גרויסן טעמפּל פאַרן גאַנצן פאָלק. און אַזאַ טעמפּל האָב איך געהאַט בדעה אָנצוהויבן צו בויען.

אָבער אַזאַ אחריותדיקע אונטערנעמונג וואָלט איך זיך ניט איינשטעלן דורכצופירן אָן דעם צושטים פון אַ נביא, וואָס ווייסט יהוהס ווילן. האָב איך זיך באַראָטן מיט נתן הנביא. ער האָט גוט־געהייסן מיין פּלאַן. ער האָט מיך אַפילו דערמוטיקט מיט די פאָלגנדיקע ווערטער: „אַלץ וואָס אין דיין האַרצן טו, וואָרעם יהוה איז מיט דיר". אָבער גלייך אויף אַן אָרט האָט ער זיך איבערלייגט און געזאָגט, אַז ער קען אויף זיך ניט שטעלן; די פראַגע איז אַ צו ערנסטע און וויכטיקע. און ער מוז וואַרטן ביז ער וועט באַקומען דאָס וואָרט פון יהוה, און ערשט דעמאָלט וועט ער מיר קענען געבן אַ באַשטימטן באַשלוס. און עס האָט פּאַסירט. פּונקט אין יענער נאַכט, נאָכדעם ווי איך האָב גערעדט מיט אים, איז געווען דאָס וואָרט פון יהוה צו נתנען, אַז ניט איך וועל בויען דאָס הויז פאַר השם, נייערט מיין זון. נתן האָט מיר נאָך אין דער אייגענער נאַכט, ניט קוקנדיק אויף דער שפּעטער שעה, מיטגעטיילט וואָס דאָס וואָרט האָט אים געזאָגט. איך האָב אָנגענומען זיינע רייד ווי אַן אויסערונג פון יהוהס ווילן — וואָס איז פאַר מיר אַ באַפעל, איבער וועלכן איך טאָר ניט איבערטרעטן. איך האָב גע־טראַכט: השם'ס פאַרשטענדעניש איז טיפער פון ים, מיר קענען זיך גאָרניט דערגרונטעווען צו איר. און איך האָב גענומען איינזען, נאָכדעם ווי דער נביא מיט יהוה'ס וואָרט האָט מיר געעפנט די אויגן, אַז איך בין טאַקע ניט די פּאַסיקע פּערזאָן פאַר אָט־דער הייליקער און פאַראַנטוואָרטלעכער אַרבעט. איך וועל עס ניט קענען דורכפירן ביי מיין בעסטן ווילן און באַגייסטערונג. איך בין פאַרנומען מיט מלחמות־פירן, מיט מיליטערישע עקספּעדיציעס, קאַמפּאַניעס, וואָס קאָסטן זייער פיל אין לעבנס, בלוט און פאַרמעגנס. די הוצאות פון די מלחמות זיינען גרויס, און דאָס פאָלק בויגט זיך אַרונטער אונטער דער שווערער לאַסט פון שטייערן און אָפּצאָלונגען. די קריגערס מוז מען שפּייזן, זיי זיינען פון שטאַנדפּונקט פון דערווירט־שאַפט אַזוי גוט ווי אומזיסטע פרעסערס־פּאַראַזיטן. זיי געברויכן און פאַרשווענדן דאָס האָב און גוטס פון פאָלק, און צוריק גיבן זיי אים גאָרניט, ווען געקוקט און גערעדט פון דער עקאָנאָמישער זייט אַליין. דערצו דאַרף מען צוגעבן נאָך עפּעס. דאָס אויפריכטן פון איין טעמפּל פאַר כל ישראל וועט אַרויסרופן אַ גרויסע קעגנערשאַפט מצד פון די שבטים וואָס אין זייערע נחלאות געפינען זיך די „במות". איך בין פאַרטאָן כסדר מיט אויסברייטערן די גרענעצן פון לאַנד און איך שטויס זיך נאָכאַנאַנד אָן

אויף שכנישע פעלקער, אַזוי אַז קיין אויסערלעכע שונאים פעלן מיר ניט אויס, איך קען קוים זיך פאַרגינען איינצושאַפן זיך מעכטיקע אינערלעכע שונאים. אַזוי אַז נאָכן איבערקלערן האָט מיר הנאה געטאָן וואָס דער נביא האָט מיר ניט געלאָזן אונטערנעמען אַזאַ גרויסע און שווערע אַרבעט וואָס, אויסער די מאָומדיקע־גרויסע הוצאות, איז עס נאָך פאַרבונדן מיט אינערלעכע קאָנפליקטן, וואָס קענען אַמאָל אפילו פירן צו אַ ברודער־קריג צווישן די שבטים. דאָס איז בנוגע דעם ערשטן טייל פון השם׳ס וואָרט, אַז ניט איך וועל בויען זיין הויז. דער צווייטער טייל איז מיר אוודאי געווען צום האַרצן; אין אים איז געלעגן אַ צוזאָג, אַז מיין טראָן וועט זיין דויערהאַפטיק. אַז עס וועט געשאַפן ווערן אַ דויד־דינאַסטיע. אַ קעניגלעכע יחוס־קייט. אָבער די זאַך גופא איז מיר געווען שווער אויפ־צונעמען, עס האָט אויסגעזעזן ווי א רעטעניש אָן אַ באַשייד. מיין זון וועט בויען השם׳ס הויז. וועלכער זון? נתן הנביא׳ס רייד קלינגען מיר אויך איצט אין די אויערן:

„און עס וועט זיין, אַז דיינע טעג וועלן דערפילט ווערן צו גיין צו דיינע עלטערן, וועל איך אויפשטעלן דיין זאָמען נאָך דיר, וואָס וועט זיין פון דיינע קינדער, און איך וועל באַפעסטיקן זיין מלוכה. ער וועט מיר בויען אַ הויז און איך וועל באַפעסטיקן זיין טראָן אויף אייביק. איך וועל אים זיין פאַר א פאָטער, און ער וועט מיר זיין פאַר אַ זון; און איך וועל ניט אָפּטאָן מיין חסד פון אים, ווי איך האָב אָפּגעטאָן פון חעם, וואָס איז געווען פאַר דיר. און איך וועל אים אויפשטעלן אין מיין הויז און אין מיין קעניגרייך ביז אויף אייביק און דיין טראָן וועט זיין פעסט אויף אייביק [1].

נאָכן אויסהערן די דאָזיקע הימלשע רייד בין איך אַריין אין אוהל און געדאַנקט יהוה. איך האָב אָבער אויך גלייך געפרעגט: ווער איז עס אין מיין הויז וואָס איז פעיק און ווערט צו בויען יהוה׳ס הויז? איך האָב פאַר מיינע גייסטיקע אויגן דורכגעפירט אַלע מיינע זין און איך האָב ניט געפונען קיין איינעם, אויף וועמען איך זאָל קאָנען זאָגן מיט אַ רויקן האַרצן און זיכערן געפיל אַז דאָס איז ער.

אמנון איז אַן אויסגעלאַסענער. עס איז שווער צו דערציען אַ יה־פאַרכטיקן זון אין מיין קייזערלעכן הויף, וואָס ווערט באַזוכט פון אַזוי פיל קינדער־פירשטן פון די געצנדינערישע און פאַרדאָרבענע פעלקער און שטאַמען, וועלכע רינגלען אַרום דאָס לאַנד פון ישראל. אמנון לערנט

---

1. שמואל ב׳, ז׳. י״ב—ט״ז.

זיך פון זיי, גייט אין זייערע הפקרדיקע דרכים. כלאב איז גלאַט ניט קיין גערעטענער. ער איז געבוירן געוואָרן אין מיינע וואָגל־יאָרן און קיינער האָט מיט זיין געהעריקער דערציונג זיך ניט אָפּגעגעבן. ער איז אויס־געוואַקסן ווי אַ ווילדע פלאַנץ אָן דער אויפזיכט און פלעגע פון אַ גערטנער. אבשלום איז אַן אינטריגאַנט און אַ פרעמדער. ער איז גאָרניט קיין אייגן קינד. הגם ער איז זייער אַ קלוגער. ער איז שוין צו קלוג, און ווער ווייסט צי ער וועט האָבן גענוג געדולד צו וואַרטן ביז מיינע טעג וועלן פאַרפולט ווערן און איך וועל אין פרידן צומאַכן די אויגן. אדוניהו איז, אפשר, שוין דער בעסטער פון זיי, אָבער ער פירט זיך אויף ניט ווי ס׳באַדאַרף צו זיין. ניט ווי עס פּאַסט פאַר אַ זון, אַ קרוין־פּרינץ, פון דוידן, דערצו איז נאָך זיין מוסטער פון אויפפיר — אבשלום. ער טוט אים אין אַלץ נאָך. שפטיה און יתרעם זיינען פּוסטע יונגען. אַלץ וואָס ליגט זיי אין קאָפּ איז אַרומרייטן אויף פערד, אַרומלויפן מיט מוידן, גיין אויף יאַגד, פּראַווען הוליאַנקעס. זיי האָבן ניט דעם מינדסטן באַגריף וועגן פירן אַ מלוכה, פאַרוואַלטן אַ לאַנד, האַלטן צוזאַמען אַ פאָלק ווי ישראל וואָס באַשטייט פון צוועלף שבטים, וואָס וואָלטן אַזוי גערן, ביי דער מינדסטער סיבה, זיך וועלן אָפּטיילן איינער פון אַנדערן. אָט־די בנים מיינע פאַרמאָגן ניט קיין שום טאַקט. דאָס האָב איך גערעדט פון די וואָס זיינען געבוירן געוואָרן אין חברון און די וואָס זיינען שוין געבוירן געוואָרן אין ירושלים זיינען ניט בעסער.

אַנדערע וועלן מיך באַשולדיקן און זאָגן אַז איך האָב פאַרברעכעריש פאַרנאַכלעסיקט די דערציונג פון מיינע קינדער. עס איז פיל לייכטער צו פאַראורטיילן ווי צו זיין גערעכט. ווי אַזוי האָב איך זיך געקענט אָפּגעבן מיט דעם אויפברענגען פון מיינע זין? זיי האָבן אין מיר געזען אַ קריגער. זיי האָבן געהערט דאָס פאָלק זינגען וועגן מיר ווי פון אַ דרייסטן העלד, אַ מאַן מיט אַ האַרץ פון אַ לייב. זיי האָבן אָבער קיינעם ניט געהערט זאָגן אַז איך בין יה־פאַרכטיק. מיינע הענט האָבן זיך זעלטן געשיידט מיט דער שווערד. און מיט דער שווערד האָבן זיי ניט בלויז געפאָכעט, נאָר טאַקע געשניטן קעפּ פון די שונאים פון ישראל ווי איינער שניידט קרויט. ווען איך וואָלט נעמען ריידן צו מיינע זין פון גוטסקייט, איידלקייט, באַרעמ־האַרציקייט וואָלט איך אויסזען אין זייערע אויגן ווי אַ צבוע׳אַק, ווי אַן אומפאַרשעמטער היפּאָקריט. מיין זעל האָבן זיי דאָך ניט געקענט זען. זיי האָבן בלויז געקוקט אויף מיינע הענט. מיינע געזאַנגען זינגט דאָך קיינער ניט. איך האָב געוואָלט אויסבויען יהוה׳ס הויז און איינזינגען מיט די

לווים מיינע מזמורים, די ווערטער מיט די ניגונים וואָס איך האָב צו זיי פאַרפאַסט. און זיי זאָלן זיי זינגען אין טעמפּל בשעת דער עבודה, ביים שלאַכטן דעם אָפּער ערב פּסח און ביי ענלעכע פייערליכע אָנגעלעגנהייטן. איך האָב געטראַכט אַז אפשר אויף אַזאַ וועג וועלן זיך מיינע לויבגעזאַנגען פאַרשפּרייטן צווישן פאָלק און זיי וועלן דערקענען דעם אמתן דויד. קען איך עס ניט באַווייזן. און צווישן מיינע זין זע איך ניט קיינעם וואָס זאָל קענען איבערנעמען נאָך מיר דעם טראָן און זיין אַ הערשער וואָס דינט צו יהוה מיטן גאַנצן הארצן און איז ראוי צו בויען השם׳ס הויז. אַז זיי גייען ניט איצט, ביי מיין לעבן, אין יהוה׳ס רעכטפאַרטיקע וועגן, גייערט אין די פאַרדאָרבענע וועגן פון די פעלקער וואָס איך פאַרטיליק אין מיינע אומענדלעכע שלאַכטן, וועלן זיי דאָך נאָך מיין טויט אַוודאי ניט גיין אין זיינע וועגן און אָפּהיטן זיינע געבאָטן. אָבער יהוה׳ס וואָרט איז דאָך וואָרהאַפטיק, עס מוז דאָך מקויים ווערן. איז מיר אַרויף אויפן געדאַנק אַז פּילייכט איז עס אַ פאַרשטעלטער אָנזאָג צו מיר צו נעמען נאָך אַ ווייב און פון איר האָבן אַ זון, און ער וועט עס זיין מיין יורש און דער בויער פון יהוה׳ס הויז.

ווי איך האָב אַזוי געטראַכט האָב איך זיך דערמאָנט אַז אַ מיידעלע מיטן וווּיל־קלינגענדיקן נאָמען בת־שבע, אחיתופלס אַן אייניקל, פלעגט באַזוכן מיט איר זיידן מיין הויף אין חברון, און ביי אַט־דער צייט מוז זי דאָך שוין זיכער זיין אַ יונגפרוי. אפשר איז עס די באַשערטע, וואָס וועט ניט נאָר מיר געבוירן אַ זון, נאָר אויך זיין פעיק צו דערציען אים ווי געהעריק אַזוי, אַז ער זאָל זיצן אויף מיין טראָן נאָך מיין אַוועקגיין אין דער אייביקייט אַריין. טראַכטנדיק אַזוי — און פאַרקלערטערהייט שפּרייזנדיק אַהין און צוריק אויפן דאַך פון מיין הויז, פאַלט מיין בליק אויף אַ פּילפאַרביק פויגעלע, אַזאַ פּראַכט פון קאָלירן וואָס מ׳זעט זעלטן אין אונדזערע געגנטן. דאָס פויגעלע לאָזט זיך פליען איבער אַ דער־בייאיקן דעכל פון אַ געביידע.

אַזאַ שיינס האָב איך גאָר קיינמאָל ניט געזען. געשטרייפטע פליגעלעך, אַ רויט העלדזל, אַ שניי ווייס עקל, אַ ברוין בייכל און א גאָלד־געל רוקן. אַרום העלדזל אין א צירקל זיינען צעבלאָזענע אויפגעשטעלטע פעדערן פון די קאָלירן פון אַ רעגנבויגן. די שטראַלן פון דער פאַרגייענדיקער זון האָבן זיך אָפּגעשפּיגלט אין זיינע פעדערן און זיי אַדורכגעצונדן. די ניואַנסן האָבן מיטן לייכטן בלאַז פון זעפיר אַזוי ווי זיך איבערגעגאָסן, זיך געביטן מיט יעדן בויג און נויג וואָס דאָס פויגעלע האָט געמאַכט. דאָס פויגעלע

האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויפֿן דעכל, און גענומען אַרומשפּרינגען אויף זיינע דינע צווײ פיסעלעך, וואָס האָבן געהאַט שפּאָרן פון אַ האָן, אויב אַזאַ קליין און דורכזיכטיק הענדל וואָלט מעגלעך זיין זיך פאָרצושטעלן. עס האָט פאַרנומען אַן אויג. איך בין דאָך אַ געוועזענער פּאַסטעך־יונג און געשיקט אין וואַרפן שטיינדלעך און ניט פאַרפעלן דעם ציל. גנם איך אַ שטיינדל און גיב אַ וואָרף. איך האָב געצילעוועט אין פליגעלע, גע־וואָלט עס לייכט פאַרווונדן אַזוי, אַז עס זאָל ניט קענען אַוועקפליען; און איך וואָלט שיקן איינעם פון מיינע דינער עס כאַפּן פאַר מיין אַוואַריום...

אָבער צו מיין באַוווּנדערונג האָט מיר מיין האַנט דאָס מאָל ניט געדינט ווי געהעריק, ווי עמעצער וואָלט זי בכיוון אַ טרייסל געטאָן. דאָס פויגעלע איז אַנטרונען און דאָס שטיינדל האָט גאָר געטראָפן אין א פאָרהאַנג. פון קלאַפּ איז דער פאָרהאַנג אַראָפּגעפאַלן. און וואָס באַווייזט זיך פאַר מיינע אויגן? א שיינע יונגפרוי וואַשט זיך; און נאַקעט איז זי ווי די מוטער האָט זי געהאַט. דיין געשטאַלט האָט אַ בליאַסק געטאָן פאַר מיינע אויגן ווי איך האָב דיין אויסזען געדענקט פון דיינע באַזוכן אין חברון, נאָך ווי אַ יונג מיידעלע. איך בין געווען דערשטוינט. און גלייך געשיקט איינעם פון מיינע גאָר טרייע באַדינער אויסצוגעפינען ווער איז די פרוי. און ווי דערשיטערט בין איך געווען, ווען ער האָט זיך אומגעקערט און מיר מיטגעטיילט אַז די שיינע פרוי איז בת־שבע, די טאָכטער פון אליעם, דער זון פון אחיתופל פון גילון. מער האָב איך ניט געהערט וואָס ער האָט געזאָגט, עס האָט מיך אַ הויב געטאָן אינדערלופטן: אַזוי גאָר; איך האָב גלייך באַפוילן, מזאָל דיך ברענגען צו מיר. איך בין געווען זיכער אַז עס איז באַשערט פון השם, אַז עס איז אַ זאַך פון שיקזאַל: פּונקט דעמאָלט, ווען איך האָב געטראַכט פון דיר ווי דער מעגלעכער מוטער פון מיין טראָן־יורש, האָב איך דיך געפונען אַזוי אומגעריכט, אויף אַזאַ וווּנדערלעכן וועג. ערשט שפּעטערצו אַז דו האָסט מיר געלאָזט וויסן אַז דו האָסט פאַרשווענגערט, האָב איך זיך דערמאָנט אַז מ׳האָט דאָך מיר געזאָגט גלייך פונאָנפאַנג אַז דו ביסט אַ פרוי פון אַ מאַן...

דאָס איבעריקע ווייסטו דאָך...

אַז דאָס קינד איז געשטאָרבן האָב איך תופס געווען אז איך האָב זיך געלאָזט פאַרפירן פון מיין צעהיצטער פאַנטאַזיע... און איך האָב פיל באַכגעקלערט וועגן דעם פויגעלע, וואָס האָט געהאַט קליינטשינקע שפּאָרן פון אַ פיטשינקן הענדל... און איך האָב זיך זייער געשראָקן: איך האָב מורא געהאַט אַז אפשר טאַנצט דער שטן צווישן אונדז... און אַז אין

אונדזער קינד וועט גאָר דער שטן האָבן אַ טייל... ווייל נאָך דעם פויגעלע האָב איך גלייך אין יענעם אָוונט אַרויסגעשיקט פויגל־כאַפּערס מיט נעצן, מיט פיילן. מ'האָט פון אים קיין שפּור ניט געקענט געפינען... אַזוי אַז די זאַך, ווען איך האָב איבערגעקלערט, האָט מיר אויסגעזען אויפפאַלנדיק און אָפּשרעקנדיק... איך האָב געטראַכט אַז עס איז געווען דעם שטנס אַ שפּיצל...

אָבער נאָך מיין לעצטן געשפּרעך מיט נתן־הנביא, בין איך געקומען צוריק צו מיין גאָר ערשטן געדאַנק: אַז אונדזער פאַרבינדונג איז א יה־זאַך...

13

בת־שבע איז אויפגעמונטערט.

— אַלץ איז פון בורא עולם. אַ מענטש שלאָגט זיך ניט אָפּ זיין מינדסטן פינגער אונטן, סיידן מ'האָט עס שוין אויסגערופן אויבן... בת־שבע מאַכט די אָנמערקונג אין אַ שוואַכער שטים. ווי זי וואָלט אַליין ניט זיין זיכער אין דער פולער אומבאַדינגלעכער ריכטיקייט פון דעם זאָג.

— אויב דו מיינסט אַז יעדע שטראָף קומט פון השם יתברך, ביסטו גערעכט. אָבער בשום אופן ניט יעדע האַנדלונג פון מענטשן. דער מענטש שטייט כסדר ביי א שיידוועג, און עס ווענדט זיך אָן אים, אין וועלכער ריכטונג זיך צו נעמען, אויף רעכטס אָדער אויף לינקס... דאָך אַמאָל שטופּט מען אים צו גיין אַהין, וווהין ער וויל גאָר ניט גיין...

דויד פאַרטראַכט זיך. ער דערמאָנט זיך אָן זיינע באַאָבאַכטונגען פון קעניג שאולס אויפפיר ווען ער איז געווען זיין האַרפשפּילער. ער האָט דעמאָלט געזען באַשיינפערלעך, אַז אַ מענטש טוט אויך זאַכן וואָס ער וויל גאָר ניט טאָן, נאָר אַ בייזער רוח צווינגט אים עס צו טאָן. און יענער רוח קומט ניט פון אלהים וואָס איז דער קוואַל פון גוטסקייט, נאָר פון טייוול... און ווי אַזוי שפּינען זיך די באַציונגען פון גוטן אלהים מיט זיינע מלאכים און שלעכטן טייוול, דעם אשמדאי, מיט זיינע שדים און רוחות, איז אים קיינמאָל ניט קלאָר געווען. יהוה'ס אָנפאַרטרויטער איז דער הייליקער נביא. און דעם טייוולס אָנפאַרטרויטע זיינען די מכשפות... און שאול איז געווען אַ זייעריקער; זיי, די „ניט־גוטע" האָבן אים אַריינגעכאַפּט אין זייערע לאַפּעס און ער האָט פון זיי זיך ניט געקענט אַרויסרייסן...

עס ציט זיך אַ לענגערע פויזע און אַ שטילשווייגן אויך מצד בת־שבען וועלכע, אים האָט זיך געדוכט, לייענט זיינע געדאַנקען, אָבער זי זיינען איר ניט אינגאַנצן קלאָר, ווי איינער וואָס קריכט קוים דורך אַ מטושטשדיקן בדוחק־לעזבאַרן כתב פון אַ גאָר־אַלטער מגילה. דויד גיט אַ טרייסל מיטן קאָפּ ער וואָלט גרייִלעך וועלן אָפּשטעלן זיינע ווייט־פאַרלאָפענע געדאַנקען און זיך אומקערן צום אָנפאַנג פום געשפּרעך. און עפּעס שטערט אים. אונטער אַלע זיינע מחשבות לויערט אַ מין אומדערקלערלעכער אינסטינקטיווער פּחד, וואָס האָט ניט קיין גרונט. אין דעם איז ער זיכער, אָבער דאָך לאָזט אים דער פחד ניט אָפּ: טאָמער איז זיין פאַרבינדונג מיט בת־שבען אַ מעשה־שטן און דאָס קינד, וואָס זי וועט אים געבוירן, וועט דער שטן וועלן אַריינקריגן אין זיין רשות... דאָס מאָל טוט ער אַ שטאַרקן טרייסל מיטן קאָפּ, און גיט אימפּולסיוו אַ מאַך מיט דער האַנט, ווי ער וואָלט אַט־די אַלע חששות פאַרטריבן איין מאָל פאַר אַלע מאָל. ער וועט דאָך מיט נתנס ראַט אָננעמען אַלע פאָרזיכטיקייט־מיטלען קעגן דעם... איז וואָס איז דאָ פאַראַן זיך צו שרעקן?!

— הער, בת־שבע, נתן האָט מיר געזאָגט אַז איך דאַרף האָבן אין זינען אַז אונדזער באַהעפטן זיך דאָס מאָל דאַרף פאָרקומען ניט אין שטורעם און ברויז פון ווילדער אומבאַצוווּנגענער ליידנשאַפט, נאָר אין הייליקייט, ווי אויספּילנדיק אַ הימלישן באַפעל. ווייל דאָס קינד דאַרף אויפגענומען ווערן אין לויטערער ריינקייט. אונדזער הזדווגות דאַרף בעיקר זיין אַ באַהעפטונג פון אונדזערע נשמות ניט בלויז פון די גופים. דער נביא האָט עס צוויי מאָל איבערגעזאָגט, כדי צוצוגעבן זיינע ווערטער מער שטאַרקייט. ווי איך האָב אים גוט פאַרשטאַנען האָט ער געוואָלט מיר לאָזן הערן אַז די צוקונפטיקע מערכה און כאַראַקטער פון אַזאַ מענטשנקינד הענגט ניט אָפּ אַזויפיל פון די מזלות, פון דעם אויסשטעל פון די שטערן אין הימל, ווי עס לערנען די כאַלדייער חכמים, די שטערנזעער, וויפיל פון איינשטעל פון די געפילן און געדאַנקען אין די נירן און געהירן פון די עלטערן בשעת זייער הזדווגות... ער האָט מיר אויך געזאָגט, אַז די דער־ציונג פון אַזאַ אויסנאַם־קינד, ווי מיר וואָלטן וועלן האָבן, הויבט זיך אָן גאַנץ פרי, נאָך פאַר זיין געבוירן ווערן, און ניט בלויז נאָענט צו זיין מוטערס פאַרשוואַנגערט ווערן מיט אים, אָדער אין אָנפאַנג פון זיין געפורעמט ווערן, נאָר טאַקע נאָך איידער זיין פאַרזייט ווערן אויפן פעלד פון מוטערס־לייב, איידער דער זאָמען קומט אין טראַכט אַריין. דאָס מיינט אַז די זעלנשפּייז פון דעם פאָטער, פון פאַרזייער, אין פאַרלויף פון בערך אַ מאָנאַט

פאַרן זייען; און פון דער מוטער, דעם צעאַקערטן פעלד וואָס איז גרייט אויפצונעמען דעם זאָמען, די זעלישע נערונג וואָס זיי באַקומען, דהיינו די שטימונגען און געפילן זייערע, איבן אויס אָן השפעה צום גוטן אָדער צום בייזן אויפן צוקונפטיקן קינד זייערן. איך צווייפל ניט אַז ער האָט פולע רעכט. דאָס קינד דאַרף געהייליקט ווערן אין ד י געדאַנקען פון זיין פאָטער און מוטער, צו השם און השם־דינסט. צו באַגרינדן זיינע רייד האָט ער געבראַכט אויסצוגן פון דער מגילה וועגן „שמשון הגיבור". דער מלאך האָט אָנגעזאָגט צללפונית, דער צוקונפטיקער מוטער פון שמשונען, אַז זי זאָל ניט פאַרזוכן קיין אומריינע שפייז, ניט עסן קיין וויין ווייטרויבן און ניט טרינקען קיינע שטאַרקע געטראַנקען. און שמשון איז דאָך בלויז געווען אַ פיזישער העלד, אַ גיבור, אַ בעל־כוח, וואָס האָט מיט זיין פיזישער גבורה געדאַרפט העלפן דאָס פאָלק ישראל אין זיין געפעכט קעגן די פלישתים. אונדזער זון דאַרף דאָך זיין אַ גייסטיקער העלד און קיניגן איבערן פאָלק ישראל מיט חכמה און גערעכטיקייט, און מיט זיין קלוג־שאַפט געוועלטיקן אויך איבער אנדערע שבטים און פעלקער — איז ווי נאָך דאַרפן מיר זיך היטן...

— מיין האַר קעניג, דו האָסט אַנטוויקלט זייער אַ שיינעם און ליכטיקן געדאַנק, — בת־שבע גיט זיך אַ הויב אויף פון איר געזעס און וויל קניען פאַר דוידן.

ער כאַפט זי אָן ביי דער האַנט און מאַכט זי צוריק אַוועקזעצן זיך אויף איר פלאַץ.

— רוף מיך ניט האַר, און רוף מיך ניט קעניג. פאַר דיר בין איך דיין געליבטער און מאַן. מיר זיינען צוויי גלייכע שותפים אין איין הימ־לישער פאַרהוילענער אונטערנעמונג, און דאָס איז שאַפן אַ ניי אומגע־וויינטלעך לעבן. און אַ לעבן איז קיינמאָל ניט קיין געוויינטלעכע זאַך. אַ לעבעדיקער קערפּער מוז האָבן אַ נשמה. און די נשמה בלאָזט אַריין אלהים אַליין. נשמה איז דאָך דער טייטש הויך, אַריינהויך. אָבער יהוה וויל אַז דער מענטש זאָל אים קומען אַנטקעגן מיט צוויי־דריטל פון וועג, אַזוי אַז מיר זיינען דריי שותפים [1], מיר צוויי, אָפּענע, דער דריטער — אַ פאַרבאָרגענער, אַ פאַרשוויגענער.

בת־שבע איז גאָר אַנטציקט פון זיינע רייד.

— וואונדערבאַרע רעיונות ברענגסטו אַרויס. דו רעדסט ווי אַ הייליקער מאַן, ווי אַ נביא פון וועמענס מויל יהוה׳ס וואָרט קומט.

---

1. קידושין, ל.

שלמה המלך

דויד האט איר איבער. אים איז דערווידער איר לויב.

— איך גיי פארלאזן דעם הויף און אלע מלוכה־ענינים. איך וועל אוועק פאר א פולן חודש, וועל זיך מתבודד־זיין אין א הייל אויפן בארג גריזים, דער בארג אויף וועלכן די ברכות זיינען געגעבן געווארן. ער ליגט אינגאנצן בלויז א דרייסיק (מייל) פרסאות פון ירושלים צו צפון זייט. ער איז ניט צו הויך, אינגאנצן בערך א דריי טויזנט פוס. קיינער וועט ניט וויסן, ווו איך באהאלט זיך אויס. דארטן אפגעזונדערט פון דער וועלט און ווי שטייענדיק איבער איר, וועל איך אויסזינגען און אויס־שפילן מיינע לויב־געזאנגען. יואב הערט ניט אויף צו שיקן שליחים צו מיר און מיך אויפפאדערן צו קומען אויפן פראנט צו אלעם פארטיקן און איינגעמען, מיט גרויס אנזעץ, רבה, די הויפשטאט פון די בני־עמון. איך וויל פון דעם איצט, אין אט־דער אומגעוויינטלעכער לאגע אין וועלכער מיר געפינען זיך, ניט הערן און ניט וויסן. רבה מעג ווארטן, עס האט צייט. אצינד וויל איך אפילו ניט טראכטן פון קריג און זיג. פונקט דרייסיק טעג פון היינט, אז איך וועל זיך פילן אן אויסגעלייטערטער, אן אויסגעברענטער אין טיגל פון הייליקער התלהבות פון יעדן מין פסולת, וואס האט זיך אנגעקליבן אויף מיין זעל, א דורכגענומענער מיט הימלישן געזאנג, א דורכגעלופטערטער אין דער ריינער און געבענטשטער אט־מאספער פון ברכה־בארג, וועל איך וויסן אז איך בין ראוי צו ווערן דער פאטער פון אונדזער פארטראכט קינד — און איך וועל קומען צו דיר.

— מיין האר קעניג, — זי כאפט זיך אז ער וויל עס ניט לײדן און זאגט — מיין געליבטער און השם־געבענטשטער מאן דויד. איך פיל זיך אזוי גליקלעך אז מיר פעלן אויס ווערטער אויסצודריקן מיינע געפילן פון גליק און דאנקבארקייט צום אלהים פון ישראל וואס האט פארנומען מיין געבעט און צוגעזען מיין עלנטקייט. נתן האט מיר א נאמען געגעבן „דעם ארעמאנס שעפסעלע״, אין דעם ליגט מער אנזאג ווי שטראף־זאג. איך וויל זיך מיען צו ווערן יעדן ארעמאנס שעפטעלע. איך וועל זיך אפגעבן מיט ווילטעטיקייט. מיט צדקה, מיט אכטונג געבן אויף די ארעמע משפחות אז זיי זאלן טאקע האבן ביי זיך אין הויז א „שעפסעלע״... ניט לײדן קיין הונגער־נויט, האבן וואל מיט וואס צוצודעקן זייער נאקעטקייט. מיין גאנצן גליקלעכן לעבן וואס איז מיר באשערט, פריער. פון השם'ס האנט, און דערנאך, פון דיר, וועל איך ווידמען אט־דער ארבעט: זען באפרידיקן די נויטווענדיקע באדערפענישן פון די נויטבאדערפטיקע אין ישראל, אט־אזוי, האף איך, וועל איך זיין אימשטאנד אפצודאנקען השם

יתברך... אָרעמקייט איז אַ געפערלעכער שונא פון מיין מענטש. דו, דויד, האָסט אַוועקגעגעבן דיין לעבן צו באַקעמפן די אויסערלעכע שונאים פון ישראלס לאַנד און איך וועל אַוועקשענקען מיין לעבן דעם קאַמף קעגן דעם אינערלעכן שונא — דלות.

דויד, באַגייסטערט שפרינגט אויף פון זיין פלאַץ, שטעלט אַ פּאָר לאַנגע טריט איבערן צימער. ער איז פאַרזונקען אין געדאַנקען. ער קומט צוריק צו זיין פלאַץ, און שטייענדיק רעדט ער צו בת־שבען מיט אַ ציטער־דיקער שטים, אָבער מיט אַ קלאָר־שאַרפן היתוך־הדיבור:

— גרויסע אונטערנעמונגען שטויסן זיך תמיד אָן אין גרויסע שוועריקייטן. אַזוי גייט עס אַלע מאָל אין דער וועלט. גרויסע מענטשן ווערן אַלע מאָל געשטעלט פאַר גרויסע נסיונות. זיי מוזן אויסהאַלטן גרויסע און שווערע פּרוּוון, כדי צו באַווייזן זייער אמתע גרויסקייט. און אויף אַ גרויסער נשמה לויערן שטענדיק געפאַרן, סכנות, מיכשולים. די כוחות פון טומאה, די לעגיאָנען פון די בייזע רוחות ווילן ניט לאָזן איר געבוירן ווערן, און ווען זי ווערט געבוירן, ווילן זיי אַריינקריגן זי אין זייער קלעם. אָבער ווען איך האָב געהערט אַז דו ביסט גרייט זיך איבערצוגעבן דער הייליקער אַרבעט פון מעשים טובים, בין איך אַנגעפילט געוואָרן מיט אַ געפיל פון זיכערקייט אין אונדזער הצלחה און מזל־ברכה. מיט אונדזערעביידנס כוחות וועלן מיר מיט השם יתברך'ס הילף, זיכער דערגרייכן אונדזער ציל: צו שאַפן די ערשטע און לעצטע ד. ה. די אייביקע קייזערלעכע די־נאַסטיע אין ישראל... די משיחישע...

בת־שבע הערט זיך צו צו זיינע רייד מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט און איר ווערט איצט אינגאַנצן קלאָר, פאַר וואָס דויד שרעקט זיך אַזוי. און זי נעמט באַגרייפן אַז ער, דער שטאַרקער, אומדערשראָקענער דויד דערוואַרט הילף פון איר זייט — ווייל די אונטערנעמונג איז אַזוי מאַוימדיק גרויס און וויכטיק... און דער שטן וועט זיך שטעלן אַנטקעגן... — זי וועט עס אים געבן אין אַ פולער מאָס.

14

— ליבער דויד, דו קענסט זיך גאָרניט פאָרשטעלן וואָס פאַר אַ געברענטע ליידן איך האָב דורכגעלעבט אין די לעצטע דריי חדשים. ווען איך בין געבליבן אַליין, פאַרלאָזן פון דיר. מיין וועלט איז מיר

חושך געוואָרן. מיין זעל האָט זיך אויסגעלאָשן. אַ תהום פון פינצטערניש האָט מיך פאַרשלונגען... אָבער צו וואָס דערמאָנען די פאַרגאַנגענעליידן? איך טו עס בלויז מיט דער כוונה, שטאַרקער צו מאַכן די צוקונפטיקע און איצטיקע פריידן.

זי בייט דעם טאָן. זי רעדט אין אַ האַלבן פליסטער:

— דויד, מלך ישראל, דו ביסט מיין באַרג און איך בין דיין טאָל... איך וועל זיך באַזעצן, פאַר די קומענדיקע דרייסיק טעג, אין טאָל לעבן באַרג גריזים. איך וועל דאָרט אויפשטעלן אַ געצעלט. איך וועל מתפלל זיין און רייניקן מיין האַרץ, זויבערן און כשרן מיינע געפילן, אָפּוואַשן זיי פון גרויסהאַלטעריי, כבוד־זוכעניש, ניט־פאַרגינערישקייט, האַס, כעס, אויפגערייצטקייט, אויפגעבראַכטקייט. איך וועל אָט־די ווילדע גראָזן אויסרייסן מיט די וואָרצלען פון מיין פעלד פון געמיט. איך וועל גאַנצע טעג און ביז נאָך האַלבער נאַכט לייענען די הייליקע מגילות און זינגען די לויבגעזאַנגען, וואָס דו האָסט פאַרפאַסט מיט רוח־הקודש...

מיין ליבער דויד, דיין נאָמען קומט פון דוד, דודים, ליבער און ליבשאַפט. דויד מיינט אַ פאַרליבטער. מיט דיינע געזאַנגען מאַכסטו אונדז פאַרליבן זיך אין יהוה... איך בין ניט קיין נביאה און ניט קיין טאָכטער פון אַ נביאה, אָבער איך פיל און זע און מוז עס דיר זאָגן: דיין זאַמלונג פון לויבגעזאַנגען וועט געזונגען ווערן אייביק, עס וועט ווייט איבערלעבן אַלע דיינע העלדישע טאַטן, וואָס דו האָסט באַוויזן אויף די שלאַכטפעלדער און דיינע מיליטערישע עקספּעדיציעס, וואָס דו האָסט אונטערנומען און דורכגעפירט מיט אויסערגעוויינטלעכן דערפאָלג, אויסגעברייטערט און פאַרזיכערט די גרענעצן פון לאַנד־ישראל.

דו האָסט געוואָלט נעמען בויען אַ הויז פאַר יהוה, דעם גרעסטן און דעם הייליקסטן בית־המקדש האָסטו אויפגעריכט אין דיינע געזאַנגען. אָט־דער טעמפּל איז געבויט ניט פון צעדערבוימער, וואָס קומען פון לבנון, און ניט פון שטיינער, נאָר פון אַ געבראָכן געמיט און אַ פאַרקלעמט האַרץ. און ווער עס וועט פילן אַ דורשטיקייט נאָך השם וועט קומען טרינקען פון קוואַל פון דיין ספר תהלים... ווער עס וועט שפּירן די לאַסט פון זינד, וועט פאַרצערט ווערן פון פאַרדרוס, פון ברענענדיקער חרטה, וועט זיך ווענדן צו דיין תהלים. ווער עס וועט זוכן אַ טרייסט, ווער עס וועט וועלן אויסגיסן זיין זעל פאַר יהוה, דעם העכערער און געוועלטיקער איבער די ריינע הערצער פון אַלע מענטשנקינדער, וועט זיך קערן צו דיינע הימלישע הימנען, ווי איך טו עס אַזוי אָפט.

דויד, זינג אויס מער אַזעלכע מזמורים, אין זיי וועסטו לעבן און זינגען אייביק. ערדישע קעניגרייכן וועלן פאַרגיין, הימל און ערד וועלן ווערן צעפרעסן ווי אַ מלבוש פון מאָל, יהוה'ס וואָרט, אָבער, וועט בלייבן אייביק. און דער מעכטיקסטער און שענסטער אויסדרוק פון פאַרליבטקייט אין יה, פון בענקען און לעכצן נאָך יהוה געפינט זיך אין דיינע געזאַנגען. די ווייניקע וואָס דו האָסט מיר געגעבן, האָב איך אויס־געלערנט אויפּאויסווייניק אַזוי, אַז איך זאָל זיי קענען שעפּטשען ווען איך בין אין וועג, אין דער פינצטער... ווו איך זאָל זיך ניט געפינען.

אויב עס איז אמת וואָס אַנדערע לערנען אונדז, אַז אין הימל זאָגן די מלאכים שירה פאַרן מלך מלכי המלכים, דעם קעניג איבער די קעניגן פון קעניגן, בין איך זיכער אַז זיי זינגען פאַר אים דיינע תהלות און תשבחות, ווייל קיין בעסערע קענען ניט געמאָלט זיין ניט אויף דער ערד און ניט אין הימל.

דויד איז שטאַרק גערירט פון אירע באַגייסטערטע רייד.

— מיט אַזאַ ברען און אַנטציקונג צו ריידן וועגן געזאַנג קען בלויז דער, וועמענס נשמה זינגט מיט. און אַ נשמה מיטגעזאַנג איז דאָס העכסטע געזאַנג. דאָס איז די שירה וואָס זינגט אַן ווערטער און אויך אָן הערעוודיקע קלאַנגען. אַזאַ שירה שטייגט אַריבער אַלע מיינע געזאַנגען צו יהוה — ווייל דאָס איז דער געזאַנג פון פולשטענדיקן שווייגן... ווען אַלע קולות און קלאַנגען פון דער וועלט ווערן פאַרשטילט אין איין צוהערן זיך און אריינהערן זיך אין דער אייביקער וועלטן־דומיה... ווען איך האַלט אין מיטן זינגען, אויסשפּילן און אויסטאַנצן מיין פאַרצערט־ווערן ווי אַ בראַנד־אָפּפער אויף דעם אינערלעכן פייער פון קלעמעניש און לעכצעניש נאָך יהוה, פיל איך אז איך מוז שטיל ווערן, שטומען, ווייל בלויז שטומקייט קען ארויסברענגען מיין לײדנשאַפט זיך צו באַהעפטן אין אים... צו פאַר־לאָזן מײַנע חושים, מיין פאַרשטאַנד, מיין אייגענעם מהות און ווערן איין גייסט־לייב מיט אים.

דוידס אויגן האָבן זיך אָנגעצונדן ווי צוויי פאַקלען.

ער האָט אַרויפגעדריקט אויף אירע ליפּן אַ פייערדיקן קוש. ער האָט זי פאַרדריקט אין זיינע מעכטיקע אָרעמס אויף איין רגע און גלייך אימפּעטיק אַרויסגעלאָפן פון צימער. אויף יענער זייט פון דער האַלב־פאַרבויגענער פאַר־טיערע האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, אַ קער געטאָן זיך מיטן געזיכט צו בת־שבע, זיך געלאָזט גיין אויפהינטערווייַלעכטס צו דער טיר פון הויז. מיט האָסט אַ נעם געטאָן דעם פאַסטעך־שטעקן, וואָס ער האָט געלאָזט שטיין,

ביי זיין אַריינקומען, אַנגעלענט קעגןביישטידל, און איר צוגעוואָרפן אַ־דריי פּאָר ווערטער:

— אין דרייסיק טעג אַרום וועל איך דיך געפינען אין טאָל.

בונ־שבע ענטפערט מיט עקזאַלטאַציע:

— איך וועל יעדן טאָג אויסקוקן מיינע אויגן, הויבן זיי צום באַרג גריזים און פרעגן: „פונוואַנעט קומט מיין הילף?"

בת־שבע אַ באַגייסטערטע, ווי זי וואָלט אַריינפאַלן אין אַ טראַנס, זינגט:

„פון די טיפענישן רוף איך דיך, יהוה.
זאָלן דיינע אויערן, אדוני, זיין וואַכזאַם
צום קול פון מיינע געבעטן...
אז דו יה זאָלסט אַכט געבן אויף זינד,
איז ווער, אדוני, וועט קענען ביישטיין?
וואָרעם ביי דיר איז פאַרגעבונג,
דערום ווערסטו געפאָרכט" —

און נאָך מער ווי געפאָרכט, ווערסטו געליבט פון דיינע געטרייע דינער, דיינע באַשעפענישן, — גיט בת־שבע צו פון זיך.

דורך דער קורצער צייט פון איר רעציטאַציע בלייבט דויד שטיין לעבן טיר, ווי אַ צוגעשמידטער מיט גאָלדענע קייטן, ער קען זיך פון אָרט ניט רירן.

בת־שבע זינגט ווייטער:

„איך האָב געהאָפט אויף יהוה,
געהאָפט האָט מיין זעל,
אויף זיין וואָרט האָב איך געהאָפט.
מיין זעל קוקט אויס אויף אדוני,
מער ווי וועכטער אויף פרימאָרגן,
וועכטער וואָס היטן דעם פרימאָרגן.

פאַרלאָז זיך, ישראל, אויף יהוה!
וואָרעם ביי יהוה איז גנאָד,
און ביי אים איז גרויס אויסלייזונג;
און ער וועט אויסלייזן ישראל
פון אַלע זיינע זינד" —
און פון אַלע זיינע אומגליקן און פורעניות.

אבא גארדין

מיטן פֿאַרהילך פֿון לעצטן קלאַנג, טרעט דויד אריבער די שוועל.
ער גייט אוועק מיט געאיילטע טריט.

15

ווי נאָר בת־שבע איז געוויר־געוואָרן אַז זי איז פֿאַרגאַנגען אין טראָגן, האָט זי זיך נאָך מער איבערגעגעבן איר הייליקער אויפֿגאַבע אויס־צופֿורעמען ווי געהעריק סיי קערפּערלעך און סיי גייסטיק דעם צוקונפֿטיקן קעניג־נביא־חכם פֿון ישראל, וואָס זיין יוחסין־קייט פֿון קעניגן וועט זיך קיינמאָל ניט איבעררייסן. זי האָט געשטעלט דעם פֿולן טראָפּ אויף דעם טאָפּעלן וואָרט נ ב י א ־ ח כ ם. ווען זי וואָלט דאַרפֿן אויסקלייבן צווישן קעניג און נביא־חכם וואָלט זי זיך קיין איין רגע ניט געוואַקלט אין איר אויסוואַל. די אַרומיקע פֿעלקער, די געצענדינערישע שכנים־שבטים און פֿעלקערטימער האָבן דאָך אויך קעניגן, זיי פֿאַרמאָגן, אָבער, ניט קיין נביאים. נבואה איז דער אַרב פֿון פֿאָלק ישראל. און זי, די פּשוטע פֿרוי, בת־שבע, וועט זוכה זיין צו געבן דעם פֿאָלק ישראל אַ פֿאַראייניקונג פֿוןביידע געשטאַלטן אין איין פּערזאָן: אַ נביא וואָס וועט קיניגן דורך זיין חכמה.

זי איז געווען זיכער, אַז זי טראָגט אין לייב אַ זכר, אַ זון, ניט קיין טאָכטער. זעלטן ווען אַ צווייפֿל האָט זיך אַריינגעשלייכט אין איר געדאַנק מכּוח דעם. אָבער דעמאָלט ווען ער האָט זיך פֿאַרט אַריינגעגנבעט אויף איין פֿאַרביילויפֿנדיקער רגע, האָט ער געוואָרפֿן אַ דיקן שאָטן אויף אירע ליכטיקע פּערספּעקטיוון, פֿאַרכמורעט איר געזיכט און פֿאַרטונקלט אירע אויגן. זי האָט אים אָבער, גלייך אַרויסגעשמיסן פֿון איר קאָפּ. דאָך האָט זי אָנגענומען אַלע מיטלען וואָס זיינען איר געווען באַקאַנט אַז דער עובר וואָס געפֿינט זיך אין איר בויך זאָל זיך אויסגעשטאַלטיקן אין אַ ייִנגל. זי האָט זאָרגפֿעלטיק אַכטונג געגעבן אויף איר דיעטע. זי האָט געגעסן אַזוי ווייניק ווי נאָר מעגלעך. זי האָט פֿאַרוואָרפֿן פֿלייש און פֿיש, זיך געשפּייזט בלויז מיט גרינס, פּרוכט, ניס, מילך, קעז און פֿאַרשיידענע זאַפֿטן פֿון רייפֿע און זיסע פּירות, וואָס זי אַליין פֿלעגט אויספּרעסן, און פֿרישערהייט, איידער זיי נעמען יוירן, אויסטרינקען. פֿאַר דער גאַנצער צייט פֿון איר טראָגן האָט זי אויסגעמיטן ניט בלויז אָנצורירן די באַשעפֿענישן וואָס ווערן פֿאַררעכנט פֿאַר אומריין און זיינען ניט כּשר פֿאַרן געברויך, נאָר

אַפילו שטיין נאָענט לעבן זיי אָדער קוקן אויף זיי. זי האָט געהאַלטן אירע אויגן ריין, זיי זיינען די פענצטער פון דער נשמה, פלעגט זי זאָגן, און מ׳טאָר זיי ניט לאָזן פאַרשטויבט ווערן אָדער פאַרשמוצט ווערן. זי האָט אויסגעמיטן יעדע מגע ומשא מיט געצנדינער, מיט מענטשן וואָס פאַר־גנעמען זיך מיט פאַרגיסן בלוט פון אומשולדיקע באַשעפענישן, ווי קצבים, פישערס, יעגערס, אַרמייערס. זי האָט ניט געוואָלט דערלאָזן אַז זייער מראה זאָל זיך אָפּשפּיגלען אין אירע שוואַרצאַפּלען, און אַזוי אַרום באַ־איינפלוסן דאָס קינד וואָס גיסט זיך אָפּ אין איר לייב־פורעם. זי האָט זיך אויסגעהיט פון אַרויסברענגען אַ בייז וואָרט וועגן אַ מענטשן אָדער אפילו אַ קעגנשטאַנד. זי האָט איר שטים ניט אויפגעהויבן העכער פון דעם טאָן, וואָס ווערט געברויכט געוויינטלעך אין אַן אויפגעלייגטן געמיטלעכן גע־שפּרעך. זי האָט זיך אויסגעהיט פון צו הערן אַ שלעכט וואָרט, אַ צאָרנדיק אויסגעשריי, אַ זידל וואָרט. זי האָט באַוואָרנט איר געהער פון דעם שטויב פון לשון־הרע, ווייל דאָס אויער איז אַן אָפן טירל, פלעגט זי זאָגן, צו דער זעל, און פון איר זעל קען עס קומען צו דער זעל פון איר דערוואַרט קינד.

דריי מאָל אַ טאָג האָט זי מתפלל געווען מיט גרויס כוונה. די איבעריקע צייט איז זי געווען פאַרנומען מיט ווילטעטיקער אַרבעט. אין די פרייע שעהן האָט זי געלייענט אויפן קול, בכדי איר קינד זאָל עס קענען הערן, אַזוי האָט זי געטראַכט, די הייליקע מגילות איבערהויפט די שטעלן וואָס האָבן דערציילט וועגן יעקבס ווייבער און דאָס געבוירן־ווערן פון זייערע קינדער. זי האָט אויך ליב געהאַט זיך צו פאַרלייענען אין מגילת רות דער־עיקר׳שט צוליב דער גענעאַלאָגיע, וואָס געפינט זיך דאָרט צום סוף, אָנגעהויבן פון פרצ׳ן, יהודה׳ס זון, און קומענדיק צו דוידן. זי האָט עס אין געדאַנק פאַרגעזעצט ווייטער.

אין וואָס איז באַשטאַנען איר ווילטעטיקע אַרבעט? זי האָט אָנגע־פאַנגען אויף אַ קליינעם מאַסשטאַב. זי האָט זיך איינגעשאַפט פלאַקס פון די קעניגלעכע פעלדער און וואָל פון די טשערעדעס. זי האָט עס גוט אויס־געוואַשן, צעבאַרשט, געשפּונען, געוועבט און געשטריקט פון דעם טריקאָס, שאַלן, פאַטשיילעס און דעקעס, אויך ווינדעלעך און וויקל־שנורן פאַר עופהלעך, און עס פונאַנדערגעטיילט צווישן די אלמנות און יתומים פון דער אָרעמער ירושלימער באַפעלקערונג. זי האָט געאַרבעט זייער פלייסיק, אָבער גאַנץ פרי האָט זי זיך דערקונדיקט אַז ווי פלינק און פלייסיק זי זאָל ניט אַרבעטן, וועט זי מיט אירע אייגענע צען פינגער פיל ניט קענען

אויפטאָן. אמת, זי האָט אָפּגעשפּאָרט היפּשע צייט פון אירע תפילות, וועלכע זי האָט דערפירט צו בלויז אַ פּאָר געציילטע זאַצן: אַן אויסדרוק פון דאַנק צום אַלמעכטיקן פאַר אַלדאָס גוטס, וואָס ער האָט געטאָן פאַר איר און פאַרן גאַנצן פאָלק ישראל, און פון ווונטשן וואָס זי ווינטשט דעם עופהלע, וואָס זי טראָגט אין זיך, ווינטשט דוידן דעם געזאָלבטן און זיך אַליין אויך, ווי דער מוטער און אַם פון צוקונפטיקן קינד. לייענען האָט זי כמעט ווי אויפגעגעבן, בלויז אַ פּאָר מינוט פאַרן אַנטשלאָפן ווערן פלעגט זי לייענען די מגילה „ויצא". זי האָט זיך מער ניט פאַרגונען, כדי איר זאָל בלייבן וואָס מער צייט פאַר איר ארבעט. זי האָט געטראַכט אַז די אמתע תפילה איז איר ארבעט. זי איז מתפלל דעמאָלט מיטן גאַנצן קערפּער. און איר האָט זיך געדוכט אַז דער עובר ביי איר אין בויך קוועלט אַן פון אירע מעשים טובים, פון פאַרטיילן קליידער און אנדערע זאַכן מער אידער ווי פון לייענען אים אויפן קול די וווּנדערלעכע פאַר־ציילונגען פון די הייליקע מגילות.

זי האָט געאַרבעט פון פרי ביז שפּעט. זי פלעגט מאַכן אַ ניט־לאַנגן איבעררייס, וועלכן זי האָט פאַרברויכט פאַר ארויסכאַפּן זיך און דורכגיין זיך אַ ביסל אין די פעלדער, אין די גערטנער בכדי אַנצווזעטיקן אירע אויגן מיט די גרינע, ברוינע, רויטע און ראָזע קאָלירן פון די בלומען, פלאַנצן, געוויקסן אין די סעדער־פּלאַנטאַציעס און וועלדלעך, און אָנפילן אירע לונגען מיט פרישער לופט, און אירע אויערן מיט דעם געצוויטשער פון די פייגעלעך. זי האָט געאַרבעט זייער לאַנגע שעהן און דאָך האָט זי קיין סך ניט געקענט אָנאַרבעטן.

וואָס מער און נענטער זי האָט זיך באַקענט מיט דער אָרעמקייט וואָס האָט געהערשט צווישן די נידעריקע שיכטן פון דער באַפעלקערונג, אַלץ בעסער האָט זי איינגעזען די אומאויפטוערישקייט פון איר אָנשטרענג. עס איז, האָט זי תופס געווען, ווי אייַנער וואָלט וועלן אויסשעפּן דעם ים מיט אַן עמער...

און זי האָט גענומען צוציען צו דער הויף־פרייַלינס, אויך די טעכטער פון די רייכע משפחות פון ירושלים, צו איר ארבעט. זי האָט איינגעפירט אַ שפּינעריי און וועבעריי־וואַרשטאַט. פון די אויסגעאַרבעטע אַרטיקלען איז אַ טייל אָוועקגעגעבן געוואָרן אומזיסט צו די נויטבאַדערפטיקע און אַ טייל איז פאַרקויפט געוואָרן פאַר א הויכן פרייז צווישן די גבירישע פאַמיליעס, וואָס האָבן ווילִיק איבערגעצאָלט וויסנדיק אַז דאָס געלייזטע געלט גייט פאַר אַ צדקה־צוועק און אז בת־שבע וועט וויסן פון דעם און

זי וועט באַדאַנקען דערפאַר. זי האָט אויך געעפנט אין אָרעמע קוואַרטאַלן פון ירושלים וואָלוועלע קיכן. אין דער אַרבעט האָבן איר אַרויסגעהאָלפן אייניקע פרויען פון די מיוחסדיקע משפחות.

זי האָט זיך, אָבער, גאַנץ גיך איבערצייגט אַז דאָס הייפעלע שטרוי וועט ניט זאַט מאַכן דעם פאַרהונגערטן אָקס, און זי האָט גענומען דינגען צו דער אַרבעט אין אירע וואַרשטאַטן די אונטערוואַקסנדיקע טעכטער פון די אָרעמע שיכטן און פון די מיטעלע, וואָס האָבן ניט געוואָלט נעמען קיין נדבות און מתנות, אָבער אַרבעטן פאַר שכירות זיינען זיי גערן געגאַנגען. דאָס געהאַלט און אין צוגאָב אויך אַ טייל פון די אויסגעאַרבעטע פּראָדוקטן, וואָס זיי פלעגן קריגן, האָבן זיי אָפּגעגעבן זייערע מוטערס און אַזוי אַרום לייכטער געמאַכט פאַר די עלטערן צו טראָגן דעם יאָך פון היונה פאַר דעם הויזגעזינט.

ווען די צאָל אַרבעטאָרינס אין אירע שפינערייען און וועבעריי־וואַר־שטאַטן האָט זיך פאַרגרעסערט, האָט בת־שבע פון זיי געמוזט אַרויסטיילן אויפזעערינס. זי אַליין האָט זיך אָפּגעגעבן בלויז מיטן איינשאַף פון די רויע שטאָפן און מיט דעם אויפפאַסן אויף דעם פאַרטייל און פאַרקויף פון די אויסגעאַרבעטע סחורות.

כדי זי זאָל ניט דאַרפן קויפן פּראָוויאַנט פאַר אירע וואָלוועלע רעסטאָ־ראַנען האָט זי אויסגעקוקט פרייע שטיקער לאַנד, וואָס זיינען געלעגן און געפוסטעוועט אין די געגנטן, וואָס אַרום ירושלים און האָבן באַלאַנגט צו רייכע לייט, זי האָט זיי אָפּגעקויפט פאַר אַ מינימאַלן אָפּצאָל, און זיי געלאָזט באַאַרבעטן פון די אלמנות און יתומים. זי האָט אפילו פאַרפלאַנצט ווייַנגערטנער. געעפנט קעלטערס אין וועלכע עס זיינען געוועזן באַשעפטיקט די נידעריקסטע פון די נידעריקע אויף די שטאַפּלען פון ווירטשאַפטלעכן לייטער. דעם קאַמף קעגן „איינערלעכן שונא", דלות, האָט זי אָנגעפירט ווי אַ געשיקטער פעלדמאַרשאַל, אַ גרויסער בקיא אין תכסיסי מלחמה: סטראַטעגיע, סילאָגיסטיק און טאַקטיק. איר נאָמען האָט זיך פאַרשפּרייט איבערן גאַנצן לאַנד.

פון אַלע ישובים האָבן זיך געצויגן צו איר אלמנות, יתומים און יתומות. מ'האָט זי גערופן „די מוטער פון יתומות און די לייבלעכע שוועסטער פון אלמנות". און איר פאָפּולאַריטעט האָט געהאַלטן אין איין וואַקסן. לעגענדעס און פאָלקס־לידלעך האָבן זיך געשאַפן וועגן דער „אשת חיל, וואָס ווער קען אַזוינס געפינען". ברכות פון טויזנטער און צען טויזנטער

מײלער האָבן זיך געשאָטן, װי װײסע בליטן, אויף איר שײן געטאָקטן און באַלאָקטן קאָפּ:

„פיל טעכטער האָבן באַװיזן בריהשאַפט,
אָבער דו שטײגסט אַלעמען אַריבער".

די איבעריקע פרויען פון קײזערלעכן הויף, װאָס האָבן פונאַנפאַנגס אָפּגעהוזקט פון איר און איר פירונג, איר „אַרומשלעפּן זיך", װי זײ האָט זיך אויסגעװיזן אין זײער גרינגשעצונג, מיט אַלע שלעפּערקעס, האָבן געגומען איצט אַרויפקוקן צו איר. זײ זײנען געקומען צו איר פרעגן עצות און בעטן אינסטרוקציעס װי אָנצוגײן מיט דער אַרבעט. זײ װילן איר, האָבן זײ פאַרזיכערט, אַרויסהעלפן. זײ האָט זיך שטאַרק געװאָלט באַקומען כאָטש אַ טײל פון איר רום. זײ האָבן זיך אַלע מיט איר איבערגעבעטן. בת־שבע האָט געמאַכט אַ גאַנצע איבערקערעניש אין הויף. װי מיט אַ בעזים האָט זי אַרויסגעקערט די פוילענצערײ, װאָס האָט דאָרט געהערשט צװישן די װײבער. זײ זײנען כמעט אַלע געװאָרן טעטיק אין די װאַרשטאַטן און אַנשטאַלטן, װאָס זי האָט געגרינדעט און זײער פאַרנומען־זײן האָט זײ װי איבערגעבוירן. זײ האָבן פאַרװאָרפן זײער רכילות־טרײבן, פּליאָטקעס טראָגן, הײלן זיך פון אײנגערעדטע חולאתן, פוצן זיך אָן טעם און אָן געשמאַק, זאַכן װאָס זײנען געװען אַ פועל־יוצא פון לײדיק־גײערײ.

אַזוי זײנען אַװעק נײַן חדשים. אין אָט־דער נײַער אַטמאָספער פון קאָכנדיקער פילאַנטראָפּישער אַרבעט איז בת־שבע געלעגן געװאָרן. זי האָט געהאַט אַ לײַכטן טראָגן און נאָך אַ לײַכטערן קימפּעט. זי האָט כמעט װי ניט געפילט קײן געבוירװײען װען זי איז געזעסן אויפן ברוכשטול, אין אַזאַ עקזאַלטירטן צושטאַנד האָט זי מיט אַלע פרויען אַרום איר, זיך געפונען.

נאָכן האָבן דאָס קינד אין אָװנט פון זעלביקן טאָג איז זי אַראָפּ פון בעט. אַזוי אַז קײן איבעררײס אין אירע צדקה־באַשעפטיקונגען איז כמעט װי ניט פאַרגעקומען. קײן אײן שפּינרעדל אָדער שפּינדל האָבן זיך ניט אָפּגעשטעלט, קײן אײן װעבשטול האָט ניט אונטערבראָכן זײַן אַרבעט. אַלץ איז געגאַנגען זײַן פולן גאַנג.

די שפּינערינס און װעבערינס אין דעם הויפּט־װאַרשטאַט אַז זײ האָבן זיך דערװוסט, דאָס זײער לערערין־קעניגן האָט געבוירן אַ קינד האָבן זײ אויסגעשפּונען און אויסגעװעבט שטילערהײט, אַזוי אַז בת־שבע זאָל זיך פון דעם ניט דערװיסן, װינדעלעך און װיקעלעך און איר עס צוגעשיקט אַ מתנה. בײ איר איז דער סורפּריז־געשאַנק געװען זײער אָנגעלײגט. זי האָט קײן אַנדערע װיקעלעך, װי די װאָס זײ האָבן איסגעאַרבעט פאַר די עופהלעך

פון די אָרעמסטע מוטערס, גאָר ניט געוואָלט געברויכן פאַר איר קינד. זי האָט געהאַלטן אַז זיי זיינען מזלדיק און וועלן פאַרהיטן דאָס קינד פון אַלע קינדערשע שלאָפּקייטן, בעסער ווי אלע אַנדערע קמיעות און טאַליסמאַנען.

מיט דעם צושטים פון דוידן, דעם גליקלעכן פאָטער, האָט זי דאָס קינד אַ נאָמען געגעבן שלמה, וואָס מיינט אַז ער וועט זיין דער האַר פון פרידן און שלום.

„ער וועט זיין אַ מאַן פון רו, און יהוה וועט באַרועז אים פון אַלע זיינע פיינט פון אַרום, און שלום און שטילקייט וועט יהוה געבן ישראל אין זיינע טעג [1]"...

נתן הנביא האָט צוגעשיקט זיינע האַרציקע ווונטשן און אָנגעזאָגט אַז מע זאָל דעם קינד צוגעבן נאָך אַ נאָמען און אים רופן ידידיה, וואָס מיינט דער באַליבטער פון יה, פון יהוה.

1. דברי הימים א', כ"ב, ט'.

אבא גאָרדין

די דערציונג

1

ווי נאָר נתן הנביא האָט צוגעזאָגט און גענומען אויף זיך, די דערציונג פון דעם צוקינפטיקן זון פון קעניג דויד און בת־שבע, האָט ער, אַלעמערשט באַשלאָסן צו האָבן אַן אייגן קינד אומגעפּער פון דעם אייגענעם עלטער אַזוי אַז אין אַלץ, וואָס ער וועט טאָן בנוגע דעם אַנפאַרטרויטן האָדעוואַנעק זאָל ער זיך ריכטן ניט בלויז לויט די באַפעלן און געבאָטן פון קאַלטן שכל, נאָר אויך אין איינקלאַנג מיט דעם אינערלעכן געפיל פון די וואַרעמע שפּירונגען פון אַ פאָטערס האַרץ.

דערציען ווי ער האָט באַגריפן, קענען בלויז אַ פאָטער און אַ מוטער, און דעריבער דאַרף דער דערציער זיין אין דער בחינה פון אַ לייבלעכן פאָטער. און ווי אַ פאָטער דערבאַרעמט זיך איבער די אייגענע קינדער אַזוי אויך דער דערציער. ער דאַרף ליב האָבן אהבת־נפש דאָס קינד וואָס ער לערנט און איז מדריך אין די וועגן פון יראת־שמים און רעכט־פאַרטיקייט. אָט־די ליבע דאַרף העלפן דאָס פאַרזעלביקן זיך פון לערער און תלמיד און מאַכן פון זיי איין גוף און איין נשמה, און באַוויזן דעם גרויסן וווּנדער וואָס באַשטייט אין איבערגיסן וויסן און קענטעניש פון איין גייסטיקן געפעס אין אַ צווייטן, פון דעם רבי'ס בית־הקיבול אין דעם תלמידס בית־הקיבול.

דער נביא נתן האָט זיך געהאַט אָפּגעשיידט פון זיין ווייב הודית. ער האָט געלעבט אין פולער פרישות גלייך נאָך דעם געבוירן ווערן פון ערשטלינג, זיין בכור־זון עזריהו. ער האָט געלערנט אַ קל וחומר אַזוי: מה דאָך די בני ישראל ווען זיי האָבן געגעגנט צום באַרג סיני אויפצונעמען יהו־ה'ס וואָרט, זיינען באַפוילן געוואָרן פון השם זיך צו האַלטן פונדער־ווייטנס פון זייערע ווייבער גאַנצע דריי טעג, כדי זיי זאָלן זיין ריין, וואָך און מונטער, אַ פשיטא שוין ער, וואָס דערוואַרט אלהים'ס וואָרט צו יעדער צייט. ער ווייסט דאָך ניט קיינמאָל איינפאַראויס ווען דאָס וואָרט וועט קומען צו אים, דאַרף ער דאָך אַוודאי און אַוודאי זיך האַלטן פונדער־ווייטנס פון זיין אשה.

אַזוי האָט דאָך דער גרויסער נביא משה געטאָן, לויט ווי עס שטייט

געשריבן אין די הייליקע מגילות. און ווען אלדד און מידד האָבן געגומען נביאות זאָגן, האָט, דעריבער, צפורה אויסגעשריען מיט סימפּאַטישן ווייטאָק: אַ בראָך צו זייערע ווייבער! זייערע מענער וועלן זיך אָפּזונדערן פון זיי, ווי משה האָט זיך אָפּגעזונדערט פון מיר [1].

דער גייסטיקער כוח אין מענטשן ווערט געשפּייזט פון די אָפּשפּאָרונגען פון געשלעכטלעכער ענערגיע. און דער מענטש וואָס איז ניט קאַרג אין זיינע ליידנשאַפטן און שפּאָרט ניט, האָט טאַקע ניט עס גילט אַ פּאָלקס-ווערטל: ווער ס׳גנבעט ניט, האָט ניט. אַ סך אמת ליגט אין דעם, און דער פשט דערפון איז: די זעל וואָס גנבעט ניט ביים קערפּער, רויבט ניט די כוחות פון די קערפּערלעכע תאוות, די האָט ניט, בלייבט אָרעם, זי האָט ניט פון וואַנעט צו נעמען קרעפטן, דערהויבנקייט און דערהייכונג. די נשמה דאַרף צוגנבענען פון גוף דעם אַלפּאַרצערנדיקן ברען פון גלוסטונג פון לייב ווייל אָט-דער פלאַם-פייער קומט פון דער לעכצעניש פון דער זעל נאָך דער באַהעפטונג מיט דעם גאָרטום און אַלצטום פון דאַזיין. דער מענטש דאַרף ברענען ווי אַ ליכט פאַר השם און זיך ציען צו די הימלען. מע קען ניט דינען צוויי האַרן, די ערד וואָס איז ווייב און דעם האַר פון די גייסטער, די גבורה פון גייסטיקייט... יעדער אַקט פון באַהעפטונג איז, אין אַ געוויסער היטזיכט, עבודה זרה, געצנדינסט. דער מאַן דינט און פאַלט אויפן געזיכט פאַר זיין ווייב. ביאה מיינט בוקן זיך און קניען פאַר דאָס ווייבלעכע, מוטערלעכע, פאַרן מהות פון קערפּערלעכן המשך. אַ נביא דאַרף נעמען אַלע קינדער פון ישראל פאַר זיינע אייגענע קינדער, גייסטיקע קינדער.

אָבער אַצינד האָט נתן באַשלאָסן צו ברעכן זיין נדר פון פרישות, ווייל ער דאַרף האָבן נאָך אַ זון. ער האָט זיך באַהעפט מיט זיין ווייב און זי האָט אים געבוירן אַ זון, ווי ער האָט דערוואַרט. ער האָט אים אַ נאָמען געגעבן זבוד, ווייל ער וועט זיין אַ צוגעקניפּטער און באַשערטער פאַר שלמהן. זיי וועט ער דערציען צוזאַמען, און ער וועט לערנען זיין האַרץ צו שפּירן די זעלביקע געפילן צו איינעם ווי צום צווייטן.

נתן האָט אויך געהאַלטן פאַר אומבאַדינגט נויטיק זיך צוריקצוציען פון קייזערלעכן הויף, און אין די אַלע יאָרן, ווען ער וועט זיין פאַרנומען מיט שלמה׳ס דערציונג, זיך ניט מישן אין קיינע מלוכהשע אָנגעלעגנהייטן. ער האָט פאַרן קעניג דוד פאַרגעשטעלט גד׳ן און ער האָט געזאָגט: פון היינט אָן און ווייטער וועט אלהימס וואָרט און לייטונג דיר געגעבן ווערן דורך דעם מויל פון גד, דעם זעער.

---

1. מדרש תנחומא, ויקרא צו, י״ג.

לכתחילה איז דער נביא, נתן, געווען זייער געשמייכלט פון בת־שבע׳ס פּאָרשלאָג צו זיין דער דערציִער פון איר צוקינפטיקן זון. ער האָט זיך געפילט דערהויבן פון דעם צוטרוי וואָס זי האָט צו אים און פון איר גלויבן אין זיינע פעיקייטן פון אַ מחנך. ער האָט זיך געשעצט אַפילו גליקלעך וואָס אים ווערט געשאָנקען די גאָלדענע געלעגנהייט צו העלפן צוגרייטן אַ פּאַסיקן קעניג פאַרן פאָלק ישראל.

אויף דער אותו־רגע איז אים גאָר ניט איינגעפאַלן זיך אַ פרעג צו טאָן, צי ער האָט אַ רעכט צו נעמען אויף זיך אַזאַ אחריותפולע אַרבעט. אַזוי ווי ער האָט ביז־אַהער קיין מאָל זיך ניט אינטערעסירט מיט דער פראַגע פון האָדעווען און דערציִען קינדער, האָט ער ניט באַגריפן וואָס פאַר אַ שווערע און פאַרוויקלטע אויפגאַבע דאָס איז, אַז דאָס קענען און וויסן ווי אַזוי זיך צו באַגיין מיט אַ קינד — איז אַ לערע און אַ קונסט. אַ קלייניקייט אַריינגלידערן אַ נייעם דור אין דעם אָרגאַנישן פאַרפלעכט פון די פאָרויסגייענדיקע און נאָכקומענדיקע דורות פון אַ פאָלק, אַזוי אַז קיין איבערייס זאָל ניט פאָרקומען און דאָס פאָלק זאָל באמת פאָרשטעלן מיט זיך עפּעס שלימותדיקס, המשכדיקס, אָן פּלוצלומדיקע שאַרף־ווינקלדיקע איבערגאַנגען. און די אָפּעראַציע דאַרף דאָך געמאַכט ווערן, אַזוי פיינלאַז ווי נאָר מעגלעך, אויף יעדן מיטגליד פון אויפוואַקסנדיקן דור. ער האָט געוווסט אַז אין ס׳רוב רייכע הייזער, ישראלישע און ניט־ישראלישע, גיבן זיך אָפּ מיט דער דערציִונג פון די קינדער די אַלטע שקלאַפן וואָס טויגן זיך שוין ניט צו עפּעס אַנדערש, האָבן ניט קיין כוח אויסצופילן אַנדערע אַרבעטן אין דער הויזגעזינט־ווירטשאַפט. איז אויב זיי, די שקלאַפן, קענען עס טאָן, וועט ער דאָך עס אַוודאי קענען. און אים איז־גאָר אויפן געדאַנק ניט אַרויף צו פרעגן זיך צי איז ער באַהאַוונט אין די ענינים פון חינוך.

2

נאָך דעם ווי די אָנגענומענע איבעראַשונג איז אַריבער און זיין באַגייסטערונג איז אַביסל אָפּגעקילט געוואָרן האָט ער זיך געשטעלט די שאלה: נתן, דו ווערסט אַ דערציִער? זאָג מיר, איך בעט דיך: וואָס איז אַזוינס דערציִונג? און נאָך מער, ווי אַזוי דערציט מען עס אַ צוקינפטיקן קעניג אַזוי, אַז ער זאָל באמת זיין ראוי צו פאַרנעמען אַ טראָן און הערשן איבער אַ גאַנץ פאָלק און דערצו נאָך אַן אויסדערוויילט האַרטנעקיק פאָלק ווי ישראל איז?!

אַז ער האָט זיך שוין יאָ געשטעלט די דאָזיקע פראַגעס האָט ער ערשט זיך געכאַפּט אַז ער האָט אויף זיי ניט קיין ענטפערס. אַז ער ווייסט בפועל ממש גאָרנישט וועגן דעם ענין. און ער האָט זיך שטאַרק געוווּנדערט וואָס ביז אַהער האָט ער גאָר קיין טראַכט ניט געטאָן וועגן דעם, הגם ער איז דאָך געווען אַ פאָטער, געהאַט שוין אַ דערוואַקסענעם זון, עזריהו.

און ער באַגרייפט איצט פאַרוואָס משהס קינדער זיינען גאָר ניט געווען גערעטן גייסטיק אין זייער פאָטער, דעם הימלישן מאַן; פאַרוואָס שמואלס קינדער זיינען ניט געווען פאַסיק צו ווערן דעם זעערס גייסטיקע יורשים. זיי זיינען געווען פאַרנומען מיט פלאַנצן און פלעגן דעם פאָלקס וויינגאָרטן, און דעם אייגענעם קינדער־וויינגאָרטן האָבן זיי פאַרנאַכלעסיקט.

אַז מ'טראַכט ניט וועגן אַ זאַך, זעט מען זי ניט, ווי זי וואָלט גאָר אויף דער וועלט ניט געווען. ער האָט ניט תופס געווען אַז יעדער פאָטער טראָגט אחריות פאַר איינעם אָדער עטלעכע מיטגלידער פון אויפקומענדיקן דור, אַז צו זיין אַ פאָטער, ווי באַדאַרף צו זיין, איז אַ באַרוף. ס'איז גאָר ניט אַזוי איינפאַך, האָבן אַ קינד איז איין זאַך און אים מדריך זיין איז אַ צווייטע זאַך. ניט יעדער וואָס איז פעיק צו קינדלען איז אויך פעיק צו זיין אַ מדריך, אַ מחנך. און ער באַגרייפט איצט אַז דאָס וואָס ער איז געוואָרן צום צווייטן מאָל אַ טאַטע, מיינט נאָך ניט אַז ער איז דורך דעם אַליין געוואָרן אַ געשיקטער דערציער.

איצט פאַרשטייט ער ווי געאײַלט ער האָט געהאַנדלט ווען ער האָט אויף זיך גענומען די אויפגאַבע צו דערציען בת־שבעס זון, איצט האָט ער שוין אַ נאָמען, אַ טאָפּעלן דערצו, שלמה ידידיה. ער איז אַ פּנים, האָט ער געטראַכט מיט פאַרוווּרף, אַ געטרייער זון פון פאָלק וואָס טוט אַלץ אין איילעניש, שרייט „נעשה" פאַרן „נשמע", נעמט זיך אונטער צו טאָן די זאַך אײדער ער האָט געהערט וואָס דאָס איז [1].

ער האָט גענומען אויף זיך די פאַראַנטוואָרטלעכקייט צו דערציען אַ קעניג, וואָס וועט דאַרפן זיין דריי פערזאָנען אין איינעם, אי קעניג, אי שופט און אי חכם־נביא. און אַז אים וועט זיך ניט איינגעבן צו דערגרייכן אָט־דעם ציל, דאָס קינד וועט זיך ניט לאָזן פירן וווּהין ער וויל אים ברענגען, וואָס וועט דעמאָלט זיין? וועט בת־שבע און דויד און דאָס גאַנצע פאָלק אים ניט באַשולדיקן אַז ער האָט געפעלשט זיין שליחות, און אים פאַרשעלטן ווי איינעם וואָס טוט אָפּגעלאָזט די אַרבעט פון השם [2]? וועט

1. שבת, פ"ח.
2. ירמיהו, מ"ח, י'.

השם אים ניט באַשטראָפן וואָס ער האָט גענומען זיינס, השם׳ס, אַ שטיק גאָלד און האָט געמאַכט פון אים אַן אומווירדיק געפעס? וואָלט ער זיך אונטערנומען מיט אַזאַ לייכט האַרץ צו מאַכן אַ רינג, אַ בראַסלעט, אַן אוירינגל, אָפּגיסן אַ קרוין, ניט האָבנדיק זיך געלערנט פאַר אַ פאַכמאַן אַ גאָלדשמיד?!! וואָלט ער זיך גענומען מאַכן דעם חושן ואפוד, ניט זייענדיק קיין יוּוועליר? און דאָ, ניט טראַכטנדיק און ניט קלערנדיק, האָט ער אויף זיך גענומען אויסצושלייפן דעם גרעסטן און קאָסטבאַרסטן דימענט וואָס הייסט אַ קינד און אים איינפלאַסטערן אין דעם הייליקסטן חושן־און־אפוד, אין די אורים ותומים פון דער אייביקער קייט פון מלכים און אויסלייזער. געוואָלד געשריען, וואָס האָט ער אַזוינס געטאָן! גיין זאָגן בת־שבען אַז ער זאָגט זיך אָפּ פון דעם? וואָס פאַר אַ פּנים וועט ער האָבן אין אירע אויגן? און וואָס וועט דער קעניג דויד טראַכטן? פון הויף איז ער אַוועק, אַריינ־געפירט אויף זיין פלאַץ גד׳ן, דעם זעער, און איצטער זאָל ער בלייבן אַן „איבעריקער״ מענטש, אַן אַרויסגעשפּיגענער! ניין! צוגעזאָגט איז פאַרפאַלן, זיך איינמאָל אונטערגענומען מוז ער עס דורכפירן! אַי וואָס ער האָט זיך אַרומגעזען אַז ער איז ניט צוגעגרייט — מאַכט ניט אויס. עס איז ניט צו שפּעט. ער וועט פאַרשן די פאַרצייטיקע מגילות ביז ער וועט געפינען וואָס די חכמים און נביאים, זינט די צייטן פון שם ועבר, האָבן וועגן ענין חנוך געהאַט צו זאָגן.

אָבער גרויס איז געווען זיין אַנטוישונג, ווען ער האָט אין די הייליקע שריפטן געפונען זייער ווייניק אָנווייזונגען וועגן דערציונג, אויסער די ווערטער: „און עס וועט זיין אַז דיין זון וועט דיך מאַרגן פרעגן... זאָלסטו אים זאָגן״... [1]) אָדער אַביסל מער צודרינגלעך, „ושננתם לבניך״ [2]), „זאָלסט זיי איינשאַרפן דיינע זין״. ווי אַזוי שאַרפט מען עס אַ מוח, אַ האַרץ? אויף וועלכן שטיין? ניטאָ קיין אָנווייז. נתן האָט דורכגענישטערט אַלע מגילות וועלכע, אמת, ער האָט געקענט אויפּאויסווייניק, אָבער ער האָט זיי קיינמאָל ניט געלייענט מיטן צוועק צו געפינען אָנדייטונגען ווי זיך צו באַגיין מיט אַ קינד, ווי אַזוי אים צו לערנען. איצטער האָט ער געזוכט אויפקלערונג און פּראַקטישן ראַט אויפן געביט פון הדרכה, עפּעס אַ ווונק. און ער האָט צו זיין פאַרדרוס גאָרניט געפונען. אברהם מל׳ט יצחקן, זיין זון. אָבער עס ווערט ניט דערציילט ווי אַזוי אברהם האָט באַשניטן די פאַרהויט פון יצחקס האַרץ, ווי ער האָט מל געווען זיין פאַרשטאַנד, די געפילן, די חושים. וועגן

1. שמות, י״ג, י״ד.
2. דברים, ו׳, ז׳.

יעקבן ווערט בלויז געזאָגט אַז ער איז געווען אַ געצעלטן־זיצער, ער איז געזעסן אין די בית־מדרש־געצעלטן פון שם ועבר. אָבער ווי אַזוי, אויף וועלכן אופן, האָט מען דאָרט געלערנט? וועגן דעם ווערט דאָרט גאָרניט געזאָגט.

זייער מעגלעך, טראַכט נתן, אַז עס זיינען אויך וועגן דעם געווען מגילות, אָבער דער עולם האָט ניט איינגעזען זייער חשיבות, און ער האָט זיי ניט אויפגעהיט.

דער נביא, נתן, איז פאַרזאָרגט, אָבער ווייט ניט פאַרצווייפלט. ער וועט אַליין אַלץ דאַרפן אויסגעפינען און אָנשרייבן אַ מגילה וועגן דעם. ער האָט געענוג צייט זיך צוצוגרייטן צו זיין באַרוף פון אַ דערציער. דאָס קינד שלמה וועט ניט איבערגעגעבן ווערן אין זיין רשות איידער עס וועט אַנטוויינט ווערן. דאָס הייסט עס וועט נעמען אַמוויניקסטן דריי יאָר אָדער גאַנצע פינף. און נתן האָט אָנגעפאַנגען זיך צו דערציען פאַר זיין צוקונפ־טיקער שליחות פון א דערציער. ער האָט געטראַכט און געזאָגט צו זיך: ווער עס וויל יענעם דערציען, דאַרף פאַרדעם זיך אַליין דערציען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ זייער באַדייטפולן פסוק אין א מגילה, וואָס לויט דער מסורה איז זי געשריבן געוואָרן פון משהן אָדער פון אַ נביא, וועלכער האָט געלעבט נאָך פאַר משהן, אין די צייטן פון אברהמען אָדער יעקבן, און האָט געהאָט פאַר אַ ווייב דינהן, די טאָכטער פון יעקבן. וואָס זאָגט דער פסוק? „ער לערנט אונדז פון די בהמות פון דער ערד און מאַכט אונדז קליגער פון פויגל אין הימל" [1]) דאָס מיינט דאָך אַז ער גיט אונדז אָן אָנווייז אַז מיר דאַרפן זיך צוקוקן צו די בהמות און צו די פייגל און פון זיי זיך אָפּלערנען, נעמען פאַר אַ מוסטער זייער שטייגער און אויפפיר. אָט־די אָרעמע קרובים אונדזערע זיינען אין פיל הינזיכטן גרעסערע חכמים פון אונדז. מיר דאַרפן גיין צו זיי אין „חדר" און זיך לערנען פון זייערע הנהגות.

ווי אַ משלים־שאַפער האָט נתן געהאַט גאָר אַ באַזונדער וואַרעמע באַציונג צו די שטובּיקע און ניט שטובּיקע חיות. ער האָט געטראַכט אַז ריינקייט פון פאַמיליען־לעבן דאַרף מען זיך לערנען פון דער טויב, געטרייקייט — פון אַ הונט, ציכטיקייט פון דער קאַץ, העפלעכקייט פון אַ האָן, וואָס באַפאַלט ניט די הון, נאָר נעמט זי איין מיט שיינע רייד... וואָס זאָגט ער איר? איך האָב דיר געקויפט אַ מאַנטל, וואָס דערגרייכט ביז צו דיינע קנעכלעך [2]).

1. אי ב, ל"ה, י"א.
2. עירובין, ק'.

נתן האָט ביי זיך אָפּגעמאַכט צו נעמען יענעם אויבנגעבראַכטן פּסוק פאַר א ריכטשנור און גיין לערנען חכמה פון די פייגל.

3

ווי דערציִען די פייגעלעך זייערע יונגע קינדערלעך? ער האָט זיך אָפּגעגעבן מיט באָאַבאַכטן זיי. נאָכשפּירן זיי. ער איז געווען באַשאָנקען מיט אַ שאַרף אויג און וואַכזאַם אויער, און ער האָט אַליין פאַרמאָגט די בייגעריקייט פון אַ קינד, וואָס אַלץ זעט אים אויס צו זיין וווּנדערבאַר, אויסטערליש, און וועגן אַלץ פרעגט ער פּראַגעס ביי די עלטערע וואָס אַרום אים. און נתן האָט אויף זיך געקוקט ווי אויף אַ קינד וואָס גייט איצט אַוועק אין „שולע" זיך לערנען פון דער סביבה.

ער האָט זיך געלאָזט וואַנדערן איבער די מדבריות און געבראָדזשעט אין די זומפּן, אויסגעזוכט ווו אַ באַהאַלטענעם נעסט ווו אַ פאַרהוילענע נאָרע פון אַ חיה. ער האָט פונאַלעמאָל ליב געהאַט חיות און עופות, וואָס פון זיי האָט ער גענומען דעם שטאָף פאַר זיינע פאַבלען. ער האָט באַהאַנדלט בהמות, חיות און פייגל ווי מענטשן, פון ווען מענטשן דאַרפן זיך אַ מוסר-השכל אַראָפּנעמען. און אַצינד איז צוגעקומען אַ נייער אינטערעס. ער וויל זיך לערנען ביי זיי ווי צו ווערן אַ דערציער. ביי זיי, ווען יהוה אַליין האָט געלערנט אָט-די חכמה און קונסט. ער האָט ניט געשאַנעוועט ניט קיין צייט און ניט קיין מי אַבי צו קענען זען זיינע ליבלינגס אין זייער אייגענער „נאַטירלעכער", ווי ער האָט עס גערופן, יהוה'שער אומגעבונג, אונטער דער דירעקטער השגחה פון דעם האַר פון דער וועלט, אָן דאָס אַריינמישן זיך פון מענטשן, זען זיי ביי דער הייליקער ארבעט פון האָדעווען דעם אויפוואַקסנדיקן דור. און וואָס ער האָט געזען, אויב עס האָט אים אויסגעוויזן צו זיין מערקווערטיק, האָט ער פאַרנאָטירט מיט דער כוונה צו ציִען די שלוסן פון די באָאַבאַכטע פאַקטן שפּעטער, ווען ער וועט האָבן אָנגעזאַמלט אַ היפּשע צאָל פון זיי.

נתן האָט זיך צוגעקוקט צו די תהלוכות פון די פייגל מיט גרויס אינטערעס און געלערנט האָט ער פון די דאָזיקע באָאַבאַכטונגען דאָס פאָלגנדיקע: „פייגל לערנען זייערע קינדער דורך צייגן ביישפּילן למעשה. זיי ווייזן ווי אַ זאַך דאַרף געטאָן ווערן. און די ליבשאַפט פון די עלטערן צו די יונגינקע ווייזט זיך אַרויס אין איינחזרן מיט זיי די פייגלשע לעבנס-

לערע, זייער תורת חיים, ביי יעדער געלעגנהייט, וואָס עס מאַכט זיך, און אויך ביי ספּעציעלע געלעגנהייטן וואָס זיי מאַכן בכיוון אום צו האָבן די פּראַקטישע מעגלעכקייט זיי צו לערנען, און א בכיוון געשאַפענע געלעגנהייט איז שפּיל. און ווי נאָר די תלמידים לערנען זיך אויס די תורה, וואָס איז א סעריע מלאכות און געשיקטקייטן, אַזוי לאָזט מען זיי אינגאַנצן פריי. דער קנעלן-פּעריאָד קומט צום שלוס און זיי זיינען פאַררעכנט פאַר דערוואַקסענע.

ווי גרויס זיינען דיינע טואונגען, יהוה!
דו האָסט אַלץ געמאַכט מיט קלוגשאַפט...

וויפל חכמה דו האָסט עס אַריינגעלייגט אין דיינע באַשעפענישן אפילו אין די קלענסטע.

איבער דעם פּעדאַגאָגישן מוסר-השכל, וואָס נתן האָט פון זיינע נאָכ-שפּירונגען אַרויסגענומען, האָט ער פיל מאָל איבערגעטראַכט און עס אויס-געדריקט אין זיינע נאָטיץ-מגילות בערך אזוי: „לערנען מיינט ניט הייסן איינחזרן כללים, נאָר ווייזן אַ ביישפּיל ווי אַזוי די כללים דאַרפן אָנגע-ווענדט ווערן הלכה למעשה. און די גאַנצע קנעלונג דאַרף אויסזען ווי עס וואָלט געווען בלויז פאַרוויילונג, ווי מען וואָלט מיט דעם קיין זאַך ניט אויסן געווען ווי בלויז זיך שפּילן, וואָס איז אַ ציל פאַר זיך און באַצוועקט קיין זאַך ניט חוץ דעם פאַרגניגן וואָס עס פאַרשאַפט אוממיטלבאַר“.

ביי נתנען האָט זיך שוין געגומען אויספּיקן אַן אַלגעמיינער געדאַנק וועגן דערציונג. זי דאַרף זיך ניט פאַרלאָזן צופיל אויפן וואָרט, אָנזאָג און געבאָט, נאָר זיך האַלטן בעיקר אויף טואונג, אויף ביישפּיל-מעשים פון ריכטיקער האַנדלונג, און דער ביישפּיל דאַרף טראָגן אין זיך דאָס שפּיל, דעם פאַרוויילונג-עלעמענט. אָבער דער רעיון איז דערווייל נאָך ניט געווען אים אינגאַנצן קלאָר.

נתן האָט זיך, ווייטער, נאָך מיט מער פלייס, פאַרנומען מיט נאָכקוקן די טועכצן פון פייגעלעך, פון פאַרשיידענע מינים. ער איז געווען איצט זיכער אַז פון זיי וועט ער ווירקלעך פיל לערנען בנוגע דערציונג און קנעלונג.

4

נתן האָט זייער פלייסיק שטודירט פילע מינים און גאַטונגען פון פייגל, און אַלץ מיט דער כוונה זיך צו דערגרונטעוען צום סאַמע יסוד פון דער-

ציונג. ער האָט אויסגעפונען און פאַרצייכנט: „כמעט אַלע פאָלגן נאָך, מיט קליינע וואַריאַציעס, דעם זעלביקן מוסטער. זיי דערציִען דורך מעשים און ביישפּיל-געבן וואָס זיי האַלטן שטיף צוגעקניפּט צו זייערע לעבנס באַדערפעניש און באַדינגונגען. אין קורץ, זיי פאַרנעמען זיך מיט צוגרייטן זייער יונגוואַרג צו אַן אומאָפּהענגיקן לעבן. דאָס הייסט, זיי זאָלן זיך קענען נערן פון דעם צוגעגרייטן „איבערשטן טיש״, און ניט דאַרפן אָנקומען צו די טובות און חסדים אפילו פון זייערע אייגענע עלטערן״.

„זייער זעלטן טרעפט, אַז טאַטע-מאַמע זאָלן זיך באַגנוגענען מיט בלויז קאָרמען זייערע קינדערלעך. אויסער עסן-געבן לערנען זיי אויך די קונסט פון פליען, איבן זיי אין יאָגד און פאַנג, דערמוטיקן זיי צו מאַכן אַן אָנשטרענג, און דערגרייכן אַ הויכע מדרגה פון פלינקייט און געשיקטקייט אין פליען, איינשאַפן זיך שפּייז, אויך ווי אַמבעסטן און אַמזיכערסטן זיך קענען באַוואָרענען און זיך אויסהיטן פון די געפאַרן, וואָס לויערן אויף זיי, און ווען אַריינגעפאַלן, ווי אַזוי זיך אַרויסצוראַטעווען, אומבאַשעדיקט.

פון פאָרשן און באַטראַכטן דאָס לעבן פון די פייגל האָט נתן געלערנט און באַמערקט אין זיין מגילה וועגן חינוך: „חינוך איז גאָר אַ וויכטיקער ענין, אַ סך וויכטיקער ווי איך האָב עס זיך פאָרגעשטעלט. אפילו פייגעלעך סיי אין זייער פליען און סיי אין זייער זינגען קענען זיך אָן חינוך ניט באַגיין. דער עלטערער דור, אין זיינע פאַרשטייערס פון טאַטע מאַמע, קנעלן מיטן יונגן דור זייערע געזאַנגען און מעלאָדיעס. איך בין געווען געריִרט צו זען ווי די עלטערע זינג-פייגעלעך לערנען זינגען די יונגינקע, אַזוי ווי זיי וואָלטן געהאַט אַ מין בית-המדרש, אַ „שולע״. אַן עלטערער זינגט-פאָר מיט זיין גאַנצן כוח און קענטעניש, און די יינגערע מיט זייערע שוואַכינקע העלדזעלעך און קול׳כעלעך פּלייסן זיך אַרויסצוברענגען די אייגענע קלאַנגען״.

נתן האָט פאַרשריבן: „חינוך איז א געבאָט פון אלהים, אַ געבאָט וואָס איז אַריינגעשריבן אין סאַמע האַרץ פון יעדער לעבעדיקער באַשעפעניש״.

נתן האָט זיך פאַרקלערט: „פון דער דערציונג פון פייגעלעך און חיות ביז צו דער דערציונג פון אַ מענטשן, איבערהויפּט אַ שלימותדיקן מענטשן וואָס טראָגט אויף זיך דעם צלם-אלהים, איז א היפשער מהלך, אָבער אַ שטייפע פאַרבינדונג צווישן אָט-די צוויי מינים פון חינוך איז פאָרט פאַראַן, און מ׳מוז עס גוט האָבן אין זינען. ווייל דאָ, ווי אין אַ סך אַנדערע זאַכן, שטייט יעקבס לייטער, וואָס זיין נידעריקער שטאַפּל ליגט אויף דר׳ערד אָדער איז איינגעגראָבן אין די טיפענישן פון דער ערד, אין גראָבן

פשוטן לייב, און דער העכסטער שטאַפּל דערגרייכט אין הימל אַריין; רירט אָן די נשמה, דעם גייסט, דעם טייל פון אלוה, דעם אַלערהעכסט,״...

5

אַצונדערט. האָט נתן אַ טראַכט געטאָן, אויב מ׳קען לערנען פון פייגל, בהמות און חיות, נאַכשפּירן און פאָרשן ווי אַזוי זיי האָדעווען און דערציען זייערע יונגע, קען מען דאָך זיכער מער ווי עפּעס זיך אָפּלערנען פון המון־עם, פון „עמך״, פון די ניט־געלערנטע, ניט געשולטע, און זען ווי אַזוי לייזן זיי אָט־דעם פּראָבלעם פון בילדונג און דערציונג. זיי זײַנען דאָך זיכער מער אַנטוויקלט פון די פייגל און בעלי־חיים.

אויף אַ קורצער צייט איז ער אַוועק און זיך באַזעצט צווישן די פּאַרגרעבסטע יעגער און פישער וואָס וווינען אין פאַרוואָרפענע קליינע ישובים, ווייט פון שליאַכן און שטעט, פאַרשטעקט ערגעץ צווישן בערג, אין האלבע ווּיסטעני׳שן אָדער צווישן זומפּן.

און וואָס האָט ער דאָרט געזען?

דער טאַטע, ווי נאָר דער זונדל קען שוין גיין, נעמט ער אים מיט אויף געיעג און פיש־פאַנג. אַזוי ניט לערנענדיק אים, ווייזט ער אים ווי מ׳דאַרף אַרומגיין אַרום די נעצן, ווי צו כאַפּן אין פאַסטקעס די חיה׳לעך פון וואַלד, ווי אַזוי מ׳פאַרנאַרט זיי. אויך וואָס צו טאָן מיט זיי נאָכן כאַפּן. דער זון ווערט ביסלעכווייז, מיטן גאַנג פון זיינע יאָרן, אַ גאַנצער „למדן״. ער לערנט זיך אויס די תורה וואָס איז פאַר אים נויטיק צו קענען.

אָבער נאָך פריער איידער דאָס קינד קען ריידן און שטעלן אַ טראָט, נעמען טאַטע־מאַמע און פאַרהאַרטעווען עס קעגן די אכזריותן פון וועטער און זיינע ווילדע קאַפּריזן. אַלץ ווענדט זיך אָן דער געגנט. די וואָס וווינען אויף די ברעגעס פון טייכן אָדער אַזעריעס לערנען אויס די קינדער זייערע צו שווימען, נאָך איידער זיי קענען גיין.

נתן האָט געזען ווי אַ מאַמע נעמט איר זויגקינד אויף די שולטערס גייט אַריין מיט אים אין וואַסער, טונקט זיך אונטער. דאָס קינד הויבט אָן צו וואַרפן זיך און צאַפּלען, מאַכן מיט די הענטלעך און פיסלעך אין וואַסער און די מוטער שטייט געשפּאַנט, גיט אַכטונג אויפן עופהלע, ווי נאָר זי באַמערקט אַז עס שלאָגט זיך אַרויס פון די כוחות, גיט זי עס צוריק אַ כאַפּ אַרויף אויפן אַקסל.

די עלטערן גרייטן צו זייערע יונגע קינדער צו די באַזונדערע באַדינ־גונגען, אונטער וועלכע זיי וועט אויסקומען צו לעבן, ווען זיי וועלן אויס־וואַקסן און וועלן דאַרפן קריגן זייער נערונג און קליידונג פון דער האַרטלעכער האַנט פון דער נאַטור.

די גאַנצע דערציונג באַשטייט אין דעם וואָס זיי לערנען אויס זייערע קינדער געוויסע מלאכות, פאַכן, געשיקטקייטן אַז וועלכע זיי וואָלטן זיך ניט געקענט באַגיין אין לעבן, ווען זיי וועלן זיין דערוואַקסענע און וועלן דאַרפן זיך באַטייליקן אין דער ווירטשאַפט און אין דער געזעלשאַפט ווי גלייך־באַרעכטיקטע מיטגלידער. מיט די יינגלעך גיבן זיך אָפּ די טאַטעס, מיט די מיידלעך — די מאַמעס. זיי טוען איין זאַך און דאָס איז עס: זיי פירן אַריין זייערע קינדער פּאַוואָלינקע אין סאַמע קאָך און זיד פון ווירטשאַפט־לעכן לעבן. צום אָנפאַנג זיינען זיי ווי פּאַסיווע צוקוקערס, דערנאָך אַרויס־העלפערס, אוןביים סוף פולע מיטבאַטייליקטע שותפים.

די יינגלעך לערנט מען ווי זיך צו באַגיין מיט פייל און בויגן, מיטן אַקער־אייזן, מיטן שופל און אַנדערע געצייג; מ'לערנט זיי ווי צו פּאַשען שאָף, דערנאָך אויך רינדער. ווען דער יינגל ווערט אַ יאָר דרייצן אַלט, איז ער שוין אַ פולער, אָנערקענטער נוצלעכער אַרבעטער: ער אַקערט, זייט, שניידט, גייט כאַפּן פיש, שיסן פייגעלעך, קלייבן אייער אין די נעסטן, שטעלן פּאַסטקעס פאַר חיות.

אַ מיידל העלפט דער מאַמען קאָכן, נייען, באַקן, פלעכטן נעצן, שפּינען, וועבן, מאַכן געצעלטן, פלעכטן שטרוי, מאַכן ציגאַוואָקעס, נייען לאַגלען פאַר מילך, וואַסער און ווייַן. מע לערנט זיי טראָגן וואַסער אין קריג אויף די אַקסלען אָדער אויפן קאָפּ, אָנטרינקען די טשערעדעס, קלייבן מושלען, מאַכן פאַרשיידענע שטוביקע כלים און געפעסן; ווי אויך יעטן, פלאַנצן, שינדן קאָרע פון דיביימער.

אין אייניקע דערפער האָט נתן געזען ווי אַ גאַנצע מחנה יינגלעך איבן זיך מיט פייל און בויגן אָדער מיט אַ וואַרפהאָלץ און גלאַטע שטיינדלעך, מע שיקט קינדער אויך אין פאַרשיידענע שליחותן.

אַצינדערט האָט שוין נתן גוט באַגריפן אַז דערציונג, גענומען אין ריכטיקן מיין פון וואָרט, באַדייט דאָס צוגרייטן דעם אונטערוואַקסנדיקן דור צו די באַשעפטיקונגען מיט וועלכע ער וועט זיך דאַרפן פאַרנעמען. האָבנדיק עס באַגריפן און גוט דורכגעטראַכט, האָט נתן זיך דערפילט וויל באַרעכטיקט און צוגעגרייט צו דער אחריותפולער אויפגאַבע פון דערציען דעם צוקינפטיקן קעניג־שופט־נביא־חכם פון ישראל.

אַ שווערע לאַסט איז אים אַראָפּגעפאַלן פון די אַקסלען. ער האָט זיך דערפילט גליקלעך פון דעם באַוווסטזיין, אַז ער וועט זיין אימשטאַנד צו טאָן השם׳ס אַרבעט ווי געהעריק. ער האָט געפונען דעם גאָלדענעם שליסל צום הייליקן טעמפל וואָס הייסט אַ קינדס האַרץ. ער ווייסט ווי אַזוי מ׳דאַרף גייסטיק אינטעלעקטועל האָדעווען אַ קינד. מ׳דאַרף דאָס קינד ניט האַלטן אָפּגעזונדערט פון דער אַרומיקער אומגעבונג, ניט פאַרוויקלען אים אין פּאַרמעטן, אין פאַרצייטיקע מגילות, ניט אַרומרינגלען אים מיט טאַבעלן פון וואַקס אָנגעפּיקעוועטע מיט צייכנס און בוכשטאַבן, נאָר, פאַרקערט, האַלטן אים אין סאַמע לעבן, לאָזן אים לייענען די גאָר גרויסע און גאָר קלוגע מגילה וואָס הייסט וועלט. אָט־די מגילה איז די הייליקסטע ווייל איר פאַרפאַסער איז יהוה אַליין. און לייענען אין איר דאַרף מען דעם הימל און די ערד, די יבשה און דעם ים, די פעלדער און די וועלדער מיט זייערע באַשעפענישן און זייערע געוויקסן, וואָס אַלע זייַנען זיי געפלאַנצט און גע־פלעגט פון אויבערשטנס האַנט. און אויב מ׳קען דעם תלמיד ניט געבן גאַנצע שטיקער פון עכטן לעבן, דאַרף מען נעמען קלענערע שטיקלעך און זיי צו־שניידן, צוגרייטן אַזוי אַז זיי זאָלן זיך פּאַסן פאַרן קינדס השגות, אויפנעם־קרעפטן, און אויף אָט־די צוגעשטעלטע ביישפּילן אים לערנען אַזוי קונציק־געשיקט, אַז ער זאָל גאָר ניט פאַרדעכטיקן, אַז מע לערנט אים, אַז מע קנעלט מיט אים עפּעס אַ תורה, אַ לערע וואָס איז אָפּגעריסן פון ממשות׳דיקן לעבן.

אַ גוטער דערציער, האָט נתן ריכטיק אויפגעפאַסט, איז דער וואָס דערציט, אָבער דער דערצויגענער זעט אין אים ניט קיין דערציער, נאָר אַן עלטערן חבר, ניט מער. דאָס קינד דאַרף ניט שפּירן אַז מ׳דערציט אים, מ׳לערנט אים. עס דאַרף זיך פילן ווי איינער וואָס לעבט און לעבט אַדורך פאַרשיידענע דערפאַרונגען, און פון זיינע אייגענע פּערזענלעכע דערפאַרונגען ציט ער געוויסע סך־הכל׳ען, פאַרעסט זיי אָפּ אין באַשטימטע געזעצן, דריקט זיי אויס אין דער פאָרם פון קלאָרע לעבנס־כללים.

מ׳דאַרף ניט אָנשטאָפּן דעם קאָפּ פון תלמיד מיט פאַרגליווערטע תורות, אויסגעקריצטע געבאָטן. מ׳דאַרף אים געבן אַ געלעגנהייט, ד. ה. צושטעלן אים פאַר דעם צוועק דעם גאַנצן נויטיקן רויען מאַטעריאַל, אַליין צו אַנטדעקן אָט יענע נוצלעכע לעבנס־כללים, אַליין זיך דערטראַכטן צו יענע וויכטיקע און הייליקע לערעס. אַלץ וואָס דער דערציער און לערער דאַרף טאָן איז סאָרטירן, אַראַנזשירן די פאַקטן אין דער נויטיקער אָרדענונג, צוגרייטן די אומגעבונג, לאָזן פאַסירן די פאַסיקע געשעענישן, איבערלעבונגען, און דער תלמיד, אויב ער איז ניט אונטער דער נאָרמע פון דורכשניטלעכער אַנטוויקלונג,

וועט שוין אַליין אַרויסדרינגען פון זיי אַלץ וואָס עס פאָדערט זיך. פון אַזאַ דערציונג, פון אַזאַ אופן לערנען וועט אויסוואַקסן אַ שעפערישער מענטש מיט אַ פרייען אויפטועריש פאַרשטאַנד.

6

עס איז פאַראַן איין גרויסער לערער און דאָס איז יהוה, און זיין בית־מדרש איז די וועלט. און אָט־דער בית־מדרש איז אַליין דער ספר וואָס מ׳דאַרף לערנען. דער תלמיד דאַרף זיך שטעלן ביים באַרג סיני און פון די טיפענישן פון זיין זעל דאַרף ער דערהערן דעם ערשטן דיבור פון די צען: אנוכי...

קודם כל דאַרף מען אים איינגעווינען, און דאָס וועט ער, דער תלמיד טאָן, זייער און זייער גערן, אַכטונג צו געבן אויף זיך, פּראָסט און פשוט, אויפפּאַסן אויף זיך. זיך באַקענען מיטן אייגענעם גוף און אויך, צו אַ געוויסער מאָס, מיט דער אייגענער נשמה. דער פסוק אין דער פאַרצייטיקער מגילה זאָגט אונדז: „פון מיין לייב זע איך דעם אלוה״ [1]. מע דאַרף אָנהויבן אין דער ריכטיקער דערציונג פון אייגענעם לייב, פון אייגענעם פלייש און בלוט, ניט זיין קיין פרעמדער צו זיך אַליין. מע דאַרף ווערן באַהאַוונט אין די אַנגעלעגנהייטן פון אייגענעם מענטשלעכן קערפּער... פון לערנען דעם אייגענעם צלם און דמות קומט מען צום פאַרשטיין דעם אלהים. דאָס מיינט ניט בלויז לערנען, נאָר טאַקע באַהערשן זיך, האָבן איבער זיך, איבער אַלע באַוועגונגען און ווערטן, פאַרלאַנגען און באַגערן, אַ דעה, ווערן אַ שטיקל בעל־הבית אין דעם אייגענעם הויז, אין דער אייגענער ווירטשאַפט פון פלייש, בלוט, מוסקולן און ביינער.

נתן האָט געטראַכט: מיין אויפגאַבע איז צו דערציען אַ קעניג. איז דען ניט יעדער מענטש, ווי אַזעלכער, אַ קעניג וואָס געוועלטיקט, ריכטיקער דאַרף געוועלטיקן, איבער זיך, איבער טויזנטער און צענטויזנטער טייל־לעכלעך, הערעלעך, געוועבן און צעלן, פון זיין אייגענעם קערפּער און איבער אַ אַ שיעור, אָן אַ צאָל און אָן אַ מאָס, געשפּירן, פאַרלאַנגען, געדאַנקען, וועלעכענישן, גלוסטעניש פון זיין זעל. דער וואָס קען געוועלטיקן, וויים ווי צו געוועלטיקן, ווי צו פירן זיין פערזענלעך קעניגרייך פון אַזויפיל

---

1. איוב, י״ט, כ״ו.

גלידער, פון אַזויפיל אונטערטאַנען און תושבים, דער וועט קענען פירן אַ מלוכה. און וועגן זיך איז פאַראַן אַזוי פיל צו וויסן און אַזוי פיל צו קענען־טאָן מיט זיך...

מ׳דאַרף שאַרפן און איבן דאָס אויג. אַט די „טוטפות״ [1]) וואָס מ׳דאַרף אָנטאָן און האַלטן צווישן די אויגן, ווי עס ווערט אָנגעזאָגט אין משה׳ס מגילה, זיינען זייער גוט. זיי לערנען די אויגן מיטצואַרבעטן איינס מיט דאָס אַנדערע, צילעווען אין איין פינטל, שאַפן אַ שטאַרקן פאָקוס. מ׳דאַרף אויך שאַרפן און איבן דעם אויער צו קענען דערהערן דעם לייכסטן שאָרך, און אויך קענען אונטערשיידן די טענער, די האַלבע און פערטל טענער. נאָך מער איבונגען דאַרף מען געבן, די הענט און פיס. און צוזאַמען מיט די איבונגען פאַרן גוף דאַרפן קומען די חיזוקים פאַר דער זעל. און דאָס בעסטע פאַר דעם איז דאָס אַנטוויקלען די לונגען און לערנען זיי ווי צו אָטעמען ריכטיק. ווייל דאָ, אין אָטעמען, ליגט די פאַרקניפּונג צווישן קערפּער און זעל: נשמה איז אַן אָטעמונג, אַ קערפּערלעכע פונקציע וואָס גייט אַריבער אין דאָס זעלישע, ווייל אַט־דעם אָטעם האָט יהוה־אלהים אַריינגעבלאָזן אין ערשטן מענטשן. און אדם האָט געוווסט די גרויסע חכמה און גרויסע קונסט פון ריכטיקן יהוה׳שן אָטעמען, אַן אָטעמען וואָס גיט אייביק לעבן. און נאָך זיין עסן פון בוים פון וויסן גוטס און שלעכטס, און זיין דערצערנען דעם אלהים האָט ער פאַרגעסן די קענטעניש, און אַט־דאָס פאַרגעסן איז געווען אַ טייל פון דער קללה וואָס השם האָט אים געשאָלטן. אינגאַנצן רעסטאַווירן די קענטענישן קענען מיר ניט, אָבער אַ טייל פון דעם קען דערגרייכט ווערן. און ריכטיק אָטעמען איז די הכשרה צו נבואה און אויפּלייכטונג, און דאָס איז רוח־הקודש. אַט־די באַגייסטערונג קומט מיטן טיפן און געהעריקן אָטעמען. מ׳דאַרף אויך זען צו קרעפטיקן דעם ווילן. באַזייטיקן פון אים די פּסולת, וואָס הייסט קאַפּריז אָדער ווילקיר, אָדער מוטוויליקייט. די קרעפטיקונג קאָן דערגרייכט ווערן דורך איבונגען אין אויסדויער, אין געדולדיקייט, און אויך אין בכיוונדיקן אָפּזאָגן זיך פון זאַכן, וואָס עס גלוסט זיך צו האָבן, אָדער טאָן. שווייגן איז אַ וויכטיק געביט אויף וועלכן צו טרענירן דעם רצון: ניט אָפּענטפערן אויף אַ באַליידיקונג, ניט רעאַגירן אויף אַן אַגרעסיווער אַקציע מצד אַן אַנגרייפער איז אַ וויכטיקע געלעגנהייט. מ׳דאַרף אויך באַשניידן דעם פאַרשטאַנד, אַרום דעם מענטשן איז פאַראַן פיל אַרבעט. מ׳דאַרף דערציען אַלע חושים, און מער פון אַנדערע

---

1. שמות, י״ג, ט״ז.

דעם געשמאַק און געשמעק, די חושים פון טעם און ריח. מ'דאַרף קענען דערשמעקן און דערפילן מיטן גומען און מיט די נאָזלעכער אַ זינד פון אַ זינדיקן. דאָס אייגענע גייט אויפן אויג און אויער און באַריר. זיי האָבן צוגאָבן: דאָס איז דאָס גייסטיקע אויג און גייסטיקע אויער, און זעלישער באַריר. אין דעם זיינען פאַראַן מדרגות. און דורך איבונגען, אַנגעפירט ריכטיק, קאָן פיל אויפגעטאָן ווערן.

פון זיך דאַרף דער מענטש זיך ווענדן צו זיין אַרום און אַלץ וואָס געפינט זיך אין דעם אַרום. וואָס ווערט אָנגעזאָגט אין משה'ס גאַר־פאַר־צייטיקער מגילה... „פילט אָן די ערד און באַצווינגט זי. און געוועלטיקט איבער די פיש פון ים, און איבער די פייגל אין הימל, און איבער אַלץ וואָס לעבט און קריכט אויף דער ערד" [1]). מ'דאַרף קענען פארשטוביקן אַלע חיות אָן אויסנאַם, אַפילו אַ לייב און אַ טיגער קענען געצוימט ווערן. דאָס אייגענע — פיש און פייגל. אַפילו די ווינטן און די וואַלקנס דאַרפן באַצווונגען ווערן פון מענטשן, און דאָ קומט דאָס קענען מאַכן אַ רעגן, ווי אויך שאַפן אַ לויטערן וועטער. און אויף דער העכערער און מער פערזענלעכער הויך, קענען רעגולירן די שטימונגען, פריילעכע און אומעטיקע, אויסגעלייטערטע און מרה־שחורהדיקע. אויך קענען משפטן, זיין אַ דיין און אַ שופט אין אינערלעכן בית־דין, וויסן ווי צו פאַנאַנדערפלאָנטערן די אינעווייניקסטע סיכסוכים. שלום מאַכן צווישן די צדדים אין דער אייגענער זעל. און ערשט דעמאָלט קען מען ווערן אַ געשיקטער ריכטער און זיין אימשטאַנד צו משפטן אַנדערע און אָנטשיידן זייערע לאַדונגען. אַ מענטש דאַרף זיך לערנען שערן אויף דער אייגענער באָרד און פאות... זיך לערנען פאַנאַנדערפלאָנטערן דעם אייגענעם קאָלטן...

דאָס לעבן פון אַ מענטשן איז אַ גרויסער פאַרמעט, אויף אים ווערן אַרויפגעשריבן פיל געשעענישן און פאַרלויפעניש. דער גאַנצער מענטש איז אַ מגילה. און מ'דאַרף קענען אים לייענען און אויך קאָנען אים אָנשרייבן אָן גרייזן.

אַ קינד נעמט לערנען דעם רבונו־של־עולם'ס תורה נאָך ביי דער מוטער אין בויך, ער לערנט זיך אויס די חכמה פון נערן זיך, פון וואַקסן... און ווי נאָר ער גייט אַרויס פון דער מאַמעס רשות היחיד, פון בויך, און גייט אַריין אין דער וועלט, אין גרויסן רשות הרבים, וויקלען זיך פאַר אים פאַנאַנדער אויף איין מאָל אַזוי פיל יריעות, אַזוי פיל מגילות. און ער נעמט זיך לערנען

1. בראשית א', כ"ח.

די גרויסע קונסט פון לייענען. יעדע זאַך האָט איר באַזונדערן אלף־בית, אירע אותיות און צייכנס: דער טייך פאַרמאָגט זיין פלײַעסק־וואַסערדיקן אלף־בית; דאָס בערגל — זיין שטייאיק־זאַמדיקן אלף־בית. און לייענען לערנט זיך דאָס קינד מיט אַלע חושים אויפֿאַמאָל. אַלץ וואָס דער דערציִער דאַרף טאָן, איז זען צו האַלטן וואַך אַט־די חושים, ניט לאָזן זיי אַנטדרימלט ווערן, פאַרשטאָפּט און פאַרטעמפּט ווערן.

דער ענין דערציִונג איז איצטער נתנען קלאָר ווי דער טאָג. די גאַנצע זאַך ליגט ממש, ביי אים אויף דער פלאַך פון האַנט. נתן איז צופרידן וואָס ער האָט זיך אונטערגענומען צו דערציִען בת־שבעס און דודס זון, דעם צוקינפטיקן קעניג פון ישראל וואָס וועט זיין דער האַר פון פרידן און פון חכמה.

דאָס וואָרט „ושננתם", וואָס האָט אים פאַרדעם אויסגעזען צו אַנטהאַלטן אַ טרוקענעם געבאָט, האָט זיך פלוצלונג צעשטראַלט פאַר זיינע אויגן. עס האָט זיך, ממש, אַנגעצונדן. פונקן האָבן זיך גענומען צעפליִען פון אים אויף אַלע זייטן... אַ וווּנדערבאַר וואָרט...

נתן דערזעט מיט זיינע אויגן: אַ שאַרפשטיין פון פייער לאָזט זיך אַראָפּ פון הימל...

שאַרפן די חושים, דעם מוח, אָבער בשום אופן ניט אָנלאָדענען, ניט מאַכן פון אים אַ לאַסט־בהמה וואָס שלעפּט אויף איר רוקן אָן אַ שיעור מגילות... מיט פאַרטיקע, געגעבענע געזעצן...

שאַרפן... דאָס איז דאָס גרעסטע וואָרט פון דערציִונג.

ז

שלמה איז געווען אַ רויק שטיל עופהלע. ער האָט תמיד געשמייכלט, כמעט קיינמאָל ניט געוויינט, ניט געשריען, סיידן ער האָט געוואָלט עפּעס בעטן און ער האָט געברויכט געווין אַנשטאָט ריידן, וואָס ער האָט נאָך ניט געקענט.

בת־שבע האָט אים אַליין געזויגן. זי האָט געוואָלט ער זאָל זיך נערן מיט איר מילך און אַזוי אַרום אַריינזאַפּן אין זיך אַ טייל פון איר, מיט דער מילך אויך אירע ווינטשן און געדאַנקען און אויך אירע געבעטן. בשעתן זויגן פלעגט זי שעפּטשען תפילות און ברכות.

ווי נאָר ער איז אַ ביסל אונטערגעוואַקסן פלעגט זי אים טראָגן אַ טאָג

איבער אַ טאָג אין ציווילן געריכט און אין בית־מדרש. זאָל ער הערן ווי די שופטים פסקענען, און אין זיין געהער אַריינעמען, הגם ער פאַרשטייט זיי דערווייל ניט, די קלוגע פסקי־דין וואָס די ריכטער טראָגן ארויס. אין בית־מדרש, ווו די בני־הנביאים, אונטער דער השגחה פון גד דעם חוזה, האָבן זיך געלערנט שפּילן אויף האַרפעס און טאַצן, ווי אויך לייענען און איבער־שרייבן הייליקע מגילות, פלעגט זי אים איבערלאָזן אויף לענגערע שעהן אונטער דער אויפזיכט פון עטרהס אַן אייניקל מיטן נאָמען זכריה. איר כוונה איז דערביי געווען צוצוגעוווינען זיינע אויערן צום ניגון פון לייענען די הייליקע שריפטן. דער קלאַנג פון הייליקע ווערטער, אפילו ווען מ׳פאַר־שטייט ניט זייער באַדייט, איבט אויס אַ ווילטועדיקע ווירקונג אויף דער נשמה, איז געווען די איבערצייגונג פון בת־שבען.

שלמה האָט אָנגעהויבן פרי צו גיין, און גלייך מיטן גיין איז געקומען זיין קענעןריידן גאַנצע זאַצן. געציילטע ווערטער פלעגט ער ארויסברענגען, ווען ער איז נאָך קיין פינף חדשים ניט אַלט געווען. ער האָט אָפּנים, הנאה געהאַט פון סאַמע פּראַצעס פון אַרטיקולאַציע, פון איבן די רייד־אָרגאַנען אין אויסערן קלאַנגען וואָס האָבן עפּעס ווי געקיצלט זיין וואַכזאַמען געהער, און האָבן זיך געפילט געשמאַק אויפן גומען.

בת־שבע האָט אים געגעבן שפּילצייג. זיי זיינען באַשטאַנען פון שטיינדעלעך פון פאַרשיידענע קאָלירן און געאָמעטרישע פיגורן, ווי אויך פון קלעצלעך. אַן אָנשטרענגנג פלעגט ער זיי סאָרטירן, אַרויפלייגן איינס אויפן אַנדערן, צופּאַסן קאָליר צו קאָליר און פיגור צו פיגור: קיינמאָל ניט פאַרמישט אַ דרייעק מיט אַ קוואַדראַט, אָדער געל מיט גרין, אפילו ניט רויט מיט ראָז אָדער שוואַרץ מיט ברוין. אַזאַ שאַרפע ראיה האָט ער פאַרמאָגט. פון די קלעצלעך און שטיינדלעך פלעגט ער אויפשטעלן גאַנצע „בנינים", און דערנאָך זיי נעמען און צעוואַרפן. ער האָט אַרויסגעצייגט אַ נייגונג אי צום בויען, אי צום צעשטערן.

ער האָט אײַנאַלגעמיין פאַרמאָגט אומגעוויינטלעכע פעיקייטן. דער קאָפּ איז ביי אים געווען אַ „אָפענער", און זיינע חושים שאַרף און אויפנעמבאַר. ער האָט גרינג און פלינק באַנומען און אויפגעכאַפּט זאַכן.

זיין פאָטער, דויד המלך, ווען ער האָט נאָר געהאַט אַ פרייע מינוט און זיך געפונען אין ירושלים, פלעגט ניט פאַרפעלן קומען זיך שפּילן מיט זיין „בן־יקיר". ער פלעגט אים הוידען אויף די קני, אַרומטראָגן אויפן רוקן, ווי אַ שעפּסעלע, פאַרשטעלן זיך פאַר אַן איזל און קריכן אויף אַלע פיר, און לאָזן שלמהן רייטן אויף אים.

צו דריי יאָר האָט מען שלמהן אַנטווינט.

בת־שבע מיט דוידן האָבן אים אָפּגעוויגן און זיין וואָג אין גאָלד איז באַשטימט געוואָרן אָפּצושיקן קיין גבעון, צו די כהנים פון דער במה, ווו בת־שבע האָט אויסגעבעטן דאָס קינד. פאַר דעם געלט זאָל מען קויפן שעפּסן און לעמער און זיי מקריב זיין ווי בראַנד־אָפּפערס.

בת־שבע האָט אויסגערעכנט וויפל עס באַטרעפן די טעג פון שלמהס לעבן זינט זיין ערשטן געבוירן טאָג. זייער צאָל איז געווען איין טויזנט און פינף־און־ניינציק. זי האָט באַשלאָסן צו געבן אַ מאָלצייט פאַר אָט־דער צאָל אָרעמעלייט, וואָס וועלן זיך צוזאַמענקלייבן פון גאַנצן לאַנד. און געדויערן זאָל עס אַ פולע וואָך.

אויף אַ פעלד, ווייט הינטערן שטאָט, האָט מען אויסגעשטעלט נידעריקע טישן צענויפגעקלאַפּטע פון אומגעהובלעוועטע ברעטער און אויף זיי האָט מען סערווירט עסן פאַר די אלמנות, יתומים און גלאַט אָרעמע לייט. די אויפזעערין איבער אַלע סאַרווערס, סאַרווערינס, קוכער און קעכינס איז געווען עטרה. זי איז אַרומגעגאַנגען צווישן די געסט און דער באַדינערשאַפט און געשטראַלט, ווי די סעודה וואָלט געגעבן געוואָרן לכבוד דאָס אַנטווינען פון איר אייגן קינד. זי האָט צוגעזען אַז קיינער זאָל ניט פאַרטיילט ווערן, קיינער זאָל ניט אַוועק קיין הונגעריקער, און אויך קיינער זאָל זיך ניט איבערעסן אויפן חשבון פון אַן אַנדערן „גאַסט". זי האָט אכטונג געגעבן אַז אַלע זאָלן קריגן גלייך און קיינער זאָל ניט באַעוולט ווערן אָדער, פאַרקערט, צו גינציק באַהאַנדלט ווערן, און אַרויסרופן קנאה־שנאה.

די מינימאַלע פּאָרציע איז געווען אַ כוס רויטער וויין, אַ שטיק געבראָטן פלייש, אָדער געבאַקענע פיש, און חלה; דערצו אויך קרייטעכער. פעסער וויין, און פישן, פליישן און חלות האָט מען צוגעגרייט לרוב. זאָל בעסער איבערבלייבן איידער עס זאָל אויספעלן.

דרייסיק טעג איינפאַרויס האָט מען געלאָזט וויסן איבערן גאַנצן לאַנד דורך ספּעציעלע אויסרופער אַז אַזאַ „סעודת־שלמה" וועט געגעבן ווערן.

סאַרווערינס האָט מען גענומען פון די וואַרשטאַטן, וואָס בת־שבע האָט געגרינדעט און אָנגעפירט, סאַרווערס — פון דעם גאַרניזאָן; די איבעריקע האָט מען אָנגעשטעלט פאַר אַ קליינעם געהאַלט. עס זיינען אויך געווען אַ צאָל פּריווילעגיקע פּריילינס פון די רייכע און געהויבענע הייזער פון ירושלים, וואָס האָבן אָנגעבאָטן זייער אַרבעט אויף אַ פּאָר שעה, ווער אויף אַ טאָג אָדער צוויי.

די בעטלער און בעטלערקעס וואָס זיינען געקומען אין אָפּגעריסענע קליידער האָבן געקראָגן אדער אַן אָנטועכץ אדער אַ שטיק געוואַנט פון וואָס זיך אויפצונייען אַ מלבוש.

בת־שבע איז דורכגעגאַנגען דורך די רייען אויסגעשטעלטע און באַזעצטע טישן, האָט צוגעווונטשן די עסער אַ גוטן אַפּעטיט. נאָכגעטראָגן שלמהן האָט איר אַ באַדינערין, אַ יונגע שייגע גבעונית. אַלע האָבן זי געבענטשט מיט לאַנגע יאָר און גליק, און זי זאָל האָבן פיל נחת פון איר זון. אנדערע האָבן אין אַ כאָר אויסגערופן: מזל טוב! מזל טוב! ווידער אנדערע האָבן פאַרצויגן אַ זמרל: „דויד, מלך ישראל, חי וקיים!"

צווישן די אָרעמעלייט אין דער ערשטער ריי איז געזעסן אַ מאַן פון אויפפאַלנדיקן אויסזען. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ צעריסענעם כאַלאַט. זיינע בליקן ווי שאַרפע שפּיזן, די האָר אויפן קאָפּ שוואַרץ ווי פעך און האַרט ווי פון דראָט געמאַכט, אַ נאָז אַן אַרויפגעשרויפטע, זי האָט דערמאָנט אין דעם שנאָבל פון אַ רויב־פויגל, אַ בערדל אַ שפּיציקס.

ווען בת־שבע איז פאַרבייגעגאַנגען דעם טיש, וווּ ער איז געזעסן, אָפּגעזונדערט פון די איבעריקע עסערס און אָנגעכמורעט, ווי ברוגז אויפן גאַנצן עולם, האָט זי זיך ניט־ווילנדיק אָפּגעשטעלט. זי האָט אויפגעציטערט, דערפילט זיך אומהיימלעך. די גבעונית מיטן קינד האָט אויך פאַרפאַמעלעכט איר טראָט, אויף איין אויגנבליק זיך אָפּגעשטעלט. דער מאַן האָט אַ וואָרף געטאָן אַ בייזן בליק אויפן קינד, און זיינע אויגן אין דעם מאָמענט זיינען רויט געוואָרן ווי אָנגעגאָסן מיט בלוט. דאָס קינד האָט זיך איבערגעשראָקן, אויפגעשווידערט און אויסגעבראָכן אין אַ געוויין. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס שלמה האָט זיך פאַנאַנדערגעוויינט אָן אַ סיבה, פון הוילער שרעק. בת־שבע האָט זיך איבערגעבויגן איבער אים, גענומען אים גלעטן איבערן קעפּל און אים געפרעגט מיט אומרויקייט ניט בלויז אין איר קול נאָר אין איר גאַנצן וועזן:

— טוט דיר עפּעס ווי?

— ניין! מאמע! אָט דער מאַן... — ער באַווייזט מיטן הענטל אויף דעם מאָדנעם פאַרשוין.

בת־שבע נעמט אויף שנעל זיך אוועקרוקן און גיט אַ צייכן דער גבעונית, ראומה, זי זאָל וואָס גיכער אוועק פון פּלאַץ וווּ דער מאַן געפינט זיך. ער האָט אָנגעוואָרפן אַ פּחד ניט בלויז אויפן קינד נאָר אויך אויף איר. אַזוי מאוימדיק האָט ער אויסגעזען.

דער מאַן האָט געוואַרטשעט. די ווערטער האָבן זיך קוים אַרויסגעכאַפּט

צעמאָלענע פון צווישן די ציין, וואָס האָבן מיט חיהשן הונגער זיך אַריינ־געביסן אין זיין פּאַרציע געבראָטנס:

— דיין אַנטלויפן וועט דיר ניט העלפן! ער איז מיינער. ער וועט קומען צו מיר, צי דו ווילסט צי דו ווילסט ניט! ער וועט זיין אַ בעטלער... ווי מיר אַלע...

— וואָס רעדט ער? וואָס וואָרטשעט ער? — האָבן די טיש־שכנים זיך געפרעגט איינער ביים אַנדערן. פון דעם טיש האָבן זיך די פראַגעס אַריבערגעוואָרפן אויף די דערבייאיקע טישן, ווו מ׳האָט זיין וואָרטשען גאָר ניט געהערט.

— ער מוז זיין אַ געצנדינער אַ שונא פון פאָלק ישראל און פון קעניג דויד.

— ער האָט זיך געוואָרפן מיט געביילטע פויסטן אויפן קינד! — גיט מען איבער אין די הינטערשטע רייען.

ער האָט געוואָרפן די חלה בת־שבען אין פנים אריין און געשריען אַז עס איז ניט גוט אויסגעבאַקן — גיבן איבער אַנדערע.

— ער האָט דעם כוס ווין אויסגעגאָסן אויף איר זיידן קלייד, און ער האָט געמאַכט קולות דערביי אַז דער ווין איז קיין ווין ניט נאָר עסיק...

— וואָס פאַר אַ חצוף!

— וואַרפט אים אַרויס! טרייבט אים אַוועק! ער האָט דאָ ניט קיין פּלאַץ!

עס ווערט אַ געשריי, אַ געפילדער. ניט אָן שוועריקייטן שטילט זיי בת־שבע איין.

זי טוט זיך אָן אַ כוח, כאָטש זי ציטערט אין אַלע איברים, און אין באַגלייט פון עטרהן גייט זי צו צום מאַן, וואָס האָט נאָך אַלץ געהאַלטן אין מורמלען: ער וועט קומען! ער וועט קומען! ער איז מיינער! ער וועט זיין אַ בעטלער... ווי מיר אַלע, ער וועט גיין איבער די הייזער...

— געערטער מאַן — האָט זיך בת־שבע געווענדעט צו אים — ער פאַרלאַנגט עפּעס? מ׳האָט אים דאָ מיט עפּעס ניט האָווירט? זאָגט וואָס פעלט אים. האָט מען אים געגעבן זיין חלק?

— געגעבן! אָבער עס איז ניט גענוג! ביי מיר קלעקט עס ניט אויף איין צאָן! דאָס איז ניט קיין חלק פאַר הונגעריקע מענטשן וואָס האָבן זיך געשלעפּט אהער פון עק לאַנד.

בת־שבע רופט זיך אָן צו עטרהן:

— טייערע! גיי זאָג דעם סאַרווער מע זאָל דערלאַנגען דעם מאַן אַ

צוויטע פּאַרציע. ער איז, נעבעך, אַ פאַרהונגערטער. איין פּאַרציע קאָן אים ניט אָנזעטיקן.

עטרה פאָלגט, זי גייט אָפּ אויסצופילן דעם געבאָט. אָבער אין הארצן טראַכט זי, אז בת־שבע טוט ניט גוט: אַז מע וועט איינעם געבן מער, וועט מען אַלעמען מוזן געבן מער. און פאַר אלעמען צו טאָפּל־פּאַרציעס וועט ניט קלעקן, מע האָט אַזויפיל ניט צוגעגרייט.

ווי נאָר דער סאַרווער האָט צוגעטראָגן די צווייטע פּאַרציע צו דעם מאַן, מיט דעם שרעקלעכן אויסזען, האָבן זיך דערהערט אויסרופן פון אַלע טישן:

— מיר אויך! מיר אויך! פאַרוואָס קומט עס אים?! וואָס איז ער עפּעס אַ יחסן! מיר זיינען אַלע גלייכע קבצנים. אונדזערע אַלע קישקעס זיינען פון דער אייגענער לענג און ברייט!

דער עולם האָט זיך גענומען הויבן פון די פלעצער. עס איז געוואָרן אַ סומאַטאָכע. אַ געדראַנג, אַ שטופּעריי.

— וואָס איז געשען?

— ער האָט זיך געוואָרפן שלאָגן בת־שבען!

— ער האָט געוואָלט אַרויסרייסן פון אירע הענט דאָס קינד און אָפּציען מיט אים!

— אַלעמען ווייַן און פלייש! זעצט זיך צוריק צו די טישן!

אַ שרעקלעכע מהומה, אַ דור הפלגה. איינער ווייסט ניט פון צווייטן, אייניקע באַפאַלן די סאַרווערס, רייסן אַרויס פון זייערע הענט די פּאַרציעס. אנדערע האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צו די פעסער וויין. מע לויפט אַהין, מע שטופּט זיך אַהער. אין פעלד זיינען געווען גריבער — אויסגעגראָבן געוואָרן מיט יאָרן צוריק אין דער צייט, ווען מדין האָט געהערשט איבער ישראל — כדי צו באַהאַלטן דאָרט פּרוכט, תבואה און אפילו גרינס, ווייל די מדינים פלעגן אַלץ צעראַבירן. די גריבער זיינען געווען צוגעדעקט מיט ברעטער. אויף די ברעטער איז געווען אָנגעשאָטן ערד, וואָס איז באַוואַקסן געוואָרן מיט גראָז און ירקות, אַזוי אַז עס איז ניט געווען לייכט צו אונטערשיידן זי פון געוויינטלעכן באָדן. ווען די מענגע האָט זיך גענומען שטויסן און טאַפּטשען אויף איין פלאַץ, האָבן זיך די ברעטער איינגעבראָכן, און פיל פון עולם זיינען אַריינגעפאַלן אין די ניט טיפע גריבער. אויפן דעק האָבן זיי זיך גענומען ראַנגלען איינער מיטן אַנדערן, קריכן איינער איבער דעם אַנדערן, און ביסלעכווייז האָבן זיי זיך ווי־ניט־איז אַרויסגעקראַבקעט. פון דער וויטנס האָט זיך אַרויסגעוויזן ווי מענטשן קומען

... CHICAGO PUBLIC LIBRARY

Yid F
655
...

שלמה המלך

אַרויף פון די געדערים פון דער ערד. גאַנצע מחנות בעטלער שפּאַרן אַרויף. ווי אַנגעקוואָלענע וואַסערן, פון די טיפענישן. אין דעם ליאַרם און געשריי האָבן זיך געהערט קולות: „גיט אונדז אונדזערע חלקים וויין, פלייש און חלה!״

אַ טייל פון די בעטלער האָבן זיך דערשראָקן, זיי האָט זיך געדאַכט אַז שדים און רוחות קריכן אַרויס פון זייערע אונטערערדישע באַהעלטענישן און פאַרפּלייצן דעם פּלאַץ.

די בהלה ווערט גרויס. אַלע שרייען. טומלען, פילדערן.

אויך די באַדינער שרייען אין פּאַניק: עס איז מער ניטאָ וואָס צו געבן! אַלץ שוין פאַרטיילט! קומט מאָרגן. — און זיי בעמען פאַרלאָזן זייערע פּאַסטנס.

— זעט נאָר ווי עס שווימלט און גריבלט מיט די „גיט-גוטע״... ניטאָ מער וואָס צו טיילן!

— ס'איז דאָ! שרייט דער מאַן, וואָס צוליב אים האָט זיך אָנגעפאַנגען די גאַנצע פאַרווירעניש. ער איז פּלוצלינג אויסגעוואַקסן מיט אַ קאָפּ העכער. — „צו די פעסער! צו די קעסלען!״

דער צעהיצטער און צערודערטער ערב-רב האָט זיך אַ לאָז געטאָן, אונטער דער קאָמאַנדע פון דעם מאַן, צו די פעסלעך וויין און די קעסלען, אין וועלכע עס האָבן זיך געקאָכט די שאר ירקות. איניקע פעסלעך זיינען געווען ליידיקע אין אַנדערע איז נאָך געווען צוביסלעך וויין. די מחנה בעטלער האָבן געראַשט און געברויזט ווי אַ צעקאָכטער ים. זיי האָבן געבראָכן די פעסלעך, איבערגעקערט די קעסלען. דער וויין איז צערונען. זיי האָבן זיך געוואָרפן איינע אויף די אַנדערע. עס איז געוואָרן אַ געשלעג מיט די הענט, מיט די פיס, מיט די סענקעוואַטע שטעקנס און מיט קוליעס. געווען אַ היפשע צאָל קאַליקעס צווישן די בעטלער.

בת-שבע אַן איבערגעשראָקענע האָט געכאַפּט דאָס קינד און איז מיט אים פאַרשוווּנדן.

מ'האָט ארויסגערופן אַן אָפּטיילונג פון קעניג דודס לייב-גוואַרדיע כרתי ופלתי, צו צעטרייבן און איינצאַמעווען דעם צעיושעטן עולם. מ'האָט מורא געקראָגן די אומרוען זאָלן זיך ניט צעשפּרייטן און אַרומכאַפּן אַ טייל פון דער רעזידענץ-שטאָט. אַ היפשע צאָל פון די בעטלער און בעטלערקעס יתומימלעך, ווי אויך פון דער באַדינערשאַפט זיינען צעניזוקט און צעטראָטן געוואָרן אונטער די פיס אין דעם געדרענג און געלאַף.

בת-שבע מיטן קינד אויף אירע אָרעמס האָט זיך קוים אַ לעבעדיקע

אַריינגעכאַפּט אין הויז, נאָך איר איז געקומען צו לויפן עטרה און עטלעכע פון די באַדינעריגס.

— פאַרשטערט דעם יום־טוב! — אין בת־שבעס אויגן ווייזן זיך טרערן.

— מאַמע! ווער איז געווען אָט־יענער מאָדנער מאַן?

— נישט קיין אונדזעריקער! נישט קיין ישראלי, מיין קינד!

— מאמע! פון וואַנעט איז ער געקומען?

— מיין קינד! איך ווייס ניט. געווען אזא גרויסער עולם, ווער האָט זיי אַלעמען געקאַנט וויסן און קענען?! ניט קיין ישראלי.

— טייערע בת־שבע! „ניט קיין ישראלי" זאָגסטו, און איך וועל דיר זאָגן; ער איז ניט קיין מענטש! — עטרה גיט אַ ווונק מיט די אויגן צו די באַדינערינס, ווי איינער זאָגט, מיר פאַרשטייען זיך אויף אַזוינע „העלדן"...

בת־שבע, פאַרווונדערט, ציט מיט די אַקסלען:

— וואָס מיינסטו, ניט קיין מענטש?

— וואָס מיין איך? וואָס דו הערסט, מיין טייערע בת־שבע! האָסטו דען ניט געזען, ווי פּלוצלונג האָבן זיך גענומען שיטן בעטלער פון אַלע זייטן, פון אונטן און פון אויבן... געקראָכן פון דער ערד אַרויס און געפאַלן פון די וואָלקנס אַראָפּ... זיי זיינען יענעמס חיילות. — עטרה רעדט און דעררעדט ניט, ווי זי וואָלט וועלן אַז מ'זאָל זיך כאַפּן וואָס זי מיינט.

— וואָס רעדסטו? — פרעגט בת־שבע פאַרחידושט.

עטרהן איז פאַרדריסלעך וואָס בת־שבען דאַרף מען אַ פינגער אַריינלייגן אין מויל, וואָס זי שטויסט זיך אליין ניט אָן וואָס דאָרטן איז פאָרגעקומען.

— וואָס רייד איך? איך ווייס ניט וואָס איך רייד? טאַקע יאָ! די אַלטע עטרה האָט נאָך גוטע אויגן און איך האָב אליין געזען אַז יענער מאָן האָט העגערשע פיס מיט שפּאָרן אונטער די שמאַטעס מיט וועלכע ער האָט זיי געהאַלטן פאַרוויקלט. ער קען מיך ניט אָפּנאַרן. ער איז אַ „ניט־גוטער"... וואָס רייד איך? ער איז דער קעניג פון די שדים און רוחות. ער איז דער אשמדי אַליין. ער האָט עס אָנגעמאַכט דעם גאַנצן טומל און גערודער. ער איז געקומען מיט זיינע באַדינער און היטער, און זיי האָבן מיט אַ כיוון פאַרשטערט דעם יום־טוב. מע האָט דאָך צעטראַמפּלט צענדליקער אָרעמע יתומים.

עטרה האָט מורא מ'זאָל זי ניט באַשולדיקן אין שלעכטער אויפּזעער־שאַפט, און זי וואַרפט די שולד אויף כוחות, וואָס געפינען זיך אויסער דעם

רשות פון שטערבלעכע מענטשן. ווער קען ביישטיין קעגן די שדים און רוחות אז זיי כאַפּן זיך אַריין אין אַ מענטשן־געזעמל ? !

— וואָס רעדסטו ? פאַרוואָס האָב איך ניט באַמערקט זיינע העגערשע פיס ?

— הער, בת־שבע, וואָס איך וועל דיר זאָגן. ביים טיש האָט ער געהאַלטן די פיס אונטער זיך, כדי מ׳זאָל גאָרניט קענען זען. אָבער מיך קען מען ניט פאַרפירן אזוי לייכט. איך האָב געהאַלטן אויף אים אן אויג גלייך פון זיין אָנקום. ער איז געווען קרוע־בלוא, האָב איך אים געוואָלט געבן אַ מלבוש, האָט ער עס ניט געוואָלט נעמען. ער האָט געטענהט דער בגד איז צו קורץ פאַר אים. האָב איך אים געוואָלט געבן אַ פּאָר סאַנדאַלן געפלאָכטענע פון ווייכער קאָרע, געדוימע סאַנדאַלן מיט רימענע שנירלעך, האָט ער זיי באין־אופן ניט געוואָלט אָנמעסטן. דעם בגד האָט ער אָנגעמאָסטן, די סאַנדאלן בשום אופן ניט. איך בין צוגעשטאַנען צו אים ער זאָל אָפּוויקלען די שמאַטעס. און ער — ניין און ניין ! כאַטש טו אים עפּעס ! איז וואָס קען עס באַטייטן ? ! עס איז דאָך קלאָר ווי דער טאָג... ער איז מיט אַ קאָפּ, מיט צוויי קעפּ, געווען העכער פון גאַנצן עולם. און אויפן שטערן האָט מען געקענט זען וואָרצלען אַזוינע, ווי פון הערנער. ער האָט זיי מסתמא אָפּגעשניטן איידער ער איז געקומען צום מאַלצייט, כדי מע זאָל אים ניט דערקענען...

בת־שבע קוקט אָן עטרהן מיט פאַרוואונדערטע אויגן און שווייגט. ניט ווילנדיק גיט זי סקעפּטיש אַ שמייכל, וועלכן זי אונטערדריקט.

— יאָ, עטרה איז פולשטענדיק גערעכט — האָט צוגעשטימט איינע פון די באַדינערינס, — די חברה־לייט קומען אַלע מאָל ווו אַ גרויסער עולם פאַרזאַמלט זיך, אום די ענגשאַפט צו מאַכן נאָך ענגער. זיי האָבן האָלט זיך צו רייבן צווישן עולם, און ווען עס לאָזט זיך, אָפּטאָן עפּעס אַ געמיינע זאַך. דאָס איז זייער גאַנצער פאַרגעניגן...

— יאָ, יאָ ! עטרה איז גערעכט ! — האָבן אַלע אונטערגעהאַלטן.

בת־שבע האָט זיך פאַרטראַכט : דוכט זיך נאַרישקייטן, פאָלקס־אַבער־גלויבערייען, אָבער אין דעם ליגט עפּעס מער ווי בלויז נאַרישקייט : אומגליקן, ביזן, רשעות, שלעכטס דאַרפן דאָך האָבן אַ קוואַל פונוואַנעט זיי נעמען זיך...

דערווייל האָט זי באַמערקט ווי פאַרן פענצטער זיינען פאַרבייגעגאַנגען דער שעף און זיין געהילף. זיי זיינען געווען צעביילטע און צעבלוטיקטע. בת־שבע האָט געוואָלט הערן וואָס זיי האָבן צו דערציילן, וואָס איז דאָרט

פאַרגעקומען נאכדעם ווי זי האָט זיך פון געדרענג ארויסגעריסן מיטן קינד. זי האָט זיי געבעטן זיך אָפּשטעלן און האָט זיי אויסגעפרעגט.

— מ׳האָט געמוזט שיסן אין זיי מיט פיילן, אנדערש האָט מען זיי ניט געקענט צעטרייבן.

מ׳האָט אויך געלאָזט אין גאנג שטיינער, דובינעס און געפלאָכטענע קאַנטשוקעס ביז מ׳האָט זיי צעיאָגט. אַזאַ ווילדע רציחה האָט אין זיי געברענט. מיט רייד האָט מען זיי ניט געקענט איינשטילן...

— און יענער מאָדנער פאַרשוין? — פרעגט בת־שבע.

זיי האָבן פאַרשטאַנען וועמען זי מיינט.

אים האָט מען אַרומגעזוכט, ער האָט דאָך אָנגעמאַכט די גאַנצע סומאַטאָכע, ער האָט געגרייצט דעם המון און זיי געפירט אין אָנפאַל אויף די קעסלען און פעסער. מ׳האָט אים אין ערגעץ ניט געקענט געפינען. ער איז ווי איינגעשלונגען געוואָרן אין דר׳ערד. ער און אַ גאַנצע כאַפּטע שלעגערס און זויפערס זיינען ווי אויסגערונען, ניט געוואָרן אונטער די הענט. ווען מע כאַפּט זיי, וואָלט מען זיי גוט אַריינגעצימבלט, געגעבן די געשמאַקע מלקות... זיי זיינען, אָבער, נעלם געוואָרן, קיין שפור איז פון זיי ניט געבליבן... ווי פלוצלינג געקומען, אָנגעלאָפן פון אלע עקן און קאַנטן, אַזוי פלוצלינג זיינען זיי ניט געוואָרן. זיי זיינען דאָך ווי דער ווינט. זיי האָבן ניט קיין קערפּערס. אַז זיי ווילן פאַרשטעלן זיי זיך פאַר מענטשן, און אַז זיי ווילן, ווערן זיי דורכזיכטיק ווי די לופט. גיי כאַפּ אַ רוח און שמייס אים אָפּ...

איבערן גאנצן שטאָט האָבן זיך צעטראָגן קלאַנגען אַז אויפן מאַלצייט האָבן אייניקע פון דעם איבערבלייב פון שאול׳ס הויז, די שונאים פון קעניג דויד פאַרבעטן דעם אשמדאי, דעם קעניג פון די שדים, ער זאָל מיט זיינע חיילות קומען און פאַרשטערן די שמחה, פאַרוואַנדלען די פרייד אין אַ טרויער.

אַלע זענען געווען איינשטימיק אַז דעם האַרמידער און הריגה האָבן אָנגעמאַכט די „ניט גוטע״. די האַמפּערייען צווישן „עמך״ זיינען אָנגעגאַנגען בלויז וועגן דעם. אַנדערע האָבן געזאָגט אַז עס איז געווען די אַרבעט פון אשמדאי. און אַנדערע האָבן געהאַלטן אַז דער עזאזל האָט עס געטאָן, ווייל ער איז דאָך דער קיניג איבער די שדים פון מדבר און אים איז עס מער צו דער האַנט...

דויד איז געקומען אין אָוונט באַרויקן בת־שבען. און ער האָט זיך

געמיט צו פאַרקלענערן די זאַך. ער האָט זי געוואָלט איינשמועסן אַז מ׳איז אָפּגעקומען בלויז מיט שרעק. די כלומרשט צעטראָטענע קינדער זייַנען געווען נאָר געחלשטע ווי נאָר מ׳האָט זיי אָפּגעגאָסן מיט קאַלטן וואַסער אַזוי זייַנען זיי געקומען צו זיך. קיין ערנסטע פאַרוווּנדעטע זייַנען ניטאָ, ניט צווישן די דערוואַקסענע, און ניט צווישן די קליינוואַרג און יונגוואַרג. ניט מער ווי ביי דעם אַ בײַז אַ צעבלוטיקטע. ביי דעם אַן אויג אַן אונטערגעשלאָגענע, ביי דעם אַ באַק אַ צעדראַפּעטע... דאָס אַלץ און מער גאָרניט.

ער האָט זיך געמיט זי צו באַרויקן, אָבער אַליין איז ער גאָר ניט געווען רויק. די אַלטע שרעקעדיקע האָבן זיך אין אים דערוועקט, ווי אַלטע ווונדן וואָס עפֿענען זיך אויפֿאַמאָל און נעמען טריפֿן מיט אייטער...

ער האָט אָבער זיי גלייך געגומען פאַרבאַנדאַזשירן מיט די נבואהשע רייד פֿון נתן דעם נביא, און זייַנע גוטע פאַרשפּרעכונגען. דעם נביאס ווערטער מוזן מקוים ווערן. דער הייליקער מאַן ווייסט השם יתברך׳ס ווילן...

8

עס איז מיטאָגצייט. די זון שטייט אין מיטן הימל און פאַרפּלייצט די ערד מיט ליכט. אָבער אין נתנס שטיבל איז געווען טונקל און קיל.

בת־שבע איז געקומען צו נתנען מיט שלמהן. זי האָט געוואָלט אַז דאָס קינד זאָל זיך באַקאַנען מיט זייַן צוקונפֿטיקן לערער־דערציִער, זיך צוגעוווינען צו אים ביסלעכווייז, אַזוי אַז זי זאָל קענען אים איבערלאָזן מיט נתנען, און שלמה זאָל זיך ניט פֿילן ווי מיט אַ פֿרעמדן מענטשן אין אַ פֿרעמדן פּלאַץ און זיך שרעקן.

זי איז אַרײַן אַן אויפֿגעלויכטענע, פֿירנדיק שלמהן ביי דער האַנט.

— שלום צו דיר, הייליקער מאַן! — רופֿט אויס בת־שבע אַ צעשטראַלטע, כאָטש זי איז געווען אַביסל מיד פֿון אַרויפֿקריכן אויפֿן שפּיץ בערגל, אויף וועלכן דאָס באַשיידן שטיבל איז געשטאַנען.

— שלום! — רופֿט זיך אָפּ נתן, רוקט אָפּ די מגילה, וואָס ער האָט געהאַלטן אין לייענען און פאַרריכטן די אָפּגעשפּרונגענע אותיות, אַנאַזייט, ניט אַ וויש־אָפּ דעם פּענדזל אָן זייַנע שוואַרצע האָר, וואָס האָבן שוין באַוויזן אַ דורכשפּרינקל פֿון גרוי ביי די שלייפֿן, און לייגט אים אַוועק אויפֿן ראַנד פֿון טיש.

— ברוכים הבאים! זייער געהויבענע געסט! — נתן הויבט זיך אויף

און ווייזט אָן מיט דער האַנט אויף צוויי טאַבורעטן וואָס מיינט זיי זאָלן זיך זעצן.

— מיר האָבן דיר געשטערט? — פרעגט בת־שבע און קווענקלט זיך צי זאָל זי זיך זעצן.

זיכער ניט, איך האָב דאָך אייך דערוואַרט. חושים האָט מיר באַצייטנס געלאָזט וויסן אַז איר וועט קומען. און וואַרטנדיק אויף אייך האָב איך זיך פאַרנומען מיט לייענען אַ מגילה, וואָס האָט אפשר אַ שטיקל שייכות צו אייער באַזוך און צו דעם וואָס עס שטייט מיר פאָר צו טאָן... — ער האַקט זיך אָפּ, באַטראַכט שלמהן מיט אויפמערקזאַמקייט, דערנאָך גיט ער אים אַ מעסט אָפּ פון קאָפּ ביז די פיס. ער בלייבט זייער צופרידן פון זיין איילקער אונטערזוכונג. זיין צוקונפטיקער תלמיד געפינט גרויסן בייפאַל אין זיינע אויגן. דאָס גייט ניט פאַרביי אומבאמערקט פון בת־שבען, וואָס קוועלט אָן פון נחת.

— שלמה, מיין קינד, — בת־שבע ווענדט זיך מיט אַ פרייד אין דער שטים צו איר זון, — דאָס איז נתן, דער נביא. דו האָסט אים געזען אַ פאָר מאָל אין קעניגלעכן הויף. ער וועט זיין דיין רבי. ער וועט דיר פאַר־ענטפערן די אַלע פראַגעס, וואָס דו פרעגסט מיך, דיין מוטער, און אַלע אונדזערע באַדינער און באַדינערינס. איך קען דיר אַלץ ניט ענטפערן, איך בין בלויז אַ פרוי, אָבער נתן איז אַ הימל־מענטש. ער וועט דיר געבן ענטפערס, און ריכטיקע ענטפערס. און דו האָסט דאָך אַזוי פיל צו פרעגן...

זי ווענדט זיך צו נתנען:

— ער פאַרקלאַפּט מיר דעם קאָפּ מיט זיינע פראַגענישן. ער איז זייער נייגעריק צו וויסן אַלץ. ער שטעלט מיך אָפּט אין אַ פאַרלעגנהייט. ער פרעגט וועגן זאַכן, וואָס מיר איז גאָר קיינמאָל ניט איינגעפאַלן צו פאַר־טראַכטן זיך וועגן זיי.

— שלמה איז פול מיט פרייד. איצט וועט ער האָבן אַ מאַן וואָס ווייסט אַלץ און וועט אים קענען אַלץ געבן צו פאַרשטיין. ער וויל אָבער אַז די מוטערס רייד זאָלן באַשטעטיקט ווערן טאַקע פון זיין רבין אַליין.

— נתן הנביא, איר ווייסט טאַקע אַלץ, איך מיין אַלץ־מיט־אַנאַנדער אַלע זאַכן? — גליק שיינט פון זיינע אויגן אַרויס, מיט וועלכע ער באַ־וווּנדערט דעם אַלצוויסנדיקן מאַן.

— מיין טייער קינד, — רופט זיך אָפּ נתן, און גלעט אים בשעת מעשה איבערן קעפּל, — ניט אַלץ, מיין קינד. אַלץ ווייסט אין יהוה אַליין. ער איז דער אומאויסשעפּלעכער קוואַל פון אַלדאָס וויסן און פאַרשטיין.

איך ווייס בלויז אַ ביסל, אָבער דאָס ביסל נעמט אויך פיל צייט און מי זיך איינצושאַפן. מיט דער הילף פון השם יתברך וועסטו וויסן אַ סך, אַ סך מער פון מיר. אָבער דו וועסט דאַרפן לערנען פלייסיק און פיל יאָרן באַכאַנאַנד.

שלמה פרעגט מיט א שטילער שטים, ווי ער וואָלט גערעדט צו זיך און וואָלט אַליין געוואָלט זיך דערטראַכטן צו אַן ענטפער.

— און פונוואַנעט ווייסט השם יתברך אַלץ? ווער האָט אים געלערנט? נתן שמייכלט גוטמוטיק און ענטפערט.

— מיין טייער קינד, ער דאַרף ניט לערנען; ער איז דער אייביקער פאַר־זיך־לערנער. וואָס מיינט "לערנען? דערוויסן זיך זאַכן, דערקוינדיקן זיך וועגן אַלץ, וואָס איז אין אונדז און אַרום אונדז. השם יתברך האָט אַלץ באַשאַפן, דעם גאַנצן באַשטאַנד, דעריבער קען ער אַלץ און ווייס אַלץ, וואָס און ווי אַזוי עס קומט פאַר, און פון וואָס אַלץ נעמט זיך. דאָס אייגענע בנוגע מענטשן. דער אויבערשטער האָט זיי באַשאַפן און ער ווייסט אַלע זייערע געדאַנקען און געפילן.

— איך וואָלט אויך וועלן וויסן וואָס מענטשן טראַכטן, דעריבער פרעג איך זיי אַזויפיל פראַגעס, איך וויל הערן וואָס זיי האָבן צו זאָגן.

— אַז דו וועסט לערנען א סך, וועסטו וויסן אַ סך. אָבער צום וויסן און קאָנען איז ניטאָ קיין מאָס און קיין שיעור.

נתן ווענדט זיך צו בת־שבען:

דו רעכנסט, אַז ער איז שוין גענוג רייף איבערגעגעבן צו ווערן אין מיין רשות?

— אויב ער וועט זיין ווילינק צו בלייבן מיט דיר אָן צו האָבן מיך ביי דער זייט, וועט עס ציינגן אַז ער איז שוין אַרויסגעוואַקסן פון מיין פלעגע און השגחה, דעמאָלט לאָז איך אים איבער ביי דיר, — די לעצטע ווערטער רעדט זי אַרויס מיט אָנשטרענג, ווי זי וואָלט וועלן גובר־זיין זיך.

נתן פאַרציינכנט עס און רופט זיך אָפּ מיט מיטגעפיל.

— אויף אַ מוטער מוז פאַלן זייער שווער דאָס שיידן זיך מיט אַ קינד, וואָס זי האָט אַליין געהאָדעוועט מיט איר ברוסט; זיין ווערן צו אַ געוויסער מאָס אומאָפּהענגיק אין נערונג איז פאַר איר אַ פרייד געמישט מיט פאַרדרוס. ניט אַזוי, הויך־געשעצטע פרוי, בת־שבע?

— יאָ, עס איז אַזוי! אַ מוטער ווען זי זאָל נאָכגעבן איר בלינדן־מוטער־אינסטינקט, אַזוי צו זאָגן מוטערשאַפט־יצר־הרע, וואָלט געהאַלטן איר קינד ביי איר ברוסט דאָס גאַנצע לעבן זיינס און וואָלט שטאַרק חשק

געהאַט אַז עס זאָל גאָר קיינמאָל ניט אַרויסוואַקסן פון זיין צושטאַנד פון אַ זויג־קינד.

— אָבער זי פרייט זיך דאָך צו זען אַז איר נערונג האָט געהאַט די דערוואַרטע פּעולה און דאָס עופהלע וואַקסט, — שטעלט נתן אַריין די באַמערקונג, — אַזוי אַז פרייד גייט צוגעמישט אַביסל מיט צער...

— יאָ, דאָס האַרץ פון אַ מוטער איז פול מיט קעגנזאַצן, און מעגלעך אַז אַזוי איז דאָס האַרץ פון יעדער פרוי, יאָ מוטער צי ניט מוטער.

בת־שבע פאַררויטלט זיך. זי איז זיך מודה אין אַן אייגענער שוואַכקייט און צו דער אייגענער צייט וויל זי פאַרטיידיקן די פרויענשאַפט.

— אַ מוטער קוועלט אַן פון נחת, צוקוקנדיק זיך ווי איר קינד, איר כּאַוואַנעק, וואַקסט און דערביי ציטערט זי איבער אים, פילט זיך אַן מיט פּיין פון שרעקנדיקן געדאַנק אַז עס וואַקסט ניט אויס, נאָר וואַקסט, בפועל־ממש, אַוועק פון איר, רייסט זיך אָפּ. ער ווערט אַ „גאַנצער מענטש" און וועט ניט דאַרפן מער אָנקומען צו אירע טובות, צו איר פלעגע. זי האָט מורא אים צו פאַרלירן. — זי מאַכט אַ קורצע פּויזע. גיט אַ געלעגנהייט נתנען עפּעס צו זאָגן. אָבער אַזוי ווי ער שוויגט, זעצט זי פאָר:

— איך בין אפילו געניגט צו טראַכטן אַז דאָס אייגענע אין אַ געוויסער הינזיכט קומט פאָר בשעת קימפּעט. דער גרעסטער טייל אַנגסטן קומט פון דעם באַוווסטזיין אַז אַ שטיק פון אייגענעם קערפּער שייד זיך אָפּ און די מוטער קען ניט שלום־מאַכן מיט דעם פאַרלוסט. עס איז כּמעט אַזוי ווי מ'זאָל נעמען אָפּשניידן אַ פוס צי אַ האַנט. דער קערפּער וויל זיך ניט שיידן מיט זיינס אַ גליד. און עפּעס ענלעכעס, גייסטיקע ווייען, לעבט אַ מוטער דורך בשעת אַנטווינען איר עופהלע.

נתן רופט זיך אָפּ האַלב ניט זיכער:

דערנאָך קומט דאָס גייסטיקע, דאָס שכל־אַנטווינען. ווען מ'זעט ווי דאָס קינד קריגט אַן אייגענעם פאַרשטאַנד און דאַרף מער ניט אָנקומען צו די אָנווייזונגען פון זיין מוטער. דאָס אייגענע גייט אויף אַ לערער, דערציער, ווען ער נעמט פילן אַז דער תּלמיד נעמט אַרויסוואַקסן פון אונטער זיין השפּעה און אינטעלעקטועלער וועג־ווייזעריי.

— יאָ, עס איז אַזוי, מוטערשאַפט און פאָטערשאַפט, די גייסטיקע פאָרמען זייערע אַריינגערעכנט, זיינען טראַגיש ביז גאָר. אָבער עס האָט אויך, נאַטירלעך, אַ פאַרגילטונג. דער צער קומט צוזאַמען מיטן שכר, אָדער די רפואה ווייזט זיך פאַר דער מחלה. מוטערשאַפט פאַרשאַפט אַ סך פאַרגעניגן און דער פאַרגעניגן גיט דער מוטער כּוח איבערצוטראָגן

די גייסטיקע ליידן, ווען זי זעט אַז זי פאַרלירט דאָס קינד און דאָס קינד באַגייט זיך אָן איר... דעריבער פּאַסירט ניט זעלטן אַז בעלי־חיים ווערן ליבערשט דערשטיקן, אָדער אומברענגען אויף אַן אַנדער אופן, זייערע אייגענע קינדער איידער זיך צו שיידן מיט זיי מחמת זייער אויסוואַקסן און ווערן אָפּגעפרעמדט, זעלבסטשטענדיק.

בתנס אויגן טוען זיך אַ צינד אָן, עפּעס איז אים פאַרשטענדלעך געוואָרן, און ער וויל גלייך זיך טיילן מיט דעם מיט בת־שבען.

— אין דעם מאָמענט איז מיר קלאָר געוואָרן וואָס די מגילה „בראשית" לאָזט אונדז הערן מיט איר פאַרציילן אַז יהוה, דער פאָטער־מוטער פון דער וועלט, האָט חרטה געקראָגן אויפן באשאַף. דאָס איז אַ באַשרייבונג פון די שווערע איבערלעבונגען פון מוטער־פאָטער, פון האָדעווען קינדער... ווען יהוה האָט דערזען אַז די וועלט, די מענטשן, ווערן אָפּגעפרעמדט פון אים, ד. ה. גייען אַוועק, כביכול, פון מוטער'ס שויס, „זינדיקן", ווערן אומאָפּהענגיק, וויל ער אומברענגען דעם גאַנצן באַשטאַנד. אָבער דערנאָך טוט אים באַנג פאַר זיין געאיילטן באַשלוס און ער שליסט אַ בונד, בעט זיך איבער מיט דעם באַשאַף. דאָס איז אַ מייסטערהאַפטע שילדערונג פון „צער גידול בנים"... דער צער און עגמת־נפש קומט פון זייער וואַקסן און אויסוואַקסן, פון „גידול", דווקא פון דער הצלחה פון דער האָדעוואַניע.

בת־שבע'ס פּנים ווערט אויפגעלויכטן.

— אין אונדזערע הייליקע גאָר פאַרצייטיקע מגילות ליגן אַ סך געהיימנישן וועגן מענטשן און זיין פאַרוויקלטער זעל... דאָס אייגענע קומט, מסתמא, פאַר אין האַרצן פון אַ קינסטלער אָדער אַ גרויסן פּראָפעסער. ער „געבוירט" זיין ווערק, זיין גייסטיק קינד, לעבט זיך איין און לייבט זיך אַריין אין אים, דערנאָך וואַקסט עס אויס, גייט אַרויס אין דער וועלט. קומט צו פרעמדע מענטשן... און דער קינסטלער מוז זיך שיידן מיט זיין שאַפונג, מיט זיין פלייש־און־בלוט פון גייסט...

בתנען געפעלט איר באַמערקונג. ער זעט ווי טיף זי נעמט אויף זאַכן, און ער טראַכט, אויב שלמה איז געראָטן אין איר, וועט ער קיין שוועריקייטן ניט האָבן אין לערנען אים.

— אין גרויסער אָרעמקייט פאַרקויפן דאָך טאַטע־מאַמע זייערע קינדער פאַר שקלאַפן. די קינסטלער־שאַפער טוען דאָס אייגענע... דער פּועל־יוצא פון דעם אַלעם איז: אַ מענטש, אַ שעפער טאָר ניט שאַפן אַ וועזן, וואָס קען זיך אָפּטיילן פון אים און קריגן אַ ממשותיקן קיום אויסער אים... אָבער בלויז אַזאַ שאַפונג זאָגט עדות וועגן עכטער שעפערישקייט, און אין דעם

ליגט די טראַגיק פון גרויסע שעפערישע מענטשן: זיי געבוירן ניט בלויז די וואָס באַגראָבן זיי נאָכן טויט און דערנענטערן זייער טויט, נאָר אויך די, וואָס פאַרלייקענען זיי, טרייסלען זיך אָפּ פון זיי נאָך בשעת זייער לעבן... קיין גרעסערער צער און ווייטאָק איז גאָר ניטאָ...

בשעת דעם טיפן און באַלערזאַמען שמועס, וואָס האָט זיך פאַרפלאָכטן צווישן בת־שבע און נתנען און אין וועלכן זיי האָבן זיך אַזוי אַריינגעצויגן אַז זיי האָבן כמעט ווי פאַרגעסן וועגן תכלית פון באַזוך און וועגן דער אָנוועזנהייט פון שלמהן, איז ער זיך אַרומגעגאַנגען איבערן צימער, דורכגעטאַפּט און דורכגענישטערט די פילע מגילות און וואַקס־טאָוולען און ציגל וואָס זיינען געלעגן ווי אָנגעוואָרפן, אָן סדר אויפן טיש און אויף די צינאָווקעס וואָס זיינען צעשפּרייט אויפן ערדענעם דיל. ער האָט זיי באַקוקט און זיך געחידושט איבער דעם באַטייט פון די צייכנס וואָס זיינען געווען אַריינגעפּרעסט אין זיי. אָבער דאָס האָט אים ניט געשטערט צוצוהערן זיך מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט צו זייער פאַרצויגענעם געשפּרעך. און ער האָט געגנוג באַנומען כדי צו מאַכן, ניט לאַנג טראַכטנדיק, די באַמערקונג:

— מאַמע ליבע און דו, אָנקל נתן, איר ביידע רעדט אַלץ וועגן דער מוטער און דעם פאָטער. איר פאַרגעסט וועגן קינד, וואָס פילט עס, ווען עס מוז איבערגעוואַלט אַרויס פון בויך... אַרויסגעטריבן ווערן פון זיין גן־עדן ווו ער האָט זיך געפילט אַזוי גליקלעך און זיכער, פאַרזאָרגט מיט אַלץ... און שפּעטער קומט צו אַ צווייטער, אַרויסטרייב, דאָס אָפּגעטריבן ווערן פון מוטערס ברוסט... ווען מ׳לאָזט אים, וואָלט ער גערן געזויגן דאָס גאַנצע לעבן אָדער, פריער, געבליבן אין מוטערס בויך...

בת־שבע און נתן ווערן עפּעס ווי איבערראַשט פון שלמהס דערביייזיין. זיי קוקן זיך איבער. אין זייערע בליקן שטייט באַוווּנדערונג איבער דער פּריציזיטיקער רייפקייט פון קינדס שכל און פאַרשטאַנד... בת־שבע ציטערט אויף פון שרעק: קיין בייז אויג זאָל אים ניט שאַטן... אַזאַ שאַרפער קאָפּ...

נתן טראַכט: עס איז אַ טייערע כלי און מ׳דאַרף זי שאַנעווען, עס זאָל זיך ניט צעברעכן... מיטן לערנען אים איז ניטאָ זיך וואָס צו איילן... ער לערנט פון אַלץ וואָס ער הערט און זעט...

בת־שבע ווענדט זיך צו שלמהן:

— מיין טייער קינד, איצט וויל איך ריידן מיט דיר וועגן גאָר אַן ערנסטן ענין. די זאַך איז די: פאַרדעם האָבן מיר אַלץ געשמועסט וועגן איינפאַכער נערונג, שפּייז פאַרן גוף, אָבער די זעל וואָס באַלעבט דעם

קערפּער, הונגערט אויך נאָך שפּייז. און די דאָזיקע נשמה־שפּייז קען די מוטער, ביי איר גאַנצן ווילן, ניט געבן איר קינד. זי פאַרמאָגט ניט אזא ברוסט, וואָס זאָל טריפן מיט מילך פון חכמה און געלערזאַמקייט. דאָס קינד מוז מען איבערגעבן צו אַן אָם... צו אַ רבין וואָס וועט אים געבן זויגן גייסטיק, האָדעווען און פלעגן דאָס הארץ און שכל פון קינד. פאַר דעם צוועק טאַקע האָב איך דיך געבראַכט צום נביא, אָנקל נתן. דו ווילסט דאָך זיין אַ חכם, אַ ווילקענער, ניט אַזוי?

— אַוודאי וויל איך, — ענטפערט שלמה גלייך, — וואָס דען ארומגיין איבער דער וועלט אַ בלינדער, טויבער און שטומער?

— וואָלסטו וועלן בלייבן מיט נתן הנביא? וועסטו אים פאָלגן? וועסטו אים ליב האָבן?

— ליבע מוטער, פאַרוואָס פרעגסטו ניט דעם נביא נתן צי ער וועט מיך ליב־האָבן און זיך אָפּגעבן מיט מיר, מיך לערנען, מיר איבערגעבן זיין קלוגשאַפט, זיינע קענטעניש? קלוגשאַפט איז דאָך אַ טייערער שאַץ, פיליכט וויל ער זיך מיט אים ניט שיידן, וויל ער עס האַלטן פאַר זיך, פאַר זיין אייגענעם געברויך.

— מיין טייער קינד, ערשטנס האָב איך עס שוין געפרעגט ביי אים, נאָך איידער דו ביסט געבוירן געוואָרן. צווייטנס, האָסטו שוין געהערט דאָס ווערטל. — זי האָט זיך איבער און ווענדט זיך צו נתנען, — וואָס ער האָט איינמאָל געהערט בלייבט עס ביי אים אויף שטענדיק, ער פאַרגעסט ניט, עס איז אזוי גוט ווי אריינגעלייגט אין אַ פאַרשלאָסענעם קאַסטן;

— קערט זיך צוריק צו שלמהן, — דאָס פאָלק זאָגט: מער וויפל דאָס קעלבל וויל זויגן, וויל די קו איר געבן זויגן. דאָס גייט אויף יעדן גרויסן לערער... דער אָנקל נתן וועט זיין דיין גייסטיקער פאָטער, וואָס שטייט העכער פון אַ לייבלעכן פאָטער... וועסטו אים ליב האָבן און בלייבן מיט אים פאַר דער גאַנצער צייט פון דיין לערנען זיך?

— ליבע מאַמע, דו ביסט דאָך אזא גרויסע חכמה, און דו פרעגסט מיך אזא אומפּאַסיקע פראַגע: האָסטו מיך געפרעגט צי איך וואָלט וועלן האָבן מיין לייבלעכן פאָטער? אויב ער וועט זיין מיין פאָטער, וועל איך זיין זיין קינד, און אַ קינד, דו ווייסט דאָך עס און אַלע ווייסן עס, קלייבט ניט אויס זיין פאָטער, און ניט זיין מוטער, ווייל עס דאַרף דאָך ערשט געבוירן ווערן, און ווייסן ווי אַזוי און וואָס צו קלייבן.

נתן איז אַנטציקט און איבערוועלטיקט פון שלמהס ענטפער, און ער רופט זיך אָפּ איידער בת־שבע געפינט ווערטער.

— מיין טייערער צוקינפטיקער תלמיד, דו ביסט אַזוי קלוג און פאַרשטענדיק, אַז מיר דוכט, דער אויבערשטער אַליין איז דיין גייסטיקער פאָטער, דיין רבי... די חכמה קוועלט אויף אין דיר, פון דיינע „בירן"...

— ווען איך וויס אַ הונדערט הלק פון דעם וואָס איך וויל און דאַרף וויסן, וואָלט איך וויסן פיל מער ווי איך וויס היינט צו־טאָג. אָבער פאַר דאָס ביסל וויסן און פאַרשטיין, וואָס איך פאַרמאָג בין איך דאַנקבאַר, צוערשט השם יתברך, און דערנאָך, מיין קלוגער און געלערנטער מוטער, וואָס גיט זיך אָפּ מיט מיר.

נתן הויבט אויף פרום די הענט צום הימל און לאָזט זיי גלייך אַראָפּ אויפן קעפּל פון קינד: זיי געבענטשט פון אלהים פון ישראל און געבענטשט איז די מוטער וואָס האָט דיך געבוירן און געבענטשט זיינען די בריסט וואָס האָבן געזויגן דיך, אַזאַ וווּנדער קינד, אַ קינד מיט אַן אָפענעם מוח...

בת־שבע גיט גלייך צו:

— און געבענטשט זאָל זיין דיין גייסטיקע מוטער און די בריסט וואָס גייען דיך זויגן... מיין זון, וואָלסטו וועלן בלייבן אין הויז פון דיין גייסטיקן פאָטער?

— מאמע ליבע, איך בין דאָך נאָך גייסטיק ניט געבוירן געוואָרן, איז וועמען פרעגסטו? דו ווייסט בעסער וואָס פאַר מיר איז גוט, און וואָס דו וועסט מיר הייסן טאָן, וועל איך טאָן. דו, מיין מאַמע, און קיניג דויד מיין פאָטער, וועלן דאָך מיך קומען באַזוכן גאַנץ אָפט... אַניט וועל איך קומען אַהיים אויף אַ באַזוך.

נתן הויבט ווידער אויף די הענט צום הימל און פליסטערט פרום:

ווען אַלע מענטשן־קינדער פאַרלאָזן זיך אַזוי אויף זייער פאָטער באַשאַפער! ער ווענדט זיך צו בת־שבען, — דו קענסט אים איבערלאָזן, אויב דו ווילסט. איך וועל זיך באַזעצן מיט אים אויפן שפּיץ פון באַרג כרמל. דאָרט וועל איך עפענען אַ בית־מדרשל פאַר אים און נאָך ביין קינדער, איינער פון זיי וועט זיין מיין זון, די איבעריקע אַכט האָב איך שוין אָפּגעקליבן. איך בין אַרומגעגאַנגען איבער דער געגנט און אויסגעזוכט קינדער פון הימל־פאַרכטיקע עלטערן, וואָס זיינען אָרעם. איך האַלט אַז מען דאַרף זיך אָפּגעבן מיט קינדער פון אָרעמע הייזער, ווייל פון זיי וועט אַרויסקומען חכמה און תורה...

— איך האָב ניט מיטגעבראַכט מיט זיך קיינע בגדים פאַר שלמהן, און אויך ניט באַזאָרגט דאָס איבעריקע, — זי פאַררויטלט זיך, לאָזט אַראָפּ

די אויגן, — דו הייליקר מאַן, ווערסט דאָך פאַרשטיין און פאַרגעבן מיין שוואַכקייט. איך קען אים גלייך ניט איבערלאָזן. עס וועט מיר נעמען אַביסל צייט ביז איך וועל זיך צוגעוווינען צום געדאַנק פון זיין אָן אים. עס וועט מיר נעמען אַ וואָך. אויפן אַכטן טאָג וועל איך אים דיר איבערגעבן אין גאַנצן, און איך וועל קומען אים באַזוכן איינמאָל אַ וואָך, דערנאָך איינמאָל אַ חודש, איינמאָל אין דריי חדשים, און אַזוי ווייטער... איך דאַרף מיך אַנטווינען, אָפּגעוווינען זיך פון אים... היינט וועל איך אים איבערלאָזן אויף צוויי שעה, מאָרגן אויף פיר, איבערמאָרגן אויף זעקס, און אַזוי ווייטער...

— בת־שבע, דו דאַרפסט זיך ניט אַנטשולדיקן פאַר דיין שוואַכקייט. אַ מוטערס שוואַכקייט איז איר שטאַרקייט, און אַ דאַנק אָט־דער שוואַכקייט זיינען מיר אַלע דאָ פאַראַן אויף דער וועלט... ווען ניט די איבערגעבנקייט פון אַ מוטער צו איר עופהלע, וואָלט קיין לעבן ניט געווען, ניט צווישן מענטשן און ניט צווישן אַנדערע בעלי־חיים...

9

אויפמאָרגן איז בת־שבע געקומען אַליין. זי האָט אַנגעזאָגט עטרהן צו ברענגען שלמהן מיט צוויי שעה שפּעטער. זי האָט געוואָלט וויסן וואָס נתן האָט בדעה צו טאָן, ווי וועט ער צוטרעטן צו דער דערציִונג פון איר אויסערגעוויינטלעך־געראָטענעם זון, שלמה.

— הייליקער מאַן, דו ווערסט ניט נעמען פאַר אומגוט אַז איך וועל דיך פרעגן, וואָס איז דיין פּראָגראַם בנוגע דער דערציִונג פון שלמהן. ווען איך האָב דיר געמאַכט דעם פאָרשלאָג, האָב איך גאָרניט געפרעגט, ווייל איך האָב געהאַט און האָב אויך איצט פולן צוטרוי צו דיר און צו דיין קענטעניש, דו ווערסט ניט אונטערנעמען אַ זאַך סיידן דו ווייסט ווי אַזוי דאָס דאַרף געטאָן ווערן אויפן בעסטן אופן. איך פרעג עס דיך, ווייל איך בין נייגעריק צו לערנען פון דיר. איך האָב נאָכגעטראַכט וועגן דעם ענין דערציִונג, אָבער צו קיין וויכטיקע געדאַנקען זיך ניט דערטראַכט. דו, אָבער, האָסט עס זיכער יאָ באַוויזן צו טאָן. וויל איך קריגן פון דיר ראשי־פּרקים, וואָס וועלן מיר פיל אויפקלערן.

— געהויבענע פרוי, בת־שבע, איך בין זייער צופרידן וואָס דו פרעגסט מיך וועגן דעם. איך האָב אין געדאַנק אויסגעאַרבעט אַ פּלאַן. אָבער עס

איז אלע מאָל גוט זיך דורכצושמועסן מיט אַ צווייטן, ווייל ערשט דעמאָלט ווערן די אייגענע געדאַנקען קלאָרער.

— מיין פּלאַן, בת־שבע, איז אַ גאָר פּשוטער. איך בוי אַלץ אויפן גרויסן און הייליקן וואָרט „אנוכי". דאָס ערשטע וואָרט פון די צען געבאָטן איז דער שליסל צו דער גאַנצער יידישער פאַרשטענדעניש.

דערציונג דאַרף זיך אויך אָנפאַנגען פון דעם „איך", פון דעם פער־זענלעכן איך פון תלמיד, פון כאַוואַנעק. איך בין ניט איינפאַרשטאַנען מיט אונדזערע נזירים וואָס פייניקן דעם גוף, טויטן אָפּ די חושים, איך האַלט מיט איוב׳ס איבערצייגונג וואָס ער האָט ארויסגעזאָגט אין די פּאָר באַשיי־דענע ווערטער: „מבשרי אחזה אלוה" [1]), פון לייב זעט מען דעם אלהים. מע טאָר דעם לייב ניט קריוודען, פאַרנאַכלעסיקן. מע טאָר דעם קערפּער ניט פאַרשעמען און, זיכער, ניט פאַרפייניקן. אויב מיר זאָלן אים דאַרפן אַפילו אָפּצערן, דאַרפן מיר עס טאָן כדי אים צו דערהויבן, שטאַרקן דורך איבונגען און אָנשטרענגונגען. דער קערפּער, ווי אַלץ אין אונדז און ארום אונדז, גאַרט נאָך אַ תיקון.

לכן דאַרפן מיר זען צו דערהייכן און הייליקן דעם קערפּער. וואָס מיינט דערהייכן? אים מאַכן בעסער, רירעוודיקער, באַוועגלעכער, געשיקטער, קרעפטיקער און דויערהאַפטיקער, איינשאַפן פאַר אים וואָס מער אריכות־ימים.

פאַרצייטיקע מענטשן האָבן געלעבט זייער לאַנג, ווי אונדזערע מגילות דערציילן אונדז, ווי דהיינו משותלח וואָס האָט אריינגעלעבט קרוב צו טויזנט יאָר. זיי האָבן געוווסט די גרויסע קענטשאַפט פון לעבן. זיי איז געווען אַנפאַרטרויט דער סוד־החיים, וואָס איז פון אונדז פאַרהוילן. אָבער עפּעס אַ שטיקל אנונג פון דעם האָבן מיר. די לעבנס־חכמה באשטייט אין אָנהאַלטן אַ געוויסן גלייכגעוויכט צווישן אלע מיטגלידער פון דער געזעלשאַפט, וואָס הייסט דער גוף פון מענטשן, אָט־די האַרמאָניע, אָט־דער שלום־בית איז דער קוואַל פון חיות. וואָס מער איינקלאַנג צווישן אַלע כוחות, געדאַנקען, געשפּירן, וועלענישן און גלוסטענישן פון מענטשן, אַלץ לענגער לעבט ער, אַלץ גרעסער איז זיין וויטאַליטעט. ווען דער מענטש וואָלט זיך באַפרייען פון האַס, שלעכטס, קנאה, שנאה, אין אַ פולער מאָס, וואָלט ער געלעבט אייביק. די פיינטשאַפט און מחלוקתן הערשן פון אינווייניק. איין גליד פאַרגינט ניט דעם צווייטן דאָס ביסל חיות. דער

1. איוב, י"ט, כ"ו.

טויט איז אַ פּועל־יוצא פון דער קללה וואָס געפינט זיך אין וויסן פון שלעכטס. וויסן פון שלעכטס מיינט זיך פאַרסמען מיט רשעות, מיט בייזקייט צו זיך, אין זיך. אַ מענטש האָט גאָר ניט געטאָרט וויסן פון דעם, ווייל אָט־דאָס פאַרשאָלטענע וויסן טראָגט אין זיך די זאָמען פון פאַרניכטונג, פון אויפלייז, פון פונאַנדערפאַל.

ווער עס וויל לעבן לאַנג, זאָל היטן זיין צונג און זיין געדאַנק און זיינע געפילן פון צו ריידן, טראַכטן און שפּירן שלעכטס. ווען איינער וואָלט דאָס אויסהיטן זיך פון בייז דערפירט צו שלימות, וואָלט די טויט־קללה זיך אָפּגעטאָן פון אים און ער וואָלט געלעבט אייביק.

דאָס איז איינאַלגעמיין גערעדט. אין פּרט פון דערציונג וואָלט איך זאָגן: מיר דאַרפן אָנפאַנגען פון סאַמע אָנפאַנג, ד. ה. פון תלמיד און זיין קערפּער אין צוזאַמענהאַנג מיט זיין גייסט. אין קורצע ווערטער, מיר דאַרפן אים איינאיבן אין אַלץ וואָס ער קען טאָן מיט זיין אייגן געצייג. ד. ה. זיינע גלידער, דערנאָך פאַמעלעך אים איינאַרבעטן אין די אַלע באַשעפ־טיקונגען וואָס פאַרלאַנגען אויסערלעך געצייג און אויסערלעכן שטאָף אויף וואָס צו אַרבעטן.

בת־שבע נעמט אויף זיינע רייד מיט גרויס צופרידנקייט. זי וויל אָבער זיך מער דערקונדיקן וועגן נתנס שיטה אין דערציונג.

— דערלויב מיר צו פרעגן אַ פראַגע: זאָג מיר, נתן הנביא, ווי אַזוי דענקסטו עס אָנצווענדן. איך באַגרייף וואָס דו זאָגסט, איך וועל דיך אָבער בעטן צו באַגלייטן דיין געדאַנק מיט אַ פּאָר לעבעדיקעביישפּילן.

נתן פאַרטראַכט זיך אויף אַ קורצער ווײַלע און ענטפערט מיט זי־כערקייט:

— דאָס איז גאָר לייכט צו טאָן. וואָס אַ קינד קען טאָן ניט געברוי־כנדיק קיין אויסערלעך געצייג איז שטיין, גיין, זיצן, לויפן, שפּרינגען, טאַנצן, ווי אויך אָטעמען, ריידן, שמעקן גערוכן, לאַכן, וויינען און ענלעכע קערפּערלעכע טואונגען. דערנאָך קומען טואונגען פאַר וועלכע עס פאָדערן זיך מאַטעריעלע שטאָפן ווי דהיינו, עסן, טרינקען, קייען, שלינגען, זיך וואַשן. און צו דעם קומען די האַנדלונגען וואָס פאַרלאַנגען געצייג פאַר זייער דורכזעצונג. דאָ קומען אריין אַלע מלאכות, אומנותן, געשיקטקייטן, קונסטן.

— דערלויב מיר צו פרעגן אַ פראַגע: דו רעדסט אַלץ וועגן טאָן, וואָס איז מכּוח דענקען, וויסן די געזעצן לויט וועלכע די טואונגען דאַרפן אויסגעפירט ווערן ווי געהעריק?

— איך וועל דעם תלמיד צייגן ווי אַ זאַך דאַרף אָמגעשיקסט געטאָן ווערן, און דאָס וועט, ממילא, אים מאַכן דענקען, נאָכטראַכטן און איבערטראַכטן. אַ מענטש איז דאָך ניט קיין שטיק גראָבער חומר. ער וועט ניט־ווילנדיק זיך אָפּגעבן אַ דין וחשבון אין אַלע זיינע האַנדלונגען און אויפטואונגען, און די דערקלערונגען, אָדער די געזעצן ווי דו רופסט עס, וועלן קומען ווי אַ פועל־יוצא פון זיינע נאָכקלערונגען און אויפקלע־רונגען.

— לאָמיר עס אָננעמען, אָבער וואָס איז מכוח איבערנעמען און אויסטראַכטן, און אויספאַנטאַזירן זאַכן וואָס האָבן ניט קיין אָנווענדונג גלייך אויף אַן אָרט ?

— דאָס איז אַ פּונקט וואָס איז זייער וויכטיק. די מענטשלעכע פאַנטאַזיע, דעם מענטשנס פאַרשטעלונגס־קראַפט פאָדערט איבונגען און טרענירונגען, כדי זי זאָל זיך צעוואַקסן, אָבער ניט וואַקסן ווילד, אַראָפּ־קריכן פון געזונטן נוצלעכן דרך־הישר... וועגן דעם וועלן מיר דאַרפן זיך דורכשמועסן באַזונדער.

שלמה מיט עטרהן קומען אריין. באַגריסן נתנען מיט גרויס פריינט־שאַפט און אָפּשיי.

בת־שבע ווענדט זיך צו שלמהן :

— דו וועסט דאָ בלייבן מיט דיין רבין, נתנען. איך דאַרף איצט אוועקגיין. איך וועל קומען אין אַ שעה צוויי אַרום דיך אָפּנעמען.

— צוויי שעה לערנען איז ניט גענוג, וויפיל קען מען זיך אויסלערנען אין צוויי שעה, — ענטפערט שלמה.

— אַז איך וועל קומען און איר וועט נאָך האַלטן אין לערנען, וועל איך צוּוואַרטן אין גאָרטן. איך וועל אייך ניט שטערן.

בת־שבע און עטרה געזעגענען זיך און פאַרלאָזן דאָס הויז.

נתן און שלמה בלייבן אַליין.

— דו ביסט גערעכט, שלמה, אין צוויי שעה וויפל קען מען לערנען, וועלן מיר טאַקע היינט ניט לערנען. מיר וועלן בלויז מאַכן אַ התחלה. מיר וועלן מאַכן אונדזער באַקאַנטשאַפט ווי אַן אָנפאַנג פאַר אונדזער פריינדשאַפט. קום מיט מיר אַרויס אין גאָרטן און איך וועל דיר ווייזן די נעסטן אויף די ביימער.

— גוט.

ביידע גייען אַרויס האַלטנדיק זיך פאַר די הענט.

10

שלמה איז איבערגעגעבן געוואָרן אין רשות פון נתנען. זיין דער־ציונג האָט געדאַרפט נעמען, בערך, דרייצן יאָר, דהיינו פון פינף ביז אַכצן. נתן האָט געהאַט בדעה אַרומצורייזן מיט אים צוויי יאָר אין די שכנישע לענדער, דריי יאָר אין ווייטע לענדער, און אכט יאָר פאַרברענגען אין ישראל גופא, צו אכט חדשים פאַרווײַלן אין דער געגנט פון איטלעכן שבט, לויט ווי דאָס לאַנד איז געווען איינגעטיילט.

צערשט האָט נתן און זיין אָפגעקליבענער מנין תלמידים זיך באַזעצט אויפן הר־הכרמל.

נתן איז געווען אַ דאַרער, אַ הויכער, אַ מוסקולהאַפטער, לויט זיין קערפּער־געבוי האָט מען אים געקענט אָננעמען פאַר אַן אַטלעט, אַ ראַנגלער. ווען ניט זיינע אויגן וואָס זיינען געווען צוויי גליענדיקע קוילן און זיינע שוואַרצע קאָסמעס האָר, וואָס זיינען אים אַראָפּגעפאַלן אין שוואַרצפּעכיקע כוואַליעס אויף די אַקסלען. ער איז געווען איינגעהילט אין אַ געשטרייפטן דינעם געוואַנט, וואָס האָט געהאַט בענדלעך „ציצית", אויף אַלע פיר עקן זיך צו פאַרשלייפן. אויף די לענדן האָט ער געטראָגן אַ גאַרטל פון ווייסן לייוונט. אויף די פיס — סאַנדאַלן, וואָס ער האָט אַליין זיך אויסגעפלאָכטן פון דינע בויגעוודיקע ריטלעך.

אויפן באַרג האָט ער אויפגעשטעלט צען קליינע שטיבעלעך ווי געצעלן און איין גרויסע שטוב. דאָס איז געווען דער „בית המדרש", און דאָ איז איינעם פון די זייטיקע צימערן האָט נתן אליין געוווינט. דעם „בית־מדרש" האָט מען געברויכט צום לערנען בלויז אין שלעכטע וועטערן. ווען עס איז געווען שיין אין דרויסן, האָט מען געלערנט אונטערן פרייען הימל. דאָס וואָרט „לערנען" דאַרף דאָ גענומען ווערן מיט גרויסע באַגרענצונגען. עס איז געווען מער שפּיל און פאַרווײַלונג ווי לערנען אין טרוקענעם באַדייט פון וואָרט.

פאַר פיזישע דערציונג איז נתנס מאָטאָ געווען: „גבור כארי ורץ כצבי". שטאַרק ווי אַ לייב און פלינק ווי אַ הירש... מיט איין וואָרט, אַרבעטן אויפן קערפּער.

די ערשטע לעקציע איז באַשטאַנען אין אַ „בלאָז־זאַק", געניטער אין „אָטעמען". דער מאָטאָ איז אין דעם פאַל געווען „ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה" (בראשית, ב, ז). און ער האָט אַריינגעבלאָזן אין

זיינע נאָזלעכער אַן אָטעם פון לעבן, און אדם איז געוואָרן אַ לעבעדיק וועזן.

אַכט פון די תלמידים זיינען געווען אין עלטער צווישן זיבן און אַכט. שלמה און נתנס אייגענער זון זבוד זיינען געווען אין גלייכן עלטער פון פינף יאָר. נתן האָט זיך הויפטזעכלעך אָפּגעגעבן מיט שלמהן און זבודן, די איבעריקע זיינען געווען ווי „צוגעשפּאַנטע״. דער וואָגן פון דערציונג האָט זיך געדאַרפט באַוועגן לויט די כוחות פון די צוויי, וואָס זיינען געווען די „איינגעשפּאַנטע״.

נתן האָט זיך גענומען אויפשטעלן פון ציגל און שטיינער אַ פייער־פלאַץ ווי פאַר אַ קליינער קוזשניע. אין דער אַרבעט האָבן זיך באַטייליקט די צען תלמידים, יעדער לויט זיינע כוחות און חשק. אייניקע האָבן געטראָגן די ציגל, צוגעקייקלט די שטיינער. געמישט דעם קאַלך, געקנאָטן דעם ליים. איבערן פייערפלאַץ האָט נתן איינגעריכט אַ בלאָז־זאַק. אין פייער־פלאַץ האָט מען אַריינגעלייגט גליענדיקע קוילן. נתן האָט גענומען ארבעטן מיטן בלאָז־זאַק און געוועקט די קוילן. דאָס פייער האָט זיך צעטשוכעט און צולעצט זיך צעפלאַקערט. דער פייערפלאַץ איז געווען אַ קליינער און דער בלאָז־זאַק, פאַרשטייט זיך, פיל קלענער, אַזוי אַז עס איז געווען לייכט צו אַרבעטן מיט אים.

מ׳האָט געלאָזן דעם פייער כמעט אויסגיין, און דערנאָך זיך אַ נעם געטאָן אים „מינטערן״, פאַנאַנדערבלאָזן. נתן האָט עס גערופן „דאָס בלאָז־זאַק שפּיל״. די קינדער האָבן זיך מיט דעם באַשעפטיקט איינציקווייז אָדער אין פּאָרלעך. זיי זיינען געוואָרן אַזוי פאַרקאָכט אין אָט־דער פאַרוויילונג אַז יעדער תלמיד האָט זיך געווונטשן צו האָבן פאַר זיך אַן אייגענעם פייער־פלאַץ און בלאָז־זאַק. דער פייער און די קוילן האָבן אויסגעקוקט אין זייערע אויגן ווי זיי וואָלטן געווען לעבעדיקע וועזנס. אַז זיי האָבן זיך שוין געהאַט אָנגעשפּילט מיטן פייער און בלאָז־זאַק צו זאַט, האָט נתן דערקלערט זיינע תלמידים אַז אייגנטלעך האָט יעדער איינער פון זיי אַ בלאָז־זאַק. זיי האָבן ניט געגלויבט זייערע אויערן. היתכן? ווו? און נתן האָט זיי געגעבן צו פאַרשטיין אַז זייערע לונגען זיינען בלאָז־זעק, און בשעת זיי אָטעמען אַריין די לופט און אָטעמען זי אַרויס אַרבעטן זיי מיט זייערע בלאָז־זעק.

זיי האָבן זיך ניט געקענט אָפּחידושן פון דעם וווּנדער וואָס זיי האָבן בלאָז־זעק און אַרבעטן מיט זיי כסדר, און זיי האָבן גאָרניט געוווּסט וועגן דעם.

נתן האָט זיי מסביר געווען אַז זיי עסן און טרינקען די „לופט", זוויטער אַ חידוש. זיי האָבן גאָר ניט געוווּסט אַז אַזאַ זאַך ווי לופט עקזיס־טירט. זיי נעמען זי אַריין, שלינגען זי אַראָפּ, דערנאָך וואַרפן זיי זי אַרויס אָדער שפּייען זי אויס נאָכן אַראָפּשלינגען. פּלאי פּלאים! וווּנדער איבער וווּנדער ווערן אָפּגעטאָן אין זיי און פון זיי, און זיי האָבן עס גאָרניט געוווּסט! די קינדער האָבן גענומען קוקן אויף זיך אַליין ווי אויף „וווּנ־דערבאַרע" באַשעפעניש. די לונגען אַרבעטן ווי די בלאָז־זעק. זיי האָבן געוואָלט זען ווי די לונגען אַרבעטן באמת. נתן האָט פאַר זיי געקראָגן ריאות פון קי און אָקסן. די קינדער האָבן זיך געשפּילט אין אָנבלאָזן זיי און דערנאָך לאָזן די לופט פון דער ריאה אַרויסגיין, און זי פלעגט איינגיין, איינשרומפּן. מ׳האָט זיי פון דעם שפּיל ניט געקענט אָפּרייסן.

דאָ האָט נתן זיי קלאָר געמאַכט אַז אָן אָטעם, וואָס מיינט אַריינ־נעמען, אנשעפּן לופט און דערנאָך עס אַרויסגיסן, אַרויסאָטעמען, קען אַ מענטש ניט לעבן. ביי אָנבלאָזן די ריאות זיינען די קינדער געבליבן כמעט אָן אָטעם, און, דאָס האָט זיי שטאַרק פאַרווילט.

נתן האָט זיי ווייטער „געלערנט" אַז אָטעמען פרישע לופט מיינט עסן גוטע שפּייז. געשמאַקע שפּייז און אָטעמען פאַרשטיקטע לופט — מיינט עסן פאַרשטאַנקענע געקעכטס, טוכלע.

יעדעס קינד האָט געוואָלט אויסגעפינען ווי לאַנג ער קען איינהאַלטן זיין אָטעם. נתן האָט זיי אויפגעקלערט אַז פון ריכטיקן אָטעמען הענגט אָפּ דאָס לעבן, דער פייער פון די טליענדיקע קוילן, אַזוי צו זאָגן, שטייגט און פאַלט. אַלץ ווענדט זיך אָן בלאָז־זאַק. און מ׳דאַרף וויסן ווי אַזוי דעם בלאָז־זאַק צו געברויכן ווי געהעריק. נתן האָט זיי אויך אָנגעדייט ווי זייער בלאָז־זאַק געפינט זיך און ווי אַזוי די לופט ווערט אַריינגענומען דורך די נאָזלעכלעך. ער האָט זיי אויך געצייגט אַז ווען זיי טוען שווערע אַרבעט, לויפן, אָדער שלעפּן אַ משא — אָטעמען זיי שנעלער, אַרבעט דער בלאָז־זאַק פלינקער, פלינקער.

די קינדער האָבן ערשט גענומען פאַרשטיין אַז זייער קערפּער אַנט־האַלט אין זיך סודות, געהיימעניש פון וועלכע זיי האָבן גאָר קיין אַנונג ניט געהאַט.

שיינע עטלעכע וואָכן האָבן זיך געצויגן, ריכטיקער זיינען שנעל אום־באַמערקטערהייט פאַרבייגעלאָפן, און די תלמידים האָבן „פלייסיק געלערנט" די תורה פון ריכטיקן אָטעמען, פון קענען איינהאַלטן דעם אָטעם פאַר

אַ לענגערע צייט. דאַ זיינען אַנגעגאַנגען געוועטענישן ווער עס וועט קענען לענגער „פאַסטן", ד. ה. ניט אַריינגעמען קיין פרישע לופט.

נתן האָט געהאַלטן, אַז די הויפּט פונקציע פון מענטשנס קערפּער איז די נשמה, דאָס ריכטיקע אָטעמען. אַן אַ גוטן, גוט־געשולטן אָטעם קען ניט זיין קיין קלאָרער געדאַנק, קיין געזונטע שפּירונג. אַלע פונקציעס פון מענטשן סיי פיזישע סיי גייסטיקע ווענדן זיך אַן אָטעם, ווייל דאָ ליגט די גרענעץ־ליניע וואָס פאַראייניקט די צוויי תחומים, דאָס קערפּערלעכע און דאָס זעלישע, בשמהדיקע...

נאָכן לערנען אָטעמען האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ סדרה פון שמעקן, קענען אונטערשיידן אַראָמאַטן און גערוכן, אין זייער פולער גאַמע פון ניואַנסן, פון פאַרשיידענע שטאָפן און עסענצן, פלאַנצן, בלומען, בעלי־חיים. נתן האָט זיי אויך געלערנט אידענטיפיצירן מענטשן, פעסטשטעלן זייער כאַראַקטער, קלאַסיפיצירן זיי, איינטיילן אין גוטע, שלעכטע, ערנסטע, לייכטזיניקע, לויט דעם גערוך וואָס זייערע קערפּערס גיבן אַרויס דורך די פאָרן; אויך באַשטימען זייער זעלנצושטאַנד לויט אָט־דעם סימן, צי זיי זיינען אויפגעלייגט, צי פאַרביטערט, פאַרזאָרגט, באַטריבט צי אויפגעראָמט און צופרידן, צי גאָר אין צאָרן. יעדער זעלנצושטאַנד און שטימונג האָט זיין אַראָמאַט.

נתן האָט מיט זיי אויך געקנעלט די שווערע תורה פון שטיין, גיין, זיצן ווי ס'באַדאַרף צו זיין. ווי אַזוי צו האַלטן דעם גוף, ווי אַזוי צו טראָגן אים, שטעלן די פיס, ווי אַזוי צו באַלאַנסירן דעם קערפּער. צום גיין האָט אויך געהערט לויפן, שפּרינגען. לויפן איז ניט מער ווי גיין שנעל און שפּרינגען איז ניט מער ווי אַ ר י ב ע ר ג י י ן. די אַלע עובדות זיינען געשיקטקייטן, קונסטן וואָס מענטשן געוויינטלעך פאַרנאַכלעסיקן. נתן האָט זיי דערקלערט מיט גאָר טיפע כוונות און פשטים דעם פסוק... ויתהלך חנוך את האלהים (בראשית ה', כ"א), חנוך איז געווען דער ערשטער וואָס האָט געשאַפן די קונסט פון גיין, געוואָרן אַ באַוווסטזיניקער הויך געשולטער גייער, און ער איז אַזוי ווייט אַוועק אַז ער איז נעלם געוואָרן. ווען מ'שטעלט די טריט ווי געהעריק, ווערט מען קיינמאָל ניט מיד פון גיין און מ'קען דעקן גאָר גרויסע שטחים אָן אָנשטרענג.

ווען ער האָט זיי געלערנט לויפן האָט ער זיי אַנטדעקט די סודות וואָס שטעקן אין פסוק „נפתלי אילה שלוחה" (דאָרט מ"ט, כ"א) נפתלי איז אַ געשיקטע הינד, אַ שנעל־גייער. די גרויסע קונסט פון גיין און „רייזן" צופוס איז פאַרגעסן געוואָרן מיטן אויפקום פון פאַרשטוביקונג

פון די חיות, אייזלען, פערד, קעמלען און דאָס רייטן אויף זיי. נתן האָט זיי אויך געלערנט קלעטערן מיט די הענט און פיס אויףביימער, אויף לייטערס, אויף ווענט, אויף בערג. פאַר יעדער איינער פון די קלעטערייען האָט ער געהאָט צוגעפּאַסטע פּסוקים.

אָבער גאָר גרויס געוויכט האָט נתן געלייגט אויף טאַנצן צום טאַקט און ריטם פון שפּילן אויף אַ האַרף.

ער האָט געהאַלטן אַז אין טאַנצן ליגט אַ מיסטעריעזע קראַפט. עס הויבט דעם עקסטאַז, שטייגערט התלהבות. רייסט כמעט אָפּ דעם מענטשן פון זיין צוגעבונדנקייט צו דער ערד און באַהעפט אים כמעט מיט די פאַרבייציענדיקע ווינטן, מיט דער לופטיקייט. אַ הימל־פאַרכטיקער מענטש לויט נתנס באַגריף, דאַרף כסדר ברענען, ווי אַ נר תמיד, פאַר השם יתברך. ער האָט אַליין פיל געטאַנצט און האָט פאַרלאַנגט פון זיינע תלמידים זיי זאָלן אים נאָכהאַלטן, צוערשט אַ האַלבע שעה, דערנאָך אַ שעה. ער איז געווען בכוח צו טאַנצן אָן אויפהער און אָן איבעררייס גאַנצע פיר און צוואַנציק שעה. אין טאַנצן האָט נתן געזען די אמתע עבודה. אין טאַנצן איז געווען דאָס וויזנטלעכסטע פון יום־טוב, וואָס האָט געהייסן „חג", וואָס מיינט וואַלצירן, דרייען זיך אין אַ קויק, צייכענען אַ קרייז. טאַנצן צינדט אָן און צעפלאַמט דעם מענטשן, באַפליגלט אים און טראָגט אים אַרויף צו די הימלען. דאָס טאַנצן איז דאָס שירה־זאָגן פון גוף. אין דעם ליגט אַנטפּלעקט דער גרויסער סוד פון איינקלאַנג און פון באַוועגונג, צווי דערשיינונגען וואָס זיינען אַזוי ווי איבערנאַטירלעך. קיין שכל־דיקע דערקלערונג קען זיי ניט רעכט מאַכן.

נתן איז געווען איבערצייגט אַז אין דערציונג דאַרף דאָס טאַנצן פאַרנעמען דעם וויכטיקסטן פּלאַץ. און טאַנצן דאַרף מען מיט אַלע כוחות, מיט אַלע גלידער. טאַנצנדיק מיט התלהבות פאַרן רבונו של עולם איז דער מענטש מקריב, ווי אַ הייליקן קרבן, זיין כוח, זיינע באַוועגונגען, תנועות און העוויות אויפן מזבח פון באַגייסטערונג. אין טאַנץ הייליקט זיך דער מענטש, ער ווערט דורכאויס באַוועגלעך, רירעוודיק, דינאַמיש. און ווו דינאַמישקייט דאָרט איז אלהות. אין טאַנץ טוט זיך דער מענטש אויס פון סטאַגנאַציע, פון וואַכעדיקייט, ער ווערט כולו יום־טוב, איינגאַנצן פייערלעך, ברענט מיט הימלישן פייער.

צום טאַנצן איז צוגעקומען זינגען און אויך פייפן. מיטן פייפן האָבן זיי באַדאַרפט קענען צורופן פייגעלעך, אַרויסרופן פון זיי ענטפערס אויף זייערע צורופעניש, ווי אויך פאַרכישופן שלאַנגען. נתן האָט זיי געלערנט

באַהערשן און מאָדעלירן זייער שטימע הן אין דיקציע און הן אין דעקלאַ־מאַציע, אַביסל שפּעטער האָבן זיי געקראָגן פּראַקטישע לעקציעס אין שפּילן אויף פּייפלעך, צימבלען, בלאָזן שופר און טרומייטאָרן, פּויקן, זיי האָבן אָרגאַניזירט אַ מין אָרקעסטער.

ער האָט זיי אויך געלערנט פּלאַנצן בוימער, קולטיווירן גערטנער און אַלע מלאכות וואָס זיינען פאַרבונדן מיט ערדארבעט, מיט עופות האָדעווען, טויבן־כאָוען, שאָף־פּאַשן א. א. וו.

נתן האָט זיי באַקענט מיט פיל מינים פון קרייטעכער און גראָזן, און זייערע אייגנשאַפטן. זיי פלעגן אַרויס זאַמלען גראָזן און פאַרשיידענע געוויקסן, אויך שוואָמען. נתן האָט זיי געלערנט עס טריקענען, צערייבן. נתן האָט פון דעם געמאַכט פאַרפיומען, זאַלבן און רפואות. די איינוווינער פון די געגנטן, ווו נתן מיט זיינע תלמידים האָבן זיך אויפגעהאַלטן, פלעגן קומען צו זיי בעטן תרופות קעגן קאָפּ־ווייטאָק, בויך־ווייטאָק, ציין־ווייטאָק און אַנדערע מיחושים. זיי האָבן קיינעם ניט אָפּגעזאָגט, וואָס זיי האָבן געהאַט, פלעגן זיי געבן בחנם.

שלמה איז איינמאָל אַליין אַוועק אין וואַלד מיט זיין האַרף. עס איז געווען אַ מילד־לינדער פאַרנאַכט. די שאָטנס פון די ביימער האָבן זיך גענומען אויסציען אין דער ברייט און אין דער לענג. אַ פרישקייט האָט דורכגענומען די לופט. דער טוי האָט אָפּגעמינטערט די פאַרחלשטע פון טאָג־היץ גרעזעלעך און די פאַרדרימלטע בלעטלעך פון די קוסטעס.

שלמה האָט זיך אַוועקגעזעצט אונטער אַ צעצוויגטן הונדערט־יאָריקן צעדער־בוים און האָט גענומען שפּילן אַן אייגענע אימפּראָוויזאַציע. ער איז געוואָרן אַזוי מיטגעריסן מיט דער מעלאָדיע אַז ער האָט פאַרגעסן זיין צוזאָג נתנען ניט צו פאַרשפּעטיקן צו אָוונטברויט. ער איז געווען אַזוי באַגייסטערט, אַז ער האָט ניט געזען וואָס עס טוט זיך אַרום אים. ער האָט ניט באַמערקט ווי עס נעמען זיך פאַרזאַמלען אַלע מינים פייגל. זיי האָבן זיך אויסגעשטעלט אויף די צווייגן פונם בוים אונטער וועלכן ער איז געזעסן אויף אַ הויכן בערגעלע און זיך בפועל ממש פאַרגאַנגען אין שפּיל. די פייגל האָבן אים אַלע אַקאָמפּאַנירט אויף זייער אייגנאַרטיקן אופן. עס האָבן זיך אויפגעקליבן אַרום אים די קליינע ווילדע חיהלעך פון וואַלד, קראָליקעס, האָזן און וויעוויערקעס, ווי אויך שלענגעלעך און כל־ערליי יאַשטשערקעס, אויך ביבערס האָבן זיך באַוויזן. אויך לאַמען און ציגעלעך און בעקעלעך זיינען פון ערגעץ־ווו אָנגעקומען. דאָס שפּילן האָט זיי צוגעצויגן ווי אַ מאַגנעט און ווי באַצויבערטע זיינען זיי געשטאַנען אין אַן

ענגן קרייז אַרום דעם אינספּירירטן עקזאַלטירטן ייִנגל־שפּילער. אין אַ ברייטן צירקל האָבן זיך אויסגעשטעלט די גרעסערע חיות, ווי פוקסן און פּיקסעלעך, וועלף און וואַלפּיכעס, בערן און בעריכעס און היפּש פּונוויטנס האָבן זיך געהאַלטן אַ פּאָר לעמפּערטן, אַ לייב און אַ לייביכע מיט זייער יונגוואַרג. זיי זיינען אַלע געשטאַנען פאַרגאַפט, זיך צוגעהערט צו שלמהס שפּילן. דער לייב איז געוואָרן אַזוי צעגומען און איבערגעוועלטיקט פון די קלאַנגען, וואָס שלמה האָט אַרויסגעכישופט פון דער האַרף אַז ער האָט פון צערודערונג און גערירטקייט זיך גענומען שטשיפּן די גרעזלעך און מאָך וואָס האָבן זיך געפונען אונטער זיינע לאַפּעס. ער האָט געקייט דאָס גראָז און געפּאַכעט מיטן וויידל און געטרייסלט מיטן קאָפּ און כסדר געשפּיצט די אויערן.

נתן איז אַוועק זוכן שלמהן וואָס האָט פאַרפעלט זיך צו ווייזן צום אונטערבויט און אוונט־שמע־לייענען. ער האָט געוווּסט אַז שלמה איז אין וואַלד. דערגרייכנדיק דעם זוים פון וועלדל, האָט ער דערהערט דעם אַפּהילך פון זיין שפּילן. די עכאָס האָבן זיך ווי געלאָזט ווילגיין. געהאַט גרויס הנאה אין צעטראָגן און צעקלינגען די טענער. די פייגל האָבן באַגלייט דאָס שפּילן, די שעפּסן, די וועלף, דער לעמפּערט און דער לייב מיט זייערע קולות זיינען ווי אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער האַרמאָניע. יעדער האָט צוגעגעבן זיין שטים, זיין געהייל און געבריל, און עס האָט זיך געשאַפן אַ וווּנדערבאַרע סימפאָניע, אין וועלכער עס האָבן זיך באַטייליקט די פאַרנאַכטיקע זעפירן, די שושקנדיקע בלעטער, דאָס הילכיקע קרעכצן פון די זיך וויגנדיקעביימער. אַלע קולות האָבן זיך צונויפגעגאָסן אין איין קאָסמישער האַרמאָניע.

נתן, ווען ער איז צוגעקומען נענטער און האָט דערזען וואָס דאָ קומט פאָר, אַ קינד מיט אַ האַרף באַהערשט אַלע באַשעפענישן פון וואַלד, די ווינטן, ביימער און קוסטעס אריינגערעכנט. ער האָט ערשט באַגריפן וואָס פאַראַ באַהאַלטענע כוחות און קענטעניש געפינען זיך אין שלמהן. ער האָט זיי ניט געוואָלט אַרויסווייזן כדי זיך ניט אַרויסשטעלן מיט זיין אויסגעצייכנטקייט און ניט פאַרשעמען אָדער פאַרשאַטנען די איבעריקע חברים תלמידים. די לעצטע, האָט ערשט איצט נתן אויפגעפּאַסט, האָבן אים געשטערט, אים צוריקגעהאַלטן אין זיין אַנטוויקלונג. שלמה האָט געקענט גיין פאָרויס מיט אַ סך שנעלערן טראָט.

נתן האָט איצט גוט פאַרשטאַנען אַז עס האָט ניט געהאַט קיין זינען צו לערנען שלמהן מיט די איבעריקע קינדער און צוליב זיי זיך שלעפּן

אין די למודים און טעטיקייטן פאַמעלעך לויט זייערע תפיסה־כוחות. וואָס שלמה קען דורכגיין אין איין טאָג, דאַרף עס ביי די איבעריקע נעמען חדשים. שלמה כאַפּט אַלץ אויף ווי עפּעס פון דער הוילער לופט. אפשר קומט צו אים א מלאך אין שלאָף, אין חלום, און לערנט מיט אים אלע קויסעגישן.

אויף מאָרגן האָט נתן אָפּגעשיקט אַלע תלמידים אהיים. אפילו זיין אייגענעם זון האָט ער געהייסן גיין צוריק צו דער מאַמען. נתן האָט געטראַכט מ׳קען ניט איינשפּאַנען אין איין וואָגן אַן אָדלער און אַ קרעבס. די תורה פאַרבאָט אפילו צו אַקערן, מיט אַן אָקס און אייזל צוזאַמען (דברים כ״ב, י׳), אַ פשוט פעלד, אַ פשיטא שוין דאָס פעלד פון דער תורה...

נתן האָט מיט פאַרדרוס געזאָגט צו זיך: איך האָב אַזויפיל נאָכגעטראַכט און געגריבלט זיך אין דעם ענין דערציִונג און אזא אויבנאויפיקע זאַך האָב איך פאַרקוקט. ער האָט זיך ביטער פאַרגעוואָרפן. ער האָט זיך געטרייסט מיט דעם: ווי עס ווייזט אויס קען דער מענטש זיך גאָר ניט באַפרייען פון טעותן און פאַרזען.

11

נתן האָט גאַנץ גיך זיך איבערצייגט אַז אײדער ער נעמט עפּעס דערקלערן שלמהן ווייסט שוין שלמה וואָס ער גייט זאָגן און נאָך מער, אפילו וואָס ער טראַכט וועגן דעם. שלמה האָט געהאַט אַ בליץ־שנעלע תפיסה, ער האָט אַלץ אויפגעכאַפּט אויפן וווּנק. עס האָט אויסגעזען ווי ער וואָלט האָבן געלייענט נתנס געדאַנקן נאָך איידער נתן באַווייזט זיי אַרויסצוברענגען.

דער רבי און דער תלמיד האָבן זיך פאַרזעלביקט. שלמה האָט שטאַרק ליב געהאַט זיין לערער און מדריך, און נתן האָט שטאַרק ליב געהאַט זיין תלמיד. אזוי אַז זיי זיינען געוואָרן איין זעל אין צווי באַזונדערע קערפּערס, און דאָס וויסן און קענען פון איינעם האָט זיך איבערגעגעבן ווי פון זיך אַליין צום צווייטן; ווי דהיינו אַ פליסיקייט וואָס גיסט זיך איבער פון איין געפעס אין אַ צווייטן, מיט דעם אונטערשייד וואָס די פולע כלי ווערט דאָ ניט געמינערט אויף א האָר פון איבערגאָס, נאָר פאַרקערט איר קומט נאָך צו. זי ווערט אָנגעקוואָלן פון נחת פון טיילן זיך מיט איר אינהאַלט.

נתן האָט אָפּט געטראַכט אַז ער לערנט מער פון שלמהן ווי שלמה פון אים. ער פלעגט זאָגן צו זיך: פיל האָב איך געלערנט פון מיינע רביים, גאָר אַ סך פון מיינע חברים־נביאים, אָבער מער ווי פון אַלעמען האָב איך געלערנט פון מיין אויסטערלישן תלמיד, שלמה.

נתן האָט איינמאָל געוואָלט געבן צו פאַרשטיין שלמהן דעם ענין נבואה. די איבערנאַטירלעכע דערשיינונג פון פאַראויסשפּירן, פאַראויסזען און פאַראויסזאָגן געשעענישן וואָס ליגן לעת־עתה ווי עוברים אין מוטערטראַכט פון צייט און געשיכטע. נתן האָט אויפגעזוכט די פּאַסיקע ווערטער און בילדער אַרויסצוברענגען זיין געדאַנק און הויפּטזעכלעך באַשרייבן און דערקלערן זיינע אייגענע זעלישע דערפאַרונגען און איבער־לעבונגען ווי אַ נביא.

נתן האָט אַריינגעפּרעסט זיין אויפפאַס פון נבואה אין איין זאַץ: „נבואה איז אַן איבערגעקערטער זכרון". דערנאָך האָט ער אויסגעברייטערט זיין זאָג און אים אויסגעטייטשט. דער זכרון געדענקט. ד. ה. האַלט אויף אין געדעכעניש פּאַסירונגען, וואָס האָבן זיך שוין פאַרלאָפן, געשעענישן וואָס געהערן צו דער פאַרגאַנגענהייט, בעת אין פּראָפעצייונג האָבן מיר צו טאָן מיט דער צוקונפט, ווייל זי, די פאַראויסזעערישקייט, איז באמת אַ פאַראויסשפּירעניש פון דעם, וואָס קלייבט זיך ערשט פאַרצוקומען, און געפינט זיך שוין אין דער קעגנוואַרט אָבער בלויז אין דער פאָרם פון, אַזוי צו זאָגן, אַ זאָמען וואָס איז שוין פאַרזייט, אין באָדן פון צייט און האַלט ערשט ערב אַרויסשפּראָצן, און בלויז אַ מענטש וואָס איז באַשאָנקען מיט אַ שאַרפן צייט־חוש קען עס שוין זען, הערן, שפּירן, אָנטאַפּן. מחמת געשעענישן ווערן צוגעגרייט, זיי קומען ניט פּלוצלונג. זיי וויקלען זיך אַרויס איינע פון דער אַנדערער, זיי זיינען געקייטלט איינע מיט די אַנדערע. די צוקונפט וואַקסט אַרויס פון מוטערלייב פון דער קעגנוואַרט, זי איז אויך אַ ק ע ג נ וו אַ ר ט. אַ וואַרטעניש וואָס איז אַ ביסל ווייטער אָפּגערוקט, שטייט אָנאַזייט, אָבער זי איז פאַראַן, זי וו אַ ר ט און דערוואַרט איר שעת־הכושר זיך צו אַנטפּלעקן, זיך צו באַווייזן פאַר אַלעמען.

די ווייטסטע צוקונפט איז שוין פאַראַן נאָר זי שטייט פון דער ווייטנס, און זי דאַרף שפּעטער־צו צוקומען.

זי איז פאַרזייט שוין פון דעם ערשטן טאָג פון באַשאַף. זי ליגט אין שויס פון צייט. מ'דאַרף זי בלויז קענען דערזען מיטן גייסטיקן אויג, מיטן

צייט־אויג. מ׳דאַרף קענען לייענען די הייליקע פאַרבאָרגענע שריפט וואָס אין איר איז פאַרנאָטירט אַלץ אויף די זייטלעך פון דעם בוך פון היסטאָריע, פון די דורות וואָס וועלן אָנקומען. מ׳דאַרף האָבן אַ שאַרפן געהער און פאַר־נעמען אירע, דער צוקונפטס, לייכטע טריט וואָס זי שטעלט אויפן זאַמד פון ד ו י ע ר ו נ ג. דערצו פאָדערט זיך אַן אויסגעאיידלט, ראַפינירט געשפיר, וועלכן עס קען באַזיצן בלויז אַ מאַן וואָס איז אינגאַנצן אויסגעטאָן פון דאָס וואָכעדיקע, טאָגטעגלעכע, פאַרביילויפנדיקע.

אַזאַ מאַן לעבט און פירט זיך אויף מיט אַן אויסקוק אויף דער ווייטער צוקונפט. ער דערוואַרט ניט קיינע רעזולטאַטן גלייך אין דער אותו־רגע. ער האָט צוטרוי צו דער צוקונפט. ער גלויבט אין די אַלמעג־לעכקייטן, וואָס געפינען זיך אין איר. די צוקונפט איז דער פרוכטבאַרסטער טייל פון צייט. די צוקונפט איז אלהות, דאָס איז דער „אהיה אשר אהיה״. זי זיצט אויפן שויס פון יהוה און ער פאַרווילט זיך מיט איר ווי מיט זיין אייגן קינד, זיין אייגן אייניקל.

אַ מאַן וואָס אַלע זיינע האַנדלונגען און כוונות, אַבזיכטן און פאַר־מעסטונגען זיינען געריכט כלפּי דער צוקונפט, ווערט אַ צוקונפט־מענטש, אַ ליבלינג, אַ פריינט און חבר פון דער צוקונפט און זי אַנפאַרטרויט אים אירע סודות, אַלץ וואָס זי גייט טאָן, אויפטאָן, ברענגען. די נביאים, די אמתע נביאים זיינען צוקונפט־אַנפאַרטרויטע. און הגם נבואה איז אַ הימ־לישער געשאַנק, אַ באַגאַבטקייט, קומט עס אָבער ניט ווי פון זיך אַליין, עס פאַרלאַנגט צוגרייטונג, הכשרה, אַ שטרענגע דיסציפּלין.

אום צו קענען די צוקונפט דאַרף מען זיין גוט באַהאַוונט אין דער פאַרגאַנגענהייט. און אַנפאַנגען דאַרף מען תמיד פון זיך אַליין, סיי בנוגע דער פאַרגאַנגענהייט און סיי בנוגע דער צוקונפט. מ׳דאַרף פאַראויס באַ־שטימען דעם גאַנג פון די אייגענע טעג, די האַנדלונגען, דעם אייגענעם אויפפיר. ער זאָל ניט זיין כאַאָטיש, קאַפּריציעז, כאַפּ־לאַפּ, נאָר אויסגע־רעכנט, ניט פאַלן קיין קרבן פון גלוסטעניש, פון ליידנשאַפטן.

אין דער פאַרגאַנגענהייט דאַרף זיך דער צוקונפט־מענטש קענען אַראָפּ־לאָזן צום סאַמע דעק פון אייגענעם קיום. ער דאַרף וויסן פון־וואַנעט ער קומט, וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין מוטערס לייב און, נאָך פריער, אין פאָטערס זאָמען און, נאָך פיל פריער, אין זיין זיידנס זאָמען ביזן סוף פון אַלע דורות פאָטערס. די פאַרגאַנגענהייט לעבט אין אונדז, און דער אדם השלם, דער פול־אַנטוויקלטער מענטש, דאַרף שטאַרקן זיין זכרון און אים ברענגען צו אַזאַ מדרגה פון אויפטוערישקייט אַז ער זאָל בכוח

זיין אַרויפצושעפּן פון שכחה־תהום אַלע זיינע פאַרגעבויר־איבערלעבונגען, ביז ער זאָל זיך דערגרונטעוועז צו די גאָר ערשטע טעג פון מענטשנס באַוויזן זיך אויף דער ערד.

ווי אַזוי שטאַרקט מען דעם זכרון? — דורך איבעררײדן מיט זיך, זיך פאַרשטענדיקן, זען אײַנווירקן אויף זיך אַליין מיט גוטן, מיטן כוח פון ריינעם הארציקן וואָרט. עס איז פאַראַן אַ פאַרזיכיק וואָרט און אים דאַרף מען אָנווענדן אויף זיך גופא. מיט פשוטע ווערטער בעטן ביי זיך אַליין, און די בקשה וועט דערפילט ווערן ווען זי ווערט אַרויסגעבראַכט מיט ערנסט און גוטן ווילן.

שלמה וויל אַז נתן זאָל אַרומרײדן ברייטער און טיפער דעם ענין, הגם ער פאַסט אים אויף. ער וויל אָבער הערן מכוח דעם וואָס מער, און ער פרעגט עפּעס ווי פאַרחידושט:

— בעטן ביי זיך, שיקט זיך עס?

— יאָ, *שלמה*, מ'דאַרף בעטן ביי זיך, ד. ה. מתפלל־זיין צו ז י ך, ווייל דער ז י ך וואָס בעט איז ניט דער אייגענער זיך וואָס צו אים איז די ביטע געווענדט. דער מענטש דאַרף נאָכטאָן דעם רבונו של עולם, ווייל ער איז דאָך באַשאַפן אין זיין, אין אלהים'ס פורעם, ווען דער מענטש וויל זיך דערהויבן, דערגרייכן אַ הויכע מדרגה פון שלימות, דאַרף ער זיך לאָזן גיין אין די וועגן פון יהוה און זיך באַהעפטן אין אים. און וואָס טוט דער רבונו של עולם, צו וועמען איז ער מתפלל? צו זיך אַליין.

— וואָס זאָגט ער ווען ער איז מתפלל? ער זאָגט: „זאָל דער ווילן זיין פון פאַר מיר אַז מיינע געפילן פון דערבאַרעמונג זאָלן בייקומען מיין צאָרן, און מיין רחמנות זאָל באַצווינגען אַלע מיינע אַנדערע זייטן. און איך זאָל זיך פירן מיט מיינע קינדער לויט דעם איינשטעל פון גנאָד, און איך זאָל זיי משפטן ניט לויט דעם שטרענגן געזעץ[1]".

פונקט אַזוי דאַרף דער מענטש טאָן בנוגע אַלץ וואָס ער וויל פועלן ביי זיך. ער דאַרף אַלץ אויספירן ביי זיך מיט גוטן, בעטן ביי זיך פאַר דער טואונג־דערגרייכונג, און באַדאַנקען זיך נאָך דער טואונג־דערגרייכונג.

דאָס געזאָגטע איז אָנווענדבאַר אויף אַלע אונדזערע הושים און פעאי־קייטן, דאָס דערזע, געהער, געשמאַק, אפילו אָנטאַפּ. דער מענטש דאַרף קענען אָנטאַפּן קעגנשטאַנדן וואָס געפינען זיך אויף דעם ווייטסטן שטח פון אים, און זען דאַרף ער קענען פאַר טויזנטער מיילן, פון איין עק

1. ברכות ז'.

וועלט ביזן אַנדערן. דאָס איז אַ באַשטרעב פאַר דער ווייטער צוקונפט. אָבער אויך אין דער קעגנוואַרט דאַרף דער קוק זיך שפּרייטן, און ווז דאָס לייב־אויג קען ניט צוקומען דאַרף דאָס גייסט־אויג דערלאַנגען. אַט־די צוויי דאַרפן אַרבעטן אין פולן שלום און איינקלאַנג. דאָס אייגענע וואָס איז שייך דאָס דורכדרינגען דורך די קעגנשטאַנדן, אַריינבליקן אין זייער אינעווייניקייט.

— ווי אַזוי דערגרייכט מען עס אַלץ? — פרעגט שלמה, הגם ער ווייסט וואָס דער ענטפער וועט זיין.

— דורך דעם שפּרוך, דורך דעם אייגענעם מאמר דורך וועלכן אַלץ איז באַשאַפן געוואָרן. פון גאָרניט איז אַלץ געקומען דורך דעם „זאָג". און אָט די מימרא קען עס ווייטער און ווידער־אַמאָל טאָן. אָבער אָט־די דיבּרה מוז אַרויסקומען פון אַ ריינעם מויל און אין אַ ריינעם לשון. דאָס ריידן איז געגליכן צו אַ גאָרטן, אויף וועלכן מ׳דאַרף גוט אַכטונג געבן, קיין שלעכטע געוויקסן זאָלן זיך דאָרט ניט פאַרפלאָדזשען... קיין פּוסטע ריידעריי, קיין סתם פּלאַפּלעריי, וועגן שמוץ־ריידעריי אָדער שלעכט־ריי־דעריי, איז אָפּגערעדט. דאָס מויל דאַרף אַ מענטש האַלטן פאַרשלאָסן אויף זיבן שלעסער. מיר פאַרמאָגן בלויז איין מויל און מ׳דאַרף עס האַלטן זויבער, ציכטיק, קיין שטויבעלע פון לשון־הרע אָדער ניבול פה ניט לאָזן אַריינפאַלן. דעמאָלט וועט אונדזער וואָרט האָבן די גויטיקע קראַפט און אַרויסרופן די פאַרלאַנגטע פעולה. עס וועט באַזיצן זיין פּאַרצייטיקע אַלשעפערישע גבורה.

נתן האָט אויך באַהאַנדלט מיט אים די פראַגע וועגן דער וויכטיקייט צו אַנטוויקלען אונדזער פאַנטאַזיע און זי ברענגען צו אַ הויכער שטופע פון שעפערישער אויסטראַכטעניש. די פאָרשטעלונג־קראַפט, האָט נתן געהאַלטן, דאַרף מען איבן און אויסאַרבעטן ניט ווייניקער ווי דעם שכל, די חושים און דעם ווילן.

צוזאַמען מיט פאַנטאַזיע, מיטן כוח הדמיון קומט עקסטאַז; התלהבות איז דער אינערלעכער הימלישער פייער וואָס פלאַקערט זיך פאַנאַנדער, ווען דער מענטש אָטעמט אַריין פולע לונגען פון גייסטיקייט. התלהבות דאַרף געבראַכט ווערן צום זידפּונקט, ווען דער קערפּער ווערט כמעט ווי צעשמאָלצן, לייזט זיך אויף, קומט צום פולשטענדיקן ביטול־היש. ערשט דעמאָלט נעמט אונדזער זעל באַלעבאַטעווען אין אונדזער ווירטשאַפט. אלהות, ריינע גייסטיקייט פאַרנעמט דעם פּלאַץ פון קערפּערלעכקייט, רוחניות פאַרדרענגט די גשמיות, זי ווערט די גאַנצע דעה־זאָגערין אין תחום פון

מענטשלעכן האנדלען. דער מענטש ווערט כביכול אויס שטערבלעך וועזן. ער שיידט זיך אָפּ פון דער ממשותדיקער ערד. ער שפּאַצירט אויף די וואָלקנס. ער איז „אין זיבעטן הימל".

דער כוח־הדמיון דאַרף אַריבערשטייגן דיווירקלעכקייט, דורכבּרעכן די טיפע וואַנט פון ממשותדיקייט. ער דאַרף זיין אימשטאַנד אַרויסצורופן אין פאָרשטעלונג זאַכן און געשעענישן, וואָס זיינען גאָר ניט בנמצא אין דער געגעבענער וועלט, אין דער געגעבענער רעאַלער אַרומגעבונג. ער טאָר זיך ניט באַגנוגענען מיטן בלויזן קאָמבינירן עלעמענטן, נעמען פראַגמענטן פון דער ווירקלעכקייט און זיי איבערשטעלן, געברויכן אַלטע פאַרפונדעוועטע שטאָפן און זיי איבערניצעווען, איבערגיסן אין נייע פאָרמעס. ער דאַרף האָבן גענוג קראַפט און אויפטוערישקייט צו געברויכן נייע עלעמענטן. ער דאַרף זיין דער גרויסער בעל־דעה אין דעם קעניגרייך פון אויסדוכט און אָפּדוכט.

12

צייט שטייט ניט. שלמה איז שוין זיבעצן יאָר. לכתחילה האָט נתן געמעכנט אַז שלמהס דערציונג וועט זיך ציען ביזן אַכטצנטן יאָר, אָבער זעענדיק דעם פאָרשריט, וואָס שלמה האָט געמאַכט אין זיינע לימודים איז ער געקומען צום באַשלוס אַז מיט זיין זיבצנטן יאָר דאַרף זיך עס ענדיקן.

מיין טייערער שלמה, דו ביסט שוין, ברוך השם, זיבעצן יאָר אַלט, ביסט פול מיט חכמה און פאַרשטענדעניש ניט לויט דיינע יאָרן נאָך, נאָר ווי א דערוואַקסענער ווילקענער. פון היינט אָן וועל איך דיך מער ניט באַ־האַנדלען ווי אַ תלמיד, נאָר ווי אַ גלייכן, אַ חבר. און איך וויל אַז דו זאָלסט זיך צו מיר אַזוי האַלטן, ווי אַ גלייכער צו אַ גלייכן.

שלמה רופט זיך אָפּ:

— מיין טייערער רבי און מדריך איבערשאַצט מיין וויסן.

נתן האָקט אים איבער די רייד.

— איך וויל זיך מיט דיר דורכשמועסן וועגן אַן ענין וואָס איז דיר שטאַרק נוגע: דו ביזט אַ זון פון דויד המלך. קיינער לעבט ניט אייביק. און דיין פאָטער, הגם אַ גרויסער קעניג און אַ גרויסער הייליקער זינגער, איז אָבער דאָך אַ בשר־ודם, אַ שטערבלעכער, וואָס זיינע יאָרן זיינען

צוגעציילטע, אַזויפיל און ניט מער. און דו וועסט אין גאָר דער ווייטער צוקונפט, זיצן אויף דעם טראָן פון דיין גרויסן טאַטן.

דויד המלך איז געווען פאַרנומען, כמעט די גאַנצע צייט פון זיין קיניגן, מיט אויסברייטערן די ענגע גרענעצן פון דעם היילקן לאַנד, וואָס איז אונדז פיל מאָל פאַרשפּראָכן געוואָרן נאָך אין די צייטן פון אברהמען, אונדזער שטאַם־פאָטער.

מיר האָבן בײדע אַ היפּש ביסל אַרומגערייזט איבערן לאַנד, זיך אָפּגעשטעלט פאַר גאַנצע חדשים אין די צוועלף געגנטן פון די צוועלף שבטים. מיר האָבן אַ לענגערע צייט פאַרבראַכט אין די נחלאות פון די קינדער פון גד און ראובן, וואָס ליגן צווישן די צוויי טייכן ארנון און יבוק. יבוק איז דער טייך אויפן ברעג פון וועלכן אונדזער פאָטער יעקב האָט זיך געראַנגלט מיט אַ מלאך און איז אים בײגעקומען. יבוק איז די גרענעץ־ליניע פון די קינדער פון עמון. אָט־דאָס שטיק לאַנד האָבן מיר צוגענומען ביים קעניג סיחון פון אמורי נאָך אין די צייטן פון אונדזער געזעצגעבער און באַפרייער, משה. גד׳ס נחלה ליגט פון מזרח זייט פון ירדן. זי האָלט בערך פינף־און־צוואַנציק מייל אין דער ברייט; זי ציט זיך פון דעם דרום־ברעג פון ים כנרת כמעט ביז צו דעם צפון־ברעג פון ים המלח.

מיר האָבן אַ היפּשע צייט פאַרווײלט אין דעם באַזיץ פון די בני־ראובן וואָס געפינט זיך אין מישור, אַ צפון־טייל פון מואב, און ליגט מזרח־זייט פון ירדן. זיין גרענעץ־ליניע אין דרום איז דער טייך ארנון, און אין צפון — גלעד.

— דאָס באַרגיקע לאַנד פון גלעד איז פעט און פרוכטבאַר. זי ליגט צווישן ירדן אויפן מערב־זייט און דעם מערב־פלאַכלאַנד צו מזרח־זייט און דעם פלאַכלאַנד פון מואב צו דרום, און דער געגנט פון בשן צו צפון.

די מערסטע צייט אונדזערע האָבן מיר געווײלט אין די נחלאות פון שבט יהודה וואָס געפינט זיך אין דעם מערב הויכלאַנד וואָס ציט זיך קיין דרום פון ירושלים. מיר האָבן אויך ניט פאַרפעלט צו באַזוכן די נחלה פון די בני־שמעון וואָס געפינט זיך אין דרום־זייט פון יהודהס באַזיץ. מיר האָבן זיך אויפגעהאַלטן פאַר א ניט לאַנגער צייט אין דער געגנט וואָס ליגט צווישן יהודה און עמק, וואָס איז פאַרנומען ס׳רוב פון דעם „הויז פון יוסף״: אין צפון־מזרח פון יהודה געפינען זיך די בני־בנימין; אפרים האָלט דאָס צענטער־שטיקלאַנד, און מנשה — די צפון געגנט. מיר האָבן אויך ניט דורכגעלאָזן דעם קליינעם שבט דן, וואָס זיין נחלה פאַרנעמט

אַ שטיק לאַנד צו צפון־מערב פון יהודה. מיר האָבן אויך באַזוכט דעם טייל פון שבט דן׳ס באַזיץ וואָס געפינט זיך אין עק צפון לעבן דעם אויסגוס פון ירדן.

מיר האָבן זיך אויך פאַרהאַלטן פאַר אַ ווײַלע אין עמק יזרעאל, אין מזרח־זײַט, וווּ די נחלאות פון יששכר געפינען זיך, און אין מערב־זײַט ווו דער באַזיץ פון זבולון געפינט זיך. מיר האָבן אפילו אויפגענומען די גאַסטפרײַנדשאַפט פון די שבטים, נפתלי און אשר, וואָס געפינען זיך אין אַ טייל פון צפון און אין גאַנצן דרום־טייל פון גליל; נפתלי — צו מזרח, און אשר — צו מערב.

צוליב וואָס דערמאָן איך עס? אַט צוליב וואָס: דו האָסט געזען מיט דײַנע אויגן אַז דאָס לאַנד, וואָס איז נאָך אַלע דעראָבערונגען גאָר ניט גרויס, איז אַרומגערינגלט פון אַלע זײַטן מיט שונאים, וואָס האָבן אונדז כסדר באַפאַלן, אונטעריאָכט, געדריקט און געשטיקט, ביז דײַן גרויסער פאָטער, קעניג דויד, האָט אויף זיך גענומען די הייליקע אויפגאַבע צו פאַרזיכערן די גרענעצן און אַנלערנען די שכנים־פײַנט די פלשתים, אשור, די כנענים, ארם, בני עמון. אָבער אויך נאָך אַלע דערפאָלגן פון דײַן פאָטער, דעם גרויסן קריגער, געפינען מיר זיך ווי אין אַ קלעם. דויד המלך האָט מצליח געווען אין אַלע זײַנע מיליטערישע אונטערנעמונגען, אָבער דאָס איז נאָך ווײַט ניט גענוג. אמת, דו, זײַן זון, וועסט איבערנעמען אַ פּיל־ווייניק געזיכערטע מדינה, אָבער וועלכע מוז זיך האַלטן אין איין אויס־שפּרייטן מיט דעם נאַטירלעכן צוווּקס פון דער ישראל באַפעלקערונג. מיטן שווערד קענען מיר מער גאָרניט אויפטאָן. וואָס דײַן פאָטער האָט דערגרייכט מיט דער בראַווקייט, דאַרפסטו דערגרייכן, און אַריבערשטײַגן, מיט דײַן קלוגשאַפט. מיר דאַרפן פאַרשפּרייטן אונדזער תורה צווישן די געצנדינערישע פעלקער. מיר דאַרפן זען אויסצואיידלען זייערע שלעכטע זיטן, אַנטווינען זיי פון זייערע אויסגעלאַסענע רעליגיעזע אויפפירעכצן.

וואָס איז זייער געצנדינסט? דאָס איז פאַר זיי זייער קינדערישע גייסטיקע שפּייז. באמת דינען זיי דעם אמתן יהוה, דעם אויבערשטן־אינערלעכן, נאָר זיי טוען עס דורך דער פאַרמיטלונג פון געצן. אַן אַט־דער פאַרקערפּערונג אין עפּעס מאַטעריעלעס, סטאַטוע, בילד, געקריצטע, געשניצטע, אויסגעהאַקטע געשטאַלט, קענען זיי זיך ניט פאָרשטעלן די אידייע פון אַן אלהים וואָס איז אינגאַנצן אינערלעך, געפינט זיך אין הארצן, שכל און ווילן פון דער מענטשהייט.

מיט דעם צוועק דיך צוצוגרייטן צו דײַן צוקונפטיקער שליחות וואָס

וועט באַשטיין אין באַקערן, באַזיגן עטיש־גייסטיק, אַנשטאָט צו דעראָבערן, באַזיגן מיליטעריש און פּאָליטיש, אונדזערע שכנישע פעלקער, האָב איך אונטערגענומען דיין דערציונג. און איך בין זיכער אַז מיין אונטערנעמונג איז געקרוינט מיט דערפאָלג.

פאַר דעם אייגענעם תכלית וואָלט איך וועלן דו זאָלסט זיך גוט באַקענען מיט דער פאַרגאַנגענהייט פון פאָלק ישראל.

— מיין רבי און מדריך, נתן הנביא. איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן וואָס מיין רבי האָט געטאָן פאַר מיר, אין עפענען מיינע אויגן, אויערן, אַלע חושים און פאַרשטאַנד צו זען און באַגרייפן די וועלט און באַנעמען דעם טיפן רעיון פון יהוה וואָס איז לויטער אינערלעכקייט, אויפפאַסן דעם תהום־טיפן באַטייט פון שם־המפורש יהוה ווי אַן „איך זי ער זי״ מיט אַלע זיינע זעלישע, געזעלשאַפטלעכע כוונות און אָנווענדונגען. בנוגע דער פאַר־גאַנגענהייט פון אונדזער פאָלק בין איך ניט אינגאַנצן אומוויסנדיק. איך האָב אַליין דורכגעלייענט מיט קאָפּ אייניקע הייליקע מגילות, אין וועלכע עס ווערט פאַרציילט וועגן די אבות, וועגן דעם אַרויסגאַנג פון מצרים און אויך וועגן דער אַנגעפאַנגלעכער דעראָבערונג פון לאַנד כנען אין די צייטן פון יהושע, און דער באַפרייאונג־אַרבעט פון די „שופטים״.

— שלמה, איך ווייס אַז דו האָסט אַליין פיל געלייענט און געלערנט. דאָך וואָלט איך פאַרלייגן, אַז מיר זאָלן ביידע דורכשטודירן די הייליקע ספרים. עס איז פאַר דיינטוועגן און אויך מיינטוועגן; צוזאַמען לערנט זיך געשמאַקער, צוויי זיינען בעסער ווי איינער. אויסער דעם, דו ווייסט דאָך אַז אונדזערע חיבורים זיינען פאַרפאַסט געוואָרן אַזוי אַז מע דאַרף מער לייענען צווישן די שורות און אויף זייערע גליונות ווי אין די שורות און אין „פנים״.

— איך בין זייער צופרידן מיט דעם פאַרשלאַג פון דעם רבין. איך האָב שוין לאַנג געוואָלט בעטן מיין רבין עס צו טאָן. פון וואַנעט וועלן מיר אָנפאַנגען?

— קודם כל פון דעם פאַטער פון דער גאַרער מענטשהייט, פון דעם ערשטן מענטשן, פון אדם הראשונען וואָס האָט אונדז איבערגעלאָזן אַ ספר אָדער אַ קונטרס. ער אַנטהאַלט א וואָרנונג, די וואָרנונג איז — אַז מיר, זיינע מענטשן־קינדער, זאָלן זיך היטן פון דער שאַטנדיקער און שטן־דיקער זייט פון דער וויסעניש. אין חכמה ליגט אי א וועג און אי אַ גרויסע שטרויכלונג. פאַר אַט־דעם מכשול דאַרפן מיר זיך היטן און זיך ניט צופיל אַריינטאָן אין דער דאָזיקער פאַרפירערישער קלוגשאַפט־זוכעניש.

— מיין טייערער רבי, ווי הייסט דער ספר?

— ער הייסט „דער שטן פלאַנצט דעם בוים פון וויסן", און על־פּי מסורה האָט אים מחבר־געווען אדם הראשון נאָך דעם ווי ער איז אַרויס־געטריבן געוואָרן פון גן־עדן, מחמת דעם וואָס ער האָט געגעסן פון דער פרוכט פון בוים פון וויסן.

— איז לאָמיר זיך גלייך נעמען צום לייענען.

נתן נעמט אַרויס אַ פּאַרצייטיקע מגילה, וויקלט זי אויף און פאַנגט אָן לייענען אויפן קול מיט אַן אָריענטאַלישן ניגון, ד. ה. מיטן טראָפּ.

„דער שטן פלאַנצט דעם בוים פון וויסן".

נתן האָט געענדיקט לייענען. ער קוקט אַריינדרינגלעך שלמהן אין די אויגן און מיטן קוק, ניט מיט ווערטער, פרעגט ער אים ווי ער האָט אויפגעפאַסט אָט־דעם אייגנאַרטיקן קונטרס.

שלמה: די רייד פון שטן זיינען מיר ניט אינגאַנצן קלאָר. איך באַגרייף ניט זיין באַציונג צום אלהים. ער רעדט צו עזות'דיק, ער לעסטערט אַזוי דעם השם, אַז עס איז שווער צו פאַרשטיין ווי אַזוי האָט גאָר אדם הראשון זיך דערלויבט עס אָנצושרייבן, אַרויסצוברענגען אַזאַ חירוף־וגידוף פון אונטער זיין גריפל.

נתן: דאָס האָט ער געטאָן מיט דער ריינער און הייליקער כוונה אַרויסצוברענגען די שלעכטע זייט פון שטן, אַזוי אַז דער לייענער זאָל ווערן אויפגעבראַכט און אויפגעציטערט פון די רייד און ער זאָל זיך פאַר־טיפן אין דעם ענין און קומען צו אַ פונקט־פאַרקערטער פאַרשטענדעניש פון אלהימס דרכים און אַבזיכטן.

שלמה: דער באַטייט פון דער שריפט איז מיר ניט קלאָר, אָבער זי וועקט זיכער אויף אַ סך מחשבות וועגן אלהים און זיין באַציונג צום מענטשן, ווי אויך וועגן דער פראַגע פון שלעכטס און גוטס אין דער וועלט און אין דעם מענטשן. און מיר האָבן באַדאַרפט צוריק איבערלייענען מיט קאָפּ דעם גאַנצן סיפור־המעשה וועגן עץ־הדעת ווי ער ווערט איבערגעגעבן אין חומש בראשית.

נתן: מער ווי דאָס, מיר וועלן דורכגיין די גאַנצע פרשה וועגן וועלט־און מענטש־באַשאַף. אָבער צוערשט וועלן מיר אַרומריידן אָט־די פראַגע פון וויסעניש וואָס די שריפט שטעלט אַרויס אין אַן אומגינציקן ליכט. זי דערציילט אַז דער בוים פון וויסן האָט פאַרפלאַנצט אין גן־עדן ניט

1. דע „יידישע שריפטן" באַנד 3, 33, 202—224.

דער אלהים, נאָר דער שטן. עס איז זיינס אַ שטיקל אַרבעט, כדי אָפּצוטאָן צו־להכעיס דעם באַשעפער, און דעם מענטשן אומגליקלעך צו מאַכן.

שלמה: מיך האָט שטאַרק פאַראינטערעסירט די פראַגע. איך בין אַנגעשטעלטע אויערן צו הערן וואָס דו, מיין גרויסער רבי, האָסט צו זאָגן וועגן אַזאַ וויכטיקן ענין. די פראַגע וואָס שטעלט זיך ווי פון זיך אַליין איז: פאַרוואָס זאָל דער וויסן־דאַרשט באַטראַכט ווערן פאַר עפּעס וואָס איז דערווידער דעם ווילן פון השם־אלהים? פאַרוואָס פאַרבאָט ער צו עסן דעם „עפּל", וועלכער קען עפענען די אויגן פון די אומשולדיקע, אומוויסנדיקע מענטשנקינדער? דער חומש זאָגט דאָך ניט אַז דער גאַנצער „בוים פון וויסעניש" איז א מעשה־שטן און דעריבער איז ער אסור בהנאה. דער גאַנצער ענין, פאַרוואָס דער שטן איז אַזוי אויפגעבראַכט אויפן אלהים אויפן גאַנצן באַשאַף און אויף דעם קריינדל פון באַשאַף, אויפן מענטש, איז ניט קלאָר. אדם און חוה פאָלגן ניט דעם פאַרבאָט־אָנזאָג, ווייל זיי פאַרשטייען ניט פאַרוואָס מע טאָר עס ניט עסן. זינדיקן זיי, אַ פאַר־ברעכן קעגן פאַרבאָט. אלהים איז שטאַרק אויפגעבראַכט. ער איז מלא רוגזה, און ער שעלט, פאַרשעלט דאָס ערשטע מענטשן־פּאָר און באַשטראָפט זיי, און אַלע דורות נאָך זיי, אַזוי גרויזאַם פאַר זייער חטא, וואָס איז ניט מער ווי אַ גאָרן נאָך וויסן. זיי ווילן ניט בלייבן אומוויסנדיק. איז דערווערבן זיך וויסן פאַררעכנט פאַר אַ טויט־זינד? אויב יאָ, פאַרוואָס לערנען מיר, און זוכן וואָס מער וויסעניש און פאַרשטענדעניש?

נתן: (איז געוועזן שטאַרק צופרידן וואָס זיין תלמיד קלייבט זיך פאַנאַנ־דער אין דער פּלאָנטערניש און ער שטעלט אים אַזעלכע האַרבע פראַגעס. די אויגן האָבן זיך ביי אים צלויכטן, די שטים קלינגט מיט פרייד).

— דער ענטפער אויף דער פראַגע ליגט אין עצם סיפור־המעשה אין חומש, נאָר עס פאָדערט זיך אַביסל פאַרטיפונג אין די פאַרבאָרגענע מיינונג און די פולע וויכטיקע אָנצוהערעניש, וואָס דער פאַרצייל אַנטהאַלט. ווי אַלע חומש שילדערונגען איז ער קאַרג אויפן וואָרט. ער באַנוצט זיך מיט אַ וואָרט־אָנווונק דאָרט, וווּ עס פאָדערט זיך אַ ברייטע באַשרייבונג־אָפּהאַנדלונג.

אָט־דער גן־עדן ספּור־המעשה האַלט אין זיך אַ ים פול מיט חכמה. ער פאַרמאָגט א לערע, אַ באַלויכטונג וועגן דער וועלט און וועגן דעם מענטשן, און דער'עיקר'שט פאַרנעמט ער זיך מיט דער יסוד־פראַגע פון דער מענטש־לעכער זעל, מיטן מענטשנס באַוווסטזיין.

מיר וועלן זיך אָנשטרענגען פאַנאַנדערצודריבלען אָט־דעם פאַרצייטיקסטן

ישראלישן געדאַנקן־קגויל, וואָס טראָגט אין זיך דעם עצם מהות פון ישר־אלישן באַנעם.

שלמה: איך האָב געוווסט אַז די שריפט וועט דינען בלויז ווי אַן אַריינפיר צו דעם וואָס מיין רבי וועט מיר זאָגן און איך שלינג ממש די ווערטער וואָס קומען אַרויס פון מיין רבינס מויל. יעדעס וואָרט אַ פּערל.

נתן: מיר טוט גרויס הנאה וואָס דו, שלמה, מיין טייערער תלמיד, נעמסט עס אַזוי אויף און שאַצסט עס אַזוי הויך, ווען אפילו דו איבער־שאַצסט עס (א פויזע). אלהים איז זיך מתעסק מיט שאַפן צוויי־איקייטן פון אומבאַשטימטע כלומרשטע איינהייטן. ער וויל אַריבער פון דעם אומ־באַשטימטן צו דעם באַשטימטן. ער ברענגט אַרויס הימל און ערד, ליכטיקייט און פינצטערניש, וואַסער און יבשה, זכר און נקבה. ד דאָזיקע צוויי־קייטן זענען אויס צו זיין שוואַנגער מיט צוויסטיקייטן, פיינטשאַפט, וועלכע דער אייגענער אלהים פאַראיינט און פארשלומט נאָך דער מעשה פון אָפּ־שיידונג. און די מוסטער־גירסא פאר אלהימס טואונג איז דער פסוק־זאָג: „און עס איז געווען אָוונט און עס איז געווען פרימאָרגן — איין טאָג". ליכט איז אָפּגעשיידט פון חושך, און דאָך ווערט פוןביידן, פון ליכט און פינצטערניש איין זאַך, איין מהות, אַן אחד, אַ טאָג, אַ מעת־לעת. אַזוי אויך די שפּעטערדיקע אָפּטיילונג, „און זיי ווערן איין לייב". דאָס מענלעכע און דאָס ווייבלעכע זיינען געשטימט פיינטלעך איינס צו דאָס אַנדערע. און דאָך ווערט פון אָט־די צוויי מהותן איין זאַך, איין לייב. און אַזוי ווערט דאָס לעבן פאַרגעזעצט.

די טואונגען פון אלהים באשרייבט אויפן געניוסטן שטייגער דאָס באַלערנדיק וואָרט „ויבדל", און ער האָט אָפּגעזונדערט. אלהים שאַפט אָפּ־געזונדערטקייטן, אָפּשיידונגען, מחיצות. ער האַלט אין איין פונאַנדערנעמען, אָבער דערנאָך קומט דאָס צוזאַמענבינדן. נאָך דער צעגלידערונג קומט דאָס צוזאַמעננעמען אין איין קערפּער.

אָט־דער „ויבדל" איז אַ זייער וויכטיקער „כוח־הפועל". אדאַנק אים ווערן געשאַפן פאַרהעלטענישן, ווייל אלהים, לויט זיין מהות נאָך איז אַן אַל, אַ באַציונג אַ „צו", אַ פאָרם פון שייכותן.

און, צום סוף, נאָך אַלע „ויבדל"ס, קומט דער פאָלגנדיקער זאַץ: „און עס איז געווען אָוונט און עס איז געווען פרימאָרגן — איין טאָג, איין צייט. די איינהייט שטייט העכער און איז פיל וויכטיקער פון אלע אָפּגעזונדער־קייטן. און אין דעם איין טאָג ליגן איינגעוויקלט אַלע טעג ביזן סוף פון די טעג, ווייל אלע טעג האַלטן אין זיך בלויז איין טאָג און דווקא און טאַקע

דעם ערשטן טאָג. „ויבדל אלהים" דאַרף מען פאַרטייטשן אַזוי ; „דער אלהים האָט אָפּגעזונדערט, האָט אָפּגעשאָפּט די אָפּטיילונג, דעם סאַמע „ויבדל", ער האָט באַזייטיקט די מחלוקת, כדי זיי זאָלן ווערן אַלע גאַנץ, איין גאַנצקייט.

דער „ויבדל" איז בלויז א פאַראויסגייער פון אחד, ער גרייט צו די פולע פאַראייניקטקייט.

דאָס איז דער אלהים, דער שאַפער פון די צווייאיקייטן פון די פאַר־העלטעניש. אָבער יהוה שטעלט פאַר מיט זיך די פולע שלימותדיקע איי־ניקייט, די איינאיינציקע אַלגעמיינערונג. די געהיימעניש פון שם־הויה באַטייט די פאַראייניקונג פון אלע צדדים.

צווישן אלהים און יהוה עקזעסטירט כמעט ווי א מין צעטיילונג פון דער ארבעט. אלהים פארנעמט זיך אין די „זעקס ערשטע טואונג־טעג" מיט דער צעגלידערונג, מיט דער פאַראויסגייענדקער צענעמונג, בשעת יהוה איז דורכאויס צענויפשטעלונג, צענויפהאַלטונג און פאַרזעלביקונג.

אָבער, אין תוך געגומען, טוען ביידע איין זאַך. אלהים און יהוה דערגאַנצן קעגנזייטיק איינער דעם אַנדערן און שאַפן איין אלגעמיינעם פאַרהעלטענישן בונד, אן אויבערשטן אַלצאַריינגעמענדיקן קנופּ, א מין אחד.

„און איר וועט זיין ווי אלהים, די וויסער פון גוטס און שלעכטס".

אלהים איז דאָ גענומען אין לשון רבים. דאָס איז דער אומגליק. דאָ ליגט אַ צווייאיקייט. דער אמתער השם, דער מהות פון רבונו של עולם, איז דער אחד, זיין נאָמען איז דער אנוכי, דער איך, דער „אני והו", א י כ ע ר וואָס איז ז י כ ע ר. ער איז די איינציקע איניקייט און זיכערקייט. דער אני־והו איז א גאַנצקייט.

שלמה: (קען זיך ניט איינהאַלטן פון התפעלות און האַקט אים איבער) וווּנדערבאַר ! פלאי־פלאים ! ערשט איצט נעם איך פאַרשטיין דעם טיפן מיין פון אדמ׳ס פאַרפאַסונג.

נתן: (איז ממשיך, ווי ער וואָלט ניט געהערט שלמהס אויסרוף) :

— יהוה, אני־והו, איז א לערע מכוח שלימות און אחדות, וועלכע ווערן פארווירקלעכט פונאינווייניק, ווי אן אינערלעכע פולע פולקייט און ווי אַזעלכע ווערט אָט־די שלימות דער קוואַל, אַרויסגוס און אַריינגוס פון אַלדאָס גוטס, און ווייסט ניט פון קיין שלעכטס. אַלץ וואָס השם טוט איז צום גוטן פון דער וועלט און פון דעם מענטשן. קיינמאָל פאַרזעלביקט ניט יהוה זיין שם און מהות מיט שלעכטס. דעריבער דאַרף אַ מענטש ווען ער לייענט די תורה, אָנהויבן מיט אַ גוטער זאַך און אויסלאָזן מיט אַ

גוטער זאַך. דער השם איז די עצם גוטסקייט. ער איז דער מקור פון לעבן און גוטסקייט און פאַרגעניגן... באמת קען קיין שלעכטס ניט אַראָפּנידערן פון אויבן. „און אלהים האָט געזען אַז עס איז גוט". „און אלהים האָט געזען אַז אַלץ, וואָס ער האָט געמאַכט, איז זייער גוט".

דער גאַנצער באַשאַף שטייט אונטערן צייכן פון פולער גוטסקייט. אַלץ איז גוט, ווי עס באַדאַרף צו זיין. גוטסקייט איז ניט קיין צופעליקער יסוד אין דער וועלט, אין דאַזיין. די נשמה פון דער וועלט איז דער „כי טוב". גוטסקייט איז די ווירקיקסטע ממשותקייט אין גאַנצן באַשאַף. אין די טיפע־נישן פון דער ווירקלעכקייט איז ניט פאַראַן קיין שלעכטס, קיין רשעות. ווייל שלעכס איז אַ פועל־יוצא פון דער צעשפּאַלטונג, אַ צעשפּאַלטונג וואָס קומט פאָר אין מענטשלעכן באַוווסטזיין, אַ צעשפּאַלטונג וועלכע איז אייגנטלעך דאָס באַוווסטזיין פון מענטשן. דער עצם מהות פון מענטש־לעכער דערקענטעניש.

דער סיפור המעשה דערציילט אונדז מכוח דער צעשפּאַלטונג אין דער נשמה פון מענטשן. אַ צעשפּאַלטונג וואָס איז דער פונדאַמענטאַלער שטריך אין איבערגאַנג פון זעלבסט־גלויבן צום זעלבסט־באַוווסטזיין, אַ צעשפּאַל־טונג, וואָס הויבט זיך אָן מיט דערקענטעניש, מיט געוויר־ווערעניש. מיט וויסן, מיטן „עץ־הדעת". „מחמת דער בוים פון וויסן גוטס און שלעכטס איז אַ צעטיילונג". עס קען ניט געמאַלט־זיין קיין וויסן אָן אַ צוויאיקייט, אָן אַ צעטיילונג אויף אַ „ווייסער" און אַ „באַוווסטע זאַך". עס איז עפּעס וואָס איז ענלעך צו דער געשלעכטלעכער צעטיילונג און באַהעפטונג. אָט די נשמה צעשפּאַלטונג רופט אַרויס אַ צעשפּאַלטונג איבער דער גאַנצער באַרירונג־ליניע פון וועלט און מענטש.

שלמה: די דערקלערונג איז אַזוי טיף און דאָך אַזוי קלאָר, און דערצו אַזוי דערהויבנדיק און פאַרכאַפּנדיק, אַז איך האָב ניט קיין ווערטער צו באַדאַנקען מיין רבין און צו באַוווּנדערן זיין טיפע חכמה. איך וואָלט בלויז וועלן פרעגן ווי אַזוי פּאַסט זיך אַהער אַריין די שטראָף, דער טויט.

נתן: די שטראָף איז גאָר קיין שטראָף ניט. עס איז אַ „מדה כנגד מדה". די טואונג פון מענטשן, באַלוינט אים און באַשטראָפט אים. עס איז אַ טואונג און אַ קעגנטואונג, ניט מער. מיר רופן עס שטראָף, אין־דער־אמתן איז עס ניט קיין שטראָף אין פשוטן טייטש פון וואָרט, נאָר אַן אומפאַר־מיידלעכער אַרויסקום פון די טועכצן פון מענטשן, וואָס פאָלגט זיי נאָך.

שלמה: דערקלער עס מיר, ליבער רבי, אַ ביסל ברייטער.

נתן: זיי האָבן געגעסן פון עץ־הדעת, פון בוים פון וויסן, גוטס און

שלעכטס, און אַזוי אַרום האָבן זיי באַשאַפן דאָס שלעכטס. און זיי האָבן געליטן פון דעם שלעכטס, פון דער טואונג פון זייערע אייגענע הענט. זיי האָבן טועם געווען פון דער פרוכט, וואָס וואַקסט אויפן בוים פון צעטיילונג, פון צעצווייאונג, פון גוטס און שלעכטס. און די שטראָף איז ניט קיין זאַך פון נקמה, פון ווען זיך אָפּרעכענען מיט די, וואָס פאַרמעסטן זיך קעגן דעם אויבערשטן „דעספּאָט", און ווילן ברעכן זיין אויסשליסלעכע חזקה אויף וויסן, איינגעמען זיין שטאַרקסטע פעסטונג. ניין, ניט דאָס לערנט אונדז דער סיפּור-המעשה אין חומש בראשית. די שטראָף איז אַ פּועל-יוצא פון זייער אויפפיר. ווי נאָר די פּאָרלעך קומען אַריין, טרעט אַריין דאָס פּאָרל פון לעבן און טויט, וואָס איז דאָס אייגענע פּאָרל פון גוטס און שלעכטס. גוטס איז לעבן, שלעכטס איז טויט. „זע! איך האָב געגעבן היינט צו דיר דאָס לעבן און דאָס גוטס, און דעם טויט און דאָס שלעכטס". דער טויט קומט אַריין דורך דער אָפענער אויפגעבראָכענער טיר פון דער דערשיינונג פון די זיווגים. דער טויט קומט ניט איינער אַליין. ער ברענגט, ווי זיין שטייגער איז, אַ גאַנצע כאָפּטע מיט זיך: ווייטאָקן, געבורטס-ווייען, שוואַנגערשאַפט-שווערנישן, מאַטערניש, אַרבעט, פיינט-שאַפט צווישן מענטש און חיה, דעם געשלעכטער-קאַמף. „צו דיין מאַן איז דיין גלוסטעניש און ער וועט הערשן איבער דיר". די פרוי ווערט געשילדערט ווי די הויפט-שולדיקע אין דעם אומגליק-פאַל. מחמת זי מיט איר מאַן שטעלן פאָר מיט זיך אַ פּאָר, אַ צווייאיקייט. און אָט-די צעשפּאַלטונג, די צווייאיקייט פון די געשלעכטער ברענגען אַלע איבעריקע שלעכטע צווייענישן וואָס זיינען ווייענישן, געפּערלעכע דובליקאַטן: אמת און שקר, יאָ און ניין, רעכט און לינק, ליכט און שאָטן, טאָג און נאַכט, פאַרגעניגן און צער, פרייד און אומעט, גלעלכטער און געוויין, אַרבעט און רו, ליבשאַפט און האַס, און, דער'עיקר'שט, לעבן און טויט, אַלע קומען זיי אין ריי מיט דער געשלעכט-טאָפּלקייט.

אָט-די אַלע צווייאיקייטן פירן צו צוויסטיקייטן, צאַנקערייען, רייסע-רייען, צוזאַמענשטויסן, קעגנזאַצן פון וועלערס, באַגערונגען און האַנדלונגען.

שלמה: ערשט איצט הויב איך אָן צו פאַרשטיין וווהין דער שטן צילעוועט, וווהין ער שטרעבט מיט זיין פאַלשער וויסעניש. ער צעשפּאַלט דעם מענטשן.

נתן: אָבער כדי מיר זאָלן בעסער פאַרשטיין די שייכותן פון שטן צום אלהים, וועלן מיר דאַרפן לייענען, ווידער מיט קאָפּ, דעם ספר פון חנוכן, וואָס ווייס אַלע געהיימנישן און ער האָט באַקומען רשות פון השם

זיי צו אַנטפּלעקן צו אונדז, מענטשנקינדער. און דאָס ווילן מיר טאַקע טאָן מאָרגן גאַנץ פרי, „אויפן ניכטערן שכל״, אַזוי צו זאָגן.

13

נתן הנביא: איצט ווילן מיר זיך באַקענען מיט מגילות וואָס גיבן זיך אָפּ מיט די וווּנדערלעכע איבערלעבונגען פון דעם ערשטן פון אונדזערע דריי אבות, ד. ה. מיט דער געבורט פון אברהם אבינו, וואָס איז געווען דער ערשטער צו דערקענען דעם באַשעפער פון הימל און ערד. און פאַר דערדאָזיקער דערקענונג האָט ער געמוזט אויסשטיין רדיפות מצד דעם קעניג נמרוד, דעם מלך פון די כשדים אין שטאָט אור.

מיר ווילן לייענען די מגילות וועגן אונדזער שטאַם־פאָטער, מיט וועמען יהוה האָט געשלאָסן א בונד און וועמען ער האָט אויסגעפּרובירט צען מאָל.

שלמה: זייער גוט, טייערער רבי, ווער וועט פאָרלייענען?

נתן הנביא: מיר ווילן זיך בייטן, ווען איך וועל מיד ווערן, וועסטו מיך פאַרבייטן; און ווען דו וועסט מיד ווערן וועל איך דיך פאַרבייטן. און אַזוי ווי דו ביסט באַהאַוונט אין די מגילות, וועט דאָס שטודירן זיי ביי אונדז לאַנג ניט נעמען. זיי אַנטהאַלטן אַ סך היסטאָרישע באַשרייבונגען און פיל גרויסע געדאַנקען, וואָס פאַרבאַהאַלטן זיך הינטער סימבאָלישע מעשיות־לעגענדעס. דאָס זיינען אַזוי צו זאָגן, די סודות און אַנטוונקונגען, די סתרי־תורה, די פאַרהוילענישן, וואָס זיינען זיכטבאַר בלויז פאַר אַ גייסטיק־געשולטן אויג.

שלמה: איך בין זייער נייגעריק צו וויסן אַלע אייַנצלהייטן וועגן אברהמס לעבן און אויפטואונגען. ער איז דאָך דער ערשטער „ישראל״. וואָס האָט נאָך אפילו דעמדאָזיקן נאָמען אויף זיך ניט געטראָגן, נאר געהייסן „עברי״, ווייל ער איז געווען אויף איין זייט, אויף השם יתברכס זייט, בעת די איבעריקע מענטשן זיינען געווען אויף דער אנדער זייט, אויפן זייט פון געץ... וואָס קען זיין גרעסער און וויכטיקער ווי צו זיין דער ערשטער אַנטדעקער פון אַ נייעם באַנעם, אַ נייעם אויפפאַס פון השם, מענטש און וועלט.

נתן הנביא וויקלט פאַנאַנדער די מגילה און הויבט אָן לייענען אויפן קול מיט אַ ניגון:

אבא גארדין

מגילה א׳

נתן האָט פאַרענדיקט לייענען די ערשטע מגילה, און ניט וועלנדיק איבעררייסן, כדי דער איינדרוק זאָל ניט אָפּגעשוואַכט ווערן, האָט ער דערלאַנגט שלמהן די צווייטע מגילה און אים געבעטן, מיט אַ ווונק, ער זאָל גלייך אָנפאַנגען לייענען.

שלמה האָט גענומען די מגילה פון נתנס הענט, זי פאַנאַנדערגעוויקלט און אָנגעפאַנגען צו לייענען מיטן זעלביקן ניגון וואָס נתן האָט געלייענט.

מגילה ב׳

שלמה האָט פאַרענדיקט לייענען די צווייטע מגילה. זיינע אויגן האָבן געברענט ווי צוויי פאַקלען. ער האָט אויסגעשריען:

— וווּנדער איבער וווּנדער! דער צוזאַמענשטויס פון די צוויי העלדן, נמרוד און אברהם, איז דער אייביקער קאַמף פון קערפּער און זעל, שטאָף און גייסט, נייער געדאַנק און אַלטער איינשטעל. דאָך, רבי, וואָלט איך אים וועלן פרעגן אויף וועלכן שטייגער איז דער נס פאַרגעקומען און צי וואָלט אַזאַ נס געקאָנט פאַרקומען אויך אין אונדזער צייט?

נתן: איך וואָלט ניט וועלן מיר זאָלן אויפלאַנג מפסיק זיין צווישן דאָס לייענען איין מגילה און דער אַנדערער. און מיר האָבן נאָך אַ דריטע מגילה פאַרצולייענען. דאָך וועל איך דיר צוליב טאָן און זיך פאַרהאַלטן אויף אַ ווײַלע אויף דעם דערקלער פון דעם ענין נס. דער פייער האָט ניט געהאַט קיין שליטה איבער אברהם'ען, ווי אַזוי דערקלערט זיך עס?

שלמה: דאָס האָב איך טאַקע געפרעגט און געוואָלט הערן מיין רבינס דערקלערן.

נתן: איך וועל זיין אַזוי קורץ און צמצומדיק, ווי נאָר מעגלעך.

שלמה: איך בין בלויז אויערן. איך וועל ניט פאַרפעלן קיין איין איינציק וואָרט.

נתן: מיין זון, זיי וויסן אַז די וועלט מיט אַלע אירע קעגנשטאַנדן און פאַרקומענישן איז באַשאַפן געוואָרן מיט אַ זאָג, מיט אַ שפּרוך און מער ווי אַ זאָג און שפּרוך איז דאָ ניט פאַראַן. דאָס מיינט אַז אַלץ וואָס מיר נעמען אויף מיט אונדזערע חושים און אַלץ וואָס מיר באַנעמען מיט אונדזער פאַרשטאַנד איז, באמת, איין פאַרקערפּערטער שפּרוך, אַ „מאמר". א הסכם פון אונדז אַלעמען, פון אַלע ברואים, בהמות, חיות, און אינזעקטן אַריינגערעכנט. פייער ברענט ווייל מיר גלויבן און אָנערקענען אַז ער ברענט און פאַרצערט, און וואַסער לעשט ווייל מיר גלויבן אין זיין לעשעניש־קראַפט; ווען מיר גלויבן פאַרקערט, וואָלט רעכט געווען פאַרקערט, אַז

וואַסער זאָל ברענען און פייער זאָל לעשן. און דאָס זעלביקע בנוגע אַלע אַנדערע זאַכן און פאַרלויפעניש.

דער יחיד־מענטש קען זיך ניט שטעלן קעגן דעת־הקהל, ער קען זיך ניט איינרייסן מיט דעם אַלגעמיינעם הסכם, מיט דער אָנגענומענער קאָנווענציע. אַלע דערשיינונגען און פּראָצעסן זיינען ניט מער ווי אָנגענומעניקייטן, באַדינגונגען, אַזוי צו זאָגן אָפּמאַכעניש. דער איינצלנער קען ניט אַרויסטרעטן קעגן דער וועלט, סיידן ער באַזיצט אין זיך אַזויפיל רעכטפּערטיקן שטאַרקן ווילן, אַז ער זאָל זיין אימשטאַנד זיך אַריינצולייגן אין דער קעגנגעזעצטער וואָגשאָל און אַריבערוועגן אַלץ און אַלעמען. און ווען ער טוט עס, דעמאָלט פּאַסירט מיט אים אַ נס. דאָס מיינט אַז ער שאַפט אָפּ דעם הסכם, די אַלגעמיינע צוגעבעניש, די אָנערקענטע באַדינגונג.

אַזאַ ווילן מוז מען זייער לאַנג פלעגן און איבן. אָט־דער ווילן מוז זיין, על פּי זיין עצם מהות, אַ רעכטפּערטיקער. אַ רשע קען אַזאַ ווילן ניט באַזיצן, וואָרעם ער איז דאָך אַ בינטל גלוסטעניש, וועלכע ער קען ניט בייקומען, טאָ ווי אַזוי וועט ער קענען באַצווינגען די וועלעניש פון דער גאָרער וועלט, פון אַלע אַנדערע באַשעפעניש. ווען ער קען ניט גובר־זיין, באַהערשן און איינצוימען די גלוסטעניש און ליידנשאַפטן פון זיין אייגענעם קליינעם קערפּער, וועט ער דאָך אַלע ליידנשאַפטן און גלוסטעניש פון אַלע קערפּערס אַוודאי ניט קאָנען איינגעמען און לענקן וווהין ער וויל. ווען ער קען ניט אַראָפּשלינגען איין טראָפּן וואַסער, וועט ער דען קענען אויסטרינקען אַ גאַנצן עמער וואַסער?! אז ער קען ניט אויפהויבן איין שטיינדל, וועט ער דען קענען אויפהויבן אַ גאַנצן באַרג אויסגעגאָסן פון פעלדזנשטיין?!

שלמה: איך באַגרייף מיין רבינס אויפפאַס בנוגע דער וועלט־אָרדע־נונג וועלכן ער האָט אַזוי קורץ און בילדלעך אַרויסגעבראַכט און מיר עס מסביר געווען. וואָס מיר איז קשה איז דאָס, פאַרוואָס האָבן פּאַסירט אָפּט נסים אַמאָל, ווי עס ווערט דערציילט אין פאַרשיידענע פאַרצייטיקע מגילות אָדער מינדלעכע איבערגעבענישן, און זיי פּאַסירן אַזוי זעלטן אין אונדזער צייט, פאַר אונדזערע אויגן, איז עס דערפאַר וואָס מיר, אונדזער דור, פאַרמאָגט ווייניקער צדיקים, בעלי־יכולת, ווי אַמאָליקע דורות האָבן זיי געהאַט, אָדער דאָ ווירקט עפּעס אַן אַנדער סיבה. און אפשר זיינען אַלע יענע פאַרציילונגען פון וווּנדער בלויז אויסטראַכטעניש וואָס זיינען באמת ניט קיין מעשים שהיו, נאָר מעשים שיהיו, ניט זאַכן וואָס האָבן פּאַסירט,

נאָר וואָס מיר וואָלטן וועלן אַז זיי זאָלן האָבן פּאַסירט און זיי זיינען ווונטש־אויסערונגען, וואָס קומען אנזאגן אַז אין דער ווייטער צוקונפט וועלן אָט־די באַגערעכישן ווערן שטיקער פון טאָגטעגלעכער ווירקלעכקייט. וואָס וועט מיין רבי זאָגן וועגן דעם?

נתן: די זאַך איז די, וואָס ווייטער מיר רוקן זיך אויפצוריק אַלץ לייכטער איז געווען צו צייגן ווונדער, דאָס הייסט ענדערן דעם אָנגענומענעם איינשטעל. מחמת דעמאָלט, גאָר אַמאָל פאַרצייטנס, איז ער נאָך ניט געווען אַזוי פאַרהאַרטעוועט, אַזוי פאַרפונדעוועט אין אַלגעמיינעם הסכם, אין אַל־באַשעפעניש צושטים, ווי ער איז היינט־צוטאָג. זאַכן זיינען דעמאָלט געווען בויגעוודיקער, נאָכגעביקער. וואָס נענטער מיר קומען צו די אָנפאַנגען, אַלץ ווייניקער באַשטימט זיינען קעגנשטאַנדן און געשעענישן.

שלמה: וואָלט מיין רבי זיין אַזוי גוט און מיר דערקלערן וואָס מיינט „באַשטימט".

נתן: דאָס מיינט פּשוט, אין ווערטערלעכן טייטש פון טערמין באַ'הסכם'ט, איינגעשטימט, אָפּגעמאַכט ביי אַלעמען אַז אַזוי מוז עס זיין און קען גאָר אַנדערש ניט זיין.

שלמה: מיינט מיין רבי צו זאָגן אַז די באַשעפענישן גיבן אָפּ זייערע שטימען, און זיי באַשטימען אַלע זאַכן, וואָס קומען פאָר אין דער וועלט, אין דער אַרומיקער סביבה. ציילט דען עמעצער די שטימען, די מיינונגען פון אַלע ברואים און געפינט אויס צו וואָס און אויף וואָס זיי זיינען מסכים און צו וואָס זיי זיינען קעגנעריש געשטימט?!

נתן: מע דאַרף זיי ניט ציילן און מע קען זיי ניט ציילן, מחמת זייער צאָל שטייגט אריבער יעדן חשבון. זיי זיינען אומענדלעך. אָבער סיי אין זייערע מעשים, סיי אין זייערע שפּירונגען און סיי אין זייערע געדאַנקען, ווען עס רעדט זיך וועגן מענטשן, גיבן זיי צו, זאָגן זיי אַרויס אַז זיי נעמען אָן דעמדאָזיקן באַשטימטן איינשטעל, דעם סדר־העולם.

אַלץ, מיין זון, שלמה, איז אַ פראַגע פון ווילן און בלויז פון ווילן און עקשנות, איינגעשפּאַרטקייט און אָנשטרענג. אין אַ גרויסן צדיק איז אָנגעזאַמלט אַ סך ווילנסקראַפט. דער אמתער צדיק איז אַ גרויסער בעל־רצון און ממילא, אַ גרויסער בעל־יכולת. זיין ווילן פאַלט צוזאַמען מיט דעם העכסטן פיינסטן ווילן, פאַר וועמען אַלע נידעריקערע ווילנס, שוואַכערע וועלענישן ווערן בטל. און ער באַזיצט דעם כוח איבערצושאַפן דעם באַשטאַנד וואָס איז בלויז אַ באַגאַנג, אַ שטראָם, אַ פליסעניש. די גאַנצע

עקזיסטענץ איז אַן אינזיסטענץ, עס איז אַ פראַגע פון צושטיין, באַשטיין אויף עפּעס און בשום אופן ניט נאָכגעבן.

און דאָס האָט אברהם געטאָן ווען ער האָט זיך געשטעלט קעגן דער גאַנצער געצנדינערישער וועלט מיט אַלע אירע געצן און געצנדינער.

שלמה: דער לעצטער געדאַנק פון מיין רבין איז מיר ניט אינגאַנצן קלאָר: וואָס מיינט דער העברער ווילן און וואָס באַטייט דער נידעריקער ווילן.

נתן: דער העברער ווילן טראָגט מיט זיך און אַנטהאַלט אין זיך מער הסכמדיקייט, מער האַרמאָניע, איינשטימיקייט און שלום צווישן אַלע באַשעפענישן און זאַכן וואָס אין דער וועלט. אָבער אונדזער הפסקה האָט זיך שוין צו לאַנג פאַרצויגן. מיר וועלן זיך אומקערן צו אַט־דער פראַגע נאָך עטלעכע מאָל שפּעטער. אַצינד לאָמיר אָנגיין מיטן לייענען די דריטע מגילה.

נתן נעמט די דריטע מגילה און פאַנגט אָן לייענען אויפן קול:

מגילה ג׳

נתן ענדיקט דאָס לייענען.

שלמהן פאַרדריסט וואָס דאָס לייענען האָט זיך געענדיקט.

שלמה: איך וואָלט וועלן אַז דאָס לייענען זאָל זיך ציען און ציען גאָר אָן אַ סוף.

נתן: שלמה, אויך די שענסטע געשיכטע האָט אַן אָנפאַנג און, ממילא, קומט זי צו אַ סוף.

14

שלמה: די געשיכטע האָט אַ גוטן סוף; און אַזוי האָבן זיך געדאַרפט ענדיקן אַלע געשיכטעס. דער גערעכטער דאַרף אַרויסקומען דער זיגער.

ביי שלמהן באַווייזט זיך אַ שמייכל אויף די ליפּן און מיט גרויסער ענוות און ליבשאַפט, וואָס שטראַלט אַרויס פון זיינע אויגן, רופט ער זיך אָפּ: — ליבער רבי, איך ווייס כמעט וואָס דער לערער גייט מיר זאָגן, וואָרעם ער האָט שוין מיט מיר עטלעכע מאָל באַרירט די פראַגע. איך וויל אָבער זיך בעסער פאַנאַנדערקלייבן אין דער פאַרוויקלטער און פאַרפלאָנטערטער דערשיינונג.

ווען מ׳ברענגט אַרויס אַ געדאַנק מיט קלאָרע און פּינקטלעכע ווערטער,

ווערן צווײ כנגדיקע פּועל־יוצאס דערגרייכט אויף־אַמאָל: אי דער געדאַנק ווערט פאַרשאַרפט, אי ער ווערט צעשעדיקט. ביידע זאַכן פּאַסירן, וואָרעם דער נאַטירלעכער און גינציקסטער צושטאַנד פון אַ רעיון איז זיין אומ־קלאָרקייט, זיין נעפּלהאַפטיקייט, מטושטשדיקייט. ווען ער ווערט אינגאַנצן קלאָר און עקזאַקט, ווערט ער ערשט פאַלש טיילוויז, דאָס הייסט, אומ־ווירקלעך, אומהאַפטיק, ער פאַרלירט זיין זאַפטיקע חיות. דאָס לעבן, ווי דער גאַנצער באַשטאַנד, איז תהו־ובהודיק, און אַזוי מוז אויך זיין דער פאַרשטאַנד, וואָס איז אַ טייל פון גאַנצן באַשטאַנד. און פּונקט אַזוי כאַ־אָטיש, ניט צו גוט איינגעסדרט, מוזן זיין אויך די געדאַנקען ביי דעם מענטשן, דעם בר־דעת. ווי זאָגט אונדז דער פּסוק אין ׳בראשית׳? „און די ערד איז געווען תהו־ובהו און פינצטערניש איבער דעם געזיכט פון אָפּגרונט, און דער גייסט פון אלהים שוועבט איבער דעם פּנים פון די וואַסערן״. ווייטער פון דעמדאָזיקן צושטאַנד קען קיין באַשאַף ניט גיין. און ווען דער אלהים האָט געזאָגט: זאָל זיין ליכט!״, איז טאַקע געוואָרן ליכטיק, אָבער די פינצטערניש איז ניט באַזייטיקט געוואָרן, זי האָט בלויז אַצינד געקראָגן דעם נאָמען — נאַכט.

נתן הערט זיך אויפמערקזאַם צו צו שלמהס קלוגע רייד, און ער קוועלט פון נחת, ווי אַ גערטנער ווען ער קוויקט זיך און פריידט זיך מיט די פּירות פון די ביימער, וואָס ער האָט אַליין פאַרפלאַנצט און געפלעגט. אָבער צו דער אייגענער צייט פילט ער עפּעס ווי אַ שטיקל פאַרדרוס איינגעוויקלט אין קנאה: פאַר דער צייט פון אַט־די היפּשע עטלעכע יאָר, וואָס ער האָט זיך אָפּגעגעבן מיט שלמהס דערציונג, איז דער תּלמיד אַזוי גרויס אויסגעוואַקסן, פון אַ קינד — אַן אמתער תּלמיד חכם, און ער, דער רבי, איז געבליבן שטיין כמעט ביי דעם פּונקט וו ער איז פאַרדעם געשטאַנען. ער איז ניט געוואַקסן, און אפשר נאָך צוריקגעגאַנגען. אים פעלן די פילע יאָרן וואָס ער וואָלט פאַרבראַכט אין התבודדות. און ווען אַ מענטש איז ניט איינגעשלאָסן אין איינזאַמקייט, פּרוש און מופרש פון דער וועלט, פון קאָנטאַקט מיט די מיטמענטשן, וועט דאָס השם־וואָרט צו אים ניט קומען. עס קומט בלויז צו יחידים ווען זיי געפינען זיך אין שטרענגער אָפּגעזונדערטקייט, ווען דער מענטש בלייבט מיט זיך אַליין אָן קיינעם.

שלמה נעמט ניט אַראָפּ זיינע בליקן פון נתנס געזיכט. ער שפּירט וואָס עס קומט איצט פאָר אין נתנס געמיט. ער גיט אַ לייכטן זיפץ, ער פילט זיך שולדיק אַ גרויסן חוב צו זיין רבין, אַ חוב וואָס ער וועט קיינמאָל

ניט קענען באַצאָלן. נתן האָט אַ גרויסן טייל פון זיך מקריב געווען אויפן מזבח פון זיין, שלמהס, אַנטוויקלונג. און ווי יעדער עכטער קרבן איז עס אַ בראַנדאָפּער, פאַרצערט און אַוועק מיטן פייער און אויך מיטן רויך.

נתן און שלמה שוויגן, קוקן זיך אָן, און פילן זיך אַביסל אומהיימלעך פון דעם באַוווסטזיין, אַז זיי פאַרשטייען זיך, אַז זיי טיילן זייערע געדאַנקען און געפילן; און דאָס מאַכט זיי אומרויק. ביידע באַגרייפן אַז אַזאַ צושטאַנד פון זעלן־שותפות וועט פיל לענגער ניט קענען אָנגעהאַלטן ווערן, זיי וועלן אינקורצן זיך דאַרפן שיידן, זיך אָפּטיילן איינער פון אַנדערן. דער תלמיד וועט באַלד ניט נאָר אָניאָגן, אין אַ געוויסער בחינה, דעם רבין, נאָר אים אויך אַריבעריאָגן. נתן דערמאָנט זיך אין דעם שמועס, וואָס ער האָט געהאַט מיט בת־שבען וועגן אַנטווינען אַ קינד און די ווידעראַנאַנדיקע געפילן פון דער מוטער, וואָס קלייבט נחת פון קינדס וואַקסן און האָט שברת־לב פון זייער צעשיידן זיך, אין אַ געוויסן זינען. יאָ, עס האַלט קרוב צום סיום פון דער גאַנצער פרשה פון שלמהס־חינוך. און דער שלוס דאַרף דורכגעפירט ווערן מיט גייסטיקער פייערלעכקייט. ווען דער נייער דור קומט אויף, מוז דער אַלטער דור אָפּטרעטן אים זיין פּלאַץ, אַוועקגיין פון דער וועלט... און ווען אַ תלמיד וואַקסט אויס, דאַרף דער רבי זיך צוריקציען און גייסטיק אָפּטרעטן...

נתן ווענדט זיך צו שלמהן:

— מיין טייערער שלמה, אָט־די געשפּרעכן אונדזערע זיינען, ווי איך פיל, די לעצטע, אָדער קרוב צו די לעצטע, און דעריבער האָב איך באַשלאָסן, זיך און דיך, ניט צו שאַנעווען. איך וועל זיך אויסשעפּן ביזן סאַמע דעק און דערנאָך אַוועק אין מיין רו אַריין, און בלייבן מיט מיין איינזאַמקייט, וואָס איז מיין בעסטער און געטרייסטער פריינט.

שלמה לאָזט די באַמערקונג פאַרבייגיין. ער שוויגט מיינפּול אַ קורצע ווילע, פאַרטיפט אין די אייגענע געדאַנקען. דערנאָך רופט ער זיך אָפּ:

— מיין ליבער רבי, הייסט עס מיר האַלטן ביי דער פראַגע פון געצנדינסט...

נתן ענטפערט גלייך אָפּ:

— יאָ, שלמה, דאָס איז אַ גאָר וויכטיקער ענין. דער קאַמף קעגן געצנדינסט פילט אויס דעם אינהאַלט פון גאָר אַ סך פון אונדזערע הייליקע מגילות. קעגנערשאַפט צו געצנדינסט איז דער גרעסטער אויפטו פון די עברים ביז אויף היינטיקן טאָג.

15

נתן הויבט אָן זיין געשפּרעך מיט שטילע אָבער קלאָרע טענער:

— מיין טייערער שלמה, אַזויפיל הויפּט־געדאַנקען און ביי־געדאַנקען זיינען פּאַרזייט אויף די פעלדער פון די מגילות, וואָס מיר האָבן נאָר־וואָס געלייענט אַז עס איז מיר שווער זיך צו באַשליסן מיט וואָס און פון וואַנענט אָנצופאַנגען.

שלמה, דו האָסט פריער אינקורצן אָנגעמערקט וועגן קלאָר מאַכן אַ רעיון, וואָס ווען מ'מאַכט אים קלאָר, ווערט ער ערשט אומקלאָר אין זיין גאַנצער מכלומרשטער קלאָרקייט. ער פאַרלירט זיין אומשולדיקע עכטקייט. אַט־די הערה דיינע האָט פיל צו טאָן מיט דער אָנגעלעגנהייט פון געץ און געצנדינסט. געצנדינסט האָט אונטער זיך אַ טיפן יסוד אין דער מענטש־לעכער זעל. ווען אברהם, אונדזער פאָטער, האָט דער ערשטער אויפ־געהויבן אַ האַק און גענומען מיט איר ברעכן די געצן, האָט ער, באמת, אויפגעהויבן זיין האַנט אויף דעם גאַנצן איינשטעל פון דער וועלט און אויף אלץ, וואָס די וועלט אַנטהאַלט אין זיך. דער קריג קעגן געץ האָט אַן אָנהויב, ער וועט, אָבער, קיין סוף ניט האָבן, וואָרעם עס איז אַן אויפגאַבע, וואָס פאָדערט אַן אייביקייט פאַר איר גרינטלעכער דורכפירונג. אַרום אונדז, ווו מיר זאָלן זיך ניט אַ קער טאָן, שטייען אויפגעריכט געצן, דאָס מיינט אויסערלעכע קעגנשטאַנדן. דער קאַמף קעגן געץ איז אין תוך גענומען, אַ קאַמף קעגן אַלדאָס אויסערלעכע און פאַר דאָס אינערלעכע וואָס אינעם מענטש, מיט אנדערע ווערטער, עס איז אַ געראַנגל פאַרן זיך און קעגן דער זאַך, פאַרן געדאַנק קעגן דעם וואָרט־אויסדרוק, קעגן יעדער פאָרם פון עקספּרעסיע.

דער פולער זיג פון אברהמען וואָלט באַדייט דער זיג פון דער זעל און גייסט פון מענטשן איבער דער וועלט פון קערפּערס און שטאָפן. די גאַנצע וועלט ווי מיר זעען זי מיט אונדזערע פליישענע אויגן איז, באמת, איין שטיק עבודה זרה, איין גרויסער געץ, ווי עס ווערט דייטלעך און שאַרף אַרויסגעבראַכט אין חנוכס מגילה, אין דעם געשפּרעך פון תהו־ובהו.

אברהמס ניצחון, וואָס ער האָט אָפּגעהאַלטן איבער דעם פייער, איז אַ פאָרויסזאָג וועגן בייקומען און באַהערשן די כוחות פון דער נאַטור. דער פייער איז בלויז א סימבאָל, אַן אָנצוהערעניש, ער דינט אין דעמדאָזיקן פאַל ווי א משל. דער פייער פאַרברענט ניט אברהמען, מחמת דער פייער גופא איז אויך ניט מער ווי א געץ. וואָס עס ברענט אין אים איז, טיפער

באַגריפֿן דעם געדאַנק, די פֿאָרשטעלונג פֿון ברענעכץ. ער פֿאַרברענט ניט אברהמען, ווייל אברהם, אין זיין בחינה פֿון א שטיק פֿלייש און א שטיק לייב, א הויפֿן ביינער און אַ פּאָר קוואָרט בלוט, איז אַ געץ, וועלכן אברהם, דער גייסטיקער אברהם, האָט שוין פֿונפֿריער צעבראָכן און פֿאַרברענט.

און דאָס פֿאָלק, וואָס האָט אָנגענומען אברהמס גלויבן און לערע, וועט לעבן אייביק, ווייל זיי וועלן קיינמאָל ניט האָבן דורכגעפֿירט זייער שליחות בשלימות. זיי וועלן אייביק דאַרפֿן אָנגיין מיט זייער ארבעט פֿון פֿאַרלייקענען געצנדינסט. אַזוי ווי געצנדינסט פֿאַרמאָגט פֿאַרשיידענע שטופֿן און מדרגות, אַזוי אויך דער קאַמף קעגן אים. די שליחות פֿון די אברהם־קינדער וועט קיינמאָל ניט קריגן קיין פֿולע פֿאַרקערפּערונג. זי אַליין וועט ניט פֿאַרקערט ווערן אין אַ געץ, וואָס איז אַליין טויט און שפּרייט אַרום זיך טויט.

שלמה איז באַגייסטערט פֿון נתנס טיפֿן רעיון.

— מיין רבי מיינט צו זאָגן אַז מיר, די קינדער־נאָכפֿאָלגער פֿון אברהמען, וועלן לעבן אייביק, כּל זמן אין אונדז לעבט און ארבעט דער גייסט פֿון ערשטן געצנברעכער, פֿון אברהמען. עס איז אַ גרויסער געדאַנק, און ער טאָר אויך אינפֿולן ניט ארויסגעבראַכט ווערן, אניט וועט ער ווערן אַ שטיק געץ און שטאַרבן. ער וועט ווערן אַ שטיק עבודה זרה. דעם רבינס אויפֿפֿאַס און אויסטייטש פֿון די איבערגעלייענטע דריי מגילות איז וווּנ־דערשיין און טיף־אמתדיק.

נתן איז אַנטציקט פֿון שלמהס פֿלינקער תּפֿיסה.

— אוודאי אַזוי, שלמה, אַ געדאַנק דאַרף תּמיד בלייבן צאַפּלדיק און לעבעדיק, און זיך קיינמאָל ניט שיידן מיט זיך אַליין. ער דאַרף בלייבן אין זיין אַינערלעכער אומבאַרירבאַרקייט, זיך ניט איבערגעבן אינגאַנצן אָן אָפּהאַלט, צום וואָרט־געץ. ער דאַרף אַזוי זיין, און אין דער צוקונפֿט וועט ער אַזוי זיין. אָבער לעת־עתּה קען ער עס ניט באַווייזן. אונדזערע געדאַנקען קענען ניט זיין אַזוי אויסגעהיט און אָפּגעהיט. זיי מוזן אונטער־זינדיקן. מיט יעדן וואָרט וואָס מיר ריידן ארויס, מיט יעדער טאָט וואָס מיר טוען, וואָס איז דאָך, קודם למעשה, געווען פֿאַרטראַכט פֿון אונדז און זיך געפֿונען אין די באַהעלטענישן פֿון אונדזער האַרץ, געהירן אָדער „נירן", אַזוי צו זאָגן, — שאַפֿן מיר געצן, איך מיין פֿאַרקערפּערונגען. מיר נעמען עדאַנקען און ארבעטן זיי איבער אין שטיקער חומר, אין שטאָפֿן.

דער אמת איז, אָבער, אַז דעם עצם געדאַנק אין זיין אינערלעכער

פולשטענדיקייט קענען מיר באין־אופן ניט אַרויסברענגען. ער בלייבט אומדערגרייכט. ער איז אַ טייל פון דער ריינער זיכיקייט, אָן דעם צו־מיש פון געצלעכקייט, אָן דעם אידאָל פון וואָרט.

שלמה ברענט אַזש מיט התלהבות פון נתנס ווערטער. ער גיט זיך אַ ריס פון אָרט און פאַלט צו קושן נתנען.

— יעדעס וואָרט פון מיין רבין איז אויסצוקושן. אַט־דער געדאַנק, וואָס מיין רבי האָט אַצונד אַנטוויקלט, איז באמת אינספירירט פון יהוהן, פון אלהים, פון אברהמען.

נתן גיט צוריק שלמהן אַ קוש. ער בלייבט אָבער רויק, היט אָפּ זיין גלייכגעוויכט. ער דערלויבט ניט זיינע געפילן אים צו פאַרשווענקען.

— מיך רופט דאָס פאָלק — נביא. פון צייט צו צייט האָב איך טאַקע די הייליקע זכיה צו פאַרנעמען דאָס וואָרט פון יהוהן. איך האָב, אָבער, עד־היום, צו מיין באַדויערן, ניט זוכה געווען צו הערן דאָס אומדערהער־לעכע, איך מיין פאַרנעמען מיטן גייסטיקן אויער דעם געדאַנק פון השם, ניט בלויז זיין וואָרט.

על כן, מיין ליבער שלמה, עס זיינען פאַראַן מדרגות אין געצנדינסט. די פּראָסטע, גראָבע מגושמדיקע געצנדינער מאַכן זיך געמעלעכצן, אָפּ־בילדער, שניצעכצן און געקריצעכצן, וואָס ריידן צום אויג מיט זייערע פאָרמען, קאָלירן, און צו דער האַנט, צו אונדזער גאַנצן גוף, מיט זייער האַרטקייט, שטאַנדהאַפטיקייט, אַנטאַפּבאַרקייט. די אידעלע, פיינע געצנ־דינערס געברויכן דאָס וואָרט, וואָס רעדט צו זייער געהער. אַנשטאָט אָן איינפּאַכן שטאָפּישן געץ, פאַרמאָגן זיי אַן אויסגעאידלטן געץ — אַ דיבור, אַ מימרא, דער ראַפינירטער, געלייטערטער זון פון אברהמען, פון דעם געטרייען דינער פון יהוהן, וואָס איז אַן אינערלעכקייט, — באַהעפט זיך אין השם אָן וואָרט און אָן אָנרופעניש, מיטן פולן שוויגן, מיטן ריינעם געדאַנק. ער איז אין זיך פון דעם זיך־פאַר־זיך.

שלמה האָקט איבער נתנען מיט אַ פראַגע:

— פונוואַנעט קומען צו אונדז די געדאַנקען, פונוואַנעט נעמען זיי זיך?

שלמה וואָרט ניט אויף נתנס ענטפער, און ער איז ממשיך, מיט דער כוונה צו מאַכן זיין פראַגע קלאָרער:

— אַלץ איז פונאינעווייניק אין זיכקייט, אין פאַרזיכקייט, און דאָך האָב איך אַלע מאָל דאָס געפיל, אז מיינע געדאַנקען קוועלן ניט אָן אין מיר, נאָר קומען אַריין ווי עפּעס פונדרויסן. איך האָב דאָס מאָדנע געשפיר,

ווי איך וואָלט זיי פון־ערגעץ אַרויסשעפּן, אַרויסציען פון אַ ברונעם אָדער גאָך געגנויער, ווי זיי וואָלטן אויף מיר געפאַלן ווי אַ רעגן, און איך טרינק זיי, עלעהיי אַ בוים טרינקט די טראָפּנס פון רעגן אָדער טוי. און אפילו ווען איך וויל זיי גאָרניט האָבן, איך דערוואַרט זיי גאָרניט, קומען זיי אומגעבעטענערהייט; אַמאָל איינציקווייז, אמאָל אַ גאַנצע כאָפּטע זייערע, רייסן זיך אַריין מיט כּוח. דעם פאַרגלייך פון געדאַנק מיט רעגן האָב איך אָנטליען פון ליד „האזינו". דאָרט שטייט:

„זאָל טריפן ווי רעגן מיין לערנונג,

זאָל ריזלען ווי טוי מיין וואָרט" (דברים, ל"ב, ב').

אַלץ איז אין אונדז, און דאָך געפינען זיך אַפילו אונדזערע געדאַנקען ערגעץ אויסער אונדז, און זיי קומען צו אונדז ווי פון דער פרעמד אויף אַ באַזוך. זיי קלאַפּן אָן אין טיר פון האַרצן, און אויב מ'עפנט זיי ניט אַזוי גיך, ווי זיי וואָלטן וועלן מ'זאָל עפענען, רייסן זיי זיך אַריין ווי איבער־געוואַלד. זיי האָבן ניט קיין געדולד צו שטיין הינטער דער טיר און וואַרטן. זיי קומען ניט אַלע מאָל אָנגעקליידט אין לבוש פון וואָרט. אַמאָל זיינען זיי אינגאַנצן הוילע. מיר גופא זיינען דער אַלץ א י ן א ל ץ, און מ י ר א ל י י ן זיינען אויסשליסלעך אונדזער דרויסנדיקייט. איז דאָ ניט פאַראַן אַ מאָוימדיקער ווידערשפּרוך?

נתן ענטפערט אים, וועגנדיק און מעסטנדיק יעדעס וואָרט: — יאָ, זיכער, אַ ווידערשפּרוך. אָבער, שלמה, האָב איך דיך דען ניט געלערנט, אַז דער ווידערשפּרוך איז דער זאַלץ אין דעם מאכל, וואָס מיר רופן טראַכ־טעניש. און פּונקט ווי זאַלץ, דאַרף מען אים געברויכן זייער שפּאָרזאַם, אַניט מאַכט ער קאַליע דעם געריכט און מ'קען אים אין מויל ניט נעמען. דו האָסט זייער גוט אויפגענומען אָט־דעם ווידעראַנאַנד, וואָס געפינט זיך אין אונדז, אין אונדזער אויפפאַס. דו, שלמה, פאַרמאָגסט אַ קוואַל פון חכמה פון וועלכן דו שעפּסט אמתע קלוגשאַפט מיט אַן עמער. אין דיר לעבט די זעל פון אברהמען, אונדזער פאָטער, זי געפינט זיך דאָרטן אין שכנות מיט דער נשמה פון משה רבינו. דעריבער האָב איך טאַקע געזען, אַז דו זאָלסט זיך גרינטלעך באַקענען מיט די מגילות, וואָס באַשרייבן אברהמס אויפטואונגען און דערפאַרונגען.

— רעכנט ניט, מיין רבי, אַז אברהם לעבט אין יעדן זון פון ישראל, וואָס לייקנט אָפּ געצנדינסט? ווי נאָר מ'נעמט אָן יענעמס לערע, אַזוי גיך אָטעמט מען באמת אריין אַ טייל פון זיין גייסטיקן מהות.

— דו ביסט גערעכט, שלמה, אבער אין דיר געפינט ער זיך אינגאַנצן.

— אויב דאָס איז דער פאַל, דאַרף איך זיין זייער אָפּגעהיט, איך זאָל מיט מיין אויפפיר, חס וחלילה, ניט פאַרשעמען, אָדער פאַרשוועכן זיין הייליקן נאָמען...

נתן: — שלמה, לאָמיר זיך אומקערן צו דער פראַגע מכוח דעם מקור פון אונדזערע רעיונות.

מיר ווען פיל געווינען, ווען מיר וועלן נעמען משיג־זיין, אַז מחשבה איז ניט קיין פּראָדוקט, וואָס מיר פּראָדוצירן, וואָס מיר שאַפן מיט אונדזער אָנשטרענג, נייערט אַז עס איז פאַראַן אַ „מענטאַלע סובסטאַנץ", וואָס מיר באַאָבאַכטן, כאַפּן אויף, באַמערקן מיט אונדזער מענטאַלן אויג, וואָס מיר רופן געהירן, מוח, שכל, אינטעלעקט, פאַרשטאַנד.

ביי אַזאַ באַנעמונג ווערט אונדזער אינטעלעקט ענלעך צו אונדזערע חושים. ער איז אַ פונדאַמענטאַלער חוש ווי דהיינו דער אַנטאַפּ־חוש. אָבער ער איז מער דעליקאַט און אפשר טאַקע עלטער פון אַלע אונדזערע אַנדערע חושים, מחמת ער איז נענטער צו דער גאַנצקייט. ער איז ניט דיפערענצירט.

מיר דאַרפן קומען צו דער פאַרשטענדניש אַז אונדזער דענק־אָנשטרענג באַשטייט ניט אין שאַפן געדאַנק, נייערט בלויז אין אָ ב ס ע ר ־ ווירן אַ געדאַנק, און „אַרויפנעמען אים אויף אונדזערע כלים", דורך אונדזער אָנשטעלן אויף אים אונדזער אויפמערקזאַמקייט. מיר פאַנגען אים אַרויס פון ים פון מחשבות, וואָס ווי כוואַליעס אָדער רונצלעך טראָגן זיך פאַרביי. ביי יעדן מענטשן גייען דורך זיין געהירן טויזנטער־אויף־טויזנטער געדאַנקען.

די טעכניק אָדער קונסט פון דענקער, פון בעל מחשבות, באַשטייט אין דעם, וואָס ער נעמט אויף די „געדאַנקען־בשורה", וואָס קומט צו אים פון אַן אַנדער רעגיאָן, פון דעם מקור פון שכלדיקייט, וואָס איז מחשבה אין איר עצם מהות, אַ טייל פון זיכטום, פון יהוה.

באַוווסטזיין איז אַן אַטריבוט פון באַשטאַנד גענומען אין גאַר ברייטן פשט פון וואָרט, עס איז אַ פּראָדוקט פון איכטום־זעלבסטום. דער דענקער טוט ניט מער ווי באַאַרבעטן, ברענגען אין אָרדענונג, סיסטעמאַטיזירן, קולטיווירן אָט־דעם געגעבענעם מאַטעריאַל. מיר שאַפן ניט אונדזערע געדאַנקען, ווי מיר שאַפן ניט די איבעריקע קעגנשטאַנדן פון דער אויסער־לעכער וועלט. מע קען ריידן וועגן באַשאַף פון געדאַנק נאָר אין איין פשט. דאָס מיינט אַז מיר, ווי אַ טייל פון זיכטום וואָס שאַפט אַלץ, שאַפט, ממילא, אויך אונדזערע רעיונות און, ממילא, דעם געדאַנק פון שעפערישקייט.

דער דענקער איז אין דער בחינה פון אַ יוועליר, אַ דימענטן־שלייפער.

אַ גרויסער דענקער איז געגליכן צו אן אסטראָנאָם אדער אסטראָלאָג. ער אָבסערווירט די הימלען פון מחשבה. דער זיכטום דורך דעם אויסטערלישן פּראָצעס פון באזיכן דעם באזיך שאפט זיינע געזעצן, איינשטעלונגען. מיר אנטדעקן די דאָזיקע געזעצן וואָס די זיכהייט־זיכערקייט שאפט און מאניפעסטירט פאר אונדזערע אויגן, פאַר אונדזערע חושים און אונדזער פארשטאַנד.

אונדזער ארבעט אויף דעם געביט פון געדענקעריי איז גלייך צו אונדזער טעטיקייט אין אנדערע תחומים פון אָנשטרענג: מיר שאפן ניט קיין פיזישע קעגנשטאנדן. מיר באארבעטן דעם רויען מאטעריאל, וואָס מיר קריגן אַ פארטיקן אָדער מיר גראבן אים ארויס. דאָס אייגענע איז אמת בנוגע דענק־רוי־שטאָף.

מיר געברויכן דאָס וואָס די „נאטור" גיט אונדז אין אַ רויען צושטאַנד. מיר „ראבירן" דעם אוניווערס. מיר זיינען קאָנסומענטן. מיר, אין אונדזער בחינה פון קליין־איכן, זיינען נעמערס, ניט קיין געבערס. מיר טרינקען וואסער, מיר אוטיליזירן קרעפטן און שעפן זיי אויס, אויב זיי געפינען זיך אין אַ באגרענעצטער קוואנטיטעט און זיי לאָזן זיך אויסגעברויכט־ווערן. פון דער שטופע פון דורכאויסיקע קאָנסומענטן ווערן מיר נתעלה צו דער מדרגה פון פּראָדוצענטן. דאָס מיינט, מיר ברויכן אבער מיסברויכן ניט, מיר נעמען, אבער מיר גיבן אויך צוריק, אין אַ געוויסער מאָס. מיר באגרענעצן אונדזער אויסברענגעריי.

מיר נעמען רויען שטאָף, רויע כוחות און מיר באארבעטן זיי, קאָמבינירן זיי. דאָ קומען אריין אונדזערע מלאכות, האנטווערקעריי, משלח־ידן, אומנותן.

ווען מיר קומען צום „קעגנשטאנד" פון באוווסטזיין, פון דענקען, פון מחשבה׳נען, רעיונ׳עווען, האָבן מיר זיך איינגערעדט אַז די גאַנצע אַרבעט ווערט געטאָן פון אונדז. אַז מיר זיינען די אָריגינאַטאָרס פון דעמדאָזיקן אַקט. דאָס איז אַ גורלדיקער טעות. מיר זיינען קאָלעקטירער־סיסטעמאטיזירער, סיסטעמען־פּראָדוצירער. קלאסיפיצירער — און דאָס אויך אין אַ באגרענעצטער מאָס. דער רוי־מאטעריאל ווערט אונדז געגעבן, מיר געפינען אים אין באשטאנד־באגאנג ווי אַ גאנצטום. די עלעמענטן, די מחשבות, נעמען מיר אויף. מיר געפינען זיי צוגעגרייטע פאר אונדז.

וואָס איז באוווסטזיין ווען עס געפינט זיך אין אן עמבריאָנעלן

צושטאנד? עס איז אַ פאָרם פון א שייכות, אַ פאַרהעלטעניש. וואָס געפינט זיך אין באַשטאַנד. ד.ה. אין דעם באזאך פון דעם באזיך, געגנויער, אין זעלבסטום. אין אנוכי יהוה. מיר גענערירן ניט קיינע געדאַנקן, מיר שעפּן זיי אויך ניט ארויף פון אַפּגרונט פון כאאס פון תהו־ובהו ארויס. אונדזער אינטעלעקט איז דער חוש פון קאָנצעפּציע. קאָנצעפּציע איז אַ פערצעפּציע פון דער וועלט־נשמה. פון די וועלט אידייען, וואָס זיינען „אריינגעלייבט" אין בוזעם פון דעם אוניווערס, פון אלצטום, אלץ־מיטאַנאַנדערטום. דאָס וואָס די חושים זיינען פאר מאטעריעלע דערשיינונגען. דאָס איז דער שכל פאַר מענטאלע דערשיינונגען־פּראָצעסן. מיר, ווען ניט אויפגעפּאַסט ווי טיילן פון זיכטום, זיינען אין דער וועלט, פון דער וועלט, אַ טייל פון דער וועלט. דער באשטאנד „טראכט" וועגן זיך, שאַפט, שפּינט אויס זיינע באציונגען, און אין דעם באַשטאַנד, גענומען ווי אַ גאנצקייט, שטייט דאָס וויגעלע פון געדאנק. די וועלט דענקט, מחשבה'ט וועגן זיך, און מיר הערן אונטער אירע געדאנקען. דער וואָס באזיצט אַ בעסרן מענטאלן אויג, אַ שארפן חוש הראיה, אַ מער סענסיטיוון מוח, אַ מער פארשפיצטן, טיפער אריינדרינגענדיקן אינטעלעקט, אָט־דער אנטדעקט מער ווי עס קען באוויזן אַ וויניקער־באגאבטער, ארעמער אויסגעשטאטעטער אינטעלעקט.

דער חכם, דער דענקער, ווערט אינספּירירט פון דעם זיכטום דורך דער פארמיטלונג פון באשטאַנד, וואָס איז אַ באזאך פן אַ באזיך. אַ דענקער, אַ פילאזאף איז אַ שכלדיקער, אן אינטעלעקטועלער נביא, אַ פּאָעט איז אַן עמאציאָנאלער נביא. סיי פילאזאָפיע, עכטע חכמה, סיי פּאעזיע, עכטע שירה, זיינען פאָרמען פון נבואה.

די אָביעקטן פון דעם אוניווערס „דענקען". די וועלט ווי אַ גאנצע „דענקט". די געדאנקען בלאָנקען זיך ארום אין חלל פון דער ניט־דאָאיקער. ד. ה. ניט רוימיקער וועלט, און מיר נעמען זיי אויף. אבער ניט אלע מאָל נעמען מיר זיי. גאנץ אפט, נעמען זיי אונדז. זיי קלייבן אונדז אויס. זיי שטייען צו צו אונדז און לאָזן אונדז ניט אָפּ. זיי לייגן זיך אויף אונדז מיט כוח, ווי אַ לאַסט, פון וועלכער מיר קענען זיך ניט באפרייען. אַ שליחות ווערט אונדז אָנפארטרויט. דער נביא מאכט פון דעם קיין סוד ניט. ער זאגט אז ער איז געשיקט, ער איז אַ שליח. דער חכם, דער פילאָזאף שווייגט וועגן דעם. אבער אויך ער האָט אַ געפיל, ווי עפּעס באצווינגט אים, קומט אריין און באזעצט זיך אין זיין „מוח". פארנעמט דאָרט דעם אויבנאָן.

יעדע נייע אידייע קומט אומדערוואַרט, ווי אַ בליץ, וואָס שניידט

אדורך די פינצטערקייט פון דער נאַכט און צערייסט דעם חושך אויף פּיץ־פּיצלעך.

אונדזער ארבעט פון זעלבסט־פּערפעקציע איז הכשרה־ארבעט. מיר גרייטן זיך צו צו אונדזער שליחות־אויפגאבע. מיר מאַכן זיך ראוי און מוכשר אויפצונעמען אט־די שעפּטשונגען, די קול־דממה־דקהס פון דעם זיכטום, פון באשטאנד. ווארעם ער שרייט ניט אין די גאסן און פאררופט צו זיך קיינעם ניט. בחדרי חדרים, אין שטילע פּארהוילענע ווינקעלעך זיצט זיך די שכינה, און דאָרטן דאַרף מען זי זוכן און דאָרטן קען מען זי געפינען. זי פארטרויט זיך ניט יעדן. און עס איז גאַר ניט לייכט צו פארשטיין איר לשון, צו דערהערן איר שטים. זי רעדט אין נידעריקע טענער. מע דאַרף צו איר קומען בקדושה וטהרה, מיט גרויס עניוות ווי אן אמת־זוכער. מ׳דאַרף זיין איבערגעגעבן ביז צו מסירת־נפש צום אמת, בכדי ער זאָל זיך ווייזן, ער זאָל זיך אנטפּלעקן. בקיצור, איינער דאַרף זיך גוט צוגרייטן בכדי ער זאָל זוכה־זיין צו אַ באזוך פון אַ נייעם רעיון. עס איז אַ זכות אויסגעקליבן צו ווערן פאר אַ בית־הקיבול פון אַ גרויסער נייער אידייע.

מ׳דאַרף האָבן אן אויער אום צו קענען הערן די בשורה טובה פון באשטאַנד, און מ׳דאַרף האָבן אַ כשרע צונג און אַ ריין מויל, בכדי צו קענען פארקונדיקן די דאָזיקע בשורה צו דער מענטשהייט.

דער זיכטום־זאכטום, דער באשטאנד, גיסט אויף אונדז גאנצע עמערס פון רעיונות, אבער ס׳רוב מענטשן זיינען הארטהויטיק און זיי פילן עס ניט.

די אידייען זיינען אין באַשטאַנד, ניט אין אונדזערע געהירן, סיידן מיר נעמען אים ווי אן אינטעגראלן טייל פון גאנצן באשטאנד. אידייען זיינען אויף־אזויפל אין אונדזער מוח, אויף וויפל קעגנשטאנדן זיינען אין אונדזער אויג. מיר, ווי דער גאנצער באשטאנד, געפינען זיך אין זיכער, אין יהוה.

דערקענטעניש, באוווסטזיין איז אַ פאָרם פון זיין. דער באשטאנד דערקענט זיך. ער פלעכט זיינע פארהעלטעניש און ווארפט ליכט אויף זיי. דערקענטעניש איז אן עמאנאציע פון באשטאַנד וואָס איז אן עמאנאציע, סאָלידיפיקאַציע פון־זיך־פאַר־זיך־זעלבסט מיט אַלע זיינע אומענדלעכע אַלמעגלעכקייטן.

שלמה: ווונדערלכע געדאנקען. אבער איך מוז זיי ערשט איבערקאָכן. פיל־פיל נאָכדענקען איידער איך וועל זיי קענען אויפנעמען אין זייער גאנצער טיפקייט און ברייטער אַגוועגדלעכקייט.

וואונדערלעכע געדאנקען. מיין רבי איז אַ נביא, אַ דרייפּאכיקער. אַ זעער־פּראָפעט, אַן אינטעלעקטועלער פּראָפעט, ד. ה. אַ חכם און אַן עמאָציאָנעלער פּראָפעט, ד. ה. אַ פּאָעט. און וואָס פאַר אַ זכות מיר איז באַשערט געוואָרן צו זיין זיין תלמיד!

נתן: דאָס האָסטו צו פאַרדאַנקען דיין מאַמען, דיין קלוגער און פרומער און ווייטזעעוודיקער בת־שבע, די אמתע אשת־חיל, וואָס צו איר איז נישט פאַראַן קיין צווייטע אין ישראל־לאַנד.

נתן רעדט מיט אינערלעכן ברען, הגם מיט אַ רויקער שטים: — שלמה, מיין תלמיד־חבר! אַזוי ווי דו קלייבסט זיך גיין אין אברהמס וועגן, וועלן מיר ברייטער באַשמועסן די פּרשה אברהם און זיך בעסער צוקוקן צו די הויפּט־שטריכן פון זיין גייסטיקן קלסתר־פּנים.

ענטפערט שלמה:

— איך מיין אַז אַלע קינדער פון ישראל גייען אין אברהמס אויסגעטראָטענעם וועג, און ווען זיי גייען אַראָפּ פון דעמדאָזיקן וועג, הערן זיי אויף צו זיין קינדער פון ישראל. און די אברהם־מגילות האָב איך גוט אויפגעפּאַסט. זיי זיינען געשריבן אין אַזאַ ביישפּיללאָזער פּשטות.

נתן ענטפערט קאַלטבלוטיק און מיט אַ האַרעלע תרעומות, וואָס שלמה מיינט אַז ער, נתן, האָט גאָרנישט וואָס אויפצוקלערן אין דער געשטאַלט און האַנדלונגען פון יידישן שטאַם־פאָטער.

נתן: עס זיינען פאַראַן אייניקע איינצלהייטן אין אברהמס לעבן, וואָס ווערן עפּעס ווי נישט באַמערקט פון די מערסטע לייענערס פון די דאָזיקע מגילות. פון די פאַרשיידענע באַשרייבונגען פון זיין לעבן וועל איך זיין אימשטאַנד אָפּצומאָלן פאַר דיר, שלמה, זיין פולן פּאָרטרעט, און אים ווייזן אין ריכטיקן ליכט.

— מיין רבי איז זיכער דער פּאַסיקער מאָלער פאַר אַ בילד פון אַזאַ מאַן פון אלהים.

— אָן קיינע הקדמות וועל איך אָנהויבן טאַקע פון ענין געצנדינסט.

אברהם האָט געמאַכט אַ גרויסע אַנטדעקונג און דאָס איז די אָפּוואַרפונג פון געצנדינסט: ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג אַז די געצן זיינען אַ שטער פאַר די מענטשנקינדער. זיי שטעלן זיך אַריין ווי אַ צעשיידוואַנט צווישן מענטשן און יהוה־אלהים. מענטש דאַרף גיין דירעקט, אין זיין גייסט, צו דעם אומזיכטבאַרן זיכטום, און דינען צו אים און נישט צו קיינע פאַרקערפּערטע פאַרמיטלער. דער איכטום טאָר זיך נישט פאַרלייבן, טאָר נישט אָננעמען קיין געשטאַלט פון קיין שום באַשעפעניש.

אברהם איז געווען זייער באגייסטערט פון זיין אויסגעפונענעם גרויסן אמת, און ער איז געווען אזוי איינגעגלויבט אין דער ריכטיקייט פון זיין באנעם, אַז אים האָט זיך אויסגעוויזן אַז אַלץ וואָס ער דאַרף טאָן, בכדי אלע מענטשן זאלן אננעמען זיין גלויבן, איז בלויז זיי באקענען מיט אָט־דעם גלויבן, זיי עפענען די אויגן. און זיי וועלן איינזען, אז זיי האָבן ביז איצט געגרייזט, און וועלן זיך גלייך אַ קער טאָן צום לעבעדיקן אלהים, צום איכטום פון באַשטאַנד, וואָס איז דער קוואל פון גערעכטיקייט, קלוג־שאַפט, שיינקייט און גוטסקייט.

זייענדיק זיכער, אַז זיין וואָרט וועט ראַטעווען די מענטשנקינדער, איז ער אוועק קיין חרן פארשפרייטן דעם ריכטיקן גלויבן, וואָס אפילו צווישן די אומוויסנדיקע כאלדייער האָט ער אויך געפונען אַביסל אַנהענגער. אברהם האָט זיך אין זיינע דערוואַרטונגען ניט אָפּגענאַרט. אַסאַך האָבן זיך צו אים צוגעהערט און געוואָרן זיינע נאָכפאָלגער. פון חרן איז ער אוועק קיין לאַנד כנען. און דאָס דערציילן אונדז די ערשטע פסוקים אין דער סדרה „לך לך": „גיי ארויס פון דיין לאַנד, פון דיין געבוירן־פלאַץ און פון דיין פאטערס הויז... לאָז זיך גיין צו דעם לאַנד, וואָס איך וועל דיר אָנווייזן און איך וועל דיך מאַכן פאַר אַ גרויס פאָלק און איך וועל דיך בענטשן, און איך וועל גרויס מאכן דיין נאָמען... און זיי אבענטשונג... און עס וועלן זיך בענטשן מיט דיר אלע משפחות פו ןדער ערד [1]". דאָס מיינט אלע פאמיליעס און שטאמען וועלן זיך איבערצייגן אין דער אמת־דיקייט און ריכטיקייט פון אברהמס לערע און גלויבן. זיין נאָמען וועט ווערן גרויס. ד. ה. ער וועט ווערן באקאנט און בארימט פאר זיין גרויסן געדאנקלעכן אויפטו. ער וועט קריגן אַ ריזיקע נאָכפאָלגערשאפט.

האָט אברהם זיך אוועקגעלאָזן וואנדערן פון לאַנד־צו־לאַנד צו פארשפרייטן זיין לערע. מכוח בויען אן אייגענע פאמיליע פון פלייש און בלוט, האָבן לייבלעכע קינדער, האָט אברהם ניט געטראכט. ער וועט אויפ־ריכטן אַ גייסטיקע משפחה. ער וועט זיך איינשאפן קינדער פון גייסט, ניט פון דיך. ער וועט אויפקלערן און באקערן. און ווערן דער גייסטיקער פאָטער פון די באקערטע.

אָט־דאָס זאָגט אונדז דער פסוק אין „בראשית": און אברהם האָט גענומען זיין ווייב שרה... און זייער גאַנץ פארמעגן, וואָס זיי האָבן זיך דערוואָרבן, און די נפשות, וואָס זיי האָבן זיך איינגעשאַפט אין חרן, און

1. בראשית, י"ב.

זיי זיינען אוועק צו גיין קיין לאַנד כנען. אט־די „נפשות״, זיינען עס די זעלן, וואָס אברהם און שרה האָבן ארויסגעראַטעוועט פון אַפגרונט פון פינצטערן אבערגלויבן, און זיי ארונטערגעבראכט אונטער די פליגלען פון דער שכינה, זיי געמאכט פאר רעכט־גלויביקע. און מיט זיי, מיט זיינע אָנהענגער האָט זיך אברהם געלאָזט גיין ווייטער אזש קיין לאַנד כנען.

„און אברהם איז דורכגעגאנגען דורכן לאַנד ביז דעם אָרט פון שכם״, און ווו ער האָט זיך אָפגעשטעלט, האָט ער פארקונדיקט דעם נאָמען פון יהוה און געלערנט מענטשן גלויבן אין פאטער וואָס אין הימל. „און ער האָט זיך איבערגעטראָגן פון דאָרטן צום בארג אין מזרח פון בית־אל, און ער האָט אויפגעשטעלט זיין געצעלט אין בית־אל פון מערב־זייט... און ער האָט דאָרט געבויט אַ מזבח צו יהוה. און האָט גערופן צום נאָמען יהוה [1]״. ער האָט געוווּנען מענטשן פאר זיין גלויבן, און זיי האָבן זיך אָפגעקערט פון געצנדינסט און געוואָרן נאָכפאָלגערס פון אברמס דער־קענטעניש. „און אברם האָט געצויגן, ציענדיק אַלץ ווייטער צו דרום־צו״.

אברם באקערט די מענער און שרה טוט דאָס אייגענע צווישן די פרויען, אט־די גרים און גר׳טעס זיינען זייערע קינדער. שרה וויל ניט זיין קיין לייבלעכע מוטער, נייערט אַ גייסטיקע. זי געברויכט קעגנשוואנגערשאפט־מיטלען, טרינקט אזעלכע געטראנקען פארקאָכטע פון פארשיידענע פלאַנצן וואָרצלען, זי איז צופיל פאַרטאָן אין איינשאפן זיך גייסטיקע קינדער און האָט ניט קיין געדולד און ניט קיין צייט פאר איינפאכער מוטערשאפט.

„און אברם האָט דאָרט גערופן צו דעם נאָמען יהוה [2]״. ווו אברם און שרה זיינען געקומען, האָבן זיי גלייך אויפגעשטעלט אַ אַלטער און געלערנט די איינוווינער פון פלאַץ זייער לערע.

„און איך וועל מאַכן דיין זאָמען אזוי ווי דער שטויב פון דער ערד, אז אויב עמעצער וועט קענען ציילן דעם שטויב פון דער ערד, וועט אויך דיין זאָמען געציילט ווערן [3]״. אזא ריזיקע נאָכפאָלגערשאפט וועט אברם קר־גן. מ׳וועט זיינע גייסט־קינדער ניט קענען אפילו איבערציילן. דער זאמען מיינט דאָ דער זאָמען פון געדאנק, פון גייסט, פון גלויבן.

„און אברהם האָט איבערגעטראָגן זיין געצעלט און ער איז געקומען און האָט זיך באזעצט ביי די אייכנביימער פון ממרא, וואָס אין חברון, און ער האָט דאָרט געבויט אַ מזבח צו יהוה [1]״. ער האָט געגרינדעט אַ

1. בראשית, י״ב, ח׳.
2. דארט, י״ג, י״ד.
3. דארט, י״ג, ט״ז.
1. בראשית, י״ג, י״ח.

מין געבעט־הויז, אַ טעמפּל, ווו מ׳האָט געדינט צו יהוהן, און ניט צו די געצן. ער האָט גערופן און פאררופן די איינוואוינער פון פּלאַץ און זיי באַקערט צו גלויבן אין יהוה, אין איין „איכערהייט״. וויבאַלד עס עקזי־סטירט איין איך, וואָס נעמט ארום די גאנצע וועלט, איז פאראַן איין מענטשהייט און מענטשן דאַרפן ניט זיין צעטיילט אין פיינטלעכע שבטים און אומות, וואָס זיינען צעריסן און צעקריגט צווישן זיך. אברהם האָט פּאַרברידערט און פאראייניקט אלע באוווינער פון דער ערד. אלע זיינען קינדער פון איין פאַמיליע, פון איין הימלישן פאָטער. אברהם שאַפט פון זיינע באַקערטע איין בונד, איין גייסטיקע אלהים־פּאַרכטיקע משפחה. אין די גרענעצן פון דערדאָזיקער גייסטיקער משפחה הערשט פרידן און הארמאניע.

געצן, געשניצעכצן, געקריצעכצן, אָפּבילדער, סטאַטויעס זיינען פאראן פארשיידענע, קליינע, גרויסע, פון אַ ברייטערן אָדער שמעלערן פארנעם. אויך ווערן זיי געמאכט פון פארשיידענע מאטעריאַלן. זיי קענען געמאַכט ווערן פון פראָסטן האָלץ אָדער פון שטיין אָדער מעטאַלן, געמיינע אדער קאָסטבארע. און ווי פארשיידן עס זיינען די געצן, אזוי זיינען די מענטשן, זייערע דינער: ארעם, רייך, הערשער און קנעכט. דער וואָס דינט צו אַן אָפּגאָט, וואָס איז געמאכט פון פראסטן האָלץ אדער פון שטיין, אָדער ליים, אדער פון גראָבן מעטאַל, ווי אייזן, קופּער, בלעך, קען ניט דערוואַרטן פון אים די טובות און געשאנקן, די מאָס לייטזעליקייט, וואָס עס פילט זיך באַרעכטיקט צו קריגן דער, וואָס דינט צו אַן אָפּגאָט, וואָס איז געמאכט פון גאלד און זילבער און איז נאָך דערצו אויסגעפּלאָס־טערט מיט טייערע שטיינער.

אָבער אַז דער געץ ווערט פאַרוואָרפן און מ׳דינט צו יהוה, וואָס איז קערפּערלאָז און אומזיכטבאר, און איז דורכאויס גייסט, ווערט אין עצם דינסט אריינגעבויט דער פּרינציפּ פון גלייכהייט. דער גייסט איז דער אייגענער פאַר אַלע זיינע דינער אָן אונטערשייד. סיידן דער אונטער־שייד ליגט אין צידקות, אין אייפער פון דינסט. אַלע די וואָס גלויבן אין אים און דינען צו אים זיינען גלייכע יחסנים. זיי האָבן אַ גלייכן טייל און גלייכן ארב אין אים. דער געלט־רייכער מאַן קען אזא אלהים ניט מאַכן ווערטפולער, טייערער, און דער ארעמאַן, — ווערלווערלער, פון פּשוטן מאַטעריאַל. אַזוי אז דער אָפּשאַף פון געצנדינערײ און געצנמאכערײ האָט געפירט צו דער פאַרדאמונג פון די איינטיילונגען אויף הייך און נידעריק אין דער געזעלשאפט. די יהוה־געמיינדע איז אַ געזעמל פון גייסטער, פון

זעלן, ניט פון קערפּערס. אין אברהמס געמיינדע זיינען ניט געווען ניט קיין שקלאַפן און ניט קיין הארן. זי איז געבויט אויפן יסוד פון גלייכהייט. און דאָס זאָגט אונדז דער פּסוק אין „בראשית״: „און ער (אברהם) האָט ארויסגעפירט זיינע האַדאָוואַניקעס, געבוירענע אין זיין הויז [1]״... זיי ווערן ניט אָנגערופן קנעכט. אין אַ צווייטן פּלאַץ רעדט זיך וועגן די „יונגען [2]״. אבער ניט קיין שקלאַפן. אפילו אליעזר ווערט ניט באַצייכנט פון אברהמען, ווי זיין קנעכט. אברהם רופט אים דער ווירשטאַפּטלער, דער אויפפּאַסער אויפן הויז. בלויז ווען אלעזר אליין רעדט וועגן זיך, רופט ער זיך אָן „עבד אברהם״, אַ קנעכט פון אברהמען [3].

אברהם ווערט עלטער, זיין איינגעגלויבטקייט אין שנעלן פאַרשפּרייט און אין אָננעם פון זיין לערע ווערט ביי אים אביסל אָפּגעשוואַכט. ער באַקערט טאַקע פילע, אבער שפּעטער־צו גליטשן זיי זיך ארויס. פאַלן צוריק צום געצנדינסט, אדער האַלטן זיך ביי ביידע עבודות, דינען אי צו יהוהן אין אי צו די געצן. און אברהם נעמט בענקען נאָך אַן אייגן לייבלעך קינד אבער שרה איז נאָך אַלץ פאַרשלונגען פון איר ארבעט, זי פאַרשפּרייט מיט גרויסן אייפער אברהמס לערע און גלויבן אין דעם איינציקן אומזיכטבאַרן יהוה. אבער אים ווילט זיך פאָרט האָבן אַ קינד, גיט אים שרה, טיילוויז, נאָך זי שענקט אים איר מצרישע דינסט, הגר, פאַר אַ ווייב. הגר פאַרגייט אין טראָגן. זי נעמט זיך איבער, פאַררייסט זיך קעגן שרהן. פאָלגט זי ניט מער און דינט אָפּן צו אירע געצן. שרה איז אויף איר אויפגעבראַכט. זי באַקלאָגט זיך פאַר אברהמען. זי רעדט שטאַרק אויף הגרן. הגר באַליידיקט זיך און אנטלויפט פון הויז. אבער נאָך אַקורצער צייט קומט זי צוריק. זי ווערט געלעגן. זי האָט אַ זון. מע גיט אים אַ נאָמען ישמעאל. אברהם פאַרשטאַרקט די יסודות פון זיין יהוה־געמיינדע דורך אַ בלוט־בונד: ער איז מל אַלע זכרים פון זיין הויזגעזינט, און אין „פאַרגאַסענעם״ בלוט ווערט פאַרשניטן זייער אומאויפלייזבארער בונד.

שרה האָט ניט געוואָלט זיין קיין מוטער. אבער אַצונד, אַז הגר נעמט זיך אזוי איבער, פאַרדריסט איר וואָס זי איז ניט געוואָרן קיין מוטער, ווען זי איז נאָך יונג געווען. זי וויל איצט האבן אַ קינד. און דער אויבערשטער עפנט איר מוטערכט, און זי האָט אַ קינד אברהמען, און מ׳רופט אים יצחק. הגר דינט צו אירע געצן און לערנט ישמעאלן צו

1. בראשית, י״ד, י״ד.
2. דאָרט, י״ד, כ״ד.
3. דאָרט, כ״ד, ל״ד.

טאָן דעם אייגענע. אוןביידע ריידן אָפּ די ניי־באַקערטע און באַוועגן זיי אומצוקערן זיך צום געצנדינסט, שרה איז אויסער זיך. זי האָט מורא אַז הגר און ישמעאל זאָלן ניט מאַכן צונישט די גאַנצע פיליאַריקע אַרבעט זייערע. קאָלע מאַכן איז גרינגער, ווי צו פאַרריכטן. וואָס פאַר אַ פּנים קען האָבן זייער לערנען מענטשן און זיי ווייזן דעם ריכטיקן גלויבנסוועג, ווען ביי אברהמען אין הויז דינט מען צו געצן.

אברהמס געצעלט איז געשטאַנען אויף אַ שיידפּונקט פון פיר וועגן, וואָס זיינען געלאָפן אין פיר ריכטונגען. און דער געצעלט איז געווען אָפן פון אַלע פיר זייטן. ווער עס איז פאַרבייגעגאַנגען, פלעגט אברהם אים פאַרבעטן צו זיך, געבן עסן — און לערנען אים ווי צו בענטשן און דאַנקען יהוה־אלהים פאַרן שפּייז און אָפּרו.

הגר מיט איר זון ווערן געצווּנגען צו פאַרלאָזן אַברהמס הויז. שרה שטאַרבט, אברהם שטאַרבט. יצחק קריגט רבקהן פאַר אַ ווייב. אָבער יצחק, אברהמס זון, זעצט ניט פאָר די גרויסע אַרבעט, וואָס זיין פאָטער און מוטער האָבן אָנגעהויבן. ער צווייפלט אין דער פּעולה׳דיקייט פון זוכן גרים איידער מע איז גוט פאַרפעסטיקט פונאינעווייניק, איידער מ׳פאַרמאָגט רעכט־גלויביקע פון אייגענעם אָפּשטאַם. ער איז אָבער ניט גענוג אונטערנעמעריש און איינגעגלויבט אין זיינע אייגענע כוחות, זיך צו לאָזן גיין אויף אַ נייעם וועג און אָפּנויגן פון פאָטערס דרך. קינדער־האָדעווען נעמט אַ סך צייט און נאָך דער מי און צייט־פאַרשווענד, קענען טאַטע־מאַמע ניט זיין זיכער, אַז זייערע קינדער וועלן גיין אין די פוסטריט פון זייערע עלטערן. אַזוי אַז יצחק קווענקלט: האַלט ניט שטאַרק פון באַקערן פרעמדע און ווייסט ניט צי ער וועט זיין בכוח אויפצוהאָדעווען אייגענע קינדער, וואָס וועלן אין פולער געטריישאַפט דינען צו יהוהן, צום אלהים פון אברהמען. יצחק באַקעמפט ניט געצנדינסט. ווי זיין פאָטער אברהם האָט עס געטאָן, מיט אַזאַ חשק, ביז אין טיפן עלטער אַריין. ער באַגענוגנט זיך מיט אָפּשפּאָטן, אָפּלאַכן פון די געצנדינער און געצנדינסט. דערפון זיין נאָמען: יצחק, דער לאַכער, דער אָפּלאַכער.

יצחק איז ניט אברהם. ער וועט זיך בריהן צו באַזייטיקן די געצן, אָבער ניט מיט אַ האַק פון אייזן אין האַנט. ער וועט נוצן די האַק פון סאַטירע, פון חוזק. ער וועט לאַכן און די צוהערער וועלן לאַכן מיט אים, מיטחוזקן. און אַזוי־אַרום וועט ער זיי אָפּגעווינען פון זייער עבודה־זרה־שער שפּייז. ער האָט אַ נייע רפואה קעגן אָט־דער געזעלשאַפטלעכער און זעלישער חולאת און דאָס איז איראָניע און סאַטירע — ליצנות, לאַכן איז

אי רעגן און אי זונשיין. ער וועט ניט פארזייען זיין לעבנספעלד מיט שווערע נסיונות, מיט אנגרייפן דעם רעליגיעזן און געזעלשאפטלעכן איינשטעל, און זיך אויסזעצן צו די געפארן פון זיין פאטער, וואס האט זיך געראטעוועט דורך נסים. ער וועט אויף אזא ריזיקאלן וועג ניט גיין. ער פארמאגט ניט זיין טאטנס אייפער און עקשנות, אייזערנעם ווילן, גבורה פון אַ פּיאָנער. ער וועט פארזייען די נייע זריעה לאכנדיק, מיט שמחה, און עס יועט געדייען און אויפוואקסן און אז עס וועט קומען צו שניט, וועט אַלץ געטאָן־ווערן מיט געזאנג, וואס רייסט זיך ארויס פון מויל און ברוסט מיט פרייד, מיט געלעכטער.

אויף אט־דעם וועג, דעם אומזיכערן, איז ער וואקלנדיק געגאנגען דאָס גאנצע לעבן.

זיין זון יעקב אַ צוריקשפּרונג צום גריסן זיידן. יעקב איז אונטער־נעמעריש, איניציאַטאָריש. ער זידט און קאָכט מיט ענערגיע, איז פול מיט ווילנסקראפט ביז צום איבערגיסן זיך. ער לייגט אויס פאר זיך אַ נייעם וועג. ער שאַפט די משפחה. ער איז אַ „געצעלטן־זיצער", דאָס מיינט ער בויט אַ הויז. אָן אַ צעצווייגטער משפחה, קען, חלילה, דער שטאַם אומקומען. ער וועט אויסהאָדעווען קינדער, וואָס וועלן גיין אין זייבע וועגן. ווי שווער דאָס זאָל אים ניט אָנקומען, מוז עס געטאָן ווערן, וואָרעם דאָס איז דער איינציקער ריכטיקער וועג. דורך משפחה צו דער מענטשהייט.

ווען יעקב וואנדערט, איז מקיים דעם „לך־לך", גייט ער ניט זוכן קיין פרעמדע, נייערט אייגענע. ער ארבעט שווער, ער פראַצעוועט ווי אַ פארדונגענער ביי יענעם. מע נאַרט אים אָפּ. ער זוכט ניט קיין לייכטע נצחונות. ער גלויבט אין זיין גרויסער צוקונפט. ער שאַפט די ערשטע צעל פון ישראלס־אָרגאַניזם: נחת פון אייגענע קינדער, וואָס וועלן דינען צו יהוה, — דאָס איז דער גרעסטער נחת. יעקב איז ניט קיין אָפּשפּעטער פון געצנדינסט, ער איז ניט קיין באקעמפער פון פרעמדע געטער־אָפּגעטער. זיין וועג איז אַ באַיאָענדיקער. ער וועט שאַפן אַן אייגענע סביבה פון רעכט־גלויבקע. ער וועט אויפשטעלן אַ דור, פון איין דור וועלן קומען דורות. זיין משפחה דאַרף ניט ארומוואַנדערן און באקערן פרעמדע. אלץ וואָס עס פאַדערט זיך פון איר איז זיך אויפפירן ווי געהעריק, ווייזן אַ גוטן ביישפּיל. און זאָלן אנדערע שטאַמען און פעלקער־שאַפטן, אויב זיי ווילן, זיך אָפּלערנען פון איר און איר נאָכטאָן.

ער הייסט יעקב. ער וועט שפּרייזן טראָט ביי טראָט, טאָן די זאַך פּאַמעלעך, דורכפירן די אונטערנעמונג בהדרגהדיק. ער וועט אויסראַמען

די געצן פון זיין אייגענעם הויז. זיי זאָלן זיך ניט געפינען אין זיינע ד׳ אמות. „און יעקב האָט געזאָגט צו זיין הויזגעזינט און צו אלע וואָס מיט אים: „טוט אָפּ די פרעמדע געטער וואָס צווישן אייך און רייניקט זיך און בייט אייערע קליידער... האָבן זיי אָפּגעגעבן צו יעקבן אלע פרעמדע געטער, וואָס אין זייער האַנט [1]״.

זיין גרויסער זיידע, אברהם, האָט זיך בטפּרייט פון אַ אלטער משפחה־טראַדיציע. ער האָט פאַרלאָזן זיין פאָטערס הויז און זיין פאָטערס אויפפיר. יעקב גייט אליין ווערן די נייע טראַדיציע, שאַפן אַ היים און איינפונדעווען אַן אייגענעם היימישן שטייגער־לעבן. גענוג צו זיין אינדערפרעמד. גענוג צו וואַנדערן און אַרבעטן אויף יענעם. עס ציט אים אַהיים. יעקב קערט זיך אום. ער בלייבט ניט אין חרן, ביי זיין פעטער, לבנען.

דער זיידע איז געשטאַנען צופיל ארויסגערוקט צום „דרויסן״ ער האָט זיך אָפּגעגעבן מיט בלוט־פרעמדע, ווייל ער האָט קיין בלוט־אייגענע ניט געהאַט. יעקב שאַפט אַן אייגענעם קרייז. און אויב דאָס קען ניט געטאָן ווערן אזוי שנעל, ווי באַקערן פרעמדע מענטשן, אונטערקויפן זיי מיט גאַסטפריינטלעכקייט, דורך געבן פאַרבייגייערס עסן, טרינקען און נאַכטלעגער, אבי זיי זאָלן אננעמען דעם גלויבן פון בעל־הבית, פון מכניס־אורח, — האָט עס דערפאַר אַ גאַר גרויסע מעלה און דאָס איז שטאַנ־דהאַפטיקייט, איינגעוואָרצלטקייט. יעקב גייט פאָרויס לאַנגזאַם. ער הינקט אפילו אונטער גאַנץ מערקעווודיק. ער וועט. אבער אָנקומען, דערגרייכן זיין גרויסן ציל. ער פאַרמאָגט ליבע און געדולד צו זיינע אייגענע. ליבע־זוימען טאָר מען ניט צופיל צעוואָרפן. זיי וועלן זיך ניט אָננעמען, ניט אויפגיין. אין אַ צוברייטער צעשפּרייטקייט ווערט די זריעה איבגאַנצן פאַרלוירן. „כאַפּסטו צופיל כאַפּסטו גאַרניט״.

יעקב וועט זיינע צווייי דינסטן און זייערע קינדער ניט ארויסטרייבן. מיט אלגעמיינע כוחות וועט ער אויפריכטן אַ הויזגעזינט.

דאָס איז יעקבס וועג, אַ וועג וואָס פירט צו זיך זיך אהיים...

אבער אויך יעקבס וועג איז פאַרזייט מיט דערנער, איז פול מיט שטרויכלונגען. ער לעבט איבער איין אנטוישונג נאָך דער אנדערער. אפילו רחל, זיין באליבט ווייב, קען זיך ניט אוועקרייסן פון די תרפים־געצן. ניט אלע קינדער גייען אין יעקבס וועגן. שמעון און לוי הרגענען אויס די איינוואוינער פון דער גרויסער שטאָט, שכם. יהודה זינדיקט מיט

1. בראשית, ל״ה, ב׳—ד׳.

זיין שנור, תמר. די גרעסטע אנטוישונג איז ראובן, יעקבס בכור. ער פארשוועכט זיין פֿאָטערס געלעגער. די ברידער הויזן ניט צווישן זיך. די קריגערייען אין דעם הויזגעזינט גייען אזוי ווייט ביז זיי ברענגען, צום סוף, צום פארקויפן אן אייגענעם ברודער, יוספן, פאר אַ שקלאַף אין לאַנד מצרים.

יוסף איז יעקבס באליבסטער זון. אים האָט געבוירן זיין באליבטע ווייב, רחל. אט־די ניט גלייכע איינטיילונג פון ליבע־געפילן מצד פון יעקבן צווישן זיינע ווייבער און, ממילא, אויך צווישן די זין, ברענגט נאָענט צו אַ צוגעמענברוך פון דער „רעכט־גלויביקער" משפחה.

דער זון, אויף וועמען יעקב האָט געלייגט די גרעסטע האָפענונגען, איז אַ פאַרזעצער ניט פון יעקבס דרך, נאָר דווקא פון אברהמס גאנג. יוסף זעט מיט די אייגענע אויגן און שפירט. אויף דעם אייגענעם לייב, אז דער משפחה־פארזיי איז ניט עלה־יפה געווען. עס גיט ניט די דערוואַרטע רעזולטאַטן. און ער קערט זיך צוריק צו דעם מעטאָד, ביי וועלכן אברהם האָט זיך געהאלטן און האָט דאָך פיל אויפגעטאָן, יעדנפאלס מער ווי זיין פֿאָטער האָט באוויזן, אזוי שיינט אים. מע קען ניט שאַפן אַן אינדזל פון ליבע, ברידערלעכקייט, גערעכטיקייט אין מיטן פון אַ ים, וואָס קאכט און כוואליעט מיט אומרעכט, מיט שנאה און צאנקעריי. יוסף גייט באקערן פרעמדע, קריגן גרים. ער פילט, אַז מ׳קען זיך ניט אָפּצוימען פון דער וועלט, וואָס איז באוווינט פון אזוי פיל רשעים, פאַרדאָרבענע מענטשן, און שאַפן זיך אַן ענגען קרייז פון גאָלע צדיקים און צדיקות. די רשעות פון דער וועלט רייסט זיך אריין אין הויז און מאַכט פון אים אַ תל. דער בעסטער באוויז אז יעקבס אויפטו איז ניט געראָטן איז יוספס לעבנסגעשיכטע: ער איז פאַר־קויפט געוואָרן פאר אַ שקלאַף, דורך זיינע אייגענע ברידער. אַ גרעסערן דורכפאַל פון דער משפחה־אידיליע קען מען זיך גאָר ניט פאַרשטעלן. אויף אַ בייט ווו עס האָבן זיך אַזוי צעלייגט און צעוואַקסן ווילדע גראָזן, וועלן קיין נאַרהאפטיקע קרייטעכער ניט געדייען. מע מוז אויסרייסן די שלעכטע געוויקסן און מאכן פלאץ פאר די גוטע ירקות.

יוסף ראטעוועט דאָס לאַנד מצרים פון הונגער. ער טוט וואָס אברהם האָט געטאָן פילע יאָרן פאר אים. ער שפייזט די פארהונגערטע באפעלקע־רונג אדאַנק זיין קענטעניש. וואס ער האָט געלערנט פון זיין פאטער און פון זיין עלטער־זיידן און דאָס איז באשיידן חלומות. ער זעט פאָרויס און זאָגט פאָרויס זאכן וואָס וועלן ערשט געשען פיל שפעטער. די איינוואוינער פון לאַנד מצרים ווי אויך פון די ארומיקע לענדער, וואָס קומען איינקויפן

שפייז אין מצרים, שפייזט ער אויך מיט גייסטיקער חיונה. ער איז זיי מגייר. ער טוט דאָס אייגענע וואָס אברהם, נאָר אויף אַ סך אַ גרעסערן פאַרנעם. ער געברויכט זיין גאַסטפריינדלעכקייט ווי אַן ארויסהעלף צום באַקערן די הונגעריקע. ער גיט ביידע שפּייזן אויף אַמאָל, ווי אברהם פלעגט טאָן. דעם פיזישן אומגליק פון אַ לאַנד פאַרוואַנדלט ער אין אַ גייסטיקן גליק און אַ גאָלדענער געלעגנהייט.

ער איז לכתחילה מצליח אין זיין גרויסער אונטערנעמונג, און עס זעט אויס אַז ער וועט קריגן אַ נייע היים פאַר די שבטים, די קינדער פון ישראל. אָבער אַ זינד, וואָס איז באַגאַנגען געוואָרן פון זיינע עלטער באַבען, פאָדערט פאַרגיטיקונג, מאָנט דין, פאַרקלאָגט, קען זיך ניט באַרואיקן: שרה האָט געפייניקט הגרן, די מיצרישע דינסט, און די מצרים נעמען אַצונד פייניקן די קינדער פון ישראל. זינד און שטראָף פאָלגן איינע נאָך דער אַנדערער. דער סוף איז — די בני־ישראל מוזן פאַרלאָזן דאָס אַדאָפּטירטע לאַנד.

און אַזוי ווי יוסף איז אַ צוריקקער צו אברהמען אויף אַ ברייטן מאַסשטאַב, אַזוי איז משה אַ צוריקקער צו יעקבס שיטה אויף אַ ברייטן פאַרנעם.

משה פירט די קינדער פון ישראל אהיים. זיי גייען אויפריכטן אַן אייגן הויז אויף דעם היימישן באָדן. אָבער די טראַדיציע פון אברהמען און יוספן איז נאָך פריש אין זייער געדעכעניש. משה זוכט אויף דעם אָרון פון יוספן און זיי נעמען אים מיט אין זייער דעראָבערט לאַנד. מיר דעם ווערט אָנגעדייט, אַז ווי נאָר דאָס קעניגרייך וועט ווערן אויפגעריכט און פאַרזיכערט קעגן די פעלקער, שכנים שונאים, וועלן זיי זיך ווידער פאַרנעמען מיט דעם פאַרשפרייטן זייער לערע, זיי וועלן זיך מיען צוקריגן גרים. זיי וועלן זיך פלייסן באַקערן די שכנישע פעלקערשאַפטן.

אַצונד ווענד איך זיך דירעקט צו דיר, שלמה:

דיין פאַטער, קעניג דוד האָט פאַרפעסטיקט די יידישע מדינה, און דו, זיין זון, דאַרפסט מאַכן דעם ווייטערדיקן שריט, באַקערן אַלע מענטשן־קינדער, איינגעמען זיי מיט דיין חכמה און געלערזאַמקייט, פאַראייניקן און פאַרברידערן זיי, פאַרענדיקן דאָס וואָס אברהם אבינו האָט אָנגעפאַנגען.

עס דאַרף געשאַפן ווערן אַ צוזאַמענשמעלץ פון די צוויי טראַדיציעס, אברהם־יוספס און יעקב־משהס. דאָס דאַרף ווערן דיין אויפגאַבע. דיין פליכט אין אויפצוריכטן אַ טעמפּל, וואָס וועט זיין אַ געבעט־הויז און אַ בית־המקדש מיט אַ מזבח, סיי פאַר אייגענע און סיי פאַר פרעמדע.

דאָס זיינען מיינע שלוס־ווערטער צו דיר, מיין טייערער תלמיד־חבר. נתן צעקושט זיך מיט שלמהן.

— מיט דידאזיקע קושן פאַרזיגל איך מיין אָנזאָג און מיין צוואונטש צו דיר, שלמה, דער זון פון קעניג דויד.

שלמה געפינט זיך אונטערן איינדרוק, וואָס אויף אים האָט געמאַכט דער קורצער איבערבליק און אויסטייטש פון דער יידישער געשיכטע, מיט אירע צוויי טענדענצן. ער איז טיף פאַרזונקען אין זיינע מחשבות. אַ ניי ליכט איז אים אויפגעגאַנגען. ער איז געווען באַקאַנט מיט די אַלע עפּיזאָדן וואָס ווערן פאַרצייכנט אין די מגילות. נתן האָט פון זיך גאַרניט צוגעגעבן, וואָס דאָרטן שטייט ניט בפירוש. ער האָט זיי בלויז באַלויכטן , — און זיי האָבן באַקומען אַ נייעם אויסזען.

שלמה טראַכט ווי גליקלעך ער איז וואָס ער האָט אַזאַ דערציער. ער האָט געפילט אַן אומאויסדריקבאַרע דאַנקבאַרקייט צו זיין מוטער, פאַר קריגן פאַר אים אַזאַ רבין און מדריך, פאַר ווענען די פאַרגאַנגענהייט און די צוקונפט פון יידישן פאָלק איז אַ פאַנאַנדערגעוויקלטע מגילה.

נתן איז געווען שטאַרק, שיער ניט מעשה אבר, צוגעבונדן צו זיין תלמיד, שלמה. דאָך האָט ער באַשלאָסן צו ענדיקן אַצינד זיין פונקציע אַלס לערער און וועגווייזער. ער האָט באַגריפן אַז געניי ווי וויכטיק דערציונג איז אַן אומגליק פאַר אַ קינד, פונקט אַזוי איז צופיל דערציונג. זי איז שעדלעך. זי אַנטוויקלט ביים תלמיד אַ שעדלעכע געוווינהייט וועגן אַלץ צו פרעגן דעם רבין און זיך תמיד פאַרלאָזן אויף אים. דאָס נעמט צו די אומאָפּהענגיקייט, צעמזיקט דעם כאַראַקטער, הרגעט אוועק פּערזענלעכע איניציאַטיוו. איבערהויפּט וואָלט צופיל דערציונג געשאָדט שלמהן, וואָס דאַרף זיך איבן אין אויסהערן זיין איבערלעכע שטים און אויספאָלגן די דירעקטיוון, וואָס קוועלן אַרויף פון דער טיפענייש פון זיין באַוווסטזיין. בקיצור, נתן האָט געהאַלטן אַז עס איז נאָענט דער טאָג, ווען שלמה וועט דאַרפן נעמען אויף זיך פולע אחריות הן פאַר זיינע טראַכטענישן און הן פאַר זיינע האַנדלונגען.

בוך צוויי

שלמה וועלט קיניג – און אויס קיניג

טייל א׳ — שלמה און משה

טייל ב׳ — שלמה און נעמה

1

נתן און זיינע טראַכטעניש

די אַלע יאָרן האָבן זיי אַרומגעוואנדערט איבערן לאַנד פון ישראל און די שכנישע לענדער. מערסטנס זיינען זיי געגאַנגען צופוס, צייטנווייז געריטן אויף ווייסע אייזעליכעס. נתן האָט געוואָלט אַז זיין תלמיד זאָל זיך גוט גאָר פון נאָענט, באַקענען מיט דעם לעבן פון פשוטע ערדאַרבעטער, יידן און ניט־יידן, אין די אַרומיקע לענדערייען, און זיך באַקענען אוממיטלבאַר, וווינענדיק אין זייערע אָרעמע כאַטקעס אָדער אפילו געצעלטן, — פאַרשטייט זיך פאַרשטעלטערהייט, ניט אויסזאָגנדיק ווער זיי זיינען, — דאָ אַ פאָר טעג, דאָ אַ פאָר וואָכן, אין אַנדערע מקומות פאַרברענגען אַפילו אַ פאָר חדשים. אַלץ לויט די אומשטענדן, לויט דער אומגעגנט, געפינענדיק אינטערעס אין איר קלימאַט, פוינע און פלאָרע, אין די איינגעבוירענע איינוווינער, וואָס האָבן געצייגט עפּעס נייעס מיט זייערע שטייגערס, מנהגים, אַנטועכצן און קענטעניש און גלויבערייען.

זייער שטודיום אין אַזעלכע פאַלן איז באַשטאַנען ס׳רוב אין לייענען דעם בוך פון דער נאַטור, פון דער אַרומגעבונג. זיי האָבן פאַרשטייט זיך, ניט פאַרנאַכלעסיקט אויך דאָס שטודירן פון פאַרצייטיקע מגילות.

שלמה איז אַצינדער שוין אַכטצן יאָר אלט.

נתן ווייס עס אָפּגעבן דעם פקדון, וואָס בת־שבע האָט אים אָנפאַרטרויט. ער האָט געקראָגן אַ קינד און ער איז גרייט אומקערן צו דער מוטער אַ דערוואַקסענעם זון, וואָס איז גוט אַנטוויקלט קערפּערלעך, און נאָך בעסער און גרעסערער אויסגעוואַקסן גייסטיק.

שלמה איז פול מיט קענטעניש און וויסעניש און טאַקע מיט אמתער חכמה ווי אַ מילגרוים מיט די קערנדלעך.

ביידע האָבן זיך געבאָדן און געטובלט און געביטן די קליידער, זיך גוט אָפּגערוט, זיי זאָלן אריינקומען אין ירושלים מונטערע און זויבערע, אָן קיינע סימנים פון שטויב און מידקייט פון וועג. זיי האָבן געגעכטיקט

ביי אַ יידישן ערדאַרבעטער מיטן נאָמען פּלטיאל, וואָס האָט געשמט איז דער גאַנצער געגנט מיט זיין גרויסער צדקות. ער האָט אָפּגעהיט אַלע דינים פון מעשר, פון לקט, שכחה און פאה, ווי אויך פון ערלה. ער האָט ניט געוווּסט ווער זיי זיינען, דאָך האָט ער ביי זיי בשום אופן ניט געוואָלט נעמען באַצאָלט פאַרן עסן און נאַכטלעגער. ער האָט געהאַלטן זייער שטיין ביי אים אַ טאָג און אַ נאַכט פאַר אַ באַזונדער זכות. זיי האָבן אים געגעבן די געלעגנהייט מקיים־צו־זיין די מצווה פון הכנסת אורחים. און פאַר אַ מצווה קומט אים ניט קיין באַלוינונג. די מצווה גופא איז זיין בעסטער שכר. ניט אַלע טאָג איז מען זוכה אויפצונעמען אורחים, וואָס זיינען אַזוי אָנגעלייגט ווי זיי זיי וואָלטן געווען מלאכים...

א גאַנצע נאַכט האָט נתן הנביא ניט צוגעמאַכט מיט אַן אויג. ער איז געווען פאַרנומען מיט זיינע געדאַנקען, מיט אונטערזוכן צי ער האָט דערפילט בשלימות זיין אויפגאַבע ווי אַ דערציער פון דעם קומענדיקן קעניג פון די בני־ישראל.

אָבער אויף אָט־דעם ענין האָט ער זיך לאַנג ניט פאַרהאַלטן. ער האָט זיך גיך איבערצייגט אַז ער האָט דערגרייכט אומגעווינטלעכע רע־זולטאַטן, און ער האָט אַ רעכט צו זיין מער ווי צופרידן.

זייערע געלעגערס האָבן זיי זיך אויסגעבעט אין דער האַלבער פינצ־טערניש פון היי־שייער. זייער טענה פאַר ניט וועלן איבערנעכטיקן אין שטוב איז געווען אַז די לופט אינעווייניק איז צו־פאַרשטיקט. עס איז שווער צו כאַפּן דעם אָטעם אין אַ וואַרעמער זומער נאַכט.

בערך דרייצן יאָר האָבן נתן און שלמה געפונען זיך כסדר צוזאַמען, געטיילט זיך ווי מיט דער איינפאַכער שפייז אַזוי מיטן גייסטיקן ביסן, מיט די געדאַנקען און מיט די געפילן, כמעט. זיי האָבן אַזוי אָפט גערעדט און געאורטיילט איינער מיטן אַנדערן אַז מיט דער צייט האָבן זיי, קען מען זאָגן, גענומען טראַכטן עפּעס ווי בשותפות. אָט־די צוזאַמענפאַרבראַכטע דרייצן יאָר לויפן אדורך נתנען דורך דעם זכרון און זיי מעלדן זיך מיט גאָר פילע פּרטים.

נתן פאַרטראַכט זיך איבער דער פראַגע, וואָס ער האָט זיך שוין עטלעכע מאָל געפרעגט: ווער האָט מער, אין אונטערשטן סך־הכל, געלערנט, דערוואָרבן זיך קענטעגישן, געגאָסן חכמה פון דעם אַנדערן, שלמה פון אים צי, גאָר פאַרקערט, ער פון שלמהן? אים דוכט זיך אַצונד אַז ער, נתן, איז גאָר געווען דער תלמיד פון זיין אייגענעם תלמיד. ער האָט זייער פיל

געלערנט אַליין בעת ער האָט געלערנט שלמהן. פון אַ גוטן תלמיד לערנט דער לערער מער ווי פון זיך אייגענעם רבין. קנעלנדיק מיט יענעם, אויפֿקלערנדיק טונקעלע ענינים, ווערן די ענינים קלאָר זיך אַליין.

די צרה מיט דערוואַקסענע מענטשן איז וואָס זיי נעמען אויף זאַכן וועלכע זיי זעען אַרום זיך, ווי קעגנשטאַנדן און פּאַסירונגען וואָס געהערן צו דער טריוויאַלער טאָגטעגלעכקייט. מענטשן זיינען געניגט צו טראַכטן, אַז וואָס מע פאַרנעמט עטלעכע מאָל, איז אַ דבר רגיל און עס פּאָדערט ניט קיין אויסטייטש און קיין דערקלערונג מחמת דעם אַליין וואָס עס וואַרפט זיך אַזוי אָפט אין די אויגן. אַ קינד איז אַנדערש. אַלץ רופט אים מיט זיין נייקייט און חידושדיקייט, מיט זיין געהיימנישפולקייט. דערפאַר איז זייער גוצלעך זיך צו געפינען אין דער סביבה פון קינדער. זיי אַרט אַלץ, זיי וווּנדערט אַלץ. אַ קינד ווייזט גאַנץ אָפט אָן דעם לערער, אַדער דעם דערוואַקסענעם, אויף דער פלאַי־פלאַימדיקייט וואָס פאַרבאַהאַלט זיך אונטער דעם צודעק פון דאָס געוויינטלעכע. אַ קלוג קינד שטעקט אָן זיין לערער מיט זיין נייגעריקייט, מיט זיין באַשאַנקענקייט צו דערבליקן דעם אַרום ווי אַ דעטעניש וואָס פאַרלאַנגט אַ באַשייד. ניט נעמען קיין זאַך ווי אַ זעלבסט־פאַרשטענדלעכקייט, ווען באמת, אין תוך אַריינגעקוקט, איז זי אינגאַנצן אומפאַרשטענדלעך.

ביים פּראָסטן מענטשן איז אַלץ, ווי עס איז, גוט, קלוג און גערעכט. ביי דעם חכם, וואָס איז אין דער הינזיכט אַ היפּש ביסל קינדיש, איז אַלץ וואָס עקזיסטירט אומפאַרשטענדלעך. ווייל דער פאַרשטאַנד האָט צו טאָן מיט אַנטעלעקטועלעכן, מיט שכלדיקייטן, ניט מיט די גראָבע מאַטעריעלע זאַכענישן. צו איינפאַכער מאַטעריעלער עקזיסטענץ האָט ער ניט קיין צוגאַנג. ער ווייסט ניט ווי עס אויפצונעמען. דאָס קינד ווייסט ניט פון דעם אָפּגרונט, וואָס געניצט צווישן דעם פיזישן דאַזיין און פאַרשטענדעניש. ער וואָלט דווקא וועלן אַז אַט־די צוויי זאָלן זיך צענויפפאָרן, און ער טרייבט זיין לערער צו זוכן און געפינען אַ באַשלוס פאַר זאַכן אינגאַנצן אומשכלדיקע, אַזוי אַז ער צווינגט דעם לערער אַנצוטאַפּן די סאַמע גרעניץ־ליניע פון דאָס דערלאַזבאַרע קליגלען זיך און זיך גרונטעווען אין דעם אַרום און ניט אָפּפטרן עס מיט דעם שוין צופיל אַלגעמיינעם זאָג: עס איז אונטער דעם פאַרשטאַנד אַדער עס איז איבער דער מענטשלעכער השגה. אַ קינד קען אַזאַ ענטפער ניט אָננעמען. אַזויאַרום נויט ער זיין לערער איינצוגיין אויף קאָמפּראָמיסן. און דווקא אין די דאָזיקע שכל־פשרות ליגט אַ שטיק אמת פון דערווירקלעכקייט, וואָס איז, אפשר, אינגאַנצן איין שטיק

פשרה וואָס איז געמאַכט געוואָרן צווישן דעם אַלוועלטלעכן איך אין זיין דורכאויסיקן שכל און דעם ניט־איך, דער וועלט, וואָס איז גאָר אָן שכל.

נתן וואָלט וועלן בלייבן אַצונדערט תלמיד ביי זיין געוועזענעם תלמיד. אָבער ער וויל אים, שלמהן, ניט באַלעסטיקן מיט זיין אַנוועזנהייט. עס פילט זיך אַ געוויסע אומאַנגענעמלעכקייט ווען פאַרשיידענע עלטערס קומען זיך צענויף. עס עקזיסטירט כמעט ווי אַ שטיקל פיינטשאַפט צווישן זיי. יוגנט פילט זיך ניט גוט אין דער כסדרדיקער דערבייזיינקייט פון עלטער. מעגלעך אַז דאָס נעמט זיך פון דעם, וואָס די אַלטוואַרג דערמאָנען זיי אַן דעם אַז אויך זיי וועלן מוזן אַלט ווערן, און זיי צעשטערן זייער ווונדערבאַרע אילוזיע פון אייביקער יוגנשאַפט. ווייטער, די יונגוואַרג האָט האָלט צו בלייבן אַליין און ניט געשטערט ווערן פון די אַלטע לייט אין זייערע יוגנטלעכע האַנדלונגען.

נתן וועט זיך ניט אַרויפצווינגען אויף שלמהן און אויפמאָנען דעם חוב וואָס שלמה איז אים שולדיק פאַר זיין דערציאונג. פאַר זיין אַרומפירן זיך מיט אים אין אַ משך פון דרייצן יאָר.

ער וואַרפט פון־צייט־צו־צייט זיינע אַנטציקטע בליקן אויף שלמהן, וועמעס געזיכטשטריכן ער זעט כמעט קלאָר ביי דעם שיין פון דער לבנה, וואָס קוקט אַריין אין שייער דורך אַן אָפענעם טירל אין דאַך. אים דוכט זיך אַז ער מיט זיין שכל־דלאַטע האָט צוגעטראָגן מער ווי איין אידעאַל שטריך צום אויסקריץ פון אָט־דעם שיינעם קלסתר־פנים.

געדאַנקען וואָס גייען אַדורך אונדזער מוח לאָזן איבער גאַנץ קענטעווו־דיקע שפּורן אויפן געזיכט, אין די אויגן. די קלוגשאַפט פון אַ מענטשן שטייט פאַרצייכנט אויף זיין אַנבליק. מע דאַרף בלויז קענען לייענען דאָס געשריפטס, זיין באַהאַוונט אין חכמת הפרצוף. דער פנים איז באמת אַ מוסר. ער דערציילט ניט בלויז וועגן די האַנדלונגען פון מענטשן, דעם בעל צורה, נאָר אויך וועגן אַלע זיינע טראַכטעניש און שפּירעניש. יעדער מענטש איז אַן אָפענע מגילה. די מעשה איז אָבער די, מיר פאַרמאָגן זייער ווייניק געניטע לייענער. ווען מענטשן וואָלטן זיך אויסגעלערנט צו דעשיפ־רירן די דאָזיקע מגילות, וואָלטן אַלע מענטשן געדאַרפט אַרומגיין מיט מאַסקעס און פּרוּוען מיט גאָר געדיכטע שלייערס אויף זייערע פנימער. מענטשן דעקן צו דעם גוף, וואָס רעדט סיווי ניט קיין סך. זיי האָלטן אָפּגעדעקט די צורה וואָס רעדט שוין גאָר היפּש און טאַקע הויך. זי שרייט און רופט אויס און איז מודיע וועגן אַלץ וואָס געפינט זיך אינעווייניק אין

מענטשן. דער פנים און, דערהויפּט, די צוויי קוקערס גיבן די אינהאַלט־פאַרצייכעניש פון דעם ספר וואָס הייסט מענטש.

ווי שיין שלמה איז אויסגעוואַקסן, נתן קען זיך ניט אָנקוקן זאַט. ער איז הייך, שלאַנק. ניט צו דין, דאָס האָט אַלץ אויפגעטאָן די אָפּגעהיטעדיעטע, די פרייע לופט, דאָס געפינען זיך כסדר אויפן שויס פון מוטער־ערד, אין די אָרעמס אָדער שאָטנס פון ביימער, נאָענט צו די געוויקסן און באַשעפענישן, די פריינט און גאָר נאָענטע קרובים פון די מענטשנ־קינדער.

שלמה פאַרמאָגט שוואַרצע טיפע אויגן. זיי דרינגען אין אַלץ אַריין, זיי זוכן די טיף, זיי שוועבן ניט איבער דער אויבערפלאַך פון זאַכן. זיינע שוואַרצע לאָקן הענגען אים אַראָפּ אויף די אַקסלען. זיין געזיכט זונצעקושט, כמעט פאַרבראַנזט און אַ דירעקוועדיקע ליבשאַפט און וואַרימקייט שטראַלט אַרויס פון זיין הויט. קומען מיט די זונשטראַלן אין אָפּטן באַריר איז אַ ברכה פאַרן מענטשן. ווייל די זון לערנט מיט מענטשן די תורה פון צדקה־געבן, פון אַוועקגעבן אַלץ וואָס איינער פאַרמאָגט, דערפאַר הייסט זי „שמש־צדקה”: זי זאַלעוועט ניט אירע אויסשטראַלונגען, איר שיין. זי גיט זיי אַוועק אַלעמען, וועמען עס וויל נאָר נעמען. זי טוט אָן די ערד און אַלץ וואָס געפינט זיך אויף איר ליכט־העמדער, ווי דער אויבערשטער האָט עס געטאָן צו אָדמען און חוהן, פאַר ווען ער האָט אויפגעגנייט העמדער פון ליכט „כתנות אור” און האָט זיי אָנגעקליידט (בראשית ג׳, כא).

שלמה איז געראָטן אין זיין מוטער, — באַשליסט נתן, — ער האָט אין די שטריכן פון פנים ווי אויך אין זיין כאַראַקטער עפּעס ווייבלעכס, ווי אַלע גרויסע שעפערישע מענטשן. ער באַזיצט אַ געוויסע מאָס פון צערטלעכקייט, איידלקייט, פיינקייט וואָס איז געפּאָרט מער מיט אַרויספאָדערנדיקער טראַציקייט איידער מיט האַרטער שטאַרקייט. אַזאַ טיפּ מענטש האָט ליב התבודדות. וואָרעם די צוויי עלעמענטן וואָס געפינען זיך אין אים באַהעפטן זיך און זיי ווילן בלייבן אַליין, אומגעשטערט פון זייטיקע. זיי זיינען זיך מתייחד, מזדווג — און שאַפן. הגם ער איז געראָטן אין דער מאַמען איז ער, אָבער, ניט ווייט אַוועק אויך פון זיין פאָטער, דער קיניג דוד.

אמת, דוד פאַרמאָגט, אין אַ גרויסער דאָזע, מענלעכע קריגערישע גבורה און שטייפע פאַרפאַנצטערקייט. אָבער דאָס איז בלויז די שאָרסטקע קאָרע פון זיין גוף־בוים. אינערלעך איז אויך דוד ווייבלעך־ליריש, פילבאַר און אַפילו סענטימענטאַל. ער איז אַן אינספּירירטער זינגער און האַרפנ־שפּילער. ווען דוד וואָלט ניט געוואָרן קיין קריגער וואָלט ער זיכער געווען

איינער פון די אָנגעזעענסטע בני־הנביאים, ער וואָלט צוגעשטאַנען צו זייער פרייער הייליקער ברודערשאַפט און ארומגעוואַנדערט איבער ישראל־לאַנד מיט זיין האַרף, געשפּילט און פּראָפעצייט. אָבער אַ מענטש ווערט דען דאָס וואָס ער וויל ווערן. ער ווערט וואָס די גויטלעכדיקייט הייסט אים פון זיך מאַכן, ער דערפילט דעם רצון פון זיין פאָלק. ער איז אַ געטרייער זון פון זיין שטאַם, און וואָס דער לעצטער באַפעלט אים, טוט ער. אַ שליחות ווערט אַרויפגעלייגט אויף זיינע שולטערן, און ער טראָגט זי, ווי אַן אָקס דעם יאָך. מע טרייבט אים אַקערן, אַקערט ער; טרייבט מען אים דרעשן, דרעשט ער. דאָס פאָלק, די קינדער פון ישראל, האָבן באַדאַרפט האָבן אַ בראַוון קריגער, אַן איש־מלחמה, און שמואל הנביאס צווייטער אָפּקלייב האָט זיך אויף אים אָפּגעשטעלט. שמואל, דער העלזעער, האָט אין יונגען דודן ווען ער איז נאָך געווען אַ פּאַסטעכל, און קיינער אין ישראל האָט וועגן אים גאָרניט געוווּסט, — דערזען דעם צוקינפטיקן גרויסן העלד. שמואל איז געווען אַ העלזעער, ער האָט פאַרמאָגט אַ בליק וואָס האָט דורכגעדרונגען דורות און זיך ניט טועה געווען.

און ער? וואָס איז מכוח אים גופא? — פרעגט זיך נתן און פאָרשט זיין האַרץ. ער פּלייסט זיך אויפצוגעמען מיט זיין גייסטיקן אויער דעם פּליסטער פון זיין אינערלעכער שטים. איז ער זיך ניט טועה אין זיין איצטיקן אָפּקלייב? דוד האָט א היפשע צאָל זין און פאַרוואָס מאַכן פאַר אַ קיניג דעם און ניט יענעם? און פאַרוואָס זאָל דאָס אָפּקלייבן זיך באַגרעניצן דווקאָ מיט דודס הויז? פאַראַן אַ היפשע צאָל העלדן, ערלעכע מענער אין יהודה און ישראל, נישט צו פאַרזינדיקן. האָט ער אין דעמדאָזיקן פאַל באמת געקראָגן דעם צושטים פון דעם הייליקן דיבור? ער מוז אין דעם פּונקט זיין זיכער, אַנטשלאָסן אָן קיין צווייפלען. די גאַנצע פּאָליטישע און לאַנג־דווקא פּאָליטישע צוקונפט פון פאָלק ישראל הענגט אָפּ פון אָט־דעם שריט, פון דעמדאָזיקן אויסוואַל, וואָס ער גייט מאַכן. אויב ער מאַכט אַ טעות, שטעלט ער אין געפאַר דעם וואוילזיין פון כלל־ישראל פאַר דורות און דורות. דאָס יידישע פאָלק איז פּאָליטיש צו שוואַך זיך צו קענען פאַרגינען מאַכן אַ קאַרדינאַלן פעלער.

שמואל הנביא האָט אויסגעקליבן דודן ווי אַ יחיד. ער, נתן, קלייבט אַצונדער אויס דודס הויז, זיין קינד און קינדסקינדער, פאַר אַלע צייטן וואָס וועלן קומען. שמואל האָט דודן געזען. ער האָט אים געהאַט פאַר זיינע אויגן, פלייש־ענע און גייסטיקע.

נתן וואַרפט אַ בליק אויף שלמהן וואָס האָט זיך געמאַכט ווי ער שלאָפט.

אבער ער האָט גאַנץ גוט געוווּסט אַז שלמה ליגט אַ וואַכער, אַן אויפגערו־דערטער, פול מיט קלערענישן און דערוואַרטענישן, שפּירונגען און פאַר־שפּירונגען.

ער גייט שאַפן אַ דינאַסטיע, אויספלעכטן אַ גאָלדענע קייט פון מלכים דורך די דורות. ער גרונטיקט דעם קרוין און טראָן־איבערגעב אין אַ גלייכער ליניע פון פאָטער צום זון. מער וועט דאָס פאָלק זיך ניט אויסקלייבן קיין קיניג. דער נביא וועט מער ניט גיין זוכן, געפינען און זאַלבן דעם צוקינפטיקן מלך פון ישראל. דער נביא וועט מער קיין דעה ניט האָבן אין דער דאָזיקער מלוכה־אַנגלעגנהייט, דהיינו אין איבערנעמען די פּאָליטישע מאַכט אין יהודה און ישראל. די אויבערשטע מאַכט וועט ווערן, נאָך דעם אַקט זײַנעם, אַ פאַמיליע אינטערעס, אַ גוט וואָס געהערט אויסשליסלעך צו דער דוד משפּחה.

שמואל האָט זיך דאָך אין ערשטן אויסקלייב טועה געווען. ער האָט געזאַלבט שאולן און זײַן פירערשאַפט האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זײַן אַ דורכפאַל. איז שמואל אַנערקענענדיק און צוגעבנדיק זײַן טעות, אַוועק זוכן און האָט גלייך געפונען אַן אַנדער זון פון דעם אייגענעם פאָלק, כאָטש פון אַן אַנדער שבט, וואָס איז געווען מער ראוי דורכצופירן די שליחות פון קיניגטום.

אָבער מיט זײַן באַשטימען שלמהן פאַר אַ קיניג טוט ער דאָך מער ווי בלויז אויסקלייבן אַ פּאַסיקן אָדער, חס וחלילה, אַן אומפּאַסיקן קיניג, ווי דער פאַל וועט זיך אַרויסצייגן בנוגע דעם געגעבענעם יחיד. עס איז איצט אַ פראַגע פון אַ פּרינציפּ. ער פירט אײַן דעם מאָדוס פון ירושאַפט אין דעם יידישן קיניגרײַך. דער העכסטער מלוכה־אַמט ווערט אַ קנין פון אַ באַ־שטימטן הויז. מע קריגט דעם אַמט איבערגעגעבן פון פאָטער צום זון.

עס איז אַ ריזיקאַלישער אויפבראָך. דאָס מיינט אַז די ראָלע פון נביא ווערט אַלץ מער פאַרדרענגט, פאַרענגט. דער מלך פאַרנעמט דעם אויבנאָן אין געזעלשאַפטלעכן לעבן פון ישראל. ווער ווייסט וואָס פון דעם קען מיט דער צייט אַרויסקומען! די צוקינפטיקע אָפּשטאַמלינגס פון דוד הויזגעזינד ווער ווייסט וואָס זיי וועלן זײַן, צי וועלן זיי גיין אין די וועגן פון יהוה ווי זייער שטאַמפאָטער האָט עס געטאָן מיט אַזאַ בײַשפּיללאָזער איבערגעבנקייט און גרעניצלאָזן אייפער. און אַז זיי וועלן אַראָפּ פון דרך־הישר און זיך אַרויסווײַזן צו זײַן אָפּטריניקע אָדער שוואַכלינגס; די משפּחה כוחות ווי אַ גאָלד־אָדער אָדער ווי אַן אײַנפאַכער ברונעם, ווערן דאָך אויסגעשעפּט מיט

דעם לאנגן פּאַרלויף פון צייט, איז וואָס וועט דעמאָלט פּאַסירן?! דעם טעות וועט זיין שפּעט צו פאַריכטן.

שמואל האָט זיך געוועדט קעגן דעם קיניגטום־איינשטעל. ער האָט, אָבער, לסוף נאָכגעגעבן די, וואָס האָבן געוואָלט האבן אַ קעניג, אַ פירער אין קריג... איצט ווערט געמאַכט אַ צווייטער שריט. די יידישע מאָנאַרכיע פון אַן אויסדערווייל באַרער ווערט גאר אַן ערבלעכע, דאָס איז דער צווייטער נאכגעב די מלוכה׳ניקעס, אַ נאכגעב וואָס קיינער ווייסט ניט וווּהין, אין וועלכער בלאָטע פון שלאַבערקייט, ווילנלאָזיקייט עס קען אַריינשלעפּן. דאָס מיינט דאָך פאַרמשכונען די צוקונפט פון פאָלק. דאָס מיינט דאָך נעמען דאָס פאָלק און אים אוועקלייגן צו די פיס פון זיינע געוועלטיקער געבונדע־נערהייט און זיי דערמוטיקן צו טרעטן אויף אים מיט זייערע באטעס.

אַז מע האָט אַ טאָטן א קיניג, ווערט מען שוין עפּעס ווי פון זיך אַליין ראוי צו מלכותעווען!

און דא קומט צו אַן אומשטאַנד וואָס מאכט די לאגע נאָך הארבער.

קיניג שלמה איז דאָך גאָר אַן אויסנאַם פון דעם כלל פון אַנדערע קיניגן. ער וועט זיין, אנשטאָט אַ קיניג אַ קריג־פירער, אַ קיניג אַ חכם. ער וועט באהערשן זיינע בירגער אדער אונטערטאַנען ניט מיט כוח און אַנשרעק, נייערט מיט זיין חכמה, אויב העלדישקייט, פּראָסטע גבורה גיט זיך ניט איבער אלע מאָל בירושה פון פאטער צום זון, איז דאָך קלוגשאפט אוודאי ניט. איז ווער קען זאגן אין וועמען שלמהס זון וועט זיין געראטן?! אפשר וועט ער גאָר זיין אַן אפגעריסענער נאר, אַ מענטש אַן פארשטאנד. אזעלכע זאכן פאסירן דאָך. הלוואי זאלן זיי ניט פּאסירן.

נתנס געזיכט ווערט איבערגעצויגן ווי מיט אַ בלייענעם וואלקן. אַ געוויטער־כמאַרע באַלאַגערט זיין הייכן שטערן. ער פילט כמעט בחוש, כאטש אויף אַ זייער אומקלארן שטייגער, אז אַ קאטאסטראפע רוקט זיך אויף דער ישראל מדינה, אַז עפּעס א מין אומגעהויער שטייט הינטער דעם רוקן פון שלמהן. עס איז אָבער אָפּגערוקט אויף אַ שטיקל שטח, הייסט עס אז דאָס אומגליק וועט קומען אין דער צייט, ווען שלמהס זון וועט קיניגן.

ער האָט געמאַכט, ער שפּירט עס איצט, אַ גורלדיקן טראט. ער האָט ניט גוט פארשטאַנען וואָס זיין אויבערשטע־אינערלעכע שטים האָט אים מיטגעטיילט.

אמת, ער האָט דערצויגן שלמהן און ווי אַ דערציער האָט ער אויסגעפילט זיין אויפגאבע אויפן בעסטן אופן. אבער דאָ גייט דאָך אום עפּעס מער.

אָט־די און ענלעכע ספקות האָבן אים לעצטנס שטאַרק באַאומרויקט.

ער וויל דעריבער זיך איינגאַנצן צוריקציען. בלייבן מיט זיך אַליין און זיך פֿאַרטיפֿן אין זיך. בלויז אין שטרענגער התבודדות אַנטפּלעקט זיך צו אים דער אינערלעכער נבואה־קול. ער מוז זיין אָפּגעזונדערט פֿון מענטשן, ניט האָבן קיין מגע ומשא מיט קיין מוטער־בן־אדם. ערשט דעמאָלט אויפֿן דריטן אָדער פֿערטן טאָג דערהערט ער, אויב זיין זעל איז גוט אָנגעשטעלט. די אינערלעכע שטילע שטים, דעם „קול דממה דקה". פֿאַר דער גאַנצער צייט וואָס ער האָט זיך אָפּגעגעבן מיט שלמהן און תמיד געווען זאַלבעגאַנד, האָט ער קיין בשורות ניט באַקומען. אַצונד בעַנקט ער נאָך אַן אַנטפּלע־קונג. ער נעמט מורא האָבן צי איז ער גאָר ניט טויב געוואָרן צו אָט־דעם אומהערבאַרן, מיטן איינפֿאַכן אויער, קול...

נתן איז פֿאַרצערט, אָבער ניט פֿאַרצווייפֿלט. ער ווייסט אַז ער האָט דיכטיק געהאַנדלט. ער האָט דאָך אייגנטלעך געקראָגן „דאָס וואָרט", וואָס האָט אים קלאָר און דייטלעך געזאָגט אַז ניט דוד, נייערט דודס זון וועט אויפֿריכטן דעם טעמפּל, און אַז אויף דודס טראָן וועט זיצן זיין זון שלמה. אָבער ביז איצט האָט ער אַלץ געטראַכט וועגן יענעם אָ־זאָג הויפּטזעכלעך אין זיין פֿאַרניינענדיקן באַטייט. דאָס מיינט אַז דודס פֿאַרבלוטיקטע הענט וועלן ניט בויען דעם בית־המקדש און דאָס צו טאָן דאַרף בלייבן פֿאַר דודס זון. אָבער אַז אין אָט־דער בשורה ליגט שוין אַ דירעקטער אָנווונק אויף דעם אויפֿריכטן פֿון אַ דינאַסטיע, די זייט פֿון דער בשורה האָט ער עפּעס ווי ניט באַמערקט.

דוד האָט שוין דווקא יאָ אַזוי אויפֿגענומען דעם אָנזאָג. און האָט אים בפֿירוש אַזוי אויסגעטייטשט. און מהאַי טעמאָ האָט ער זיך אַזוי געפֿרייט ווען ער האָט אים באַקומען פֿון מויל פֿון נתנען. און ער האָט זיין אויסטייטש פֿאַרברויכט אין זיין געזאַנג געבעט. וואָס ער האָט צוגעשיקט צו נתנען.

די רייד פֿון דודן, דעם זון פֿון ישי, די רייד פֿון מענטשן וואָס איז הייך אויפֿגעשטעלט געוואָרן, דער געזאַלבטער פֿון אלהים־יעקב און דער אָנגענעמסטער זינגער פֿון די ישׂראל געזאַנגען.

דער גייסט פֿון יהוה האָט גערעדט צו מיר און זיין וואָרט איז געקומען אויף מיין צונג. האָט געזאָגט צו מיר דער אלהים פֿון ישׂראל, האָט גערעדט צו מיר ישׂראלס פֿעלדזנשטייך:

„דער הערשער פֿון מענטשן, דער רעכטפֿאַרטיקער געוועלטיקער מיט פֿאַרכט פֿאַר אלהים איז ווי דאָס ליכט פֿון פֿרימאָרגן, ווען די זון גייט אויף, אַ פֿרימאָרגן אָן וואָלקנס, פֿון אָפּשיין נאָכן רעגן וואָס מאַכט שפּראָצן גראָז פֿון דער ערד. ניט אַזוי איז מיין הויז מיט אל, וואָרעם אַן אייביקן בונד האָט

ער עס געמאַכט, אלץ צוגעגרייט און אָפּגעהיט אויפדערהאָר. ווייל דאָס איז מיין רעטונג און מיין באגער, און קיין אנדערן וועט ער ניט מאכן שפּראָצן...

„און די נידערטרעכטיקע ווי זיך ארומוויגנדיקע שטעכיקע דערנער זיינען זיי אלע, מיט דער הוילער האַנט קען מען זיי ניט נעמען, סיידן מיט אייזן און שפּיץ־האָלץ און מ׳פארברענט זיי מיט פייער ווי קראַפּעווע...[1]".

אבער אויך דידאזיקע ווערטער פון דודן, וואָס זיינען ווי אויסגעהעפּט געווארן עלעהיי בלימלעך אויפן געוועב פון נתנס בשורה, זיינען פארביי־געגאנגען נתנס אויערן אָן אַ שטארקן רושם. ער איז געבליבן אומזיכער. ער האָט נאָך אַלץ מורא אַז ער האָט זיך צופיל געאיילט מיט זיינע רייד.

אַן ערבלעכס קיניגרייך איז אַ געפאר פארן יידישן פאָלק... אבער ער האָט זיך געטרייסט און געצויגן מוט פון דעם: ווען זיין אבזיכט וואלט געגאַנגען קעגן דעם ווילן פון שר־האומה, וואָלט זיין דערציאונגס־אַרבעט ניט געקרוינט געוואָרן מיט אַזאַ גלאַנצנדיקער הצלחה און ברכה.... ווי דאָס איז, צייגט עס פאָרט אז ער גייט אויפן אייניק באַשטימטן וועג.

אָבער דאָך איז זיין האַרץ געווען פול מיט פחדים... און קיין גליקן פון דער ערבלעכער מלוכה האָט ער ניט דערוואַרט, הגם ער האָט זי אָנגענומען ווי אן אקט פון דער יידישער השגחה און מערכה פון וועלכער מע קען ניט אנטרינען...

---

[1]) שמואל ב׳, כ״ג, א—ז.

2

שלמה און זײַנע מחשבות

שוין עטלעכע יאָר ווי ער האָט ניט געזען ניט זײַן פֿאָטער און ניט זײַן מוטער. ער וויל זײ בײדן גײן זען ווי נאָר ער דערגרייכט די שטאָט ירושלים. ער איז צו זײ בײדן צוגעבונדן. דאָך ווי פֿאַרשײדן זײַנען זײַנע געפֿילן צו זײַן מוטער און צו זײַן פֿאָטער. זײַן מוטער איז אינגאַנצן ז ײ נ ע. ער איז בײ איר אַ בן־יחיד. דער פֿאָטער זײַנער האָט אָבער אַ היפּשע כּאַפּטע זין. וואָס זײַנען זײַנע האַלבע ברידער. זײ געפֿינען זיך כּמעט אַלע אין קיניגלעכן הויף, אָבער שלמה קען זײ כּמעט ניט. סרוב פֿון זײ, אַזוי האָט אים געזאָגט נתן, זײַן רבי, זײַנען רײַטערס און זײ פֿאַרמירן אַ באַזונדער אָפּטײלונג פֿון דער ישׂראל אַרמײ. אַנדערע פֿאַרנעמען פֿאַרשײדענע העכערע אַמטן אין די חײלות מיט וועלכע עס פֿירן אָן די זין פֿון צרויה, זײַן טאַנטע. נתן האָט געערעדט פֿון זײ מיט גרינגשעצונג און אַפֿילו מיט אַביסל אָפּשפּאָט. פֿון צווי פֿון זײ האָט דער פֿאָטער דוד געהאַט אַ גרויס עגמת נפֿש, ווי דער פֿאַל איז געווען מיט אבשלומען, און אַ חרפּות און בזיונות, וועלכע עס האָט אים פֿאַרשאַפֿט זײַן בכור אַמנון. וואָס האָט זײער ניט שײַן באַהאַנדלט תמרן. פֿון דעם אַלעם האָט ער זיך דערוווּסט פֿון די רײדערײַען פֿון מענטשן וואָס ער האָט באַגעגנט אויף זײַנע וואַנדערונגען איבערן לאַנד. ער האָט זיך אָנגעהערט מעשׂיות, וואָס מע דערצײלט פֿון קיניגלעכן הויף. נתן האָט פֿון די הויף־געהײמענישן זיך אינגאַנצן ניט ווײסנדיק געמאַכט. און ווען שלמה האָט אים געפֿרעגט וועגן די מעשׂיות און קלאַנגען וואָס האָבן זיך געטראָגן איבערן לאַנד. האָט נתן זײ אָוועקגעמאַכט מיט דער האַנט ווי זײ וואָלטן געווען פּוסטע אויסטראַכטענישן און באַרײדערײַען, וואָס עס לוינט ניט איבערצוחזרן. ער האָט זײ ניט אָפּגעלײקנט מיטן פֿולן מויל. נאָר געשטעלט אונטער אַ פֿרעגצײכן זײער אמתדיקײט. יעדנפֿאַלס זײַנען זײ אים געווען ניט ניחא, און ער האָט מורא געהאַט זײ זאָלן ניט ווירקן דעמאָראַליזירנדיק אויף זײַן תּלמיד, שלמה, וועמען ער האָט געהאַלטן, אין זײַן דערציאונג, ווײַט פֿון הויף און זײַנע אינטריגעס, העצעס און יאָגענישן נאָך כּבֿוד און הולטײַערײַ, קריג־אַמביציעס און פּוסטער פּוצערײַ.

יאָ, האָט שלמה געטראַכט, די מוטער איז אינגאַנצן זיינע. ניט אַזוי זיין פאָטער, וועמען ער מוז טיילן מיט אַ סך שותפים, אַ זאַך וואָס ער האָט גאָרניט געגרן. אויסער דעם איז דער פאָטער, דער קיניג דוד, שטענדיק פאַרנומען, פאַרטאָן, פאַרעוסקט, פאַרהאַוועט. ער האָט ניט קיין פרייע מינוט. איידער איין מלחמה ענדיקט זיך, פאַנגט זיך שוין אָן אַ צווייטע. דוד איז כמעט תמיד אויפן שלאַכטפעלד. אָדער נאָענט צום שלאַכטפעלד, אויב ניט אין די סאַמע געדיכטע פון געשלעג.

שלמה איז אַפילו ניט זיכער, אַז ער וועט דערוויסן זיין פאָטער אין ירושלים. און ווען יאָ איז ער אַזאַ טרוד אַז ער קען זיין זון שלמהן שענקען בלויז געציילטע מינוטן. פירן אַ יידישע מלוכה איז ניט קיין לייכט פעקל. דוד איז דריי פערזאָנען אין איין מענטשן, ער איז אַ מלחמה־פירער, אַ פעלדמאַרשאַל, אַ קיניג־אַדמיניסטראַטאָר און דערצו נאָך אויך אַ ריכטער. און לאַדענישן זיינען דאָ לרוב, גאָר אָן אַ שיעור. זיי נעמען זיך גאָר קיינמאָל ניט אויס. די באַפעלקערונג איז גאָר אַ היפּשע און זי האַלט, אָן עין הרע, אין איין וואַקסן. די מענטשן זיינען צערודערטע, אויפגעשרויפטע. צוליב די מלחמות און לאַנד־דעראָבערונגען הערשט אין לאַנד אָן אומ־באַשטימטקייט, אַ צעשוווּמענקייט בנוגע אייגנטום־רעכט פון די נחלאות וואָס ווערן אַנגעאייגנט אין די איינגענומענע קעגנטן און נאָענט צו זייערע גרענעצן. יידן האָבן אינאַלגעמיין האַלט זיך צו דין־תורהען. זיי האָבן הנאה פון משפּטים־פירעריי. ביי זיי איז עס כמעט ווי אַ פאַרוויילונג, אַזאַ געוועט־שפּילעריי. זיי האָבן כסדר טענות און מענות איינע צו די אַנדערע. זיי קענען צווישן זיך ניט דורכקומען. זיי דאַרפן אָנקומען צו אַ דריטן צד ער זאָל אויסגלייכן זייערע סכסוכים. זיי באַלאַגערן די ריכטער. אַז דער שלום־ריכטער ווייסט ניט ווי צו פאַנאַנדערנעמען דעם פּלאָנטער פון זייערע פּרע־טענזיעס און קעגן־פּרעטענזיעס, דאַרף עס דער קעניג טאָן. ער איז דער העכסטער שופט אין לאַנד און זיין פסק־דין איז ענדגילטיק, און קיינע אַפּעלאַציעס קעגן אים ווערן ניט אַנגענומען.

נתן האָט שלמהן געגעבן צו פאַרשטיין אַז זיין עיקר אַרבעט וועט באַשטיין אין אַרויסטראָגן געריכט־ווערדיקטן. ער האָט אים אויך באַקאַנט געמאַכט מיט די קלוגע אַנטשיידונגען פון דבורהן, דער ריכטערין און נביאטע. ער האָט בפירוש געלייגט פיל געוויכט אויף שלמה׳ס צוגרייטן זיך צו אָט־דעם צוקיפטיקן באַרוף זיינעם.

דער נאָמען דבורה האָט באַזעסן פאַר אים אַ מין צויבער־קראַפט. געהייסן האָט זי דבורה, בין, ווייל זי איז תמיד געווען באַשעפטיקט. זי האָט זיך

אויסגעצייכנט מיט איר טעטיקייט אויף אַ סך געביטן. זי איז געווען אַ נביאה, אַ זינגערין־דיכטערין, אַ ריכטערין און אַ קריג־פירערין. אַ מערקווערטיקע פרוי. איר באַרימט ליד האָט שלמה געקענט אויפּאויסווייניק. ער האָט עס זייער אָפט איבערגעחזרט. דערהויפּט זיינען אים געפעלן ביז אנטציקונג די פסוקים:

צום איך־יהוה וועל איך זינגען,
איך וועל לידלען צום אלהים פון ישראל.
יהוה ווען דו ביסט ארויס פון שעיר.
ארויסגעטראָטן פון אדומס פעלד,
האָט די ערד געדרוישט,
און די הימלען האָבן געטריפט,
און די וואָלקנס האָבן געטריפט וואַסער.
די בערג זיינען צערונען פארן אנגזיכט פון יהוה.
אט־דער סיני איז צעשמאָלצן געוואָרן פון פארן אנגעזיכט פון יהוה,
דעם אלהים פון ישראל [1].

שלמה האָט געצויגן פאַרגלייכענישן צווישן זיין מוטער, בת־שבע, און דבורהן. ער האָט געטראַכט, אַז ווען זיין מוטער וואָלט געלעבט מיט אַ דור אָדער צוויי דורות פאַרדעם, איידער אַ מלוכה־סדר האָט זיך איינגעשטעלט אין ישראל־לאַנד, וואָלט זי מסתמא געווען אַ ריכטערין ווי דבורה. אָבער פאַרוואָס איז זי ניט קיין זינגערין? אפשר איז זי עס, נאָר זי טוט עס אינגעהיים מחמת איר באַשיידנקייט. אָבער „דאָס געבעט פון דעם אָרימאַן" מוז זיכער זיין אירס אַ פאַרפאַסונג. ער דערקענט אין יעדער שורה איר גייסט און גוסט, איר ליבשאַפט צו אַלע אָרימע און באַעוולהטע.

אַ תפילה פאַר דעם אָרימאַן ווען ער פאַרגייט זיך, און ער גיסט אויס פאַר יהוה זיין פּליסטער.

יהוה, הער צו מיין געבעט
און מיין געשריי זאָל קומען צו דיר.
זאָלסט ניט פאַרבאַרגן דיין פנים פון מיר.
אין טאָג פון נויט בויג דיין אויער צו מיר.
אין טאָג וואָס איך רוף, ענטפער מיר גיך.
וואָרעם אזוי ווי רויך פאַרגייען מיינע טעג,
און מיינע ביינער זיינען ווי אַן אויוון צעברענט.

---

[1]) שופטים, ה׳, ג—ו.

אבא גאַרדין

צעקלאַפּט ווי גראָז און פאַרטריקנט איז מיין האַרץ,
וואָרעם איך פאַרגעס צו עסן מיין ברויט.
פון וועגן די קולות פון מיין קרעכצן
איז מיין געביין צוגעקלעפּט צו מיין הויט.
איך בין געגליכן צו אַ פּעליקאַן פון מדבר,
איך בין געוואָרן ווי אַן אייל פון די חורבות.
איך בין וואַך נאַכאַנאַנד, און בין געוואָרן
ווי אַן עלנדער פויגל אויף אַ דאַך.
אַ גאַנצן טאָג לעסטערן מיך מיינע פיינט.
די וואָס ווילדעווען קעגן מיר, שילטן זיך מיט מיר.
וואָרעם אש האָב איך ווי ברויט געגעסן.
און מיינע געטראַנקען האָב איך מיט געוויין געמישט,
פון וועגן דיין כעס און דיין צאָרן;
וואָרום האָסטו מיך אויפגעהויבן און אוועקגעשליידערט.
מיינע טעג זיינען ווי אַ שאָטן וואָס נייגט זיך,
און אַזוי ווי גראָז טריקן איך איין [1]".

דאָס האָט קיינער ניט געקענט אנשרייבן נאָך זיין מוטער. זי האָט אזא וואַכזאַם געוויסן פאַר גערעכטיקייט.

מיטן אויפריכט פון דער מלוכה און דאָס כסדר פירן מלחמות, פאַר וועלכע מע דאַרף האָבן פאַרהאַרטעוועטע, אַכזריותדתיקע מענער, איז די פרוי וואָס ווייטער אַלץ מער אפּגעשטופּט געוואָרן אַנאַזייט, אַרויסגעשטויסן געוואָרן פון עפּנטלעכן לעבן. זי ווערט אַלץ מער פאַרשטוביקט, לעבט זיך איינגאַנצן אויס אין ענגן קרייז פון דער פאַמיליע, פון איר מאַן און קינדער.

ער נעמט זיך פאַרטראַכטן וועגן דער מאַדנער לאַגע פון דער פרוי ווי אַ ווייב. אייגנטלעך קיין גאַנצן מאַן האָט זי ניט און קען גאָר ניט האָבן. דער מאַן האָט זי איינגאַנצן. זי געהערט צו אים אַליין אויסשליסלעך. קיינער אויסער איר מאַן האָט אין איר קיין חלק ניט. אָבער איר מאַן האַלט זי מיט שותפטעס, מיט אַנדערע פרויען. ער געהערט צו איטלעכער פון זיי טיילוויז, צייטנווייז, דאָ צו איינער דאָ צו אַן אנדערער. און עס קען אַנדערש ניט זיין. וויבאַלד דער זכר איז דער באַפרוכפּערער און ער קען מאַכן שוואַנגער אַ צאָל נקבות... וואָלט דאָך זיין פשוטע אויסברענגערײַ פון מאַנס זאָמען, צוקונפטלעבנס, ווען ער, דער זכר, זאָל זיך אָפּגעבן מיט איין פרוי.

---

[1]) תהלים, ק"ב.

וואָס מער ווי איין קינד אדער אַ צווילינג קען זי ניט געבוירן אין משך פון ניין חדשים. אויך דאָס זויגן פון עופעלע האלט זי פאַרנומען.

ער ווייסט אַז אַזוי מוז עס זיין אויב מע וויל ניט אַז דער טייערסטער לעבנסשטאָף זאָל גיין אין ניוועץ, און דאָס וואָלט זיין אַ שווערע זינד קעגן אלהים־חיים. דאָך פאַרדריסט אים וואָס ער האָט ניט פאַר זיך קיין גאַנצן טאַטן און ער מוז אים טיילן מיט אַ גאַנצער כאַליאַסטרע פון קינדער, עלטערע און יונגע, אַנדערע פון זיי זיינען שוין אַליין טאַטעס פון קינדער...

אָבער, האָט ער ווייטער געשפונען דעם פאָדעם פון זיינע טראַכטענישן, ער, שלמה, פאַרנעמט גאָר אַן אַנדער פּאָזיציע. ער איז אַרויסגעטיילט פון די איבעריקע זין. ער איז דער אמתער זון, ניט בלויז אַן אַרויסקומער פון דוידס דיך, ער איז דער פליטישער בן־יחיד. ער איז דער יורש, דער קרוין־פּרינץ. אַזוי האָט אים די מוטער געזאָגט. אויך נתן האָט עס אים געלאָזט הערן אַן צווייאיקע טייטונגען. ער וועט איבערנעמען די מלכות און די רעגאַליעס פון מלכות, דעם צעפּטער, די קרוין און דעם טראָן. הייסט עס אַז דויד ווי אַ ק ע נ י ג ־ פ אָ ט ע ר איז באמת אינגאַנצן זיינער. אָבער ווי אַ פאָטער האָט ער איז אים בלויז אַ קליינעם חלק. ער באַגרייפט אַז אפילו אין דער אָרימסטער פאַמיליע וואָס באַשטייט בסך־הכל פון איין מאַן און איין ווייב אויב עס זיינען פאַראַן עטלעכע קינדער קען קיין איינער פון זיי ניט האָבן אַ פולן פאָטער און אַ פולע מוטער פאַר זיך אַליין. איט־לעכער פון זיי מוז זיך טיילן מיט זיינע עלטערן מיט זיינע שוועסטער און ברידער. ער איז צו זיין גליק, אָדער אומגליק, ער ווייסט אַליין ניט ווי צו באַצייכענען זיין מצב, אַן איינציקער ביי זיין מוטער. זיין מוטער האָט געהאַט אַ קינד פאַר אים, אַן ערשטלינג, און עס איז געשטאָרבן זייענדיק נאָך גאָר אַן עופהלע.

דאָס ניט האָבן קיין פולן ברודער קימערט אים לחלוטין ניט, אָבער אַ שוועסטער וואָלט ער יאָ וועלן האָבן. אַ שוועסטער האָט פאַר אַ ברודער אַ באַזונדער רייץ און חן. אָבער האָבןביידע זאַכן אי אַ גאַנצע מוטער און אי אַ שוועסטער איז דאָך אַן אוממעגלעכקייט. איז ער בדיעבד צופרידן מיט זיין לאַגע, די מוטער זיינע איז פאַר אים הן מוטער און הן שוועסטער.

ער מאַכט אַ באַאָבאַכטונג פון גאָר אַ געוויינטלעכער זאַך. אומעטום באַגעגנען מיר טאָפּלקייטן, זוגות, וואָס זיינען מיטאַרבעטנדיק אָדער קעגנ־אַרבעטנדיק. אונדזערע השגות טיילן אַלץ אין צוויי פאַליוסן: מעגלעך און אוממעגלעך, שיין און מיאוס, רעכט און אומרעכט, הויך און נידעריק.

קלוג און נאַריש, יאָ און ניין, רעכט און לינק, טאָג און נאַכט, ליכטיקייט און פינצטערניש, שנעל און פּאַמעלעך, באַוועגונג און שטילשטאַנד.

אפילו אייניקע גלידער קומען פּאָרנווייז: צוויי הענט, צוויי פיס, צוויי אויגן, צוויי אויערן. זיינען זיי ווירקלעך זוגות אָדער זיווגים? איינער אַ נקבה און דער אַנדערער אַ זכר? קיין מאַנצביל איז ניט קיין הונדערט פּראָצענטיקער זכר, ער פאַרמאָגט אין זיך אויך ווייבלעכע עלעמענטן. עס האַנדלט זיך בלויז וועגן אַריבערצי, ביי די מאַנצבילן וועגן אַריבער די מענלעכע עלעמענטן, ביי פרויענצימער — די ווייבלעכע. אויב אַזוי איז אפשר מעגלעך אַז אונדזערע איברים, וואָס קומען אין פּאָרלעך פאַרטרעטן איטלעכער פון זיי אַן אַנדער עלעמענט. דעריבער גלוסט אַ האַנט צו אַ האַנט און זיי דריקן זיך פריינטלעך, זיי רייבן זיך „איינער" אָן דער אַנדערער און האָבן הנאה פון דעם. דאָס איז זייער פאָרם פון באַהעפטונג. דאָס אייגענע קען מען זאָגן וועגן די פיס. זיי האָבן האָלט זיך איבערצופלעכטן, זיך צו קרייצן. און די פינגער צוזאַמען האָבן זיי פינף זיווגים און דערפאַר קלאַמערן זיי זיך איינע אין די אַנדערע. זיי זיינען זיך מזדווג מיט גרויס ליידנשאַפט. אָבער וואָס איז מכוח די צוויי אויגן אין קאָפּ וואָס קענען זיך קיינמאָל ניט צוזאַמענקומען און בענקען כסדר איינס נאָך דאָס אַנדערע. פון דעם קומט אפשר בלינדקייט ביי אייניקע מענטשן. די אויגן קענען ניט אַריבערטראָגן די יסורים פון בענקעניש. דאָס אייגענע קומט פאָר מיט די אויערן. דער פועל־יוצא פון דעם איז טויבקייט.

דער מענטשלעכער קערפּער האָט געדאַרפט זיין געבויט אַזוי אַז אַן אויג מיט אַן אויג און אַן אויער מיט אַן אויער זאָלן זיך קענען צוזאַמענ־קומען פון צייט צו צייט.

בתן האָט מיט אים קיינמאָל וועגן דעם ניט גערעדט, הגם ער האָט פאַרפאַסט פאַר אים תפילות אי צו דעם אויער און אי צום אויג, אי צום פנים און אי צום מויל, און אפילו צו זיין בלוט־שטראָם. שלמה האָט זיי פרום געזאָגט יעדן פאַרטאָג גלייך נאָכן וואַשן זיך.

איצטער ליגנדיק שעפּטשעט ער די תפילות. איבערהויפּט קוויקט ער זיך מיט דעם געבעט צום זאָגן פאַרן לערנען און נאָכן לערנען, און ביי יעדער געלעגנהייט.

אבא השם!
באַשירעם מיך, לייז אויס און העלף!
פון שלעכטע מעשים, פון מחשבות זרות היט, באַשיץ
די וואַנדערנדיקע שבטים צוועלף:

די שטונדן פון טאָגטעגלעך האָוועניש, געפּילדער־שפּריץ,
אוּן זייערע חברות, עלנט־פריינט, אין וואָגלעניש פון גלות,
די שוואַרצע כמורנע שעהן פון דער נאַכט,
אין פוסטע צייט־פאַרטרייבונג,
אין טויבער שלאָפעניש, אין בלינדער גלוסטעניש, אין לייב־בהלות
אָן־תכליתדיק פאַרטאַכלעוועט, פאַרשמאַכט, —
דערוועק, דערהויב זיי, ציִ אַרויס פון שאַנד און שמאַך,
פון זיכער זינד, ווי אויך פון חשד־פאַרדאַכט.
נעם זיי אַריין צו זיך אין וואַכזאַם טוגנט־כרך.
דו ביסט מיין פאַסטעך, שומר חנם, ראַטעווע און העלף
מיין איינציק שעפּסעלע, וואָס ווערט פאַרצוקט פון תאוות־וועלף.

3

שלמה, בת־שבע און די תפילות־אויטאָסוגעסטיעס

דורך דעם מערב טויער זיינען נתן און שלמה אַריין אין דער שטאָט ירושלים.

שלמה איז עקזאַלטירט. ער גייט ווי ער וואָלט געשוועבט און פליגלען וואָלטן אים געטראָגן. ער באַאָבאַכט די שטיינערנע מויערן פון די מאַגנאַטן, די קליינינקע הייזקעלעך צונויפגעליפּעטע פון ליים מיט זייערע דעכער פון שטרוי. די שטאָט איז געוועזן איינגעטיילט אין נאָכבאַרשאַפטן, אין גאסן און געסעלעך. דאָרט ווו די רייכע וווינען, וווינען ביט די אָרימעלייט אָדער די בעלי־מלאכות. ער גייט אדורך איין מאַרקפלאַץ נאָך דעם צווייטן. עס רודערט זיך, מע קויפט און מע פאַרקויפט תבואות, פלאַקס, וואָל, פערד, קי און שעפּסן איינצלנע און גאַנצע טשערעדעס.

ירושלים איז פול מיט מענטשן, איינוווינער און אָנגעקומענע באַזוכער פון דער פּראָווינץ. אַנדערע קומען אויס נייגעריקייט, אַ קוק טאָן אויף די פעסטונגען פון ציון און אויף די מויערן פון די רייכע, זיך באַקענען מיט דעם לעבן פון דער רעזידענץ־שטאָט, פון דער עיר־המלוכה, אַנדערע כדי עפּעס צו איינהאַנדלען אָדער פאַרקויפן, אָדער טאָן ביידע זאַכן, ווידער אַנדערע קומען מיט אַ לאָדעניש אָדער מיט אַ בקשה צום שטרענגן אָבער רעכטפאַרטיקן קעניג דויד.

שלמה גייט אַדורך די באַזונדערע געסעלעך פון די האַנטווערקער, וואָס זיצן אָדער שטייען ביי זייערע וואַרשטאַטן וואָס געפינען זיך פאַר זייערע שטיבעלעך מיט צוגעבויטע צודעכעלעך. די מלאכות און די בעלי־מלאכות זיינען איינגעטיילט לויט די פאַכן. עס איז פאַראַן אַ שוסטער־געסל, אַ שניידער געסל, א טישלער פלעצל, אַ פאַרבער־געסל, און אויך ליקלעך פאַר די וואָל־וואַשער, קעמער און וועבער און שפינער. עס טראָגט זיך איבער דער גאַנצער שכונה דאָס קלאַפּן פון האַמערס, דאָס זשוזשען פון זעגן. אין אַ באַזונדער פלעצל אָפּגעזונדערט שטייען קוזניעס. שלמה האָט זיך אָפּגעשטעלט. ער האָט זיך מיט אויפמערקזאַמקייט און פאַרגעניגן צוגעקוקט צו דער אַרבעט פון די געזונטע מוסקלהאַפטע שמידן־יונגן. דער אָנגעגליטער אייזן כאַפּט אַריין פון זייערע האַמערס גאַר געשמאַקע קלעפּ און ער שרייט מיט קולי־קולות, ער מאַכט אַזאַ „ויצעקו" אַזש עס פאַרטויבט די אויערן. און דאָ צישעט ער און העשעט אַז מע גיט אים פּלוצלונג אַ טובל אָפּ אין קאַלטן וואַסער. די קאָוועלס זיינען פאַרוואָרפן מיט מלוכהשע באַ־שטעלונגען. מע פירט כסדר מלחמות און מע פילט אַ שטענדיקן מאַנגל אין געווער. און צו אָט־דעם געקלאַנג און געבריאַזג קומט נאָך צו דאָס סאָפּען און כאָרכלען פון די בלאָז־זעק. דאָ אַרבעט מען טאָג און נאַכט אָן אויפהער. מע האַמערט אויס שווערדן, שפּיזן און אויך פאַנצערס פאַר די חיילות פון קעניג דויד.

זיי האָבן באַגריסט באַזונדער פריינטלעך יוחנן נפחא, וואָס האָט געהאַט אַ נאָמען איבערן גאַנצן לאַנד ווי דער בעסטער שווערדן־מאַכער.

שלמה און נתן צעשיידן זיך, יעדער פון זיי פאַרנעמט זיך אין אַן אנדער ריכטונג.

שלמה: מיין רבי וועט מיר דערלויבן אים קומען זען.

נתן: ביי יעדער צייט וועל איך דיך האָבן זייער גערן.

נתן איז אַוועק צו זיך. שלמה האָט זיך געלאָזן גיין מיט דער הויפּט־גאַס וואָס פירט באַרג־אַרויף צום קיניגלעכן הויז.

שלמה איז אַריין אין דעם פליגל פון הויז ווו זיין מוטער בת־שבע האָט געוווינט. ער איז געקומען אומגעריכט. ער האָט געפונען זיין מוטער מיט צוויי יונגע פרויען. זיי זיינען געווען פאַרטיפט אין לייענען אַ מגילה.

בת־שבע האָט אים דערזען, זי איז אויפגעשפרונגען פון אָרט, זיך פאַררויטלט און צוגעלאָפן צו שלמהן וואָס איז געבליבן שטיין ביי דער טיר. זי האָט אים פאַרקלעמט אין אירע אָרעמס, געדריקט צום בוזעם, געקושט און געהאַלדזט. די צוויי יונגע פרויען האָבן זיך אויפשנעל אָפּגעזעגנט

און אַרויסגעגאַנגען. זיי האָבן ניט געוואָלט שטערן מיט זייער אַנוועזנהייט די באַגעגענעש פון מוטער און זון.

בת־שבע האָט ניט געקענט אַוועקנעמען די אויגן פון שלמהן, איר געראָטענעם זון. זי האָט אים ממש געגאַשט מיט אירע אַנטציקטע בליקן.

— וואָס האָט דיין דערציער געטאָן צו דיר וואָס דו ביסט אַרויסגעקומען אַזוי פערפעקט, פּראָפּאָרציאָנעל סימעטריש אין דעם גאַנצן געבוי פון דיין קערפּער, דיין יעדער גליד בעט זיך מע זאָל אים צעקושן? — פרעגט בת־שבע קושנדיק אים.

— ער האָט געהאַט כמעט פאַר יעדן גליד ספּעציעלע איבונגען און אויך באַזונדערע תּפילות צומוטיקונגען, וואָס האָבן זיי געבעטן וואַקסן און זיי צוגעוווּנטשן זיי זאָלן פונקציאָנירן ווי געהעריק, טאָן זייער אַרבעט בשלימות.

— זייער טשיקאַווע. זיינען די תּפילות גוט בלויז פאַר מאַנצפּערשוינען, קענען, אפשר, אויך פרויענצימער זיך באַנוצן מיט זיי? — בת־שבע צעשמייכלט זיך, — וואָלטן די תּפילות געקענט באַהילפיק זיין אין פאַרשענערן אונדזערע ווייבערשע פּנימער?

— ליבע מאַמע, דו ביסט אַזוי שיין, אַז דו דאַרפסט ניט זוכן קיינע מיטלען צו מאַכן דיך נאָך שענער ווי דו ביסט. אָבער אַ תּפילה־ווּנטש איז אַלע מאָל גוט. נתן האָט מיר געזאָגט אַז מע דאַרף זיבן מאָל אַ טאָג מתפּלל זיין, אָבער יעדנפאַלס ניט ווייניקער פון דריי מאָל: פאַרטאָג גלייך נאָכן אויפוואַכן, בין־השמשות און ביידערנאַכט פאַרן איינשלאָפן אויפן געלעגער. אָבער די תּפילות קענען זיין גאַנץ קורצע, אויב מע וויל עס מאַכן אויפשנעל.

— זאָג מיר איבער איניקע פון דיינע תּפילות, דו קענסט דאָך זיי מסתּמא אויפאויסווייניק, וויבאַלד דו האָסט זיי איבערגעזאָגט עטלעכע מאָל אַ טאָג.

— איך וועל עס טאָן מיט דעם גרעסטן פאַרגעניגן. און מיין לוין דערוואַרט איך אין דער פאָרם פון אַ דערלויבעניש אַריינצוקוקן אין דער מגילה וואָס דו, מיין ליבע מוטער, מיט די אַנדערע צוויי פרויען האָבן געלייענט מיט אַנטציקונג ווי איך האָב געקאָנט זען פון אייערע געזיכטער.

בת־שבע שווייגט, הפּנים קווענקלט זיך צי זי זאָל דערלויבן אים מעיין־זיין אין דער מגילה. שלמה דערקלערט זיך זיין מוטערס אומבאַשלאָסנקייט מיט איר באַשיידנקייט. די מגילה מוז, וואַרשיינלעך, זיין אירע אַן אייגענע פאַרפאַסונג. זי האַלט, אַזוי האָט זי אים געזאָגט בשעת איינעם פון זיינע קורצע באַזוכן אינדערהיים, אַז שאַפן איז אַ זאַך, וואָס דאַרף „געטאָן" ווערן בחדרי־חדרים און געהאַלטן ווערן בסודי־סודות. און דערנאָך דאַרף די

שאַפונג פאַרשפּרייט ווערן צווישן דעם עולם, אָבער אָן דעם באַגלייט פון מחברס נאָמען. דאָס דאַרף בלייבן זיין סעקרעט, אַ גייסטיקער „מתן בסתר" צו די אָרעמע מענטשנקינדער.

— גוט, איינשטימיק, — זאָגט בת־שבע אַנטשלאָסן. כ׳נעם אָן דיין באַדינג.

שלמה שטעלט זיך אויף, מאַכט צו די אויגן און זאָגט אָפּ מיט אַ לייכטן צוזינג די תפילה. —

צו מיין פּנים

בת־שבע איז ממש אַנטציקט. זי רופט זיך אָפּ:

— ווונדערבאַר! אַ טייער געבעט! פאַר מיר, מיין זון, וועסטו עס אי־בערשרייבן און איך וועל זיך עס איינחזרן. אַז מע איז יונג ווי דו, דאַרף מען עס ניט אַזוי דרינגלעך, סיידן מע נעמט זיך באַצייטנס גרייטן צו באַגעגענען דעם עלטער, וואָס וועט ערשט נאָך פילע יאָרן אָנקומען, און דעמאָלט וועט מען אָט־דעם געוואויר בויטיק דאַרפן האָבן. דעם מענטשנס טעמפּל, וואָס הייסט אין איינפאַכן לשון גוף, פאָדערט אַ היפּש ביסל רעמאָנט, ווען מע נעמט זיך רוקן צו די עלטערע יאָרן. און אַזעלכע תפילות טוען אויף אַ סך. זיי זיינען אַ וויכטיקער טייל פון רעמאָנט... די ערגסטע אָנשי־קענישן אויפן פּנים, פון וועלכע עס איז שווער זיך אויסצוהיטן און כמעט אוממעגלעך אויסצומיידן, זיינען די קנייטשן און קאַרבן, וואָס צעאַקערן אונדזער געזיכט און פאַרזייען דאָרט די דערנער און שטעכעלקעס פון אַלט־קייט, השם זאָל אונדז פון זיי אויסהיטן. שלמה, מיין זון, אַז זקנה נעמט אונטערקומען, הויבן די אויגן אָן אַביסל אונטערצופאַלשעווען אין זייער שליחות, און די אויערן פאַרקוקן זיך אויף זיי און בעמען זיך אונטערפוילן צו טאָן זייער אַרבעט. האָט דיר נתן געגעבן תפילות אויך פאַר זיי, פאַר אָט־די בעלי־מלאָכות, וואָס אַ וואָרט פון דערמוטיקונג וואָלט ביי זיי געווען אָנגעלייגט?

— זיכער האָט ער אין זיי ניט פאַרגעסן. ווילסטו, מיין ליבע מוטער איך זאָל זיי פירזאָגן פאַר דיר?

— טו עס, מיין טייערער זון.

— אָבער דידאָזיקע תפילות שטייגן הויך, זיי שטעלן גאָר גרויסע פאָ־דערונגען, הגם זיי פאַרגעסן ניט אויך די איינפאַכע ביי דער ערד־ליגנדיקע פונקציעס זייערע.

— לייען עס מיר פאַר און שפּעטער צו ווּעסטו זיי מיר געבן אין געשריפט. מיינע חושים־האַנטווערקער בויטיקן זיך שוין אין אַ וואָרט פון

דערמוטיקונג... מע דאַרף זיי צוגעבן חשק זיי זאָלן אָנגיין מיט זייער וויכטיקער אַרבעט.

שלמה זאָגט פרום פאַרדביקהט די תפילה „צו מיין אויער". זיין שטים איז קלאַנגפול און זיין חיתוך־הדיבור קלאָר און שאַרף.

בת־שבע: נתן דער נביא, פאַרלאַנגט שוין גאָר אַ סך פון אונדזער געבעכדיקן חוש־השמיעה. כדי אונדזער געהער זאָל זיך אויפהויבן צו אַזאַ מדרגה וואָלט זיך געפאָדערט ווי אַ פאַרבאַדינג אַז דער מענטשלעכער קער־פער זאָל זיך אינגאַנצן איבערבויען אויף נייע יסודות. מע קען דאָך ניט צולאָזן אַז איין פעיקייט זאָל אַוועק אַזוי וויט פאָרויס און די איבעריקע פעיקייטן, אירע חברטעס, זאָלן בלייבן אַזוי הינטערשטעליק. עס מוז אָנ־געהאַלטן ווערן אַ געוויסע האַרמאָניע צווישן אַלע מענטשלעכע כשרונות. ס טאָר ניט קומען צו קנאה־שנאה צווישן די חושים. זיי אַלע מוזן זיך האַלטן אויף אַ געוויסער שטופע.

אָבער אַז מע פאָדערט פון אויער אַ סך, וועט ער מיט עפּעס נאָכקומען. אינגאַנצן זיך ניט וויסנדיק מאַכן פון מענטשנס, זיין באַלעבאָס, געבעט וועט ער ניט קענען. ער וועט פשוט ניט מעיז־זיין. אָבער כדי ער זאָל קענען נאָכקומען אָט־די אַלע פאָדרונגען וואָלט אים, דעם אויער, דאַרפן נעמען אָן אַ שיעור צייט.

שלמה: מיין רבי, איז דאָך אַ נביא, זעט ער די גאָר ווייטע צוקונפט. און ווען מיר וועלן בעטן דעם אויער מיט גוטן, מיט תחנונים, טאָג איין טאָג אויס אַז ער זאָל זיך אריבערשטייגן כמה וכמה מאָל, וועט ער עס טאָן, ווי אַ געפעליקייט. ער קען אונדז ניט אָפּזאָגן, כאָטש ער קען גלייכ־אויפנאָרט ניט צוזאָגן. אין די גאָר ווייטע ווייטקייטן פון צייט איז אַלץ מעגלעך.

בת־שבע: לייען מיר פאָר די תפילה צום אויג און מיר וועלן זען ווי ווייט און ווי הויך נתן גייט אין איר אַוועק, ווי שטאַרק זיין פאַרשטעל־ונגסקראַפט איז. הגם אין לעבן איז ער, אָט־דער צוקונפט־זעער, אַ מענטש מיט אַ געזונטן חוש פאַר דער טאָגטעגלעכערווירקלעכקייט. — זי מאַכט אַ קורצע פויזע.

צו זאָגן דיר דעם אמת, איך באַוווּנדער דיין זכרון, וואָס דו געדענקסט אַזעלכע לאַנגע תפילות אויפאויסווייניק.

שלמה: אַלע געדענקן אויפאויסווייניק די תפילות וואָס זיי חזרן איבער עטלעכע מאָל אין משך פון מעת־לעת. לכתחילה האָב איך געזאָגט די תפילות פון אַ קליין „סידורל", וואָס נתן האָט פאַר מיר צוגעגרייט, דערנאָך האָב איך

געגומען מתפלל זיין איסורייניק, מיין זכרון איז אַ גאַנץ געוויינטלעכער.
שלמה איז מתפלל די תפילה „צו מיין אויג". ער זאָגט עס מיט טיפער כוונה, אריינדרינגנדיק אין דעם מיין פון יעדן זאַץ.
בת־שבע: די תפילה איז ווי יעקבס לייטער. זי הויבט אָן גאָר נידעריק, שטייגט אָבער, ביים ענד, אַרויף צום זיבעטן הימל. זי פאַנגט אָן גאָר זאַכלעך, מיט אינסטרוקציעס צום אויג און גייט איבער צום זיך, וואָס איז מיר ניט אינגאַנצן פאַרשטענדלעך.
שלמה: ליבע מוטער, אויב דו ווילסט אַ געבעט וואָס רעדט דורכאויס „צו דער זאַך", גיט פראַקטישע אָנווייזונגען און פאַרלאַנגט דאָס דערגרייכבארע און דורכפירבאַרע אַפילו היינט צוטאָג, וועל איך דיר פירזאָגן די תפילה „צו מיין מויל".
בת־שבע: טו עס, מיין זון, אויב איך האָב דיך נאָך ניט אויסגעמאַטערט.
שלמה זאָגט מיט דביקות און התלהבות די תפילה. ער וויל אז יעדעס וואָרט זאָל זיך אים אריינקריצן ממש אין זיין עצם מהות, אזוי אז ער זאָל די געשטעלטע פאָרדערונגען נאָכקומען מיט אַלע דיקדוקים.
בת־שבע: דאָס איז גאָר אַ פערל. פשוטע זאַכן וואָס אַלע ווייסן. און דאָך פאַרגעסט מען עס אַזוי אָפט מע דאַרף עס טאָקע איבערזאָגן עטלעכע נאָל א טאָג אַזוי אַז אָט־די זיטן בנוגע אונדזער מויל, זאָלן ווערן טיף אריינגעקארבט אין אונדזער זעל און ווערן אַ טייל פון אונדזערע אינסטינקטן.. אַצונד זע איך באַשיינפערלעך אַז איך האָב זיך ניט טועה געווען, ווען איך האָב נתנען אויסגעקליבן פאַר אַ רבין און מדריך פאַר דיר, מיין ליבער זון. נתן הנביא איז אַ מענטש מיט אַ גאָר גרויסן כח הדמיון. ער פאַרלאַנגט זייער אַ סך פון מענטשנס כשרונות. און אז דער מעטש וועט פון זיך אסך פאדערן, וועט ער זיך געבן אַ היפש ביסל.
שלמה: און איצט, ליבע מוטער, פאַרלאַנג איך מיין צוגעזאָגטן שכר. איך וועל לייענען מיט גרויס פארגעניגן דיין פארפאסונג.
בת־שבע: די מגילה האָב איך ניט פארפאַסט. לכתחילה האָב איך גאָר ניט געוואָלט אַז דו זאָלסט זיך מיט דער דאָזיקער שריפט באַקענען. עס אַנטהאַלט, אַזוי צו זאָגן, א פרויען־געהיימעניש. אָבער איך וועל דערפילן דיין ווונטש, ווייל ווען איך זאָג דיר אָפּ, וואָלט עס רייצן דיין נייגעריקייט. און דו וועסט זיך פארשטעלן אז איך פארבאהאלט פון דיר אַ גרויסן סוד.
פון די ידיעות וואָס נתן הנביא פלעגט מיר צושיקן פון צייט צו צייט ווייס איך אז דו האָסט זיך, מיט זיין הילף און אונטער זיין השגחה, באקענט מיט איניקע פאַרצייטיקע מגילות, וואָס זיינען ניט באַקאַנט צווישן דעם ברייטערן

עולם. דעריבער וועסטו קענען אַן שאַדן, אַראָפּשלינגען און פאַרדייען אויך אַט־די מגילה פון יידישער חכמה. עס וועט דיר העלפן אויסרונדיקן דיין באַנעם. אָבער כאַפּ זיך ניט אַרויס מיט אַ וואָרט וועגן דעם, ניט צו דיין קערפּערלעכן פאָטער און ניט צו דיין גייסטיקן. האַלט עס בסוד און אונטער קיינע אומשטענדן זאָלסט עס ניט אַנטפּלעקן צו קיינעם אין משך פון דיין גאַנצן לעבן.

שלמה: ליבע מוטער, איך גיב דיר מיין הן־צדק, אַז וועגן דער מגילה וועל איך מיט קיינעם ניט ריידן אַפילו זיך ניט דערלויבן אַ וואָרט אָדער אַ ווונק געבן וועגן איר פאַראַנען־זיין.

בת־שבע: מרים האָט באַקומען די תורה אויפן באַרג סיני פון יהוה (איכזיערזי) און זי האָט עס איבערגעגעבן צו דבורהן, און דבורה האָט עס איבערגעגעבן צו חנה, און חנה האָט עס איבערגעגעבן צו די זקנות, און פון איינער פון די לעצטע זקנות האָב איך עס געקראָגן. איך בין פאַרפּליכט עס איבערצוגעבן צו מיין טאָכטער, אָבער אַזוי ווי איך האָב ניט קיין טאָכטער, זוך איך צווישן מיינע פריינדינס איינע וואָס איז ראוי עס צו באַקומען.

נאָך אַט־דער קורצער הקדמה, קענסטו, מיין זון, לייענען די מגילה. דו לייען אויפן קול און איך וועל נאָכפאָלגן דעם טעקסט מיט די אויגן און אויפנעמען דאָס געלייענטע מיט מיינע וואַכזאַמע אויערן.

4

תורת מרים

בראשית — אָנפאַנגשאַפט

שלמה לייענט:

א'.

די אָנפאַנגשאַפט האָט געבוירן צועכצן (אלהים), די ערד און דעם הימל. און די ערד איז געווען וויסט און לער און אַ פינצטערניש איז געלעגן אויף דעם געזיכט פון גרונטלאָזיקייט; און די גייסטיקייט פון צועכצן שוועבט איבער דעם געזיכט פון די וואַסערנישן. האָט צועכצן געזאָגט: „עס זאָל זיך זיכן אַ ליכטיקייט!" און עס האָט זיך געזיכט אַ ליכטיקייט. האָט צועכצן געזען, אַז די ליכטיקייט איז גוט, האָט צועכצן פאַנאַנדערגעשיידט

צווישן דער ליכטיקייט און צווישן דער פינצטערניש. האָט צועכצן גערופן די ליכטיקייט „טאָג“ און די פינצטערניש האָט זי גערופן „נאַכט“. עס האָט זיך געזיכט אַן אָוונט און עס האָט זיך געזיכט אַ פרימאָרגן — איין טאָג־ציילונג.

האָט צועכצן געזאָגט: עס זאָל זיך זיכן אַן אויסשפרייטעכץ אין מיטן פון די וואַסערנישן און זי זאָל זיין אַ פאַנאַנדערשיידערין צווישן די וואַסער־נישן און וואַסערנישן. האָט צועכצן געמאַכט די אויסשפרייטעכץ און האָט פאַנאַנדערגעשיידט צווישן די וואַסערנישן, וואָס אונטער דער אויסשפריי־טעכץ, און די וואַסערנישן, וואָס איבער דער אויסשפרייטעכץ; און עס איז געווען אַזוי. האָט צועכצן גערופן די אויסשפרייטעכץ — הימל. און עס האָט זיך געזיכט אַן אָוונט, און עס האָט זיך געזיכט אַ פרימאָרגן, — אַ צווייטע טאָג־ציילונג.

האָט צועכצן געזאָגט: „עס זאָלן איינגעזאַמלט ווערן די וואַסערנישן פון אונטער דעם הימל אין איין פּלאַץ, און עס זאָל זיך באַווייזן די טרי־קעניש. און עס איז געווען אַזוי. האָט צועכצן גערופן די טריקעניש ערד, און די צעזאַמלונג פון די וואַסערנישן האָט זי גערופן ימען. האָט צועכצן געזען, אַז עס איז גוט. האָט צועכצן געזאָגט: עס זאָל די ערד אַרויסגראָזן גראָזעכץ, קרייטעכץ, וואָס זאָמענט זריעה, פּרוכט, בוים־פּלאַנץ, וואָס מאַכט פּרוכטונג לויט איר גאַטונג, וואָס איר זריעה איז אין איר אויף דער ערד. און עס איז געווען אַזוי. האָט די ערד אַרויסגעבראַכט גראָ־זעכץ, קרייטעכץ, וואָס זאָמענט זריעה לויט נאָך איר גאַטונג, און אַ בוים־פּלאַנץ, וואָס מאַכט פּרוכטונג, וואָס איר זריעה איז אין איר לויט־נאָך איר גאַטונג. האָט צועכצן געזען, אַז עס איז גוט. עס האָט זיך געזיכט אַן אָוונט און עס האָט זיך געזיכט אַ פרימאָרגן, — אַ דריטע טאָג־ציילונג.

האָט צועכצן געזאָגט: „עס זאָלן זיך זיכן לייכטענישן אין דער אויס־שפרייטעכץ צווישן דעם טאָג און צווישן דער נאַכט, און זיי זאָלן זיין פאַר צייכענישן און פאַר צייטן, פאַר טאָג־טיילונגען און יאָרן־ציילונגען; און זיי וועלן זיין פאַר לייכטענישן אין דער אויסשפרייטעכץ פון דעם הימל צו לייכטן אויף דער ערד“. און עס איז געווען אַזוי. האָט צועכצן געמאַכט די צוויי גרויסע לייכטענישן: די גרעסערע לייכטעניש פאַר דער געוועל־טיקונג פון דעם טאָג, און די קלענערע לייכטעניש פאַר דער געוועלטיקונג פון דער נאַכט און די אויסשטערונגען. האָט צועכצן זיי אריינגעפּאַסט אין דער אויסשפרייטעכץ פון הימל צו לייכטן אויף דער ערד און צו געוועלטיקן איבער דעם טאָג און איבער דער נאַכט און פאַנאַנדערצושיידן

צווישן דער ליכטיקייט און דער פינצטערניש. האָט צועכצן געזען אַז עס איז גוט אַזוי. עס האָט זיך געזיכט אַן אָוונט און עס האָט זיך געזיכט אַ פרימאָרגן — אַ פערטע טאָג־ציילונג.

האָט צועכצן געזאָגט: „עס זאָלן די וואַסערנישן ווידמען אַ ווידמענונג פון א לעבעדיקער זעל, און געפויגל זאָל פליען אויף דער ערד, אויף דעם געזיכט פון הימל־אויסשפרייטעכץ". האָט צועכצן געבוירן די גרויסע ים־חיות און יעטווידע לעבעדיקע זעל, וואָס קריכט, וואָס די וואַסערנישן האָבן געווידמעט לויט־נאָך זייערע גאַטונגען און יעטווידן געפויגל לויט־נאָך זיין גאַטונג. האָט צועכצן געזען, אַז עס איז גוט אַזוי. האָט צועכצן געבענטשט זיי, אַזוי צו זאָגן: פרוכפערט זיך און מערט זיך און פילט אָן די וואַסערנישן אין די ימען, און געפויגל זאָל זיך מערן אויף דער ערד. עס האָט זיך געזיכט אַן אָוונט און עס האָט זיך געזיכט אַ פרימאָרגן — פינפטע טאָג־ציילונג.

האָט צועכצן געזאָגט: „זאָל די ערד אַרויסברענגען אַ לעבעדיקע זעל לויט־נאָך איר גאַטונג. אַ בהמה, אַ קריכעניש און אַן ערד־חיה לויט־נאָך איר גאַטונג. און עס איז געווען אַזוי. האָט צועכצן געמאַכט די ערד־חיה לויט־נאָך איר גאַטונג, און די גאַנצע ערד־קריכעניש לויט־נאָך איר גאַטונג. האָט צועכצן געזען, אַז עס איז גוט אַזוי. האָט צועכצן געזאָגט: „לאָמיר מאַכן אַ מענטשיכע אין אונדזער געשטאַלט, לויט נאָך אונדזער גלייכעניש און זי זאָל געוועלטיקן איבער די פיש פון ים, און איבער דעם געפויגל פון הימל, און איבער דער בהמה, און איבער דער גאַנצער ערד, און איבער יעדער קריכעניש, וואָס קריכט אויף דער ערד. האָט צועכצן געבוירן די מענטשיכע אין איר געשטאַלט, אין געשטאַלט פון צועכצן האָט זי זי גע־בוירן, אַ נקבה און אַ זכר האָט זי זיי געבוירן. האָט צועכצן זיי געבענטשט, און צועכצן האָט געזאָגט צו זיי: „פרוכפערט אייך, מערט אייך און פילט אָן די ערד און באַצווינגט זי, און געוועלטיקט איבער די פיש אין ים, און איבער דעם געפויגל פון הימל, און איבער יעטווידער חיה, וואָס קריכט אויף דער ערד". האָט צועכצן געזאָגט: „זעט, איך האָב אייך געגעבן יעט־ווידע גראָזעכץ, וואָס זאָמענט זריעה, וואָס אויף דעם געזיכט פון דער גאַנצער ערד, און יעטווידע בוימפלאַנץ, וואָס אין איר איז פאַראַן בוים־פרוכטונג, וואָס זאָמענט זריעה, פאַר אייך זאָל עס זיין צום עסן. און פאַר יעטווידער קריכעדיקער אויף דער ערד, וואָס האָט אין זיך אַ לעבעדיקע זעל, דאָס גאַנצע גרינגראָזעכץ צום עסן". און עס איז געווען אַזוי. האָט צועכצן געזען, אַז אַלץ וואָס זי האָט געמאַכט ערשט עס איז זייער גוט. עס האָט זיך גע־

זיכט אַן אוונט און עס האָט זיך געזיכט אַ פרימאָרגן — די זעקסטע טאָג־ציילונג.

ב׳

אַזוי זיינען פאַרענדיקט געוואָרן דער הימל און די ערד און זייער אויסשטאַטונג. האָט צועכצן געענדיקט אין די זיבן טעג איר ארבעט, וואָס זי האָט געטאָן. און זי האָט גערוט אויף דעם זיבעטן טאָג פון איר גאַנצער אַרבעט, וואָס זי האָט געטאָן. האָט צועכצן געבענטשט דעם זיבעטן טאָג און האָט אים געהייליקט, וואָרעם אין אים האָט זי גערוט פון איר גאַנצער אַרבעט, וואָס צועכצן האָט געבוירן, ווי געמאַכט. דאָס זיינען די געבוירענישן פון הימל און ערד, ווי זיי זיינען געבוירן געוואָרן אין דעם טאָג, ווען איכזיערזי צועכצן האָט געמאַכט ערד און הימל.

און קיין פלאַנץ פון פעלד איז נאָך ניט געווען אויף דער ערד און קיין גראָזעכץ פון געמייזעכץ האָט נאָך ניט געשפּראָצט, וואָרעם איכזיערזי צועכצן האָט ניט געמאַכט רעגענען אויף דער ערד און קיין מענטשיכע איז ניט געווען צו באַארבעטן די ערד נאָר נעפּל פלעגט אויפגיין פון דער ערד און פלעגט אָנטרינקען דעם גאַנצן געזיכט פון דער ערד. האָט איכזיערזי צועכצן געפורעמט די מענטשיכע פון שטויב פון דער ערד, און האָט אַריינ־געבלאָזן אין אירע נעזלעכער אַן אָטעמצוג פון לעבעדיקייט, און די מענ־טשיכע איז געוואָרן אַ לעבעדיקע זעל. איכזיערזי צועכצן האָט געפלאַנצט אַ גאָרטן אין עדן, אין מזרח־זייט, און דאָרטן אַריינגעזעצט די מענטשיכע, וואָס זי האָט געפורעמט. איכזיערזי צועכצן האָט געמאַכט שפּראָצן פון דער ערד אַלערליי בוימפלאַנצונגען, אַ פאַרגעניגן אָנצוקוקן און געשמאַק צום עסן, אויך די בוימפלאַנץ פון לעבן אין מיטן גאָרטן, און די בוימפלאַנץ פון וויסן גוטסקייט און שלעכטסקייט. און אַ וואַסער־אויסגיסונג איז אַרויס־געגאַנגען פון עדן אָנצוטרינקען דעם גאָרטן, און פון דאָרטן האָט ער זיך צעשיידט און איז געוואָרן פיר איינטיילונגען. איכזיערזי צועכצן האָט גענומען די מענטשיכע און האָט זי אַריינגעזעצט אין גאָרטן פון עדן, אים צו באַאַרבעטן און אים צו היטן.

איכזיערזי האָט אָנגעזאָגט די פרוי, אַזוי צו זאָגן: „פון אַלע בוימ־פלאַנצן פון גאָרטן מעגסטו עסן, אָבער פון דער בוימפלאַנצונג פון וויסן גוטסקייט און שלעכטסקייט, פון איר זאָלסטו ניט עסן, וואָרעם אין דעם טאָג, ווען דו וועסט עסן פון איר, שטאַרבן וועסטו שטאַרבן״.

איכזיערזי האָט געזאָגט: „עס איז ניט גוט די מענטשיכע זאָל זיין אַליין, איך וועל איר מאַכן א געהילף קעגן איר". איכזיערזי האָט געפורעמט פון דער ערד אַלערליי חיות פון פעלד און אַלערליי פייגלען פון הימל, און געבראַכט זיי צו דער מענטשיכע צו זען, וואָס זי וועט זיי רופן, און וואָס נאָר די מענטשיכע וועט רופן איטלעך לעבעדיקע זעל, דאָס זאָל זיין איר אָנרופעניש. האָט די מענטשיכע געגעבן אָנרופענישן פאַר אַלע בהמות און פאַר דעם געפויגל פון הימל און פאַר אַלע חיות פון פעלד, אָבער פאַר דער מענטשיכע האָט זי ניט געפונען קיין געהילף קעגן איר. האָט איכזיערזי צועכצן געלאָזט פאַלן אַ פאַרשלעפעניש אויף דער מענטשיכע, און זי איז איינגעשלאָפן. איכזיערזי צועכצן האָט אַרויסגענומען איינע פון אירע ריפּן און האָט פאַרשטאָפּט דעם פּלאַץ מיט פלייש. איכזיערזי צועכצן האָט גע־בויט פון דער ריפּ, וואָס זי האָט אַרויסגענומען פון דער פרוי און געמאַכט פון איר א מענטש און געבראַכט אים צו דער מענטשיכע. האָט די מענטשיכע געזאָגט: דאָס מאָל איז עס אַ ביין פון מיינע ביינער און פלייש פון מיין פלייש. דער דאָזיקער זאָל גערופן ווערן מאַן (איש), ווייל פון אַ פרוי (אשה) איז גענומען געוואָרן דערדאָזיקער. דעריבער פאַרלאָזט אַ מאַן זיין פאָטער און זיין מוטער און באַהעפט זיך אין זיין ווייב און זיי ווערן איין לייב. זיי זיינען ביידע געווען נאַקעט, די פרוי און איר מאַן, און זיי האָבן זיך ניט געשעמט.

ג׳

און די שלאַנג איז געווען ליסטיקער פון אַלע חיות פון פעלד, וואָס איכזיערזי צועכצן האָט געמאַכט, און זי האָט געזאָגט צו דעם מאַן:

— און אַז צועכצן האָט געזאָגט, אַז איר טאָרט ניט עסן פון קיין בוים פון גאָרטן?

האָט געזאָגט דער מאַן צו דער שלאַנג:

— פון די פרוכט פון גאָרטן מעגן מיר עסן, נייערט פון דער פרוכט פון דעם בוים, וואָס איז אין מיטן גאָרטן האָט צועכצן געזאָגט: „איר זאָלט דערפון ניט עסן, און איר זאָלט זיך צו אים ניט צורירן, אַנישט וועט איר שטאַרבן".

האָט די שלאַנג געזאָגט צו דעם מאַן:

— שטאַרבן וועט איר ניט שטאַרבן, נייערט צועכצן ווייסט, אַז אין

דעם טאָג וואָס איר וועט עסן פון דעם, וועלן זיך עפענען אייערע אויגן און איר וועט זיין אַזוי ווי צועכצן צו וויסן גוטס און שלעכטס.

האָט דער מאַן געזען, אַז דער בוים טויג זיך צום עסן און אַז ער איז אַ געלוסטונג פאַר די אויגן, און דער בוים איז אַ פאַרגעניגן אָנצוקוקן, און ער האָט גענומען פון זיין פרוכט און האָט געגעסן. און ער האָט אויך געגעבן זיין ווייב מיט אים, און זי האָט געגעסן. און זייערעביידנס אויגן האָבן זיך געעפנט, און זיי האָבן געוווּסט, אַז זיי זיינען נאַקעט, האָבן זיי גענייט פייגנבלעטער און זיי האָבן זיך געמאַכט גאַרטלען.

זיי האָבן געהערט דעם קול פון איכזיערזי צועכצן, ווי זי גייט אַרום אין גאָרטן אין דער קילקייט פון טאָג. און די פרוי און איר מאַן האָבן זיך פאַרבאַהאַלטן פאַר איכזיערזי צועכצן צווישן די ביימער פון גאָרטן. האָט איכזיערזי צועכצן גערופן צו דער פרוי און האָט צו איר געזאָגט:

— ווּ ביסטו?

האָט זי געענטפערט:

— איך האָב געהערט דיין קול אין גאָרטן, און איך האָב זיך געשעמט, ווייל איך בין נאַקעט, האָב איך מיך באַהאַלטן.

האָט איכזיערזי צועכצן געזאָגט:

— ווער האָט דיר געזאָגט, אַז דו ביסט נאַקעט? האָסט געגעסן פון דעם בוים, וואָס איך האָב דיך באַפעלן ניט צו עסן פון אים?

האָט די פרוי געזאָגט:

— דער מאַן, וואָס דו האָסט מיר געגעבן, ער האָט מיר געגעבן פון דער פרוכט פון בוים, און איך האָב געגעסן.

האָט איכזיערזי צועכצן געזאָגט צו דעם מאַן:

— וואָס האָסטו געטאָן?

האָט דער מאַן געזאָגט:

— די שלאַנג האָט מיך איינגערעדט און איך האָב געגעסן.

האָט איכזיערזי צועכצן געזאָגט צו דער שלאַנג:

— ווייל דו האָסט עס געטאָן, זאָלסטו זיין פאַרשאָלטן פון צווישן אַלע בהמות, און פון צווישן אַלע חיות פון פעלד; אויף דיין בויך זאָלסטו גיין און שטויב זאָלסטו עסן אַלע דיינע טעג פון דיין לעבן. און אַ פיינטשאַפט וועל איך מאַכן צווישן דיר און דעם מאַן און צווישן דיין זאָמען און צווישן זיין זאָמען. ער וועט דיר פּלעטן דעם קאָפּ און דו וועסט אים בייסן די טריט.

און צו דער פרוי האָט זי געזאָגט:

— מערן וועל איך דיין מאַטערניש און דיין שוואַנגערשאַפט. און ווייל

דו האָסט געפאָלגט דעם מאַן, וועסטו מיט ווייטאָקן געבוירן קינדער און צו דיין מאַן וועט זיין דיין געלוסטונג און דו וועסט הערשן איבער אים.

צו דעם מאַן האָט זי געזאָגט:

— וויל דו האָסט געפאָלגט די כיטרע שלאַנג און געגעסן פון דעם בוים, וואָס איך האָב דיך באַפעלן: זאָלסט פון אים ניט עסן, זאָל די ערד זיין פאַרשאָלטן צוליב דיר. מיט האַרעוואַניע וועסטו זיך שפייזן פון איר אַלע טעג פון דיין לעבן. און דערנער און שטעכעלקעס וועט זי דיר מאַכן שפּראָצן און דו וועסט עסן די קרייטעכער פון פעלד. מיט דעם שוויים פון דיין געזיכט וועסטו עסן ברויט.

און צו דער פרוי האָט זי ווידער געזאָגט:

— פון דער ערד ביסטו גענומען געוואָרן, וואָרעם שטויב ביסטו און צו שטויב וועסטו זיך אומקערן, דיין מאַן און דיינע קינדער.

און דער פרוי האָט צועכצן אַ נאָמען געגעבן חוה, ווייל זי איז די מוטער פון אַלדאָס לעבעדיקע.

האָט איכזיערזי צועכצן געמאַכט פאַר חוהן און איר מאַן העמדער פון פעל און זי האָט זיי אָנגעקליידט.

האָט איכזיערזי געזאָגט:

— זע, די פרוי איז געוואָרן ווי אונדזער גלייכן צו וויסן פון גוטסקייט און שלעכטסקייט, און אַצינד קען זי נאָך אויסשטרעקן איר האַנט און נעמען אויך פון בוים פון לעבן, און זי וועט עסן, און לעבן אייביק.

האָט איכזיערזי צועכצן זי ארויסגעשיקט פון דעם עדן־גאָרטן צו באַ־אַרבעטן די ערד; און זי האָט אַרויסגעטריבן די פרוי און האָט אריינגעזעצט פון מזרח־זייט פון דעם עדן־גאָרטן די כרובים און די שאַרף פון שווערד וואָס דרייט זיך, צו היטן דעם וועג צום בוים פון לעבן.

שלמה האָט פאַרענדיקט לייענען די ערשטע דריי פרשות פון ספר בראשית און האָט זיך אָפּגעשטעלט, און אָנגעשטעלט אַ פאַר פרעגנדיקע אויגן אויף זיין מוטער.

בת־שבע: מיין זון, אין דערדאָזיקער מגילה ווערן די געשעענישן פאַרציילט גאָר אַנדערש. די מגילה נעמט אַראָפּ דעם שענדלעכן בלבול וואָס די מאַנצביל האָבן געמאַכט אויף אונדז, פרויענצימער, אַז מיר האָבן כלומרשט געבראַכט דעם גרויסן אומגליק אויף דער מענטשהייט, נעמלעך, אַז מיר האָבן גורם געווען דעם טויט, דאָס איז אַן אומפאַרגעבלעכע רכי־לות־אויסטראַכטעניש אויף אונדז.

שלמה: מיין ליבע מוטער, איך בין אַזוי איבערוועלטיקט פון דאָס

געלייענטע אין אָט־דער וויבערשער היילִיקער שריפט, אַז איך וויס ביז, אויפן מאָמענט וואָס צו זאָגן. איך מוז עס באַטראַכטן, אַרויפגעמען אויף די כלים.

בת־שבע: ווי שיקט זיך עס, אַז די פרוי זאָל געבוירן ווערן שפּעטער פון מאַן, און זי זאָל גאָר אַרויסקומען פון אים, אַרויסגעשניטן ווערן פון זיינעם אַ ריפּ. איז דאָס נאָך ווייניק דערנידערונג, האָבן די מאַנצביל צוגעטראַכט אַ הימל־שרייענדיקן ליגן, אַז די פרוי איז די הויפּט שולדיקע אין ברענגען דעם טויט. אָט־דעם ליגן האָבן זיי, די רכילותניקעס, די אומ־פאַרשעמטע באַריידער און באַשמוצער פון פרויענשאַפט אַריינגעשריבן אין דער היילִיקער שריפט. עס איז לייכט איינצוזען אַז די מעשה ווי זי ווערט דערציילט אין תורת משה איז אַ פעלשונג געמאַכט מיט אַ ביזיער כוונה צו באַשולדיקן די פרוי, וואָס איז דער קוואַל פון לעבן, אַז זי איז גאָר די ברענגערין פון טויט.

שלמה: איך בין אַזוי איבערראַשט אַז איך פיל זיך אַזש צעטומלט, און אויף דעם מאָמענט קען איך ניט זאָגן צי נוסח משה איז דער ריכטיקער צי נוסח מרים איז דער ריכטיקער. מיין רבי, נתן האָט מיר געלייענט אַ מגילה פון אדמען אין וועלכער עס ווערט געגעבן די מעשה וועגן פלאַנצן דעם בוים פון וויסן גוט און שלעכטס, ד.ה. לעבן און טויט. און ער האָט מיר דערקלערט, אויפוויפל דער מענטשלעכער פאַרשטאַנד קען באַנעמען אָט־די געהיימנישן פון דאַיין, די מיסטעריע פון טויט, אויף אַ גאָר טיפזיניקן אופן, וואָס האָט ניט קיין שום שייכות צו דער פראַגע וועגן דער איבערהאַנט פון דער פרויענשאַפט אָדער מאַנצבילשאַפט...

בת־שבע (האַקט אים איבער): מיין זון, איך האָב געלאָזט וויסן דעם קיניג דוד, אַז דו ביסט געקומען און ער האָט געשיקט אַ שליח נאָך דיר. גיי מיט אים, מיין זון.

שלמה האָט זיך צעקושט מיט בת־שבען און איז אַרויס נאָכפאָלגנדיק דעם שליח וואָס איז געווען דוידס אַ לייבגוואַרדייער, איינער פון די כרתי־ופלתיניקער. ער איז געווען באַוואָפנט מיט אַ שפּיז און האָט געטראָגן אַ רונד היטל מיט אַ מגן־דוד אויסגענייט אויף אים.

5

יונג און אַלט באַגעגענען זיך

שלמה איז אַרויף אויפֿן הר ציון, אַריין אין מצודת דויד, צוגעקומען צום קעניגס פּאַלאַטע וואָס איז אויך געווען דער פּלאַץ פֿון אויבערגעריכט. דאָס הויז איז געווען געבויט פֿון נאָט־אַרומגעטשעטע קלעצער, און דער פּאַסאַד באַדעקט מיט צעדערבוים־ברעטער. דער בנין איז אַן איינשטאָקיקער אָבער פֿאַרזען מיט טורעמס אויף אַלע פֿיר עקן. דאָ זײַנען געשטאַנען אויף קליינע פּלאַטפֿאָרמעס קוקערס.

שלמה איז אַריין אין לאַנגן קאָרידאָר, אין וועלכן ער האָט באַגעגנט זעלנער אין פֿאַרשיידענע נאַציאָנאַלע הלבשות. דער יואָך חייל וואָס האָט זיך אויפֿגעהאַלטן אין אַ דערבײַיאיקער קאַזאַרמע איז רעקרוטירט געוואָרן פֿון פֿאַרשיידענע פֿעלקערשאַפֿטן וואָס דויד האָט באַזיגט אין די מלחמות וואָס ער האָט געפֿירט קעגן זיי און האָט גענומען פֿון זיי געפֿאַנגענע.

שלמה האָט זיך אַ קער געטאָן צורעכטס, צוגעקומען צו אַ טיר וואָס איז באַוואַכט געוואָרן פֿון צווײ באַוואָפֿנטע אנשי־חייל. זיי האָבן אים דורכגעלאָזן, ניט פֿרעגנדיק אים קיינע פֿראַגעס. זיי האָבן הפנים אים דערקענט. ער איז אַריין. אין גרעסטן צימער איז קיינער ניט געווען. ער איז געבליבן שטיין בײַ דער טיר פֿונאַינעווייניק אַביסל אַ געשראָקן, אַביסל אומגעדולדיק. ער ציילט די מינוטן. ער וויל זען דעם פֿאָטער קעניג נאָך יאָרן פֿון זײַן אַוועק. ער האָט אַ קוק געטאָן אויף דער וואַנט. ער האָט באַמערקט זײַן פֿאָטערס האַרף וואָס איז געהאַנגען דאָרט. ער האָט זיך מיט איר דערפֿרייט, ווי זי וואָלט געווען אַ טײַערע באַקאַנטע, אַ לעבעדיקע באַשעפֿעניש, און זיך דערמאָנט אין די לעגענדעס וועגן איר אַז זי שפּילט אַליין, ווען אַ ווינטל רירט זיך צו צו אירע סטרונעס.

ער האָט פֿאַרנומען שווערע טריט. אַן אינעווייניקסטע טיר האָט זיך געעפֿנט אַ פּראַל אויף. אַ באַוואָפֿנטער אַדיוטאַנט איז אַריין. נאָך אים, מיט אַ לײַכטן טראָט, פֿאַמעלעך שפּרײַזנדיק האָט זיך באַוויזן אין טיר־ראַם דעם קעניג דוידס לײַבנקאָפּ. די האָר היפּש גרויליק. נאָך אים האָט זיך אַרײַנגעשטראָמט אַ גאַנצע סוויטע פֿון באַוואָפֿנטע לײַט.

שלמה בוקט זיך צום קעניג ביז צו דער ערד און פֿאַלט אויפֿן געזיכט.

שלמה: שלום! פֿאָטער־קעניג זאָל אײביק לעבן!

דער קעניג דויד האָט אים געגעבן אַ צייכן ער זאָל אויפֿשטיין. מיט

אַ מאָך מיט דער האַנט האָט ער אָנגעוויזן אַז אַלע דערבייענדיקע זאָלן זיך צוריקציִען און אים איבערלאָזן אַליין מיט זיין זון.

זיי געהאָרכן אויגנבליקלעך.

דער פאָטער איז צוגעקומען צום זון. זיי האָבן זיך אַרומגעאַרעמט און זיך צעקושט.

שלמה האָט באַמערקט, מיט פאַרדרוס, ווי זיין פאָטער האָט זיך פאַר דער צייט פון זיין לאַנגער אָפּוועזנהייט שטאַרק פאַרעלטערט. בעת דויד האָט מיט גרויס נחת־רוח פאַרצייכנט ווי שיין, הויך און שלאַנק שלמה איז אויסגעוואַקסן, אַ ברכה צו מאַכן אויף אים. דאָס פאָטער־האַרץ האָט זיך אין אים געפרייט, און איז אָנגעקוואָלן. ער האָט שלמהן געגלעט מיט די בליקן פון זיינע אויגן וואָס האָבן זיך אָנגעפילט מיט טרערן אי פון פרייד און אי פון טרויער. ער האָט זיך געפרייט וואָס ער האָט דאָך לסוף זוכה געווען צו האָבן אַ זון, וואָס איז ראוי צו פאַרנעמען זיין פלאַץ. און אין דער הינזיכט פון חכמה, שטייגט אים אַפילו אריבער. ער איז אָבער געווען מער ווי אַביסל טרויעריק פון דעם אומשטאַנד, וואָס ער דאַרף שוין גאַנץ ערנסט נעמען טראַכטן וועגן אַ ממלא־מקום, אַ טראָן־איבערנעמער. דער ענין טויט האָט אים ווי אַ שמיץ געטאָן אין פּנים מיט זיין גאַנצער געהיימנישפולער אומהיימלעכקייט. ניט ווילנדיק איז אים דורכגעלאָפן דורכן קאָפּ דער זאָג „די טעג פון אונדזערע יאָרן... זיינען זיבעציק", און ער איז דאָך שוין איבער זעכציק און ער דערנענטערט זיך צו דער פאַטאַלער גרעניץ־מעטאַ.

ער האָט שלמהן פאַנאַנדערגעפרעגט וועגן זיין דערציִונג. וועלכע מגילות זיין רבי האָט מיט אים געלערנט. שלמה האָט געגעבן קורצע זאַכלעכע ענטפערס אויף זיינע קורצגעפאַסטע פראַגעס. דויד האָט גוט באַגריפן אַז שלמה ווי אַ קעניג וועט ניט גיין אין זיינע פוסטריט, ער וועט ניט זיין קיין קריגער־קעניג. ער דאַרף עס גאָרניט זיין. דער תכלית פון קריג איז דאָך דער שלום וואָס קומט נאָכן זיג. און ער האָט שוין גענוג מלחמות געפירט און ישראל מעג שוין געניסן פון פרידן. ער ווייסט אַז שלמהן האָט מען גאָרניט צוגעגרייט צו דער ראָלע פון אַן איש־מלחמה. ער האָט אָבער געוואָלט וויסן צי שלמה, זיין זון און קרוין־פּרינץ, איז באַהאַוונט אין די געזעצן פון לאַנד ישראל, צי וועט ער זיין אַ גוטער, דאָס מיינט, אַ קלוגער שופט.

— מיין זון, דו דאַרפסט דער עיקרשט זיך גרייטן צום העכסטן בכבודיקן אַמט פון אַן אויבערריכטער. איך האָף אַז נתן הנביא האָט מיט

דיר אויף דעם געביט פון געזעצקענטעניש און מנהגים־וויסעניש פיל אויפגעטאָן.

שלמה האָט אויס באַשיידנקייט געשוויגן.

— מיין ליבער זון, דו ווייסט, און אַלע אין ישראל וויסן, אַז איך בין געווען אין מיינע גאָר יונגע יאָרן אַ פּאַסטעך. און פּאַסטוכעריי איז געווען די צוגרייטונגסשולע וואָס איך האָב דורכגעמאַכט. אַ טשערעדע איז אַ געזעלשאַפט מיט אַלע הויפּט־סימנים. אַ טשערעדע איז ניט קיין צענויפ־געלאָפענער המון־עם. עס איז אַ גוט־איינגעאָרדנטע קערפּערשאַפט. עס פּאַרמאָגט אַ נאַטירלעכע פירערשאַפט. עס איז אַ געזעלשאַפטלעכע איינ־הייט. זייענדיק אַ פּאַסטעך און איבנדיק זיך אין מיין באַרוף האָב איך פיל געלערנט וועגן מלוכה־פירעריי. ווייל מענטשן און בהמות זענען, אין תוך גענומען, כמעט די אייגענע זאַך, בלויז מענטשן שטייען אין אייניקע הינזיכטן מיט אַ שטאַפּל העכער און אין אנדערע הינזיכטן, מיט אַ שטאַפּל נידעריקער. דעריבער, מיין זון, וואָלט איך דיר ראַטן אַ פּאָר יאָר שענקען אַט־דעם העכסט ניצלעכן באַרוף. ניט בלויז איך, דער קעניג־קריגער, אויך משה, דער פירער־געזעצגעבער, דער מאַן פון ריינעם גייסט אויך ער איז געווען אַ פּאַסטעך, און אין פּאַסטעכעריי האָט ער געקראָגן די נויטיקע הכשרה צו זיין גרויסער שליחות. אויך דער וואָס האָט געשאַפן דאָס ערשטע יידישע הויז, אונדזער פאָטער יעקב, איז דאָך געווען אַ פּאַסטעך.

— איך וועל עס טאָן, פאָטער קעניג.

— אָבער אַזוי ווי דו ביסט שוין דאָ איז פּאַרוויל אַ שטיקל צייט אין דעם הויז פון דיין מוטער. מיר האָבן אויף דער געריכט־ליסטע אין די קומענדיקע טעג עטלעכע פּאַרוויקלטע לאַדענישן, איך וואָלט זייער וועלן זען ווי דו, מיין קלוגער זון, וועסט זיי אַנטשיידן. קום מאָרגן נאָך מיטאָג־צייט אין אָט־דער פּאַלאַטע, וועסט אויסהערן די טענות פון ביידע צדדים און וועסט אַרויסטראָגן דעם פּסק־דין. איך וועל זיין דערביי און אויך די איבעריקע גרויסע שופטים פון לאַנד ישראל. מיר וועלן זיך צוהערן צו דיין באַשלוס. אָט־די איבונג וועט דיר זיכער צוניץ־קומען. דו ביסט דאָך באַרופן צו זיין דער פרידלעכער קעניג, דער שלום־מאכער סיי אין לאַנד ישראל צווישן די בעלי־דין און סיי צווישן די שכנים פעלקער.

שלמה האָט זיך דריי מאָל געבוקט און איז אַרויס פון צימער אויפ־הינטערווייליעכטס.

ער איז געווען פאַרקלעמט פון זיין פאָטערס אויסזען. עס איז ניט דער אַמאָליקער דויד. האָט ער געטראַכט פאַרדאגהט. זיין רוקן איז שוין אויס־

געבויגן, זיין האָר גרוי, אויך די אויגן האָבן ניט דעם אמאָליקן גלאַנץ און שאַרפֿע טראַציקייט און הערשערישע זיכערקייט. אויך די באַוועגונגען זיינען געוואָרן פּאַמעלעכע, באַזאַכטע און זיינע טריט האָבן פֿאַרלאָרן זייער שטייפֿקייט. דאָס איז די טראַגעדיע פֿון מענטשן, גרויס אָדער קליין. דער לבוש פֿון דער זעל ווערט אָפּגעטראָגן, דאָס געוועב אויסגעריבן. עס נעמען זיך אַרויסדריבלען דאָ און דאָרט איינצלנע פֿעדים וואָס אָט־אָט וועלן איבערגעריסן ווערן. דער פֿאַרשטאַנד ווערט רייפֿער, מיושבדיקער, און דער קערפּער ווערט שוואַכער איבערצייטיק און באַלד־צעקראַכן, צעפֿאַלן אויף זיינע באַשטאַנדטיילן. ער וויל זיך אומקערן אַהין פֿונוואַנעט ער איז געקומען: ער האָט שטאַרק חשק, ווי אַ פֿאַרבענקט קינד, צוצופֿאַלן צום בריטן בוזעם פֿון מוטער־ערד.

נתן האָט מיט אים געשמועסט פֿיל מאָל וועגן קערפּער וואָס אויף דער עלטער נעמט ער זיך קריגן מיט זיין אייגענעם בעל־גוף, מיט זיין באַלעבאָס. צום אָנפֿאַנג ווערט ער ווי אָנגעשטויסן אויף זיין אייגנטימער, דערנאָך ברוגז און שפּעטער־צו איינגאַנצן פֿיינטלעך צעקריגט און נעמט אים אָפּטאָן צולהכעיסן. דער קערפּער אייגנטלעך נעמט זיך אַמפּערן און אַרומרייסן זיך מיט זיך אַליין. איין גליד מיטן צווייטן הויזט ניט, קען ניט דורכקומען. עס שאַפֿט זיך אַ לאַגע, וואָס קען באַצייכנט ווערן ווי איינער קעגן אַנדערן און אַלע קעגן אַלעמען. די מחלוקת און צאַנקעריי ווערט וואָס ווייטער אַלץ מער פֿאַרשאַרפֿט אַזוי אַז מע קען מער צוזאַמען ניט אַרבעטן, די שותפֿות ווערט פֿאַרשטערט, מע צעטיילט זיך, מע צעגייט זיך — און אָט־דעם פֿינאַל רופֿט מען טויט.

שלמהן ווערט קאַלעמוטנע אויפֿן האַרצן. אים טוט באַנג ביז צום ווייטאָקפֿילן, הלמאי ער איז אַזוי פֿריש, יונג־בליענדיק, בעת זיין פֿאָטער האַלט שוין ביים וועלקן. מוז עס אַזוי זיין? קען עס אַנדערש ניט זיין? מוזן די קינדער ווערן די קברנים פֿון זייערע אייגענע עלטערן? מוזן די דורות זיך טוישן, פֿאַרגיין ווי כוואַליעס אויפֿן ים פֿון לעבן איינע נאָך דער אַנדערער? ווי אַנדערש איז דאָס בילד פֿון מענטשנס לעבן אין דער אַנטפּלעקונג פֿון יעקב אבינו וואָס ער האָט געלייענט מיט אַזאַ אַנטציקונג מיט זיין רבין נתנען. וואָס טויג דעם מענטשנס חכמה אויב מיט זיין גאַנצער חכמה קען ער ניט צוטראַכטן אַ מיטל צו לעבן אייביק, ווי צו באַנייען זיינע אויסגעשעפּטע כוחות פֿוגצייטצוציט, אַזוי אַז די סעזאָנען זאָלן זיך דרייען אָן אָפּשטעל און נאָכן לעבנס־ווינטער זאָל קומען צוריק דער לעבנס פֿרילינג. ער וואָלט שטאַרק וועלן אַז יעקבס „אַנטפּלעקונג“ וואָס רעדט

פון אַ ווייטער צוקונפט זאָל ווערן ממשותדיק אין דער אצונדיקער קעגנוואַרט. דער לעבנס־טייך מוז ניט פליסן כסדר אין איין ריכטונג און די גאַנצע צייט אַראָפּצו צו זקנה און ניט אַרויפצו, צוריק צו דער יוגנט, צו דער קינדהייט, צום געבוירן ווערן. דער מענטש וועט קענען, איז זאָל ער שוין קענען, וואַקסן אויפצוריק, צום אָנפאַנג־צו, אָדער, לכל הפחות, זיין ביכולת זיך אָנצוהאַלטן, זיך קלאַמערן צו זיין אָנפאַנג מיט אַלע חושים, מיט אלע איברים, ניט בלויז מיטן טרוקענעם קאָפּ, מיטן זכרון, וואָס מיינט אַזוי ווייניק.

אָט־די געדאַנקען האָבן קורסירט דורך זיין מוח, גייענדיק אויפן וועג צוריק. אויב דער קעגנווערטיקער מענטש האָט זיך אויסגעלערנט די גרויסע קונסט פון באַוועגן זיך, גיין אַהין און גיין אַהער, באַזוכן פלעצער ווו ער איז געוועזן מיט יאָרן צוריק, פאַרוואָס זאָל ער זיך ניט אויסלערנען צו באַוועגן זיך אין צייט, גיין צו די יאָרן, וועלכע ער האָט דורכגעמאַכט, דורכגעלעבט מיט יאָרן צוריק, באַזוכן די פאַרגאַנגענע פעריאָדן, ווי ער באַזוכט די אלטע ערטער. פאַרוואָס ניט? באַוועגונג אין שטח איז רעכט און אין דויער, אין צייטפּלוס איז ניט רעכט, ניט כשר? פאַרוואָס?!

שלמה האָט דערבליקט דעם עלטער פאַרקערפּערט אין זיין אייגענעם פאָטער — און ער האָט זיך ווי איבערגעשראָקן פון דעם געדאַנק אַז אָט־דער טרויעריקער שיקזאַל־אומגליק וועט אויך אים טרעפן. אָט־דעם געדאַנק האָט ער פון זיך געטריבן, ווי מע טרייבט אָפּ אַ זלידנע פליג.. ער האָט געפילט אַזוי יונג און פול מיט לעבנסזאַפט, אַז ער האָט די פאָרשטעלונג פון זקנה אויף זיך באַין־אופן ניט געקענט אָנמעסטן, צו אים וועט עס ניט קומען. אונטערן אש פון די טרויעריקע געדאַנקען מכוח אַלטקייט און אָפּגעלעבטקייט האָט אין אים געגליט אַ פונק פון דרייסטער האָפענונג, אַז ביז ער וועט דערגרייכן צום רייפן עלטער וועט ער מיט זיין חכמה געפינען אַ וועג ווי אָפּצושאַפן זקנה און טויט, פאַרווירקלעכן כאָטש איין טייל פון „יעקבס אַנטפּלעקונג“. די לערע וועגן אייביקן לעבן איז אים, אַ דאַנק דער „אַנטפּלעקונג“, קלאָר, ווי זי וואָלט ליגן אויף דער פלאַך פון זיין האַנט.

ער וועט זיין דער קעניג פון פרידן, ניט אומזיסט הייסט ער שלמה, וואָס מיינט שלום. ער וועט אָבער אויך זיין דער מענטש פון פרידן. ער וועט שאַפן האַרמאָניע צווישן די מענטשן און אין די מענטשן, שלום און אחדות צווישן די גלידער. ער וועט לערנען זיך און די מענטשן אַרום אים אָנצוהאַלטן דעם ריכטיקן אומצעשטערבאַרן גלייכגעוויכט פון כוחות

און ענערגיעס און דעמדאָזיקן מלכות וואָס הייסט קערפּער און איז אַ קאָר־פּאָראַציע פֿון גוף און נשמה.

פֿון די רעיונות וועגן טויט, זיין אורזאַך און דעם מיטל ווי אים אָפּ־צושאַפֿן האָט ער זיך אומגעקערט צו די געדאַנקען, וואָס זיין רבי, נתן הנביא, האָט אַנטוויקלט נאָכן לייענען אדמס מגילה וועגן פּלאַנצן דעם בוים פֿון וויסן, אַ וויסעניש וואָס טראָגט מיט זיך טויט, ווייל עס איז געבויט אויף דעם כסדרדיקן צעגלידערן, צענעמען יעדע זאַך אויף אירע קלענסטע חלקים, אויף אַ ווייטגייענדיקן פֿאַנאַנדערלייג, פֿאַנאַנדערטייל, בעת אמתע וויסעניש, לעבעדיקע פֿאַרשטענדעניש דאַרף זיך באַוועגן אין אַ פֿאַרקערטער ריכטונג, אַלץ צוזאַמענעמען, אַלץ אַרומנעמען, אָנצייגן אויף די פֿאַרקניפּנדיקע פֿאַר־העלטענישן אויף די ווייטפֿאַרשפּרייטע באַציונגען פֿון דער איינצלנער זאַך צו דעם אַלצמיטאַנאַנדער. אַנשטאָט דעם „ויבדל" דאַרף מען איינפֿירן דעם מעטאָד פֿון דעם „אחד", וואָס באַטייט אחדות.

שלמה גייט טראָט ביי טראָט. ער איז פֿאַרטאָן מיט זיינע קלערענישן. ער איז פֿאַרבייגעגאַנגען אַ צעצווייגטן אוילבערט־בוים. ער האָט זיך אָפּ־געשטעלט אין זיין שאָטן, און רויק פֿליסן זיינע מחשבות. פּלוצלונג האָט אים אַ בליץ געטאָן אין קאָפּ. עס איז אים געוואָרן ליכטיק אין די גייסטיקע אויגן.

אומזיסט איז ער געווען אַזוי צערודערט פֿון דער מגילה „תורת מרים". זי איז ניט, ווען טיפֿער אַריינגעקוקט, אַ שאַרפֿער אָפּנויג פֿון „תורת משה", ווי ער האָט עס געלערנט מיט זיין רבין. קיין איין וואָרט האָט אים ניט געדאַרפֿט שאָקירן. יהוה איז זכר און נקבה צוזאַמען, הערמאַפֿראָ־דיטיש. און יעדער מענטש איז עד היום אַן אַמאַלגאַם פֿון אָט־די ביידע עלעמענטן. יהוה באַטייט, לויט דעם אויסטייטש פֿון זיין רבין, די פֿאַראיי־ניקונג פֿון „איך" און „ער" מיט דעם צושטעל פֿון „זי" הן צו „איך" און הן צום „ער". פֿון „זי" און „איך" און „ער" ווערט „זיכער". יהוה איז דער איינציקער מהות וועגן וועלכן מיר זיינען זיכער. ווען „איך" פֿאַר־אייניקט זיך מיט „זי" ווערט עס „זיך". יהוה איז דער „אני", „אנכי" און דער „הוא", אָט־דער „אני והו" אַנטהאַלט אין זיך ביידע יסודות אומגע־טיילט. ביידע תורות לערנען איין עיקר־זאַך, בלויז דער נוסח אין „תורת משה" איז צוגעפּאַרבט מאַנהערשעריש, פּאַטריאַרכאַטיש, בעת דער נוסח אין „תורת־מרים" איז צוגעפּאַרבט פֿרויהערשאַפֿטלעך, מאַטריאַרכאַטיש. אָבער אָט־די לייכטע שינויים רירן ניט אָן, כהוא זה, די חכמה־גרונט־יסודות פֿון יידישן וועלט־באַנעם און מענטש־אויפֿפֿאַס.

אַז שלמה האָט דאָס תּופֿס געווען האָט ער זיך דערפֿילט גליקלעך. אצינד האָט ער זיך געלאָזט גיין מונטער מיט שנעלע טריט אַהיים, צו דער מוטער. עס איז איינגעפֿאַלן די מחיצה, וואָס האָט זיך גענומען אויפֿשטעלן צווישן אים און זיין מוטער אין דעם אויסטייטש פֿון דער יידישקייט־לערע. ביידע לערנען איין תּורה, און זיי דערגאַנצן זיך קעגנזייטיק. איינע איז געשריבן אין גוסט פֿון די מענער, די צווייטע אין גוסט פֿון די פֿרויען. מע דאַרף האַלטן הייליק ביידע ווערסיעס אַזוי אַז קיין איין צד זאָל זיך ניט פֿילן בעוולהט. די אָבות און די אמהות האָבן צוזאַמענגעאַרבעט און אויף אַזאַ שטייגער, אַדאַנק אַט־דער פֿולשטענדיקער קאָאָפּעראַציע, האָבן זיי דערגרייכט צו שלימות. איינע אָן די אנדערע וואָלטן עס ניט געקענט באַוויזן.

ער באַמערקט אָבער אַז ער איז גענויגט צו נעמען דעם צד פֿון די אָבות. ער גיט אַ שמייכל און זאָגט צו זיך: „מאַנצביל בלייבט מאַנצביל, ווי „פֿרויאיש" ער זאָל ניט זיין, ווי פֿרויענפֿריינטלעך ער זאָל ניט זיין געשטימט.

6

שלמהס אויפֿשטיין און פֿרישטיק־עסן

שלמה איז אויפֿגעשטאַנען גאָר פֿרי פֿאַרטאָג. ער האָט זיך אַרומגעוואַשן און גלייך מתפּלל־געווען די קורצע תּפֿילה —

צו מיין בלוט.

מיין בלוט, מיין דם־התמצית, צירקוליר,
די אַקסן פֿון דעם קערפּער־וואָגן שמיר.
צו אָנטרינקען די צעלן
זאָלסט קיינמאָל ניט פֿאַרפֿעלן.
עס לויפֿט מיין בלוט,
טאָג, נאַכט, ניט רוט.
אין פּולס עס קלאַפּט,
דעם קורס עס טאַפּט.
פֿאַרהאַוועט און פֿאַרטאָן, לויפֿט איבער די קאַנאַלן
פֿון מיינע בלויע וויענעס און אַרטעריעס.
פֿון דער בהמה, קערפּער, רייניקט עס די שטאַלן,
די טראָפּנס־רייניקערינס זיינען בריות.

פון אַפּפּאַל־ברוד באַפרייט,
דער קערפּער ווערט באַנייט.
צוגלייך מיט אים עס יוגנט־יונג דער גייסט,
בלוט איבער קאַנטינענטן רייזט.
אומענדלעכער און אומדערמידלעכער מאַרשרוט,
אויף יעדן טראָט און טריט עס זאָגט: „כי טוב, ס'איז גוט".

אַצונד זאָגט ער דעם „אָנאָ השם", און אויך „צו מיין אויג", „צו מיין אויער" און „צו מיין מויל". ער שליסט די תפילות מיט „אני מאמין".

שלמה וואַשט די הענט און זעצט זיך צום טיש עסן פרישטיק. ער זאָגט מיט כוונה „דעם בונד פון ברויט" און גלייך נאָך דעם אָן הפסק, „די פּרשה פון קרבנות":

מתפּלל איז דער פּוס מיט יעדן שפּרייז,
און תפילה טוט דער לייכטער צוג פון אָטעם.
ס'איז מויל מתפּלל בשעתן נעמען שפּייז,
ווי בעת עס לערנט פליייסיק יה'ס משפּטים.
אין סאַמע עסן ווערט געשלאָסן בונד
פון יחיד מענטשן מיט די וויטסטע עלעמענטן,
אין שיסל זוכט דער מענטש מ'קלאָמפּערשט בלויז געזונט,
באמת, זיינע לאַנג פאַרלאָרענע מאָמענטן...

שלמה האָט געגעסן איינער אַליין, אין אַ חדר מיוחד. התבודדות בשעתן עסן האָט ער געפּראַוועט ניט דערפאַר וואָס ער האָט געהאַלטן אַז מען דאַרף זיך שעמען מער מיט דעם, וואָס מע נעמט אַריין אין קערפּער איידער מיט דעם, וואָס מע וואַרפט אַרויס פון קערפּער, ניין, ניט דערפאַר. נאָר מחמת דעם וואָס ער האָט געהאַלטן אַז עסן איז אַן עבודה ווי תפילה. און מתפּלל זיין, לויט זיין באַנעם, דאַרף מען ביחידות בחדרי־חדרים און באין־אופן ניט בציבור.

7

די פּרשה פון משפּטים

שלמה איז צוגעקומען צו דעם בנין פון אויבערגעריכט פּונקט אין צייט. די בעלי־דין זיינען שוין לאַנג געווען אין געריכט־קאַמער. די שופטים

זיינען געזעסן אויף דער בינע אויסגעזעצט ביי אַ לאַנגן טיש. מיט אייז טרעפּל נידעריקער צו מערב זייט זיינען געזעסן די סעקרעטאַרן, די פּראָטאָקאָל און פּסק־דין פאַרשרייבער. מע האָט זיי לייכט געקענט דערקענען לויט זייער באַזונדערער הלבשה. זיי האָבן געטראָגן קורצע מאַנטלען ביז לאַנגע הייזן פון ליינען, די באָרוועסע פיס אַריינגעשטעקט אין סאַנדאַלן. אין די הענט האָבן זיי געהאַלטן וואַקס־טאַבעלן און גריפלען. בלויז אייניקע פון זיי האָבן געהאַט פאַרמעטן און סלאַיטשיקעס מיט פאַרב און פענדזלען. אין קאַמערע־פאַרזאַל איז געווען אַ היפשער עולם וואָס איז באַשטאַנען פון תלמידים פון תחכמוני, יונגעלייט וואָס האָבן שטודירט ישראלישן רעכט און געריכט־פּראָצעדור און האָבן זיך געגרייט, נאָך זייער ענדיקן די שולע צו פאַרנעמען ריכטער אַמטן אין לאַנד, און פון סתם מענטשן פון אַ גאַנצער וואָך וואָס, אויס נייגעריקייט, זיינען געקומען הערן די דין־תורות.

דער טראָן וואָס איז געשטאַנען צוגעטוליעט צום מזרח־וואַנט איז געווען ליידיק, צווישן עולם האָט זיך געפילט אַן אָנשטרענג פון דערוואַרטונג, אַ שפּאַנונג. דער קעניג וועט גלייך דערשיינען.

שלמה איז אַריין אין זאַל. מע האָט אים באַמערקט. אַסך אויגן האָבן זיך אַקער געטאָן אין זיין זייט, אים אָפּגעשאַצט מיט באַוווּנדערונג: „וואָס פאַר אַ פאַרשוין! „דאָס איז דער טראָן־יורש" איז דורך אַ פליסטער פון מויל צו מויל.

דערזעענדיק אים, האָבן די ריכטער זיך גענומען צורוקן איינער צום צווייטן און מאַכן פּלאַץ פאַר שלמהן. אַ געריכט־דינער איז צוגעקומען און האָט אים אַרויפגעטאָן אויף די שולטערן אַ ריכטער מאַנטיע, אַן אויסגעשטריקטן אפוד. שלמה האָט זיך אַנידערגעזעצט צווישן די שופטים. הגם מע האָט אים אָנגעוויזן אויפן אויבנאָן, האָט ער אים ניט פאַרנומען.

אין דעם מאָמענט איז אַריין אַ לויטענאַנט מיט אַ בלויזער שווערד אין האַנט. דער מזכיר פון געריכט האָט אויסגערופן: „לה' משפט, דער קעניג גייט!" די מזרח טיר האָט זיך געגעבן אַ פּראַל אויף און דער קעניג איז אַריין. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַן אפוד אַן אויסגעוועבטן מיט גאָלדענע פעדים און אַן אויסגעפּלאַסטערטן מיט טייערע שטיינער.

אלע האָבן זיך אויפגעשטעלט און גלייך זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני: לאַנג זאָל לעבן דער קעניג דויד.

דויד האָט אויסגעשפּרייט זיינע ביידע הענט און מיט אַ זאַנפטער שטים אַרויסגעפּליסטערט: זייט געבענטשט אין אלהימס נאָמען. זאָלן זיך אַלע זעצן, פאַרנעמען זייערע פּלעצער.

דויד האָט באַטראַכט די פּאָר טרעפּלעך און זיך אָוועקגעזעצט אויף זיין טראָן. די צוויי לייבגוואַרדייער מיט בלויזע שווערדן האָבן זיך אָוועקגעשטעלט פון ביידע זייטן פון מלכות־שטול.

דער מזכיר רופט אויס:

— ווער איז דער טוען? זאָל ער זיך אויפשטעלן און אויסלייגן זיינע טענות פאַר בית־דין. דערנאָך וועט אים ענטפערן דער אָנגעקלאָגטער.

אַ מאַן פון מיטעלע יאָרן, רייך געקליידעט, מיט אַ ברייטער שוואַרצער באָרד פאַרקעמט און פאַרפלאָכטן אין ספּיראַלן, האָט זיך אויפגעשטעלט. ער האָט זיך געבוקט צום קעניג, האָט זיך אויפגעהויבן און האָט זיך טיף פאַרנויגט פאַר די שופטים, אַ באַזונדערן צוניג האָט ער אָפּגעגעבן שלמהן.

ער איז צוגעקומען נאָענט צו דער בינע פון די ריכטער.

דער אויסרופער פון געריכט:

— זאָל דער אָנקלאָגער ריידן קלאָר און ביט־געאיילט אַזוי אַז די סופרים זאָלן קענען אים נאָכפאָלגן און פאַרשרייבן זיינע רייד.

דער מזכיר פון געריכט ווענדט זיך צום אָנקלאָגער:

— וואָס איז דיין נאָמען און דיין פאָטערס נאָמען?

דער טוען ענטפערט:

— מיין נאָמען איז קמואל בן חשביה, זאָל זיין זעל זיין פאַרבונדן אין לעבנס־קנופּ.

— קמואל בן חשביה קום אַרויס מיט דיינע טענות. דו שטייסט פאַר בית־דין אין דעם דערבייזיין פון קיניג דוד, מלך ישראל חי וקיים, זאָג דעם ריינעם אמת, רייד צו דער זאַך.

קמואלס אָנגענעמע שטים פאַרהילכט דעם זאַל:

— מיין פאָטער, חשביה, איז געווען אַ רייכער מאַן, ער האָט פאַרמאָגט אַסך גיטער אין אַרב־חלק פון שבט נפתלי. ער האָט אויך געהאַט גרויסע טשערעדעס פון שאָף און רינדער. איך, קמואל, בין געווען אַ בן־יחיד. מיין מוטער, מעכה, איז געשטאָרבן יונג. איך בין דעמאָלט אַלט געווען ניט מער ווי אַ יאָר פופצן. מיין פאָטער האָט, אויסער זיינע נחלאות, אויך געפירט געשעפטן מיט פרעמדע לענדער. האָט ער מיר איבערגעגעבן אַ טראַנספּאָרט פון טייערע געוואַנטן און אויך טייערע שטיינער און האָט מיך אויסגעריכט פאַר אַ וויטער נסיעה. איך זאָל באַזוכן פרעמדע לענדער, זיך באַקענען מיט אונדזערע קונדן און מיט דעם לעבנס־שטייגער פון פאַרשיידענע פעלקער און שטאַמען, און אין פאַל דער אויבערשטער וועט באַגליקן מיין וועג און עס וועט זיך מיר מאַכן אַ פּאַסיקער שידוך זאָל איך דאָרט חתונה האָבן

און קומען מיט מיין ווייב צוריק אהיים. מיין פאטער האט מיך, זיין בן־יחיד, געוואלט צוגרייטן אז איך זאל וויסן ווי צו פירן זיינע געשעפטן, ווען ער וועט אלט ווערן און וועט זיך מיט זיי מער נישט קענען אפגעבן.

איך בין אוועקגעפארן מיט א שיף אנגעלאדן מיט אלדאס גוטס. איך בין אנגעקומען בשלום אין פרעמדן לאנד. איך האב דארט געפונען מיין באשערטן זיווג. אין די יישובים ארום אונדז האב איך זיך ניט געקעאט צוקלייבן קיין פאסיקע כלה לויט אונדזער שטאנד. ביי דעם קונד אונדזערן, מיט וועמען מיר האבן געהאנדלט כמה וכמה יארן איז געווען א יונגע שיינע טאכטער, א בת־יחידה. זי איז מיר געפעלן געווארן און אויך איך איר. איך האב מיט איר חתונה געהאט אין א מזלדיקער שעה. זי האט אבער נישט געוואלט פארלאזן איר געבוירנפלאץ און איר פאטער־מוטערס הויז. בין איך געבליבן וווינען מיט איר ביי מיין שווער. זי האט מיר געבוירן א זון, א בכור, און א צוויי יאר שפעטער א טאכטער. אזוי זענען אוועק פינפאונצוואנציק יאר. די קינדער זיינען אויסגעוואקן, האבן געהייראט גליקלעך און זיינען אוועק פון זייער היים, זיך אויסגעפלאכטן ווארימע נעסטן פאר זיך. מיין שווער און שוויגער זיינען געשטארבן, אויך מיין פרוי איז קראנק געווארן און איז איינגעזאמלט געווארן צו אירע עלטערן. איך בין געבליבן אליין. איינזאם אין א פרעמדן לאנד.. איך האב זיך פארבענקט נאך מיין אייגן פאלק און מיין הייליקן לאנד. איך האב געוואלט אריין אין אונדזער הויז, ערשט מען לאזט מיך ניט. מען פארשטעלט מיר דעם וועג. וואס איז? מיין פאטער איז געשטארבן. פון די דינער, די קנעכט און דינסטן וואס האבן געארבעט אויף אנדזערע נחלאות, איז קיינער ניטא, די עלטערע זיינען אויסגעשטארבן, די יינגערע זיינען זיך צעלאפן. דער זון פון אונדזער הויפטאויפפאסער, דער באפרייטער קנעכט יעלם בן עכבור, האט פארנומען די נחלאות פאר זיך, און ער האט די פרעכהייט צו זאגן מיר, אז ער איז קמואל, דער זון פון חשביה, און אז איך בין אן אויסטראכטער און וויל פון אים צונעמען זיין ירושה — דאס איז אלץ וואס איך האב צו זאגן. איך פאדער מיין פאטערס נחלאות.

— האסטו, קמואל בן חשביה, עדות צווישן די מענטשן וואס וווינען נאענט צו אייערע נחלאות וואס וואלטן וועלן פארפעסטיקן דיינע רייד און געבן צייגעניש, אז דו ביסט טאקי קמואל, דער זון פון חשביה?

— איך האב קיינעם ניט. אונדזערע גיטער זיינען פארוקט אין די טאלן צווישן אומצוטריטלעכע בערג. ניט לייכט איז צוצוקומען צו אונדזערע נחלאות, ניט צופוס און ניט רייטנדיק. אזוי אז די שכנים פלעגן אונדז זעלטן

ווען באַזוכן. מיר זיינען געווען ווי אַ מדינה פאַר זיך, אָפּגעזונדערט פון די איבעריקע יישובים. אַן אַלט פאַרפאַלק קליינגוטבאַזיצער וואָס האָבן געהאַט זייער נחלה לעבן אונדזערע גרעניצן זיינען שוין לאַנג אויפן עולם־האמת. די יונגע — קען איך ניט.

דער מזכיר פון געריכט:

— זאָל קמואל בן חשביה, דער אָנגעקלאָגטער אויסלייגן זיינע טענות.

קמואל בן חשביה, דער טוען, שרייט אויס, ער הייסט ניט קמואל, ער הייסט יעלם, זיין פאָטערס נאָמען איז געווען עכבור.

דער מזכיר פון געריכט:

רויק זאָל זיין. לאָז אים ריידן.

קמואל בן חשביה דער צווייטער בוקט זיך פאַרן קעניג און דערנאָך, פאַרנויגט זיך טיף פאַר די שופטים. ער איגנאָרירט, אָבער, שלמהן, ער הויבט אָן אין אַ שטילער שטים אונטערשטאָמלענדיק, ער פאַרכליאָבעט זיך מיט די ווערטער, ווען די שטאָמלעריי לאָזט אים אויף אַ ווײַלע אָפּ.

— עס איז אַ טשיקאַווע געשיכטע. איך קען ניט דעם מאַן און איך ווייס ניט וואָרום אים איז איינגעפאַלן צו פאָדערן די נחלאות וואָס איך האָב געירשנט פון מיין פאָטער, חשביה, עליו השלום. ער איז צו מיר אַ ווילד־פרעמדער. ער וויל דורך אַ פאַרברעכערישן אָבער זייער געוואַגטן שווינדל אויסנאַרן ביי מיר די גיטער, און ער האָט געמיינט אַז איך וועל זיך לאָזן פאַרדרייען דעם קאָפּ. איך זע דעם מאַן דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן. איך ווייס ניט פונוואַנעט ער האָט זיך באַוויזן. ער איז אין מיין הויז אריינגעפאַלן, ווי פון הימל. פאַרשטייט זיך אַז איך האָב אים ארויסגעטריבן מיט שטעקנס און מיט דער הילף פון די הינט, וואָס האָבן אים שיער ניט צעריסן. זיין גליק איז וואָס ער האָט זיך אָפּגעטראָגן. מער האָב איך ניט וואָס צו זאָגן. אַלץ וואָס איך האָב געזאָגט איז אמת ויציב.

דער מזכיר:

— דער קעניג און די שופטים וועלן אַרויס זיך באַראַטן.

דער קעניג, דוד, הויבט זיך אויף. דער גאַנצער עולם און די שופטים בוקן זיך פאַרן קיניג און בלייבן אין דער פאָסטור ביז דער קיניג פאַרשווינדט הינטער דער מזרח־טיר.

נאָכן קעניג דורך אַ זייטיקער טיר גייען אַרויס די שופטים מיט שלמהן בראש.

אין באַראַטונגס צימער.

קעניג דוד: געערטע שופטים, ווי וואָלט איר משפטן, ווער איז דער אמתער זון און ווער איז דער באַטריגער?

דער ראש פון די שופטים (קניט):

— אונדזער האַר, קעניג, עס איז שווער צו באַשיידן. אויב מיר זאָלן זיי געבן אַ שבועה — וועלן ביידע זיכער שווערן, וואָרעם צוריקציען זייַנע רייד וועט דער שווינדלער מורא האָבן ער זאָל ניט כאַפּן קיין מיאוסן סוף פון קיניג פאַר וועלן אים אָפּנאַרן און זייַנע ריכטער, וואָס זיצן אויפן שטול פון משהן. איינער פון זיי איז דאָך זיכער אַ ליגנער. מען קען, אפשר, נעמען אין אַנבאַטראַכט וואָס איינער פון זיי האָט גערעדט דייטלעך און דער צווייטער האָט זיך אָדער זאַהיקעט, ניט געקענט אַרויסריידן די ווערטער, אָדער פאַרקערט, אַנגענומען אַ פולע מויל און האָט זיי אַרויסגעשפּיגן אַלע אויפאַמאָל. לכן איז דער שטאַמלער און ווערטער שלינגער מסתמא דער ליגנער ווייל ער האָט זיך געשראָקן פאַר זיין אייגענעם געוויסן: אָבער אויף אַזעלכע סימנים אַליין קען מען זיך ניט פאַרלאָזן. אַזוי אַז עס איז שווער צו זאָגן עפּעס באַשטימטס.

— שלמה, מיין זון, וואָס זאָגסטו צו דעם?

שלמה (בוקט זיך):

— קיניג, פאָטער, דעם אַנטשייד וועל איך קענען אַרויסגעבן נאָך אַ בלוט־פּראָבע וואָס וועט באַווייזן וועמעס בלוט פון די צוויי איז ענלעך צו די געבליטן פון חשביהן. מען דאַרף פוןביידן אָפּצאַפּן אַ קליין מעסטל בלוט.

— אָבער חשביה איז דאָך שוין לאַנג טויט איז ווי אַזוי קענען מיר אונטערזוכן און פאַרגלייכן זייערע בלוטן?

— פאַר דעם צוועק דאַרף מען געברויכן אַ ביין פון זיין אָרעם. דאָס קען מען אויסגראָבן, אויב מען ווייסט נאָר וווּ חשביהס קבר געפינט זיך.

אַלע שופטים אין איין קול:

— אַ וווּנדערבאַרער איינפאַל.

דער קיניג און די ריכטער קומען אַריין צוריק אין זאַל.

דער מזכיר פון געריכט ווענדט זיך צו קמואלן בן חשביה דעם טוען:

— קמואל בן חשביה, ווייסטו וווּ דיין פאָטער חשביה איז באַערדיקט?

— ניין, איך ווייס ניט. ווען מיין פאָטער איז נפטר געוואָרן בין איך דאָ אין לאַנד ניט געווען.

— ווייסטו, קמואל בן חשביה, דער אַנגעקלאָגטער, וווּ דער קבר פון דיין פאָטער געפינט זיך?

— איך ווייס. איך האָב אים דאָך מקבר געווען.

— גיי מיט דעם קעניגס צוויי באַוואָפּנטע בית־דין שמשים און גרעבער איר וועט אויפגראָבן דעם קבר פון חשביהן, אַרויסבאַקומען אַן אָרעם־ביין און עס ברענגען אין געריכט.

דער משפט ווערט אָפּגעלייגט אויף צוויי וואָכן צייט. מאַנטיק פונקט צו דער מיטאָק־שעה זאָל דער טוען און נטען זיין אין זאַל.

דער אָנגעקלאָגטער אין באַגלייט פון צוויי באַוואָפנטע בית־דין שמשים און צוויי גרעבער פאַרלאָזן דעם זאַל.

דער עולם איז פאַרחידושט אויף וואָס דאַרף מען אַ ביין פון דעם טויטן, ווילן די שופטים טרייבן כישוף פון די ידעונים וואָס איז שטרענג פאַרבאָטן אין דער תורה? וועט קיניג דוד עס דולדן?!

דער אויסרופער פון געריכט:

— איצט קומט די דין־תורה פון פרוי יעל מיט דעם מאַן עמיאל. זיינען זיי ביידע פאַראַן אין זאַל? אויב יאָ, זאָלן זיי זיך אָפּרופן און זיך צייגן פאַרן געריכט.

די פרוי יעל, די טאָכטער פון צדוק, בוקט זיך פאַרן קעניג און פאַרנויגט זיך פאַר די ריכטער און א באַזונדער טיפן פאַרנויג שענקט זי שלמהן. דאָס אייגענע טוט עמיאל, בן יותם.

דער מזכיר:

— זאָל די פרוי יעל, די טאָכטער פון צדוק, אויסלייגן אירע טענות ווי די אָנקלאָגערין.

יעל, אַ שיינע פרוי, נאָענט צו די מיטעלע יאָרן, אַ טיפע ברונעטין, רייך געקליידט, מיט גאָלדענע בראַסלעטן אויף אירע אָרעמס, אין אויסגעהאַפטע סאַנדאַלן, די האָר פאַרפלאָכטן אין צוויי לאַנגע דיקע צעפּ.

זי בוקט זיך צום קעניג צום צווייטן מאָל און פאַרנויגט זיך טיף פאַר די שופטים. איר שטים קלינגט האַרציק, ליריש זאַנפט:

— איך וועל דערציילן מיין לעבנס געשיכטע פאַר די לעצטע עטלעכע יאָר און איבערגעבן דעם האַר, קעניג, און זיינע ריכטער מיין קלאַגע קעגן דעם מאַן, עמיאַל, דעם זון פון יותם, אַ גוטער פריינט פון מיין זעליקן מאַן, שלום, דער זון פון שנאצר.

מיין מאַן איז געשטאָרבן: מיך איבערגעלאָזט אַ יונגע אַלמנה. מיר זיינען געווען פאַרמעגלעכע לייט. געוווינט האָבן מיר אין גבעה, דער הערשער פון דער שטאָט האָט זיך אין מיר פאַרליבט און האָט געוואָלט מיך נעמען פאַר אַ ווייב. אָבער איך האָב אים ניט געוואָלט. אז ער האָט גענומען צושטיין צו מיר דראָען מיך, אַז ער וועט מיך צווינגען צו הייראַטן מיט אים, האָב איך ביי זיך

אָפּגעמאַכט צו אַנטלויפן פון שטאָט און זיך אריבערציען אין אַ ווייטער געגנט. איך האָב אָבער פאַרמאָגט אַ היפּשע צאָל גאָלדענע מטבעות, וואָס איך האָב געקראָגן בירושה הן פון מיין רייכן פאָטער, צדוק, דעם זון פון מרדכי און הן פון מיין רייכן מאַן, שלום, דעם זון פון שנאצר. מורא־האָב־דיק צו נעמען דאָס גאָלד מיט מיר אויף דער לאַנגער רייזע, טאָמער פאַנגען מיך די דינער פון דעם הערשער אלם, דער זון פון פגעתא, און נעמען־צו מיין רייכטום, האָב איך באַשלאָסן עס איבערצוגעבן אַ בעל־בטוח ווי א פקדון, פון וועלכן ער זאָל ניט וויסן. האָב איך געקויפט זעקס גרויסע קריג אַריינגעטאָן אין זיי ביז העלפט זהובים און אדרכמונים און בקעס, און פונאויבן באַגאָסן זיי מיט האָניק. די קריג מיט דעם האָניק האָב איך אַוועקגעטראָגן צו עמיאל, דעם זון פון יותם, און אים געבעטן האַלטן עס פאר מיר, ביז איך וועל זיך צוריקקערן, אזוי ווי דער הערשער אלם, בן פגעתא, איז שוין געווען אן עלטערער מאַן און זיין אויפפיר איז געווען אַן אויסגעלאָסענער, האָב איך גערעכנט, אַז ער וועט לאַנג ניט ציען, און איך וועל ניט דארפן זיין אין זעלבסט־פאַרטריבנקייט לאַנג. און אזוי ווי איך האָב דערוואַרט, אַזוי האָט פּאַסירט. די באַדינערשאַפט וואָס איך האָב איבערגעלאָזן אין גבעה האָט מיר געלאָזט וויסן דורך אַ שליח, אַז מיין פאַרפאָלגער איז טויט און איך קען קומען צוריק. איך בין גלייך נאָך מיין אָנקומען אַוועק אָפּנעמען די קריג מיט האָניק. איך האָב זיי געבראַכט אַהיים, איך עפן זיי אויף — דאָס גאָלד איז ניטאָ. די קריג זיינען געווען פול אָנגעגאָסן מיט האָניק. דאָס איז מיין קלאָגע. איך באַשולדיק עמיאלן אין אַרויסנעמען און צוגנבענען מיין גאָלד.

יעל ווערט אַנטשוויגן. זי אָטעמט אָפּ שווער.

דער מזכיר פון געריכט:

— זאָל עמיאל, דער זון פון יותם, דער אָנגעקלאָגטער, ענטפערן אויף דער אָנקלאָגע פון דער פרוי יעל, די טאָכטער פון צדוק, די ווייב פון שלום, דער זון פון שנאָצר.

עמיאל, דער זון פון יותם, בוקט זיך פאַרן קיניג און פאַרנויגט זיך פאַר די שופטים.

ער ענטפערט אין אַ שטילן רואיקן קול:

— איך ווייס ניט וואָס צו זאָגן. די פרוי יעל, די טאָכטער פון צדוק, האָט ביי מיר איבערגעלאָזט זעקס קריג האָניק און זעקס קריג האָב איך איר אומגעקערט.

דער קיניג און די ריכטער זיינען אַרויס אויף אַ באַראַטונג, וואָס האָט געדויערט בלויז אַ קורצע ווילע. נאָך זייער צוריקקער האָט שלמה באַפעלן,

מען זאָל ברענגען זעקס נייע קריג און אַהין איבערגיסן דעם האָניק, און די אַלטע קריג זאָל מען צעברעכן פאַר בית־דין אין די אויגן. מע האָט אַזוי געטאָן. שלמה האָט אונטערזוכט די צעבראָכענע קריג און האָט געפונען צו דעם דעק און צו זייערע זייטן צוגעקלעפּטע גאָלדענע מטבעות. אין איטלעכן קרוג האָט זיך אָפּגעזוכט איין אָדער עטלעכע גאָלדשטיק.

שלמה האָט זיך געווענדעט צו עמיאלן, דעם זון פון יותם:

— זיי זיך מודה אַז דו האָסט באַגנבעט די אַלמנה און קער איר אום איר פאַרמעגן און דיין שטראָף וועט זיין אַ מילדע.

עמיאל האָט זיך געבוקט פאַרן קיניג דוד, האָט געבעטן פאַרגעבונג און האָט אויסגערופן מיט אַ צעבראָכענעם קול:

— גאָטס חכמה רוט אין דיין זון, שלמה. פון אים איז קיין זאַך נישט פאַרהוילן. די זאַך איז אַזוי געווען. איך האָב געפּראָוועט מיין טאָכטערס פאַרקנסונג. צום מאָלצייט איז געקומען אַ גרעסערער עולם, ווי איך האָב זיך געריכט. האָט מיר אויסגעפעלט האָניק צו דערלאַנגען צום טיש. בין איך אַליין אַרונטער אין קעלער און געוואָלט אַרויפנעמען איינעם פון די פקדון־קריג און געברויכן דעם האָניק, וואָס איך וועל נאָך דער שמחה צוריק אָנפילן. אַז איך האָב גענומען דעם קרוג אין האַנט, האָב איך גלייך דערשפּירט לויטן געוויכט אַז עפּעס איז דער מער מיט דעם אינהאַלט פון דעם קרוג: האָב איך אויפגעהויבן דעם צווייטן קרוג, די אייגענע זאַך, אַזוי אַלע זעקס, וויסנדיק אַז די פרוי פון מיין זעליקן גוטן פריינט איז זייער רייך, האָב איך זיך אָנגעשטויסן וואָס די קריג האַלטן אין זיך. דער יצר־הרע פון געלט גייציקייט האָט מיך אָנגערעדט, און איך בין דעם נסיון ניט בייגעשטאַנען, איך האָב געזינדיקט. איך האָב אויסגעליידיקט די קריג, געפונען דאָרט אַן אוצר און זיי צוריק אָנגעפילט פאַרפול מיט האָניק. איך בין גרייט איר אומצוקערן דעם שאָדן מיט אַ פאַרגיטיקונג... און איך בין זיך מודה בפני כל עם ועדה: חטאתי!

אַז דער עולם האָט אויסגעהערט אָט־די הודאה פון אָנגעקלאָגטן עמיאל, דעם זון פון יותם, האָבן אַלע אויסגעשריען: ניטאָ נאָך אַזאַ קלוגער ריכטער ווי שלמה, דער זון פון קיניג דוד, זאָל אייביק לעבן. זיי זיינען געפאַלן אויף זייערע פּנימער פאַרן קיניג, דוד, און זיך טיף געבויגט פאַר שלמהן. אויך די שופטים האָבן באַוואונדערט שלמהס קלוגשאַפט און גראַטולירט דעם קיניג, דוד, וואָס דער אויבערשטער האָט אים געגעבן אַ זון, אַ גרויסן חכם וואָס זיין גלייכן איז ניט צו געפינען אין גאַנצן לאַנד פון ישראל.

די מעשה וועגן דערדאָזיקער אַנטשיידונג האָט זיך צעטראָגן איבער דער גאַנצער שטאָט, ירושלים, און האָט זיך גענומען שפּרייטן איבערן

לאנד פון ישראל. אזוי אַז מיט צוויי וואָכן שפּעטער מאַנטיק, ווען עס האָט געדאַרפט פאָרקומען דער גמר פון משפּט פון די צוויי, וואָס איטלעכער פון זיי פאַרזיכערט אַז ער איז דער זון פון חשביהן, — האָט זיך צונויפגעקליבן אַ גאָר גרויסער עולם, וואָס זיינען געווען נייגעריק צו הערן דעם פּסק־דין. דער גרעסטער זאַל אין דער פּאַלאַטע איז געווען צו קליין אַלעמען אריינצונעמען. האָט דער קעניג דוד באַפוילן, אַז דער געריכט זאָל פאָרקומען אונטער דעם אָפענעם הימל. גאַנץ ירושלים, מענער, פרויען און קינדער, זיינען געווען אויפן פּלאַץ. פאַרנומען זייערע ערטער שעהן איידער דער געריכט האָט זיך אָנגעפאַנגען. אויך פון די דערפער און שטעטלעך פון דער אַרומגעגנט זיינען אָנגעקומען, ווער צופוס, ווער רייטנדיק אויף אַן אייזל און ווער פאַרנדיק אין אַ וואָגן. אַלע זיינען געווען גייריק צו הערן דעם פּסק־דין וואָס ס׳וועט אַרויסטראָגן שלמה, קיניג דודס זון, דער קליגסטער און ייִנגסטער שופט, וואָס איז געווען אַמאָל אין ישראל.

שלמה האָט געהייסן מע זאָל פון די צוויי קמואלס, די זין פון חשביהן, פון דעם אָנקלעגער און אָנגעקלאָגטן, אָפּצאַפּן בלוט אין צוויי באַזונדערע געפעס. דעם אָרעם־ביין פון טויטן חשביהן האָט ער אַריינגעטאָן אין איין כּלי מיט דעם בלוט, און ער האָט דאָס בלוט ניט איינגעזאַפּט, עס איז צו אים ניט צוגעשטאַנען. דער ביין האָט זיך לחלוטין ניט פאַרפאַרבט. ער האָט אים אָפּגעטרוקנט אין דער צווייטער כּלי מיטן בלוט און דאָס בלוט האָט זיך אָנגענומען. שלמה האָט אַרויסגענומען דעם רויט פאַרפאַרבטן ביין און אים געצייגט צום עולם צוקוקער און האָט אַרויסגעזאָגט די פּאָר ווערטער:

— וועמעס בלוט איז אין דער דאָזיקער כּלי, דער איז דער זון פון דעם פאַרשטאָרבענעם חשביהן און ער איז דער געזעצלעכער יורש.

דער עולם איז פאַר אַ גאָר קורצער ווײַלע געבליבן געפּלעפט פון איבערראַשונג. אָבער באַלד זיינען זיי געקומען צו זיך און אַלע, ווי איין מענטש, האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני און געפאַלן אויף די פּנימער און אויסגעשריען: לאַנג זאָל לעבן דער קיניג דוד! דער אלהים פון ישראל האָט אים געגעבן אַ זון, וואָס איז פול מיט חכמה, עס איז קיינמאָל ניט געווען אַזא קלוגער שופט ווי שלמה, דער זון פון דוד, מלך ישראל חיי וקיים! אַלע זיינען אויפגעשטאַנען און האָבן זיך געגויגט פאַר שלמהן, וואָס האָט זיך שטאַרק געריטלט און האָט פּרובירט זיך צו פאַרשטעקן הינטער די שולטערן פון די עלטערע שופטים, אַזוי אַז מע זאָל אים ניט אַרויסזען.

8

שלמה קלייבט זיך ווערן א פאסטעך

שלמה איז גרייט אויסצופילן דעם ראַט פון זיין פאַטער, קיניג דוד. ער טראַכט, דער פאַטער איז פולקום גערעכט. די בעסטע צוגרייטונג צו פירערשאַפט איז פאַסטוכעריי. זיין פאַטער איז געווען אַ פאַסטעך און איז געבליבן אַ פאַסטעך. ער האָט בלויז אויסגעביטן שאָף און רינדער אויף מענטשנקינדער.

„ער האָט אויסגעקליבן דודן, ער האָט אים אַרויסגענומען פון די שאָף־שטעלכלעך, פון הינטער די זויגערינס־שעפסן האָט „ער" אים געבראַכט צו פיטערן יעקבן, זיין פאָלק, און ישראל זיין אַרב. און ער פיטערט זיי לויט דער ערלעכקייט פון זיין האַרצן; און מיט דער געשיקטקייט פון זיינע הענט פירט ער זיי[1]".

וואוהין, אין וועלכער קעגנט זאָל ער גיין און זיך אָנדינגען פאַר אַ פאַסטעך־יונג? דריי גרויסע פאַסטעך־געשטאַלטן האָט ער פאַר זיינע אויגן: יעקב, דער גרויסער ליב־האָבער; משה, דער געזעצגעבער און אויסלייזער; דוד זיין פאַטער, פאַסטעך־קיניג־קריגער. יעקב האָט געגעבן די תורה פון ליבע און אויפגעריכט דעם בית־יעקב, דעם יעקב הויזגעזינט, די ישראל־היים, און האָט אַנטפלעקט צו זיינע קינדער די מערכה פון דער מענטשנראַסע אין דער גאָר ווייטער צוקונפט, „אין דעם ענד פון די טעג". משה איז געווען דער ערשטער אויסלייזער וואָס האָט זיך קוים אויסגעלייזט פון פאַרצווייפלונג, ווען ער האָט פאַרויסגעזען און פאַרויסגעזאָגט דעם דורכפאַל פון זיין פאָליטישער שליחות. ער האָט אויך פאַר זיך דעם לעבעדיקן ביישפּיל פון זיין פאַטער, דעם קעניג, פון דעם קריגער און זיגער, דעם איש־המעשה וואָס איז אַריינגעטאָן מיט לייב און לעבן אין די פּראַקטישע אָנגעלעגנהייטן פון דער קעגנוואַרט.

אין וועלכער געשטאַלט זאָל ער זיך פאַרקליידן? מיט וועלכער פערזענלעכקייט זאָל ער זיך פליסן צו פאַרזעלביקן? מיט וועמעס נשמה זאָל ער זיך באַהעפטן? זאָל ער, אפשר, שאַפן א דרייאייניקייט פון אָט־די דריי גרויסע פירער פון ישראל און זיך פאַרטיפן און אַריינלעבן, זיך אַריינלייבן און זיך אריינוועלן אין אָט־דעם גראַנדיעזן דרייפאַכיקן געמעל. לערנען

1. תהלים, ע"ח, ע'.

פון יענעם מיינט אַריינהויבן, אַריינאָטעמען אַ טייל פון יענעמס נשמה און ווערן צו א געוויסער מאָס איינס מיט אים. דאָס איז א מין גייסטיקע הזדווגות.

שלמה קען זיך ניט באַשליסן. ער ווייסט ניט ווי, ריכטיקער וואו, אָנ־צופאַנגען זיין פּאַסטעך־קאַריערע. צי זאָל ער אַוועק אין בית־לחם און נאָכ־טרעטן די שפּורן פון זיין גרויסן פּאָטער, ווען ער האָט געפּאַשעט דאָס שאָף פון ישי, זיין זיידן, וואָס איז שוין לאַנג אריין אין דער אייביקייט. צי זאָל ער גיין קיין פדן ארם, קיין חרן, און דאָרטן פּיטערן שאָף פון אַ וויטן אָפּשטאַמלינג פון לבנען. אויב ער וועט אזא געפינען; צי ער זאָל אוועק־וואנדערן קיין מדין און זען אויסגעפינען די פארווירטע און פארווישטע פוסטריט פון משהן. ביי שלמהן די פאסטוכעריי ארבעט גופא איז א טפל צו דעם אָנשטרעננג וואָס ער וויל מאַכן, כדי זיך צו פאַרזעלביקן מיטן מהות פון דעם באַרימטן פּאַסטעך. און כדי צו פאַרגרינגערן זיך אַט־דעם אינקאַרנאַציע־פּרווו דאַרף ער האָבן יענעמס פיזישע סביבה און פאַר־פאַלגן יענעמס באַרוף, אזוי אַז ער זאָל פאַר אַ געוויסער צייט, כמעט ווי מגולגל ווערן אין יענער גרויסער פּערזאָן.

וועגן דעם, וועמען אויסצוקלייבן פאַרן ערשטן פּאַרזון, דאַרף ער זיך גוט איבערלייגן.

ער איז אוועק צו זיין רבין, נתנען, און אים געפרעגט אַן עצה. אָבער נתן האָט זיך אַנטזאָגט אים צו געבן אָנווייזונגען. נתן האָט אים געזאָגט פּשוט, אַז עס איז שוין צייט אַז ער זאָל זיך צוגעוווינען צו פּאַסן שלוסן אויף זיין אייגענער אחריות. ער דאַרף זיך אויסלערנען צו באַגיין זיך אָן א זייטיקן מנהיג און מדריך. ער דאַרף אַליין ווערן זיין אייגענער וועגווייזער. זאָל ער זיך באַראַטן מיט זיין אויבערשט־אינערלעכן, זיך אָנפרעגן ביי זיין הארצן און פאַרשטאַנד, בקיצור, ווערן גייסטיק אומאָפּהענגיק:

אַט־דעם ראַט, אַז ער זאָל זיך באַראַטן מיט זיך אַליין, האָט נתן יאָ געגעבן שלמהן, און שלמה האָט דידאָזיקע עצה אויסגעפאָלגט.

ווען ער האָט זיך געזעגנט מיטן קיניג דוד, זיין פאָטער, האָט דוד אים געשאָנקען זיין אייגענעם פּאַסטעך־שטעקן און שטיינוואַרפער און אַ טאַש מיט שטיינדלעך וואָס זיינען ביי אים אויפגעהיט געוואָרן די אלע יאָרן פון זיין קיניגן. ער האָט זיך מיט דערדאָזיקער „אויסשטאַטונג" ניט גערן געשיידט. ער האָט עס שלמהן אינגאַנצן ניט אוועקגעשאָנקען, בלויז גע־געבן אים פאַר צייטווייליקן באַנוץ, און גענומען אַ צוזאָג, אַז ער וועט זיי אים צוריקברענגען אין פולער גאַנצקייט און אין ניט אַן ערגערן

צושטאַנד, ווי דער אין וועלכן זיי געפינען זיך איצט. דוד האָט אַבערגלויבעריש געציטערט איבער אָט־די געציטיג זיינע וואָס זיינען ביי אים געווען אַזוי חשוב ווי דער צעפטער און קרוין. זיי זיינען געווען דורכגעזאַפּט מיט זיינע הארציקסטע און גליקלעכסטע יוגנט־איבערלעבונגען. ער האָט טייער געהאַלטן איטלעכן גלאָטן שטיינדל און געדענקט געגנט וואו ער האָט אים געפונען. ער האָט כמעט פאַרהערלעכט דעם שטעקן און אויף יעדן סענק זיינעם זיינען געהאנגען די קאָסטבאַרסטע דערינערונגען. ער האָט ממש ליב געהאט די טאַש. אָט־די רעליוועקס זיינען ביי אים געשטאַנען אויף א גאַר הויכער מדרגה פון דברים־שבקדושה. ער האָט געגלויבט אין זייער מאגישער קראַפט. זיי זיינען געווען זיינע באַשירמער און באַשיצער פון יעדער צרה און אומגליק. ער האָט זיי תמיד געהאלטן לעבן זיך ווי א סגולה אָפּצוהיטן פון זיך קראַנקייטן, יסורים און שלעכטס, שלעכטע אַבזיכטן און שלעכטע טואונגען פון שונאים. ער האָט זיי אַלע מאָל מיטגענומען מיט זיך אויפן שלאַכטפעלד און איינער פון זיינע נושאי־כלים פלעגט זיי אים נאָכטראָגן.

דוד האָט שלמהן אויך געוואָלט געבן זיין פאַסטעכישן מלבוש, אָבער עס האָט זיך, נאָכן אָנמעסטן, ארויסגעצייגט צו זיין צו קורץ און צו ענג. אלע נאָטן האָבן שיער ניט געפּלאַצט. שלמה איז געווען פיל געוויקסיקער און ברייטער אין די ביינער פון דודן ווען ער איז געווען א יוגנטלעכער.

נאָך אַ היפּשע פּאָר טעג פון טראַכטן און איבערטראַכטן האָט שלמה ביי זיך אָפּגעמאַכט אַוועקצוואַנדערן קיין מדין, וואָס געפינט זיך צווישן רויטן ים און די פלאַכלענדער פון מואב. די מדינים האָבן געהאט א נאָמען פאר גוטע פאַסטעכער.

שלמה איז אוועק צופוס. ער האָט ניט ליב געהאט צו רייטן אויף א מוילאייזל, אַ קעמל אָדער גאָר אַ פערד. ער האָט זיך ניט געהאַט וואָס צו איילן און דאָס גייען האָט אים פאַרשאַפט פאַרגעניגן. ער האָט הנאה געהאט, ממש, פון יעדן טראָט, פון יעדן צוריר מיט דער פוספלאַך צום באָדן ווי פון דער ערד וואָלטן, בפועל־ממש, געשפּראָצט געדאַנקען און אמתן. ער איז געגאַנגען פאַמעלעך ווי ער וואָלט טראָגן אויף זיינע אַקסלען שווערע לאַגלען אָנגעגאָסענע צום איבערפּליסן מיט די מחשבות, וואָס האָבן ארויסגעקוועלט ווי פון באָדן דורך זיינע פיס, אין גרויס שפע.

דאָס טראַכטן ביי שלמהן איז געווען אַ מין „כל עצמותי תאמרנה״, אן איבערלעבעניש, ניט בלויז פון א אינטעלעקטועלן כאַראַקטער. ער האָט זיינע רעיונות קערפּערלעך אויפגענומען, ווי לופט און שפייז.

שלמה המלך

נאָך פיר חדשים וואַנדערן איז שלמה אָנגעקומען אין מדין, זיין דעס־טינאַציע־אָרט.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים ברונעם, ביי וועלכן ער איז געווען זיכער, משה איז געזעסן מיט פינף הונדערט זיבעציק יאָר צוריק. דער ברונעם איז געווען אַרומגעלייגט מיט גרויסע שטיינער, וואָס זיינען געווען אָפּגעקאַלכט. זייער ווייסקייט האָט שימערירט. הפּנים דער קאַלך איז געווען נאָך פריש. א באַווייז אַז מע גיט אַכטונג אויפן ברונעם. קיין שאָף טרינקט מען פון אים מער ניט אָן. קיין קאַריטעס זיינען ניטאָ. דאָס וואַסער איז צו הייליק אַז מע זאָל עס געברויכן פאַר וואָכעדיקע צוועקן.

מע האַלט דאָס אָ,שעפּן וואַסער און טרינקען עס פאַר אַ סגולה צו קריגן א חתן אָדער א כלה. מיידלעך פון די אַרומיקע דערפער וועמען עס גייט ניט אין קריגן חתנים און האָבן מורא פאַרזעסן צו ווערן ביזן גרויען צאָפּ, קומען צו אָט־דעם הייליקן ברונעם, וואָס הייסט משהס קרע־ניצע. זיי זעצן זיך אַוועק און וואַרטן. ווען אַ יונגער מאַן קומט און שעפּט אָן וואַסער און דערלאַנגט א מיידל אַ טרונק, מיינט עס אַן אָנבאָט צו הייראַט און אַזוי גוט ווי אַ דערקלערונג פון פאַרקנסונג. אויף אַזאַ שטייגער ווערן גאַנץ אָפט געשלאָסן שידוכים ביי די בעדואינישע שבטים. די מיידלעך אַזוי פאַרקנסט הייסן משה׳ס כלות און די בחורים — משה׳ס חתנים. דידאָזיקע זיווגים, האַלט מען, וועלן עולה־יפה־זיין, לעבן גליקלעך און זיין פרוכפּערנדיק.

שלמה האָט זיך דערוואוסט וועגן אָט־דעם איינפיר פיל שפּעטער. אַצונדער איז ער געזעסן גאַנץ אומשולדיק. זיין כוונה איז געווען זיך אַריינדערפאַרן אין משה׳ס איבערלעבונגען ביי דעמדאָזיקן ברונעם.

ער האָט געטראַכט:

דער גרויסער משה, דער באַפרייער פון שקלאַפן און שאַפער פון אַ פאָלק וואָס ער האָט מיט גרויס אָנשטרענג צענויפגעקנאָטן פון באַזונדערע, צווישן זיך זיך־אַרומקריגנדיקע, שבטים, איז געווען הפּנים אַ מענטש וואָס האָט ניט געקענט פאַרטראָגן קיין עוולות. וואו זיי זאָלן ניט באַגאַנגען ווערן.

ער איז נאָרוואָס אַנטרונען פון זיינע פאַרפאָלגער, קוים מיטן לעבן זיך געראַטעוועט. ער האָט דורכגעפירט אַ פּאָליטישע מאָרד־אַקציע, דער־הרגעט א מצרי, וועמען ער האָט געזען שלאָגן א עברי. ער האָט געמוזט, אינמיטער דער געפאַר פון הינריכטונג, אַנטלויפן פון מצרים. ער איז נאָר־וואָס אָנגעקומען אין א נייעם אומבאַקאַנטן פרעמדן לאַנד. ער קען ניט

דעם שטייגער־לעבן פון די איינוווינער. און אַט קומען אָן פּאַסטושקעס מיט זייערע טשערעדעס. זיי קומען פּאָר־פּרי איידער די אַנדערע פּאַסטעכער באַווייזן זיך, ווייל שפּעטער־צו איז געדרענג, ווייסן זיי, וועט מען זיי ניט צולאָזן צום וואַסער. עס וועלן זיין בילכערע פון זיי. בילכערע מיינט שטאַרקערע בעלנים. זיי וועלן דאַרפן וואַרטן אויף לעצט, ווען עס וועט שוין קאַרג וואַסער זיין אין ברונעם. ער וועט זיין אָן אויסגעשעפּטער. זיי וועלן זיך דאַרפן באַנוגענען מיט די שיריים, מיט קאַלעמוטנע וואַסער פול מיט זאַמד. דאָס שאָף וועט דאָס ניט וועלן אין מויל נעמען, און די שטאַרק פאַרדורשטיקטע וואָס וועלן עס יאָ טרינקען, וועלן נאָכדעם קריגן אַ גרימעניש אָדער אין די געדערים און אַנדערע פון זיי וועלן אַוועקפּאַלן. דערפאַר קומען זיי אָן פּרי, גאָר באַצייטנס, שעפּן אָן וואַסער וואָס איז קלאָר, ריין און קיל. זיי פילן אָן די קאַריטעס און ווילן צוטרייבן דאָס שאָף און זיי לאָזן זיך אָנטרינקען. ערשט גאָר אומגעריכט, פאַר אַט דער פריער שעה, לויפן אָן פּאַסטעכעריונגען, טרייבן אַוועק די פּאַסטושקעס מיט זייערע טשערעדעס אוועק פון די אָנגעפילטע קאַריטעס, טרינקען זיי גאָר אָן זייערע אייגענע טשערעדעס.

משה קען עס ניט צוזען גלייכגילטיק, סטייטש, ווי באַוואַלדיקט מען עס אַזוי די פּאַסטושקעס און בלויז דערפאַר וואָס זיי זיינען שוואַכער פון די יונגען. עס צינדט זיך אָן אין אים אַ צאָרן, זיין גערעכטיקייט־געפיל איז פאַרלעצט. ער גורט זיך אָן מיט גבורה וואָס קוועלט אין אים אָן. בשעת מעשה פאַרגעסט ער זיין לאַגע פון אַ בורח וואָס זוכט דאָ אָן אַזיל. ער שטעלט זיך אויף, ציט זיך אויס צו זיין פולער ריזיקער שטאַטור און צעבייזערט זיך אויף די גראָבע יונגען־פּאַסטוכער.

— קענט איר ניט צוואַרטן?! די פּאַסטושקעס זיינען דאָך געקומען פאַר אייך. זיי האָבן שוין געהאַט אָנגעפילט די קאַריטעס. פאַרוואָס זאָלט איר זיי באַרויבן פון זייער מי און צייט?! וואו איז יושר?! איבערהויפּט נאָך אַז זיי זיינען מיידלעך און איר זייט געזונטע באַכורעצעס. שעמען מעגט איר זיך אין אייער טיפן האַלדז!

די פּאַסטעכער יונגען לאָזן זיך פונאַנדער.

— ווער ביסטו? פונוואַנעט קומסטו? וואָס איז עס דיין עסק?! ווי געפעלט עס אייך, אַ ווילד פרעמדער, ווען אַ בייזער ווינט האָט אַריינגעבלאָזן אַהער פון מדבר, זאָגט אונדז ווי מיר דאַרפן זיך אויפפירן אין אונדזער מקום. עס איז זיין זאַך. זיינע מיידלעך! ווער פאַרשטומט, דו, אָפּגעריסענער שוטה און חצוף מחוצף!

שלמה המלך

א פאסטעך מיט אַ שוואַרץ בערדל און בליציקע בייזע אויגן שרייט מיט אַן איזעריקער שטים:

— ער וויל פאַרזוכן אונדזערע קלעפּ. חברה, זאָלעוועט ניט, דערלאַנגט אים, גיט אים וויפל ס׳וועט אין אים אַריין. זאָל ער וויסן ווי צו האַלטן מויל אין מדין.

ער לויפט צו צו משהן און וויל אים אָפּמעסטן מיט זיין סענקעוואַטן שטעקן וואָס ער האַלט שוין אויפגעהויבן.

משה לאָזט אים אַראָפּ א פּאָר הילכיקע פּעטש. רייסט אַרויס דעם שטעקן פון זיינע הענט און צעברעכט אים אויף שטיקלעך.

— חברה, ראַטעוועט! — שרייט דער געפּאַטשטער, — פאַרוואָרפט מיט שטיינער דעם חוצפּהניק, דעם שלעגער! זאָל ער פאַרזאָגן א צענטן, ווי זיך אָנצוהייבן מיט מדינישע פּאַסטעכער!

א צווייטער פּאַסטעך־יונג לויפט צו צו משהן. ער כאַפּט די אייגענע מפּלה. די צוויי ליגן שוין אויפן זאַמד און סקאַווטשען.

א דריטער וואַרפט זיך אויף משהן מיט אַ שטיין אין דער האַנט. די פּאַסטושקעס, אַז זיי האָבן זיך דערקוקנדיק אַז זייער באַשיצער איז שוין גאָר קיין נעבעך ניט, נעמען זיי זיך אַן מיט קוראַזש און וואַרפן זיך אַריין אין געראַנגל. דערווייל קלייבן זיך צענויף לייטע פון די אַרומיקע געצעלטן, אויך פאַרביגייערס. אַז זיי זעען, אַז משה איז אי דער געראַכטער אי דער זיגער, וואַרפן זיי זיך אַלע אַריין אין געשלעג אויף משה׳ס צד.

די רשעים פּאַסטעכער, אַז זיי זעען אַז זיי פאַרשפּילן דעם געפעכט, לויפן צו צו די די קאַריטעס, קערן זיי איבער, גיסן אויס דאָס וואַסער און ציען אָפּ, זיי ווערן ניט אין די וואָלקנס שטויב וואָס זייערע צעפּודזשעטע שעפּסן הויבן אויף.

משה שעפּט אָן וואַסער, פּילט אָן די קאַריטעס און טרינקט אָן דאָס שאָף. די פּאַסטושקעס אין איילעניש גייען אַוועק מיט זייערע טשערעדעס אין דער ריכטונג פון זייער היים.

שלמה האָט געזען פאַר זיך די סצענע ווי זי האָט זיך אָפּגעשפּילט מיט אַלע דעטאַלן. ווי ער וואָלט דערביי געווען. אָט איילן אַוועק די זיבן פּאַסטושקעס מיט זייערע טשערעדעס. די עלטסטע, צפורה, איז אײנאונצוואַנציק יאָר אַלט. זי איז ניט קיין שיינע, נאָר א גאַנץ חנעוודיקע. די יינגסטע, א שיינהייט, איז אַלט אַ יאָר פערצן. אַלע זיבן טיפע ברונעטקעס, פאַרברענט פון דער מדבר־זון. זיי האַלטן לאַנגע ווּטשעס אין

די העגט. זיי גייען אָנגעטאָן אין ווייסע ליוועגטענע קליידער וואָס זעען אויס ווי לאַנגע העמדער. דאָס בילד איז אַזוי לעבעדיק אַז שלמה הערט דאָס בלעקערצן פון די שעפסן. די טשערעדעס זיינען באַגלייט פון צוויי גרויסע הינט. עס איז היים און זייערע רויטע, ווי פייער, צינגער, שטעקן זיי אַרויס פון די מיילער. זיי אָטעמען שווער אויך שנעל. די ווידלען האַלטן זיי פאַרבויגן צווישן די פיס.

די פּאַנאָראַמע פאַרשווינדט... שלמה האָט זיך ווי אויפגעוואַכט. ער איז ניט זיכער צי ער האָט ניט געכאַפּט אַ דרעמל, און די גאַנצע זאַך האָט זיך אים געחלומט.

ער נעמט זיין חלום פאַר אַ גוטן סימן, אַן אָנזאָג אַז זיין ארייגלעבן זיך אין משהן וועט זיין אַ דערפאָלג, ער וועט דערגרייכן צו אַ פאַרזעלד־ביקונג, דאָס מיינט אַז משה׳ס זעל וועט זיך באַזעצן אין זיין קערפּער.

שלמה פאַרטראַכט זיך. עס שווימען אַרויף פראַגעס און פרעגענישן.

פאַרוואָס האָבן די פּאַסטעכער געוואָלט שלעכטס טאָן די פּאַסטוש־קעס? פאַרוואָס טוען מענטשן, בכלל, שלעכטס? עפּעס טרייבט זיי דערצו. זיי ווילט זיך טאָן רשעות, אָנטאָן נגישות איינער דעם אַנדערן. אפשר האָט עס גאָר ניט צו טאָן מיט אַ נויגונג צו שלעכטס. די זאַך איז פיל פּשוטער, עס פילט זיך אַ דוחק אין די זאַכן, וואָס מענטשן דאַרפן האָבן, קענען זיי זיך ניט צעטיילן מיט דער נאַטורס „ירושה״. ווען אַלץ וואָלט זיין אין שפע, ווען אין ברונעם וואָלט דאָס וואַסער זיך ניט אויסגעשעפּט, עס וואָלט קלעקן פאַר אַלעמען, וואָלטן די פּאַסטעכער זיך ניט געריסן אַי־בערגעוואַלד צום וואַסער. אָבער מאַנגל אַליין קען ניט דערקלערן אַלע שלעכטע מענטשלעכע האַנדלונגען. עפּעס יאָגט דעם מענטשן צו טאָן שלעכטס. מענטשן האָבן, עפּעס ווי, הנאה זיך אַרומצוקריגן, זיך אַרומ־צושלאָגן איינער מיטן אַנדערן. צאַנקעריי איז ביי פילע פון זיי אַ צוועק פאַר זיך. עס איז אַ ליידנשאַפט אַזאַ.

שלמה קלערט, ווער ווייסט, אפשר איז אין דער וועלט און אין מענטשן איינגעפלאַנצט אַ רשעות־אינסטינקט, אַ יצר־הרע אַזאַ, וואָס טרייבט אים ער זאָל צעשטערן, אומברענגען דעם מיטמענטשן און טאָקע זיך אַליין אויך. אין שאַפן לעבן איז אַריינגעטאָן אַ תאווה, אַ געשלעכטלעכער הונגער, די אייגענע תאווה איז, פילייכט, אַריינגעוויקלט אויך אין פאַראורזאַ־כן טויט, אין שאַפן אומקום, אָנטאָן שאָדן, היזק, ברענגען חורבן. דער אַל־טער שטערער, דער שטן־קדמון, האַלט אין איין ראַנגלען זיך מיטן יונגן גייסט, מיט יהוה, מעגלעך אַז עס זיינע געדעכט די וואָס באַהויפּטן אַז

אין דער ארענע, וואָס הייסט מענטש און וועלט, האַלטן אין איין ראַנגלען זיך צוויי גלייכבאַרעכטיקטע און גלייך־פּעולהדיקע יסודות, ווי דהיינו, ליכט און פינצטערניש.

שלמה בויגט זיך אַרונטער און קוקט זיך אַריין אין דער טיפעניש פון ברונעם. מע זעט קוים דעם וואַסער. ער קען ניט זען דעם אָפּשפּיגל פון זיין פּנים. אין דער טיף פון ברונעם געוועלטיקט הוילע חשכות. ער נעמט אַרויס דעם קאָפּ פון ברונעם. דער אָרום איז פאַרפלייצט מיט זונ־שיין ביז צו די סאַמע ראַנדן פון פליין, וואָס איז באַזוימט מיט טייטל־ביימער. זיי וואַרפן דינע לאַנג־אויסגעצויגענע שאָטנס. די ביימער שטייען אויסגעשטעלטע ווי זיי וואָלטן געווען שומרים וואָס מ׳האַלט דאָ כדי אָפּ־צוהיטן דעם צוגאַנג צו די היגלען וואָס ציִען זיך פונדערווייטנס פאַר־הילטע אין בלויליכקייטן.

שלמה טראַכט: אין די טיפענישן איז תמיד חושך און אין די הייכ־קייטן איז שטענדיק בלוילעך. מע ווייסט ניט וואָס דאָרטן טוט זיך.

אַ יונגפרוי מיט פאַרחלומטע אויגן, אַ שלאַנקע ווי אַ פּאַלמע, מיט צוויי שוואַרצע לאַנגע צעפּ פאַרפלאָכטן מיט בונטע סטענגעס, אין וועלכע עס זיינען אַריינגעקניפּלט זילבערנע קעמלעך, דערנענטערט זיך מיט לייכ־טע פּאַמעלעכע טריט צום ברונעם. זי גייט ווי זי וואָלט וואַנדלען אין שלאָף. אירע אויגן האַלט זי האַלב־אָפן, שטאַרק פאַרזשמורקעט. זי קען, הפּנים, ניט פאַרטראָגן די שיין וואָס איז אַזוי העל אַזש זי שטעכט די אויגן. זי לאָזט זיך אַראָפּ אויף אַ גרויסן שטיין לעבן ברונעם ניט ווייט פון שלמהן.

ער קוקט זי אָן פאַרחידושט. זי איז אַזוי טיף פאַרזונקען אין שווער־מעריי אַז ער לאָזט כמעט צו דעם געדאַנק אַז זי איז אַ געשפּענסט, אַ פיגור געשפּונען פון ליכט און שאָטנס.

ער באַאָבאַכט זי זאָרגפעלטיק, בליקט זי דורכדרינגלעך אַדורך. זי איז יונג, ניט צו שיין, נאָר קערנדיק און זאַפטיק. איר בוזעם הויבט זיך און פאַלט. זי אָטעמט שנעל. זי מאַכט אָן אָנשטרענגונג עפּעס אַרויסצו־ברענגען פון איר קעל וואָס האָט זיך ווי פאַרעקשנט און פאַרהאַלט די קלאַנגען.

זי עפנט פאַנאַנדער ברייט די אויגן, זי קוקט אים אָן אַ ווילע מיט גרויס געזע־אַפּעטיט, ווי זי וואָלט מיט אירע בליקן אים איינבייסן און וועלן אַראָפּשלינגען אינגאַנצן, ניט־איבערלאָזנדיק קיין רעשט פון אים פאַר אים אַליין אָדער פאַר וועמען עס איז אַן אַנדערן אָדער אַנדערער.

נאָך עטלעכע אומגעלונגענע פּאַרזוכן גיט זיך איר איין אַרויסצו־ברענגען די פּאָר ווערטער:

— וואָלסטו, בחור, וויליק זיין אָנשעפּן וואַסער און געבן מיר אַ טרונק?

די פראגע־ווערטער ווערן באַגלייט מיט אַ לייכט־שוועבנדיקן שמייכל אויף אירע ראָזע ליפּן, און צוויי שורות ווייסע ציינדלעך טוען אַ בלאַנק.

שלמה באַנעמט ניט אַז די בקשה האָט אַ וויכטיקן סימבאָלישן באַטייט, אַז אין אָט דער געגנט איז עס אַן אָנבאָט פון ליבע און חתונה. ער פילט זיך אין אַ פאַרלעגנהייט. ער קען ניט דערפילן איר ביטע און עס פּאַסט ניט איר אָפּצוזאָגן. ווי קען ער דערפילן איר פאַרלאַנג אַז ער האָט ניט קיין עמער, ניט קיין שטריק און דער ברונעם איז אויסערגע־ווייטלעך טיף; און ווי עס זעט אויס איז ער אַ פאַרלאָזענער, מע געברויכט מער ניט זיין וואַסער צום טרינקען און אָנטרינקען.

שלמה האָט ניט באַמערקט ווי אָט־די יונגפרוי האָט אים פּאַר אַ היפּ־שער ווײַלע נאָכגעקוקט בעת ער איז דאָ געזעסן אַ פאַרטראַכטער אָדער אַ פאַרזונקענער אין אַ טיפן דרעמל. זי האָט וואַרשײַנלעך געמיינט אַז זיין זיצן דאָ האָט אַן אַבזיכט, ער וואַרט אַ יונגפרוי זאָל אָנקומען און ווענדן זיך צו אים מיט דער אָנגענומענער פאָרמול.

שלמה ענטפערט איר, העפלעך פערנויגנדיק זיך:

— איך וואָלט עס גערן טאָן, געערטע יונגפרוי, אָבער איך האָב ניט קיין שטריק און ניט קיין עמער, און דאָס וואַסער איז ניט צו דערלאַנגען מיט דער האַנט.

— איך קען צוגיין און ברענגען אַן עמער פון אונדזער הויז. מיר וווי־נען גאָר ניט ווייט פונדאַנען.

שמלה ווייסט ניט וואָס צו ענטפערן. זי שפּירט אַז ער באַגרייפט ניט וווהין אירע רייד צילן. עס פאַרדריסט איר. איר פּנים ווערט ווי פאַרצויגן מיט אַ וואָל פון טונקלקייט וואָס קומט פון אַנטוישונג. שלמה אָבזער־ווירט זי, אָבער טייטשט ניט אויס וויגעהעריק דעם קאָליר־בייט אויף איר געזיכט.

אצונדער נעמט זי זיך צוקוקן צו זיין אָנטועכץ. פאַרדעם האָט זי בלויז געזען אים אַליין, זיין געזיכט, זיינע לאַנגע לאָקן, זײַנע טיפע אויגן, זיין האַלדז און נאַקן. זי האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף זיינע האַלב נאַ־קעטע פיס אַרייַנגעשטעקטע אין פאַרשטויבטע סאַנדאַלן. זי פאַרשטייט אַז

ער איז אַ פרעמדער, געקומען פון אנדערע מקומות און זיין זיצן ביים ברו־נעם מיינט ניט אַז ער זוכט א פריינדין, א געליבטע.

— ווי הייסט, דער געערטער יונגער מאַן? — פרעגט זי אים מיט א טאָן פון אן עלטערער אראָפּלאָזנדיק זיך צו א יינגערן. זי איז געווען על־טער פון אים מיט דריי יאָר.

— מיין נאָמען איז שלמה... און ווי הייסט מיין הארנטע, אויב מיר איז דערלויבט צו פרעגן?

— איך הייס עכסה... פונוואנענט קומט דער יונגערמאַן, מיין האַר?

— איך קום פונוויט, פון לאַנד ישראל, פון דער שטאָט ירושלים.

— וועגן לאַנד ישראל האָב איך געהערט מיין פאָטער אָפט ריידן; אָבער דער נאָמען פון שטאָט איז מיר אינגאנצן אומבאקאנט. עס מוז זיין א נייאויפגעקומענע שטאָט... וועט מיין יונגער האַר מיר דערלויבן אים פרעגן וווהין ער גייט? איז מיין יונגער האַר א דורכוואַנדערער?

— ניין, מיין הארנטע, איך מיין דאָ צו פאַרבלייבן א צאָל מאָנאַטן און אפשר לענגער.

— וואָס דענקט מיין יונגער האַר דאָ צו טאָן און ביי וועמען וועט ער דאָ וווינען? האָט מיין יונגער האַר דאָ פריינט, קרובים אָדער באַקענטע?

— איך האָב דאָ קיינעם ניט, איך זוך באשעפטיקונג ווי א פאסטעך־יונג.

— מיין פאָטער איז דער פריסטער פון דער היגער געמיינדע. מיר האָבן היפשע טשערעדעס. מיר האַלטן עטלעכע פאַסטעכער־יונגען. איי־נער פון זיי איז קראַנק געוואָרן מיט עטלעכע וואָכן צוריק, שוין איבער א וואָך אַז ער איז געשטאָרבן. אויב מיין יונגער האַר וויל, קאָן ער גיין מיט מיר און איך וועל פרעגן מיין פאָטער וועגן דער וואַקאַנטער פאסטעך שטעלע.

אין עכסהס שטים ציטערן די קלאַנגען. זי וויגט זיך צווישן האָפע־נונג און צווייפל, און אויך צווישן דעם רופן אים ביים נאָמען און טיטולירן אים „האַר".

— מיט פארגעניגן וועל איך גיין מיט מיין האַרנטע. ביי אונדז זאָגט מען, אַז ווען מע קומט אין אַ פרעמדער קעגנט און מע זעצט זיך לעבן א ברונעם און אַ יונגפרוי קומט אַרויס און באַגעגנט, איז עס אַ סימן פון הצלחה.

— ווילסט צו גיין מיט מיר? — זי פארוואַרפט דעם „האַר" וויבאַלד ער גייט זיך פאַרדינגען ביי איר פאָטער.

— נאָך ווי ווילק, אַלץ הייסט ווילק! מיין האַרנטע איז געשיקט געוואָרן צו מיר ווי אַ מלאַכטע אויסלייזערין.

עכסה וואַרפט אים צו אַ מילדן בליק און אַן אַנלאַקנדיקן שמייכל.

שלמה באַמערקט עס ניט.

— קיין מלאכטע בין איך ניט, בלויז אַ מויד פון פליש און בלוט, אַן איינאיינציקע. איך האָב ניט קיין ברודער און ניט קיין שוועסטער. מיין מוטער איז מיט אַ יאָר צוריק געשטאָרבן. ביי מיין פאָטער איז זי געווען די דריטע ווייב אין נאָכפאָלג. ער, מיין פאָטער, איז שוין אַ זקן.

9

עכסה

שלמה דינגט זיך אַן פּאָר אַ פּאַסטעך־יונג. ער בעט ניט קיין לוין, בלויז כאַרטש. מער דאַרף ער ניט און מער איז ער ניט ווערט, לויט זיין אייגענעם אָפּשאַץ. ווייל ער גייט זיך ערשט לערנען פאַר אַ פּאַסטעך. ער איז נאָך זייער ווייט פון זיין אַ מומחה.

דער אַלטער פּריסטער זכור האָט זיך אָנגעכאַפּט אַן אָנבאָט. עס וועט אים גאָרניט קאָסטן. און אפשר וועט עס זיין אַ שידוך פאַר זיין טאָכטער. ווען יאָ, וועט ער דעם אידעם, פּאַסטעך־יונג, אויסלערנען צו זיין אַ פּריסטער. ווען ער וועט שטאַרבן וועט דער יונגער אידעם ירשענען אי די באַלעבאַטישקייט און אי דעם קליינעם טעמפּל מיט די געצן. ער וועט האָבן פון זיי אַ היפּשע הכנסה.

שלמה איז צופרידן מיט זיין שטעלע. אזוי ווי עס זיינען דאָ נאָך עטלעכע פּאַסטעכער, וואָס קענען זייער גוט זייער פאַך, וועט ער האָבן גענוג פרייע צייט זיך אַריינצוטאָן אין משה׳ס מגילה און טאַקע זיך אריינוועבן אין משה׳ס גייסט. נתן האָט מיט אים די מגילה ניט געוואָלט לייענען. ער האָט געזאָגט אַז ער, שלמה, קען עס לערנען אליין. זי איז אָנגעשריבן אין אַ לייכטן לשון און זי פאַרלאַנגט ניט קיינע אויסטייטשונגען פּאַרטיפונגען. זי איז זייער טיף אָבער אַזוי ווי זי איז קלאָר איז זי דורכזיכטיק און לגמרי פאַרשטענדלעך. ער, שלמה, וועט אליין זיך קענען לייכט דערגרונטעווען צו איר סאַמע דעק. זי רעדט קלאָרע דיבורים אַן רמזים און פאַרהוילענע אַנדייטונגען וואָס ווערן געגעבן אויפן וואונק.

עכסה האָט זיך פאַרליבט אין שלמהן, קאָן מען זאָגן, פון ערשטן קוק. זי איז געווען אַ צעוויטאַקטע פון בענקעניש. דער פאַסטעך־יונג וואָס איז ניט לאַנג צוריק געשטאָרבן איז געווען איר געליבטער, און אין הארבסט, איז שוין געווען אָפּגעמאַכט, וועלן זיי חתונה האָבן. איר האָט זיך אויס־געדוכט, ריכטיקער, זי האָט זיך אומישנע איינגערעדט אז שלמה זעט אויס ווי אַ קאָפּיע פון יענעם. זי האָט געזוכט טרייסט און אַ דערלייכטערונג פון איר דריקנדיקער איינזאַמקייט. אין איר איינרעדעניש האָט זי געגלויבט באמונה שלמה אז די געטער האָבן ניט געקענט צוזען איר פּיין און אין זייער בארימהארציקייט האָבן זיי שלמהן געשיקט אויש פון מרחקים צו איר זי זאָל זיך טרייסטן און געפינען אַ פאַרגיטיקונג פאַר איר פאַרלוסט. צוריק אָנפילן מיט באַגערן איר אויסגעליידיקט האַרץ. אויס דאַנקבאַרקייט האָט זי ליידנשאַפטלעך געקושט און געהאלדזט די תרפים און אפשר צען מאָל אַ טאָג מתפלל געווען צו די געטער וואָס אין איר פאָטערס טעמפּל. זי פלעגט ארײנלויפן אָפּזאָגן אַ דאַנק־געבעט און אויפגיך ארויסלויפן, גיין זען וואָס שלמה טוט און ווי ער פילט זיך.

וואָס זי האָט נאָר געקענט טאָן פאַר שלמהן כדי אים לייכטער און אָנגענעמער צו מאַכן זיין אַרבעט, האָט זי געטאָן מיט איבערגעבנקייט, מיט ברען. זי פלעגט קאָכן פאַר אים דאָס עסן, און אים עס ברענגען אין פּאַ־סיקע אריין. זי האָט גאָר גיך אויסגעפונען אז ער האָט אַ שטאַרקן חשק צום לייענען. זי האָט ניט געוואגט אים פרעגן וועגן וואָס עס שרייבט זיך און פארציילט זיך אין יענע שריפטן. זי האָט געוואַרט געדולדיק ביז ער אליין וועט עס איר איבערגעבן, ער וועט דערפילן אַ באַדערפעניש זיך טיילן מיט איר.

שלמה, אָבער, האָט גערעכנט אז עכסהן וועט ניט זיין אינטערעסאַנט דאָס לעבן פון דעם גרויסן יידישן גייסטיקן פירער, וואָס האָט זיך אַ היפּשע פּאָר יאָרן אויפגעהאלטן אין מדין און האָט אפילו גענומען דעם אָרטיקן פּריסטערס טאָכטער פאַר אַ ווייב.

דער פאַסטעך־יונג שלמה פלעגט אויפשטיין פרי פאַרטאָג, ווי פּאַס־טעכער זיינען געוווינט צו טאָן. ער פלעגט מיטנעמען מיט זיך די מגילה פון משהס לעבן וואָס אליין האָט פאַרפאַסט אויף די עלטערע יאָרן. ווי נאָר דאָס שאָף האָט זיך אויסגעשפּרייט איבער דער פּאַסיקע און די שעפּסן און לאַמען האָבן זיך רואיק געפּיטערט, געמיטלעך געשטשיפּעט דעם גראָז, פלעגן די פּאַסטעכער־יונגען זיך איינטיילן מיט דער אַרבעט. זיי פלעגן יעדער טאָג לאָזן אַן אנדערן זיין דער דעזשורנער און די אי־

בעריקע פלעגן זיך אויסזעצן שפּילן אין ווערפלעך און אויף פייפלעך, אמאָל אויך איינאָרדענען טענץ.

די גאַנצע פרייע צייט זיינע פלעגט שלמה אָפּגעבן פאַר לייענען די מגילה פון משהן.

אמאָל פלעגן זיך ארום אים ארומשטעלן אייניקע פּאסטעכער, און זיך איינהערן ווי ער לייענט אויפן קול. אָבער זיי האָבן ניט געהאט קיין געדולד, און פלעגן זיך גלייך צעגיין און זיך נעמען צו זייערע שפּילערייען.

— עס איז צו לאַנגווייליק, ווי אַזוי ווערט עס דיר, שלמה, ניט דער־עסן? — פלעגן זיי אים פרעגן, און צוגעבן, — צו וואָס בלענדסטו זיך די אויגן אומזיסט און אומנישט.

זיי פלעגן אריינקוקן אין געשריפטס, א צוק טאָן מיט די אַקסלען, א מאך טאָן מיטן קאָפּ מיט אַן אויסדרוק פון רחמנות, — מיט וואָס א מענטש פאַרנעמט זיך עס! קום, שלמה, שפּילן אין ווערפלעך אָדער אין קלעצלעך, — און אוועקגיין, וויסנדיק אז מע קען אים פון לייענען ניט אָפּ־רייסן.

— א טשיקאַווער מענטש איז שלמה, — פלעגן זיי ריידן צווישן זיך, — אָבער שיין איז ער ווי גאָלד און עכסה ווערט פאַר אים פאַרכאַפּט...

זי קושט די שפּורן פון זיינע טריט, און ער מאַכט זיך פון דעם ניט וויסנ־דיק, ער איז אינגאַנצן גלייכגילטיק צו איר.

עכסה איז געווען די גאַנצע באַלעבאָסטע אין הויז. זי פלעגט איר פאָטער אויך ארויסהעלפן אין טעמפּל. זי האָט אכטונג געגעבן אויף די געצן, זיי אויסגעפּוצט, ארומגעווישט פון שטויב, געשטעלט פאַר זיי עסן און טרינקען פון די אָפּער, וואָס די גלוביקע האָבן געבראַכט. נאָך דעם ווי די שפּייז פלעגט אָפּשטיין פאַר די געצן א פּאָר שעה און זיי פלעגן באַ־וויזן ארויסצוועסן דעם גייסט פון דער שפּייז, פון דעם פליש, פרוכטן, ביס, קעז, וויינען און אנדערע עסנווארג און טרינקווארג, פלעגן די פּראַ־וויאנטן סערווירט ווערן אויפן טיש און עס פלעגן זיך באַטייליקן אין דער „סעודת מצווה" דער פּריסטער זכור, עכסה און אויך גאַנץ אָפּט די אָפּער־ברענגערס.

10

שלמה וויל דורכפירן משה׳ס שליחות

שלמה לייענענדיק אַט־דעם פראַגמענט פון משהס מגילה אין דער אומגעבונג וואָס איז געווען ענלעך צו דער סביבה אין וועלכער משה האָט זיך געפונען בעת ער האָט דורכגעלעבט אַט־די באַשריבענע דערפאַרונגען, האָט זיך אויפאַזויפיל אידענטיפיצירט מיט דעם מחבר פון דער געלייענטער מגילה, אַז ער האָט, ווי אים האָט זיך אויסגעדוכט, ניט געלייענט קיין מגילה, נאָר, ממש, פאַרנומען די שטים, געזען דעם פלאַמפייער און מיטן קלאָרן פאַרשטאַנד באַנומען די לערע.

ער האָט זיך פאַרטראַכט וועגן דער מערכה פון פאָלק ישראל: ווען אַ פאָלק, ריכטיקער ווען די זעער און מנהיגים פון אַ פאָלק, מאַכט אַ גרויסע אַנטדעקונג אויף דעם געביט פון מאָראַל, שאַפט אַ געלייטערטן דערהויבענעם גלויבן, און שטעלט אויף דעם סמך צו זיך און צו אַנדערע גרויסע פאָדערונגען, מוז זיין לעבן זיין טראַגיש. עס מוז ליידן. עס מוז צאָלן אַ הייכן פּרייז פאַר זיין שטרעבן צו זיין בעסער, שענער פון אַנדערע פעלקער, פאַר זיין וועלן זיך אויפהויבן צו דער מדרגה פון אַ זיטןמוסטער פאַר די איבעריקע שטאַמען פון דער מענטשהייט.

עס בלייבט פאַר דורות און דורות שטיין אליין אויפן מאָראַלישן שלאַכטפעלד. עס פאַרנעמט אַ צו הייכע פּאָזיציע. קיינע פון די פעלקערשאַפטן וויל ניט קלעטערן אויף די הייכע בערג פון מאָראַלישע פליכטן. אַזוי אַז עס פילט זיך איינזאַם, אָפּגעזונדערט פון כלל. קיינער וויל אים ניט נאָכפאָלגן.

נאָך ערגער איז דאָס וואָס זיינע אייגענע פאָלקס־מאַסן קענען די נייע לערע ניט באַגרייפן, צייגן אַרויס אַ ווידערשטאַנד, אַזוי אַז דאָס פאָלק, נאָך אַלע זיינע אומגעהויערע גרויסע אָנשטרענגונגען, פאַלט אַדורך אין זיין גייסטיק גראַנדיעזער אונטערנעמונג. און עס פילט זיך כסדר שולדיק. עס שטראָפט זיך, האָט תמיד טענות צו זיך פאַרוואָס עס קומט ניט נאָך זיין לערע אין פּראַקטישן לעבן, אין טעגלעכן אויפפיר. עס שטראָפט זיך און ווערט טאַקע באַשטראָפט פּאָליטיש פאַר זיין „ווידערשפעניקייט". פאַר זיין ניט אויספילן די זעלטענע פאָדערונגען, וואָס עס האָט זיך געשטעלט דורך זיינע פאַרטרעטער, גייסטיקע מנהיגים וואָס זיינען אַוועק צו שנעל און צו ווייט פאָרויס און עס קען זיי ניט נאָכהאַלטן, ניט אָניאָגן.

די פּראַקטיש פּאָליטישע דערגרייכונגען פון פאָלק ישראל זיינען דער־ווייל גאָר נעבאַכדיקע, מאָגערע. זיין העראָישער פּאָטער, דער קיניג דוד, דאַרף נאָך אַלץ פירן מלחמות כדי צו פארזיכערן די גרעניצן פון אָט־דעם קליינעם קיניגרייך. די לערע פון משהן, וועלן אויפגעפּאסט אין איר אנפּסולתדיקער ריינקייט, פארשטייען בלויז א גאָר קליינער מיעוט צווישן די קינדער פון ישראל. זיין רבי נתן, באַנעמט ריכטיק, טיף משה׳ס תורה, באַגרייפט דעם מהות פון משה׳ס שיטה אין גלויבן. אָבער וויפל נתנס זיי־נען פאַראַן צווישן פאָלק?! איין, צווי נביאים אין א גאַנצן דור.

די איינאיכטום־לערע דאַרף אָפּשאַפן מלחמות צווישן די פעלקער און פארבייען די ריסן און איינשטילן די צאַנקערייען, וואָס קומען פאָר אין דער מענטשלעכער זעל.

צי וועט זיך אים, שלמהן, וואָס פלייסט זיך מיט כל הכוחות זיך צו פאַרזעלביקן מיט משהן, דעם נביא און פירער־באַפרייער, איינגעבן דורכ־צופירן דאָס, וואָס משה, אין זיין העלדישער געוואַגטקייט, האָט אונטער־גענומען און האָט זיך געמיט דורכצוזעצן און האָט עס בשום אופן ניט געקענט באַוויזן. דעמאָלט איז עס געווען צו פרי, פאַר דער צייט. דער דור איז ניט געווען ראוי, ניט דערוואַקסן צו אזא דערהויבענער לערע.

יעדנפאַלס וועט ער, שלמה, פאַרזוכן עס דורכצופירן, זען אָפּשאַפן מלחמות, אויפשטעלן א מזבח ווי א סימבאָל פון אלמענטשהייטלעכן פרידן, אויף וועלכן מע וועט מקריב זיין קרבנות פאַר אַלע פעלקערשאַפטן, זי־בעציק אָקסן, א פרידנס־קרבן פאַר יעדער אומה. נתן האָט עטלעכע מאָל גערעדט מיט אים וועגן דעם.

זיין גרויסער פאָטער, דער קיניג, דוד, האָט אזאַ טעמפּל פון שלום און פעלקער־פאַרברידערונג ניט געקענט בויען, ווייל עס וואָלט דאָך ליגן אין דעם א שרייענדיקער ווידערשפּרוך. מע קען ניט בויען א טעמפּל פון פרידן פאַר אַלע פעלקער פון דער ערד און פירן א לעבנלאַנג מלחמות מיט די שכנים־פעלקער, פּריידיקן שלום צו די וויטע און פּראַקטיצירן קריג צו די נאָענטע. קיניג דוד ביי זיין גאַנצער גרייטקייט און ווילי־קייט עס צו טאָן, האָט אזאַ טעמפּל ניט געקאָנט, ריכטיקער, ניט געטאָרט בויען. ער האָט זיך געטרייסט מיט דער האָפענונג, אז זיין זון, וואָס וועט זיצן אויף זיין טראָן, וועט עס באַוויזן צו טאָן. קיניג דוד פירנדיק מלחמות איז באמת־געווען, טיף אין האַרצן און ערנסטער רודף־שלום. ער האָט זיך גייסט געקוויקט מיט דער האָפענונג אז גאָר אינגיכן וועט קומען די צייט, ווען קיינער וועט ניט וואגן צו באַפאַלן די קינדער פון ישראל, און

דעמאָלט וועט אָט־דער גראַנדיעזער טעמפּל פון אייביקן שלום, פון אַל־פעלקערלעכן שלום אויפגעריכט ווערן אין לאַנד פון ישראל. און הגם ער אַלייך האָט דעם בנין ניט געקענט בויען, האָט ער, קיניג דוד, אָבער צוגע־גרייט דעם בוימאַטעריאַל פאַר דעמדאָזיקן הייליקן בנין, וואָס וועט זיין געהייליקט צום אַלפעלקערלעכן אייביקן פרידן.

קיניג דוד האָט באַפעלן איינצוזאַמלען אַלע פרעמדע וואָס אין לאַנד ישראל און ער האָט געשטעלט שטיינהעקער אויסצוהאַקן אַרומטשעשען שטיינער אויף צו בויען דאָס הויז פון אלהים פון פרידן; און אייזן לרוב אויף נעגל פאַר די טירן פון די טויערן, און אויף קלאַמערן, האָט דוד אָנ־געגרייט; און קופּער לרוב גאָר אָן אַ וואָג; און צעדערהאָלץ אָן אַ צאָל; וואָרעם די צידונים און די צורים האָבן געבראַכט דודן צעדערהאָלץ לרוב.

שלמה געדענקט גוט, וואָס דוד האָט אים געזאָגט פאַרן שיידן זיך און גיין איבן זיך אין פאַסטוכעריי. איטלעכס וואָרט האָט זיך איינגעקריצט אין זיין זכרון:

— מיין זון, איך אַליין האָב געהאַט בדעה צו בויען אַ הויז צו דעם נאָמען פון יהוה, דעם האַר פון פרידן, אָבער דאָס וואָרט פון יהוה איז גע־ווען צו מיר אַזוי צו זאָגן: „אַ סך בלוט האָסטו פאַרגאָסן צו דער ערד פאַר מיין געזיכט“. אָט וועט דיר געבוירן ווערן אַ זון; און איך וועל אים באַרוען פון אַלע זיינע פיינט פון אַרום, וואָרעם שלמה וועט זיין זיין נאָמען, און שלום און שטילקייט וועל איך געבן ישראל אין זיינע טעג. ער וועט בויען אַ הויז צו מיין נאָמען, און ער וועט מיר זיין ווי אַ זון, און איך צו אים — ווי אַ פאָטער; און איך וועל באַפעסטיקן דעם טראָן פון זיין מלוכה איבער ישראל אויפאייביק“. אַצונד, מיין זון, זאָל יהוה זיין מיט דיר, און זאָלסט מצליח־זיין, און בויען דאָס הויז פון יהוה, דעם אלהים פון פרידן, אַזוי ווי ער האָט גערעדט וועגן דיר. זאָל נאָר יהוה דיר געבן שכל און פאַרשטאַנדיקייט און דיך באַפעלן איבער ישראל; און אַז דו וועסט היטן די תורה פון יהוה, דיין אלהים, דענסטמאָל וועסטו מצליח־זיין, אַז דו וועסט היטן די אָנזאָג־אויסקריצעכצן און די געזעצן וואָס יהוה האָט באַפוילן משהן פאַר ישראל. זיי שטאַרק און פעסט, זאָלסט ניט מורא־האָבן און ניט שרעקן זיך, און אָט אין מיין אָרימקייט האָב איך צוגעגרייט פאַר דעם הויז פון יהוה, דעם האַר פון פרידן, הונדערט טויזנט צענטנער גאָלד, און טויזנט מאָל טויזנט צענטנער זילבער, און קופּער און אייזן אָן אַ וואָג, וואָרעם עס איז דאָ לרוב; אויך האָלץ און שטיינער האָב איך צוגעגרייט, און דו קענסט נאָך צולייגן דערצו, און עס זענען פאַראַן אַ סך בעלי־מלא־

כּוח, שטיינהעקער און מייַנסטערס אין שטיין און אין האָלץ, און אַלערליי קינסטלער אין יעטוועדער מלאָכה; צום גאָלד, צום זילבער און צום קו־פּער, און צום אייַזן, איז גאָר קיין צאָל ניטאָ, שטיי אויף און טו, און זאָל יהוה זיין מיט דיר.

שלמה פּאַרטייַטשט דודס ווערטער „דו וועסט היטן... די געזעצן וואָס יהוה האָט באַפוילן משהן" אין דעם זינען אַז דוד זאָגט אים אָן צו פאַר־ווירקלעכן דאָס צו וואָס משה האָט געשטרעבט פאַר דער גאַנצער צייַט פון זיין פירערשאַפט און האָט ניט געקענט פאַרוואַנדלען אין ממשותדיקן פאָלקס־לעבן אָט דעם באַשטרעב זייַנעם, ווייל פאַר דעם דורכפיר פון דער־דאָזיקער אויפגאַבע האָבן זיך געפאָדערט הונדערטער יאָרן פון צוגרייטונג. מע האָט געדאַרפט שאַפן די נויטיקע פּאָליטישע פאַרבאַדינגונגען. ווען ישראל איז געווען שוואַך און אָרים האָט קיינס פון די פעלקער זיך ניט צוגעהערט צו זייַנע רייד פון שלום. די פעלקער האָבן זיך אויסגעלאַכט, אָפּגעשפּאָט פון אים און פון זייַן נעבאַכדיקייט. זיי האָבן געזאָגט: אוודאי וויל ישראל שלום.ער האָט דען כּוח צו גיין זיך שלאָגן?! ער האָט מורא מע זאָל אים ניט שלאָגן, די שטאַרקע פעלקער זאָלן אים ניט צעברעכן זייַנע ווייכע ביינער, זיי זאָלן ניט צערויבירן אַלץ וואָס ער פאַרמאָגט אין זייַן לאַנד, און דערנאָך אים אייַנגאַנצן אַרויסשמייסן פון לאַנד. דערפאַר, מחמת חולשה, שטרעקט ער אויס צו אַלעמען, נאָענטע און ווייטע, דעם פאַלמען־צווייַג. ווען ער וואָלט האָבן קרעפטן, אייַזערנע מוסקולן, אַ שטאַרקן פויסט, וואָלט ער דען געווען בעסער, לייטישער, מענטשישער פון אונדז?

אַצונד איז, אָבער, די לאַגע אַן אַנדערע. ישראל האָט כּוח, האָט די געזונטע ידים און קען דערלאַנגען די ריכטיקע קלעפּ, ווי קיניג דוד און זייַנע חיילות האָבן עס ניט איינמאָל באַוויזן. איצטער אַז ישראל וועט שיקן שליחים פון שלום צו אַלע פעלקער, און וועט וועלן אייַנשטעלן פרידלעכע באַציונגען צווישן זיך און די איבעריקע פעלקער, וועט מען זיך צוהערן צו אים.

יאָ, ער, שלמה, איז באַרופן דורכצופירן אָט־די שליחות וואָס משה האָט אָנגעפאַנגען מיט אַזויפיל בײַשפּיללאָזן אייפער און האָט ניט גע־קענט ברענגען צו אַן ענדגילטיקן גמר. די געשיכטע בכלל און די גע־שיכטע פון די קינדער פון ישראל איז געשריבן ניט אין גלייכע ליניעס און אויך ניט אין אַ רונדיקן געשטריך. נייערט אין זיגזאַגן. זי בויגט זיך און נויגט זיך, דאָ אויפרעכטס און דאָ אויפלינקס.

עכסה איז צוגעקומען. זי האָט אים געבראַכט עסן. ער האָט גענומען פון איר האַנט דאָס געקעכץ, וואָס זי האָט ניט בלויז געבראַכט צו טראָגן באַר טאַקע אַליין צוגעגרייט, געקאָכט עס און אַריינגעטאָן אין דעם געקעכץ די בעסטע האָרץ און געפֿיל־געווירצן, ווי זי וואָלט געגלויבט אַז עסנדיק עס וועט ער דערפילן איר האַרץ־קלאַפעניש, דערשפירן איר גאַרן און לעכצן נאָך אים, און באַהערשט ווערן פון אירע געלוסטונגען, און ניט קענען איר ווידערשטיין.

זי האָט אים געגעבן עסן און אים געקוקט אין די אויגן מיט צערטלעכקייט און תחנונים, מיט בליקן וואָס זאָגן: ראַטעווע מיך! איך גיי אויס פון בענקשאַפט נאָך דיר".

שלמה איז אָבער געווען אַזוי פאַרטאָן אין זיינע געדאַנקען וועגן איינביקן שלום, וואָס משהס לערע פון איינאיכטום וועט ברענגען אויף דער וועלט דורך אים, ווי איר פריידיקער און דורכפירער, אַז פאַר קיין אַנדערע זאכן האָט ער ניט געהאַט ניט קיין צייט און ניט קיין אויפמערקזאַמקייט. ער האָט אין אירע בליקן גאָרניט געזען ווי בלויז גוטהאַרציקע גאַסטפריינטלעכקייט. ער האָט זי, אויס בלויזער העפלעכקייט, אָן קיין שום באַזונדערן מיין, געבעטן זיך באַטייליקן אין דעם מאָלצייט.

— עס עסט זיך געשמאַקער בייזאַמען, — האָט ער איר געזאָגט, וועלנדיק כאָטש מיט עפּעס זי אָפּצאָלן פאַר איר טרחה.

הגם ער אַליין האָט געהאַלטן, אַז עסן דאַרף מען דווקא ביחידות, און דעמאָלט שטייגט עס צו דער הייך פון אַן עבודה.

ער האָט געבראַכט וואַסער פון אַ קוואַל וואָס האָט זיך געפונען ניט ווייט פון דעם אָרט, אויף וועלכן ער איז געזעסן. ער האָט אַליין געוואַשן די הענט און זי געבעטן וואַשן די הענט.

— איז דאָס אַ ישראַלישער מנהג זיך צו וואַשן די הענט פאַרן גיין עסן? — האָט זי אים געפרעגט און גלייך צוגעגעבן, — זייער אַ שיינער איינפיר, איבערהויפּט פאַר אַרבעטער וואָס אַרבעטן אין ליים אָדער אַנדערע קלעפּיקע שטאָפן וואָס פאַרשמוצן די הענט, וואָס דאַרפן נעמען די שפּייז און צוטראָגן צום מויל.

ער האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ. כאָטש דער מנהג איז ווייט ניט געווען פאַרשפּרייט. בלויז נתן, זיין מוטער און אַנדערע געציילטע פּערזאָנען האָבן עס אָפּגעהיט זייער שטרענג.

ער האָט אַרויפגעגאָסן וואַסער אויף אירע הענט און זי דערלאַנגט אַ פּאָר טרוקענע אָפּגעשטויבטע בלעטער זיך אָפּצווווישן די הענט.

ער האָט זי געלערנט זאָגן די תפילה פאַרן עסן „דער בונד פון ברויט". זי האָט נאָכגעזאָגט די ווערטער. זי האָט אָבער ניט באַגריפן זייער מיין. איטלעכס וואָרט אַרויסגעבראַכט פון זיין מויל האָט אָנגענומען געגלעט און געצערטלט איר אויער, און ווען זי האָט נאָכגעזאָגט האָט עס ממש געזיסט, ווי דער ריינסטער האָניק, אויף איר גומען.

זיי האָבן ביידע געגעסן פון איין געפעס. אָבער זי האָט זיך בלויז געמאַכט עסנדיק, קוים זיך צוגערירט צו דער שפייז. זי האָט אים געגנאַשט מיט אירע בליקן וואָס פון אנטציקונג האָבן זיך שיער ניט פאַרפייכט און פאַרנעפּלט.

זי האָט זיך געפרעגט: צי זעט ער וואָס אין מיר קומט פאָר? אַיטלעכס מאָל ווען זיין האַנט האָט צופעליק א ריר געטאָן אירע בשעתן עסן האָט זי געשפּירט ווי פונקן וואָלטן זי א ברי געטאָן. אָבער איין ברי האָט זי געשפּירט „טעם גן־עדן". ער האָט איר פאַרשאַפט אן איבעריערדלעך קיצל־רייץ און פאַרגעניגן, ווי וואַרימער פאַרפיומירטער בוימל וואָלט זיך איר צעגאָסן איבערן גאַנצן לייב און וואָלט זי אָנגעטרונקען מיט אַ ניטדאָיקער גליקזעליקייט. זי איז געוואָרן ווי אויפגעלויטערט און דערהויבן, — פאַרהימלט און פאַרמלאכט...

זי האָט באַמערקט אז לעבן אים ליגט אַ האַלב־פאַנאַנדערגעוויקלטע מגילה, און זי גיט אים אַ פרעג צי ער וואָלט איר ניט דערלויבט אכטונג צו געבן א פאָר שעה אויף דעם שאַף, כדי ער זאָל קענען פריי זיצן און לייענען.

— איך וואָלט אָבער וועלן אז דו זאָלסט הערן מיך פאַרלייענען.

— זייער גוט, איך וועל בעטן דעם פאַסטעך־יונג רועתן מיך פאַרבייטן.

— וועט עס אים ניט צופיל באַלעסטיקן? ער וועט דאָך פאַרשטיין אז דו ווילסט מיר טאָן אַ געפעליקייט. מיר דוכט זיך אַז ער איז עפּעס ווי אָנגעשטויסן אויף מיר, כאָטש איך ווייס ניט פאַרוואָס, ווייל איך בין מיט אים אדרבא ואדרבא.

רועתן האָט זיך גענערט מיט דער האָפענונג, אַז עכסה, ווען זי וועט דערזען ווי שטאַרק זיין האַרץ לעכצט נאָך איר וועט זי, סוף־כל־סוף, אויב ניט ליב־קריגן, איז לכל הפחות, אים ניט פאַרשטויסן, נאָכגעבן זיין ברענענדיקער ליבע וואָס איז אזוי גרויס, אז ער קען זי מוציא־זיין. אז איין צד ליבט גאָר שטאַרק איז עס בעסער, ווי ווען ביידע צדדים ליבן זיך צוביסלעכווייז. אָבער מיט שלמהס אָנקומען און עכסהס אויסגיין נאָך דעם ניי־אָנגעקומענעם פאַסטעך־יונג, — ער האָט דווקא יאָ געזען וואָס

עס טוט זיך אין עכסהס הארץ, און וואָס עס קומט פאַר אין אירע געפילן, — איז ער געוואָרן זייער אומרואיק. די איפערזוכט־שלאַנג האָט אים געביסן און געסמט זיין בלוט. ער האָט אַלץ געטראַכט ווי פּטור צו ווערן פון שלמהן, וואָס איז געווען כמעט אין איין עלטער מיט אים, אפשר מיט אַ פאַר יאָר יינגער. אָבער דאָס איז ניט קיין חילוק... טרויעריק און פאַרדריסלעך האָט ער געמוזט צוגעבן, אַז ער קען זיך מיט שלמהן ניט פאַרגלייכן אין עלעגאַנץ, אין איידל דערצויגנקייט, אין קלוגשאַפט, אין לשון, אין די מאַניערן, אין אויסזען, אין געוווּקס. עס איז ווי גאָלד לגבי בלאָטע. ער האָט אַלץ געזוכט עפּעס אַ פעלער אין שלמהן. צייטנווייז האָט ער גאָר צוגעלאָזן דעם טשיקאַווען געדאַנק אַז פּיליכט איז דער פאַסטעך־יונג, שלמה, גאָר אַ פאַרברעכער, וואָס איז אַנטלאָפן פון אַ געפענגעניש אָדער פון אַ הינריכטונג. ער האָט געהאָפט אַז מיט דער צייט וועט זיך זיין פאַרדאַכט אַרויסשטעלן צו זיין אמת. ווען אַ קאַראַוואַן האָט דורכגעצויגן דורך דער ווּסטעניש, פלעגט ער זיי אויספרעגן צי זיי האָבן ניט געהערט אין די קאַראַוואַנסאַרייען אָדער אין די אָאַזיסן, וואו זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט, רייזנדע דערציילן וועגן אַן אַנטלאָפענעם פאַרברעכער מיטן נאָמען שלמה. אים האָט זיך ניט געלייגט אויפן שכל אַז אָן אַ באַצווינגנדיקער סיבה, ווי אַ פאַרברעכערישע געהיימעניש, וואָלט אַזאַ „העלד" ווי ער פלעגט רופן שלמהן אין זיינע געדאַנקען און הינטער די אויגן, קומען אין אַזאַ העק און זיך אָנדינגען פאַר אַ פאַסטעך־יונג בלויז פאַר „ברויט און וואַסער".

די איבעריקע פאַסטעכער האָבן גוט פאַרשטאַנען וואָס רועתנען דריקט און האָבן זיך לחלוטין ניט גערעכנט מיט זיינע אויסטראַכטענישן און חשדים בנוגע שלמהן.

ווען עכסה האָט רועתנען געבעטן אַכטונג געבן אויף שלמה'ס שאָף, האָט ער געמאַכט אַ זויערע מינע, אָבער האָט זיך גלייך באַהערשט און האָט איר געענטפערט:

— איך וועל עס טאָן פאַר דיר, עכסה, ניט פאַר אים.

— טו עס טאַקע פאַר מיר, און איך דאַנק דיך פון טיפן הארצן.

פון דידאָזיקע געציילטע ווערטער איז אים ליכטיק געוואָרן אין די אויגן און לייכטער אויפן האַרצן און לויטערער אויפן געמיט...

— עס איז דען פאַראַן אַזאַ זאַך וואָס איך וואָלט ניט זיין גרייט צו טאָן פאַר דיר און דיינעטוועגן.

נאָך אַ קורצער פּויזע און אַ ווײַלע קווענקלעניש באַשליסט ער צו זײַן געוואַגט און גיט אַ זאָג:

— איך וואָלט דיך אָבער בעטן זיך ניט צו לאַנג צוהערן צו זײַנע טשיקאַווע לײַענערײַען. דו ביסט דאָך אונדזערע אַ צוקונפטיקע פּריסטערין, און ער איז אַ פרעמדער, אַ דינער פון פרעמדע געטער, אָדער גאָר אינגאַנצן אַן אומגלויביקער. איך האָב ניט געזען ער זאָל האָבן צווישן זײַנע זאַכן אַ געץ אָדער אַ געצקע, אַ פעטיש אָדער עפּעס אַן אַנדער סאָרט אַמולעט, יאַ טאַליסמאַן, אויסער דער מגילה וואָס ער שלעפּט מיט זיך אַרום און האַלט עס, מסתמא פאַר הייליק. און וואָס קען שוין אין איר זײַן עפּעס רעכטס אָנגעשריבן ווען אַזאַ יונגערמאַן, מסתם אַן אַנטלאָפענער פון געזעץ, טראָגט זיך מיט איר אַרום.

— רועתן, איך בעט דיך, רייד ניט אַזוי וועגן אים אויב דו ווילסט מיך ניט דערצאָרענען. מע דאַרף אַ פרעמדן אויפנעמען פרײַנטלעך. מאַכן אים פאַרגעסן אַז ער איז אַ פאַרוואָגלטער אינדערפרעמד, און ניט אויסטראַכטן אויף אים בלבולים. דאָס איז אַ זינד פאַר גאָט. שלמה, לויט זײַן אויסזען און האַלטן זיך, איז גיכער אַ קיניגס אַ זון ווי אַן אָפּטריניקער פון געריכט און פון שולדן.

איך קען זיך מיט דיר ניט אַמפּערן. אַ קיניגס אַ זון — איז וואָס טוט ער דאָ אין מדין? נאָר זאָל זײַן ווי דו זאָגסט. איך פיל זיך גליקלעך דיך צו דינען און אויספילן אַלע דײַנע פאַרלאַנגען אַפילו די אויסטראַכטעריששטע קאַפּריזן.

זי איז געקומען צוריק צו שלמהן אַ צעשטראַלטע פון פרייד.

— אַלץ באַזאָרגט, שלמה.

— איך פיל זיך ניט איבעריקס אָנגענעם צו באַקומען טובות פון אַ מענטשן וואָס איז ניט פרײַנטלעך געשטימט צו מיר. איך וועל אים מוזן זײַן דאַנקבאַר, מיט וואָס קען איך אים דען אָפּדינען. און בלײַבן בײַ אַן אומפרײַנט אַ בעל־חוב איז ניט געזונט פאַר אונדזער געמיט און געוויסן.

— די טובה באַקום איך, און דו באַקומסט זי פון מיר. אַזוי אַז אים קומסטו גאָרניט. און מיר באַצאָלסטו גלײַך אויפאַנאָרט צענמאָל אַזויפיל וויפל דו קריגסט.

— איך האַלט אין מיטן דער מגילה. איך האָף דאָס לײַענען וועט דיר ניט זײַן לאַנגווײַליק, נאָר טאָמער יאָ, איז פיל זיך פרײַ צו זאָגן מיר, און איך וועל זיך אָפּשטעלן.

—וועגן וואָס איז עס? — פרעגט זי שלמהן. זי האָט שוין לאַנג געוואָלט אים פרעגן, נאָר עס איז עפּעס ניט אויסגעקומען און זי האָט געוואַרט געדולדיק פאַר א געלעגנהייט צו פרעגן, אויב ער אליין וועט איר ניט זאָגן וואָס ער לייענט מיט אזא פּליס און ארייננעצויגנקייט.

— וועגן דעם ווי די עברים גייען אַרויס פון לאַנד מצרים און משה, דער באַפרייער פון די שקלאַפן, פירט זיי.

— האָלסטו ביים אָנפאַנג?

— ניט צו ווייט פון דעם אָנהויב.

—איך דערוואַרט עס צו זיין שפּאַנענדיק פאַרכאַפּנדיק, איבערהויפּט נאָך ווען דו גייסט עס לייענען. דיין שטים איז דאָך אַזוי וואוילקלינגענדיק און דיין דיקציע איז קלאָר. ווען דו רעדסט שנירלען זיך ביי דיר די ווערטער ווי פּערל, און דיין געזיכט ווערט דורכגעלויכטן מיט א מיס־טעריעזער שייך ווי אַ זון וואָלט זיך באַזעצט אין דיר אינעווייניק און אי־רע שטראַלן וואָלטן זיך אַדורכרייסן דורך די שפּעלטלעך פון דיין הויט.

שלמה קוקט זי אָן פאַרוואונדערט און טראַכט: פונוואַנען האָבן זיך גענומען צו איר אַזעלכע שיינע אויסדרוקן? ער האָט עס פון איר גאָר ניט דערוואַרט. ער גיט א מאַך מיט דער האַנט מיט ביטול:

— צו וואָס אַזעלכע געפליגלטע שבחים און גרונטלאָזע קאָמפּלימענטן. איך האָב מיין שטים ניט צופיל קולטיווירט. עס איז ניט געווען קיין צופיל צייט זיך אָפּצוגעבן מיט איר, כאָטש מיין לערער, נתן, האָט געלייגט היפּש געוויכט אויף דער אנטוויקלונג פון קול און אויסשפּראַך ווי אויך ריכטיק אָטעמען.

זי האָט אים געוואָלט פרעגן ווער איז נתן, זי האָט אָבער געזען אז ער וויל בעסער לייענען ווי שמועסן מיט איר, און זי האָט געשוויגן.

שלמה איז געווען פאַרטיפט אין לייענען. עכסה איז געווען פאַר־שלונגען אין ארייינהערן זיך אין שלמהס קלינגענדיקער, מעלאָדישער שטים. זיי האָבן ניט באַמערקט ווי אין די בושעס און הינטער די פעלדזנ־שטיינער פאַרבאַהאַלטן זיך אונטערהערערס.

רעותן איז געווען אייפערזיכטיק. ער האָט זיך פאַר קיין זאַך ניט אָפּגעשטעלט אבי אָפּצוראַמען שלמהן פון וועג אַזוי אז עכסה, בלית ברירה, זאָל מיט אים חתונה האָבן. ער איז אוועק אין שכנישן דאָרף און זיי דערציילט וועגן דעם אויסטערלישן פיר פון פאַסטעך־יונג, וואָס איז מן הסתם אַ פריידיקער און אַ פאַרשפּרייטער פון אַ פרעמדן און שעדלעכן גלויבן. און אויב זיי גלויבן אים ניט, זאָלן זיי קומען און זיך איבערצייגן

אין לויער און זיך צוהערן צו זיין לייענעכץ. האָבן די דאָרפסלייט געשיקט צוויי אונטערהערערס.

רעותן האָט אויך פאַרמוסרט שלמהן פאַר עכסה׳ס פאָטער דעם פריסטער זכור. ער האָט אים געזאָגט, אַז שלמה פירט אַראָפּ זיין טאָכטער פון ריכטיקן גלויבן. ער לייענט פאַר איר פאַרבאָטענע גאָטלאָזע מגילות, און ער זאָל בעסער זען משלח־זיין דעם קלאָמפּערשטן פּאַסטעך־יונג.

זכור האָט זיך צו רעותנס ריידערייען און מסירות ניט צוגעהערט. ער האָט פאַרשטאַנען וואָס באַוועגט רעותנס בייזע צונג. דאָך האָט ער געטראַכט עס איז בעסער צו זיין זיכער און אויסגעפינען וואָס עס קומט דאָ פאָר אונטער זיין נאָז. אַזוי אַז ער האָט שטילערהייט זיך אונטערגעגנבעט נאָענט צום פּלאַץ וואו שלמה איז געזעסן און האָט פאַרגעלייענט הייך אויפן קול. יעדעס וואָרט האָט אָפּגעהילכט אין דער רייכער מדבר־לופט און האָט זיך אַוועקגעטראָגן אין די היגלען און דאָרט זיך צעשאָטן אין זיך־איבעררופנדיקע עכאָס.

ווען שלמה האָט פאַרגעלייענט מיט אַ צעוויטאָקט האַרץ און מיט גרויס פאַרדרוס — און דער ווייטאָק און פאַרדרוס האָבן זיך געלאָזט פילן אין זיין שטים און אינטאָנאַציע — גאַנצע פּאַסאַזשן פאַר עכסהן און זיי גרינטלעך דערקלערט, האָט איר פאָטער, זיצנדיק אין באַהעלטעניש, געקריצט מיט די ציין און געביילט זיינע אַלטע שוואַכע פויסטן. ער האָט צו זיך געפליסטערט גאָר בלחש, כמעט ווי אינערלעך:

— ער איז אַ געפערלעכער מענטש אָט־דער פּאַסטעך־יונג, וואָס איז געקומען ערגעץ פונדערפרעמד. מע טאָר אַ פרעמדן ניט צונעמען אין דינסט. אָבער ווער האָט זיך גאָר געקענט ריכטן אויף אַזאַ אומגליק! ער פּריידיקט אַ לערע, וואָס ווען אָנגענומען, וואָלט ביי מיר צוגענומען דעם ביסן פון מויל... דאָס פאָלק איז אָן אים און אָן זיין שעדלעכע לערע ניט פרום, ניט פריגיביק, זיי זיינען קאַרג ווי די חזירים ווען עס קומט צו באַצאָלן דעם פּריסטער פאַר זיינע דינסט־לייסטונגען און דאָ קומט ער גאָר מיט זיינע פאַרפלוכטע מגילות, וואָס לאַכן אָפּ פון טעמפּל און פון די פּריסטערס. איך האָב טאַקע לעצטנס באַמערקט אַ קענטעוודיקן אָפּפאַל אין טעמפּל באַזוך און געשאַנקען־ברענגען. אָט־דער פאַרדאַרבער פון מענטשלעכע זעלן שטעקט עס אָן דעם עולם מיט זיינע געפערלעכע געדאַנקען.

די צוויי שלוחים פון דאָרף זיינען אויך געווען אויפגעצאָרנטע. זיי האָבן ניט געקאָנט פאַרטראָגן דאָס לייענען. עס האָט זיי געשטאָכן אין

די אויערן, געעגבערט אין מוח. עס האָט זיי געהויבן פון אָרט. זיי האָבן זיך איינגעהאלטן מיט כל הכוחות ניט ארויסצושפּרינגען פון זייער באַהעלטעניש און באַפאַלן דעם לייענער און ארויסרייסן אים די צונג פון מויל, וואָס ברענגט ארויס אַזעלכע גאָט־לעסטערנדיקע רייד. זיי טאָרן עס אָבער ניט טאָן אויף זייער אייגענעם אימפּולס. מע האָט זיי געשיקט הערן דאָס פאָרלייענען און קומען און אָפּגעבן א באריכט. זיי טאָרן ניט האַנדלען אייגנהעגטיק, איבערהויפּט נאָך וואָס ער איז דעם פּריסטערס א פּאַסטעך־יונג און אפשר גאָר א צוקינפטיקער איידעם. זיי דאַרפן זיך באַראַטן מיט די פּני פון די דאָרפסלייט. מע דאַרף אויך זיך צענויפריידן מיטן פּריסטער זכור און אים לאָזן וויסן, אז ער וואַרעמט א גיפטיקע שלאַנג ביי זיך אין בוזים, ער לאָזט זיין טאָכטער אָפּזיצן שעהן לאַנג און אויסהערן אָט־די געפערלעכע פאָרלייענעכצן. זיי וועלן זיך אָנטאָן א כוח און זיצן און הערן ביז דער שרץ וועט ענדיקן אָדער ביז עס וועט טונקל ווערן און זיי וועלן קענען זיך ארויסשלייכן פונדאַנען אומבאמערקטערהייט.

— — — — — —

שלמה לייענט ניט אָפּשטעלנדיק זיך. ער איז פאַרטיפט אין די געדאַנקען וואָס די מגילה ברענגט ארויס. פון איין זייט שפּאָט עס אָפּ פון די טעמפּלען; פון דער צווייטער זייט, גיט עס צו אז מע דאַרף דעם פּשוטן פאָלק נאָכגעבן און איינגיין מיט אים אויף פּשרות. אים זען אויפהויבן אָבער בהדרגהדיק, שטאפּל נאָך שטאפּל.

עכסה איז אינגאַנצן צעטומלט. עס זשומעט איר אין קאָפּ. זי איז א טיף־גלויביקע, זי גלויבט אין איר פאָטערס טועכץ און לערעס, אין דער הייליקייט און ווירקזאמקייט פון גאָטעסדינסט וואָס ער ריכט אָפּ אין זייער טעמפּל. זי גלויבט אין דער אלמעכטיקייט פון די געטער־געצן וואָס שאלטן און וואלטן איבער די מערכות פון די מענטשנקינדער און דעריבער דאַרף מען זיי כסדר פאַרגיטיקן, אונטערקויפן, זיי האַלטן גוט־געשטימט צו די מענטשן, וואוילטעטיק אויפגעלייגט.

זי גלויבט אין איטלעכס וואָרט פון איר פאָטערס פּריידיקן און וועט זיך באין־אופן ניט שיידן מיט זייבע און אירע גלויבערייען. אָבער וואָס האלט זי אנטציקט און צוגעשמידט צום פּלאַץ אויף וועלכן זי זיצט איז שלמהס נאָענטקייט און זיין זיסער קול וואָס באצויבערט זי. זיין לייענעכץ הערט זי ניט. די ווערטער דרינגען ניט אַריין אין איר קאָפּ. זיין קערפּער איז ווי א מאַגנעט און זי א שטיקל אייזן. זי ווערט צוגעצויגן צו אים. זי האלט זיך איין ניט צוצורוקן זיך צו נאָענט, הגם זי וואָלט

קענען נוצן דעם אויסרייד פון ווען בעסער הערן. זי האָט עס שוין צוויי מאָל געטאָן, זיך צוגערוקט און זיך גלייך אָפּגערוקט. ער האָט עס אפילו ניט באמערקט, האלטנדיק זיינע אויגן ווי צוגעקלעפּט צום פּארמעט פון דער מגילה און ניט ארויסנעמענדיק זיי אויף איין אויגנבליק.

די זון האָט זיך גענומען זעצן. אין מערב האָבן זיך צעפלאַקערט האמעטנע וואָלקנס, די שאָטנס פון די פעלדזנשטיינער האָבן זיך גענומען אויסציען אין דער לענג און אין דער ברייט, ווי זיי וואָלטן איינשלינגען שטיקער חשכות און געדייען אויף אָט־דער דיעטע.

עכסה האָט זיך אויפגיך געזעגנט מיט שלמהן, אים באדאנקט פאר זיין פאַרלייענען, און איז אַוועק מיט אַ שנעלן טראָט. זי האָט געדאַרפט העלפן איר פאָטער אין דער עבודה פון אויפאָפּערן אַן אָונט־קרבן פון אַ שעפּסעלע און קרייטעכער.

שלמה איז געבליבן זיצן פארטראכט, ער האָט מיטגעפילט דעם גרויסן לערער וואָס זיין שליחות, גענומען פון פּאָליטישן אספּעקט, איז געווען א פולשטענדיקע פיאַסקאָ. משה, ווי שלמה האָט אים אויפגענומען, האָט פאַרגעשטעלט מיט זיך א גיגאַנטישע העראָישע אָבער צוגלייך טראַגישע פיגור. ער באפרייט קנעכט וואָס ווילן גאָרניט זיין פריי. ער שאַפט פאר זיי א לערע, און ער געפינט אויס אז זיי זיינען גאָרניט מסוגל אויפצונעמען זיין לערע, אז זיי ווילן גאָר דינען צו געצן ווי אלע פעלקער. ער פירט זיי אַרויס פון לאַנד מצרים און פירט זיי צו פארנעמען א לאנד פון ווען, ער זעט איינפאָרויס, מע וועט זיי ארויסטרייבן. זיין טראַגיק נעמט זיך פון דעם וואָס ער זעט פאָרויס צופיל. ער זעט און באגרייפט אז זיין לערע וועט פאלסיפיצירט ווערן. ער איז ניט בארעכטיקט צו דערוואַרטן עפּעס בעסערס, ווען ער אליין איז איינגעגאנגען אויף אזויפיל קאָמפּראָמיסן, ער אליין האָט נאָכגעגעבן דעם המון און זיין וואולגאַרן געשמאַק און גראָבער אויפפאסונג, ווען די לערערס וואָס ווען קומען נאָך אים אוודאי נאָכגעבן, כסדר געבן קאָנצעסיעס דעם „עמך“, ביז פון זיין אמתער לערע וועט כמעט ווי גאָרניט בלייבן. דער זכר פון איר וואָס וועט יאָ פארבלייבן, וועט זיין פארבאהאַלטן אין די הייליקע שריפטן וואָס מע וועט פאלש אויסטייטשן, שעלכט, פאַרהווירט, צעדרייט איבערגעבן. בלויז די נביאים וועלן אויפהיטן זיין לערע אין איר זויבערקייט. די כהנים וועלן נעמען פאר אביישפּיל זייער שטאמפאָטער אהרון, וואָס איז געווען, אַזאַ אוהב־ישראל אז ער האָט זיך מיט די בני־ישראל ניט געוואָלט איינרייסן. זיי זוילן דינען צו א קאַלב, מאַכט ער זיי

א קאַלב, אַבי עס זאָל ניט קומען צו קיין איבעררייד, צו קיין אַמפּערניש.

צום סוף האָט ער זיך אַריינגעטראַכט אין די לעצטע ווערטער פון דער מגילה. משה האָט ניט געשאַפן קיין געוויינטלעכן פּאָליטישן פאָלק, נאָר אַן אייביק פאָלק... אַזאַ פאָלק איז ניט קיין שאַפער פון אַן אימפּעריע... דאָס איז דאָך וואָס זיין פאָטער, קיניג דוד, האָט זיך געמיט צו שאַפן און דאָס וועט ניט האַלטן לאַנג. ניט האָבן קיין אריכות-ימים. עס וועט איינברעכן פריער אָדער שפּעטער. אויב אַזוי איז צו וואָס זאָל ער זיך אָפּגעבן מיט דעם, מיט פאַרזעצן כאָטש אין אַן אַנדער גייסט, זיין פאָטערס אַרבעט פון אָנהאַלטן מלכות... צו פּריידיקן די לערע פון איינאיכטום איז בעסער ווען מע איז א פרייער מענטש, מע שלעפּט ניט אויף זיך די משא פון א גאַנ־צער רעגירונג מיט אַן אַרמיי און אַ פּאָליציי, מיט ציגזן־אויפּמאַנעניש, מיט געפּענגעענישן, מיט תליונים, מיט דעם גאַנצן טייוולאַנישן קלאַפּער־געציייג. מע קען ניט טאָן צוויי זאַכן, אי זיין פּאָליטיש דערפּאָלגרייך און אי מאָראַליש אויפטועריש. אויב דאָס פאָלק ישראל איז אַן אויבערפאָלק, דאַרף עס ניט שאַפן א „קיניגרייך פון כהנים״ נאָר דאַרף ווערן א פאָלק פון נביאים און זיך לאָזן גיין איבער דער וועלט מיט יהוהס וואָרט, מיט דער לערע פון איינאיכטום, און ליידן און אויסגעריסן ווערן ביז דעם אָנקום פון דעם גרויסן טאָג, ווען די לערע וועט באַזיגן דעם געצנטום, די לערע פון דעם פילאיכטום... משה האָט פאַרלאָזן פּרעהס פּאַלאַץ... און איז אַוועק לערנען די קנעכט ווי באַפרייט צו ווערן. אין יעדן קיניג ליגט אַ שטיק פּרעה, און יעדער קיניגלעכער פּאַלאַץ איז פּרעהס פּאַלאַץ... אין דער געשיכטע קומט פאַר די שטענדיקע ראַנגלענישן פון די פּרעהס און די משהס און ער, וואָס וויל זיין א משה, דאַרף וויכן פון די פּרעהס, מוז זיין פריי פון יעדן פּרעהשן עלעמענט. און אויב די פראַגע שטייט אַזוי, איז וואָס איז זיין אויסקלייב?

שלמה האַלט זיך אָפּ פון ציען מסקנות פון דידאַזיקע הנחות־טראַכ־טענישן. בדרך כלל האָט ער אַלע מאָל ליב געהאַט צו זיין אין טראַכטן קאָנסעקוועט, אומדערשראָקן, נאָכפּאָלגן א געדאַנק ביז צו זיין ענדגילטיקן שלוס. דאָס מאָל האָט ער די פּראַקטיק געוואָלט פאַרוואַרפן.

ער האָט גענומען שפּירן אַז די לעצטע ווערטער פון דער מגילה קענען האָבן א גורלדיקע ווירקונג אויף זיין ווייטערן לעבן, קענען מאַכן אַן איי־בערקערעניש אין זיין גייסטיקער און פּאָליטישער קאַריערע.

ער האָט, ווי גאָר אומגעריכט, באַמערקט אַז זיין נאָמען „שלמה״ אַנט־האַלט די אותיות, וואָס באַטייטן „למשה״. דאָס מיינט אַז ער דאַרף זיך לאָזן

גיין אויפן וועג, וואָס פירט צו משהן. „שלמה" ווען מען בייט בלויז דעם סדר פון די בוכשטאבן לייענט זיך „למשה" — אין דער ריכטונג צו משהן. זיין נאָמען מיינט ניט שלום, ווי נתן הנביא און זיין פאָטער און מוטער האָבן אויסגעטייטשט, נאָר „צו משהן". פון דעמדאָזיקן נאָמען־אויסטייטש האָט ער זיך דערפילט עקזאלטירט, דערהויבן און אויך דערשראָקן.

ער וויל וועגן דעם מער ניט נאָכקלערן: עס זאָל אים ניט פאַרפירן צו ווייט.

ווען עכסה איז אַוועק, איז איר פאָטער אויך אַוועק. ער האָט זיך ארויס־געקאַראַבקעט פון דער באַהעלטעניש און זיך אוועקגעשלייכט אונטער דעם צודעק פון די פאַרנאכטיקע שאָטנס.

ער האָט געטראַכט אַז ער דאַרף לאָזן וויסן די דאַרפסלייט, אַז דער יונגער פאסטעך, שלמה, געפינט זיך ניט אונטער זיין שוץ, כאָטש ער איז נאָך לעת־עתה אין זיין דינסט.

מיט א פאמעלעכן, אָבער נאָך גאַנץ קרעפטיקן טראָט שפאנט ער אין דער ריכטונג פון זיין הויז.

ווי נאָר ער האָט דערגרייכט די שוועל פון זיין שטיבל אַזוי איז צו־געקומען דער שליח פון דער דאָרפס־געמיינדע און אים איבערגעגעבן אַ מינדלעכע פארבעטונג צו אַן אַלגעמיינער פאַרזאַמלונג פון די דאָרפסלייט, כמעט אלע פון זיי באַזוכערס פון זיין טעמפּל.

11

דער משפט. באַהעלטעניש און יצירה

זיי האָבן זיך פאַרזאַמלט אין א גערוימען געצעלט. אייניקע זיינען גע־זעסן אויפן דיל, אנדערע אויף צעשפרייטע מאַטן, די חשובע לייט אויף פעלן אָדער קישעלעך, די פיס אונטער זיך אַרונטערגעבויגן. די שפּעט־געקומע־נע זיינען געבליבן שטיין, שוין ניט געווען קיין פלאַץ צום זיצן. דער גע־צעלט איז געווען געפאַקט.

די צוויי שלוחים־אונטערהערערס זיינען געשטאַנען גרייט צו געבן צייגעניש.

דער הויפט פון דאָרף, וואָס איז געווען אויך דער ריכטער, איז געזעסן

אויף אַ קישעלע וואָס איז געווען איבערגעשפּרייט מיט אַ רויטלעכן גע־וואַנט אויף וועלכן עס זיינען געווען אויסגעהאַפּטן אַ וואַגשאָל. דאָס האָט געצייגט אַז ער איז דער ריכטער.

דער ריכטער שפטיא האָט זיצנדיק אויפגעקלערט די, וואָס זיינען אויף דער פריערדיקער פאַרזאַמלונג פון דאַרף ניט געווען, וועגן דעם צוועק פון דער אויסעראָרדנטלעכער פאַרזאַמלונג און האָט אויפגערופן די צוויי אונטערהערערס, ביידע אַלטע לייט, שמוע און צייתתא אָפּגעבן זייער באַריכט וועגן דעם וואָס זיי האָבן געזען און, דעריקרשט, געהערט. צייתתא איז געווען דער עלטערער פון די צוויי. ער איז געשטאַנען אַ געבויגענער, אַן איינגעהויקערטער פון זקנה. ער האָט גערעדט דער ערשטער. זיין שטים אין היזעריקע אָבער נאָך אַ גאַנץ קרעפטיקע. ער האָט גערעדט מיט פּאַטאָס, מאַכנדיק מיט די הענט ווען ער האָט געוואָלט פאַר־שטאַרקן דעם איינדרוק פון זיינע ווערטער.

— געערטע פאַרזאַמלטע דאָרפסלייט, זקנים און ריכטער. איך האָב גע־הערט וואָס דער יונגערמאַן וואָס רופט זיך שלמה האָט פאַרגעלייענט און מיט זיין קול פאַרהילכט דעם וואַלד און צעשראָקן די פויגלען. ער איז אַן קיין צווייפל אַ גאָט־לעסטערער, אָדער וואָס איז נאָך ערגער, אַ גאָט־פאַר־לייקענער. ער האָט אין זיין לייענעכץ, צי ער אַליין האָט עס אָנגעשריבן איז פאַר אונדז אין אָט־דעם פאַל ניט וויכטיק, אָפּגעשפּאָט פון אונדזער גאָטעסדינסט און פון אונדזערע קרבנות, פון אונדזערע מזבחות און טעמ־פּלען. ער האָט גערעדט משונה און משוגענע רייד וועגן אַן איינאיכטום. איב־קורצן, ער איז ניט קיין פאַסטעך־יונג, פאַר וואָס ער גיט זיך אַרויס, נאָר אַ פאַרשפּרייטער פון אַ פאַלשער און שעדלעכער גלויבערײַ וואָס, ווען מענטשן נעמען זי אָן, וואָלט דער גאַנצער איינשטעל פון אונדזער געזעלשאַפט איינגעבראָכן, און אַלע פאַרהעלטענישן צווישן מענטשן וואָלטן פאַרמישט געוואָרן און אַלע געהעריקע פאַרבינדונגען צווישן די מיטגלידער פון דער געמיינדע וואָלטן זיך אויפגעלייזט. ער זאָגט אַז אין אַלע מענטשן איז פאַראַן בלויז איין איך, און אַלע מענטשנקינדער דאַרפן ווערן ווי איין מענטש.

אַלע שרייען אויס:

— ווילדע געדאַנקען! אַ פאַלשע גלויבעריי! עס איז געפערלעך.

צייתתא קוקט זיך אַרום. ער איז צופרידן, וואָס מע האָט אים אויף אַ ווײַלע אונטערגעבראָכן, ער קען אָפּכאַפּן דעם אָטעם. ער זעצט פאָר:

— זיבער זיינען די געדאַנקען צעדולטע. איינער איז קיינער. ווי קע־נען אַלע זיין איינער, און ווי קענען אַלע שטאַמען ווערן איין שטאַם. ער האָט

געזאָגט, אַז אַלע מענטשן זײַנען גלײַך, און אַלע זײַנען פּריסטערס, און דער מענטשלעכער קערפּער איז גאָר אַ הייליקער טעמפּל.

שרעקלעכע רייד! ווי קענען אַלע מענטשן זײַן גלײַך, ווען אײנער איז קלוג און אַ וואוילקענער, און דער אַנדערער איז אַ נאַר און אַן עם־הארץ. אײנער איז הייך און דער אַנדערער איז אַ „קטונתי"; אײנער איז מיט אַן הדרת־פּנים, דער אַנדערער אַ פּאַרזעעניש; אײנער פּלייסיק, דער אַנדערער אַ פּוילאַק.

ער האָט גערעדט קעגן אונדזערע הייליקע טראַדיציעס און קעגן אונדזער שטײַגער־לעבן וואָס איז אײַנגעפּירט פון אונדזערע אבות אבותינו.

דאָס איז אַלץ וואָס איז האָב אײַך איבערצוגעבן.

דער ריכטער שפּטיא רופט אויף שמוען, דעם צווייטן אונטערהערער.

— שמוע, וואָס האָסטו צוצוגעבן צו די רייד פון צייתתא?

שמוע רעדט שטיל, קוים וואָס מע הערט אים.

— אַלץ וואָס מײַן חבר צייתתא האָט געזאָגט איז ריכטיק. דער מאַן האָט אונדזערע געטער געלעסטערט און האָט זיי גערופן געצן. און ער האָט געזאָגט אַז די טעמפּלען דאַרפן האָבן בלויז די גראָבע יונגען, די פּאַר־שטאָפּטע קעפּ. ער שילט אונדז פאַר וואָס מיר דינען צו געצן. און ער דערציילט אַז ער און זײַנע חברה־לײַט האָבן אויסגעהרגעט מענטשן אין די טויזנטער פאַר קײן שום פאַרברעכן, בלויז פאַר דאָס, וואָס זיי זײַנען געװען רעכטגלויביקע און זיי האָבן געדינט צו אַ הייליקן גאָט־אָקס מיט טענץ און געזאַנג. מײַנט דאָך עס אַז ווען ער האָט דאָ זײַנע חברה־לײַט וואָלט ער אונדז אַלעמען אויסגעהרגעט פאַר אונדזער דינען גאָט. ווער ווייס אפשר האָט ער טאָקע בדעה צו ברענגען אַהער זײַנע נאָכפאָלגער און אונדז באַפאַלן און אויסהרגענען.

אַלע שרײַען אויס:

— שרעקלעך, שרעקלעך!

דער ריכטער שפּטיא הויבט זיך אויף פון זײַן געזעס אַן אויפגערעג־טער, אַן אויפגעצאַרנטער. ער ווענדט זיך צו די פאַרזאַמלטע:

— איר האָט אויסגעהערט די רייד פון אונדזערע צוויי שלוחים־אונ־טערהערערס, צייתתא און שמוע, ביידע אָרנטלעכע מענטשן, וואָס וועלן קײן פאַלשע צײַגעניש ניט געבן. פרעג איך אײַך וואָס פאַר אַ שטראָף קומט דעם פאַרברעכער, דעם פאַרשפּרייטער פון אַזאַ געפערלעכן גלויבן?

אַלע, אין כעס, אין גרימצאָרן אויף דעם ניט־דערביוזייענדיקן גע־משפטן, שרײַען אַרויס אין אײן קול:

— טויט! טויט!

שפטיא חזרט איבער די ווערטער „טויט, טויט!" און ער גיט צו:

— ווי ער האָט געטאָן צו מענטשן פאַר דינען אונדזערע געטער, אזוי דאַרף מען טאָן צו אים, וואָס ער האָט געטאָן צו אַנדערע...

עכסהס פּאָטער, דער פּריסטער זכור, שטעלט זיך אויף. בלייבט שטיין אָנגעלענט אויף זיין גראָבן שטעקן.

שפטיא רופט אויס:

— מיר האָבן פאַרבעטן צו אונדזער זיצונג דעם זייער געאַכטן פּריסטער זכור. מיר וועלן הערן וואָס ער האָט צו זאָגן וועגן דעם יונגנמאַן, וואָס דינט ביי אים ווי אַ פּאַסטעך־יונג און ער איז נוגע אין דער זאַך, דערהויפּט נאָך אז דאָ האַנדלט זיך דאָך וועגן אמונה ענינים.

אַלע, מיט דרך ארץ, בעטן:

— זאָל אונדזער זייער געערטער פּריסטער ריידן און זאָגן אונדז זיין מיינונג.

— מיינע טייערע קינדער! איך האָב אויסגעהערט די צייגעניש פון די עדות. איך האָב עס ניט באַדאַרפט ווייל איך בין געווען פאַרשטעקט הינטער אַ פעלדזנשטיין און געהערט דעם יונגנמאַן לייענען. יעדעס וואָרט וואָס ער האָט אַרויסגעבראַכט האָט מיר געלעכערט די אויערן און האָט פאַרוואונדעט מיין האַרץ. זיין לערע איז אַ שעדלעכע, עס קען ברענגען דעם מענטשן צו אַ ווילדער גאווה און צום איינריידן זיך אז ער איז גלייך צו די געטער אָדער אַליין אַ גאָט צווישן די געטער. אָבער קיין טויט שטראָף קומט אים ניט דערפאַר. די מעשה וועגן דעם הרגענען די גלויביקע האָט שמוע ניט ריכטיק פאַרשטאַנען, ניט ער און זיינע חברהלייט האָבן אויסגעהרגעט די טויזנטער, נאָר דער וואָס האָט געשריבן די מגילה, וועלכע ער האָט פאָרגעלייענט. פאַר זיינע ווילדע גלויבערייען קומט אים אַרויסגעטריבן צו ווערן מיט שאַנדע פון אונדזער מקום. מיר טאָרן אָבער ניט פאַרגיסן קיין אומשולדיק בלוט.

— אָבער ער איז געווען איינשטימיק מיט דעם וואָס האָט אויסגעהרגעט די רעכט־גלויביקע, הייסט עס אַז ער וואָלט טאָן דאָס אייגענע צו אונדז.

זכור ענטפערט:

— וואָלט געטאָן מיינט נאָך ניט געטאָן. עס קומט אים ניט קיין טויטשטראָף!

שמועס אן אויפגעבראכטער רעדט מיט התלהבות און זשעסטיקולירט מיט די הענט אויף אלע זייטן:

— דער יונגערמאן, שלמה, האט שוין אנגעטאן פיל שאדן. מיר האבן אן אלטע געשיכטע וואס אונדזערע אבות האבן איבערגעגעבן צו זייערע קינדער און צו זייערע קינדסקינדער ביז עס איז דערגאנגען צו אונדז. מיט הונדערטער יארן צוריק איז צו אונדזער מקום געקומען א מאן, טאקע א פאסטעך, וואס האט געפריידיקט די זעלביקע אידייען, און ער האט אומגליקלעך געמאכט אונדזער געמיינדע. ער האט אפילו געוווינט אויף זיין זייט דעם פריסטער, ווען מענטש טאכטער ער האט געמומען פאר א ווייב. ער האט באקערט פארדעם די טאכטער צו זיין גאטלאזן גלויבן און, שפעטער צו, אויך דעם פריסטער גופא. איך האב שטארק מורא אז די גאר אלטע געשיכטע גייט זיך איבערחזרן אין אונדזער צייט ווייל אין אט־דעם יונגנמאן, שלמה, ליגט ארייגעליבט און ארייגעגלגולט אט־יענער שרעקלעכער מאן, וואס האט שיער ניט אומגעבראכט אונדזער גאנצע געמיינדע, וואס האט זיך צעשפאלטן אויפצווייען און עס האט אויסגעבראכן א ברידערקריג אין וועלכן פילע פון אונדזער פארצייטיקער געמיינדע זיינען אומגעקומען. מיר טארן צו דעם ניט דערלאזן. מיר מוזן זיין הארט, אכזריותדיק. זאל אומקומען איינער און דערצו נאך א פרעמדער, א גאט לעסטערער איידער א גאנצע געמיינדע פון רעכטגלויביקע.

אלע שרייען מיט באנומענע קולות:

טויט! טויט!

שפטיא שרייט אלעמען איבער:

— רופט אן פינף מענטשן וואס זאלן אים באפאלן און אויספירן דעם פסק־דין און ארויסראמען דאס שלעכטס וואס האט זיך אריינגעכאפט שטילערהייט אין אונדזער אומגעבונג.

פינף נעמען ווערן אויסגערופן.

יעדער איינער פון זיי שטעלט זיך אויף און שווערט אז ער וועט אויספילן דעם איינשטימיקן ווערדיקט פון דער געמיינדע.

שפטיא ווענדט זיך צו די פינף, וואס שטעלן זיך ארום אים און האלטן זיך פאר די הענט צו צייגן אז זיי שאפן צווישן זיך א בונד.

— פירט אויס דעם אורטייל און ברענגט זיין אפגעהאקטע קאפ צו די עלטסטע פון דער הייליקער געמיינדע. אזוי זאלן אומקומען אלע פיינט פון

אונדזערע געטער און אַלע קעגנער פֿון אונדזער איינגעשטעלטן פֿון־קדמו־נים שטייגער.

די פֿאַרזאַמלונג איז געשלאָסן.

רעותן איז געשטאַנען פֿונדרויסן הינטער דעם אַראָפּגעלאָזטן פֿאָר־האַנג פֿון אַריינגאַנג. ער האָט געהערט דעם באַשלוס פֿון די פֿאַרזאַמלטע. ער איז אויפֿגיך אַוועקגעגאַנגען צו עכסהן, וואָס האָט זיך געפֿונען צו הויז און איז געווען פֿאַרנומען מיט צוגרייטן עסן פֿאַרן אַלטן פֿאָטער און פֿאַר די אַלטע און יונגע געטער־געצן. זי האָט בעת דער אַרבעט אונטער־געזונגען אַ הימנע. זי איז געווען אַן אויפֿגעלויטערטע. זי האָט געהאָפֿט אַז אַט־די לייענעכצן וועלן שלמהן צובינדן צו איר און מיט דער צייט וועט ער זי ליב באַקומען. זי האָט זיך און שלמהן געלייגט אויף די וואָגשאָלן און ביי איר, אין פֿאַרשטעלונג האָבן זיי זיך גלייכגעוויכטיקט. זי איז טאַקע ניט קיין געלערנטע ווי ער, אָבער דערפֿאַר איז זי אַ גרויסע בריה, אַ גוטע באַלעבאָסטע, האַלט ריין און ציכטיק דאָס הויז. זי איז אויך אַ שיינע. יעדנ־פֿאַלס ניט קיין מיאוסע. און וואָס נאָך זוכט אַ מאַן, אַ וואוילגעלערנטער אין אַ ווייב. ער דאַרף ניט איר געלערזאַמקייט, דאָס האָט ער אַליין.

אַז זי האָט דערזען רעותן אָנקומען מיט האַסט און אימפּעט און מיט אַ פֿאַרכמאַרעטן פּנים, האָט זי זיך דערשראָקן. זי האָט געמיינט ער ברענגט איר אַ שלעכטע בשורה וועגן איר פֿאָטער.

— וואָס איז געשען? — האָט זי אויסגעשריען אַן אויפֿגעציטערטע.

ער האָט איר אין קורצע זאַצן און אין אַ געמאַכט־טרויעריקן טאָן איבערגעגעבן וועגן דעם טויטאורטייל, וואָס מע האָט אַרויסגעטראָגן שלמהן. ער האָט פֿאַרשטיקט אין זיך זיין פֿרייד.

אַצונד האָט ער געוואָלט שפּילן די פֿאַלשע ראָלע פֿון שלמהס אַ פֿריינט. ער וויל אים ראַטעווען דעם לעבן. ער האָט געהאָפֿט אויף אַזאַ שטייגער צו פֿאַרווישן די שפּורן פֿון זיין העצע קעגן שלמהן און אויך געווינען לייטזעליקייט אין אירע אויגן, און שפּעטער צו ווען זיין קאָנקורענט איז באַזייטיקט, אויך איר ליבע. זי וועט שלמהן פֿאַרגעסן און ער וועט פֿאַר־נעמען זיין פּלאַץ אין איר האַרצן.

— איז וואָס זאָל מען טאָן? — האָט זי אויסגעשריען אין פֿאַרצווייפֿלונג, און פֿאַרבראָכן מיט די הענט.

— ער מוז מאַכן אַ „ויברח“ און נאָך היינט ביי דער נאַכט, אידער עס וועט צו שפּעט.

— איך גיי גלייך אים זאָגן.

— זאָל ער אנטלויפן אזוי שנעל ווי מעגלעך, ווי זיינע פיס קענען אים טראָגן אהין, וואו זיינע אויגן קוקן, יעדע מינוט איז טייער.

עכסה האָט אויפגעזוכט שלמהן און אים קלאָר געמאַכט די געפאַר אין וועלכער ער געפינט זיך. זי האָט אָבער רעותנס ראט ניט אָנגענומען. זי האָט אים ניט געטרויט. זי האָט מורא געהאַט לאָזן אים אנטלויפן גלייך אין מיטן דער נאַכט, ווען שומרים זיינען געשטעלט געוואָרן אויף אלע וועגן. זי, מיט דעם צושטים פון איר פאָטער, האָט אים אויסבאַהאַלטן אין הייליקן טעמפל אונטער דעם אלטאַר, אין אַ הייל וואָס האָט זיך דאָרט געפונען.

די קנאים האָבן אים אַרומגעזוכט איבערן מדבר, אים אָפגעטשאַטעוועט אויף אַלע וועגן. זיי האָבן געשוואָרן אז זיי וועלן ניט רוען ביז זיי ברענגען ניט זיין קאָפּ אָן אָפּגעהאַקטן צו די עלטסטע פון דאָרף.

די אייפערדיקע פאַנאַטיקער האָבן נאָכגעשפירט דעם פריסטער, זכור, און זיין טאָכטער. זיי האָבן פאַרדעכטיקט אַז זיי אויסבאַהאַלטן דעם גאָט־לאָזן מאַן. אָבער וואו? זיי האָבן געהיט דאָס הויז און הויף און די אַרויס־גאַנגען פון פריסטערס נחלה.

שלמה איז געזעסן אין אָט־דער תפיסה־באהעלטעניש. זכור פלעגט אים ברענגען עסן, ווען ער האָט געטראָגן שפּייז פאַר די געטער. געוויינטלעך איז דאָס שפּייזן די געטער געווען עכסהס אַרבעט. איצט, אָבער, בשעת חי־רום האָט די עובדה אויסגעפירט דער פריסטער אַליין. די קנאים האָבן גע־נומען פאַרדעכטיקן אַז דעם פריסטערס טאָכטער האַלט דעם פאַרמשפּטן ער־גערץ אין טעמפל, אָבער אַריינדרינגען אהין מיט געווער אין די הענט וואָלט מיינען פאַרשוועכן דעם מקום קדוש, און זיי האָבן מורא געהאַט פאַר דעם געטלעכן צאָרן. האָבן זיי אַרומגערינגלט דעם טעמפּל און געשריען: טויט צום גאָטלאָזן! טויט!

דער פאַקט וואָס משהס דערהויבענע מאָראַלישע לערע וועגן דעם איינאיכטום האָט אַרויסגערופן צווישן די דאָרפסלייט אַזאַ פאַרביסענע קעגנערשאַפט און האָט געשטעלט שלמהס לעבן אין געפאַר, האָט אין אים אויפגעוועקט אַ געפיל פון הערָאיש־שעפערישער טראַציקייט. אויף צו להַ־כעיס אָט־די בלינדע געצנדינער האָט ער אויפגעזונגען די לערע פון איינ־איכטום אין אַ סדרה פון פיוטים, וועלכע האָבן אים דערלייכטערט זיין גע־צוואונגענע איינזאַמקייט. די פולשטענדיקע שווייגנדיקע התבודדות (עס איז געווען אַ סכנה אויסצורײדן אַ וואָרט) צו וועלכער ער איז געווען פאַרמש־

פט האָט אין אים אויפגעעפנט א שפּרודלנדיקן קוואַל. עס האָבן פון אים אַרויסגעקוועלט אנוכי־הימנס און ווען אין זיינע אויערן האָבן געקלונגען די ווערטער „טויט צום גאָטלאָזן!” האָט ער אָנגעשריבן דעם פּזמון וועגן ליבע און טויט.

ליגנדיק אין היכל וואָס אונטער דעם אלטאר האָט ער אויסגעפאנטאַזירט דעם היכל פון יצירה מיט די זיבן מערות.

1

שלמה באגעגנט נעמהן

זעקס חדשים זיינען פאראיבער. זיי וואלטן זיך געצויגן ווי זעקס יאר, ווען ניט שלמהס אוועקטראגן זיך אויף די פליגלען פון געזאנג און כמעט אינגאנצן פארגעסן זיך וועגן זיין געפאר־לאגע און דעם פלאץ אין וועלכן ער געפינט זיך, די פארשטיקטע הייל וואס האט אין די אלטע צייטן גע־דינט פאר א געפענגעניש.

ווען דער אייפער פון די קנאים האט זיך א ביסל אפגעקילט און די שמירה ארום דעם טעמפל און אויף די וועגן איז אפגעשוואכט געווארן, האט אים זכור שפעט ביי דער נאכט, ווען עס האט נאך דערצו געמרא־טשעט, ארויסבאפרייט פון זיין באהעלטעניש און אים איבערגעגעבן צו עכסהן. זי האט אים דורכגעפירט מיט ציגנשטעגן צווישן די היגלען ביז אויף יענער זייט פון דעם תחום פון זייער קעגנט.

פון עכסהס איינשטעלן איר לעבן אין ראטעווען אים, אויסבאהאלטן אים פון די רוצחנישע פאנאטיקער און אים העלפן, סוף כל סוף, מאכן פליטה און פון די זודיקע טרערן וואס זי האט פארגאסןביים געזעגענען זיך מיט אים, און פון פעקל שפייז, געדרויכערטע פישן, געטרינקטע פליישן און פרוכטן וואס זי האט אים מיטגעגעבן, פון דעם אלעם האט שלמה געמוזט אנערקע־נען, אז עכסה איז אין אים פארליבט, מיט איר גאנצן הארצן און מיט איר גאנצער זעל און גאנצן וועזן.

וואס זיינען געווען זיינע געפילן צו איר? ער האט זיך עס עטלעכע מאל געפרעגט. ער איז איר שטארק דאנקבאר געווען, ער האט דאך איר צו פאר־דאנקען זיין לעבן. אבער דאנקבארקייט, אפילו ווען זי דערגרייכט צו דער העכסטער מדרגה, איז נאך ווייט ניט קיין ליבע.

ביי דער ערשטער געלעגנהייט וועט ער זען איר אפצוצאלן דעם קרן פון אירע טובות מיט פראצענט. אויב ער וועט נאר זיין ביכולת עס צו באווייזן, ער קען זיך אבער ניט צווינגען צו פארליבן זיך אין איר. דאך פילט ער אז זי האט אים אויפגעוועקט און געמאכט מסוגל זיך צו פארליבן מיטן גאנצן כוח פון יוגנטלעכקייט אין אן אנדערער, וואס וועט קומען נאך איר און זיין יינגער פון איר און שענער.

שלמה המלך

שלמה האָט ניט געהאַלטן אַז זיין ווילן אין מדין איז געווען אַ דורכ־פאַל. נייַן, עס איז געווען אַ גרויסער דערפאָלג. אים האָט זיך איינגעגעבן זיך אַריינצולעבן אין משהן, אין זיין לערע און ער האָט מצליח־געווען אין אויפזינגען משהס תורה אין פּראַקטיקע פּזמונים. דער פּרייז איז ניט געווען קיין צו גרויסער. די סכנה האָט אים געריצט, געשאַרפט זיין פאַרשטעלונגס־קראַפט, אים סטימולירט אויפצושפּילן אויף די העכסטע טענער די מעלאָ־דיעס פון איינאיכטום.

אויפן גאַנצן וועג, וואָס האָט גענומען וואָכן, ווען ער איז געגאַנגען דורך פעלדער און לאַנקעס פאַרפליציטע מיט זונשיין האָט ער געהאַלטן אין איין זינגען די הימנס וואָס ער האָט פאַרפאַסט אין דער חשכות פון דער הייל אונטערן אַלטאַר.

מיט נאָכמיטאָג איז ער אָנגעקומען קיין בית אל, ער האָט געטאָן, וואָס יעקב האָט געטאָן פילע יאָרן פאַר אים. ער האָט זיך געלייגט שלאָפן אינדרויסן, צוקאָפּנס אַוועקגעלייגט אַ גרויסן שטיין ער האָט זיך גענחתט מיטן גלויבן אַז דאָס איז דער שטיין אויף וועלכן יעקב האָט אַוועקגעלייגט דעם קאָפּ און וועלכן ער האָט דערנאָך געזאַלבט מיט בוימל און זיך גע־געבן אַ נדר צו געבן מעשר פון אַלץ וואָס ער וועט זיך דערוואָרבן.

ער האָט דערוואַרט צו אים זאָל זיך באַווייזן אין חלום דער באַרימ־טער לייטער וואָס האָט אָן אַ שיעור פּירושים און ביאורים.

יאָ, ער איז אַנשלאָפן געוואָרן אַ מידער פון וועג און ער האָט געזען אַ חלום, אָבער גאָר ניט קיין ענלעכער צו יעקבס טרוים.

דער הימל האָט זיך געשפּאָלטן, אַ פאַרבלענדענדיק ליכט האָט אַ פלייץ געטאָן דורך די הימל־שפּאַלטן. אַ געשטאַלט ענלעך צו אים, נאָר אויסגע־וועבט פון ליכטער פון פאַרשיידענע קאָלירן, האָט זיך באַוויזן. אַ שטים אָן ענלעכע צו זיינע, נאָר אַ פיל שטילערע, זאַנפטערע האָט ער דערהערט:

זי האָט אים געפרעגט:

—שלמה, זון פון דוד, זאָג מיר וואָס פאַרלאַנגסטו? ווילסטו רייכטימער; ווילסטו כבוד אַזוי אַז מיט דיין נאָמען זאָל קלינגען די וועלט? זאָג וואָס ווילסטו האָבן?

ער ענטפערט:

— איך וויל דערקענען יהוה, דעם איך־ער, דעם איך וואָס איז דו און דעם דו וואָס איז איך. איך וויל תופס זיין דעם אנוכי יהוה אין זיין פולן באַטייט.

די שטים ענטפערט אים:

שלמה, מי זיך, שטרענג זיך אָן, באהאַנדל דיינע מיטמענטשן ווי זיך אליין, און דו וועסט זיך און אים דערקענען.

— וואָס מער איך טראַכט זיך אריין אין זיך, אַלץ ווינציקער פאַרשטיי איך זיך. איך בין איינגעוויקלט אין זיבן שלייערן.

— מייך זון, גלויב אין זיך. אין זיך מוז מען גלויבן, און נאָכן טיפן גלויבן וועט פאַלגן דאָס פאַרשטיין, און די שלייערס וועלן איינער נאָכן אַנדערן אראָפּפאַלן.

— איז שענק מיר טיפן גלויבן.

— דאָס האָב איך דיר געשאָנקען, דאָס מיינט, דו מוזט זיך עס שענקען. דיין גלויבן דאַרף זיין ריין פון געצנדינערישער פסולת, דיין גלויבן דאַרף זיין א זעלבסטגלויבן.

שלמה הערט ווי עכאָס צעקלינגען זיך מיט טויזנטער אָפּהילכעכצן. דאָס ליכט גייט אויס. די געשטאַלט וואָס איז באַשטאַנען אויסשליסלעך פון ליכט־פינטעלעך און ליכט־פּאַסיקלעך פון פאַרשיידענע קאָלירן פאַרשווינדט.

ער וויל פרעגן נאָך איין פראַגע: וואו און וואָס איז ער געווען אידער ער איז געבוירן געוואָרן און וואָס און וואו וועט ער זיין נאָכן שטאַרבן. אָבער ער זעט, עס איז שוין צו שפּעט. ניטאָ ביי וועמען צו פרעגן.

ער כאַפּט זיך אויף. עס איז געווען א חלום.

ער וויל אָפּשאצן די חלומות, יעקבס און זיינעם און אויסגעפינען וועלכער פון זיי איז פון גרעסערן באַטייט. אָבער אויך דאָס ווייסט ער ניט ווי צו טאָן, ווי שאַצט מען, ווי מעסט מען, ווי וועגט מען חלומות?

א סך פרעגענישן ווידמען זיך ביי אים אין קאָפּ און לייגן זיך שיער ניט אויף דער צונג, אָבער ער האָט ניט צו וועמען זיך צו ווענדן נאָך אן ענטפער.

ער טרייסט זיך מיט דער האָפענונג, אז ער וועט נאָך האָבן א סך אַזעלכע געלעגנהייטן צו ריידן אין חלום מיט זיך, מיט זיך אליין און אויספרעגן זיך מכוח די פאַרהוילענישן וואָס ליגן אויפן דעק פון זיין נשמהשן איך.

ער קומט אָן אין חרן פאַרנאַכטצייט. פונווייטן דערזעט ער א ברונעם. ער איז משער אז דאָס איז דער ברונעם פון וועלכן יעקב האָט אראָפּגעקייקלט דעם ריזיקן שטיין און האָט אָנגעטרונקען רחלס שאָף — און האָט אין איר, אין אָט־דער פּאַסטושקע, זיך פאַרליבט... פון ערשטן בליק...

ער שפּירט א מאָדנע נאָגעניש־מאָנעניש אין האַרצן. א בענקעניש טאַטשעט אים, אן אומעט דריקט אים. עפּעס פעלט אים.

ער האָט זיך אַזוי אַריינגעוועבט אין דער הייל אונטערן טעמפּל, אין מדין, וואו ער האָט אָפּגעהושכט זעקס פולע מאָנאַטן שוועבנדיק צווישן לעבן און טויט, אַז אַט יענע הייל פּעלט אים אויס. ער האָט געגומען באַגרייפן, אַז ניט בלויז מענטשן און בעלי־חיים, נאָר אפילו איינפאַכע קעגנשטאַנדן, מיט וועלכע מיר געפינען זיך אין שטענדיקן באַריר און אינטימער נאָענטקייט, ווערן אונדז איינגעבאַקן אין האַרצן און מיר קענען ניט לייכט פון זיי זיך שיידן, מיר בענקען. אויך פאַסט ער אויף אַז ליידן בינדן מער צו ווי פרייד, מחמת זיי זיינען אינטענסיווער, דרינגען אַריין טיפער אין זעל פון מענטשן. דעמדאָזיקן מאָטיוו האָט ער דאָך אַרויסגעבראַכט אין זיין פּיוט וועגן „לעבן און טויט".

ער איז צוגעקומען נאָענט צום ברונעם. ער האָט זיך אָנגעקגעזעצט אויף אַ שטיין. ער פּיבערט מיט אַן אומדערקלערבאַרער דערוואַרטעניש: אַ פּאַסטושקע וועט קומען און זי וועט פאַרזיגלען זיין געשריפטס פון לעבן אין וועלכן בלויז די ערשטע שורות זיינען שוין אָנגעשריבן, דאָס איבעריקע איז אַ בלויז... אַ שטיק ווייסלעך־געלבלעך פּאַרמעט וואָס בעט זיך פאַרשריבן צו ווערן.

יאָ, אַ הירטין וועט זיך צייגן אומבאַדינגט. ער איז אין דעם זיכער, אָבער אַזוי ווי זיין חלום איז געווען אינגאַנצן אַנדערש פון יעקבס חלום, אַזוי וועט אויך זיין פּאַסטושקע זיין פאַרשיידן פון רחלען.

ער איז געשפּאַנט ווי אַ בויגן. ער האָט אַ גאַנצן טאָג נאָך גאָרניט געגעסן, אָבער ער פילט ניט קיין הונגער. וועגן עסן און דעם עסנוואַרג וואָס עכסה האָט אים מיטגעגעבן און פון וועלכן ער האָט געהאַט אין זיין טאַש נאָך גאָר אַ היפּשן חלק, האָט ער גאָר פאַרגעסן.

עס דעמערט. די שאָטנס פון די ביימער, וואָס שטייען אַרום ווי וואַכלייט, נעמען זיך אָנבלאָזן, זיך כמורענען.

אַ זייל שטויב ווייזט זיך פונדערווייטנס. ער פאַרנעמט שוין דאָס מעקן פון שעפּסן, אַ ציטער נעמט אַדורך אַלע זיינע גלידער.

פּאַסטעכער מיט טשערעדעס דערנענטערן זיך. ער שטעלט זיך אויף, ער שטרענגט אָן זיינע אויגן. יאָ, פּאַסטעכער און צווישן זיי אויך אַ פּאַסטושקע און נאָך אַ פּאַסטושקע. אָבער ניין, דאָס איז ניט זי, זיין באַשערטע. ער הערט די שטים פון דער איינער, פון דער צווייטער. ניין, איר שטים איז ניט געגנוג מעלאָדיש, האַרציק, זאַנפט. איר געלעכטער צו פּאַרשייט צו אַרויספאָדערנדיק. זי איז פאַרברענט פון דער זון. ניין. ניט זי. עס גייט אַוועק אַ

פולע שעה, פאַסטעכער קומען, טרינקען אָן אין געאייל זייערע טשערעדעס און ציען אוועק, פאַרשווינדן, ווי זיי וואָלטן געווען א בילד־געשטריך אויף אַ לייוונט, אויף אַ טעפּיך. עס טונקלט שוין. אָט־אָט פאַלט צו די נאַכט. ער איז אנטוישט. האָט ער זיך אָפּגענאַרט אין זיינע דערוואַרטונגען און פאַר־שפּירונגען?

ווען ער האָט גערעדט מיט דער שטים וואָס האָט ארויפגעטויכט פון די טיפעניש פון זיין זעל און האָט אויך, צו דער אייגענער צייט, אראָפּגע־פאַלן פון די הייכן, האָט ער אין הארצן, ניט ארויסריידנדיק עס, געבעטן ניט בלויז גלויבן און וויסעניש נאָר אויך ליבע, א גרויסע פלאַמעדיקע ליבע, וואָס זאָל לייכטן און וואַרימען און זיין פּזרנותדיק ווי די זון. דער־קענען דעם איך מיינט ליבן דעם איך. ליבע אנטהאַלט אין זיך: וויסן, קענען, שפּירן, אויפנעמען, באַנעמען. אין דעם „ואהבת את יהוה" ליגט פולע הזדוו־גות, דביקות, באַהעפטונג. אָן אָט־דעם פאַרשמאָלצן ווערן אין פייער איז דאָס גלויבן און דערקענען ניט מעגלעך. ליבע, אהבה רבה, איז דער אָנ־הויב און סוף פון זיין, באַוואוסטזיין, דערקענען און גלויבן אָן קיין צוויי־פלען, כדי צו גלויבן און האָבן צוטרוי צו זיך, צו יענעם, צו דער וועלט, מוז מען זיין פארליבט אין זיין, אין זיך, אין דער וועלט, און אין דעם גלויבן. אָט־די ליבע דאַרף זיך איבערגיסן איבער די ברעגעס פון ענגן און שמאָלן איך און פאַרפלייצן דעם גאַנצן ארום ביז די ווייטסטע ווייטן־קייטן. ליבע איז די טיפסטע געהיימעניש פון גאַנצן דאַזיין, פון מענטשן און בעל־חי, צומח און אפילו דומם.

ווען דער מענטש האָסט, צעפאַלט ער, צעגלידערט זיך, ווערט פון אים שטויב.

זי איז דער הויפּט־טייל פון זיך. זי וועט באַלד קומען. וועט זיכער קומען. ער שפּירט עס אין אַלע זיינע איברים, אין זיין בלוט, אין זיין הייסן אָטעם.

יאָ, אָט קומט א פאַסטושקע מיט אַ גאַר קליין טשערעדע, ווי פון יוצא־וועגן, לשם־שפּיל.

ער הויבט זיך אויף. ער גייט איר אנטקעגן. זיין טראָט איז לייכט און זיכער, שיער ניט שוועבנדיק. דאָס איז זי, די זי פון זיין זיך.

ער שטעלט זיך פאַר:

— מיין נאָמען איז שלמה. איך האָב דאָ געוואַרט אויף דיר. מיין הארצ־טע. איך וועל אָנטרינקען דיין שאָף.

— ווי אזוי האָסטו געוואַרט ווען איך זע דיך, מיין האַר, דאָס ערשטע

מאָל, — זי פֿאַררוּיטלט זיך, קוקט אים דורכדרינגלעך אָן, און גיט צו, — פֿילייכט האָסטו, מיין האַר, דאָך רעכט...

— אַמאָל קען מען איינעם, אײדער מע זעט אים און אײדער מע קען אים אין דעם געוויינטלעכן טייטש פֿון וואָרט. די נשמות באַגעגענען זיך אײדער די קערפּערס טרעפֿן זיך. אַ זעלנבאַגעגעניש גייט פֿאַרויס יעדע קערפּערלעכע באַגעגעניש.

— ווער ביסטו, מיין האַר, דו רעדסט עפּעס גאַרניט ווי קיין פּאַסטעך. כאָטש איך זע אַז דו ביסט גאַנץ געשיקט אין באַהאַנדלען שאָף.

— איך בין שלמה, קיניג דודס זון. מיין פֿאָטער איז געווען אַ גאָר גרויסער מומחה אין הלכות פּאַסטוכערײַ און איך האָב מיינע קענטענישן איבערגענומען פֿון אים גלייך פֿון מיין געבוירן טאָג אָן. דער פּאַסטעך איז אין מיינע געבליטן.

— מיין האַר, איז פֿון ירושלים, איז וואָס טוסטו אין חרן, אין פּדן ארם?

— איך בין געקומען באַכטאָן אונדזער פֿאָטער יעקב און געפֿינען מיין רחל.

— אַזוי גאָר?! — זי האָט זיך צעשמייכלט מיט זיבן חנען. איר גאַנצער גוף מיט אַלע זיינע גלידער שמייכלט, אָבער ליכטיקער פֿון אַלעמען שמייכלען אירע אויגן.

— מיין האַר, מיין פֿאָטער הייסט ניט לבן, און דיין מוטער איז ניט מיין טאַנטע...

דו האָסט געזאָגט, אַז דו, מיין האַר, ביסט קיניג דודס זון, קיניג דוד דאַרף האָבן אַ סך זין, דו מוזט זיין דער ייִנגסטער זון זיינער, און אויב אַזוי איז ניט בת שבע דיין מוטער, מיין האַר?

— קענסטו זי, מיין האַרנטע? אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפֿשר איז זי טאַקע דיין טאַנטע?!

— ניין, אָבער איך האָב פֿיל געהערט וועגן איר, וועגן איר שיינקייט, גוטסקייט און קלוגשאַפֿט. ביסטו געראָטן אין דיין מוטער אָדער אין דיין פֿאָטער, דעם גרויסן בראַוון און אומדערמידלעכן קריגער, פֿאַר וועמען אַלע קיניגן פֿון ארום ציטערן און פֿלאַטערן?

— מיין האַרנטע, איז בין געראָטן אין זיך אַליין. אַ מאַן ווען ער ווערט מינדיק, אַ בר־דעת, דאַרף זיך געבוירן פֿון דאָס ניי, דאַרף זיך אָפּגיסן אין זיין אייגענעם פֿורעם. ער האָקט זיך אָפּ און גיט זי אַ פֿרעג:

— מיין גנעדיקע האַרנטע, וואָס איז דיין נאָמען? איך האָב זיך פֿאַררעדט און פֿאַרגעסן צו פֿרעגן.

— מיין נאָמען איז נעמה... איך בין ניט גנעדיק און ניט קיין הארג־טע, בלויז אן איינפאַכע פאסטושקע. וועגן מיר איז ניט פאַראַן א סך צו פרעגן און נאָך ווינציקער איז פאַראַן וואָס צו וויסן — נאָך אַ פויזע גיט זי צו — מיין האר, ווי לאַנג וועסטו פארוויילן אין די פליינען פון פדן־ארם?

— הייסן הייסטו נעמה, כמעט נעמי, אָבער אויסזען זעסטו אויס ווי מיין עלטער־עלטער באָבע רות... הער נעמה, פאר דיר בין איך קיין האר, איך בין א פשוטער פאסטוך. איך בין געקומען דאָ זיך אָנצודינגען ביי איינעם פון די היגע פיציכטער. נעמה, איך בעט דיך זאָג ניט קיינעם ווער איך בין. דאָס קען מיר שטערן צו קריגן א פאסטעך־יונג שטעל, און איצט נאָך עפּעס, איך וויל דיך רופן שולמית, וועסטו גאָרניט האָבן קעגן דעם.

— רוף ווי דו ווילסט... אויב דו בלייבסט א היגער, וועלן מיר זיך טרעפן אין די פאסיקעס און אין לאָנקעס און אין די פארנאכטן ביי אָט־דעם ברונעם. א דאנק פאר אָנטרינקען מיין שאָף.

די לעצטע ווערטער האָט זי אים ווי צוגעוואָרפן, — און איז אוועק.

שלמה האָט איר לאַנג נאָכגעקוקט. אים האָט פארדראָסן וואָס ער האָט זיך געהאלטן צו פריוואַליש־צושטייעריש, כאָטש אהאר, ניט פרעך. ער האָט זיך, אָבער, אויף איר ווי ארויפגעוואָרפן גלייך ביי דער ערשטער באגעגעניש, דאָס פאסט גאָרניט פאר אים. זי קען זיך שאַפן וועגן אים א פאלשע פאָר־שטעלונג.

ער פארענטפערט זיך מיט דעם וואָס ער פילט זיך אצונד עפּעס ווי פאריתומט, פארוואָרלאָזט. ער נויטיקט זיך אין חברשאפט. ער איז אין עכ־סהן ניט געוועזן פאָרליבט, אָבער די לעצטע זעקס חדשים האָט ער געוווסט אויפזיכער, אז זי ליבט אים, אַז א ווארם מיידלס־האַרץ קלאַפּט פאר אים און אז א מלאכטע־באשיצערן וואכט איבער אים. אצונדערט פעלט עס אים אויס. עכסה האָט אים צערודערט, ארויסגעשלאָגן פון עמאָציאָנעלן גלייכ־געוויכט, כאָטש ניט געקענט אים באהערשן, אים באצווינגען, און צוליב זיין געפינען זיך אין א צו שארף סענסיטיוון צושטאַנד האָט ער גערעדט און גע־האַנדלט אזוי מאָדנע, צו פריי.

ער איז דאָך געווען אין א טויט־געפאר. ער האָט געהערט די קולות פון די ווילדע אבערגלויבערישע זעלאטן וואָס האָבן געדארשט נאָך זיין בלוט, אָבער עכסהס געטריישאפט און איבערגעבנקייט צו אים און איר פאָטערס זיך איינשטעלן פאר זיין לעבן און פאר דער הייליקייט פון טעמפּל און זיין אומפארלעצבאר רעכט פון באהעלטעניש, און זיין אויסערגעוויינ־טלעך־שפעדיקע שעפערישקייט האָבן אים, אין א פולער מאָס מיט אַ

קויב, קאָמפּענסירט פאַר זיינע טויט־אַנגסטן און שרעקן. עס איז געווען באמת סכנת נפשות אָבער צופיל פחד האָט ער ניט געהאַט. ער איז געווען זיכער אַז עכּסה, די גרויסע בריה, די רעסורסנפולע יונגפרוי, וועט געפינען אַ וועג ווי אים אַרויסצופירן פון דאָרטן צו פולער זיכערקייט.

אָבער נאָך אַט־יענע שטאַרק־אויפרעגנדיקע און אויפרייצנדיקע איבערלעבענישן, וואָס האָבן אים אָוועקגעשטעלט, פאַר אַ היפּשער ווילע אין צענטער פון אינטערעס, ווי אַ פּריז פון צוויי שטרייטנדיקע מחנות, אַ מצב וואָס האָט אים געמאַכט זיך פילן זייער וויכטיק, זעט ער זיך אַצונד ווי פאַרגעסן און פאַרוואַרלאָזט גאַר אינגאַנצן. די איינזאַמקייט און אַט־די אַרומיקע גלייכגילטיקייט צו אים שאָקירט אים און דריקט אים. אַט־די שטיקנדיקע אינדיפערענטישקייט צו אים פון די אַרומיקע מענטשן, וואָס ער האָט באַגעגנט אויף זיין רייזע אַהער און אויך דאָ נאָך זיין אָנקומען, מאַכט אים עפּעס צו קליינגעלט. ער פילט זיך ווי ער וואָלט אַריינגעפאַלן אין אַ חלל, אין פּוסטקייט און לערקייט.

דערפאַר ווען ער האָט דערזען נעמהן האָט ער זיך מיט איר אַזוי דערפרייט. ער איז פּלוצלונג געוואָרן זיכער, אַז איר וועט עס באַשערט זיין אָנצופילן דעמדאָזיקן חלל, וואָס האָט זיך געשאַפן אַרום אים.

אָבער אַזוי ווי ער האָט זיכער איבערגעכאַפּט די מאָס ביי דער ערשטער באַגעגעניש זייערער, וועט ער זיך צוריקציען אויף עטלעכע טעג און געבן איר צייט אַ טראַכט צו טאָן וועגן אים, וועגן זיין פּלוצלינגן דערשיינען און פּלוצלינגן פאַרשווינדן.

ער האָט אויך בשום אופן ניט געדאַרפט איר אויסזאָגן ווער ער איז. צוליב וואָס זיך איבערנעמען מיט עפּעס צו וואָס אויף אָן עקטיוון שטייגער, ער האָט גאַרניט צוגעטראָגן. ער האָט זיינע עלטערן ניט אויסגעקליבן. ער האָט זיי זיכער ניט געבוירן און ניט דערצויגן, איז וואָס באַרימט ער זיך מיט זיי, מיט זיין יחוס. וואָס איז מיט אים דער „מורנו" אַז דוד האָט אים פאַר אַ זון, יחוס איז אַלעמאָל אַ ריזיקאַלע זאַך. ווי באַלד ער נעמט איבער זיין פאָטערס זכויות בירושה, דאַרף ער אויך איבערנעמען זיינע חובות, זיינע שולדן, די קאָנסעקווענצן פון די פעלערן וואָס ער, זיין פאָטער, איז באַגאַנגען, דאָס איז אַ שטעקן מיט צוויי עקן אָדער אַ שווערד מיט צוויי שאַרפן. עס איז אַ סך געזינטער און זיכערער צו שטיין און גיין אויף די אייגענע פיס, און ניט אויף די קוליעס געקראָגענע בירושה.

אַזוי פאַרוואָרפעריש טראַכטנדיק איז ער אַוועק צוריק קיין בית אל. צוקאָפּנס אַוועקגעלייגט דעם שטיין וואָס יעקב אבינו האָט גענוצט פאַר אַ

קישן, — ער ליגט און וואַרט אויף אַ חלום. ער כאַפּט אַ דרעמל. אין קאָפּ פּלאָנטערן זיך געדאַנקען און פאַר זיינע פאַרנעפּלטע מיט חלום אויגן פלעכטן זיך און איבערקרייצן זיך געשטאַלטן. זייער טשיקאַווע, עכסה און נעמה און זיין מוטער בת־שבע האָבן זיך ווי אויסגעמישט מיט די גלידער. נעמהס אויגן זיצן אין בת־שבעס קאָפּ און בת־שבעס קאָפּ זיצט אויף נעמהס אקסלען אָבער די פיס געהערן צו אַן אנדער באַשעפעניש, אויך בת־שבעס האָר אויפן קאָפּ באַלאַנגען צו אַן אנדער פרויען געשטאַלט.

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט. דער קאָפּ איז ביי אים ליידיק אויסער אַט דעם געדאַנק וואָס פּיקט אים אין מוח: אַ געליבטע פרוי דאַרף זיך צונויפמענשטעלן פון אַלע פאַרשיידענע פרויען געשטאַלטן. אין איינער באַצויבערן די אויגן, אי אַן אַנדערער די שיינע אויסגעכאַליעטע הענט, און ווידער אין אַן אנדערער די לאָקן, אין גאָר אַן אַנדערער דאָס נעזעלע, די מויל, דער קין, אָדער גאָר דער נוסח און געשמאַק פון אָנטאָן זיך. פון אַ מענגע פרויען קען אַ געליבטער אויספורעמען גלידערווייז אַ פּערפעקטע פרוי. אזוי טראַכטנדיק איז ער ווידער איינגעשלאָפן.

ביים ערשטן בליאַסק אויף טאָג זעט ער דער הימל שפּאַלט זיך. דער אָרום ווערט פאַרפלייצט מיט אַ שיין וואָס שימערירט מיט אַלע קאָלירן פון רעגנבויגן. ער האָט געמוזט פאַרזשמורען די אויגן, אזוי שטאַרק, פאַרבלענדנדיק איז געווען דאָס ליכט וואָס האָט געשטראָמט ווי דורך אַן אָפענער דאַמבע. ער האָט זיך דערפרייט, וואָס ער קריגט אַ געלעגנהייט צו ווענדן זיך מיט דער פראַגע, וואָס פייניקט אים, צו דעם קול און וואַרט וואָס וויסט אַלע ענטפערס. ער האָט ניט קיין געדולד צו וואַרטן ביז אַ געשטאַלט וועט זיך ווייזן און אַ שטים וועט זיך לאָזן הערן און אים שטעלן אַ פראַגע. ער פאַרלויפט זיך דעם וועג און קומט אַרויס מיט אַ פּרעגעניש:

— הימלשע געשטאַלטלאָזע געשטאַלט און קוללאָזע שטים, זאָג מיר, וואָס איז דער אָנפאַנג פון אַלע זאַכן? ווי איז אַלץ אַנשטאַנען? צוליב וואָס איז אַלץ אַנשטאַנען וואָס איז אַנשטאַנען? איך האָב נאָך אַ סך פּרעגענישן צו פרעגן. און דערהויפּט וואָלט איך וועלן וויסן פאַרוואָס ווילט זיך מיר אַלץ וויסן און וועגן אַלץ פרעגן? וואָס איז אַזוינס מיין נייגער וואָס לאָזט מיך ניט צורו? וואָס איז באמת דער סוד פון לעבן און טויט? און וואָס איז ליבע? וועגן לעבן און טויט האָב איך אָנגעשריבן אַ „פאַנטאַסיאַ” אָבער וויסן וויים איך ניט וואָס אַט־די טשיקאַווע פאַר שטעלט פאַר מיט ז־ך.

ער האָט געוואַרט אַ ווײַלע און קיין ענטפער האָט זיך ניט געהערט.

שלמה ווערט אין כעס און פרעגט צושטייענדיק:

— סטייטש, פאַרוואָס בלייבן מיינע פראַגן אָן ענטפערס?

— מיין בראַווער פרעגער, — האָט געענטפערט די שטים, וואָס איז געקומען צו אים פון אַלע פיר זייטן און פונאונטן און פונאויבן, — איך ענטפער דיר ניט, ווייל אין מיין פאַרשווייגן די פראַגעס ליגט שוין מיין ענטפער. א ניט־ענטפער געגעבן בכוונה איז אָפט בעסער ווי אַן אויבער־פלעכלעכער ענטפער וואָס פאַרענטפערט גאָרניט. טראַכט זיך גוט אַריין אין מיינע־דיינע רייד, דעמאָלט וועסטו תופס־זיין אַז פראַגעס קענען קיינמאָל ניט פאַרענטפערט ווערן.

— פאַרוואָס??

— מחמת דעם וואָס די „פראַגע" בלייבט א פראַגע, ד. ה. פלעכט ווייטער איר ווילקירלעכע קייט פון פרעגענישן, איינפאַך, זי וויל זיך ניט אָפּ־שטעלן. זי וויל ניט אומקומען. אַלץ איז פאַרעקשנט און וויל דווקא האָבן א חלק אין דאָזיין וואָס איז „דאָמיין", דאָס קיניגרייך פון איינאַיכטום. די פראַגע באַנייט זיך, זי גייט זיך איר גאַנג ווייטער, איינדעראַמתן איז זי שוין ניט מער די אייגענע, די פריערדיקע פראַגע, נייערט גאָר אַן אַנדער פראַגע. אָבער אַזוי ווי זי געהערט צו דער משפחה פון פרעגעניש, פאַר־זעלביקט זי זיך מיט אַלע פריערדיקע פראַגן און אַלע נאָכקומענדיקע פראַגן און זי בלייבט פראַגע. מיט אַנדערע ווערטער, זי שטרעבט צו ווערן א זעלבסט־פראַגע, א פרעגעניש בכלל. אונטער אַלע פראַגעס ליגט פאַרהוילן איין הויפּט־פראַגע און דאָס איז די פראַגע, פאַרוואָס זאָל דער פרעגער פרעגן פראַגעס? וואָס טרייבט אים דערצו?

און יעדער ענטפער אין זיין ריי שטרעבט צו ווערן א זעלבסט־ענט־פער, אַן אַנטפערניש בכלל. און אַזוי ווי צווישן „פראַגע" און „ענטפער", ווי צווי קעגנגעזעצטע מהותן, ליגט אַן אָפּגרונט, לויפן זיי זיך פאַראַלעל, יעדער אין זייער קאַלייע, ביז אין אין־סוף־אַריין, וואו זיי ווערן צונויפ־מענגעשמאָלצן דורך זייערע זעלבסטן. זעלבסט־פראַגעאוןזעלבסט־ענטפער באַגעגענען זיך אין זעלבסטום און זיי ווערן איין איינקייט. עס ווערט אויס „פראַגע" און אויס „ענטפער". סיי די פראַגע און סיי דער ענטפער לעכצן נאָך, רייסן זיך צו, דעם אני יהוה, צום איינאַיכטום, צו זיך אַליין, צום זעלבסטום, ווי דער עיקר פון אַלע עיקרים. די פראַגע פאָלגט דעם געבאָט, וועלכן עס געהאָרכן אַלע קעגנשטאַנדן סיי גייסטיקע און סיי מאַטעריעלע. אנכי יהוה, איכזיערזי איז פאַרבינדלעך פאַרן גאַנצן באַ־שטאַנד.

יעדע זאַך שטרעבט צו דער אורזאַך און יעדע אורזאַך לויפט צום

אורזיך, מחמת יעדע זאַך גייט צו זיך, און דער זיך גייט צום אורזיך. יעדער צוועק מוז ווערן אַ זעלבסט־צוועק, קיין אַנדער וועג און קיין אַנדערע ריכטונג איז ניט פאַראַן אין תחום פון מענטשלעכן גלויבן און דערקענען, אורטיילן און וויסן.

מיין פרעגער, פרעג זיך פאַרוואָס פרעגסטו, און דו וועסט באַגרייפן אַז דו פלעכסט אַ קייט פון פרעגענישן, ווייל אַט־די פראַגע וועט גילטן אויך פאַר דער פרעגעניש מכוח פראַגעס־שטעלן.

מיר מוזן גיין צום זעלבסטום. דאָס איז אונדזער באַשטימטער און אויסגעטראָטענער וועג פונקדמונים־אָן, ניט בלויז אין דערקענטעניש, נאָר אויך אין גלויבעניש, און אויך אין טועניש. פון טעטיקייט צו זעלבסט־טעטיקייט, פון פאַרוואַלטונג צו זעלבסט־פאַרוואַלטונג, פון פאַרשטענ־דלעכקייט צו זעלבסט־פאַרשטענדלעכקייט. מיט איין וואָרט, אַלץ שטרעבט צום זעלבסטום.

אַט־דער זעלבסט איז מיין שם־המפורש. דאָס איז דער גרויסער זיך פון אַלע זאַכן וועז זיי ווערן זיכן.

שלמה האָט זיך אויפגעכאַפּט. די ווערטער האָבן נאָך געקלונגען אין זיינע אויערן. ער האָט באַגריפן אַז דאָס וואָס ער האָט געהערט פון דער שטים, פון דער „מימרא", איז דער ריכטיקער ענטפער. אָבער ער איז דאָך געווען אומצופרידן. און זיין אומצופרידנקייט האָט באַטייט אַז די דאָזיקע אומצופרידנקייט מיט דער איינציקער, ביי היינטיקן טאָג, פאַרענטפערונג וועט טרייבן דעם מענטשן צו שאַפן אַ בעסערע פאָרם פון פאַרשטענדע־ניש.

2

שלמה פאַרליבט זיך אין נעמהן

דריי טעג האָט ער זיך ביים ברונעם ניט באַוויזן. ער האָט זיך באַ־שטראָפט. ער האָט כמעט ווי געהאַלטן פון דעם מעטאָד פון באַלוינונג און באַשטראָפונג בנוגע זיך אַליין. ער איז געווען צו איינרייסנדיק. ראַשיק־איינרייסנדיק אין זיינע רייד צו איר און ער פאַרדינט כשר דעם פסק וואָס ער האָט זיך אַרויסגעטראָגן און אַליין אים איבער זיך אויסגעפירט.

אַט־די דריי טעג האָט ער זיך אָפּגעגעבן אינגאַנצן מיט האַרב־פאַר־טיפטע טראַכטענישן אַזוי אַז ער זאָל ניט פילן קיין בענקעניש און נאָגעניש.

און די צייט זאָל פאַרלויפן שנעל. ער האָט זיך פאַרשטעקט אין אַ הייל צווישן פעלדזנשטיינער און האָט דאָרט אָנגעשריבן איינעם פון די קאַפּי־טלען פון זיין ווערק „זעלבסט־גלויבן".

אין משך פון אַט־די דריי טעג האָט ער שוין באַוויזן זיך צו פאַרדיי־גען. זיין לוין פאַדערונג איז געווען אַזוי קליין אַז ער האָט לייכט געקראָגן אַ „שטעלע" ווי אַ געהילף־פּאַסטעך.

אויפן פערטן טאָג פאַרנאַכט האָט ער גענומען אַפּגעוואַרט אויפן זעל־ביקן פלאַץ, וואו ער האָט זי באַגעגנט צום ערשטן מאָל. ער איז געזעסן אויפן שטיין און ניט געקענט איינזיצן, זיך אַלע מינוט אויפגעהויבן פון אָרט, זיך אויסגעקוקט די אויגן, אַזוי האָט ער געגאַרט זי צו דערזען אָנקומען מיט איר קליינער טשערעדע פון ווייסע שעפּסעלעך און לאַמען, איינס צו איינס ווי אָפּגעקליבן.

דאָס הארץ האָט אים געקלאַפּט. אין די שלייפן האָט אים געהאַמערט, און ער האָט געהאַלטן אין חזרן און איבערחזרן איר נאָמען. ער האָט פּרו־בירט טרעפן, לויט דעם טעם פון די קלאַנגען אויף זיין גומען, ווי זי וועט אים דאָס מאָל באַגעגענען. אים האָט שטאַרק פאַרדראָסן הלמאי ער האָט איר אויסגעזאָגט ווער ער איז, און איז אַרויסגעפּאַרן מיט זיין גאַנצער אי־בערנעמערישקייט. דאָס וועט אים שטערן אין זיין טרויען זי, טרויען אי־רע געפילן, טאָמער כאַפּט זיך אין זיי אַריין דער עלעמענט פון אָפּנאַר צו־ליב דעם וואָס אין איר ליבט זיך אַ קרוין פּרינץ מיט דער אויסזיכט צו ווערן אינגיכן קיניג און מאַכן זי פאַר אַ קיניגין. פאַר אַ פּשוטער פּאַסטושקע דאַרף אַזאַ פּערספּעקטיוו זיין היפּש אָנבלאָקנדיק, איצט וועט אים זיין זייער שווער פעסטצושטעלן די עכטקייט פון אירע עמאָציעס און אויב זי וועט וועלן זיין אויפריכטיק מיט זיך אַליין וועט איר אויך ניט אָנקומען לייכט זיך פאַנאַנדערצוקלייבן אין אירע נויגונגען, צו וויסן גענוי אויפוויפל זי איז צוגעצויגן צו שלמהן, דעם יינגל, און אויפוויפל דאָ לאָזט זיך מערקן די צוציקראַפט פון שלמהן, דעם קרוינפּרינץ, דעם טראָן־יורש פון קיניג־דודן.

דער נאַר האָט אים אַ שטופּ געטאָן און ער האָט אַרויסגעבאַלבעט דאָס וואָס ער האָט באַדאַרפט האַלטן בסוד. אין ליבע אָנגעלעגנהייטן איז געהיי־מנישפולקייט, פאַרשוויגנקייט תמיד בעסער ווי אָפנקייט און אַרויסגערעדט־קייט, אַנטבלויזטקייט. נאָך אַלעמען קומען דאָך אַלע וויכטיקע זאַכן צוגע־דעקט. מאַן, פרוי טראָגן קליידער, געדאַנקען זיינען פאַרוויקלט אין ווער־טער, וואָס דינען פאַר זיי ווי אַ לבוש.

אזוי אומעטיקלעך טראַכטנדיק, דערזעט ער זי אָנקומען. ער איז אויפֿגעשטאַנען און גענומען זיך דערנענטערן צו איר מיט פּאַמעלעכע טריט ניט זייענדיק זיכער ווי זי וועט אים דאָס מאָל באַגעגענען, פֿריינטלעך צי קאַלט.

אָבער ווי זי האָט אים נאָר דערבליקט, איז זי גלייך צוגעלאָפֿן צו אים, שפּרודלנדיק מיט פֿרייד און אַנטציקונג.

— וואו ביסטו, מיין האַר, געווען אָט־די דריי טעג? איך האָב יעדן אָוונט געוואַרט אויף דיר, און ניט בלויז איך, אויך מיינע לאַמען האָבן געוואַרט און געבענקט. דו הערסט ווי מלאָ־שמחה זיי בלעקערצן. גאָר ניט ווי אין די פֿריערדיקע דריי טעג, ווען זייער מעקן האָט געקלונגען אומעטיק, פֿאַרטרויערט. דוכט זיך דאָס איגענע וואַסער, אָבער עס ווענדט זיך ווער עס דערלאַנגט עס און מיט וויפֿל געטריישאַפֿט און איבערגעבנקייט. אָט־די שטומע באַשעפֿענישן, דווקא דערפֿאַר וואָס זיי ריידן ניט, פּלאַפּלען ניט אַרויס וואָס עס קומט פֿאַר אין זיי, שפּירן טיפֿער פֿון אונדז, „מדברים". זיי דערפֿילן אַ פֿריינט, אַ ווילן מענטשן וואָס וויל זיי גוטס טאָן און זיי ציִען זיך צו אים . פֿון אַ שלעכטן מענטשן מיט בייזע אַבזיכטן, דערוויטערן זיי זיך. ציִען זיך צוריק.

ווי זי האָט עס געזאָגט אַזוי האָט די טשערעדע זיך אַרומגעשטעלט אַרום שלמהן אין אַן ענגן קויק.

מיך פֿרייט עס צו הערן פֿון דיר, מיין האַרנטע. עס ווילט זיך מיר גלויבן אַז די שעפּסעלעך האָבן געבענקט נאָך מיר און די פּאַסטושקע האָט זיי אפֿשר אַרויסגעהאָלפֿן טראָגן די שווערע לאַסט פֿון בענקעניש.

ער האָט געטראַכט: די שטראָף וואָס ער האָט אויף זיך גענומען האָט אים אָפּגערייניקט פֿון געוויסן פּסולת וואָס איז געווען אין אים, און די שטומע באַשעפֿענישן שפּירן עס און טוליען זיך צו אים אַזוי פֿאַרטרויעריש.

—בענקען, מיין האַר, איז ניט תמיד אַ לאַסט. אַמאָל איז עס זייער אָנגענעם. עס איז גוט צו זיין צוגעבונדן זעליש און לעכצן נאָך נאָענטקייט.

— איך בין גליקלעך צו הערן עס פֿון דיין מויל, מיין האַרנטע, און איך טייטש עס אַלץ אויס אַזוי אַז איך זאָל מיך פֿילן דערהויבן און דערהייכט אין מיינע אויגן.

ער האָט מיט גרויס שמחה געשעפּט וואַסער פֿון ברונעם און אָנגעפֿילט די קאַריטעס, און איינס און צוויי אָנגעטרונקען די קליינע טשערעדע, וואָס האָבן זיך אָנגעשטעקט מיט זיין פֿרייד און האָבן זיך צוגעשאַרט צו אים און זיך געווישט זייערע נאַסע מאַרדעטשקעס אָן זיינע קליידער.

דריי חדשים זיינען אַוועק ווי אַוועקגעפֿלויגן. זיי האָבן זיך יעדן אָוונט

געטראָפן ביים ברונעם, פאַרבראַכט צוזאַמען ביז שפּעט. געווען גליקלעך ווי צווי יונגע געליבטע, וואָס זיינען אַלט מיטלעך אַכצן יאָר, קענען זיין: זיך געקושט און זיך געהאַלדזט און זיך געקריגט און זיך געברוגזט און גע־וועז אומגליקלעך. דאָ האָט זיך אים אויסגעדוכט, אַז זי ליבט אים ווייניקער ווי ער ליבט זי; דאָ האָט זיך איר אויסגעדוכט, אַז ער ליבט זי וויי־ניקער ווי זי אים. און דאָס דאָזיקע באַוואוסטזיין האָט צייטנווייז אים און צייטנווייז איר פאַרביטערט דעם לעבן. וויפל מע האָט זיך געברוגזט. אַזוי־פיל מאָל האָט מען זיך איבערגעבעטן און די איבערבעטענישן האָבן גע־ברויזט מיט יובל און שמחה. אין זייערע יונגע פאַרליבטע הערצער און מו־חות האָבן זייערע קאַפּריזן אָנגענומען אַ קאָסמישן באַטייט. די גאַנצע וועלט, הימל און ערד, האָבן זיך באַטייליקט אין זייערע ליבע־ליידן און ליבע־פריידן, זיינען זיי געווען גליקלעך מיט זייער קעגנזייטיקער ליבע, האָבן די הימלען געיובלט, און די ערד האָט ממש אונטערגעטענצלט אונטער זייערע פיס, ווען זיי האָבן שפּאַצירט מיט געמאָסטענע טריט און מיט געשלאָסענע אָרעמס. האָבן זיי זיך צעקריגט, האָט דער הימל געהאַלטן ביי אַרונטער־פאַלן און די גאַנצע וועלט האָט זיך שיער ניט אומגעקערט צו תהו־ובהו, און אַלץ אַרום איז געוואָרן וויסט און לער.

פאַר שלמהן איז געווען גענוג צו וואַרפן איין בליק אויף נעמהס שפּי־סעלעך און ער האָט שוין געוואוסט צי דער אָוונט וועט זיין אַ גליקלעכער צי, חס־ושלום אַ פאַרשטערטער, אַ מרה־שחורהדיקער.

ער פלעגט איר פאַרלייענען זיינע עראָטישע לידער, לירישע השתפ־כות־הנפשן, אַלע געהייליקט איר.

זי האָט זיינע לידלעך געליבט, זיך געלאַבט מיט זיי, וואָרעם זיי זענען דאָך געווען אינספּירירט דורך איר און זיינען געווען געשריבן צו איר און פאַר איר, פאַר אירע אויגן צו לייענען און פאַר אירע אויערן צו הערן, ווען ער האָט זיי איר פאַרגעלייענט. אָבער דאָך האָבן זיי איר פאַרשאַפט פיל עגמת־נפש. זי איז געווען אייפערזיכטיק צו זיין מוזע, ווי זי וואָלט געווען אַ יונג פרוי און ניט אַ מיטאָלאָגישע פיגור. איר האָט זיך געדוכט אַז די מוזע נעמט אים צו פון איר. זי האָט געוואָלט, כאָטש זי האָט עס ניט געזאָגט, אַז ער מיט אַלע זיינע געדאַנקען און געפילן זאָל געהערן צו איר, זיין אַבזאָרבירט אין איר, אין בענקעניש און לעכצעניש נאָך איר, אַפילו ווען ער איז אין איר אַנוועזנהייט, אַזוי אַז אים זאָל ניט בלייבן קיין אויפ־מערקזאַמקייט, קיין טראָפּן ענערגיע זיך אָפּצוגעבן מיט אויסדריקן זיינע געפילן; פּונקט ווי זי איז געווען איינגאַנצן פאַרשלונגען פון אים און אין

אים. זי ווייסט אַליין זאַך בלויז, דאָס וואָרט שלמה, זי ווידערהאַלט עס טויזנטער מאָל א טאָג אין איר געדאַנק, און יעדעס מאָל לייגט זי אין אים אַריין אַן אַנדער באַטייט, אַן אַנדער טאָן, אַן אַנדער קאָליר, אַן אַנ־דער געשמאַק און אַן אַנדער אַראָמאַט. זי האָט כסדר געהאַלטן אין מאָלן זיין געשטאַלט פאַר אירע אויגן, אָבער בלויז מיט איר פאַרשטעלונגסקראַפט. זי איז געווען א באַגאַבטע מאַלערין, אָבער זי וואָלט עס געהאַלטן פאַר א חילול־הקודש ווען זי וואָלט זיך דערלויבט אַנצוטרויען זיין געזיכט, זיין גע־שטאַלט צו אַ שטיק געוואַנט, צו דערלאָזן אַז צווישן איר און אים זאָלן אַריינקומען פאַרבן, א פּאַליטרע, מאַטעריעלע אָביעקטן.

ערשט איצט האָט זי גענומען באַגרייפן דעם מיין פון משהס געבאָט קעגן מאַכן אַן אָפּבילד, שטעלן א סטאַטויע מאַכן אַן אויסשניט, א געמעל, אַן אויסקריץ פון יהוה, א געבאָט פון וועלכן זי האָט געהערט אַזויפיל מאָל אָפּשפּאָטן ביי זיי אין הויז און אין לאַנד. זי באַנעמט איצט אַז משה, און ניט די אָפּלאַכער, איז געווען גערעכט. אמתע גרענעצלאָזע ליבע איז אומ־אויסדריקבאַר, אומאויסשפּרעכבאַר.

ווען מען ליבט מיטן גאַנצן האַרצן און מיט דער גאַנצער זעל טיילט מען זיך ניט מיט דערדאָזיקער אַלצאומפאַסנדיקער ליבע מיט וועלכן עס איז אויסערלעכן אַגענט, מיט אַ געשניץ אין האָלץ אָדער א געקריץ אין שטיין אָדער אַן אָפּגאָס אַפּילו אין דעם טייערסטן מעטאַל ווי גאָלד און זילבער. זי וויל איר ליבע און דאָס געמעל פון איר געליבטן וואָס זי טראָגט אין האַרצן קיינעם ניט אַנטרויען, אַפּילו ניט דעם אידעלן געפליגלטן פּאָ־עטישן וואָרט. בלויז שוויגן, דאָס אומוואָרט איז גענוג הייליק, גענוג אינ־טים, אים, זיין נאָמען, אַרויסצוברענגען און עס זאָל זיך דערביי ניט באַקו־מען אַ חילול־השם.

זי האָט עס, אָבער, שלמהן ניט געזאָגט, זי האָט מיט קיין איין וואָרט זיך ניט אַרויסגעכאַפּט קעגן זיינע פּאָעטישע שאַפונגען. זי האָט, אָבער, קלאָר און טייטלעך געטראַכט אַז אַפּילו שלמה דרינגט ניט אַריין אין דער פולער טיפקייט פון משהס פאַרווער פון מאַכן געצן. זי האָט דעמדאָזיקן פאַרווער בפירוש פאַרטיפט אַזוי אַז ער האָט אַריינגענומען אויך דעם ווער־באַלן מעדיום פון אויסדרוק. מע טאָר אַפּילו דעם נאָמען, דעם בלויזן נאָ־מען פון געליבטן ניט אַרויסריידן סיידן איין מאָל א יאָר אין קדשי קדשים, אין מינוט פון העכסטן הייליקסטן עקסטאַז און אַרגאַזם.

זי האָט געהאַלטן, אַז בלויז אַריינגעחושטקייט, אַריינגעשפּירטקייט

ביז צו פולער דביקות און עמאַציאָנעלער הזדווגות, קען אויסדריקן פולע ליבע.

פון זיין נאָמען האָט זי זיך דערלויבט אַרויסצוברענגען מיט די ליפּן בלויז דעם קלאַנג ש... ש...

אין אָוונט איז שלמה געקומען אַן אויפגעלויכטענער, און ער האָט פאַר איר פאָרגעלייענט זיין פאַרפאַסונג „די ליבע־תורה", וואָס ער האָט איר געהייליקט.

ער האָט געענדיקט לייענען, אַרויסגענומען די אויגן פון געשריפטס און זיי אָנגעשטעלט אויף זיין צוהערערין.

זי האָט פאַרשטאַנען אַז ער דערוואַרט איר מיינונג־אויסערונג. נעמה האָט געלויבט זיין אַרבעט, אויפגעזאָגט צו ליבע:

— עס איז אַ שיינער מזמור־שיר.

ער האָט אָבער געפילט אין איר טאָן אַז עפּעס פאַרדריסט איר. זי איז ניט אַנטציקט פון זיין שאַפונג.

— עס איז שוואַך אָנגעשריבן. איך פיל עס אַליין און מוז עס צוגעבן, פון אמת קען מען ניט אוועקגיין, — האָט שלמה געזאָגט און יעדעס וואָרט כמעט איבערגעהאַקט מיט אַ קוש. — ווען עס איז שוין אָנגעשריבן, — זי אונטערשטרייכט דאָס לעצטע וואָרט, — ווי שטאַרק עס זאָל ניט זיין געשריבן, ווי באַלד עס איז שוין אַרויסגעבראַכט, איבערגעגעבן אויפן פּאַפּער, פאַרלירט עס כּוח. אַ געפיל אין איבערגאַנג פון געשפּירט־זיין צום אויסדרוק ווערט אָן אַ טייל פון זיין קראַפט, זאַפט און פרישקייט. עס שטאַרבט אונטער די הענט.

— אָבער ביי גרויסע קינסטלער איז פונקט פאַרקערט, עס קריגט צו גבורה, — האָט שלמה זיך געאַמפּערט.

— דער גרעסטער מייסטער איז נאָך אַלץ צו קליין אַרויסצודריקן אַ טיפן געפיל אין זיין גאַנצער עכטקייט און אוממיטלבאַרקייט. אָנגעשעפּט וואַסער אפילו אין דער ריינסטער כלי איז ניט דאָס וואָס דאָס אייגענע וואַסער איז אין קוואַל.

שלמה האָט זיך פאַרטראַכט און געענטפערט:

— מיר מוזן אָבער, שעפּן און טרינקען, אויב מיר ווילן ניט פאַרחלשט ווערן פון דאָרשט.

— מיר מוזן ניט שעפּן... מע קען טרינקען דירעקט פון קוואַל מיטן מויל... אָן דער פאַרמיטלונג פון אַ געפעס, נייערט צואָפאַלן צום קוואַל, אַריינפאַלן אין קוואַל...

א וואָך שפּעטער האָט שלמה איר געבראַכט זיין פּאָעמע „נעמה־שלמהס אינדזל״.

ער האָט עס פאַרגעלייענט פאַר איר מיט גרויס התלהבות.

אויפמאַרגן איז זי געקומען שפּעט אין אָוונט אָן דעם באַגלייט פון איר טשערעדע. די אויגן זיינען ביי איר געווען פאַרוויינט, רויטע פון ניט שלאָפן א גאַנצע נאַכט. זי האָט צו אים א זאָג געטאָן, נאָך איידער ער האָט געהאַט צייט צו פרעגן וואָס איז מיט איר געשען:

— איך בין געקומען זיך געזעגענען מיט דיר. דאָס איז דאָס לעצטע מאָל וואָס מיר וועלן זיך זען. זיי געזונט!

— וואָס האָט פּאַסירט? וואוהין גייסטו? — זי האָט זיך צעכליפּעט. — איך וועל דיר נאָכגיין ביזן ענד פון דער ערד...

— גיי מיר ניט נאָך, אַלץ איז געענדיקט.

— דו רעדסט ווי דו וואָלסט געוואָרן א פאַרביטערטע דורך איין מעת־לעת. האָט זיך אין דיר אריינגעזעצט א פרעמדע, וואָס קען מיך ניט און איך קען זי ניט? וואו זיינען דיינע שבועות, אז דו וועסט מיך אייביק ליבן? וואו זיינען דיינע רייד, אז איך בין דער אָטעם אין דיינע נאָזלעכער, אז אָן מיר קענסטו א מינוט ניט לעבן?!

— פרעג ניט. נעם מיין לעצטן קוש און לעצטע ארומאַרמונג.

זי איז פאַרשוווּנדן אין די געדיכטע שאָטנס פון פאַרכמאַרעטן אָוונט.

ער איז געבליבן זיצן אויפן שטיין לעבן ברונעם, ווי א פאַרשטיינערטער. ער האָט ניט געגלויבט זיינע אויגן, ער האָט ניט געגלויבט זיינע אויערן.

ער רעדט צו זיך:

— עס קען ניט זיין! עס איז א קאַשמאַר־חלום. מיר האָט זיך עס אָפּגעדוכט. דאָס איז ניט געווען זי, דאָ איז געווען אַן אנדערע. זי וועט באַלד קומען, כאָטש עס איז שוין שפּעט.

יעדן אָוונט איז ער געקומען צום ברונעם, געוואַרט אויף איר.

ער איז אריינגעפאַלן אין א טיפער מעלאַנכאָליע. ער איז געווען זיכער אַז עמיצער אויס קנאה צו זייער גליק, וואָס זיינסגלייכן האָט קיין מענטשנ־קינד ביז איצט ניט געוווּסט, האָט זיי עפּעס אָפּגעטאָן, האָט ביי איר דעם זינען צוגענומען, און ביי אים דעם זינען פון לעבן. ער איז געשטאַנען פאַר א רעטעניש, ווי פאַר א טויבער וואַנט.

אזוי אין קלעמעניש, אין אנגסטן, אין גיהנום־ייסורים איז פאַראיבער א גאַנצער חודש. ער האָט אָבער דאָך אינגאַנצן ניט פאַרלאָרן די האָפענונג, אז דאָס רעטעניש וועט נאָך קריגן זיין באַשייד צו זייער ביידנס טובה, אז

פון דערדאָזיקער סם־המותדיקער ביטערניש וועט נאָך ארויסקומען א לעבנס פרייד און זיסקייט.

ער האָט באַשלאָסן זי צו זוכן און געפינען. ער האָט זיך ניט געקענט שענקען דעם פעלער וואָס ער איז באַגאַנגען מיטן ניט פרעגן זי וועגן אירע עלטערן, וועגן איר היים, ער ווייס וועגן איר גאָרניט. זי איז פאַרלאָרן געגאַנגען, פאַרשוואונדן אָן אַ שפּור. ער האָט אויסגעפרעגט די פּאַסטעכער, זייער ענטפער איז געווען זייער חידושן־זיך וואָס ער פרעגט ביי זיי. ער האָט דאָך געדאַרפט וויסן. ער האָט דאָך מיט איר כסדר געהאַט ראַנדעוואוס.

ער האָט זי קיינמאָל ניט געפרעגט וועגן איר משפּחה. ער האָט גערעכנט אַז זי שווייגט וועגן דעם איז עס א סימן, אַז זי קומט ארויס פון א נידעריקן שטאַם. און ער האָט מורא געהאַט איר מאַכן פילן זיך שלעכט פון די פאַרגלייכענישן פון זיין געהויבענעם מצב און איר שפּלדיקן צושטאַנד. ער אויפן העכסטן שטאַפּל אין געזעלשאַפטלעכן לייטער און זי אויפן ביי־דעריקסטן, ביי דער סאַמע ערד. דערפאַר האָט ער פאַרשטיקט זיין נייגעריי־קייט בנוגע אָט־דער אַנגעלעגנהייט. ער האָט ניט געוואָלט וויסן פון דעם כדי איר זאָל זיך ניט אָפּדוכטן אַז אין זייערע באַציאונגען צייגט ער ארויס א גרויסהאַרציקייט מיט זיין אַראָפּלאָזן זיך צו איר. ער איז געווען אין דעם פּונקט זייער פאַרזיכטיק. ער האָט עס אויסגעמיטן ווי איינער היט זיך ניט א קראַץ צו טאָן אַ וואונד. ער האָט די גאַנצע צייט מורא געהאַט זי זאָל זיך ניט אריינגעמען אין געדאַנק אַז זי איז צו נידעריק פאַר אים. און ער וועט ניט קענען אַראָפּגיין אַזויפיל שטיגן אום זיך צו באַגעגענען אין מיטן אויף איין ברעטל.

עס איז אַוועק א קיילעכדיקער יאָר.

שלמהס האָפענונג אַז נעמה וועט זיך אומקערן צאַנקט, קאַפּטשעט, אָבער איז נאָך אַלץ ניט איינגאַנצן אויסגעלאָשן. ער קען זי ניט פאַרגעסן אויף איין אויגנבליק, וויפל ער האָט זיך ניט געפלייסט עס צו טאָן. ער האָט געמיט זיך אריינאַרבעטן זיך כאַטש־בי אין א מאָמענטנווייזע שכחה דורך פאַרטיפן זיך אין די פאַרפּלאָנטערסטע שכלדיקע פּראָבלעמען. ער האָט א סך געלערנט, א סך נאָכגעטראַכט און א סך געשריבן. א גאַנצן ספר פון חכמה שפּרוכן האָט ער פאַרפאַסט. ער האָט זיך פאַרטיפט אין תורת־משה, דער־הויפּט אין געבאָט פון „לא תרצח!" ער האָט אויסגעברייטערט דעם פאַר־באַט און אים אַנגעווענדט אויך אויפן גייסט. ער האָט מחבר געווען א ספר אונטערן נאָמען „לא תרצח!"

אפילו אין די טעג, ווען ער איז געווען פאַרנומען מיטן שרייבן אַז אי־

בערשרייבן זיין גרויס־געוואָגטן ווערק; האָט ער ניט געקענט זיך אַזויפיל פאַרשיכורן מיט זיין שאַפן, אַז ער זאָל זיין בכוח זיך אַרויסשלאָגן פון קאָפּ איר געשטאַלט. זי האָט זיך בלויז אָפּגערוקט אביסל אַגאַנזייט פון פּאָקוס, אָבער געלאָזט די גאַנצע צייט אים פילן ממשותדיק איר אָנוועזנהייט, ווי נאָר ער האָט אָפּגערוקט דעם פּאַרמעט, אוועקגעלייגט דעם סטילוס, אַזוי איז זי גליך געקומען און זיך אוועקגעשטעלט, ווי אַ לעבעדיקע, פאַר די אויגן.

ער איז ממש אויסגעגאַנגען פון בענקשאַפט נאָך איר.

ער האָט זיך גענומען צום וואַנדערן. ער האָט געביטן קעגנטן, קלי־מאַטן, געקלעטערט אויף בערג, זיך אַראָפּגעלאָזט אין די טאָלן, אַלץ כדי זיך צו צעשטרויען. עס האָט אים ניט געהאָלפן. זי איז כסדר און אומעטום אים פאַרויסגעגאַנגען.

עס איז אריבער נאָך א יאָר פון אומגעוויינטלעך פּרוכטבאַרער שעפע־רישקייט און צוגלייך פון איבערמענטשלעכע ייסורים. שלמה האָט אָט־די צווי יאָר אָפּגעמרה־שחורהט, שיער פון זינען ניט אַראָפּ צוליב זיין געליב־טער, דער שיינער בעמה, וועלכע ער האָט פּלוצלונג אויף א רעטעניש־מיס־טעריעזן אופן פאַרלאָרן ניט צו געפינען.

איין עשטאָפּעט געשיקט פון זיין מוטער, בת־שבען, אַ צוויטער פון זיין רבין, נתנען, זיינען אָנגעקומען מיט דער ידיעה אז זיין פאָטער, דער קע־ניג דוד, איז פאַרביי און ער זאָל גלייך אין איילעניש קומען קיין ירושלים. עס גייט אין פאַרווירקלעכן זייערע אמביציעס און קרוינען אים פאַר א קי־ניג איבער יהודה און ישראל.

ער וואָלט אוועקגעגעבן עטלעכע קיניגרייכן פאַר איין נעמה־שולמית, ווען ער קען זי פאַר אָט־דעם פּרייז קריגן.

דאָך האָט ער זיך אָנגעכאַפּט אָן דער טרויעריקער נאַכריכט, אז זיין פאָטער איז מסוכן קראַנק, ווי פאַר אַ ראַטעווונג־אַנקער, אפשר וועט עס אים העלפן זיך אַרויסשלאָגן פון קאָפּ זיינע טראַכטעניש וועגן נעמהן און פאַרטרייבן פון פאַר זיינע אויגן איר בילד. און דערנאָך וועלן קומען די אויפ־רעגונגען, אויפשיטערונגען, מיאונגען און אָנשטרענגונגען, וואָס זיינען פאַר־בונדן מיט מלוכה, מיט קיניגן איבער א גרויסן און אומרואיקן פאָלק. אפ־שר וועט דאָס אים אויסהיילן פון זיין מרה שחורה, אפשר וועט ער זי, פאָרט, פאַרגעסן און אויב ניט פאַרגעסן וועט זיך אים לכל־הפחות איינגעבן אָפּצו־טעמפּן די שאַרפע בעגל פון דער חיה־רעה, וואָס הייסט בענקעניש, וואָס דראָפּעט זיין זעל ביז צום ניטאויסהאַלטן, און לאָזט אים ניט אָפּ ניט ביי

טאָג און ניט ביי דער נאַכט. פיליכט וועט דאָס פאַרנעמען זיך מיט די באַ־לעסטנדיקע רעגירונגס־אַנגעלעגנהייטן אים לינדערן זיינע ליידן, וואָס זיי־נען מאַרימדיק. אפשר, אפשר, אפשר...

3

דער דיאַלאָג צווישן שלמהן און בת־שבען

שלמה פאָרט רייטנדיק צוריק קיין ירושלים מיט גרויס האַסט.

אויפן וועג האָט ער ניט באַמערקט, אין די פּלעצער וווּ ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, קיינע צייכנס פון אויפרודער. ערשטנס האָט קיינער גאָרניט געוואוסט, אַז זייער קיניג איז פאַרביי. כאָטש עס האָבן זיך געטראָגן איבערן לאַנד קלאַנגען אַז ער איז ניט־געזונט. צווייטנס, ווען דער פּשוטער עולם וואָלט אפילו געוואוסט אַז דער קיניג איז אַ חולה מסוכן, וואָלט ער זיך אויך ניט וויסנדיק געמאַכט פון דעם. עס איז ניט זיין עסק. דער ערד־אַר־בעטער איז פאַרנומען מיט זיין שטיקל־ערד, דער בעל־גוף — מיט זיין קליינער באַלעבאַטישקייט, מיט זיין נחלה וואָס איז אי זיין וועלט און אי זיין קיניגרייך, און דאָס האַלט אים באַשעפטיקט אַ גאַנצן טאָג פון זונאויפּ־גאַנג ביז ווייט נאָך זונפאַרגאַנג. בלויז אין די קאַראַוואַנסאַרייען, און אין די פאַרשיידענע האַרבעריקס וווּ ער האָט זיך אָפּגעשטעלט זיך אָפּצורוען, אונטערלענגען דאָס האַרץ, איבערנעכטיקן, אָנקאָרמען זיין מידע בהמה און בייטן זי אויף אַן אויסגערוטער, האָט ער דערשנאַפּט שטיקלעך שמועסן וועגן מלוכה־ענינים. איינמאָל האָט ער אפילו אונטערגעהערט אַ לענ־גלעכן געשפּרעך אין וועלכן עטלעכע דורכפאָרערס און אָרטיקע תושבים האָבן זיך באַטייליקט. אייניקע האָבן אַרויסגעזאָגט זייער השערה, אַז איצ־טער, ווען דוד איז אַלט, קראַנק און האַלט ביים שטאַרבן, וועלן די שכנישע מלכים זיך אַרויפוואַרפן אויף דעם לאַנד ישראל און רייסן פון אים פּאַסן, ווי אין די צייטן פון די שופטים און שאולן. אַנדערע האָבן, אָבער, באַהויפּט אַז פאַר אַנפאַלן פונדרויסן איז ניטאָ וואָס מורא־צו־האָבן, די גרעניצן זיי־נען פאַרפעסטיקט און גוט באַוואַכט. פאַר דער צייט פון דודס קיניגן איז געשאַפן געוואָרן אַ שטאַרקע אַרמיי מיט דערפאַרענע קריגספירער. אויב איינער וועט וועלן אַריינשטעקן די נאָז, וועט מען זי אים אַראָפּרייסן און אויב אַריינשטעלן אַ פוס — וועט מען עס אָפּהאַקן. מ׳קען זיך פאַרלאָזן

אויף יואבן. פאַרוואָס מע דאַרף זיך אָבער יאָ שרעקן איז פאַר אַ שפּאַלטונג צווישן יהודה און ישראל, אָדער אַ קריג איבער דער קרוין ירושה, וואָס קען שאַפן צוויי צדדים און אַרויסרופן אַ ברודער־קריג.

ער האָט אפילו געהערט אין איין פלאַץ קאָנפליקטירנדיקע באַמערקונגען און מיינונג־אַרויסזאָגונגען וועגן אים גופא. אייניקע האָבן געזאָגט אַז ער וועט זיין אַ קלוגער מושל. אַנדערע — אַז ער איז אַ לעמעשקע, ווייטער אַנדערע — אַז ער איז אַ צעדרייטער: צו קלוג איז ערגער ווי אינגאַנצן אָן שכל. אַ פאָלק דאַרף ניט קיין מלך אַ חכם. וואָס טויג די ביכער־חכמה, ווען אין פּראַקטישן לעבן גילט די נאַרישקייט. אַ קיניג דאַרף זיין פריער פון אַלץ אַ מאַן פון קריג, אַ מעורב בין הבריות, קענען מענטשן, ניט מגילות, מיט וועלכע שלמה טראָגט זיך כסדר אַרום. ער שלינגט מגילות און זעט ניט וואָס עס גייט אָן אַרום אים אין לעבן, וואָס איז ווייט פון די מגילות־מאַרגינס.

אַנדערע האָבן אָפּגעדונגען, איבערגעשפּאַרט די אינגאַנצן־נעגאַטיווע אָפּשאַצונג פון שלמהן, ווי דעם צוקונפטיקן מלך פון ישראל.

— ער וועט זיין אַ גאָר אויסגעצייכנטער ריכטער. די קלוגע אַנטשיידונגען זיינע האָבן זיך צעטראָגן איבערן גאַנצן לאַנד פון דן ביז באר־שבע.

— דאָס איז ניט גענוג, — האָבן אויסגעזעצט אַנדערע, — אַמאָליקע ריכטער זיינען געווען אויך גרויסע קריגער, מלחמה־פירער. אפילו דבורה, אַ פרוי, איז געווען אי נביאטע, אי קריגערין און אי ריכטערין. זי איז געווען בראַווער פון ברקן, דעם זון פון אבינועם. אַ קיניג וואָס קען קיין מלחמות ניט פירן, ניט רייטן פאָרויס און אָנפירן מיט זיינע חילות, איז גאָר ניט ווערט, איז אַ ברכה לבטלה. קיינער פון די אַרומיקע מלכים וועט פאַר אים קיין מורא ניט האָבן און, ממילא, אויך ניט קיין דרך־ארץ, קיין רעספּעקט. ווען די מושלים פון די שכנישע לענדער וועלן זיך דערוויסן, אַז מיר האָבן אַרויפגעזעצט אויפן טראָן אַ קיניג, אַ שוואַכלינג, וואָס דער יונגער קיניג שלמה וועט זיכער זיין וועלן זיי מאַכן אַ סוף צו ישראלס אומאָפּהענגיקייט. און צו די אָנפאַלן פון דרויסן וועלן צוקומען צאַנקערייען פונאינעווייניק, און אַלץ, וואָס דוד מיט זיין בראַווקייט און איינשטעלערישקייט האָט אויפגעבויט, וועט זיין שוואַכלינג־יורש צעטרענצלען, פאַרטאַכלעווען. מע וועט צערייסן ישראל אויף שטיקער.

שלמה אַליין, צוהערנדיק זיך מיט איין אויער צו די ריידערייען, וואָס האָבן זיך געפירט צווישן יידן און לאַוו דווקא יידן, האָט איינגעשטימט מיט די יעניקע, וואָס האָבן באַהויפּט אַז ער וועט זיין אַ קיניג אַ לא יוצלח.

ער האָט ביי זיך געטראַכט ווען זיי וויסן וועגן דער טויטלעכער וואונד וואָס ער טראָגט אין הארצן און אין מוח, — וואָלטן זיי זיכער געזאָגט, אז די מלוכה איז ניט פאר אים; דעם אונטערגעשאָסענעם מענטשן־פויגל, דעם מסוכנדיק קראַנקן.

שלמה האָט, ווי אומגערן, זיך צוגעהערט צו די געשפּרעכן. קיין איינ־טערעס האָט ער אין זיי ניט געפונען. ער איז געווען אינדיפערענט צו אַלץ און אַלעמען. ער האָט זיך געפילט ווי אָפּגעטונקט אין אַ געדיכטן אומדור־זיכטבאַרן נעפל. ער האָט זיך באַוועגט, זיך אָפּגערוט, געשטילט זיין הונ־גער, זיך געלייגט פרי שלאָפן, אויפגעשטאַנען מיטן שפּראַץ אויף טאָג כדי ארויסצורייטן פארפרי — ער האָט עס אַלץ געטאָן ווי פון־יוצא־וועגן, ווי ער וואָלט געווען אַ געצווונגענער.

אים האָט געעגבויערט אין מוח איין פראַגע: וואו געפינט מען נעמהן, זיין שולמית. און זיינע געבליטן האָט אים פאַרסמט די בענקעניש.

ער האָט זיך נישטערעריש צוגעקוקט צו די פּרויען־געשטאַלטן, וואָס ער האָט באַגעגנט אויפן וועג, אַנגעטראָפן אין די פּאַרפּאַר־הייזער. ער האָט געקלערט: אפשר וועט אים אַ שיין טאָן זיין מזל, און ער וועט זי באַגעגענען צופעליק. און אויב אירע געפילן און אירע געדאַנקען האָבן זיך איבערגע־קערט און זיך אָפּגעקערט פון אים, אויב דאָס איז אזוי און פאַרפאַלן, איז זי דאָך אים פאַרט שולדיק, אַם־ווייניקסטן, אַ דערקלערונג, געבן אירע מאָטיוון פארוואָס זי האָט אים פאַרלאָזן, אנטלאָפן פון אים אָן אַ פאַרוואָס און אָן אַ פאַרוועג. אַזויפיל האָט ער דאָך דאָס רעכט צו פאָדערן פון איר, הן על פי דין און הן על פי יושר.

פאַר גנבענען קומט אַ שטראָף, באַצאָלן כפל; פאַר פאַרווונדן אַ מענטשן — אַ שווערער אָפּצאָל, פאַר טויטן אַ מענטשן — קומט טויט. דאָס איז אַלץ גערעדט געוואָרן וועגן קערפּערלעכער גאַנצקייט און באַריר־באַרקייט, מאַטעריעלן פאַרלוסט. אָבער ווי איז דער דין, ווען איינער פאַר־ווונדעט דעם צווייטן גייסטיק, מאַכט אים פאַר אַ בעל־מום, אין זיין שכל, גנבעט ביי אים ארויס דאָס הארץ, טויט זיינע געפילן, דערשלאָגט זיין מוט, — קומט אים גאָר קיין שטראָף ניט, איז די וועלט הפקר?! ווען ער ווערט קיניג, הויפּט־ריכטער און געזעצגעבער אין ישראל — וועט ער דערפילן אָט־דעם בלויז אין קאָדעקס. זיכער טאָר מען די מענטשלעכע זעל ניט איי־בערלאָזן אָן קיין השגחה, אָן קיין פאַרזיכערונג קעגן מערדער און מערדע־רינס, קעגן רוצחי־נפש.

אָבער וואָס קען ער טאָן אונטער די אומשטענדן?! עס איז ניט פאַראַן

קיין געריכט און קיין ריכטער צו משפטן אַזעלכע פאַרברעכערישע פאַלן. נעמה האָט אים ניט דערקיילעט גייסטיק, זי האָט אים איבערגעשניטן ס׳רוב סימנים, און ער צאַפּלט זיך. אָבער באַלד־באַלד וועט דער פאַרלאַנג צו לעבן, שטרעבן אינגאַנצן אויסרינען פון זיין זעל דורך די אָפענע ווונדן וואָס ער האָט, ווי בלוט רינט דורך אַ טיפן שניט, ווי וואַסער רינט אויס פון אַ געלעכערטער כּלי.

ווען ער ווערט קיניג! — אַז ער וויל עס גאָרניט ווערן. צו וואָס זיך אָפּגעבן מיט די הויף־אינטריגעס, אומאַנגענעמע מלוכה־עסקים, וואָס קריכן אים ניט אין קאָפּ, ליגן אים ניט אין דער לינקער פּאה. ער איז אַפּאַטיש צו אַלץ און עלעמען. קיין זאַך אויסער דעם אָנדענק פון נעמהן און די זעקס מאָנאַטן וואָס זיי האָבן פאַרבראַכט צוזאַמען אין חרן, רירט אים ניט אָן, רייצט אים ניט, רעגט אים ניט. ער האָט מער ניט קיינע אַמביציעס וועגן מלוכהשע באַשטרעבונגען, מאַכט־יצר־הרע, איז שוין גאָר אָפּגערעדט.

שלמה איז צוואַנציק יאָר אַלט, ניט מער, ווען געקוקט אויף עלטער כראָנאָלאָגיש. אָבער וואָס איז אַ יאָר? אַ געפּעס אין וועלכן מע גיסט אַריין איבערלעבונגען. אויב אַזוי איז די פראַגע, וואָס און וויפל האָט מען אַהין אַריינגעגאָסן, וועלכע משקה, וואַסער אָדער ווייַן, האָניק אָדער גאַל, סם־המוות, ווערמוט? יאָרן איז ניט גענוג צו ציילן. מע דאַרף זיי אָפּוועגן.

שלמה, ווי איר קוקט אים אָן האָט נאָך ניט קיין איין גרויען האָר אין קאָפּ, אָבער זיין האַרץ איז שוין שיוו, שוין גאָר אַלט. און לויטן האַרצן איז ער אַ זקן מופלג. ער איז אַן איבערגעברענט קנייטל, עס איז בלויז אַש, ווי נאָר מע וועט זיך געבן אַ ריר־צו צו אים, אַזוי וועט ער צעפאַלן ווערן. כאָטש אויסערלעך צייגט ער ניט אַרויס קיינע צייכנס פון דעגענעראַציע. ער זעט אויס שיין, קרעפטיק און זאַפטיק. בלויז זיינע באַוועגונגען זיינען צו פאַ־מעלעכע, כמעט פלעגמאַטיש, אָבער זיי קען מען אויך אָנרופן באַזאַכטע, פאָרזיכטיקע, ווי פון איינעם וואָס ווייס זיין גרויסע חשיבות, און דעריבער איז ער אָפּגעהיט מיט יעדן טראָט.

שלמה איז געקומען צוריק קיין ירושלים, איבער דער שטאָט איז גע־האַנגען, ווי אים האָט געשיינט, אַן אומעט, עס האָט זיך געפילט, אין דער לופט, אַן אומזיכערקייט.

ער איז צוגעקומען פאַרן הויז, וואָס איז געווען, פאַר דער צייט פון דודס קראַנקייט, אָפּגעשלאָסן. מע האָט קיינעם ניט דורכגעלאָזן רייטנדיק אָדער פאָרנדיק. בלויז פוסגייער, אויב זיי האָבן ניט געמאַכט קיין גערויש, ניט גערעדט אויפן קול, האָט מען דערלויבט פאַרבייגיין. דער קיניג איז קראַנק,

און די רופאים האָבן פאַראָרדנט רו, מע זאָל אין זיין אָנוועזנהייט, אָדער אַרום אים, ניט ריידן הייך, ניט קלאַפּן, ניט מאַכן קיין טומל.

שלמה איז אַרייַן צו זיין מוטער בת־שבע.

ער האָט זי געפונען אין טרערן.

— מייַן זון, דער קעניג דוד איז פאַרבייַ, זיינע טעג זייַנען געציילטע. ער גייט אויס ווי אַ ליכט. אַזוי איז דער סדר פון דער וועלט, אַ דור גייט אוועק, אַ דור קומט. דו, מייַן ליבער זון, דאַרפסט פאַרנעמען דייַן פאָטערס פּלאַץ. אין דעם קיניגרייך טאָר קיין הפסק ניט פאָרקומען. עס דולדעט ניט קיין איבעררייס. די רפואה איז צוגעגרייט פאַר דער מכה, און דער ממלא־מקום, דער שטעלפאַרטרעטער, איז פאַרבאַרייט איידער דער מקום איז אָפּ־געליידיקט, איידער די שטעלע איז וואַקאַנט.

מייַן זון, דייַן גאַנצע דערציאונג איז געווען געצילט אין אָט־דעם פּונקט. דוד און איך האָבן דיך געהאָט, מיט אַן אויסגעשפּראָכענער כוונה, פאַר דעמדאָזיקן צוועק, בפירוש ווי אַ יורש, ווען די צייַט וועט קומען. אצונד דערנענטערט זיך די שעה פון דערפילונג פון מייַן און דודס האָפענונג, וואָס מיר האָבן געלייגט אויף דיר. איך ווייס אַלייַן, און נתן הנביא האָט מיר געזאָגט, אַז דו ביסט צוגעגרייט צו דער דערפילונג פון דייַן הייליקער און שווערער אויפגאַבע, אַזוי גוט אַז ער קען זיך גאָר קיין בעסערע הכשרה ניט פאָרשטעלן. זינט דער קיניג דוד איז פאַרשלאָפט געוואָרן געפינט זיך נתן הנביא אין פּאַלאַץ, ער טאָגט און נאַכט דאָ. ער געפינט זיך אין איינעם פון די צימערן לעבן קיניג דודס שלאָפצימער.

שלמה רעדט שטיל, כמעט פליסטערט מיט גרויס ערנסט, אומעט און אַנטשלאָסנקייט:

— ליבע מוטער, איך טויג ניט פאַר מלוכה־פירערייַ, מאַלע וואָס מייַן רבי זאָגט, ער שאַצט איבער מייַנע פעאיקייטן. זאָל ווער עס איז פון מייַנע האַלבע ברידער ווערן קיניג. זאָל אדוניהו, דער זון פון חגית ווערן קיניג. ביים אַרייַנקומען אין שטאָט האָב איך אים געזען אַן אויסגעשטראַלצעטן, באַגלייט פון אַ גאַנצער סוויטע פון רייטער און רייטוואָגנירער. איך פאַרשטיי אַז אים גייט אין לעבן צו ווערן קיניג. ער מיינט עס איז אַ טייערער ביסן, וויבאַלד ער האָט אַ שאַרפן אַפּעטיט צו מלכות, און איך האָב גאָר קיין אַפּע־טיט ניט דערצו, איז ער בילכער, איז זאָל ער עסן אָט־דעם „מאכל מלכים“, און זאָל עס אים ווויל באַקומען. ער וועט זיך צוכאַפּן צו אָט־דער פּאָ־טראַווע און אויף זיין צערייצטן גומען וועט זי האָבן כל הטעמים. בעת איך וויל עס אפילו ניט פאַרזוכן. איך ווייס איינפאַרויס, עס איז ביטער ווי גאַל.

מלכות, ליבע מוטער, איז א שווערע לאסט, צו שווער פאר מיינע שוואכע אקסלען.

ליבע מוטער, איך האב ניט די אמביציע צו ווערן קיניג איבער דעם פאלק ישראל. איך ווייס, איך וועל זיין, אין דעמדאזיקן דערהויבענעם אמט, א פולשטענדיקער דורכפאל. איך וויל בלייבן דער, ווער איך בין. א לייענער און שרייבער פון מגילות. מלוכה־עסקים, פאראדן, צערעמאניעס, אימפאזאנטע אויפנאמעס פאר פארשטייער פון פרעמדע קיניגרייכן, דאס ארומרינגלען זיך מיט הויפליט, מיט אינטריגאנטן, מיט שקרנים, מיט רכילות־טרייבער, מיט חניפהניקעס, מיט אמביציע־קאריעריסטן, מיט הויט־שינדער פון פאלק, — עס איז ניט קיין געשעפט פאר מיר. עס איז קעגן מיין געשמאק.

ליבע מוטער, מיין רבי נתן האט מיך צוגעגרייט צו דעם בארוף, אויב חכמה קען מען באצייכענען ווי א בארוף, פון א חכם, אבער ניט צו דער אויסערלעך העכסט בכבודיקן אבער אינערלעך העכסט בזיונידיקן, חרפה און בושהדיקן אמט פון א קיניג.

וואס איז א קיניג? שמואל הנביא האט געהאלטן שיער ניט א גאנצע דרשה וועגן קיניגעריי, אבער ער האט געפאסט די זאך איינזייטיק און אויסזייטיק, ווי א חוצניק, ווי איינער פון פאלק, וואס זעט דאס קיניגן פונ־דערזייט און באמערקט בלויז די אויסערלעכע, מאטעריעלע, ווירטשאפט־לעכע באציאונגען פון קיניג, פון רעגירער, צום רעגירטן פאלק. וואס האט ער געזאגט אין זיין בארימטער ווענדונג צו די פארזאמלטע, וואס זייבן געקומען צו אים בעטן צו זאלבן א קיניג? „דאס וועט זיין דער שטייגער־אויפפיר פון דעם מלך, וואס וועט קיניגן איבער איך: אייערע זין וועט ער צונעמען און וועט זיי פארטאן ביי זיך ביי זיין רייטוואגן, און ביי זיינע פערד, און זיי וועלן לויפן פאר זיין רייטוואגן. און ער וועט זיי זיך מאכן פאר הויפטלייט פון טויזנט און הויפטלייט פון פופציק, און אויף צו אקערן זיין אקערפעלד און צו שניידן זיין שניט און צו מאכן זיינע קריגסגעווערק־צייג און די שפאנצייג פון זיינע רייטוועגענער. און אייערע טעכטער וועט ער צונעמען פאר בשמים־מאכערינס און פאר קעכינס און פאר בעקערינס און א י י ע ר ע בעסטע פעלדער און וויינגערטנער און אוילבערטגערט־נער וועט ע ר צונעמען און אוועקשענקען צ ו ז י י נ ע קנעכט. און פון אייערע זאמען און אייערע וויינגערטנער וועט ער נעמען מעשר, און אוועקשענקען צו זיינע הויפטדינער און צו זיינע קנעכט. און אייערע קנעכט און אייערע דינסטן און אייערע בעסטע בחורים און אייערע איי־

זלען וועט ער צונעמען, און פאַרטאָן פאַר זיין אַרבעט. פון אייערע שאָף וועט ער נעמען מעשר, און איר וועט זיין קנעכט ביי אים". דאָס איז אַלץ געקוקט אויף דער זאַך איבערפלעכלעך און פון איין זייט. דער קיניג האַלט אין איין נעמען און גאָרניט געבן צוריק.

וואָס טוט, אָבער, באמת דער קיניג? וואָס פּאַסירט מיט אים, מיט דעם רעגירער? ער ווערט דער קנעכט פון אַלע זיינע קנעכט. זיי האָבן איבער זיך איין געוועלטיקער, ער האָט איבער זיך טויזנטער געוועלטיקער. ער איז דער אונטערטאַן פון יעדן אונטערטאַן פון דעם גאַנצן קיניגרייך. ווער עס האָט אַ צונג באַרעדט אים, יעדער וואָס האָט אַ האַנט איז גרייט זי אויפצוהויבן און מיט איר אים נידערשלאָגן. ער איז, בפועל־ממש, ניט זיכער מיט זיין לעבן. ער דאַרף זיך בסדר „ראַטעווען". ער קען קיינעם ניט טרויען. ער איז אַרומגערינגלט מיט שונאים. ער דאַרף זיך בסדר היטן פון זיינע היטער. יעדער איינער, וואָס געפינט זיך נאָענט צו אים, אין זיין סביבה און סוויטע, וויל צונעמען ביי אים די קרוין, און אים קירצער מאַכן מיט אַ קאָפּ. טראָגט זיך אַרום מיט מערדערישע געדאַנקען, ווען אפילו ער ברענגט זיי ניט אַרויס קלאָר טייטלעך און פאַרוואַנדלט זיי ניט אין מעשים, צוליב זיין פחדנות אָדער אַנדערע צוריקהאַלטנדיקע טעמים.

האָט ער דען אַן אייגענעם פּריוואַטן לעבן? יעדע שעה איז אָפּגעגעבן צום דינסט פון פאָלק. קיין זאַך טוט ער ניט ווי אַ מענטש פאַר זיך. אפילו דער לוקסוס מיט וועלכן ער רינגלט זיך אַרום, איז ניט פאַר אים. פאַר זיין אייגענעם געניס, באַר געמיינט פאַר די אויגן פון פאָלק, די צוקוקער, איז אויסגערעכנט כדי צו מאַכן אויף זיי אַ רושם מיט דער רייכער אויסשטאַטונג פון הויף. אַלץ ווערט געטאָן כדי צו געפעלן דעם המון־עם, וואָס וויל דווקא האָבן אַן אויסגעצירטן, אויסגעפּוצטן קעניג. אַלץ ווערט געטאָן כדי נושא־חן זיין ביי זיינע קנעכט, כדי געפעלן צו ווערן. ער, דער קיניג, געפינט זיך די גאַנצע פּיראָנצוואַנציק שעה פון מעת־לעת אונטער אַ גלאָז, אין אַ גלעזערנעם הויז. אַלע באַאָבאַכטן אים, אַלע הנפּעגען אים אין די אויגן און לאַכן זיך אויס פון אים הינטער די אויגן. ער הערט קיינמאָל ניט וועגן קיין זאַך, וואָס איז אים באמת נוגע, דעם ריינעם אמת, ער זעט ניט וואָס טוט זיך אַרום אים, אין זיין הויז און אין לאַנד. ער איז אַרומגעמויערט מיט אַן אומדורכבאַרעכבאַרער וואַנט פון פיינט, וואָס שפּילן די ראָלע פון פריינט. ער איז אפילו ניט זיכער מיט זיינע אייגענע לייבלעכע זין. אפילו זיי, ס'פּאַסירט, ווערן אויפשטענדלער. און אויב זיי ווערן עס ניט פּאָליטיש, ווירקלעך, זיינען זיי עס אין זייערע הערצער, אין זייערע

געדאַנקען. און קיניג דוד האָט טאַקע געהאַט גענוג אויסצושטיין פון זיינע בנים. און וואָס איז דער הויף, אויב ניט א נעסט פון די גרויזאַמסטע רויב־פייגל און א נאָרע פון די בלוטדאָרשטיקסטע פארצוק־חיות. די הויפלייט ראַבעווען דאָס פאָלק, — דאָס פאָלק האלט דעם קיניג פאראנטוואָרטלעך, ווען פאַקטיש ווייס ער גאָר קיינמאָל ניט וואָס עס קומט באמת פאָר אין לאנד, אָדער ווי דאָס פאָלק ווערט באהאנדלט פון זיינע משרתים און ואשר־משרתים. די ידיעות, וואָס מע שטעלט אים צו, זיינען תמיד צוגעפּאַרבט, אויב ניט גאָר אינגאנצן שקר וכזב. א קיניג עסט ניט, שלאָפט ניט, רוט ניט, לעבט ניט, — ער קיניגט.

אפילו אין אָט־דעם מאָמענט, ווען מיין קראַנקער פאָטער ליגט אויפן טויטנבעט, טאָר איך, זיין זון, ניט פילן ווי א זון פילט צו א גוססדיקן פאָטער. ניין! איך קען זיך אזא מענטשלעכע זאך ניט פארגינען. איך מוז אלע געפילן אונטערדריקן, דערשטיקן אין זיך. איך דאַרף זיין אויס מענטש, אויס זון, — איך דאַרף האָבן אין זינען דעם אמט וואָס אָט ווערט ער וואַקאַנט און איך דאַרף אים פארנעמען. איך בין מחויב אויסבויגן מיין האַלדז און נאַקן פארן עול, וואָס איך דאַרף ארויפלאָדן. איך געהער ניט צו זיך איך בין אַן עקסעסואַר פון קיניגרייך...

ליבע מוטער! דערבאַרים זיך איבער מיר און באַפריי מיך פון דער משא, וואָס וועט מיך דערשטיקן און דערדריקן. זאָל עס נעמען דער וואָס מיינט אז עס איז א פארגעניגן צו טראָגן עס. זאָל עס נעמען דער, וואָס מיינט אז אין דעם פאלשן רום און לויב־רייד, מיט וועלכע די הויפלייט וועלן אים פארטויבן, איז פאראַן אויפריכטיקייט, קערנער פון ערנסטקייט. זאָל עס נעמען דער, וואָס זעט ניט אז אונטער די שמייכלדיקע מאסקעס זיינען פאַראַן פנימער צעקרימטע מיט קנאה און שנאה צו אים; זאָל עס נעמען דער, וואָס הערט ניט דעם טאַדל און שמוץ, וואָס שרייט ארויס פון אונטער דעם וועניר פון תהלות ותשבחות, וואָס זינגען צו אים די פאלשע נפשות אין זיסינקע טענער.

ווי נאָר איך וועל קיניג אזוי וועל איך גלייך אויסגעשלאָסן פון דער וויפל־ניט־איז נאָרמאַלער מענטשלעכער סביבה, איך וועל ווי א פארטריבענער, א מוחרם ומנודה, א פארשטויסענער פון גאנצן כלל ישראל, פון גאַנצן קהל. קיין מאַן, ווי א מאַן, קיין פרוי, ווי א פרוי וועט מער ניט שטיין אין מיינע ד׳ אמות. זיי וועלן וויכן פון מ י ר, א נ ט ל ו י פ ן פון מיר, דעם מענטשן, און לויפן צו מיר, דעם קיניג, ביי וועמען מע קען זיך פאָזשיווען, ביי וועמענס טיש מע קען אָפּלעקן א הויפן פעטע ביינער...

ווי נאָר איך ווער קיניג, פאַרליר איך אַלעמען. אַפילו דו, מיין מו־טער ווערסט זיך נעמען באַציען צו מיר, ניט ווי צו דיין זון, נאָר ווי צו דעם קיניג פון יהודה און ישראל.

ליבע מוטער, איך דאַרף ניט און וויל ניט האָבן אָט־די אָנשיקעניש וואָס הייסט מלכות. איך וויל ניט אַז מענטשן זאָלן מיר מקנא־זיין. ווען זיי האָבן פאַרשטאַנד און שאַצן אָפּ מיין לאַגע ריכטיק, וואָלטן זיי געדאַרפט מיך באַדויערן, שאָקלען מיט די קעפּ איבער מיר מיט רחמנות, מיט מיטלייד.

בת שבע האָט ניט דערוואַרט קיין קעגנערשאַפט צו איר האַרציק־אויס־געוואַרימטן פּלאַן פון אָט דער זייט. זי איז איבערראַשט און שיער ניט צעבראָכן. זי שטרענגט זיך אָן מיט אַלע כוחות פון איר אַרגומענטאַציע אים צו ברענגען צו דעם ריכטיקן אויפפאַס פון דער סיטואַציע, אין וועלכער זי געפינט זיך און ער געפינט זיך. זי רעדט מיט אַ שטים וואָס איז דורכ־געווייקט מיט טרערן און אין וועלכער עס פילט זיך פאַרשטשעמעטער פאַר־דרוס און ווייטאָק.

— מיין זון, איך האָב דיך געלאָזן אַזוי לאַנג ריידן און ניט איבער־געהאַקט דיך מיט קיין איין וואָרט, כדי דו זאָלסט זיך אַראָפּריידן פון קראַנקן האַרצן און ווערן מסוגל צוצוהערן זיך צום געזונטן פאַרשטאַנד. מיר זיינען דאָ אויף דערדאָזיקער ערד ניט פאַר אונדזער פאַרגעניגן ווערן, כדי צו גע־ניסן, נאַשן פון לעבן, ווי דער איינפאַכער מענטש מיינט. ער שטעלט זיך פאָר אַז דאָ קומט פאַר אַ סעודה און ער איז איינגעלאַדן אַהער ווי אַ גאַסט. מיר זיינען דאָ כדי צו דערפילן אונדזער פליכט, כדי צו געהאָרכן דעם באַפעל וואָס קומט פון דעם העכערן ווילן. מיר זיינען אָרום און אָרום בעלי־חובות. קיין זאַך איז ניט אונדזער אייגנס, ניט אונדזער גוף מיט זיינע רמ״ח איברים און שס״ה גידים, ניט אונדזער לייב און לעבן. קיין איין טראָפּן בלוט אין אונדזער גאַנצן קערפּער איז ניט אונדזערס. עס איז פאַ־ראַן אַ ווילן וועלכן מיר קענען ניט פאַרשטיין, אָבער פאַר וועלכן מיר מוזן זיך בויגן. האָב איך געוואָלט געבוירן ווערן? וויל איך שטאַרבן? האָב איך געוואָלט ווערן אַ ווייב פון אַ מאַן, דערנאָך אַ מוטער, ליידן געבורטווייען, זויגן, ביאַנטשען, אַ קינד? איך האָב געמוזט עס טאָן. אַ העכערער ווילן האָט באַפוילן און איך, אין מיין אייטלקייט, אין מיין איינגערעדטער אומאָפּהענ־גיקייט און פריקהייט האָב זיך איינגעשמועסט אַז איך טו עס, וויל איך וויל עס, בעת באמת איז אַלץ דיקטירט געוואָרן פון אויבן פון אַ ווילן וואָס מיר ווייסן ניט זיין מהות, ווייסן ניט די תכליתים וועלכע ער פאַרפאָלגט און זעצט אַדורך דורך אונדזער פאַרמיטלונג. מיר זיינען ליים אין די הענט

פון דעם מייסטער־טעפּער אָדער, דאָס העכסטע, זיינע געווערקצייג.

מיין זון, דו זאָגסט אַז אין דיין קאַפּאַציטעט פון א קיניג וועסטו א קנעכט פון א גאַנצן פאָלק, און דאָס נידעריקסטע פון די נידעריקסטע קינדער פון פאָלק וועט דיין האר, זאָגט איבער דיר א דעה. יאָ, מיין זון, פינקטלעך אזוי איז עס. מיר זיינען קנעכט אויף אַט־דער וועלט. קנעכט פון אַלץ וואָס געפינט זיך ארום אונדז. מיר פלאַנצן ביימער און אַנדערע געוויקסן, — ווערן מיר ניט זייערע קנעכט און זייערע משרתים?! זיינען מיר ניט קיין האָלצהעקער און וואַסער־טרעגער ביי זיי, פאר זיי? מיר דינען און בוקן זיך צו אלע קעגנשטאַנדן. מיר זיינען זייערע קעכט און קנעכט פון אונדזער אייגענער קנעכטשאפט, קנעכט פון אונדזערע ליידנשאפטן, געלוסטענישן, באַגערענישן, וואָס זיינען, טיפער ארייַנגעבליקט אין דער זאַך, אפילו ניט אונדזערע. מיין זון, זיי וויסן, מיר אלע זיינען קנעכט. איז ניט בעסער צו זיין א קנעכט ביי א פאָלק, ביי מענטשן בר־דעתן וואָס האָבן כאָטש אביסל פארשטאַנד, אביסל איינזעעניש, איידער זיין א קנעכט און דינסט פון די נידעריקסטע, גולמדיקסטע קעגנשטאנדן, ביי זאכן וואָס זיינען אפילו ניט קיין באלעבטע. מיר דינען צו שטיין און ביין, צו האָלץ און אייזן. זעסטו ניט ווי מענטשן פראַצעווען, ווערן ארויסגעריסן. גיי אַרויס אין פעלד, אין גאָרטן, גיי אריין צו א בעל־מלאכה אין א ווארשטאט, גיי אריין צו א באַלעבאָסטע אין שטוב, און אויב דו האָסט אויגן צו זען, וועסטו זען אומעטום קנעכט און קנעכט... אָט איז א ברודיק קליידל... וואשט דאָס קליידל מיך, אָדער איך וואש דאָס קליידל, איך באָד עס, איך רייניק עס און אפילו ווען איך טו עס אָן — איז ווער טראָגט וועמען? איך טראָג ארום דאָס קליידל אויף זיך, אויף מיין לייב, ניט דאָס קליידל טראָגט מיך. ווען דו וועסט קיניג, וועסטו באפרייט פון א סך הארן, וואָס שטייען גאָר נידעריק אויף די שטאַפּלען פון דאַזיין, און וועסט צוגלייך א באדינער פון מענטשן. אָבער דו קריגסט דיין קאָמפּענסאַציע פארפול אין דעם וואָס דו ביסט באפרייט געוואָרן פון גאָר פילע אדונים קשים, וואָס זיינען פיל ערגער, נידעריקער, אכזריותדיקער, פארגרעבטער פון דעם סאמע פשוטסטן מענטשן.

מיין זון, דאָס אַלץ, איז חקירה, און איך גלויב נישט, אז אין פּראַקטישן לעבן דאַרף מען געברויכן אזעלכע פשטלדיקע קליגלונגען, אזעלכע איבער־געשפּיצטע ארגומענטן. שייך, טיף, קלוג דענקען איז קונסט לשם קונסט. איז א שפּיל פון שכל, א צוועק פאר זיך אליין. אין טאָגטעגלעכן לעבן דאַרף מען האנדלען פארלאָזנדיק זיך אויפן פרימיטיווסטן שכל־הישר, אויף די געזונטע מענטשלעכע חושים און געפילן.

מיין זון, איידער דו ביסט געבוירן געוואָרן האָב איך דיין געבורט געפּלאַנעוועט, געמאַכט די פּאַסיקע הכנות דערצו, און מיין ניט, אז מיר איז עס אַנגעקומען לייכט. אפילו צו מיין פארשוואנגערשאפט מיט דיר האָב איך זיך צוגעגרייט, דורכגעגאַנגען א פּעריאָד פון הכשרה. ווארטנדיק אויף דיר, מיין אַנגעלייגטן גאַסט, האָב איך אויסגערייניקט מיין שטיבל־גוף, ציכטיק געמאַכט, גוט צוגעקליבן מיין ענגע דירה פון דער נשמה און אויך די נשמה גופא האָב איך אויסגעכשרט. איך האָב אויסגעקערט אלץ וואָס איז געווען אין מיר האלב אומריין, ספק־טמא. איך האָב אויסגעבערנט דעם שלאַק פון מיינע געפילן, איך האָב אויסגעוואַשן אויסגעשווענקט מיין געהירן פון אלע מחשבות זרות. איך האָב געוואָלט אז מיין הארץ, אונטער וועלכן איך וועל דיך טראָגן זאָל שלאָגן מיט דעם אומשולד פון אַ קינד אין שפּיל. איך האָב אָפּגעבאַרשט מיין זכרון, ארויסגעקאָמט פון געדעכעניש יעדן אָנדענק פון אַ צרה, פון אַ פּלאָג, אויף דעם פּאַרקעט, אויף מיין דיל פון אינסטינקט האָב איך ניט איבערגעלאָזן קיין שטויבעלע, קיין שפּריצ־קעלע פון בעל־חיימשער גראָבער תאווה. איך האָב אויף אים אויסגעשפּרייט א טעפּיך, אַן אויסגעהאַפּטענעם מיט הייליקע גרזאנגען און זויבערע פּאַר־לאַנגען. אה יאָ, מיין זון, איך האָב צוגעגרייט ווי געהעריק מיין הויז פאַר דעם אָנקום פון מיין דערוואַרטן גאַסט... מיין זון, דאָס אַלץ איז פליכט, און דו דאַרפסט טאָן דיין פליכט, ווי איך האָב געטאָן מיין פליכט אין צו־גרייטן דיך צו דיין הייליקער אחריותפולער שליחות. דו קענסט זיך פון איר אזוי לייכט ניט אָפּוואַרפן.

מיין זון, איך זע ניט קיינעם וואָס זאָל דיך קענען פאַרבייטן. דו האָסט דערמאָנט אדוניהון, דעם זון פון חגית. ער וואָלט דאָך זיין אַן אומגליק פאַרן לאַנד און פאַרן פאָלק ישראל. ער וואָלט דאָך צעשטערט דעם גאַנצן מדינה־בנין, וואָס דיין פאָטער קיניג דוד האָט מיט אזויפיל מי, מסירת־נפש אויפגעבויט. אדוניהו מיינט אז דער מענטש איז דער מלבוש וואָס ער טראָגט. ער מיינט אַ קיניג איז דער וואָס טראָגט אַ קרוין אויף דעם פּלאַץ וואו א קאָפּ דאַרף זיך געפינען. ער נעמט דעם ענין מלוכה ווי עס וואָלט זיין אַ שטיקל צירונג, פּוץ און שמוק. ער איז אַ פּוסטע כלי, א פּוסטער פּראַנט. ער פירט זיך אַרום מיט א כאַליאַסטרע רייטער, אין אלץ טוט ער נאָך אבשלומען, וואָס איז אומגעקומען אין דעם אויפשטאַנד, וואָס ער האָט פאַרפירט קעגן זיין אייגענעם פאָטער. אדוניהו פאַרגעסט, אז באלד וועט ער מער קיין פאָטער ניט האָבן, און, ממילא, ניט האָבן קעגן וועמען זיך צו שפּילן אין א צופלייסנדיקער נאָכגעמאַכטער מרידה. ער איז ביידע זאכן

ניט, ניט קיין קריגער און ניט קיין חכם, ניט צו גאָט און ניט צו לייט, ער איז אַ שפּיל־ייִנגל, ער טויג זיך אויס פאַר איין זאַך: זיך שפּילן אין ליבעס, כאָטש ער איז שוין ווייט פון צו זיין יונג. ער שעמט זיך ניט צו פירן אַ נאַרישע דורכזיכטיקע אינטריגע־ליבע מיט אבישג פון שונם, און ער מיינט אַז אונטער איר קלייד וועט ער געפינען ישראלס קיניגרייך.

מיין זון, געדענק דיין פליכט צו מיר, דיין פליכט צו דיינע פאָטערס, לייבלעכן און גייסטיקן, קיניג דוד און נתן, און דיין פליכט צו דיין פאָלק ישראל, וואָס טאָר ניט בלייבן ווי שאָף אָן אַ פּאַסטעך. דו האָסט אַן איבערדרייענגעפלאָכטענע פליכט, און דו מוזט עס דערפילן.

— ליבע מוטער, איך טויג ניט פאַר קיין פּאַסטעך, ניט פאַר שאָף און רינדער און ניט פאַר מענטשנקינדער.

— מיין זון, דווקא דאָס וואָס דו ווילסט ניט נעמען אויף זיך די שליחות, צייגט אַז דו ביסט ראוי צו דיין שליחות, אַז דו ביסט דער פּאַסיקסטער מענטש דערפאַר. דער מאַן וואָס וויל ווערן קיניג כדי זיך צו נחתן אין הערשן, דער טויג אויפן פייער. דווקא דער וואָס וויל ניט, וואָס נעמט דאָס קיניגן ווי אַ יאָך, דער וואָס פילט אַ ביטערן טעם אין הערשאַפט און נעמט עס ווי איינער נעמט איין אַ ביטערע רפואה, דווקא דער איז דער יהוה־געזאַלבטער.

מיין זון, מער קיין וואָרט ניט וועגן דעם. אָבער זאָלסט וויסן זיין אַז אויב אדוניהו ווערט קיניג, וועל איך, ער וויסנדיק פון לאַנג מיינע אבזיכטן, און דו און נתן הנביא אומקומען פון שווערד... מע וועט אונדז אָפּראַמען פון וועג. אַזוי אַז אונדזערע דריי לעבנס שטייען אין קאָן.

ביי די ווערטער קומט נתן הנביא אריין מיט אַ שנעלן טראָט, זיין פנים פאַרצויגן ווי אַ כמאַרע.

שלמה בויגט זיך פאַר אים טיף, כמעט אַז ער בוקט זיך.

— שלום, רבי!

נתן קומט צו, לייגט אים אַרויף די הענט אויפן קאָפּ און בענטשט אים.

— זאָל יהוה דיך בענטשן און דיך היטן.
זאָל יהוה דערלייכטן זיין פנים צו דיר און דיך לייטזעליקן.
זאָל יהוה אויפהויבן זיין געזיכט צו דיר און דיר באַשערן פרידן.

4

שלמה ווערט קיניג

נתן ווענדט זיך צו בת־שבען:

— געערטע פרוי, בת־שבע. דו האָסט דאָך מסתמא שוין געהערט, אַז אדוניהו, דער זון פון חגית, איז שוין געזאַלבט געוואָרן פאַר אַ קיניג, און אונדזער האַר, דוד, ווייס גאָרניט וועגן דעם. זיי האָבן עס אָפּגעטאָן אײַנגעהיים און אײַנגעאײַל. זייער כוונה איז צו פאַרלויפן אונדז דעם וועג.

— אַזוי גאָר?! — בת־שבע איז אין אויפגעציטערטע, — ווער האָט אים געזאַלבט? די חוצפה צו טאָן עס אָן קיניגס וויסן און אָן זײַן ברכה!

— ווער האָט עס געטאָן? ווער וואָלט וואָגן טאָן אַזאַ זאַך אויב ניט יואב, דער זון פון צרויה, דער פעלדמאַרשאַל; ער האָט אין דער דאָזיקער אַוואַנטוריסטישער פאַרשווערונג אַרײַנגעצויגן דעם כהן אביתר, אַן איש תמים אָבער, דערצו, אַ נאַר, וועמען יואב האָט צוגעזאָגט די הויפּט־כהונה פון קיניגרײַך, און אַלע קינדער פון דודן. זיי האָבן אויך פאַרופן אַלע פּראָמינענטע לײַט פון שטאָט וואָס זײַנען ניט באַהאַוונט אין די אינערלעכע אָנגעלעגנהייטן פון דער רעגירונג. אדוניהו און יואב האָבן זיי, פּראָסט און פּשוט, אָפּגענאַרט פאַרזיכערנדיק אַז אַלץ ווערט געטאָן מיט קיניג־דודס צושטים. זיי זײַנען אַלע אַצונד ביי דעם קאָראָנאַציע־מאָלצײַט. זיי באַנקעטעווען אויף אַ גאָר גרויסן פאַרנעם.

בת־שבע:

— איך האָב גאָרניט געהערט וועגן דעם, כאָטש איך האָב געוואוסט אַז אדוניהו שניידט זיך אויף אַ קיניג. איך האָב עס אָבער ניט גענומען ערנסט, וויסנדיק אַז ער האָט האַלט צו מאַכן אַן אַנשטעל און שפּילן פרעמדע ראָליעס. אָבער ווי דו נתן הנביא גיסט איבער, ווערט די זאַך גאַנץ ערנסט און טאַקע געפערלעך. מע מוז גלייך עפּעס טאָן איידער עס ווערט צו שפּעט און זיי ציען אַרײַן אין דער נידערטרעכטיקער פאַרשווערונג וויכטיקע פּערזאָנען.

נתן:

— געערטע פרוי, בת־שבע, גיי שוין אַריין צום קיניג דוד און זאָג צו אים: אדוני מלך, דו האָסט דאָך פאַרזיכערט מיט אַ שבועה: שלמה מיין זון וועט קעניגן נאָך מיר און ער וועט זיצן אויף מיין שטול, איז וואָס איז דער מער וואָס אדוניהו איז געוואָרן קיניג?! אויף דיינע רייד וועל איך אריינקומען אין צימער און וועל באַשטעטיקן אַלץ וואָס דו האָסט געזאָגט און זען באַווירקן אים, אַז מע זאָל גלייך זאַלבן שלמהן פאַר אַ קיניג.

בת־שבע האָט זיך גלייך צוריקגעצויגן אין איר פרויען־צימער, האָט זיך אויסגעצירט אין אירע שענסטע קליידער און האָט זיך אויסגעפּאַרפיומירט און אָן זאַמען זיך אַוועק זען קיניג דוד.

דוד איז געלעגן אויפן בעט, האַלב אין אַ דרימל. די יונגפרוי, אַבישג פון שונם האָט אים באַדינט. זי האָט קיינעם צו אים ניט צוגעלאָזט לויטן אָנזאָג פון די רופאים, און נאָך מער לויט די אינסטרוקציעס וואָס זי האָט געקראָגן פון איר „געליבטן", אדוניהו, וואָס האָט איר בפירוש אָנגעזאָגט, אַז זי זאָל מיט אַלע מיטלען זען ניט צולאָזן אין אָט־די עטלעכע קריטישע טעג, בת־שבען צום קיניג. ער האָט איר געגעבן זיין ערנוואָרט, אַז אויב זי וועט אים באַהילפיק זיין אין פאַרנעמען דעם טראָן, וועט ער איר אָפּצאָלן מיט דעם, וואָס ער וועט זי הייראַטן און מאַכן זי פאַר דער קיניגין.

אַז אַבישג האָט דערהערט דאָס שורשקען פון אַ קלייד און פאַרנומען לייכטע דראָבנע טריט דערנענטערן זיך, האָט זי גלייך משער געווען אַז בת־שבע גייט. איז זי שטיל אויף די שפּיצפינגער אַרויס פון קיניג דודס שלאָפצימער און זיך אַריינגעשטעלט אין טיר־ראָם, לאָזנדיק די טיר אָפן אויף־אַ שפּעלטל.

זי האָט זיך פאַרנויגט פאַר בת־שבען און זייער העפלעך, מיט אַ ליסטיקן שמייכעלע האָט זי אַרויסגעפּליסטערט:

— מיין האַרנטע קיניגין בת־שבע, וועט מיר מוזן אַנטשולדיקן. דער קיניג דרעמלט. ער האָט געהאַט אַן אומרואיקע נאַכט. מע קען אים איצטער ניט זען. איך בעט אום פאַרצייאונג. — זי האָט זיך ווידער פאַרנויגט, שיער זיך ניט געבוקט.

בת־שבע האָט גוט געוואוסט וועגן די אינטריגעס וואָס זי און אדוניהו פלעכטן, און זי האָט איר געענטפערט:

— איך מוז זען מיין האַר, דעם קיניג. עס איז אַ דרינגנדיקע מלוכה אָנגעלעגנהייט, וואָס מוז גלייך דערליידיקט ווערן.

— אָבער, מיין גנעדיקע האַרנטע, בת־שבע דער קעניג שלאָפט און די רופאים האָבן אָנגעזאָגט מע זאָל אים ניט אויפוועקן, ווייל דער שלאָף איז

זיין איינציקע רפואה. ער איז זייער שלאָף. ער דערקענט שוין כמעט קיינעם ניט.

אבישג האָט אַנטשלאָסן פאַרשטעלט איר דעם אַריינגאַנג.

בת־שבע איז געוואָרן אַן אויפגעצאָרנטע פון דער פרעכהייט פון דער „דאָרפס־מויד", ווי זי פלעגט זי רופן און האָט אויסגעשריען:

— ווער האָט עס די העזה צו פאַרשטעלן מיר דעם אַריינגאַנג צו מיין האַר, דעם קיניג!

דוד האָט דערהערט איר שטים און האָט זיך אויפגעכאַפּט און זי דערקענט, און האָט אַ זאָג געטאָן גאַנץ הויך:

— בת־שבע, קום אַריין, זאָג מיר וואָס איז עס.

אבישג האָט זיך דערפילט פאַרשעמט. זי איז רויט געוואָרן און איז ארויס אין קאָרידאָר.

ווי נאָר די טיר האָט זיך פאַרמאַכט הינטער בת־שבען האָט זיך אבישג אוועקגעשטעלט הינטערן טיר אונטערהערן וואָס זיי ריידן און שפּעטער איבערגעבן זייער געשפּרעך אדוניהון.

בת־שבע איז אַריין און האָט זיך געבוקט צום קיניג.

דוד פּלייסט זיך אויפצוזעצן זיך און קען ניט. ער קרעכצט אַרויס די פּאָר ווערטער:

בת־שבע, וואָס איז געשען?

בת־שבע: — מיין האַר, דו האָסט געשוואָרן דיין דינסט ביי יהוה דיין אלהים: ,נאָר דיין זון שלמה זאָל קיניגן נאָך מיר, און ער זאָל זיצן אויף מיין טראָן. און אַצינד זע, אדוניהו איז געוואָרן מלך, און אצינד, מיין האר מלך, ווייסטו גאָר ניט. און ער האָט געשאָכטן אָקסן און געשטאָפּטע קעלבער און שאָף אַסך, און ער האָט פאַררופן אַלע זין פון דעם מלך, און אביתר, דעם כהן, און יואָב, דעם חיל־פירער; אָבער דיין קנעכט, שלמהן, האָט ער ניט גערופן. און דו, מיין האַר מלך, אויף דיר זיינען די אויגן פון גאַנץ ישראל, זיי צו זאָגן, ווער זאָל זיצן אויף דעם טראָן פון מיין האַר דעם מלך, נאָך אים. וואָרעם עס וועט זיין, ווי מיין האַר, דער מלך, לייגט זיך מיט זיינע עלטערן, אַזוי וועל איך און מיין זון, שלמה, זיין פאַרשולדיקטע.

און אָט ווי זי רעדט נאָך מיטן מלך, אַזוי איז נתן דער נביא געקומען. האָט מען געזאָגט דעם מלך, אַזוי צו זאָגן: נתן דער נביא איז דאָ. און ער איז געקומען פאַר דעם מלך, און האָט זיך געבוקט צום מלך אויף זיין פּנים צו דער ערד. און נתן האָט געזאָגט (בת־שבע האָט זיך צוריקגעצויגן אין א דערבייאיקן צימער):

— מיין האַר, מלך, האָסטו געזאָגט: ,אדוניהו זאָל קיניגן נאָך מיר און ער זאָל זיצן אויף מיין טראָן׳? וואָרעם ער האָט היינט אַראָפּגענידערט, און האָט געשאָכטן אָקסן און געשטאָפּטע קעלבער און שאָף אַסך, און ער האָט פאַררופן אַלע זין פון דעם מלך, און די חייל־פירער, און אביתר, דעם כהן, און אָט עסן זיי און טרינקען מיט אים, און זאָגן: „לעבן זאָל דער מלך, אדוניהו!" אָבער מיך, דיין קנעכט, און צדוק, דעם כהן, און בניהו, דעם זון פון יהוידען, און דיין קנעכט, שלמהן, האָט ער ניט גערופן. צי איז די דאָזיקע זאַך געשען פון מיין האַר דעם מלך, און האָסט ניט צו וויסן געלאָזט דיין קנעכט, ווער עס זאָל זיצן אויף דעם טראָן פון מיין האַר דעם מלך נאָך אים? — געענדיקט ריידן האָט נתן זיך צוריקגעצויגן.

האָט געענטפערט דער מלך דוד און האָט געזאָגט:

— רופט מיר אַריין בת־שבען.

בת־שבע איז אַריינגעקומען און האָט זיך געשטעלט פאַרן מלך. און קיניג דוד האָט געשוואָרן און האָט געזאָגט:

— אַזוי ווי עס לעבט יהוה, וואָס האָט אויסגעלייזט מיין זעל פון יעטוועדער צרה, אַז אַזוי ווי איך האָב דיר געשוואָרן ביי יהוה, דער אלהים פון ישראל, אַזוי צו זאָגן: „נאָר דיין זון, שלמה, זאָל קיניגן נאָך מיר, און ער זאָל זיצן אויף מיין טראָן נאָך מיר" — אַז אַזוי וועל איך טאָן היינטיקן טאָג.

האָט בת־שבע זיך געבויגט מיטן פנים צו דער ערד און זיך געבוקט צום קיניג און האָט געזאָגט:

— אייביק לעבן זאָל מיין האַר, דער קיניג דוד!

און דער קיניג דוד האָט געזאָגט:

— רופט מיר צדוקן דעם כהן, און נתן, דעם נביא, און בניהו דעם זון פון יהוידען.

זיי זיינען געקומען פאַרן קיניג. און דער קיניג האָט צו זיי געזאָגט:

— נעמט מיט אייך די קנעכט פון אייער האַר, און זעצט אַרויף מיין זון, שלמהן, אויף מיין מוילאייזעלין, און איר זאָלט אים מאַכן נידערן צום גיחון, און זאָל צדוק, דער כהן, און נתן, דער נביא, אים דאָרטן זאַלבן פאַר אַ קיניג איבער ישראל. און איר זאָלט אַרויפגיין נאָך אים, און ער זאָל קומען און זיך זעצן אויף מיין טראָן, און ער זאָל קיניגן אנשטאָט מיר, וואָרעם אים האָב איך באַפוילן פאַר אַ פירשט איבער ישראל און איבער יהודה.

האָט בניהו, דער זון פון יהוידען, געענטפערט דעם קיניג און האָט געזאָגט:

— אָמן אַזוי זאָל זאָגן יהוה, דער אלהים פון מיין האַר, דעם קיניג.

אַזוי ווי עס איז געווען יהוה מיט מיין האַר, דעם קיניג, אַזוי זאָל ער זיין מיט שלמהן, און ער זאָל גרויסן זיין טראָן נאָך מער פון דעם טראָן פון מיין האַר, דעם קיניג, דוד.

און צדוק, דער כהן, און נתן, דער נביא, און בניהו, דער זון פון יהוידען, און די כרתים און די פליתים, האָבן אַראָפּגענידערט, און זיי האָבן אַרויפ־געזעצט שלמהן אויף דער מויל־אייזעלין פון קיניג דוד. און האָבן אים אַראָפּגעפירט צום גיחון. און צדוק, דער כהן, האָט גענומען דעם האָרן מיט אויל פון געצעלט, און ער האָט געזאַלבט שלמהן. און זיי האָבן געבלאָזן אין שופר, און דאָס גאַנצע פאָלק האָט געזאָגט:

— לעבן זאָל דער קיניג, שלמה!

און דאָס גאַנצע פאָלק איז אַרויפגעגאַנגען נאָך אים, און דאָס פאָלק האָט געפייפט אויף פייפלען, און זיך געפרייט אַ גרויסע פרייד, און די ערד האָט זיך געשפּאָלטן פון זייער ליאַרעם.

און אדוניהו און אַלע פאַררופענע וואָס מיט אים האָבן דאָס דערהערט, ווען זיי האָבן געענדיקט עסן. און ווי יואב האָט דערהערט דעם קול פון שופר, אַזוי האָט ער געזאָגט:

— וואָס איז דער טומל און ליאַרעם אין שטאָט?

ווי ער רעדט נאָך, ערשט יונתן דער זון פון אביתר, דעם כהן, קומט אָן. האָט אדוניהו געזאָגט:

— קום אהער, וואָרעם אַ וואוילער מענטש ביסטו, און גוטס ווּעסטו אָנזאָגן.

האָט געענטפערט יונתן און געזאָגט צו אדוניהון:

— פאַרוואָר, אונדזער האַר, דער קיניג דוד, האָט געמאַכט שלמהן פאַר קיניג. און דער קיניג דוד האָט געשיקט מיט אים צדוק, דעם כהן, און נתן, דעם נביא, און בניהו, דעם זון פון יהוידען, און די כרתים און די פליתים, און זיי האָבן אים אַרויפגעזעצט אויף דער מוילאייזעלין פון דוד. און צדוק, דער כהן, און נתן, דער נביא, האָבן אים געזאַלבט פאַר קיניג ביים גיחון. און זיי זיינען אַרויפגעגאַנגען פון דאָרט פריילעכע, און די שטאָט האָט געיובלט. דאָס איז דער ליאַרעם וואָס איר האָט געהערט. און שלמה האָט זיך אויך געזעצט אויפן טראָן פון דער מלוכה. און אויך זיינען די קנעכט פון מלך געקומען ווינטשן אונדזער האַר, קיניג דוד, אַזוי צו זאָגן: זאָל דיין אלהים באַגיטיקן שלמהס נאָמען נאָך מער פון דיין נאָמען, און גרויסן זיין טראָן נאָך מער פון דיין טראָן. און דער מלך האָט זיך געבוקט אויפן געלעגער, און אויך האָט דער קיניג אַזוי געזאָגט: „געלויבט איז יהוה, דער אלהים פון

ישראל, וואָס האָט היינט געגעבן ווער עס זאָל זיצן אויף מיין טראָן און מיינע אויגן זעען עס".

האָבן אַלע פאַררופענע, וואָס ביי אדוניהון אויפגעציטערט און זיי זיינען אויפגעשטאַנען און געגאַנגען איטלעכער אויף זיין וועג. און אדוניהו האָט מורא געהאַט פאַר שלמהן, און ער איז אויפגעשטאַנען, און איז געגאַנגען און האָט זיך אָנגענומען אָן די הערנער פון מזבח.

איז אָנגעזאָגט געוואָרן שלמהן, אַזוי צו זאָגן:

— זע, אדוניהו האָט מורא פאַר דעם קיניג שלמה, און אָט האָט ער זיך אָנגעכאַפּט אָן די הערנער פון מזבח. אַזוי צו זאָגן: „זאָל מיר דער קיניג שלמה היינט שווערן, אויב ער וועט טויטן זיין קנעכט מיטן שווערד".

האָט שלמה געזאָגט:

— אויב ער וועט זיין אַן אָרנטלעכער מאַן, וועט אַ האָר פון אים ניט פאַלן צו דער ערד, אויב, אָבער, בייז וועט געפונען ווערן אין אים, וועט ער שטאַרבן.

און דער קיניג שלמה האָט געשיקט, און מען האָט אים אַראָפּגענידערט פון מזבח; און ער איז געקומען, און האָט זיך געבוקט צום קיניג שלמה.

און שלמה האָט צו אים געזאָגט:

— גיי אהיים!

און די טעג פון דודן האָבן זיך גענענט צום שטאַרבן, און ער האָט באַפוילן זיין זון, שלמהן, אַזוי צו זאָגן:

— איך גיי אין דעם וועג פון דער גאַנצער ערד, זאָלסטו זיך שטאַרקן און זיין אַ מאַן. און זאָלסט היטן די היטונג פון יהוה, דיין אלהים, צו גיין אין זיינע וועגן, צו היטן זיינע חוקים און זיינע געבאָטן און זיינע געזעצן און זיינע אָנזאָגן, אַזוי ווי עס שטייט אין תורת־משה, כדי זאָלסט באַגליקן אין אַלץ וואָס דו וועסט זיך אַהין קערן. כדי יהוה זאָל מקיים־זיין זיין וואָרט וואָס ער האָט גערעדט וועגן מיר אַזוי צו זאָגן: ‚אויב דיינע קינדער וועלן אָפּהיטן זייער וועג צו גיין פאַר מיר מיט אמת, מיט זייער גאַנצן האַרצן און מיט זייער גאַנצער זעל, אַזוי צו זאָגן: ‚וועט דיר ניט פאַרשניטן ווערן אַ מאַן פון דעם טראָן פון ישראל'. און אויך ווייסטו וואָס יואָב, דער זון פון צרויהן, האָט מיר געטאָן, וואָס ער האָט געטאָן צו די צוויי חייל־פירער פון ישראל, צו אַבנרן, דעם זון פון נרן, און צו עמשא, דעם זון פון יתרן, ווי ער האָט זיי געהרגעט, און פאַרגאָסן בלוט פון מלחמה אין שלום, און אַרויפגעטאָן בלוט פון מלחמה אויף זיין גאַרטל, וואָס אויף זיינע לענדן און אויף זיינע שיך, וואָס אויף זיינע פיס. דרום זאָלסטו טאָן לויט דיין חכמה, און זאָלסט ניט לאָזן

זיינע גראָע האָר נידערן בשלום אין קבר. און מיט די קינדער פון ברזלי, דעם גלעדער, זאָלסטו טאָן חסד, און זיי זאָלן זיין פון די, וואָס עסן ביי דיין טיש, וואָרעם זיי האָבן מיך מקרב געווען, ווען איך בין אַנטלאָפן פון דיין ברודער, אבשלום. און דאָ איז ביי דיר שמעי, דער זון פון גראַן, דער בנימיני פון בחורים, וואָס האָט מיך געשאָלטן מיט טויטע קללות אין דעם טאָג, וואָס איך בין געגאַנגען קיין מחנים. און ער האָט אַראָפּגענידערט מיר אַנטקעגן ביים ירדן, און איך האָב אים געשוואָרן ביי יהוה, אַזוי צו זאָגן: „איך וועל דיך ניט טויטן מיטן שווערד". און אַצינד, זאָלסטו אים ניט שענקען וואָרעם אַ קלוגער מענטש ביסטו, און ווייסט וויסן וואָס דו זאָלסט טאָן מיט אים; און זאָלסט מאַכן נידערן זיינע גראָע האָר מיט בלוט אין קבר.

און דוד האָט זיך געלייגט מיט זיינע עלטערן, און ער איז באַגראָבן געוואָרן אין דודס שטאָט... און שלמה איז געזעסן אויף דעם טראָן פון זיין פאָטער דודן.

5

יואָבס איינפאַל — דער משפט

חגית, די מוטער פון אדוניהון און יואָב, דער זון פון צרויה, דער געוועזענער פעלדמאַרשאַל פון דודן.

חגית: ווער האָט זיך געקענט ריכטן אויף אַזאַ אָפּשניט. דוכט זיך אַלץ איז געווען צוגעגרייט אויפן בעסטן אופן, אויפוויפל אַזאַ אונטערנעמונג קען ווערן צוגעגרייט.

יואָב: זיי האָבן דודן איבערגערעדט אין דער לעצטער מינוט. דאָס איז אַלץ די אַרבעט פון נתנען, אָט דעם פאַלשן און כיטרען נביא. ער האָט עס אַנגעסטראָיעט בת־שבען. אַליין וואָלט זי דעם דרייסט ניט געהאַט. דערהויפּט נאָך אַז איך האָב בפירוש אַנגעזאָגט, אַז מע זאָל קיינעם ניט צולאָזן צום אַלטן און מסוכן־קראַנקן דודן.

חגית: אפשר איז ער טאָקע געווען אַ געטלעכער מאַן און ער האָט זיך דערוואוסט דורך אַ חלום, אַז אדוניהו מיין זון איז ניט זיין זון?

יואָב: חגית, וואָס רעדסטו? דו טאָרסט עס אָפּילו איצטער ניט אַרויס־

ברענגען פאַר דיין מויל. וועגן אונדזערע באַציאונגען האָט קיינער ניט געוואוסט און קיינער טאָר וועגן דעם ניט וויסן. בלויז מיר צוויי. אפילו אדוניהו ווייסט ניט. איז פונוואַנענט האָט דוד געקענט וויסן? און וועגן מיין פעטער דודס חלומות, וויזיעס, רוח־הקודש — פאַרגעס וועגן דעם, דער מאַן, וואָס האָט געקענט האָבן די רשעות אין זיך צו הייסן מיר הרגענען אוריהן, דעם חתי, נאָכדעם ווי ער האָט באַשלאָפן זיין וויב, און ווען יענער איז געווען אויפן פראָנט און זיך געשלאָגן מיט אַזאַ ביישפּיללאָזער בראַווקייט פאַר דודס כבוד און גדולה און פאַר דער זיכערקייט און אויסשפּרייט פון די גרעניצן פון ישראל־מדינה, וועגן אַזאַ הייליקן איז ניטאָ פיל וואָס צו ריידן...

חגית: טאָ ווי האָט עס פאַקט געשען?

יואָב: איך זאָג דאָך דיר, דאָס איז די אַרבעט פון דעם אינטריגאַנט, נתנען, פון אָט־דעם צבועיאַק, דעם כיטרען פוקס. צום אָנפאַנג האָט ער זיך גאָר צעיאָכמערט און האָט זיך געזידלט און געשאָלטן, און דערנאָך איז ער געוואָרן ווייך, כאָטש לייג אים צו צו אַ געשוויר. ער האָט געדרייט מיט דער צונג אַהין און אַהער, און אַלץ אין יהוהס נאָמען. בת־שבע האָט אים אָפּגעקויפט מיט דעם, וואָס זי האָט אים געמאַכט פאַר דעם דערציער פון איר תכשיט.

מיר איז דווקא יאָ געפעלן געווען דאָס וואָס ער, נתן, האָט זיך גענומען דערציען שלמהן. איך בין געווען כמעט ווי זיכער אַז פון זיין דערציאונג וועט שלמה אַרויסקומען אַ לעמעשקע, אַ גאָרנישט־מיט־נישט, ניט צו גאָט און ניט צו לייט.

יואָב: איצט פאַרדריסט מיך וואָס איך האָב אָט־דעם איבערגעדרייטן שלעסל, אָט־דעם היפאָקריט ניט פאַרטיק געמאַכט. איך האָב עס לייכט געקענט טאָן. כ'האָב באַזייטיקט פון מיין וועג אַזויפיל קעגנער מיינע, און וויכטיקערע פיגורן פון אָט־דעם גאָטס־סטריאַפּטשע, וואָס פּרעפּלט כלומרשט זאָגעכצן וואָס ער כאַפּט אַרויס פון גאָטס מויל.

חגית: אפשר איז שלמה זייער ביידנס זון, און קיינער ווייסט ניט?

יואָב: וואָס רעדסטו? בת־שבע, אָט די זאַפּטיקע, תאוותדיקע נקבה און נתן, דער אויסגעטריקנטער באָקסער. אַ שיינע פּאָר קליידער, כ'לעבן! מיר שיינט אַז ער איז גאָר קיין מאַן ניט...

חגית: ער האָט דאָך צוויי זין, עזריהו און זבוד, מיט וועלכע שלמה איז אויסגעבונדן. זיי חברן זיך, ווי זיי וואָלטן געווען צוויי ברידער פון איין טאַטע און מאַמע.

יואָב: זיינע זין?! אפשר האָט אים עמיצער אַרויסגעהאָלפן... חוץ דעם אַלעם איז ער נאָך אַ חולה־נופלים. ער טראַכט אויס און רעדט אין דעם

עולם־גולם אַז בשעת ער קריגט די אָנפאַלן און ער ליגט באַוואוסטלאָז און עס שוימט אים פון מויל, קריגט ער די גרויסע נביאישע אַנטפּלעקונגען און זעט געטלעכע זעאונגען. אָבער דאָס איז אַלץ שווא ושקר. ער איז אַן אויסוואורף. ער איז אַ שקרן און אַ רמאי.

איך האָב ליקווידירט אַבנרן, דעם זון פון נר, איך האָב אָפּגעראַמט עמשאן, אַבשלומס פעלדמאַרשאַל, און דערהויפּט, טאַקע אַבשלומען אַליין. און דעם שטיק גאַרנישט, „גאַטס־גנב", האָב איך פאַרקוקט. איך האָב דאָך אים געקענט צערייבן צווישן מיינע צוויי פינגער.

חגית: פאַרוואָס האָסטו עס טאַקע ניט געטאָן?

יואָב: ווייסט דאָך, פאַרט אַ שטיקל נביא. ריר זיך צו צו אים, וועט עס פאַרעיפּושן דאָס גאַנצע לאַנד... און, ווייטער, איך האָב געטראַכט אַז ער איז ניט ווערט א שטאָך מיט אַ שפּיז. זיך ניט געוואָלט פאַטשקען מיט אַזאַ נפש.

חגית: און נאָך אַלע אונדזערע אָנשטרענגונגען פאַר אַזוי פיל יאָרן בלייבן מיט אַ נאָז און מעגלעך גאָר אָן אַ נאָז און אָן אַ קאָפּ... וואָס גייען מיר טאָן, ווען שלמהן פאַלט איין אונדז אָפּצוראַמען פון וועג? ווער וועט זיך פאַר אונדז איינשטעלן? ער קען דאָך טאָן וואָס ער וויל!

יואָב: ער וועט ניט וואָגן, ער האָט קיין ווילן ניט. ער איז דאָך אַ מיאַמליע, אַן אייזל וואָס איז אָנגעלאָדן מיט גאַנצע פּעק מגילות.

חגית: אַמאָל פּאַסירט אַז גראָד די שטילע וואַסערן גראָבן אָם־טיפסטן, און די וואָס קענען, דוכט זיך, קיין צוויי ניט ציילן, שטעלן זיך ארויס צו זיין ניט נאָר בעלי־חשבון, נאָר אפילו אָפּנאַרער אין חשבון: און דערצו האָט ער דאָך בת־שבען און נתנען אין וועמען עס זיצט אַ בייזער רוח... וואָס קען אַפילו אַ מלאָך איבעררייִדן צו ווערן א שד...

יואָב: ניטאָ וואָס זיך צו שרעקן. מיר זיינען נאָך ניט דורכגעפאַלן איינגאַנצן. ס'איז נאָך ניט פאַרפאַלן.

חגית: וואָס רעדסטו? ער איז דאָך געקרוינט, געזאַלבט...

יואָב (האַקט איר איבער): און אדוניהו איז ניט געזאַלבט?!

חגית: אָבער דוד האָט דאָך באַפעלן אים קרוינען מיט זיין קרוין און אַוועקזעצן אויף זיין טראָן און ער האָט עס אַלץ צוגעקוקט.

יואָב: עס קען גרייִלעך זיין, אַז דוד האָט עס קיינמאָל ניט באַפעלן און דער כזבן נתנקע האָט די גאַנצע מעשה אויסגעטראַכט. עס איז אויך מעגלעך, אַז דוד איז שוין דעמאָלט ביים קלאָרן זינען ניט געווען און וואָס בת־שבע, אָט־די אשת־חיל, האָט אין אים אַריינגערעדט, האָט ער נאָכגערעדט. אבישג זאָגט אַז אין די לעצטע טעג איז ער געלעגן איינגאַנצן באַוווסטלאָז, ווי אין אַ

הינערפּלעט. איך בין ניט געווען ביי זיך בעט. דער חברהמאַן, בניהו, דער זון פון יהוידען, דער אויפזעער איבער דודס לייבגוואַרדיע, וואָס קיין איין ישראלי איז צווישן זיי ניט פאַראַן, האָט מיך ניט צוגעלאָזט. פאַרשטייסט די חוצפּה פון דעם גראָבן נפש!

חגית: דאָס באַווייזט דאָך אַז אויך זיי האָבן זיך געגרייט.

יואָב: זיכער האָבן זיי זיך געגרייט. אָבער ווען ניט די עטלעכע אומדער־וואַרטע געשעענישן וואָס האָבן זיי אַריינגעשפּילט אין האַנט, וואָלטן זיי גאָרניט אויפגעטאָן.

חגית: וועלכע געשעענישן?

יואָב: דודס פאַרלירן זיין פאַרשטאַנד און בניהוס חוצפּה. ער האָט געוואָגט אָנצוזאָגן די טויער־וועכטער מיך ניט דורכצולאָזן. איך האָב שיער ניט באַשלאָסן קומען מיט מיין לאַיאַלן חיל און שטורעמען דודס פעסטונג.

חגית: ווי האָסטו עס געקענט טאָן, ווען דער קיניג איז געלעגן אויפן טויטן־בעט און האָט ניט געקענט פאַרטראָגן דעם קלענסטן גערויש. מיר אין הויף האָבן גערעדט אין האַלבע טענער, מע האָט קיינעם פאַרבייפאָרן אָדער פאַרביירייטן ניט דערלאָזט אום אויסצומיידן דעם מינדסטן רעש.

יואָב: דערפאַר טאַקע האָב איך זיך צוריקגעהאַלטן. אָבער אין אַזעלכע קריטישע מאָמענטן מוז מען זיין וואַגזאַם, זיך ניט רעכענען צי עס פּאַסט אַזוי צו האַנדלען צי ניט. דאָס פאָלק האָט אפשיי און אפשר טאַקע, פשוט מורא מאַר דעם בראַוון העלד, וואָס שטעלט אַלץ איין אין קאָן — און געווינט דעם גרויסן געווינס. מע מוז שפּילן און האַנדלען ריזיקאַליש. לעבן באמת „מיינט ריזיקירן מיטן לעבן". איך האָב זיך ניט געדאַרפט אָפּשטעלן פאַר קיין זאַך, שפּילן „אַ וואַ־באַנק".

חגית: מעגלעך אַז דאָ האָבן זיך גענומען ווייזן סימנים פון זקנה. מע ווערט עלטער, איינגעהאַלטענער, מיושבדיקער, ביז מע ווערט שוין אַזוי מיושבדיק, אַז מע הערט שוין אויף איינגאַנצן צו אָטעמען.

יואָב: ניט דאָס, חגית, ניט קיין זקנה, נאָר מיין צופיל איינגעגלויבטזיין אין דעם דערפאָלג פון אונדזער אונטערנעמונג. עס איז דאָך באמת אַ ווילדער שפּאַס, אַ חוזק אָנצוקוקן דער שטעלן אויף דודס פלאַץ, אָנצוקוקן אויף דודס טראָן, אויף דעם טראָן פון דעם גרויסן קריגער, אַ מענטשן וואָס קען ניט אונטער־שיידן אַ שווערד פון אַ שפּיז, אַ מענטש, וואָס הויבט ניט אָן צו וויסן ווי מ'פירט אָן מיט אַ שלאַכט, אַ מענטש, וואָס איז אַ ווייבל אין מאַנצבילשע בגדים. שלמה — אַ קיניג! שלמה — אַ יורש פון דודן, אָט דער שוואַכלינג,

אַט דער צעקראַכענער טויגעכץ, אַט־דער שטיק גלאָמפּ, וואָס מער ווי מגילות האָט ער פאַר זיינע אויגן ניט געזען.

חגית: זעסט דאָך אַז די גרעסטע אומגעלומפּערטקייטן קומען פאַר אין לעבן.

יואָב: מיר האָבן נאָך ניט פאַרשפּילט. די ישראל מדינה איז נאָך ניט קאַפּוט. מע וועט אים אַראָפּוואַרפן פון טראָן. אָדער ער וועט זיך אליין אָפּזאָגן פון מלכות אָדער ער וועט מאַכן אַ תל פון דער ישראל־מדינה. זי וועט צעפאַלן אויף שטיקער. שלמה איז ניט קיין הערשער, ער ווייסט ניט ווי מ׳עסט אַזאַ געריכט ווי הערשאַפט. אַ מלוכה דאַרף האָבן אַ שטאַרקן מאַן וואָס קען אַ פּאַטש טאָן מיט אַ שווערד, ווען מ׳דאַרף עס; און ווען דאַרף מען עס ניט? (פּויזע).

אַלע אדוניהוס קאָנקורענטן אויף ווען מיין חשד איז נאָר געפאַלן, אַז זיי קענען האָבן פּרעטענזיעס אויפן טראָן, האָב איך אויף איין וועג אָדער אַ צווייטן באַזייטיקט. שלמהן האָב איך אויסגעלאָזן, ווייל איך האָב אים פאַר קיין פּרעטענדענט ניט געהאַלטן.

חגית: וויפל קאָנקורענטן זיינען עס געווען?

יואָב: אין צאָל ניט פיל, בלויז צוויי, אָבער זיי זיינען דאָך געווען ריזן. דער ערשטער איז געווען אמנון, האָט ער אָפּגעשפּילט אַ חתונה... איז וואָס?! דאָס האָט אים ניט געפּסלט... ער האָט נאָך דעם אַלעם געקענט ווערן אַ דערפאָלגרייכער קיניג. און איך, האָבנדיק אין זינען אדוניהון, האָב געזען אַז ער זאָל זיך מיט אים אָפּרעכענען, אים טויטן און בלייבן גערעכט. איך האָב אבשלומען אַריינגעגעבן דעם געדאַנק, אַז אויב ער וויל ירשענען דודס טראָן, דאַרף ער זען פּטור צו ווערן פון אמנונען, דעם בכור און ליבלינג פון קיניג דוד. עס האָט מיר גענומען פולע צוויי יאָר פון איינטענהן, ביז איך האָב אים איבערגערעדט. איך האָב די גאַנצע צייט געהאַלטן אין איין פאַרזיכערן אים, אַז ער האָט ניט וואָס מורא צו האָבן. אַז איך, דאָס מיינט דאָך די אַרמיי, וועל זיין מיט אים. און דאָס פאָלק וועט אים זיכער געבן גערעכט. פאַרקערט, זיין דרייסטע האַנדלונג וועט אים אויפהויבן אין זייערע אויגן. ער האָט זיך, סוף כל סוף, אָפּגערעכנט מיט דעם פאַרשווערער פון זיין שוועסטערס ערע, מיט דעם באַרויבער פון איר אומשולד.

אַזוי אַרום, נאָך פיל מאַטערניש און קלעמעניש, זיינען מיר מיט זיין הילף באַפרייט געוואָרן פון דער שרעק פאַרן געזעצלעכן טראָן־יורש. אָבער אַציונד האָב איך גענומען קלערן און צוטראַכטן פּלענער, ווי אַזוי פּטור צו ווערן פון אבשלומען.

נאָך דעם מאָרד איז ער אַנטלאָפֿן צו זיין זיידן, דעם קיניג פֿון גשור. אין אַ פֿרעמדן הויף, וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? האָב איך גענומען מאַנעוורירן אַזוי אַז דוד זאָל אים דערלויבן קומען צוריק קיין ירושלים.

חגית: וועגן אָט־דער איינצלהייט האָב איך גאָרניט געוואוסט. איז ווי אַזוי האָסטו עס דורכגעפֿירט?

יואָב: זייער ווייניקע ווייסן עס. דאָס איז געווען אַ סוד צווישן אונדז דריי: דוד, איך און די פֿרוי פֿון תקוע.

חגית: פֿאַרוואָס האָסטו מיר עס קיינמאָל ניט דערציילט?

יואָב (שמייכלט גוטהאַרציק און ווינקט צו מיט איין אויג וואויל־יונגעריש, קלאָמפּערשט): ווייל אַ פֿרוי איז געווען אין דעם פּאַרמישט... ניט געוואָלט וועקן אייפֿערזוכט ביי דיר.

חגית: ערשט אַצינד ווער איך פֿאַראינטריגירט.

יואָב: מעגסט זיין רואיק. יענע פֿרוי איז שוין דאָרט, וואו קיניג דוד געפֿינט זיך, און וואו מיר וועלן זיך אַלע געפֿינען פֿריער אַביסל אָדער שפּעטער.

חגית: איז וואָס האָט יענע פֿרוי געטאָן? ווי אַזוי האָט זי דיר געהאָלפֿן פּועלן ביי דודן, אַז ער זאָל לאָזן אבשלומען קומען צוריק, און דו זאָלסט קענען האַלטן אַן אויג אויף אים?

יואָב: איך האָב צוגעטראַכט אַ מעשה, וואָס האָט זיך כלומרשט פֿאַרלאָפֿן. עס איז געווען אַ געריכט־זאַך וועגן אַ מאָרד, וואָס איין ברודער איז באַגאַנגען קעגן צווייטן. דער קיניג האָט עס באַדאַרפֿט אַנטשיידן. אַזוי ווי עס איז ניט געווען זיין פֿאַמיליע־זאַך, האָט ער אַרויסגעגעבן זיין אורטייל מיטן קאַלטן פֿאַרשטאַנד, על־פּי־שכל־הישר. און דאָ האָט ער מיר געגעבן אַ געלעגנהייט אים צו כאַפּן אויף דער ווענדקע.

חגית: דו ביסט שוין איינמאָל אַ צוטראַכטער. דערצייל מיר אַצונד די גאַנצע מעשה, אפֿשר קען מען עפּעס אָפּלערנען פֿון דעם, וואָס זאָל אונדז צוניץ קומען אויך ביי היינטיקן טאָג אין אונדזער טרויעריקער לאַגע.

יואָב: איך האָב געשיקט קיין תקוע און האָב געבראַכט פֿון דאָרטן אַ קלוגע פֿרוי און האָב צו איר געזאָגט: „מאַך זיך, איך בעט דיך, טרויערנדיק, און טו אָן, איך בעט דיך, טרויער קליידער, און זאָלסט זיך ניט זאַלבן מיט קיין אויל, און זאָלסט אויסזען און זיך האַלטן, ווי אַ פֿרוי, וואָס טרויערט שוין פֿילע טעג נאָך אַ טויטן; און זאָלסט קומען צום מלך און ריידן צו אים אַזוי ווי איך זאָג דיר". און איך האָב אַריינגעטאָן די ווערטער איר אין מויל.

און איך האָב זי געבראַכט אין הויף און אָנגעזאָגט די וועכטער זיי זאָלן זי צולאָזן צום קיניג.

האָט די פרוי פון תקוע גערעדט צום קיניג דוד און זי איז געפאַלן אויף איר פּנים צו דער ערד, און האָט זיך געבוקט און געזאָגט:

— העלף, מלך!

האָט דוד צו איר געזאָגט:

— וואָס איז דיר?

האָט זי געזאָגט:

— פאַרוואָר, אַ פרוי, אַן אלמנה בין איך, וואָרעם מיין מאַן איז געשטאָרבן און דיין דינסט האָט געהאַט צוויי זין; האָבן זיי זיך ביידע צעקריגט זייענדיק אין פעלד, און עס איז ניט געווען קיינער, ווער עס זאָל זיי פאַנאַנדערנעמען, האָט איינער געשלאָגן דעם אַנדערן און האָט אים געטויט. און אַצונד איז צוגעשטאַנען די גאַנצע משפּחה צו דיין דינסט, און זיי זאָגן: „גיב אונדז דעם, וואָס האָט געהרגעט זיין ברודער, וואָס ער האָט דערמאָרדעט, און מיר וועלן אים היגריכטן פאַר דעם לעבן פון זיין ברודער, וואָס ער האָט דערמאָרדעט, און מיר וועלן פאַרטיליקן אויך דעם יורש" און זיי וועלן אויסלעשן מיין קויל, וואָס איז געבליבן, ניט צו לאָזן מיין מאַן אַ נאָמען און אַן איבערבלייב אויפן געזיכט פון דער ערד.

האָט דער קיניג דוד געזאָגט צו דער פרוי:

— גיי אַהיים און איך וועל באַפעלן וועגן דיר.

האָט די פרוי פון תקוע געזאָגט צום קיניג דוד:

— אויף מיר, מיין האַר מלך, איז די שולד און אויף מיין פאָטערס הויז, און דער מלך און זיין טראָן איז ריין.

האָט דער מלך געזאָגט:

— דער וואָס רעדט צו דיר און דראָעט דיך, זאָלסטו אים ברענגען צו מיר, און ער וועט דיך מער ווידער ניט אָנרירן.

האָט די פרוי געזאָגט:

— זאָל, איך בעט דיך, דער מלך געדענקען יהוה, דיין אלהים, אַז דער בלוטמאָנער זאָל ניט נאָך מער אומברענגען, און זיי זאָלן ניט פאַרטיליקן מיין זון.

האָט דער קיניג דוד געזאָגט:

— אַזוי ווי יהוה לעבט, אויב אַ האָר פון דיין זונס קאָפּ וועט פאַלן צו דער ערד!

האָט די פרוי געזאָגט:

— זאָל דיין דינסט, איך בעט דיך, ריידן צו מיין האַר, דעם מלך, אַ וואָרט.

האָט קיניג דוד געזאָגט:

— רייד!

האָט די פרוי געזאָגט:

— און פאַרוואָס טראַכסטו אַזוינס אַקעגן דעם פאָלק פון אלהים? וואָרעם אַז דער מלך וויל פאַרטיידיקן מיין זון, קומט אויס אַז ער אליין איז אַ שולדיקער, וואָס דער מלך קערט ניט אום זיין פאַרשטויסענעם. וואָרעם שטאַרבן מוזן מיר שטאַרבן; יאָ, אַזוי ווי וואַסער אויסגעגאָסן אויף דער ערד, וואָס קען ניט אויפגעזאַמלט ווערן. און אלהים שוינט ניט קיין נפש: אָבער ער טראַכט טראַכטונגען אַז פון אים זאָל ניט פאַרשטויסן ווערן אַ פאַרשטויסענער, אַזוי אַז קיין יורש זאָל, חלילה, ניט בלייבן. און אַצונד, וואָס איך בין געקומען ריידן צו מיין האַר, קיניג, דאָס דאָזיקע וואָרט, איז עס דערפאַר, וואָס דאָס פאָלק איז אָנגעשראָקן, אַז דאָס קיניגרייך פון ישראל זאָל ניט בלייבן אָן אַ יורש. און דיין דינסט האָט געזאָגט: „לאָמיר אקאָרשט ריידן צום מלך, אפשר וועט דער מלך טאָן דעם פאַרלאַנג פון זיין דינסט, וואָרעם דער מלך וועט זיך צוהערן, און דאָס וואָרט פון דעם מלך וועט זיין פאַר אַ באַרואיקונג, וואָרעם ווי אַ מלאָך פון אלהים אַזוי איז מיין האַר, דער מלך, אויף צו פאַרשטיין גוטס און שלעכטס". און זאָל יהוה, דיין אלהים זיין מיט דיר.

האָט געענטפערט דער קיניג דוד און האָט געזאָגט צו דער פרוי:

— זאָלסט נאָר ניט פאַרלייקענען פון מיר קיין זאַך, וואָס איך גיי דיך פרעגן.

האָט די פרוי געזאָגט:

— זאָל, איך בעט דיך, מיין האַר, דער מלך, ריידן.

האָט דער מלך געזאָגט:

— איז יואבס האַנט געווען מיט דיר אין דעם אַלעם?

האָט די פרוי געענטפערט און געזאָגט:

— אַזוי ווי דיין זעל לעבט, מיין האַר מלך, אויב מע קען אַוועק רעכטס אָדער לינקס פון אַלץ, וואָס מיין האַר, דער מלך, האָט גערעדט! וואָרעם דיין קנעכט, יואב, ער האָט מיך באַפוילן, און ער האָט אַריינגעלייגט אין מויל פון דיין דינסט אַלע די דאָזיקע ווערטער. כדי צו פאַרדעקן דעם פּנים פון דער זאַך, האָט דיין קנעכט, יואב, געטאָן דידאָזיקע זאַך. אָבער מיין האַר איז קלוג, ווי די קלוגשאַפט פון אַ מלאָך פון אלהים צו וויסן אַלץ וואָס אויף דער ערד.

אַזוי האָב איך „באַאַרבעט“ דעם קיניג אַז ער זאָל מיר דערלויבן פאָרן גיין גשור און ברענגען אַבשלומען אַהיים.

דוד איז געווען גענוג קלוג צו כאַפּן זיך, אַז הינטער דער אויסטראַכ־טעניש מיט אירע ערנסטע אָנצוהערענישן בין איך געשטאַנען. ער איז, אָבער, ניט געווען גענוג קלוג זיך צו כאַפּן, וואָס איז געווען מיין כוונה, וואָס האָב איך באַצוועקט מיט מיין אָננעמען זיך פאַר אַבשלומען.

דערנאָך אַז אַבשלום האָט זיך אומגעקערט, בין איך געווען דער וואָס האָט זיך אַריינגעלייגט אין אַ שלום, געמאַכט אַז פאָטער און זון זאָלן זיך איבערבעטן. צו דער אייגענער צייט האָב איך אָנגעפאַנגען צו דערמוטיקן אַבשלומען ער זאָל אָפּן דערקלערן אַן אויפשטאַנד און פּרובירן פאַרכאַפּן זיין פאָטערס טראָן. איך האָב אים געזאָגט: דוד איז געזונט און שטאַרק ער קען אַריינלעבן אפשר אַ הונדערט יאָר, איז ווען וועסטו זיך דערוואַרטן צו ווערן קיניג, ווען דו וועסט שוין זיין אַ זקן, און אויף דער עלטער וואָס וועסטו אויפטאָן מיט דער מלוכה? איך האָב צוגעזאָגט די הילף פון דער אַרמיי, אין פאַל עס וועט קומען צו אַן אָפענעם קריג.

פאַרשטייט זיך אַז איך האָב אים גענאַרט. ווי נאָר דער אויפשטאַנד האָט זיך צעפלאַקערט אַזוי גלייך בין איך אַרויס באַקעמפן אַבשלומען, דעם מורד במלכות, דער פאַרברעכער זון, וואָס איז אויפגעשטאַנען קעגן זיין פאָטער. איך האָב אים מיט דער אייגענער האַנט דערשטאָכן. אַזוי אַרום האָב איך אָפּגערייניקט דעם וועג פאַר אונדזער אדוניהן. איך האָב דאָך געמוזט אים דערמאָרדן, כדי עס זאָל ניט אויפגעדעקט ווערן מיין טייל אין דער פאַר־שווערונג, מיין העצן אים צו דער מרידה.

אַז דוד האָט זיך דערוואוסט אַז אַבשלום איז געפאַלן אין שלאַכט איז ער געווען אויסער זיך. ער האָט געטרויערט נאָך אים.

אצונד בין איך געווען זיכער אַז דער וועג שטייט אָן אויסגעפלאַסטער־טער, און דער טויער שטייט ברייט אָפן אַריינצופאָרן אין הויז פון מלכות, ערשט אַ נייער מכשול האָט זיך באַוויזן. אַן ערנסטע שטערעניש אויפן וועג האָט זיך געצייגט פון אַ זייט, פון וועלכער איך האָב גאָרניט געקענט דערוואַרטן. — דאָך, חגית, ניט צופיל געזאָרגט. ער וועט לאַנג ניט זיצן. מע וועט אים אַראָפּזעצן.

חגית: ער איז זייער אָנגענומען ביים פאָלק.

יואָב: עס איז בלויז צייטווייליק. דער עולם מיט זיין געזונטן חוש וועט זיך באַלד אַרומזען אין וועלכן ווירטשאַפטלעכן און פּאָליטישן זומפּ זיי זיינען

פאַרקראָכן. זיי וועלן גיך קומען צום שכל און דערזען וואָס פאַר אַ לא־יוצלח נתן, דער כיטראַק, האָט זיי צוגעשאַרט פאַר אַ קיניג.

חגית: אַלע ווייסן אַז ער טויג זיך איינגאַנצן ניט אויס פאַר מלחמה־פירעריי. זיי האָבן זיך, אָבער, איינגערעדט, אַז ער איז זייער אַ קלוגער ריכטער, און ער וועט איינשטעלן שלום מיט זיינע אורטיילן. דאַרף מען באַווייזן דעם ברייטן עולם, אַז אויך ווי אַ ריכטער טויג ער אויפן פייער. מע דאַרף איינסצעניר אַ ליטיגאַציע, וועלכע ער זאָל ניט וויסן ווי צו אַנטשיידן, וועט ער ווערן דיסקרעדיטירט, און דאָס פאָלק, וואָס איז געוויינטלעך קאַפּריציעז ווי אַ קינד און וואַרפט זיך פון איין זייט אויף דער צווייטער, וועט זיך פון אים אָפּקערן. פון דער מעשה מיט דער פרוי פון תקוע, וואָס דו האָסט מיר פאַרטרויט, זע איך דאָך אַז דו ביסט אַ בריה אויף אויסקלערעניש, איז טראַכט עפּעס צו אַ פאַרוויקלטן משפּט, אַ קאָמפּליצירטן סכסוך, וואָס ער זאָל ניט קענען פאַנאַנדערנעמען.

יואָב: אַז מען רעדט לאַנג דעררעדט מען זיך. דו האָסט אַרויסגעבראַכט אַ טייערן געדאַנק. איך וועל שוין עפּעס צוטראַכטן. אַרום די לאַגערן וואַלגערן זיך זונות. איך וועל מיט זיי אויפשפּילן עפּעס אַ פּלאָנטעריניש וואָס ער וועט ניט קענען פאַנאַנדערפּלאָנטערן. און עס וועט פּלאַצן דאָס בלעזל פון זיין ריכטערישער חכמה. די זונות האָבן קופּערנע שטערנס און פאַר אַ פּאָר קליינגער וועלן זיי טאָן אַלץ, וואָס איך וועל מיט זיי איינקנעלן.

חגית: טו עס טאַקע גלייך. אין דער איצטיקער טראַגיש־געשפּאַנטער לאַגע איז אַ טאָג — אַ יאָר. מיר מוזן זיך ראַטעווען און ראַטעווען די מלוכה פון ישראל. אונטער שלמהס הערשאַפט וועט פון איר גאָרניט ווערן.

יואָב שווייגט. ער איז פאַרטראַכט. ער אַרבעט שוין איבער זיין פּלאַן.

חגית (רעדט ווייטער): דאָך האַלט איך זיך ביי מיין חשד, אַז שלמה איז בת־שבעס און נתנס אַ זון, אויב ניט דאָס, פאַרוואָס רייסט ער זיך אַזוי דעם פעלץ פאַר שלמהן. ער מוז דאָך גאַנץ גוט וויסן אַז שלמה טויג זיך ניט אויס פאַר דעם אַמט, אַז די קרוין פּאַסט אַזוי אויף אים ווי אויף אַ הונט אַ זאָטל. בת־שבען פאַרשטיי איך. זי, ווי אַ מאַמע, וויל האָבן נחת פון איר בן־יחיד און אויך פאַרגלעטן איר זינד. ווייבאַלד ער און זי מיט אים זיינען אַרויפגעשטויגן אַזוי הויך, ווי צו שאַפן אַ דינאַסטיע, וועט איר און דודס פיר פאַרגעסן ווערן ווי ער איז פאַרגעבן געוואָרן. אָבער, נתן, צוליב וואָס זאָל ער עס טאָן, סיידן ער איז דער טאַטע פון דער דאָזיקער אָנשיקעניש.

יואָב: צוליב וואָס טוט ער עס? איך האָב זיך עס עטלעכע מאָל געפרעגט. דיין השערה האָט זיכער ניט אויף וואָס זיך צו האַלטן.

חגית: אָבער אין הויף האָט מען גערעדט וועגן די צוויי. בת־שבע פלעגט זייער אָפט לויפן צו נתנען. לויפן אַהין אַ דיק־פאַרשלייערטע אָן קיין שום באַגלייט אַפילו אָן עטרהן, אָן וועלכער, ווי אַ רעגל, זי פלעגט זיך קיין ריר ניט טאָן. בת־שבע פלעגט נתנען באַזוכן און זיך זאַמען ביי אים אין שטי־בעלע, וואו אויסער אים איז קיינמאָל קיינער ניטאָ. זי האָט זיך געפירט גאַנץ טשיקאַווע: זיך אַרויסגנבענען פון הויף און דערנאָך, מיט עטלעכע שעה שפּעטער, זיך אַריינגנבענען אין הויף, אַזוי אַז קיינער זאָל זי ניט באַמערקן און ווען יאָ באַמערקן — ניט דערקענען. איך און מיינע באַדינערינס האָבן געהאַלטן אויף איר אַ וואַכזאַם אויג...

יואָב (האַקט זי איבער אומגעדולדיק): דיין חשד האָט קיין יסוד ניט. צו האָבן אַן „אַפּעריע" מיט נתנען דאַרף אַ פרוי זיין בלינד, און בת־שבע האָט צוויי שאַרפע קוקערס. זי פלעגט גיין צו אים כדי אים אַריבערצוגעווינען אויף איר צד און כדי צו מאַכן אים בייטן זיין מיינונג וועגן איר און דודס הנהגה... זי האָט זיך געוואָלט ריינוואַשן אין זיינע אויגן.

און וואָס איז דער מער מיט נתנען, וואָס ער שטעלט זיך איין פאַר שלמהן און וויל אים דווקא האָבן פאַר אַ מלך, אַ זאַך, וואָס יעדער בר־דעת קען זען אַז עס איז קרום ווי אַ קאַטשערע? מע קען פון שלמהן מאַכן אַ געהעריקן מלך ווי פון פּראָסטן שקמה־האָלץ מאַכן אַ פידל. איך האָב אַן ענטפער אויף נתנס מאָדנער האַנדלונג.

אָט־די נביאים מיט זייערע חברותות פון „בני־נביאים" מאַכן זיך פאַר מטורפים, פאַר ווילדע מענטשן. זיי טאַנצן, זיי שפּרינגען, זיי גייען אַרום האַלב־נאַקעטע. דאָס ווערט אַלץ געטאָן מיט אַ מיין, כדי מע זאָל זיי ניט רודפן. זייער פּרעפּלען כסדר אלהימס וואָרט איז אַ שירמע, אַ פּראָטעקטיווער צודעק. באמת ווילן זיי אָנהאַלטן אָדער ריכטיקער, צוריקברענגען זייער הערשאַפט איבערן פאָלק. אין תוך גענומען זיינען זיי די ערגסטע, די פאַרביי־סנסטע שונאים פון דער ישראל־מלוכה. שמואל, דער נביא, איז געווען אַ דם־שונא פון דער מלוכה און ער האָט עס אַרויסגעזאָגט אָפן פאַרן עולם. און ווער האָט געשאפן די פאַבל וועגן דיביימער וואָס גייען זאַלבן אַ קיניג און קיינער וויל דעם אַמט ניט אָננעמען, נאָר בלויז דער דאָרן כאַפּט זיך אָן אָן דעם מיט אַלע זיינע שטעכעלקעס. די נביאים זיינען אויסגעשפּראָכענע קעגנער פון מלכות און זיי גייט עס אין לעבן די מדינה אומצוברענגען. זייער טענה איז אַז אַ מדינה איז אַ גוישער אויפטו. אַ „ככל־הגוים" זאַך. ישראל דאַרף האָבן נביאים. ניט קיין מלכים. עס איז אַ קאַמף, וואָס גייט אָן שוין אַ היפּשע ביסל יאָרן. זיי ווילן שאַפן פון ישראל אַ הייליק פאָלק. אַ פאָלק וואָס גיט

זיך אָפּ מיט הימלישע זאַכן, הענגט אינדערלופטן, האָט ניט קיין באָדן אונטער די פיס. זיי זיינען אָן ענערגיש געזינטל ווי אַלע פאַנאַטיקער. זיי טוען זייער אַרבעט אין דער שטיל און איינגעהיים. זיי האָבן אויסגעשפּרייט אַ נעץ פון ברודערשאַפטן איבערן גאַנצן לאַנד. זיי וואַרטן אויף אַ גינציקן מאָמענט זיך אַרויפצוואַרפן און חרוב מאַכן די ישראל־מלוכה. זיי באַהויפּטן אַז ביי ישראל טאָרן ניט זיין קיין הערשער, קיין געוועלטיקער. אַז די קינדער פון ישראל דאַרפן זיך האַלטן ביי דער הייליקער טראַדיציע. זיי זאָגן אַז אויף ישראל־לשון באַטייט דאָס וואָרט „מלך" אַן עצה־געבער, פון „נמלך" וואָס מיינט ער האָט זיך באַראַטן, זיך מיישב געווען, און אַז איר ווילט, נעמט איר אָן זיין עצה טובה און אַז איר ווילט ניט, נעמט איר ניט אָן. ער האָט ניט קיין רעכט אייך צו צווינגען אים פאָלגן. אַ מלך האָט ניט קיין מאַכט. דאָס אייגענע זאָגן זיי וועגן ממשלה און מושל. זיי לייטן עס אָפּ פון וואָרט משל, אַ ציור, אַ ביישפּיל. אַ „מושל", איז דער, פון וועמען מע דאַרף זיך אַראָפּנעמען אַ משל, ער דאַרף מיט זיין פיר אייך געבן אַ מוסטער פון הנהגה, דאָס אַלץ. ער טאָר ניט באַזיצן קיין אויטאָריטעט. נתן איז איינער פון זייערע לייטנדיקע גייסטער, כאָטש ער איז אַ יוצא־ונכנס אין קיניגלעכן הויף. זיין כוונה איז צו גראָבן און עגבויערן פון אינעווייניק, און אַזויאַרום באַגראָבן די ישראל־מלוכה. דעריבער וויל ער טאַקע שלמהן פאַר אַ קיניג, ווייל ער האַלט אַז ער דער מלך גופא, איז געכאַפּט אין דער מעשה. ער האָפט אַז דורך שלמהן וועט זיך אים איינגעבן איינצוואַרפן דעם גאַנצן בנין פון ישראל־מלכות, וואָס שטייט סיי ווי ווי אויף הינערשע פיסלעך. און אויב מיר, די געטרייע זין און בויער פון דער מלוכה וועלן זיך ניט שטעלן אַנטקעגן מיט אונדזער גאַנצן כוח, מיט אונדזער גאַנצער אַנטשלאָסנקייט, מיט יעדן אונץ פון אונדזער ענערגיע, וועט זיך אים טאַקע איינגעבן זיין טייוולאַנישער פּלאַן, וועלכן ער רופט „געטלעך" און די ישראל־מלוכה וועט אונטערגיין און ישראלס נאָמען וועט ווערן צו שאַנד און צו שפּאָט. אַלע פעלקער וועלן פיינט האָבן די ישראלים, וועלן וויכן פון זיי ווי פון קרעציקע, וועלן זיי פּלאָגן און יאָגן פון זיך; אָבער ביי זיי, ביי אָט־די צעדרייטע מוחות וועט עס באַטייטן אַז ישראל, דאָס אויסדערוויילטע פאָלק פון יהוה, פירט דורך זיין שליחות אין דער וועלט, גייט באַקערן אַלע פעלקער און זיי וועלן אַלע אַ תל־מאַכן פון זייערע מלוכות און מלכים, פון זייערע הערשאַפטן און הערשער.

אצונד, חגית, באַגרייפסטו שוין אין וואָס דאָ גייט? נתן האָט זיך אָפּגעגעבן מיט שלמהן ניט גלאַט אַזוי זיך, אָרעקגעשאָנקען אים גאַנצע דרייצן יאָר. ער האָט אים אריינגעקראָגן אין דערדאָזיקער פאַרצווייגטער און טיפ־

גייענדיקער פאַרשווערונג קעגן ישראל־מלכות. אדוניהו קעגן שלמהן איז ביי מיר ניט קיין פראַגע בלויז פון אַ פּאַטערלעכער אַמביציע צו ווערן זען זיין זון קיניגן איבער ישראל. עס איז אַ סך מער ווי דאָס. עס גייט איז דעם צי ישראל וועט ווערן אַ גרויס פּאָליטיש פאָלק, שאַפן א גרויסמאַכט, אָדער עס וועט איינשרומפּן און דערנאָך איינגאַנצן אונטערגיין פּאָליטיש, ווערן אַ פאָלק פון פּאָליטישע טויגעניכטסן, פּאָליטישע שנאָרער וואָס וועלן אַוועק מיט דער טאָרבע איבער דער וועלט. חגית, באַגרייף! עס איז ניט קיין קאַמף פון פּערזאָנען און ניט קיין פראַגע פון איין דור. אין קאָן שטייט ישראלס צוקונפט. נתן מיט דער הילף פון שלמהן וועט אומברענגען די ישראל־מלוכה, חרוב מאַכן זי אויף שטענדיק און תמיד, איינמאָל פאַר אַלע מאָל. אָט־דער דורכפאַל אונדזערער וועט באַטייטן אַ זיג פאַר דער פאַר־פלוכטער סעקטע פון די „בני־הנביאים“. זיי וועלן פאַרוואַנדלען ישראל אין אַ פאָלק פון מטורפים ווי זיי אַליין זיינען. זיי זאָגן אַז דאָס איז דער רצון פון יהוה. אָט אום וואָס עס גייט דאָ אָן דער טיטאַנישער שטרייט.

זעסטו, חגית, ווען איך האָב געפּלאַנעוועט דעם אומקום פון אַבשלומען, האָט אין מיר געאַרבעט מיין פּערזענלעך־פּאַטערלעכע אַמביציע. אָבער אין מיין קאַמף קעגן שלמהן ווער איך באַווירקט פון העכערע מאָטיוון, פון ריין אהבת־ישראלדיקע טעמים. עס ברענט אין מיר ישראל פּאַטריאָטיזם. אין שלמהס קיניגן זע איך און הער דעם דייטלעכן אָנזאָג פון אַ גרויסער קאַטאַס־טראָפע. ישראל שטייט פאַרדאַמט צו ווערן אויף אייביקע ייסורים. פאַרשטיי, חגית, און באַגרייף דאָס איז ערגער פון איינפאַכן אומקום. אומקום איז טויט. שטאַרבן איז דער גורל פון יעדן מענטשן און, אפשר, אויך פון יעדן פאָלק. שטאַרבן מוז אַלץ וואָס לעבט, ווי עס זאָגט דאָס ווערטל, וואָס איך האָב איינגעהזרט מיט דער פרוי פון תקוע, „עס איז אַזוי ווי וואַסער אויסגעגאָסן אויף דער ערד וואָס קען ניט אויפגעזאַמלט ווערן“. ניט דעם אומקום פון ישראל גייען אָט־די נביאים מיט די „בני־הנביאים“ פאַראורזאַכן. דאָס וואָלט נאָך זיין א קנאַפּע צרה. געלעבט, געבליט — און פאַרקוועלט, אראָפּ פון דער אַרענע. ניין, ניט דאָס זע איך פאַר מיינע אויגן. איך שפּיר איז נתנס האַנדלונג, אין אַרויפזעצן שלמהן אויף דודס טראָן עפּעס וואָס איז פיל ערגער, פיל גיהנמדיקער ווי פשוטער טויט און אומקום. איך זע אַן אייביקע גסיסה, אַ מאַטערניש, אַ פּלאָגעניש, וואָס האָט ניט קיין ענד. דאָס איז טויזנט מאָל ערגער פון טויט. זיי ווילן פאַרוואַנדלען ישראל אין אַ פאָלק וואָס וועט זיך אייביק פּלאָגן, שטענדיק אויסגעריסן ווערן, בעטן אויף זיך דעם טויט און ניט קענען שטאַרבן. ווייל אויך צום שטאַרבן דאַרף מען האָבן אַ ביסל מוט,

אַביסל כּוח. ישׂראל אומטער זייערע הענט וועט ווערן אַ „גוי קדוש“, אַן אייביקער מאַרטירער אָן קיין תכלית און אָן קיין צוועק. ישׂראל וועט ניט לעבן און ניט שטאַרבן. ער וועט זיך אַרומבלאָנקען אויף דעם עולם התהו, געשליידערט ווערן אין אייביקן כּף־הקלע. ער וועט זיך יאָגן נאָך אַ וויסטן מיראַזש פון אַ מלכות־שדי, פון אַ מלכות נביאים. ער וועט זיך אַרומטראָגן מיט אַ כימערע־געדאַנק צו דערגרייכן אַ צושטאַנד, ווען אַלע וועלן ווערן נביאים, „מי יתן והיה כל עם ה׳ נביאים“, און ניט בלויז דער עם־ה׳, נאָר די גאַנצע מענטשהייט... מיט אַזעלכע משוגענע חלומות וועט זיך ישׂראל־פאָלק אייביק אַרומשלעפּן איבער דער וועלט און וועט אייביק אויסגעלאַכט ווערן, אייביק פאַרשפּיגן ווערן, אייביק צעטראָטן ווערן אונטער די פיס פון די הערשנדיקע פעלקער. ער וועט זיין אַ וואָרים, וועט ליגן אין דער אַדמה און זיך איינשמועסן, אַז ער שוועבט אין די הימלען און שווימט צווישן די שטערן און באַוויגירט צווישן די מילכשטעגן.

אָט־די נתנס און שלמהס וועלן אונדז אומגליקלעך מאַכן אויף תמיד און תמיד. זיי נעמען אַ יונג פאָלק פון קריגערס, שלעגערס, דעראָבערערס, לענדער־פאַרנעמערס, אימפּעריע־בויערס און ווילן אים פאַרגילגולן אין אַ באַנדע שלעפּוירים, וועלט־בעטלערס, וואָס וועלן שטאַרבן פאַר אַ פּאָליטישער סקאָרינקע און זיך אַרומטראָגן מיט וויסטע פּלענער ווי צו דערפילן די פּגימות פון דער לבנה, ווי איבערצושאַפן דעם גאַנצן באַשטאַנד. מיין קאַמף קעגן נתנען און שלמהן איז דאָס ווערן זיך פון געזונטן ערדישן פאָלקס־חוש קעגן אַן אָנפאַל פון אַ געטלעכן טירוף, אַ געטלעכער פאַרשיכורטקייט.

זיי האָבן זיך אַריינגענומען אין קאָפּ אַ ווילדן געדאַנק: אַזוי ווי זיי זיינען געוועזן שקלאַפן אין מצרים און זיי האָבן זיך באַפרייט, לכן ליגט אויף זיי אַ התחייבות צו ווערן די באַפרייער פון אַלע קנעכט און דינסטן פון דער גאָרער וועלט. אַ קנעכט, אַז אים געלינגט באַפרייט צו ווערן, דאַרף פאַרגעסן, זיך אַרויסשלאָגן פון קאָפּ זיין צרהדיקע פאַרגאַנגענהייט, ניט האַלטן אין איין איבערחזרן: „געדענק אַז דו ביסט געוועזן אַ שקלאַף אין לאַנד מצרים!“ מיט קנעכטשאַפט איז זיך ניטאָ וואָס צו גרויסן, זיך איבערנעמען. שקלאַפעריי איז א שאַנדע ניט בלויז אַן אומגליק! מע דאַרף אָפּמעקן די שפּורן פון אַזאַ שאַנד־פולן עבר. די „בני הנביאים“ הערן ניט אויף צו פידלען אויף אָט־דער סקרי־פּנדיקער סטרונע פון פאַראייביקן אין אָנדענק דעם געוועזענעם שקלאַפן־צושטאַנד.

זיי טראָגן זיך אַרום מיט דעם רעיון, אַז זיי זיינען אַן אויסלייזער־פאָלק, ניט קיין געוויינטלעכס פאָלק.

איך בין אַפילו ניט זיכער, אַז די־גאַנצע מעשה וועגן מצרים קנעכטשאַפט איז היסטאָריע און ניט אַ פאַנטאַסטישע אויסטראַכטעכץ, כדי צו האָבן אַן אויסרייד פאַר ארויפלייגן אויף די שולטערן פון ישראל־פאָלק דעם עול פון גאולה און אים איינשפאַנען אין דעם אויסלייזונג־וואָגן.

נאָר אויב עס איז אַפילו געשיכטע, איז וואָס? וועלכן שלוס דאַרף מען פון אָט דעם היסטאָרישן פאַקט ציען? אַזוי ווי מע האָט אונדז פאַרשקלאַפט, ווען מיר זיינען געווען שוואַך, אַזוי דאַרפן מיר אַ צונד, ווען מיר זיינען שטאַרק, פאַרשקלאַפן אנדערע פעלקער, וואָס זיינען שוואַכער פון אונדז, און דאָס וועט דינען פאַר דער בעסטער גאַראַנטיע קעגן אונדזער אַריינפאַלן אין דער זעלביקער צרה פון פאַרשקלאַפט־זיין נאָך אַמאָל. אָט־די גאולה־מחלה מיט וועלכער די נביאים ווילן אָנשטעקן דעם אָרגאַניזם פון ישראל־פאָלק קען האָבן איין פועל־יוצא — אומגליק, צרות, פורעניות. מיט איין וואָרט, מיר דאַרפן זיין ווי אַלע, ניט ערגער און ניט בעסער, אַ געזונט פאָלק אָן מיחושים, אָן איינריידענישן פון אויסדערוויילט־זיין וואָס מיינט זיין דער אייביקער שעיר־לעזאזל, דאָס כפרה־הענדל פון דער גאַנצער מענטשהייט.

חגית: איך קען ניט נאָכפאָלגן דעם זיגזאַגישן גאַנג פון דיינע געדאַנקען, איך שפיר, אָבער, אַז אדוניהו דאַרף זיין דער מלך פון ישראל.

איך האָב אַלע מאָל געוואוסט, און ווער ווייס עס ניט אין ישראל־לאַנד און אין אַלע שכנישע לענדער אַרום ישראל־לאַנד, אַז דו ביסט אַ גרויסער קריגספירער — און פרויען ווערן פאַרכאַפט פאַר אַ העלדישן מאַן, אָט־דער שוואַכער געשלעכט פאַרהערלעכט דווקא גבורה — אָבער אַז דו ביסט אַזאַ חכם, האָב איך זיך ערשט היינט, אָט־איצט זיך דערוואוסט. ניט אומזיסט האָסטו מיר פאַרדרייט מיין שוואַך קעפל... איך האָב זיך דיר איבערגעגעבן, ניט ווי אַ באַלאַגערטע שטאָט וואָס דו ביסט געוואוינט צו באַצווינגען, איינ־נעמען מיט שטורם און געוואַלד.

יואָב (לאַכט): דו דערמאָנסט אַלטע זאַכן. אָבער דעם אמת זאָגנדיק, ביי אונדז ביידן איז עס לכתחילה געווען מער אַן אַקט פון נקמה, ווי פון ליבע. איך האָב זיך געוואָלט נוקם־זיין אין דודן, אים אָפּצאָלן מדה כנגד מדה פאַר זיין נידערטרעכטיקער האַנדלונג קעגן אוריהן, דעם בראַוון זעלנער. איז ווי האָב איך עס אַנדערש געקענט טאָן ווי זינדיקן מיט איינער פון זיינע ווייבער און דערנאָך אים דערמאָרדן...

דאָס דערמאָרדן איז געווען, פאַרשטייט זיך, בלויז דער שוים אויפן בעכער וויין פון ראַכע־געפיל... דאָס איז געווען לאָו־דווקא, דאָך האָב איך, כאָטש אויפצופלייסן, אַ היפּשע ווײלע געניאַנטשעט אָט־דעם מאָרד־געדאַנק.

זיין האַנדלונג קעגן אוריהן האָב איך געפילט ווי אַ פּערזענלעכע באַליידיקונג. ער האָט פאַרשעמט דעם גאַנצן חייל, וואָס בראַוזשעט אין בלוט ביזן האַלדז און אַלץ פאַרן וואוילזיין פון קיניג. און וואָס טוט דער קיניג בשעת זיינע חיילות שטייען היגטער די ווענט פון שונאס פעסטונג, פון וועלכער דער שונא שיסט אויף אים מיט פאַרגיפטיקטע פיילן, גיסט אויף זיי ברענענדיקע סמאָלע, וואַרפט אויף זיי פון דער הייך פון די טורעמס שווערע שטיינער—וואָס טוט דער קיניג? ער לאָזט זיך וואוילגיין מיט דעם ווייב פון איינעם פון די קאָמאַנדירן; און ווען דאָס ווייבל פאַרשוואַנגערט, באַפעלט ער מע זאָל דעם קאָמאַנדיר אַוועקשטעלן אויף אַן אַרויסגערוקטער געפערלעכער פּאָזיציע כדי ער זאָל דערהרגעט ווערן אויפן שלאַכטפעלד... און ער זאָל קענען פראַנק און פריי, שוין געזעצלעך לעבן מיט דעם דערמאָרדעטן מאַנס ווייב...

און דיך האָט מתמאָ אויך באַהערשט אַ געפיל פון באַליידיקונג און דו האָסט זיך געוואָרפן אין מיינע אָרעמס. די ליבע אונדזערע איז געקומען ערשט שפּעטער.

חגית: זיכער האָב איך זיך געפילט באַליידיקט...אַלע מאָל נעמט ער זיך פאַר אַ ווייב אַן יינגערע... אָבער איך בין אין דיר געווען פאַרליבט ווי אַ זעכצן־יאָריק מיידל. איך האָב דיך, ממש, פאַרגעטערט.

יואָב: דערנאָך האָב איך זיך אין דיר אַזוי פאַרליבט, אַז איך בין געווען געצוויגט צו טראַכטן אַז דער ראַכע־אימפּולס איז געווען בלויז אַ תירוץ צו כשר׳ן, פאַרענטפערן, אונדזערע באַציאונגען.

יואָב געזעגנט זיך, דריקט אַרויף אַ קוש אויף חגיתעס צעקנייטשטער אָבער דיק אַנגעשמירקעוועטער, באַק, און לאָזט זיך גיין צום אַרויסגאַנג. ער קערט זיך אום, גייט צו צו איר נאָענט, קוקט איר אַריין אין די אויגן און גיט אַ זאָג: אונדזער געפעכט קעגן די צעשטערערישע כוחות, וואָס לויערן אויף ישראלס מערכה, איז נאָך ניט פאַרלאָרן.

חגית: פאַרגעס ניט ווען צוטראַכטן אַ משפּט. דו ביסט דאָך עפּעס אַ ווירטואָז אין די ענינים.

יואָב: דאָס איז שוין אַזוי גוט ווי צוגעטראַכט. אָבער, דו, זע אַז אַ גרויסער עולם זאָל קומען. וואָס גרעסער דער עולם אין געריכטזאַל, אַלץ גרעסער וועט זיין זייער אַנטוישונג און אַלץ טיפער און גיכער זיין נידערפאַל.

חגית: איך וועל צעשיקן מינדלעכע איינלאַדונגען דורך מיינע דינער און דינסטן צו אַלע אונדזערע באַקאַנטע און זיי צוזאָגן אַן אינטערעסאַנטן ספּעקטאַקל. און צווישן עולם וועלן מיר פאַרשפּרייטן קלאַנגען אַז שלמה גייט

דעמאָנסטרירן זיין חכמה, ווי אַ ריכטער, אַזוי אז עס וועלן שטראָמען אין געריכטס־פּאַלאַטע סיי פריינט און סיי פיינט פון דעם קיניג, און עס וועט דאָרט זיין אַ ריזיקער עולם. און אפשר וועט זיך אומדז איינגעבן צו אימפּראָווידירן דאָרט אַן אָפּענעם אַרויסטריט, אַ דעמאָנסטראַציע קעגן קיניג, וואָס קען זיך אַמאָל צעוואַקסן אין אַן אויפשטאַנד... מיר'ן זען...

6

דער משפט

דער זאַל פון געריכט איז אָנגעפּאַקט, די ווענט ווערן שיער ניט צעשפּאַרט. אַלע זייבען געשפּאַנט. מע דערוואַרט עפּעס אויסערגעוויינטלעכעס. אַלע ריידן, אַלע זשעסטיקולירן. פון ווייטן האָט מען געקענט מיינען אַז אַ ים ברויזט, אַזאַ געזשווזשעריי און געקלאַנגעריי האָט זיך געטראָגן. פּלוצלונג ווערט שטיל ווי אין אַן אויער. דער יונגער קיניג האָט זיך באַוויזן. אַלע האָבן זיך געניויגט און געבוקט אויפוויפל דאָס געדרענג האָט דערלאָזט די דאָזיקע באַוועגונגען דורכצופירן. שלמה פאַרנעמט זיין פּלאַץ אויפן טראָן. פון דער רעכטער זייט שטייט אחישר, דער אויפזעער איבערן קיניגלעכן פּאַלאַץ, פון דער לינקער זייט שטייט יהושפט, דער זון פון אחילוד, אויסגעצויגן ווי אַ סטרונע. ער איז דער דערמאָנער.

צוויי וועכטער, פון זייערע לעדערנע גורטן זייִנען אַראָפּגעהאָנגען בלאַנקענדיקע שפּיזן, אָנגעטאָן אין גרוילעכע טוניקס, פירן אַריין צוויי זונות פון די זעלביקע יאָרן כמעט און פון זעלביקן געוואוקס. זיי זייִנען געווען געוויינטלעכע הורס, ניט קיין קדשות פון עשתרות אָדער כמוש. ביידע יונג, שיין און רייצנדיק. די באַקן אָנגעשמינקעוועט, די ליפּן אָנגערוזשט אַזש עס דוכט עס שפּריצט פון זיי בלוט. זייערע אויבערשטע מאַנטלען פון גראָבן וואָל האַלב צעעפנט אַזוי אַז מ'האָט געקענט זען זייערע העמדער און אונטער־קליידלעך פון דינעם לייַנען. אַ דורכזיכטיקע דינע וואוּאַל סיעטקע, וואָס האָט אָנגעצייגט אויף זייער באַרוף, האָט צוגעדעקט זייער האָר־פריזור, פון וועלכע עס האָט זיך געטראָגן אַ שטאַרקער ריח פון פּערפיומירטן ביימל. די קעפּ פאַרבונדן מיט שטערנבענדער. פאַלש־גאָלדענע בראַסלעטן האָבן באַצירט זייערע אָרעמס און שווערע באַגילטע אוירינגלעך זייִנען אַראָפּגע־

האַנגעגען פֿון זייערע עווערן און זיך געבאַמבלט מיט יעדן טראַט וואָס זיי האָבן געשטעלט. אין זייערע בעזער האָבן זיי געהאַט נאָזרינגען. זיי זיינען אַריין שוועבנדיק, געשטעלט געמאָסטענע טריטעלעך אויפֿוויפֿל די טריטקייטלעך האָבן דערלאָזן. אויף די בריסטן האָבן זיי געטראָגן רויטע טיכלעך, וואָס האָבן זייערע בוזימער צוגעגעבן אַרויסשטאַרטשונג. איינע פֿון זיי האָט געהאַלטן אַן עופּעלע אין אירע אָרעמס.

נאָך זיי איז אַריין אַ יונגע פֿרוי, זייער אָרעם געקליידט. זי איז געבליבן שטיין ביי דער טיר.

ביידע יונגע זונות האָבן זיך געבוקט פֿאַרן טראָן און ביידע האָבן אויפֿאַמאָל אויסגעשריען:

— דערבאַרים זיך אויף מיר, האַר קיניג!

יעדע איינע האָט געוואָלט זיין די ערשטע אויסצולייגן אירע טענות און מאָנענישן. זיי האָבן געוויינט אויפֿן קול, זיך געזידלט מיט די ערגסטע ווערטער. זיי האָבן זיך געוואָרפֿן איינע אויף דער אַנדערער אין אַן אומגעלונגענעם פּאַרזוך אויסצודראַפּן די אויגן און אויסרייסן די האָר. די שומרים האָבן זיי מיט געוואַלט פֿאַנאַנדערגענומען, און קוים מיט צרות, פּראַסט מיט דראָאונגען מיט זייערע שפּיזן קוים איינגעהאַלטן און איינגעשטילט.

די עטלעכע כּוהנים וואָס זיינען געשטאַנען הינטערן טראָן האָבן קוקנדיק אויף זיי, געמאַכט זויערע געזיכטער און אַ זאָג געטאָן:

— גראָבע שטיק פֿלייש, געמיינע זעלנערשע הורס....

דערביי איז געשטאַנען א לייבגוואַרדייער און ער האָט זיך אַנגענומען פֿאַרן זעלנערשן כּבוד. אים האָט פֿאַרדראָסן דער ביטול־טאָן פֿון די פּאַררי־סענע ביי זיך כּוהנים.

— זעלנערשע הורס, האַ? און איר קרימט זיך?! הורס קומען די זעלנער גאַנץ גוט צוניץ. אייער בלאָזן אין די האָרנס און אייער מאַכן הקפות אַרום יריחו מיט דעם אָרון פֿון בונד וואָלטן וויניק אויפֿגעטאָן ווען ניט רחב, די הור, וואָס האָט אַרויסגעהאָלפֿן יהושען און זיינע חיילות...

דער געריכט־סעקרעטאַר האָט געהייסן די מאָנערין צו זיין די ערשטע און ארויסברענגען איר אָנקלאָגע.

זי האָט זיך געבוקט פֿאַרן טראָן און אָנגעפֿאַנגען:

— איך בעט דיך, מיין האַר קיניג, איך און די דאָזיקע פֿרוי וואוינען אין איין הויז, און איך האָב געבאָרן אַ קינד. און עס איז געווען אויפֿן דריטן טאָג נאָך מיין געלעגן ווערן, האָט אויך די דאָזיקע פֿרוי געבאָרן: און מיר זיינען געווען זאַלבענאַנד. קיינער איז מיט אונדז ניט געווען אין הויז. בלויז

מיר צווײ. איז געשטאָרבן דאָס קינד פון דערדאָזיקער פרוי בײַ דער נאַכט, ווײַל זי איז געלעגן אויף אים און האָט אים דערשטיקט אין שלאָף, ווי עס פּאַסירט אַמאָל. איז זי אויפגעשטאַנען אין מיטן נאַכט און האָט אוועקגענומען מײַן זון פון לעבן מיר, בעת איך, דײַן דינסט, בין שטאַרק געשלאָפן, און זי האָט אים געלייגט אין איר בוזעם. און איך בין אויפגעשטאַנען אײַנדערפרי אָנצוזויגן מײַן זון, ערשט ער איז טויט. אָבער אַז איך האָב אים באַטראַכט, האָב איך זיך אַרומגעזען אַז עס איז ניט מײַן זון וואָס איך האָב געבאָרן. דאָס איז אַלץ, מײַן האַר קיניג, וואָס איך האָב צו זאָגן. איך פאָדער אַז זי זאָל מיר אָפּגעבן מײַן זון.

האָט די צווייטע זונה זיך געבוקט פאַרן טראָן און האָט געזאָגט:

— ניין, מײַן האַר קיניג! מײַן זון איז דער לעבעדיקער און איר זון איז דער טויטער.

די ערשטע שרײַט:

— ניין! נײַערט דײַן זון איז דער טויטער און מײַן זון איז דער לעבעדיקער.

שלמה האָט גלײַך פאַרשטאַנען אַז עס איז אַן אָפּגעמאַכטע זאַך צווישן זיי. ער האָט באַגריפן אַז די „אָפּאָזיציע״ שטעקט הינטער דעם: מע וויל אים פאַרשעמען פאַרן עולם, וואָס איז געקומען אויף חידושים און באַווײַזן זײַן אומבאַהאָלפנקייט אין אַנטשיידן אַזאַ פאַרפּלאָנטערטן ספסוך. שלמה האָט געטראַכט: אויפדעקן דעם שווינדל איז אַ לײַכטע זאַך, ווען מע נעמט די פרויען אויף אַ שטרענגן פאַרהער און מע שרעקט זיי אָן אַ ביסל, וועלן זיי זיך מודה זײַן און ארויסגעבן די וואָס האָבן באַצאָלט פאַר שפּילן אָט־די סצענע. אָבער דאָס וועט ניט געבן דעם נויטיקן עפעקט, וועט ניט מאַכן קיין שטאַרקן רושם אויף די צוהערער און צוקוקער וואָס פילן אָן דעם זאַל. זיי שפּילן, איך וועל זיי ווײַזן, אַז איך קען בעסער שפּילן.

און שלמה האָט געזאָגט:

— דערלאַנגט מיר אַ שווערד.

האָט מען אים דערלאַנגט אַ שווערד.

האָט ער זיך אָפּגערופן צו איינעם פון דער וואַך:

— דו ביסט אַ בראַווער מאַן, נאַ דיר די שווערד, אַצונד נעם דאָס קינד, לייג עס אַוועק אויפן טיש, און צעשנייד אים אויף צוויי גלײַכע חלקים, און ביידע וועלן קריגן צו העלפט פון קינד.

דער עולם איז געוועזן אויפגעבראַכט:

— אַזאַ אַכזריות! אַזאַ אַכזריות!

דער וועכטער האָט גענומען די שווערד פון קיניגס האַנט און צוגענומען דאָס קינד פון דער פרוי, עס אַוועקגעלייגט אויפן טיש וואָס פאַרן טראָן. דאָס קינד האָט זיך פאַנאַנדערגעוויינט. זיך געצאַפּלט און געוואָרפן.

די צוויי הורס האָבן געשריען:

— גוט! דאָס איז יושר! ניט מיר און ניט איר!

אין דעם מאָמענט האָט זיך דערהערט אַן אַנגסט־געשריי פון דער אָרימער פרוי, וואָס איז געשטאַנען ביי דער טיר און האָט נאָכגעפאָלגט וואָס דאָ איז פאָרגעקומען. זי האָט אויסגעשריען:

— טשעפּעט ניט דאָס קינד!

זי האָט זיך דורכגעשטופּט דורכן עולם און געפאַלן אויף איר געזיכט פאַרן טראָן:

— מיין האַר קיניג דערבאַרים זיך!

שלמה האָט געזאָגט:

— דאָס קינד איז אירס און גיט עס איר. זי איז אַן אָרימע אַלמנה און זי האָט איר קינד פאַרדונגען אויס נויט. זעט אַז זי זאָל קריגן אַרבעט אין הויפס קיך. די צוויי קורטעזאַנקעס טרייבט אַרויס פון געריכטסזאַל און זאָלן זיי ניט מיינען, אַז דעם קיניג קען מען לייכט אָפּנאַרן.

דער עולם אין זאַל איז געבליבן אויף איין אויגנבליק, שטיל ווי אָן אָטעם פון באַוואונדערונג און גלייך אויסגעבראָכן ווי איין מענטש אין אַן אויסרוף:

„עס איז ניט געווען און עס וועט ניט זיין אין ישראל אַזאַ קלוגער שופט, ווי אונדזער קיניג שלמה. יהוהס חכמה איז אין אים! לאַנג זאָל לעבן דער קיניג!

אַלע האָבן זיך געבוקט און געפאַלן אויף זייערע פּנימער.

דער קלאַנג וועגן דער דאָזיקער אַנטשיידונג האָט זיך בליץ שנעל צעטראָגן איבער ירושלים און פון ירושלים איז עס אַוועק איבערן גאַנצן לאַנד. אומעטום, אין שטעט און אין דערפער, וואו מענטשן האָבן זיך באַגעגנט האָט מען גערעדט וועגן דעם משפט.

דער אַלגעמיינער צושטים איז געווען: אַן אויבערמענטשלעכע חכמה איז דער אַרב פון קיניג צו טאָן גערעכטיקייט, ווי קיין שופט פאַר אים.

ז

שלמה זוכט שלווה אין שידוכים און בויען

אויף אַ ווײַלע האָט אויסגעזען אַז שלמה איז געקומען צו זיך. ער האָט זיך אַרײַנגעוואָרפן אין דער אַרבעט פון אַרײַננעמען אין די הענט די לייצעס פון דער רעגירונג און פאַרזיכערן זיך קעגן די פאַרשווערער פון אינעווייניק און פאַרפעסטיקן זי קעגן אירע שכנים שונאים און זי אַרומנעמען מיט אַ רינג פון פעסטונגען אויפגעשטעלט אויף די גרעניצן. אָבער ווי נאָר אַט־דער אָנפאַנגלעכער פעריאָד פון פאַרפעסטיקן דעם טראָן, ער זאָל זיך ניט וואַקלען אונטער אים, איז פאַראיבער, און קיין געפאַר האָט מער ניט געדראָט ניט אים און ניט בת־שבען און ניט נתנען זיין רבין, אַזוי האָט זיך אומגעקערט צו אים די בענקעניש און נאָגעניש. זיי האָבן נאָך פאַרטאָפּלט זייער קראַפט און האָבן אים געפּייניקט מער ווי פריער, ווי זיי וואָלטן וועלן אויפמאָנען דאָס וואָס זיי האָבן פאַרפעלט פאַר דער צייט וואָס ער איז געווען פאַרטאָן מיט ראַטעווען זיך, און זיין מוטער און דאָס קיניגרייך פון ישראל עס זאָל ניט צעשפּליטערט ווערן.

ער איז אַרומגעגאַנגען איבער זיינע צימערן אַ פאַרחושטער. ער האָט ניט געהערט וואָס מ׳האָט גערעדט צו אים. ער האָט זיך קיין אָרט ניט געקענט געפינען. פאַר זיינע אויגן איז געשטאַנען נעמה, איר געזיכט איז געווען אָפּגעמאָלט אויף די ווענט, אויפן דיל, אויפן סופיט, וואוהין ער האָט נאָר אַ וואָרף געטאָן אַן אויג — האָט ער זי געזען.

ער איז ניט געשלאָפן קיין נעכט. אין קאָפּ זיינען אים געקראָכן געדאַנקען וועגן אָנטאָן זיך אַ מיתה־משונה און באַפרייט ווערן פון זיינע יסורים.

בת־שבען, מיט איר מוטערס אויג, האָט לאַנג ניט געקומען צו באַמערקן אַז איר זון שלמה איז אַ האַרץ־פאַרוואונדעטער. זי האָט פּרובירט מיט אים ריידן צום אָנפאַנג מיט וואונקען, מיט טונקעלע אָנצוהערענישן. זי האָט אַלץ געהאָפט אַז ער וועט אַרויסקומען מיט אַ ווידוי, ער וועט זיך אין איר פאַרטרויען. ער האָט אָבער עקשנותדיק געשוויגן. אַצונד האָט זי גענומען ריידן צו אים קלאָרע דיבורים, דהיינו, אַז עס איז שוין צייט ער זאָל חתונה האָבן, זיך פאַרזאָרגן מיט אַ קרוין־יורש. אַ מענטש לעבט ניט אייביק, און דאָס פעלד פון לעבן דאַרף מען פאַרזייען, ווען מע איז יונג און ביי די פולע ברויזנדיקע קרעפטן. זי איז באַרעכטיקט צו האָבן אַן אייניקל, צו דערלעבן נחת פון אים, אַזוי אַז זי זאָל קענען אַוועקגיין פון דער זינדיקער וועלט אַ

באַרואיקטע, מיט דעם באַוואוסטזיין אַז די קייט פאַרמאָגט ווייטערדיקע רינגען, און זי וועט ניט איבערגעריסן ווערן. ער איז נאָך יונג און ער האָט זיך ניט וואָס צו אײַלן. דאָס איז אמת. ער האָט נאָך גענוג צייט אויפצוטאָן זיינס. אָבער זי איז שוין ווייט־ווייט פאַרפאָרן פון איר יוגנט.

האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה שידוכים, וואָס האָבן געהאַט אונטער זיך אויך דיפּלאָמאַטישע חשבונות: זיך פאַרבינדן מיט די אַרומיקע מדינות, דורך חתונות און אַזויאַרום פּרובירן פאַרזיכערן די מדינה און שאַפן זיך פאַרבינדעטע, אַליאַנצן, וואָס וועלן זיך האַלטן אויפן יסוד פון קרובהשאַפט, אויפן יסוד פון בלוט פאַרוואַנדשאַפט. ער און די קיניגן פון די אַרומיקע לענדער וועלן פאַרמירן איין געשלאָסענע, דורך מחותנעשאַפט, משפחה.

ער האָט אויך גענומען פאַר אַ ווייב און קיניגין פּרעהס טאָכטער, נאַגסאַראַ. פּאָליטיש איז אָט־דער שידוך געווען אַ גלענצנדיקער טריאומף. מצרים איז געווען אַ גרויסמאַכט, כאָטש אין דעם פּעריאָד היפּש אָפּגעשוואַכט, יעדנפאַלס א סך מעכטיקער פון מדינת ישראל.

פּרעה האָט געגעבן זיין אײדים, שלמהן, גזר אין נדן צו זיין טאָכטער. אדוניהו בן יהוידע האָט פּרובירט אײַננעמען גזר, אָבער ער איז דורכגעפאַלן און האָט פאַרלאָרן צוליב אָט־דעם דורכפאַל אַביסל פּרעסטיזש ווי אַ גרויסער קריגספירער. אָבער פּרעה האָט באַצוואונגען גזר און עס פאַרברענט און דעם כנעני, וואָס איז געזעסן אין שטאָט האָט ער אויסגעהרגעט. שלמה האָט זי אויפגעבויט און זי פאַרוואַנדלט אין א שטאַרקער פעסטונג.

נאַגסאַראַ איז אַראָפּגעקומען קיין ירושלים מיט גרויס פּאָמפּ און מיט אַ סוויטע פון יונגפרויען, ווי עס פּאַסט פאַר אַזא געהויבענער בת־מלך. זי איז אַריינגעפאָרן דורך דעם „פאָנטאַן־טויער" אין אַ זילבערנעם רייטוואָגן. דער געשפּאַן פון די פערד איז געווען באַצירט מיט די טייערסטע פעדערן. די סאַמעטענע פּאַפּאָנעס פון די פערד זיינען געווען אויסגעהאָפטן מיט עקזאָטישע בלומען. נאָך דעם רייטוואָגן האָט זיך געצויגן אַ לאַנגער קאָרטעזש פון שקלאַפן, זיי האָבן געטראָגן קריג און פלאַקאָנען. יונגע שיינע שקלאַפינס, אַלע פון זעלביקן געוואוקס, זיינען געווען געהילט אין דורכזיכטיקע טיולן. זיי האָבן געטראָגן אין די הענט האַרפן, גיטאַרן, פלייטן, צימבלען און טאַמבורינען. אייניקע פון זיי זיינען געווען פּריסטערינס.

שלמה, מיט זיין סוויטע און אין באַגלייט פון זיין לייבגוואַרדיע אויסגעקליידט אין בלויע טוניקס מיט גאָלדענע שילדן און מיט בלויזע שווערדן מיט הענטלעך געפּלאַסטערט מיט טייערע שטיינער, האָט זי אָפּגעוואַרט ביים טויער. מע האָט זי גלייך אַריינגעזעצט אין אַ באַגילטן טראָגבעטל

געמאַכט פון צעדערהאָלץ און איבערגעדעקט מיט אַ באַלדאַכין, אַן אַפּריון, פון רויטן פּליוש, אויף וועלכן עס זיינען געווען דורכגעשטריקט, מיט גאָל־דענע און זילבערנבע פעדים, מאַנאַגראַמען פון איר און שלמהס נאָמען אריינגעפלאָכטן צווישן די מזלות וואָס זיינען געווען אויסגעהעפט אויף אַ תכלת־הינטער־גרונט.

מע האָט זי געטראָגן מיט אַ פּראָצעסיע פון שטורקאַצן און פייערווערק, אונטער די טענער פון שאַלנדיקער מוזיק פון אַן אָרקעסטער, וואָס איז באַשטאַנען פון שפּילער אויף פאַרשיידענע אינסטרומענטן.

מיט זיינע ברייטפאַרצווייגטע שידוכים האָט שלמה פאַרפאָלגט אויך אַ צווייטן צוועק. ער האָט פאַר זיינע אַגענטן־שדכנים אָפּגעמאָלן אין אַלגעמיינע שטריכן דעם אויסזען פון נעמהן און האָט זיי אַנגעזאָגט, אַז ווען זיי באַגעגנען אַ יונגפרוי וואָס איז ענליך אויף דער באַשרייבונג, זאָלן זיי זי קריגן פאַר אים; רעכט פאַר אַ ווייב, רעכט פאַר אַ קעבסווייב. ער האָט זיך אַזוי איינגעשאַפט אַ האַרעם פון טויזנט פרויען, זיבן הונדערט ווייבער, דריי הונדערט קעבסווייבער. ער האָט געהאָפט אַז צווישן אַזאַ מענגע וועט זיך אפשר אָפּזוכן נעמה. ער איז געווען אַנטוישט און זיין פאַרביטערטקייט האָט ער אויסגעדריקט מיט דעם ווערטל: „אַ רעכטע פרוי איינע פון טויזנט האָב איך נים געפונען". ער האָט ניט געפונען די, וועמען ער האָט געזוכט, וואָס איז אים געווען טייערער פון זיין לעבן. אָן איר איז זיין לעבן געווען ערגער פון טויט, אַ הוילע שטענדיקע קוועלעניש, מאַטערניש, אָפּקומעניש. ער ווערט געטריבן, ממש, צום ראַנד פון אָפּגרונט, וואָס הייסט טירוף־הדעת.

ווען ער האָט זיך אָפּגעגעבן מיט די שידוכים, האָט ער אויך געשיקט אַ שליח צו עכסהן אין מדין. ער האָט געהאַט בדעה זי צו נעמען פאַר אַ ווייב און אפשר אויך מאַכן זי פאַר די קיניגן.

דער שליח איז אוועק, זיך געזאָמט עטלעכע חדשים, געקומען צוריק און איבערגעגעבן דעם קיניג שלמהן אין קורצן די לעבנסגעשיכטע פון דער יונגפרוי, דער איינציקער טאָכטער פון פּריטער זכור, ווי מע האָט אים דערציילט אין דאָרף נטופה.

„זי האָט זיך געהאַט פאַרליבט אין אַ פּאַסטעך. דער אַלטער פּריסטער האָט ניט געוואָלט געבן דעם פּאַסטעך־יונג זיין טאָכטער פאַר אַ ווייב. די איינוואוינער פון דאָרף זיינען אַלע ווי איין מענטש געווען קעגן פּאַסטעך פאַר זיין אָפּשפּאָטן פון זייערע געטער, און פאַרשוועכן זייער טעמפּל. האָבן זיי אים געוואָלט הרגענען. האָט זי, די געליבטע, אים אויסבאַהאַלטן. דערנאָך איז ער פאַרשוואונדן. וואַרשיינלעך איז ער קראַנק געוואָרן און געשטאָרבן

ליגנדיק אין דער פֿאַרשטיקטער באַהעלטעניש צו לאַנג, מעגלעך אַז ער איז אַנטרונען. די דאָרפֿסלייט ווייסן ניט אויפֿגעוויס וואָס מיט אים האָט פּאַסירט.

אָבער עכּסה האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפּ אַז ער איז פֿאַרשטיינט געוואָרן פֿון די איינוואוינער פֿון דאָרף נטופֿה. האָט זי אַליין אָנגעהויפֿט אַ בערגל שטיינער אויף זיין קלאָמפּערשטן קבֿר. און ביי יענעם בערגל פֿלעגט זי אָפּזיצן גאַנצע טעג און נעכט און באַווייִנען איר אומגעקומענעם געליבטן. אַז עמיצער פֿון די דאָרפֿסאיינוואוינער איז צופֿעליק פֿאַרבייגעגאַנגען נאָענט צו יענעם בערגל פֿלעגט זי זיך אויף אים וואַרפֿן און אים וועלן אויסדראַפּן די אויגן. זי האָט געהאַט אַן אומגעוויינטלעכע גבֿורה אין זיך. זי איז געווען ווילד צעררייצט, ווי אַ פֿאַרוואָרפֿענע לייביכע. אַלע האָבן געציטערט פֿאַר איר אַזאַ אַכזריותדיקע שטאַרקייט האָט זי אַרויסגעציייגט אין אירע אָנפֿאַלן אויף די פֿאַרבייגייער־מאַנצבילן.

אַזוי זיינען פֿאַראיבער עטלעכע יאָר.

פֿון וואָס און ווי אַזוי זי האָט זיך גענערט די אַלע יאָרן פֿון איר אָנהאַלטן אַבֿילות און האַלטן שטרענגע וואַך איבער זיין קבֿר, ווייס קיינער ניט. זיי זיינען משער אַז זי האָט זיך געשפּייזט מיט ווילדע קרייטעכער און שוואָמען, וואָס זי האָט געקליבן אין די פֿעלדער, און אויך מיט אייער פֿון די פֿייגלען וועמענס נעסטן זי פֿלעגט נישטערן און אויסליידיקן.

אירע קולות פֿון באַוויינען איר געליבטן האָבן זיך געטראָגן איבערן דאָרף. איבערהויפּט פֿלעגן זיי פֿאַרשטאַרקט ווערן נאָך האַלבער נאַכט, דעמאָלט האָט זי געיללהט אַזוי, אַז זי האָט פֿאַרטויבט די אויערן און קיינעם אין דאָרף ניט געלאָזן איינשלאָפֿן.

דער סוף איז געווען אַז אין אַן אָנפֿאַל פֿון פֿאַרצווייפֿלונג, האָט זי זיך אויפֿגעהאָנגען אויף אַ בוים איבער דעם בערגל. מעגלעך אַז עמיצער האָט זי ביי דערנאָכט דערהרגעט און זי אויפֿגעהאָנגען און פֿאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז דאָס איז געווען אַ פֿאַל פֿון זעלבסטמאָרד, כּדי ניט צו ווערן באַשטראָפֿט. די שטראָף וואָלט סיי ווי געווען אַ לייכטע, וויל דער דאָרף האָט אָפּגעאָטעמט פֿרייער אַז מען איז פֿון אירע קולות און געוואַלדן פּטור געוואָרן.

דער שליח האָט איבערגעגעבן וואָס מע האָט אים פֿאַרציילט. ער האָט פּרובירט אויספֿאָרשן די טראַגישע געשיכטע פֿון די צוויי געליבטע, אָבער ער האָט קיין ריכטיקע פֿאַרלעסלעכע דאַטן ניט געקענט אויסגעפֿינען. די מעשׂה האָט פֿאַרשיידענע ווערסיעס און נוסחאות און קיין טאָלק האָט ער ניט געקענט דערגיין, עס איז פֿעסטגעשטעלט בלויז אַז זי איז באַגראָבן געוואָרן אויף איר פּאַטערס נחלה. זיי האָבן אים געציייגט איר קבֿר, אין שכנות פֿון

איר פאַטערס באַגראָבונגס־־פּלאַץ. אַצונד האָבן די פּרויען פון דעם דאָרף מורא אַרויסצוגיין פון הויז ביי דער נאַכט. זיי זאָגן אַז זי גייט אַרום ווי אַ גייסט איבער די פעלדער.

אַז שלמה האָט אויסגעהערט די טרויעריקע געשיכטע, האָט ער דעם שליח אָוועקגעיאָגט פון זיך מיט אַזאַ רציחה, ווי ער, דער שליח, וואָלט געהאַט אַ האַנט אין די פאַטאַל־אומגליקלעכע געשעענישן.

ווען ער איז געבליבן אַליין, האָט ער געמורמלט צו זיך:

— איך בין אין הוילער שרעק אַז מיין סוף וועט זיין ווי אירער. איך בין שולדיק אין איר משוגעת און אויך אין איר טויט האָב איך אַ דירעקטן אַנטייל...

כדי זיך צו בארוישן מיט פליישיקער פאַרבאַפנדיקער טעטיקייט, אין וועלכער ער וואָלט אפשר געפינען, זאָל זיין, צייטווייליקע באַרואיקונג, האָט ער זיך אַריינגעוואָרפן מיט זיין גאַנצן אימפעט אין בויעכץ. ער וועט לאָזן אויפריכטן אַ גראַנדיעזן טעמפּל און אויך בויען אַ פּראַכטפולן קעניגלעכן פּאַלאַץ.

וואָס איז שייך דעם טעמפּל האָט ער דאָך געגעבן זיין הן־וואָרט סיי זיין פאָטער, דעם קעניג דוד און סיי זיין רבין, דעם נביא נתן, אַז ער וועט אויפשטעלן אַ טעמפּל, וואָס זיין גלייכן איז ניט צו געפינען אין קיין לאַנד אַרום.

מיט אַלע חושים האָט ער זיך אַריינגעטאָן אין אָט־דער אַרבעט. ער האָט דערביי געהאַט אַ הייליקע כוונה, אוועקשטעלן אַ טעמפּל וואָס וועט זיין געהייליקט צו יהוה, דעם איכטום־ערטום, דעם האַר פון פעלקער־פרידן. אָט־דער בית־המקדש וועט זיין אַ מקום־קדוש פאַר אַלעמען, פאַר די ישראלים און ניט־ישראלים.

אין אַ באַראַטונג מיט נתן הנביא און צדוק הכהן האָט ער אויסגעקליבן דעם פּלאַץ וואו אויפצוריכטן דעם בית־המקדש. דאָס איז דער באַרג מוריה אין צפון־מזרח פון ירושלים. דער באַרג איז געווען פאַרהייליקט אין די טראַדיציעס פון פאָלק. פאַרוועבט מיט לעגענדעס: אברהם האָט אויף אים געבראַכט צ דער עקדה זיין זון, יצחק. נח האָט אויף אים אויפגעבויט אַ מזבח און מקריב געווען קרבנות, גלייך נאָכן מבול און זיין פאַרלאָזן די תבה, אויך קין און הבל האָבן אויף אים געבראַכט זייערע אָפּער.

פאַר דעמדאָזיקן ריזיקן בנין האָט זיך געפאָדערט זייער אַ סך געהילץ און שטיינער. אמת, אין שטיינער איז ניט געווען קיין דוחק אין לאַנד כנען, און מ׳האָט זיי ניט געדאַרפט ברענגען פון דער פרעמד. אָבער האָלץ האָט

אויסגעפעלט, מ׳האָט געדאַרפט עס ברענגען פון לבנון. צענדליקער טויזנטער אַרבעטער וואָס שלמה האָט צוזאַמענגענומען צווישן די באַזיגטע כנעניִשע שטאַמען, האָבן אויסגעהאַקט שטיינער אין די בערג און זיי אַרומגעשעשעט אין גלייכע בלאָקן. אַנדערע אַרבעטער האָבן די דאָזיקע שטיינער געפירט צום פּלאַץ פון געבוי.

כדי צו באַקומען דאָס נויטיקע געהילץ אין וואָס אין ישראל־לאַנד איז געווען אַ מאַנגל, האָט זיך שלמה געווענדט צום פעניציִשן קיניג חירום, וואָס זיין הויפּט־שטאָט צור איז געווען באַרימט מיט אירע שיינע געביידעס. חירום האָט באַוויליקט צוצושטעלן שלמהן צעדערן און צעדער־ברעטער און ציפּרעסן־ביימער פון די לבנון־וועלדער און זיי ברענגען צו פירן מיטן ים ביז יפו, דער נאָענטסטער האַפן צו ירושלים.

דרייסיק טויזנט יידן זיינען גענומען געוואָרן פאַר דערדאָזיקער קיניג־לעכער אַרבעט צו האַקן וואַלד אויפן באַרג לבנון. זיי זיינען געווען צעטיילט אין דריי אָרטעלן, צו צען טויזנט מאַן אין יעדער פּאַרטיע. די אָפּטיילונגען האָבן געאַרבעט איינע נאָך דער אַנדערער אין אַ באַשטימטער אָרדענונג: איין מאָנאט געאַרבעט און צוויי זיך אָפּגערוט. חירום האָט צוגעשטעלט דאָס געהילץ אין יפו. ער האָט אויך געשיקט שלמהן בוימייַנסטער און געשיקט מויערער פון צור. ווען דער גאַנצער בוימאַטעריאַל איז שוין געווען פאַרטיק, האָט מען צוגעטראָטן צום עצם בויען.

די ווענט פון בית־המקדש זיינען געבויט געוואָרן פון די פאַרפערטיקטע שטיינערנע בלאָקן. פונאינעווייניק האָט מען די ווענט געשאָליעוועט מיט ברעטער פון צעדערהאָלץ אויף וועלכע עס זיינען געווען אויסגעשניצט בלומען, פּאַלמען־ביימער און כרובים. די גאַנצע שניצעריי אויף די ווענט איז געווען באַדעקט מיט גאָלד.

דער בית־המקדש איז געווען זעכציק איילן די לענג און צוואַנציק איילן די ברייט און דרייסיק איילן די הייך, די זעלבע הייך וואָס נחס לעגענדאַרער קאַסטן האָט פאַרמאָגט. דער פּאַליש פאַר דעם היכל פון הויז איז געווען צוואַנציק איילן די לענג און צען איילן די ברייט.

ער האָט געמאַכט אין בית־המקדש פענצטער אינעווייניק ברייט און אויסווייניק שמאָל, ווי אַן אָנווייז אַז דאָס ליכט שטראַלט אַרויס פון אינעווייניק און גיט זיך אַרויס אינדרויסן און ניט ווי געווייַנטלעך. ער האָט געבויט אין דער וואַנט פון בית־המקדש אַן אָנבוי, רונד ארום די ווענט, רונד ארום דעם „היכל״ און דעם „דביר״. ער האָט געמאַכט זייט־קאַמערן רונד אַרום. דער אונטערשטער שטאָק פון דעם אָנבוי איז געווען פינף איילן די ברייט,

און דער מיטלסטער — זעקס איילן אין דער ברייט און דער דריטער זיבן איילן די ברייט... דאָס הויז איז געבויט געוואָרן פון שטיינער, וואָס מע האָט פּאַרפעקטיקט אויפן פּלאַץ, וואו מ׳האָט זיי אויסגעהאַקט, קיין האַמער און קיין האַק און קיין שום אייזנגעצייג-קלאַפּעריי איז נישט געהערט געוואָרן אין דעם בית-המקדש.

דער בית-המקדש האָט געהאַט צוויי אָפּטיילונגען: אַן אינעווייניקסטע און אַן אויסווייניקסטע. די אינעווייניקסטע אָפּטיילונג איז געווען אין סאַמע אָפּגעלייגטן הינטערשטן חדר פון דער געבײַדע, און האָט זיך גערופן „דביר" אָדער קדשי-קדשים. דאָ זײַנען געשטאַנען צוויי כרובים פון באַגילטן איילבערטהאָלץ.

איטלעך כרוב איז געווען צען איילן די הייך, פינף איילן איז געווען איין פליגל פון אַ כרוב און פינף איילן דער צווייטער פליגל. צען איילן פון איין עק פון זײַנע פליגלען ביזן אַנדערן עק פון זײַנע פליגלען, איין מאָס און שניט ביי ביידע כרובים. מע האָט געמאַכט די פליגלען פון די כרובים אויסגעשפּרייט, און דער פליגל פון איינעם האָט אָנגערירט איין וואַנט, און דער פליגל פון צווייטן כרוב האָט אָנגערירט די צווייטע וואַנט. און זייערע פליגלען האָבן זיך אָנגערירט אין מיטן הויז אַ פליגל אָן אַ פליגל. די געשטאַלט פון די כרובים איז געווען די געשטאַלט פון פערד באַשאָנקען מיט פליגלען. איין כרוב איז געווען אַ זכר דער צווייטער כרוב אַ נקבה און זיי זײַנען געווען באַהעפט צו דינען אַלס סימבאָל פון דער ליבשאַפט פון רבונו של עולם צו ישראל וואָס איז ווי פון אַ זכר צו אַ נקבה! מע האָט זיי איבערגעצויגן מיט גאָלד. אונטער די צעשפּרייטע פליגלען פון די כרובים איז געשטאַנען דער אָרון-קודש דאָ האָט תמיד געהערשט אַ געהיימעניספולער האַלבטונקל. אין דער אויסווייניקסטער אָפּטיילונג, וואָס האָט געהייסן „מקדש" אָדער „היכל", טעמפּל, האָבן זיך געפונען די פאַנען צו רויכערן אין זיי קטורת, די מנורות, די טישן פאַרן היילקן לחם-הפנים (געזיכט-ברויט), אַלץ געמאַכט פון ריינעם גאָלד. לאַנגאויס דעם טעמפּל האָט זיך געצויגן אַ שיינע גאַלעריע מיט צוויי דיקע קופּערנע זיילן. פון דערדאַזיקער גאַלעריע איז געגאַנגען אַ ברייטער הויף, וואָס איז געווען אַרומגעצוימט מיט אַ וואַנט. אין הויף האָבן זיך געפונען: אַ גרויסער קופּערנער מזבח, אַ גרויסער קופּערנער האַנטפאַס פאַר די כהנים צו וואַשן די הענט, וועלכער מחמת זײַן אומגעהויער גרויס, פינף איילן די הייך און צען איילן פון ראַנד צו ראַנד האָט געהייסן דער קופּערנער ים, דאָ האָבן זיך אויך געפונען אַלע איבעריקע כלים וואָס האָבן זיך געפאָדערט פאַר די קרבנות.

1. יומא, נ"ד.

אַלע ווענט פון דעם בית־המקדש רונד אַרום האָט מען אויסגעשניצט מיט געשניצן פון כרובים און טייטלביימער און געעפנטע קווייטן פונאינע־וויניק און אויסוויניק, און דעם דיל פון בית־המקדש האָט מען איבערגעצויגן מיט גאָלד. און פאַר דעם אַריינגאַנג פון דביר (קדשי קדשים) האָט מען געמאַכט טירן פון איילבוימהאָלץ. דער טירגעשטעל מיט די באַשטידלעך איז אויסגעקומען פינפעקיק, און די צוויי טירן פון איילבוימהאָלץ האָט מען אויסגעשניצט געשניצן פון כרובים און טייטלביימער און געעפנטע קווייטן, און מ'האָט זיי איבערגעצויגן מיט גאָלד. און מע האָט אויסגעקלאַפּט דאָס גאָלד אויף די כרובים און אויף די טייטלביימער. און דאָסגלייכן האָט מען געמאַכט פאַר דעם אַריינגאַנג פון היכל, ביישטידלעך פון איילבוימהאָלץ, פירעקיק. און צוויי טירן פון ציפּרעסהאָלץ. די צוויי פליגלען פון איין טיר האָבן זיך צענויפגעלייגט, און דאָס אייגענע די צווייטע.

און מע האָט געהאַט דעם אינעוויניקסטן הויף פון דריי ציילן געהאַקטע שטיינער, און אַ צייל צעדערבאַלקנס. דאָס גלייכן פאַר דעם אינעוויניקסטן הויף פון בית־המקדש און פאַר דעם פּאַליש.

און דער קיניג שלמה האָט געשיקט נאָך חירמען פון צור, זיין פאָטער איז געווען אַ קופּערשמידט. און ער, חירם, איז געווען פול מיט חכמה און פאַרשטענדעניש און קענשאַפט צו מאַכן אַלערליי אַרבעט אין קופּער, און ער איז געקומען צום קיניג שלמה און האָט געמאַכט פאַר אים די גאַנצע אַרבעט.

ער האָט אויסגעפורעמט די צוויי זיילן פון קופּער; אכצן איילן איז געווען די הייך פון איין זייל און אַ פאָדים פון צוועלף איילן האָט אַרומגע־רינגלט. דאָס אייגענע דער צווייטער זייל. און צוויי קרוינען האָט ער געמאַכט אַרויפצוטאָן אויף די קעפּ פון די זיילן, אויסגעגאָסן פון קופּער; פינף איילן די הייך פון איין קרוין, און פינף איילן די הייך פון דער צווייטער קרוין; מיט נעצן פון פלעכטאַרבעט, שנורן פון געקייטלטער אַרבעט, פאַר די קרוינען וואָס אויף די קעפּ פון די זיילן; זיבן פאַר איין קרוין, און זיבן פאַר דער צווייטער קרוין. אַזוי האָט ער געמאַכט די זיילן; און צוויי ציילן רונד אַרום אויף איין נעץ צו באַדעקן די קרוינען וואָס אויבן איבער די מילגרוימען. און אַזוי האָט ער געמאַכט פאַר דער צווייטער קרוין. די קרוינען וואָס אויף די קעפּ פון די זיילן אין דעם פּאַליש זיינען געווען פון ליליע־אַרבעט, פיר איילן, און די קרוינען וואָס אויף די קעפּ פון די צוויי זיילן זיינען אויך געווען פון אויבן אַנטקעגן דעם בויך וואָס פון דער זייט פון דער נעץ. און די מילגרוימען זיינען געווען צוויי הונדערט, אין ציילן רונד אַרום אויף דער צווייטער קרוין. און ער האָט אויפגעשטעלט די זיילןביים פּאַליש

פון היכל, און ער האָט אויפגעשטעלט דעם רעכטן זייל און גערופן זיין נאָמען יכין; און ער האָט אויפגעשטעלט דעם לינקן זייל און גערופן זיין נאָמען בועז. און אויף די קעפּ פון די זיילן איז געווען ליליענאַרבעט. אַזוי איז פאַרענדיקט געוואָרן די אַרבעט פון די זיילן.

און ער האָט געמאַכט דעם ים (אַ גרויסן האַנטפאַס). אַ געגאָסענעם, צען איילן פון ראַנד צו ראַנד, קיילעכדיק רונד אַרום, און פינף איילן זיין הויך; א שנור פון דרייסיק איילן האָט אים אַרומגערינגלט רונד ארום און אונטער זיין ראַנד רונד אַרום האָבן אים ארומגערינגלט קנעפּ צען איילן, ארומצירקלנדיק דעם ים רונד ארום; אין צוויי ציילן זיינען געווען די קנעפּ, אויסגעגאָסן אין איין גוס מיט אים. ער איז געשטאַנען אויף צוועלף רינ־דער: דריי געקערט צו צפון, און דריי געקערט צו מערב, און דריי געקערט צו דרום, און דריי געקערט צו מזרח. און דער ים איז געווען איבער זיי פון אויבן; און אַלע זייערע הינטערלייבער זיינען געווען אינעווייניק־צו. און זיין גרעב איז געווען א האַנטברייט; און זיין ראַנד איז געווען אזוי ווי די אַרבעט פון דעם ראַנד פון אַ בעכער, ווי א ליליענבלום. צוויי טויזנט בת האָט ער געהאַלטן.

און ער האָט געמאַכט די צען געשטעלן פון קופּער; פיר איילן איז געווען די לענג פון איטלעכן געשטעל, און פיר איילן זיין ברייט, און דריי איילן זיין הייך. און אַזוי איז געווען די אַרבעט פון די געשטעלן: זיי האָבן געהאַט ראָמען און די ראַמען זיינען געווען צווישן לייסטן. און אויף די ראַמען, וואָס צווישן די לייסטן פון אויבן זיינען געווען לייבן, רינדער און כרובים און אונטער די לייבן און די רינדער זיינען געווען קרענץ פון אראָפּגעהאָנ־גענער אַרבעט. און פיר קופּערנע רעדער זיינען געווען צו אי־טלעכן געשטעל, און קופּערנע אַקסן; און זיינע פיר ווינקלען — צו זיי זיינען געווען אַקסלען; אונטער דעם האַנטפאַס זיינען די אַקסלען געווען אויסגעגאָסן, מיט קרענץ ביי דער זייט פון איטלעכן. און די עפענונג פון דעם האַנטפאַס אינעווייניק אין דער קרוין און איבער איר איז געווען אַן אייל די הייך. און די עפענונג פון דער קרוין איז געווען קיילעכדיק, ווי די אַרבעט פון אַ פוסגעשטעל, אַן אייל און אַ האַלב; און אויך אויף איר עפענונג זיינען געווען אויסקריצונגען; און זייערע ראַמען זיינען געווען פירעקיק, ניט רונד. און די פיר רעדער זיינען געווען אונטער די ראַמען. און די אַקסן פון די רעדער זיינען געווען אין דעם געשטעל; און די הייך פון אַ ראָד איז געווען אַן אייל און אַ האַלבע אייל. און די אַרבעט פון די רעדער איז געווען ווי די אַרבעט פון אַ ראָד פון אַ וואָגן. זייערע אַקסן, און זייערע רייפן, און זייערע

פּליעקלעך, און זייערע אַקסרעדלעך, אַלץ איז געווען געגאָסן. און פיר אַקסלען זיינען געווען צו די פיר ווינקלעך פון איטלעכן געשטעל; פון געשטעל גופא זיינען געווען זיינע אַקסלען. און אויבן אין געשטעל איז געווען קיילעכדיק רונד אַרום אַרום אַ האַלבע איל די הייך. און אויבן אויפן געשטעל זיינע הענטלעך און זיינע ראַמען זיינען געווען פון אים גופא. און ער האָט אויסגעקריצט אויף די פּלאַכן פון זיינע הענטלעך, און אויף זיינע לייסטן, כרובים, לייבן און טייטל־ביימער, ווי נאָך דעם בלייז פון איטלעכן, און קרענץ רונד אַרום. אַזוי האָט ער געמאַכט די צען געשטעלן; איין גוס, איין מאָס, איין שניט פאַר זיי אַלעמען.

און ער האָט געמאַכט צען האַנטפּאַסן פון קופער; פערציק בת האָט געהאַלטן איטלעכער האַנטפאַס; פיר איילן איטלעכער האַנטפאַס; איין האַנטפאַס אויף איטלעכן געשטעל פון די צען געשטעלן. און ער האָט אַוועקגעשטעלט די געשטעלן, פינף אויף דער רעכטער זייט פון בית־המקדש, און פינף אויף דער לינקער זייט. און דעם ים האָט ער אַוועקגעשטעלט אויף דער רעכטער זייט פון בית־המקדש צו מזרח, אַנטקעגן דרום.

און חירם האָט געמאַכט די טעפּ און די שופלען און די שפּרענגבעקנס. און דאָס אַלץ, די כלים, די האַנטפאַסן, דער ים, די זיילן, זיינען געמאַכט געוואָרן פון בלאַנקן קופער.

און שלמה האָט באַפוילן צו מאַכן אַלע כלים וואָס אין בית־המקדש: דעם גילדענעם מזבח, און דעם טיש וואָס אויף אים איז געלעגן דאָס „ברויט פון אָנגעזיכט" — פון גאָלד. און די מנורות, פינף פון דער רעכטער זייט און פינף פון דער לינקער זייט, פאַר דעם דביר (קדשי־קדשים) — פון עכטן גאָלד; און די בלומען, און די ליכטלעך, און די צוואַנגלעך — פון גאָלד. און די בעקנס, און די שניידמעסערס, און די שפּרענגבעקנס, און די שאָלן, און די פייערפאַנען — פון עכטן גאָלד; און די געלענקען פאַר די טירן פון דעם אינעווייניקסטן אַפּטייל, פאַר דעם קדשי־קדשים, און פאַר די טירן פון דעם היכל — פון גאָלד.

און אין יעדער זאַך האָט מען אַריינגעטאָן סימבאָלן און רמזים.

עס זיינען געמאַכט געוואָרן צען טישן, פינף האָט מען אַוועקגעשטעלט פון דער רעכטער זייט, דאָס מיינט אין דרום, ווייל פון אָט־דער זייט קומען די געבענטשטע טויען און די רעגנס. אין זכות פון די טישן אויף וועלכע עס ליגן די חלות פון לחם־הפנים, און וועלכע געפינען זיך אין דרום וועלן די ברכה רעגנס און ברכה טויען אַרויסקומען אין דער וועלט פון דער רעכטער זייט. און פינף טישן האָט מען אַוועקגעשטעלט אין צפון, ווייל פון דער דאָזיקער

זייט קומען אַלע צרות, און די טישן און די ברויטן ווען זיך מיען אָפּצו־שטויסן אָט־די אַלע בייזן.

אויף די האַנטפּאַסן האָט מען אויסגעשטעלט פינף אויף דער רעכטער זייט און פינף אויף דער לינקער זייט.

די צען גאָלדענע מנורות זיינען קעגן די צען געבאָטן, אין יעדער מנורה זיינען געווען זיבן רערן און אין יעדן רער אַ ליכט, האָבן מיר זיבעציק ליכטלעך קעגן די שבעים אומות, אַ ליכטל פאַר יעדער אומה פון דער וועלט, וואָס דאַרף אויפגעהויבן ווערן; די ליכטלעך האָבן באַדאַרפט פאַרטרייבן די פינצטערניש און רשעות פון די פעלקער. ווייל די תורה איז געגליכן צו ליכט, פאַרשפּרייט ליכט. און כאָטש מע האָט געמאַכט צען טישן, האָט מען צוערשט אויסגעלייגט דעם לחם־הפנים אויף משהס טיש (פון משכן), און דערנאָך אויף די איבעריקע טישן. און הגם שלמה האָט געלאָזט מאַכן צען מנורות, האָט ער די ערשטע אָנגעצונדן משהס מנורה, און ערשט דערנאָך די איבעריקע. אין קדשי־קדשים די צוויי כרובים האָבן סימבאָליזירט די צוויי לוחות פון בונד. די לענג פון די פליגלען פוןביידע כרובים איז געווען צוואַנציק איילן, צוויי כרובים צוגעגעבן צו דער צאָל צוואַנציק האָבן מיר אַ קיימאַ־לן פון צווייאונצוואַנציק דאָס איז קעגן די צווייאונצוואַנציק אותיות פון אלף־בית. און אַזוי ווי דער אות למד שטייט אין מיטן פון אַלף־בית, אַזוי זיינען די כרובים געשטאַנען, זיי זיינען געשטאַנען אויף זייערע פיס ווי דער בוכשטאַב ל׳, און זייערע געזיכטער זיינען געווען געווענדט צום בית־המקדש. די שכינה האָט גערוט אויף זיי און אויף דעם ארון, וואָס איז געשטאַנען אונטער זייערע פליגלען. די צוויי איילן יכין און בועז זיינען געווען קעגן דער לבנה און דער זון. און אַזוי ווי אין קערפּער זיינען פאַראַן צוויי אויגן און די אויגן זיינען איינגעפּאַסט אין קאָפּ גאַנץ הייך, אַזוי זיינען די זיילן געווען הייכע. און די האַנטפּאַסן זיינען געמאַכט געוואָרן כדי צו פאַרמערן די רעגנס וואָס גיסן זיך פון הימל ווי וואַסער פון אַ האַנטפּאַס. אין מדבר האָבן די יידן ניט באַדאַרפט קיין רעגנס, ווייל זיי האָבן דאָרט ניט געקענט זייען און פלאַנצן, דעריבער האָט דער משכן זיך באַגענוגנט מיט איין האַנטפּאַס, אָבער אַצונד אַז די יידן האָבן זיך פאַרנומען מיט ערד־אַרבעט האָבן זיי באַדאַרפט האָבן רעגנס פאַר זייערע פעלדער און גערטנער, דעריבער האָט שלמה געמאַכט צען האַנטפּאַסן, עס זאָל פאַלן וואָס מער רעגן. יעדער האַנטפּאַס האָט געהאַלטן פערציק בת כדי צו דערמאָנען די פערציק טעג אין משך פון וועלכע משה האָט אויסגע־האַקט די לוחות און אויסגעקריצט אין זיי די צען געבאָטן. פיר טעג פאַר יעדן געבאָט, און פיר איילן איז געווען די מאָס פון איטלעכן האַנטפּאַס, מע

האָט געמאַכט צען געשטעלן קעגן די צען מאמרים מיט וועלכע די וועלט איז באַשאַפן געוואָרן. דער ים איז געווען אַן אָפּגעגאָסענער ווי די וועלט איז אַן אָפּגעגאָסענע. צען איילן פון ראַנד צו ראַנד פון ים — קעגן די צען ספֿערן פון בלימה אויף וועלכע די וועלט האַלט זיך. ער איז געווען רונדיק אַרום, וואָרעם דער הימל איז רונדיק. פינף איילן איז ער געווען אין דער הייך קעגן דעם מהלך פון פינף הונדערט יאָר פון דער ערד צום הימל. „אַ שנור פון דרייסיק איילן האָט אים ארומגערינגלט" — קעגן די דרייסיק טעג פון מאָנאט, און אויך קעגן די צען געבאָטן, די צען שפּרוכן און די צען ספֿערן פון בלימה, וואָס צוזאַמען אַנטהאַלטן זיי די צאָל דרייסיק.

דער ים איז געשטאַנען אויף צוועלף רינדער — קעגן די צוועלף מזלות, וואָס לויט זיי באַך פירט זיך די וועלט. דריי רינדער זיינען געווען געווענדט צו צפֿון־זייט. ער האָט אָנגעפּאַנגען מיטן צפֿון, ווייל צפֿון איז אָפן און דער צפֿון־ווינט איז אָפן פאַר דער וועלט, און פון צפֿון קומען אַלע בייזן. דער לאָם, דער לייב, דער בויגן זיינען געקערט צו צפֿון, דער אָקס, די מויד, דאָס ציגעלע געווענדעט צו מערב; דער צווילינג, די וואָגשאָל און דער עמער זיינען געווענדט צו דרום, דער ראַק, דער סקאָרפּיאָן און די פישעלעך זיינען געווענדעט צו מזרח. און דער ים שטייט איבער זיי פונאויבן, וואָרעם די וועלט פירט זיך לויט די מזלות, וואָס גיבן דער וועלט ריכטונג. מיט זייערע הינטערטיילן זיינען (די רינדער) געווענדט אויפאינעווייניק־צו, וואָרעם זיי זיינען ניט באַשאַפן געוואָרן גלאַט אזוי זיך, נייערט פאַר דער באַדערפעניש פון דער וועלט. זיין דיק איז א טפח, א טפח איז די דיק פון פינף מיטעלע פינגער און די דיקייט פון הימל איז פינף הונדערט יאָר־גענג.

„ווי אַ ליליענבלום", וואָרעם דער הימל און די ערד זיינען צענויפּ־געפלאָכטן צוזמען. „צווייטויזנט בת האַלט דער ים" — אָנגעוואונקען אַז ווער עס וועט מקיים זיין די תורה וואָס איז עלטער פון דער וועלט מיט צוויי טויזנט יאָר, וועט באַלוינט ווערן אויף טויזנט דורות.

אַז דער בית־המקדש איז פאַרטיק געוואָרן האָט שלמה זיך פאַרנומען מיט בויען זיין קיניגלעכן פּאַלאַץ. די מייסטערס האָט ער אַראָפּגעבראַכט פון צור. דער פּאַלאַץ איז געבויט געוואָרן ניט ווייט פון בית־המקדש. ער איז באַשטאַנען פון עטלעכע בנינים, וואָס זיינען געווען פאַראייניקט איינער מיטן אַנדערן דורך קאָרידאָרן. צום פּאַלאַץ האָט געפירט אַן אלייע, וועלכע מ׳האָט אַ נאָמען געגעבן דער „לבנון־וואַלד" ווייל זי איז באַשטאַנען פון צוויי לאַנגע ציילן פון צעדער־ציילן. דאָ איז געשטאַנען די קיניגלעכע וואַך מיט שווערדן און גאָלדענע שילדן. אין פּאַלאַץ האָט זיך געפונען די געריכט־

קאַמערע, און דאָ איז געשטאַנען דער קיניגלעכער טראָן פון העלפאַנטביין מיט פאַרשיידענע גאָלדענע באַפּוצונגען.

אין דעם דאָזיקן זאַל פלעגט דער קיניג משפטן און אויפנעמען שלוחים פון פרעמדע מלוכות. ביי די זייטן פון דעם הויפּטפּאַלאַץ זיינען געשטאַנען צוויי בנינים, אין איינעם האָט געוואוינט דער קיניג שלמה, און אין דעם צווייטן האָט זיך געפונען די קיניגן מיט איר סוויטע פון יונגפרייליכס.

דאָס הויז פון „לבנון־וואַלד" איז געווען הונדערט איילן די לענג, פופציק איילן די ברייט און דרייסיק איילן די הייך. עס איז געשטאַנען אויף פיר ציילן צעדערזיילן, מיט צעדערבאַלקנס אויף די זיילן. עס איז געווען באַדעקט מיט צעדערהאָלץ פונאויבן, איבער די זייט קאַמערן וואָס אויף די פינף־אונפערציק זיילן, פופצן אין אַ צייל און באַלקנס זיינען געווען דריי ציילן. דאָ זיינען אויך געווען פענצטער ראַמען דריי ציילן, אַ פענצטער קעגן אַ פענצטער דריי מאָל. און אַלע טירן מיט די ביישטידלעך זיינען געווען פירעקיק אין געשטעל; און אַ טיר קעגן אַ טיר אין דריי ציילן.

און דאָס פאָדערהויז פון זיילן האָט ער געמאַכט: פופציק איילן די לענג, דרייסיק איילן די ברייט, מיט אַ פירהויז פאַר זיי, מיט זיילן און אַ באַלקנ־דעכל פאַר זיי.

ער האָט געמאַכט דאָס פאָדערהויז פון טראָן וואו ער האָט געמשפּט. און עס איז געווען באַדעקט מיט צעדערהאָלץ פון דיל ביז דער סטעליע.

און זיין הויז אין וועלכן ער האָט געוואוינט וואָס איז געשטאַנען אין אַן אַנדער הויף הינטער דער משפט־פּאַלאַטע איז געווען פון דער אייגענער אַרבעט. ער האָט אויך געמאַכט אַ הויז פאַר פרעהס טאָכטער וואָס שלמה האָט גענומען און עס איז געווען געבויט ווי דאָס פאָדערהויז.

דאָס אַלץ איז געווען געבויט פון טייערע שטיינער, לויט די מאָסן פון געהאַקטע שטיינער, ארומגעזעגט מיט אַ זעג פונאינעווייניק און פונאויסווייניק און פון גרונטפעסט ביזן געזימס. און עס איז געווען געגרונטפעסט מיט טייערע שטיינער, גרויסע שטיינער, שטיינער פון צען איילן און שטיינער פון אַכט איילן. און פונאויבן זיינען געווען טייערע שטיינער, לויט די מאָסן פון געהאַקטע שטיינער און צעדערהאָלץ. און דער גרויסער הויף רונד אַרום איז געווען פון דריי ציילן געהאַקטע שטיינער, און אַ צייל צעדערבאַלקנס.

אַרום דעם הויז האָט ער אויסגעלייגט סעדער און ווייגערטנער. ער האָט געמאַכט וואַסער רעזערוואַרן און קאַנאַלן צו באַשפּריצן די געוויקסן אין צייט פון טריקעניש.

8

דער חנוכת־הבית און שלמהס געבעט

שלמה האָט פאררופן די עלטסטע פון ישראל און אַלע הויפּטלייט פון די צוועלף־שבטים, די ראשים פון די פאַטעררהייזער פון די קינדער פון ישראל, קיין ירושלים, כדי אַרויפצובערענגען דעם אָרון פון יהוהס בונד פון דודס שטאָט, וואָס האָט געהייסן ציון.

אַלע מענער פון ישראל האָבן זיך איינגעזאַמלט צום קיניג שלמה. זיי זיינען געקומען פייערן דעם גרויסן יום־טוב פון חנוכת־הבית.

גאַנצע מחנות זיינען אָנגעקומען פון אַלע עקן פון לאַנד, פון די פאַר־וואָרפנסטע פלעצער. אַנדערע האָבן פאַרלאָזן זייערע טשערעדעס אין גלעד, אַנדערע האָבן איבערגעלאָזן זייערע נעצן ביים ים כנרת, אַנדערע זיינען געקומען פון די ברעגעס פון ירדן, אָדער פון די געזאַלצענע זומפּן וואָס לעבן ים־המלח, אַנדערע זיינען געקומען פון גליל, פון כרמל און גלגל מיט זיינע אָזיסן, פון שרון מיט זיינע לאַנדפלאַכן. זיי זיינען געקומען פון יריחו מיט אירע טייטלביימער וואָס זייערע טייטלען זיינען געווען זיס ווי האָניק, זיי זיינען געקומען פון סדום, וואו אויף די עפל־ביימער זיינען געוואַקסן עפּעלעך וואָס זיינען געווען ביטער ווי אַש, מע איז געקומען פון חברון וואָס איז געווען פול מיט מערות, מע איז געקומען אויך פון באר־שבע.

און זיי האָבן געטריבן פאַר זיך שעפסן און ווידערן, בעק און ציגן, לעמער, קעלבער, יונגע אָקסן און הייפערס.

זיי האָבן געבראַכט מיט זיך ווייץ און גערשטן, טרויבן און מילגרוימען, פייגן, טייטלען און איילבערטן. קיינער איז ניט געקומען מיט ליידיקן, יעדער לויט זיין פאַרמעגן־נאָך האָט געבראַכט מתנות און קרבנות.

די כהנים האָבן געטראָגן דעם אָרון. זיי האָבן אַרויפגעבראַכט דעם אָרון פון יהוה און דעם אוהל־מועד און אַלע הייליקע כלים וואָס אין געצעלט. די כהנים און די לוויים האָבן זיי אַרויפגעבראַכט. און דער קיניג שלמה און מיט אים די גאַנצע געמיינדע פון ישראל, וואָס האָבן זיך צענויפגעזאַמלט, זיינען געווען פאַר דעם אָרון, שלאַכטנדיק שאָף און רינדער, וואָס האָבן ניט געקענט געציילט־ווערן פון אפולעקייט.

די כהנים האָבן געבלאָזן אין שופרס ; די לוויים האָבן געשפילט אויף פלייטן, האַרפן און גיטאַרן, און געקלאַפּט אין פויקן און צימבלען. זיי האָבן

געזונגען און דער גאַנצער עולם, וואָס האָבן זיך פאַרזאַמלט אויפן באַרג מוריה, האָבן מיטגעזונגען.

הללויה... לויבט אים מיט שופר־בלאָזן, לויבט אים מיט גיטאַר און האַרף, לויבט אים מיט פויק און טאַנץ, לויבט אים מיט סטרונעס און פֿליט, לויבט אים מיט קלינגנדיקע צימבלען, לויבט אים מיט הילכיקע צימבלען. אַלץ וואָס אָטעמט וועט לויבן יה. הללויה (תהלים, ק״נ).

הללויה. הויז פון ישראל, בענטשט יהוה.

הויז פון אהרן, בענטשט יהוה,
הויז פון לווי, בענטשט יהוה,
יהוה־פאָרכטיקע, בענטשט יהוה.
געבענטשט איז יהוה פון ציון,
וואָס רוט אין ירושלים. הללויה. (דאָרט, קל״ה).

אַז די כוהנים זיינען שוין צוגעקומען צו דער טיר פון בית־המקדש און זייערע באַרוועסע פוספלאַכן האָבן אָנגערירט די שוועל, האָבן די לוויים געזונגען:

שטיי אויף, יהוה, צו דיין רו,
דו, און דער אָרון פון דיין שטאַרקייט.
דיינע פרומע לייט זאָלן זינגען. (דאָרט, קל״ב).

און אַז די כוהנים וואָס טראָגן דעם אָרון זיינען צוגעקומען צום קדשי־קדשים, האָבן די לוויים געזונגען:

הויבט אויף, איר טויערן, אייערע קעפּ,
און הויבט אייך אויף, איר אייביקע טירן,
און זאָל אַריינגיין דער קיניג פון פּראַכט.
ווער איז דער קיניג פון פּראַכט?
יהוה דער שטאַרקער און דער העלד,
יהוה דער העלד פון מלחמה.

הויבט אויף, איר טויערן, אייערע קעפּ,
און הויבט אויף, איר אייביקע טירן,
און זאָל אַריינגיין דער קיניג פון פּראַכט.
ווער איז דער קיניג פון פּראַכט?
יהוה צבאות ער איז דער קיניג פון פּראַכט.
סלה. (תהלים, כ״ד)

און שלמה האָט אויסגערופן אויפן קול און נאָך אים דאָס גאַנצע פאָלק:
פון וועגן דודן דיין קנעכט,
זאָלסטו ניט אָפּשטויסן דעם פּנים פון דיין געזאַלבטן.
(תהלים, קל״ב).

די כהנים האָבן אַריינגעשטעלט דעם אָרון פון־יהוהס־בונד אין קדשי־קדשים אונטער די אויסגעשפּרייטע פליגלען פון די כרובים וואָס האָבן באַשירעמט דעם אָרון. אין אָרון איז קיין זאַך ניט געווען אויסער די צוויי שטייענערנע לוחות, וואָס משה האָט אין אים אַריינגעטאָן אין חורב, בעת יהוה האָט געשלאָסן אַ בונד מיט די קינדער פון ישראל, ווען זיי זיינען אַרויסגע־גאַנגען פון לאַנד מצרים.

און עס איז געווען, ווען די כהנים זיינען אַרויסגעקומען פון הייליקטום אַזוי האָט עפּעס ווי אַ וואָלקן אָנגעפילט דאָס הויז פון יהוה. און די כהנים האָבן ניט געקענט זיך שטעלן טאָן זייער דינסט מחמת דער טונקלקייט.

האָט שלמה אויסגערופן:

— יהוה האָט געזאָגט אַז ער וויל רוען אין אַ נעפּל. האָב איך בויען געבויט דיר אַ הויז פאַר אַ וואוינונג, אַן אָרט פאַר דיר צום זיצן אויף אייביק.

און שלמה האָט אומגעדרייט זיין געזיכט און האָט געבענטשט די גאַנצע איינזאַמלונג פון ישראל. און אַלע זיינען געשטאַנען אויף זייערע פיס.

און שלמה האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני פאַרן מזבח פון יהוה אַנטקעגן דער גאַנצער איינזאַמלונג פון ישראל, און ער האָט אויסגעשפּרייט זיינע הענט צום הימל און ער האָט געזאָגט:

— יהוה, דו אלהים פון ישראל, ניטאָ אין הימל אויבן אָדער אויף דער ערד אונטן אַן אלהים ווי דו, וואָס היטסט דעם בונד און די גנאַד צו דיינע קנעכט וואָס גייען פאַר דיר מיט זייער גאַנצן האַרצן, וואָס האָסט געהיט דיין קנעכט, מיין פאָטער דודן, דאָס וואָס דו האָסט אים צוגעזאָגט; און מיט דיין מויל האָסטו גערעדט און מיט דיין האַנט האָסטו דערפילט, אַזוי ווי היינט־צו טאָג. און אַצונד, יהוה, דו אלהים פון ישראל, האַלט דאָס וואָס דו האָסט צוגעזאָגט דיין קנעכט, מיין פאָטער דוד, אַזוי צו זאָגן: „עס וועט דיר ניט פאַרשניטן ווערן פון פאַר מיר אַ מאַן צו זיצן אויף דעם טראָן פון ישראל, אויב נאָר דיינע קינדער וועלן גיין פאַר מיר אַזוי ווי דו ביסט געגאַנגען פאַר מיר". און אַצונד, אלהים פון ישראל, איך בעט דיך, זאָל מקויים ווערן דיין צוזאָג, וואָס דו האָסט צוגעזאָגט דיין קנעכט, מיין פאָטער דודן.

וואָרעם קען דען אײַנדעראמתן אלהים וואוינען אויף דער ערד? אַז די

הימלען און די הימלען פון די הימלען קענען דיך ניט אַריינגעמען, הייַנט ווי שוין דאָס דאָזיקע הויז וואָס איך האָב געבויט? אָבער קער זיך צו דער תפילה פון דיין קנעכט און צו זיין בקשה, יהוה, מיין אלהים, צוצוהערן זיך צו דעם געשריי און צו דער תפילה וואָס דיין קנעכט איז מתפלל פאַר דיר הייַנט. אַז דייַנע אויגן זאָלן זיין אָפן אויף דעמדאָזיקן הויז נאַכט און טאָג אויף דעם אָרט, וואָס דו האָסט געזאָגט: „מיין נאָמען זאָל דאָרט זיין", צוצוהערן זיך צו דער תפילה וואָס דיין קנעכט וועט מתפלל זיין אַנטקעגן דעמדאָזיקן אָרט. און זאָלסט זיך צוהערן צו דער בקשה פון דיין קנעכט, און פון דיין פאָלק ישראל, וואָס זיי וועלן מתפלל זיין אַנטקעגן דעמדאָזיקן אָרט; און דו זאָלסט הערן אין דעם אָרט פון דיין וואוינונג, אין הימל, און אַז דו וועסט הערן, זאָלסטו פאַרגעבן.

אַז אַ מאַן וועט זינדיקן קעגן זיין חבר, און מע וועט אַרויפלייגן אויף אים א שבועה אים צו באַשווערן, און ער וועט קומען און שווערן פאַר דיין מזבח אין דעמדאָזיקן הויז, זאָלסט דו צוהערן אין הימל, און טאָן, און משפּטן דייַנע קנעכט, צו מאַכן שולדיק דעם שולדיקן און אים באַשטראָפן לויט זיין טואונג; און צו מאַכן גערעכט דעם גערעכטן און אים באַלוינען לויט זיין גערעכטיקייט.

אַז דיין פאָלק ישראל וועט געשלאָגן ווערן פאַרן פייַנט, ווייל זיי האָבן געזינדיקט צו דיר, און זיי וועלן זיך אומקערן צו דיר, און וועלן באַקענען דיין נאָמען און וועלן מתפלל־זיין און בעטן צו דיר אין דעמדאָזיקן הויז, זאָלסט דו צוהערן אין הימל, און פאַרגעבן די זינד פון דיין פאָלק ישראל.

אַז דער הימל וועט זיין פאַרשלאָסן, און עס וועט ניט גיין קיין רעגן, ווייל זיי האָבן געזינדיקט קעגן דיר, און זיי וועלן מתפלל־זיין אַנטקעגן דעם דאָזיקן אָרט און וועלן באַקענען דיין נאָמען, און זיך אומקערן פון זייער זינד, ווען דו האָסט זיי געפּייניקט, זאָלסטו צוהערן אין הימל, און פאַרגעבן די זינד פון דייַנע קנעכט און דיין פאָלק ישראל, ווען דו וועסט זיי האָבן געוויזן דעם גוטן וועג וואָס זיי זאָלן אויף אים גיין, און זאָלסט געבן רעגן אויף דיין לאַנד, וואָס דו האָסט געגעבן דיין פאָלק פאַר אַ נחלה.

אַז עס וועט זיין אַ הונגער אין לאַנד, אַז עס וועט זיין אַ מגפה, אַז עס וועט זיין אַ קאָרנבראַנד, אַ וועלקעניש, אַ היישעריק, אַ גראָז־פרעסער, אַז זיין פייַנט וועט אים באַלאַגערן אין דעם לאַנד פון זייַנע שטעט, וואָס נאָר פאַר אַ פּלאָג, וואָס נאָר פאַר אַ קראַנקשאַפט, וואָס נאָר פאַר אַ תפילה, וואָס נאָר פאַר אַ בקשה, עס וועט זיין ביי עמיצן איינעם פון דיין גאַנצן פאָלק ישראל ווען איטלעכער פון זיי פילט די פּלאָגעניש פון זיין האַרצן, און ער שפּרייט אויס זייַנע הענט צו דעמדאָזיקן הויז, זאָלסט דו צוהערן אין הימל,

דעם אָרט פון דיין וואוינונג, און זאָלסט פאַרגעבן, און זאָלסט טאָן און געבן איטלעכן לויט זיין פיר, אַזוי ווי דו ווייסט זיין האַרץ — וואָרעם דו אַליין ווייסט דאָס האַרץ פון אַלע מענטשנקינדער, כדי זיי זאָלן מורא האָבן פאַר דיר אַלע טעג וואָס זיי לעבן אין דעם לאַנד, וואָס דו האָסט געגעבן צו אונדזערע עלטערן.

און אויך צו דעם פרעמדן וואָס ער איז נישט פון דיין פאָלק ישראל, אַז ער וועט קומען פון אַ ווייט לאַנד צוליב דיין נאָמען — וואָרעם זיי וועלן הערן פון דיין גרויסן נאָמען, און פון דיין שטאַרקער האַנט און פון דיין אויסגעשטרעקטן אָרעם — און ער וועט קומען און וועט מתפלל־זיין אַנטקעגן דעמדאָזיקן הויז, זאָלסט דו צוהערן אין הימל, דעם אָרט פון דיין וואוינונג און זאָלסט טאָן אַלץ וועגן וואָס דער פרעמדער וועט רופן צו דיר; כדי אַלע פעלקער פון דער ערד זאָלן דערקענען דיין נאָמען, מורא צו האָבן פאַר דיר, אַזוי ווי דיין פאָלק ישראל, און וויסן אַז דיין נאָמען ווערט גערופן אויף דעמדאָזיקן הויז, וואָס איך האָב געבויט.

אַז דיין פאָלק וועט אַרויס אויף מלחמה אַנטקעגן זיין פיינט אויף וועלכן וועג דו וועסט זיי שיקן, און זיי וועלן מתפלל זיין צו יהוה אַנטקעגן דער שטאָט וואָס דו האָסט אויסדערוויילט, און דעם הויז וואָס איך האָב געבויט צו דיין נאָמען, זאָלסטו צוהערן אין הימל זייער תפילה און זייער בקשה, און טאָן זייער רעכט.

אַז זיי וועלן זינדיקן צו דיר — וואָרעם ניטאָ אַ מענטש וואָס זאָל נישט זינדיקן — און דו וועסט צאָרנען אויף זיי, און זיי איבערגעבן צום פיינט און זייערע פאַנגערס וועלן זיי נעמען געפאַנגען אין לאַנד פון דעם פיינט, ווייט אָדער נאָענט; אַז זיי וועלן זיך נעמען צום האַרצן אין דעם לאַנד וואָס זיי זענען געוואָרן געפאַנגען אַהין, און זיי וועלן תשובה טאָן, און וועלן בעטן צו דיר אין לאַנד פון זייערע פאַנגערס, אַזוי צו זאָגן: „מיר האָבן געזינדיקט און פאַרבראָכן, מיר האָבן שלעכטס געטאָן", און זיי וועלן זיך אומקערן צו דיר מיט זייער גאַנצן האַרצן, און מיט זייער גאַנצער זעל. אין לאַנד פון זייערע פיינט, וואָס האָבן זיי געפאַנגען און זיי וועלן מתפלל זיין צו דיר אַנטקעגן זייער לאַנד, וואָס דו האָסט געגעבן צו זייערע עלטערן אַנטקעגן דער שטאָט וואָס דו האָסט אויסדערוויילט און אַנטקעגן דעם הויז וואָס איך האָב געבויט צו דיין נאָמען, זאָלסטו צוהערן אין הימל, דאָס אָרט פון דיין וווינונג, זייער תפילה און זייער בקשה, און טאָן זייער רעכט; און זאָלסט פאַרגעבן דיין פאָלק וואָס זיי האָבן געזינדיקט צו דיר. און אלע זייערע פאַרברעכנס וואָס זיי האָבן פאַרבראָכן קעגן דיר; און זאָלסט זיי געבן דערבאַרימונג ביי זייערע

פאנגערס, אז זיי זאָלן זיך דערבארימען אויף זיי; וואָרעם זיי זיינען דיין פאָלק און דיין ארב, וואָס דו האָסט ארויסגעצויגן פון מצרים פון דעם אייזנשמעלץ־אויוון. דיינע אויגן זאָלן זיין אָפן צו דעם געבעט פון דיין קנעכט. און צו דעם געבעט פון דיין פאָלק ישראל, זיי צוצוהערן, ווען נאָר זיי רופן צו דיר. וואָרעם דו האָסט זיי אָפּגעשיידט דיר צום ארב פון אלע פעלקער פון דער ערד. אַזוי ווי דו האָסט גערעדט דורך דיין קנעכט משהן, ווען דו האָסט אַרויס־געצויגן אונדזערע עלטערן פון מצרים, יהוה מיין האר.

און עס איז געווען ווי קעניג שלמה האָט געענדיקט מתפלל־זיין צו יהוה די דאָזיקע גאנצע תפילה און בקשה, איז ער אויפגעשטאנען פון פארן מזבח פון יהוה, פון קניען אויף זיינע קני מיט זיינע הענט אויסגעשפרייט צום הימל. און ער האָט זיך אויפגעשטעלט און האָט געבענטשט די גאַנצע איינ־זאמלונג פון ישראל אויף אַ הייכן קול אזוי צו זאָגן:

— געלויבט איז יהוה וואָס האָט געגעבן זיין פאָלק ישראל רו. אזוי ווי אַלץ וואָס ער האָט צוגעזאָגט. ניט אַן איינציק וואָרט איז אָפּגעפאלן פון זיין גוטן צוזאָג וואָס ער האָט צוגעזאָגט דורך זיין קנעכט משהן. זאָל יהוה, אונדזער האר, זיין מיט אונדז, אַזוי ווי ער איז געווען מיט אונדזערע עלטערן; ער זאָל אונדז ניט פארלאָזן און ניט אוועקוואַרפן, כדי צו בויגן אונדזער הארץ צו אים, צו גיין אין אלע זיינע וועגן און צו היטן זיינע געבאָטן און זיינע חוקים און זיינע געזעצן, וואָס ער האָט באפוילן אונדזערע עלטערן. און זאָלן די דאָזיקע ווערטער מיינע וואָס איך האָב געבעטן פאר יהוה, זיין נאָנט צו יהוה אונדזער אלהים טאָג און נאכט, צו טאָן דאָס רעכט פון זיי־נע קנעכט און דאָס רעכט פון זיין פאָלק ישראל טאָג טעגלעך. כדי אלע פעל־קער פון דער ערד זאָלן וויסן אז יהוה איז אלהים און אויסער אים איז קיין אלהים ניט פאראַן. און זאָל אייער הארץ זיין גאַנץ מיט יהוה אונדזער אלהים, צו גיין אין זיינע וועגן און היטן זיינע געבאָטן און זיינע געזעצן אין אייער גאנצן לעבן, ווי היינט צו טאָג.

און דער קעניג שלמה און דאָס גאַנצע פאָלק ישראל האָבן געשלאָכט שלאכטאָפּפער פאר יהוה און שלמה האָט געשלאכט פרידאָפּפער זייער אַ סך. און אַזוי האָט מען באַנייט דאָס הויז פון יהוה, דער האר פון פרידן.

אויפן אכטן טאָג האָט דער קעניג שלמה זיך געזעגנט מיטן פאָלק און ער האָט זיי אָפּגעשיקט צו זייערע ערטער פון וואנענט זיי זיינען געקומען. זיי האָבן געבענטשט דעם קעניג שלמה און זיינען אוועק אהיים, צו זייערע הייזער און זייערע געצעלטן פריילעכע מיט אויפגעראַמטע הערצער און מיט דאַנקבארקייט פאר אלדאָס גוטס, וואָס יהוה האָט געטאָן צום קעניג דוד און צו זיין זון, דעם קעניג שלמה.

9

שלמה פאַרפעסטיקט די מלוכה

שלמה האָט ניט געוואָלט ווערן קיין קעניג. ער האָט געהאַלטן אַז ער איז ניט דער פּאַסיקער מאַן פאַר דעמדאָזיקן באַרוף. ער האָט אויך גאַנץ גוט געוווסט אַז דאָס איז די מיינונג פון דער אָפּאָזיציע קעגן אים. אָבער וויבאַלד ער האָט אויף זיך גענומען אָט־דעם שווערן עול, וועט ער אים טראָגן מיט פולער אחריות און מיט ווערדע. ער וועט ווייזן ווי אַ מלוכה דאַרף געפירט ווערן.

ער האָט אויפגעבויט דעם בית־המקדש און געפּראַוועט דעם חנוכּת־הבית מיט אויסערגעוויינלעכער פּייערלעכקייט. ער האָט מקריב געווען קרבנות מיט גאָר אַ ברייטער האַנט. ער האָט פיינט קמצנות, און ער טראַכט אַז דאָס פאָלק האָט דעם זעלביקן געשמאַק. אים פרייט צו זען פּזרנות און לוקסוס פון זייערע הערשער.

שלמה האָט פאַרבאָטן די במות. ער האָט אָפּגעשאַפט די לאָקאַלע מקום־קדושס, וואָס האָבן עקזיסטירט אין פאַרשיידענע פלעצער און האָבן פיל צו געטראָגן צו דער צעשפּליטערקייט פון פאָלק. זיי האָבן באַשטעטיקט און כמעט פאַרהייליקט די צעשפּאָלטנקייט פון ישראל אויף די צוועלף שבטים, וואָס האָבן זיך געקלאַמערט אין זייערע אויטאָנאָמיעס. ער האָט געמאַכט אַן ענד צום סעפּאַראַטיזם, שבטימשן פּאַטריאָטיזם, וואָס האָט אָפּגעשוואַכט די כוחות פון ישראל.

ביי יעדער געלעגנהייט פלעגט זיך שוין אָפּזוכן אַ שבע בן בכרי וואָס פלעגט אַ געשריי טאָן: „צו אייערע געצעלטן, ישראל!" וואָס דאָס האָט גע־מיינט יעדער זאָל זיך האַלטן ביי זיין שבט און זיך ניט רעכענען מיט די אַל־געמיינע אינטערעסן פון כלל ישראל, גענומען ווי עפּעס גאַנצעס פּאָליטיש.

אָט־דאָס שעדלעך געוויקס מוז אויסגעוואָרצלט ווערן פון באַוואוסטזיין פון דעם יחיד, דעם זון פון ישראל. די שטאַם־לאָיאַלקייטן דאַרפן פאַר־ביטן ווערן מיט דער פולער איבערגעבנקייט צום כלל, צום גאַנצן פאָלק. עס מוז נעמען אַ סוף צו דער ריוואַליטעט און שנאה־קנאה פון איין שבט צום צווייטן. אַלע האָבן אַ גלייכן חלק אין בית־המקדש, כאָטש ער גע־פינט זיך אין תחום פון בנימין און יהודה. איין טעמפּל פאַר אַלעמען. איין צענטראַליזירטע קאָנצענטרירטע מאַכט. איין פאָלק און איין קעניג, פון וועלכן שבט דער קעניג שטאַמט — איז אומוויכטיק. אויך איין פּריס־

טערטום מיט באַשטימטע פונקציעס און באַשטימטע זכיות. אין דער שפּיץ פון אַלע כוהנים שטייט דער כוהן גדול, און ער איז עזריהו, דער זון פון צדוק און אַלע כוהנים זיינען מחוייב אים צו פאָלגן בנוגע דער עבודה אין בית־המקדש. אויך די לוויים האָט ער איינגעטיילט אין דריי אָפּטיילונגען: באַדינער, היטער פון די טויערן און זינגער. בראש פון די זינגער איז געשטאַנען דער קוואַרטעט הימן, קורח, אָסף און ידותון.

שלמה האָט גוט געוואוסט פון דער יידישער מחלה, וואָס האָט זיך אַריינגעגעסן אין די אַלטע יידישע ביינער און זיי צעוויכט: ברידער־קריג, שנאת־חנם, דער יצר־הרע פון צאַנקערייען. ער האָט זיך אונטערגענומען זי אויסצוקורירן. ער וועט צעמענטירן פאָלקישע אחדות. עס ליגט אַ כוח אין גאַנצקייט. אַ גאַנצע זאַך איז תמיד מער פון אירע באַשטאַנדטיילן. עס קומט צו אַ מערקראַפט, אַן עודף פון דערדאָזיקער באַהעפטונג. דער צוזאַמענגעם איז שעפעריש, גענערירט אַ צוגאָב. וואָס אַ קייט קען אויפטאָן, קענען קיין באַזונדערע אומפאַראייניקטע רינגען ניט באַווייזן.

שלמה איז גוט באַקאַנט מיט דעם יידישן מיחוש וואָס באַשטייט אין אַ תאווה צו צווייסטיקייטן. אין ברודער קעגן צווייטן. ער וועט ווערן דער פאָטער פון דער משפחה וואָס הייסט ישראל. מאַמעס און הויזגעזינטן קענען זיין עטלעכע, אָבער אַ פאַטריאַרך דאַרף זיין איינער. עס דאַרף הערשן אַ שטרענגער מאָניזם: איין זון אין הימל און איין מלך אויף דער ערד.

קין האָט געהרגעט הבלען. ווער איז שולדיק אין דעם? אדם וואָס האָט ניט אויסגעאיבט זיין אויטאָריטעט. ער האָט ניט דיסציפּלינירט זיינע זין. ער האָט זיי ניט מדריך געווען ווי געהעריק. יעקב און עשו — ווידער אַ ברידער־קריג. ווער איז שולדיק אין אָט־דער רייסעריי? יצחק. ער האָט ניט געהאַלטן די פאַמיליע־לייצעס שטייף אין זיינע הענט. צו דעם אַלעם קומט נאָך צו דער קריג פון די ברידער. מע פאַרקויפט יוספן פאַר אַ שקלאַף. פון דעמדאָזיקן פאַרברעכן און אומגליק שטאַמען אַלע אומגליקן פון ישראל. עד־היום האַלטן זיי נאָך אין די אַלטע מחלוקות. זיי קענען צווישן זיך ניט דורכקומען. זיי קענען ניט פאַרגעסן די אַלטע עוולות און שטירדעס. מ'דאַרף קענען פאַרגעסן. ער, שלמה, גייט אָפּמעקן די שפּורן פון די אַלטע געשיכטעס. דער געבאָט פון היינטיקן טאָג איז: איין גאַנצס פאָלק זאָל ווערן!

ער האָט איינגעטיילט דאָס לאַנד טאַקע אין צוועלף חלקים, דווקא אין צוועלף, אָבער ער האָט מיט אַ כיוון איגנאָרירט די שבטים־איינטיילונג. ער האָט אַנגעשטעלט צוועלף נציבים, אַדמיניסטראַטאָרן פון גאַנצע קעגנטן. זיי וועלן פאַרוואַלטן יעדער אין זיין תחום און זיין פאַראַנטוואָרטלעך צו אים

ווי צו דעם ראש פון לאַנד. אַ קערפּער האָט איין קאָפּ און איין קאָפּ אַ מוח. דער איינטייל אין צוועלף האָט צו טאָן ניט מיט די שבטים און זייערע נחלאות, נייערט מיט די חדשים. ישׂראל דאַרף וויסן אַז עס איז פאַראַן איין הויז, וואָס קאָנקרעטיזירט אין זיך די אידייע פון זיין גאַנצקייט און דאָס איז דעם מלכס־הויז. אַלע שיכטן און שטאַמען פון פאָלק דאַרפן צוטראָגן זייער ביישטייערונג צו זיין אויפהאַלט אין עושר און כבוד. מיט דער פאַרוואַלטונג פון הויז גיט זיך אָפּ אחישר.

דאָס זיינען די נעמען פון די נציבים און די קעגנטן וואָס זיי פאַרוואַלטן: בן־חורן אין דעם געבערג פון אפרים; בן־דקר אין מקץ און אין שעלבים און בית־שמש און אילון בית־חנן; בן־חסד אין ארובות; אונטער אים איז געווען שוכו, און דאָס גאַנצע לאַנד חפר; בן־אבינדב אין דעם גאַנצן תחום פון דור; בענא דער זון פון אחילודן, דער ברודער פון יהושפטן, אין תענך און מגידו און גאַנץ בית־שאן, וואָס לעבן צרתן אונטער יזרעאל, פון בית־שאָן ביז אָבל־מחולה, ביז פון יענער זייט יקמעם; בן־גבר אין רמות־גלעד: אונטער אים זיינען געווען די דערפער פון יאיר, דעם זון פון מנשהן וואָס אין גלעד: אונטער אים איז אויך געווען דער תחום פון אַרגוב, וואָס אין בשן, זעכציק גרויסע שטעט מיט מויערן און קופּערנע ריגלען; אחינדב דער זון פון עדאן אין מחנים; אַחימעץ אין נפתלי; בענא דער זון פון חושין אין אָשר און בעלות; יהושפט, דער זון פון פּרוחן, אין יששכר; שמעי דער זון פון אלאָן, אין בנימין; גבר, דער זון פון אורין, אין לאַנד גלעד, דאָס לאַנד פון סיחון מלך האמורי און פון עוג, דער מלך פון בשן.

עזריהו, דער זון פון נתנען, איז געווען אויפגעשטעלט איבער אַלע נציבים.

איינאיכטום פאָדערט איינפאָלקסטום. עס דאַרף געקנאָטן ווערן פון דער גאָרער מענטשהייט איין פאָלק, און דאָס פאָלק וועט זיין ישׂראל, דאָס פאָלק וואָס האָט געשאַפן און פאַרשפּרייט אָט־די גרויסע אידייע פון איינהייט. ער שלמה דאַרף ווערן באַטראַכט טעאָרעטיש ווי אַ קאָסמאָקראַטאָר. ישׂראל קען און מוז ווערן אַ גרויסמאַכט. און שלמה וועט עס באַווייזן דורכצוזעצן. און געטאָן דאַרף עס ווערן מיט א שנעלן טעמפּאָ. דער לעבן פון אַ מענטשן, נאָך מער, פון א מלך, איז קורץ, און ער קען זיך ניט פאַרגינען צו שטעלן קליינע טריטלעך. אויב ער וועט אַזוי גייך, וועט ער אינערגעץ ניט דערגיין.

שלמה וויל ניט זיין אַ קליינער יורש פון אַ גרויסער ירושה. ער גופאַ גייט איבערלאָזן נאָך זיך אַ קאָלאָסאַלע ירושה, און דאָס זיינען זיינע אויפטוס אויפן געביט פון מדינה־בויעריי. זיינע פּאָליטישע דערגרייכונגען דאַרפן

פאַרשאַטענען די דעראָבערונגען פון זײַן גרויסן טאַטן, דוד, דעם העכטס העראָישן קריגספירער. ער וועט זײַן דער גרעסטער שטאַטסמאַן אין דער געשיכטע פון דער ישראל־מדינה. ער וועט דאָס אַלץ דערגרייכן דורך מי, אימפּולס און אימפּעט.

ישראל פון אַ קליין מדינהלע דאַרף ווערן אַ מדינה, וועלכע מע זאָל ניט בלויז פאַרכטן, נייערט טאַקע רעספּעקטירן און באַוואונדערן. ער וועט איר שאַפן א נאָמען און ער וועט בתעלה ווערן צוזאַמען מיט איר. ער וועט ווײַזן זײַנע קעגנער וואָס אַ מענטש פון גייסט, פון פּאָעטישער וויזיע, פון דרייסט און שווונג, קען אויפטאָן אויפן געביט אויך פון מלוכה־אײַנשטעל. ניט ווי זיי מיינען אַז בלויז אַ קריגסמאַן, אַ זעלנער וואָס זעט ניט ווייטער פון זײַן נאָז, קען זײַן אַ פּאַסיקער מלך איבער ישראל.

זײַנע אָפּאָזיציע־מענטשן זײַנען פאַרשווינען מיט קליינע השגות. אַ פאָלק דאַרף האָבן גרויסע אַמביציעס. עס דאַרף זיך לאָזן שווימען איבער די גרויסע און טיפע וואַסערן, און ניט זיך פּליושקען אין אַ קליינער אָזערקע, אָדער בראָדזשען כל־ימיו דורך זומפּן. ישראל מוז אויסשפּרייטן אירע גרענעצן.

ער וועט מאַכן ישראל רײַך און מעכטיק. ישראל־לאַנד וועט ווערן אַ גרויסער האַנדעלס צענטער. ישראל דאַרף זיך אײַנשאַפן א האַנדלס־פלאָט, וואָס זאָל זעגלען צו די ווייטסטע לענדער און ברענגען פון דאָרטן גאָלד, עלפנביין, קאָסטבאַרע שטיינער און טייערע געווירצן. ישראל איז לעת־עתה אַן ערד־אַרבעטער־פאָלק וואָס קולטיווירט בלויז תבואה און שאַר־ירקות. דאָס איז אַ גוטער אָנפאַנג, אָבער ביי דעם טאָר עס ניט בלייבן. ישראל מוז אַרויף אויף די ימען. ער וועט נעמען בויען גרויסע שיפן אין עציון־גבר. ער וועט אײַנריכטן גוטע האַפנס.

יאָ, ער וויל שלום. און ער וועט זײַן אַ פרידנס־קיניג. ער וועט קיין מלחמות ניט פירן. אָבער כדי עס זאָל הערשן אומגעשטערט שלום צווישן אים און די שכנים קיניגן, דאַרפן די שכנים באַגרייפן אַז ישראל איז שטאַרק, און אויב זיי וועלן זיך פאַרטשעפּן, וועלן זיי מיאוס אָפּשנײַדן. ישראל וועט קיינעם ניט באַפאַלן, אָבער טאָמער וועט עמיצער וואַגן צו באַפאַלן ישראל, דעמאָלט וועט ישראל יענעם גוט אָנלערנען און ער וועט פאַרזאָגן אַ צענטן.

ישראל מוז האָבן אַ שטאַרקע אַרמיי. אָן דעם קען זיך קיין מדינה ניט באַגיין. אַ קלוג און פאַרשטענדיק פאָלק, אַן „עם חכם ונבון", ווי ישראל ווערט באַצייכנט, דאַרף באַזיצן געניג פאַרשטאַנד צו באַגרייפן, אַז מיט חכמה אַליין קען מען אויפן פּאָליטישן געביט קיין סך ניט אויפטאָן. צו דער חכמה דאַרף מען האָבן די „יד חזקה" און דעם „זרוע נטויה", די שטאַרקע האַנט

און אויסגעשטרעקטן אָרעם. ערשט דעמאָלט וועט ישראלס קלוגשאַפט אָנערקענט ווערן, וואָס וויסן די געצנדינערישע פעלקער פון חכמה. זיי דאַרף מען געבן אין די ציין, אונטערהאַקן די אויגן. אָט די פּויסט־חכמה שעצן זיי. גבורה אַפּעלירט צו זיי, ניט אַבסטראַקטע קלוגשאַפט.

אַז מע וויל שלום, דאַרף מען זיין גוט צוגעגרייט צו מלחמה. דאַרף מען האָבן אַן ערשט־ראַנגיקע אַרמיי און זי דאַרף זיין באַזאָרגט מיט די נייעסטע כלי־זין, ניט מיט די פאַרצאַסענע פיילן און בויגנס, אָדער גאָר שטיינוואַרפערס. פוסגייערס אַליין זיינען ניט גענוג. מע דאַרף האָבן אויך קאַוואַלעריע, רייטערס אין די שווערע טויזנטער. מע דאַרף, דערעיקרשט, האָבן אַ סך רייטוועגענער, און וואָס מער, אַלץ בעסער.

אָבער כדי צו האָבן אַ סך רייטוועגענער, דאַרף מען האָבן פערד, אַ שפע פון פערד. די בטלנים וואָלטן נאָך אַלץ וועלן פירן מלחמות מיט שוין לאַנג־אָפּגעלעבטע וואָפן. ער ווייסט אַז ישראל האָט עפּעס אַ ווידערווילן קעגן פערד. אָבער אויב מע וויל האָבן אַ שטאַרקע מדינה, דאַרף מען קענען זיך אָפּזאָגן פון שעדלעכע טראַדיציעס. מע דאַרף גיין פאָרויס מיט דער צייט, און ניט בלויז אָניאָגן די גרויסע מדינות אין באַוואָפענונג, נאָר זיי אַפילו איבעריאָגן.

שלמה, וואָס האָט איינגעפאַנג אימפּאָרטירט פערד פון מצרים, האָט אַצונד אַזוי אַנטוויקלט די פערד־האָדעוואונג ביי זיך אין לאַנד, אַז ער עקספּאָרטירט שוין פערד. ער ווייסט אַז די פרומאַקעס האָבן אויף אים תרעומות, זיי טייטן אויפן אָנזאָג: „לא ירבה לו סוסים", „דער מלך זאָל זיך ניט איינשאַפן קיין סך פערד". זיי האָבן טענות צו אים הלמאַי ער האָט געבראָכן אַ הייליקע טראַדיציע! אָבער אויב מע וויל בויען נייע בנינים, דאַרף מען אַ היפּש ביסל אַלטע חורבות אַראָפּוואַרפן.

אַ גוט באַשיצטע מדינה מוז זיך האַלטן אויף פערד. שלמה האָט אין אַ גאָר קורצער צייט ניט נאָר אָנגעיאָגט, נאָר איבערגעיאָגט אַזא גרויסמאַכט ווי מצרים. ער האָט געשאַפן אַ בעסערן רייטוועגענער־קאָרפּוס ווי מצרים האָט פאַרמאָגט. די ישראל־מדינה האָט אַצונד איבער 750 עסקאַדראָנען פון רייטוועגענער. יעדער עסקאַדראָן פאַרברויכט בערך אַ 120 פערד. דער מיליטערישער קאָמענדאַנט פון מגידו האָט געהאַט אין זיין רשות צום געברויך פאַר די באַוואַכונג פון דער פעסטונג בערך 300 פערד.

שלמה האָט אויפגעשטעלט 40,000 קאָניושנעס, און יעדע קאָניושנע איז באַשטאַנען פון פינף גרויסע שטאַלן, יעדער שטאַל 55 מעטער אין דער לענג און 26 מעטער אין דער ברייט. די קאָניושנעס זיינען געבויט מיט

פּראַכט און גלאַנץ, מיט עסטעטישן געשמאַק, ווי אַלע געביידעס, וואָס שלמה האָט אויפגעריכט. יעדע קאַניושנע האָט געהאַט צוויי ציילן צו צוועלף זיילן וואָס זיינען געווען אויסגעשטעלט לענג־אויס דעם הויפּט־דורכגאַנג. צו יעדן זייל איז געווען צוגעבונדן אַ פערד, מיט דער מאָרדע געקערט צום פערד וואָס געפינט זיך אויף דער קעגנאיבערדיקער זייט פון דורכגאַנג. אַזוי אַז איין קאָניוך האָט געקענט אַכטונג געבן אויף אַ גאַנצער קאַניושנע פערד, געבן זיי עסן, טרינקען און האַלטן זיי ריין. די ווענט פון די שטאַלן האָבן אַוש געבלאַנקט פון זייער ווייסקייט.

די פּאָדלאָגע פון די שטאַלן איז געווען אַ ציגלברוק. דער הויפּט־דורכגאַנג איז געווען אויסגעברוקירט מיט אָפּגעפּאָלירטע קאַלכיעס און פון ביידע זייטן זיינען געווען רינעס אַזוי אַז דאָס וואַסער זאָל לייכט קענען אַראָפּרינען.

שלמה פלעגט אָפט באַזוכן די קאַניושנעס, אינספּעקטירן זיי. די פערד זיינען געווען פון אַ „פּאַראַדע" געבראַכט פון סיליציע: פון נידעריקן־געוואוקס, מיט שלאַנקע העלדזער און דינע פיס און מיט לאַנגע דיקע ווידלען.

דער קלימאַט אין מגידו האָט זיי „פּאַליובעט" בעסער ווי אין מצרים. אַזוי אַז ביי פּרעהן האָבן זיך די פערד ניט געהאַלטן, און ער פלעגט אָפט זיין געצוונגען איינצוקויפן נייע פערד.

שלמה האָט געהאַנדלט פערד אויך פאַר קאָמערציעלע צוועקן. ער האָט איינגעהאַנדלט אַ פערד פון די סיצילישע סוחרים פאַר 50 שקלים און ער האָט אים צוגעפּאַשעט און אויסגעכאַליעט און אים פאַרקויפט אין מצרים פאַר 150 שקלים. פאַר דעם זעלביקן פּרייז האָט ער פאַרקויפט פערד צו די חתים און צו אַרם.

די פוּערים זיינען געווען געצוואונגען צוצושטעלן היי און האָבער פאַר די קיניגלעכע קאַניושנעס.

שלמה האָט גוט באַוואַכט די צוגאַנגען צו זיין רעזידענץ־שטאָט ירושלים. ער האָט אויפגעבויט מעכטיקע פעסטונגען: חצור אין צפון פון דער גליל קעגנט; מגדו אין טאָל יזרעאל; גזר און דעם אונטערשטן בית־חורון אין עק פון דרום אין דעם הייכלאַנד פון אפרים און אויפן פלאַכלאַנד ביים ברעג פון ים; בעלת און תדמור אין מדבר.

שלמה איז געווען גרויסצוגיק אין אַלע זיינע אונטערנעמונגען. אַלץ האָט געדאַרפט האָבן אַ גרויסן פאַרנעם. ער האָט זיך ניט גערעכנט מיט די גרויסע הוצאות, וואָס די אַרמיי און די פעסטונגען האָבן געקאָסט. אַזוי אַז ער האָט באַלייגט דאָס פאָלק מיט זייער שווערע שטייערן. מע האָט פון די נידעריקע

שיכטן, איבערהויפּט פון דער אַגראַרישער באַפעלקערונג, צוגענומען מער ווי זיי איז געבליבן פון דער פּרוכט פון זייער פּראַצע פאַרן אייגענעם געברויך אויף צו לעבן.

דאָס גאָלד און די געווירצן און טייערע שטיינער און עלפנביין וואָס די דריי תּרשיש־שיפן האָבן געבראַכט איין מאָל אין דריי יאָר האָט ניט געקלעקט צו דעקן די מאָויימדיקע אויסגאַבן.

דער יאָך פון די אָפּצאָלונגען איז געווען זייער שווער. די שטייער אויפ־מאָנעס זיינען געווען שטרענג, זיי האָבן געריסן אַ פּאַס. ניט געוואוסט פון קיין רחמנותדיקער איינזעעניש. די גרויסע אומצופרידנקייט האָט ארומגעכאַפּט גאַנץ ברייטע שיכטן פון פאָלק. עס האָט זיך געלאָזט פילן אַ שטאַרקע אויפ־רודערונג. די אָפּאָזיציע האָט עס אויסגענוצט, געגאָסן בוימל אויף די פייערן פון אויפגעבראַכטקייט, געהעצט קעגן שלמהן און זיין אויטאָקראַטישן רעזשים, זיין פּזרנותדיקן לוקסוסדיקן פיר. אויך די פאַרקנאָכערטע טראַדיציאָנאַליסטן, די פרומאַקעס און די סעפּאַראַטיסטן, וואָס האָבן זיך איינגעשטעלט פאַר דעם פריערדיקן אויטאָנאָמישן שטאַט פון די שבטים האָבן אויפגעבורעט דאָס פאָלק קעגן שלמהן.

אָבער שלמה איז געווען אַנטשלאָסן דורכצופירן זיין גרויסן פּלאַן און פאַרוואַנדלען אַט־די קליינע מדינהלע פון ישראל אין אַ גרויסמאַכט אום יעדן פּריז. און ווען אַן אויפשטאַנד איז אויסגעבראָכן, מיט וועלכן עס האָט אָנגע־פירט ירבעם דער זון פון נבט, איינער פון די אויפזעער איבער דער צוואַנג־אַרבעט, וואָס מע האָט געברויכט אין בויען די פעסטונגען, האָט שלמה אים אונטערדריקט מיט אַ שטאַרקער האַנט. ער האָט באַפעלן כאַפּן ירבעמען און אים היגריכטן. אָבער דעם מורד האָט זיך איינגעגעבן צו אַנטריגען. ער האָט זיך אויסבאַהאַלטן אין מצרים.

שלמה האָט באַגריפן אַז אַ מדינה, אַ שטאַרקע, גרויסע מדינה, מוז פאָדערן אַ סך קרבנות. מע מוז מקריב זיין דאָס וואוילזיין פון יחיד אויפן מזבח פון כלל. מע טאָר ניט זיין קאַרג און ציילן די גראָשן אין נאַציאָנאַל־מלוכהשן טאָפּ. מע דאַרף זיך ניט אָפּשרעקן פאַר קיין חובות. מע דאַרף אַוועקגעבן דעם לעצטן ביסן פון מויל אַבי באַוויזן אויפצובויען אַ מאַכט, פאַר וועלכער די שכנים־פעלקער וועלן מורא האָבן. מע בויט פאַר דער צוקונפט, פאַר די קומענדיקע דורות. די מדינה בויט ער ווי ער האָט געבויט דעם בית־המקדש און זיין אייגענעם פּאַלאַץ, סאָליד און אויף אַ גרויסן פאַרנעם. שלמה איז אַן עקסטרעמיסט אין זיינע באַנעמונגען און האַנדלונגען: אָדער גאָר אָדער גאָרניט. ער האָט פיינט פּשרות־מאכעריי, קאָמפּראָמיסן. אָדער אַ גרויסע

מלוכה אָדער גאָר קיין מלוכה ניט. אַנמלוכהשאַפט אויב עס איז אויסגעהאַלטן
ווי אַ „מלכות־שדי״־איינשטעל און געוועגדט מיט אימפּעט, מיט שלאַגפאַרטיי־
קער אַגרעסיוויקייט קעגן אַלע געצנדינערישע מלוכות, מיט דער אויסגעי־
שפּראָכענער פּאָדערונג אָפּצושאַפן אַלע וועלטלעכע מדינות איז אַ וויכטיקער
ענין, אַ ריזיקע אונטערנעמונג. אָבער דאָס וואַקלען זיך און קווענקלען, „דאָס
שפּרינגען אויף ביידע שוועלן״ אָדער זיצן צווישן צוויי שטולן, אַ קיניגלעכן
טראָן אויף דער ערד און אַ כסא־הכבוד אין די הימלען — דאָס האָט ער ניט
געקענט פאַרטראָגן. דאָס פאָלק ישראל מוז אויפהערן זיך צו טאָפּטשען אויף
איין אָרט, מאַכן איין טראָט אויף רעכטס און איינעם אויף לינקס, איינעם
פאָרויס און איינעם צוריק. אויב זיך טריפה מאַכן איז עסן חזיר, פעטן חזיר־
פלייש מיטן פולן מויל, דאָס פעטס זאָל אַזש ריגען פון פּיסק, אָבער ניט לעקן
חזיר. פון אַזאַ לעק־טאָן ווערט מען טריפה, אָבער ניט זאַט. אויף אַזאַ דיעטע
פון מלוכה־לעקעניש קען אַ פאָלק ניט געדייען. אָדער אַ פאָלק פון מלכים
אָדער אַ פאָלק פון נביאים, וועלן זיין ביידע אויפאַמאָל וועט עס האָבן אַ זינען
ווי איינשפּאַנען אין איין וואָגן אַ וואָלפיש און אַן אָדלער, איינער שלעפּט
אין וואַסער אריין און דער צווייטער רייסט זיך צו די הימלען, און דער וואָגן
רירט זיך ניט פון אָרט.

שלמה האָט געוואוסט אַז אין אלע אויפרודערונגען פון המון־עם האָבן
אַ האַנט יואב דער אַלטער פוקס און אביתר דער פרומאַצקער כהן און,
זיכער, אדוניהו דער געזאַלבטער מיט ניכטערן שפּייעכץ; אויך שמעי דער
זון פון גרא האָט אין זיי אַ פינגער.

שלמה איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז אין לאַנד ישראל וועט
קיינמאָל ניט זיין שטיל כל־זמן אָט־די חברה לייט האָבן אַ מעגלעכקייט זיך
צו פאַרנעמען מיט פאַרשווערערישער אונטערגראָבערישער אַרבעט. אַצינד
האָט ער זיך דערמאָנט וואָס קיניג דוד האָט אים אָנגעזאָגט פאַרן שטאַרבן,
ממש פאַר יציאת־נשמה. ער פאַרשטייט איצט אַז דוד האָט ריכטיק אָפּגע־
שאַצט די לאַגע. ער האָט אים באַפוילן זיי ניט לאָזן שטאַרבן מיט אַ נאַטיר־
לעכן טויט. דוד האָט די הינריכטונג פון יואבן און שמעין פאַרלאַנגט,
כלומרשט, ווי אַ באַרעכטיקטן אַקט פון נקמה. דער אמת איז אַז ער האָט
פאָרויסגעזען אַז זיי וועלן זיין אַ שטעכיקער דאָרן אין זייַן, שלמהס, זייט. זיין
טראָן וועט ניט שטיין פעסט, אַזוי לאַנג ווי זיי לעבן און אינטריגירן קעגן
אים פראַנק און פריי.

אַזוי ווי דער משפּט פון די צוויי זונות איז דורכגעפאַלן האָט יואב און
אביתר צוגעטראַכט אַ נייעם פאָרטל. אדוניהו דאַרף חתונה האָבן מיט אבישג

פון שונם און אזוי ווי דער עולם ווייסט אז זי האָט אויף דודן אויפגעפּאַסט אין די לעצטע טעג פון זיין לעבן און ס׳רוב האַלטן זי פאַר זיין לעצטער און יינגסטער ווייב, וועלן זיי פאַרשפּרייטן אַ קלאַנג אַז דוד האָט איבער־געלאָזט אַ שריפטלעכע צוואה, געשריבן מיט זיין אייגענער האַנט אָדער דיקטירט צו אבישגן מינדלעך און בלויז אונטערגעחתמעט פון אים, אין וועלכן עס ווערט בפירוש געזאָגט, אדוניהו זאָל קעניגן נאָך אים. אבישג וועט פאַרזיכערן אַז דאָס איז אַזוי. און נתן און בת־שבע האָבן אָפּגענאַרט דעם עולם, ווען זיי האָבן באַהויפּטעט אַז דוד האָט באַפעלן צו זאַלבן שלמהן. פאַר איר טאַט אין דער צוטראַכטעניש וועט איר אדוניהו באַצאָלן מיט הייראַטן זי, און שפּעטער צו, ווען זייער פּלאַן וועט זיך זיי איינגעבן, זי מאַכן פאַר דער קעניגין פון ישראל. די הייראַט גופא וועט כּלומרשט דינען ווי אַ באַווייז אַז אדוניהו איז דער קרוין־יורש, וואָרים אין דער צוואה גיט דוד איבער צו אדוניהון אי דעם טראָן, אי זיין לעצטע ווייב, די קעניגין־אַלמנה.

אבישג האָט זיך געפונען אין שלמהס רשות. זי איז געווען אין הארעם, געהאַלטן אונטער אַ שטרענגער וואַך. איינער פון אירע וועכטער־סריסים איז געווען אַן אונטערגעקויפטער און דורך אים זיינען אָנגעגאַנגען די אונ־טערהאַנדלונגען צווישן אדוניהו און אבישג.

זי אַרויסגבבענגען פון הארעם וואָלט זיין אַ ריזיקאַלישע אונטערנעמונג. לכן האָט יואב געראַטן, אַז אדוניהו זאָל זיך ווענדן צו בת־שבען און באַ־ווירקן זי, אַז זי זאָל זען פּועלן ביי שלמהן אַז מען זאָל לאָזן אים חתונה האָבן מיט זיין געליבטער, אבישג פון שונם, בת־שבע ווי אַ פרוי און מיט אַזאַ ראָמאַנטישער פאַרגאַנגענהייט וועט אים גלויבן, אַז ער איז שרעקלעך פאַרליבט אין אבישג און וועט קיין זאַך ניט פאַרדעכטיקן. זי וועט ווילּיק זיין אים צו פאַרגינען, כאָטש־בי מיט עפּעס פאַר דעם פאַרלוסט פון דעם קע־ניגרייך, וואָס זי האָט אים גורם געווען. זי ווייסט דאָך אַז לויטן געזעץ האָט די מלוכה־ירושה באַלאַנגט צו אדוניהון, צום עלטערן זון.

דער אויפזעער פון הארעם האָט גענומען אונטער אַ חשד דעם סריס־שומר פון אבישג. ער האָט באַמערקט אַז ער האַלט מיט איר זיך אין סודן גאַנץ אָפט, און אַז זי איז געווען לעצטנס אַן אויפגערודערטע, אַרומגעגאַנגען ווי אַ פאַרחלומטע. הכלל, ער האָט אים גענומען אויף אַ פאַרהער מיט דעם פּייניקונג־קלאַפּער־געצייג און ער, דער סריס־שומר, האָט אַרויסגעגעבן די פאַרשווערונג און די פאַרשווערערס.

דער אויפזעער האָט גלייך עס מיטגעטיילט שלמהן.

אדוניהו האָט גאָרניט געוווסט וועגן דעם דורכפאַל און דעם פאַרראַט פון אונטערגעקויפטן סריס. ער איז אוועק זען בת־שבען, ווי יואב האָט אים אינסטרוקטירט. זי האָט אים אויפגענומען, ווי נאָר ער האָט זיך געמאָלדן.

בת־שבע: איז דיין קומען מיט פרידן?

אדוניהו: מיט פרידן. איך האָב צו דיר א בקשה.

בת־שבע: ריידו! זאָג וואָס איז עס?

אדוניהו: דו ווייסט, אז די מלוכה האָט מיר געקומט, און צו מיר האָט זיך געקערט גאַנץ ישראל אז איך זאָל ווערן קעניג. אָבער אַלץ האָט זיך אומגעדרייט און די מלוכה איז אַנגעקומען צו מיין יינגערן ברודער, ווייל אזוי איז אים באַשערט געווען, מסתמא, פון השם. און אצינד האָב איך צו דיר איין בקשה און זאָלסט מיר ניט אָפּזאָגן.

בת־שבע: איז זאָג־זשע, וואָס איז דיין בקשה?

אדוניהו: איך בעט דיך, זאָג דעם מלך שלמה — וואָרעם דיר וועט ער ניט אָפּזאָגן — ער זאָל מיר געבן אבישג פון שונם פאַר א ווייב.

בת־שבע: גוט. איך וועל ריידן פונדיינטוועגן צום מלך.

בת־שבע איז געקומען צום מלך שלמה צו ריידן צו אים פון אדוניהוס וועגן. דער מלך איז אויפגעשטאַנען, איר אנטקעגן געגאַנגען א פּאָר טריט, און ער האָט זיך צו איר געבוקט, און ער האָט זיך געזעצט אויף זיין טראָן, און אָנגעוויזן איר פלאַץ זיך אנידערצוזעצן. זי האָט זיך געזעצט אויף זיין רעכטער זייט. און זי האָט געזאָגט:

— איין קליינע בקשה האָב איך צו דיר, זאָלסט מיר ניט אָפּזאָגן.

שלמה: בעט, מיין מוטער, וואָרעם איך וועל דיר ניט אָפּזאָגן.

בת־שבע: זאָל אבישג פון שונם געגעבן ווערן צו דיין ברודער, אדוניהו, פאַר א ווייב.

(שלמה איז אַן אויפגעציטערטער געוואָרן. ער האָט זיך אָבער באַהערשט)

שלמה: פאַרוואָס בעטסטו אַבישג פון שונם פאַר אַדוניהון, בעט פאַר אים אויך די מלוכה, ווייל ער איז אַן עלטערער ברודער — פאַר אים, פאַר אביתרן, דעם כוהן און פאַר יואבן דעם זון פון צרויה.

ער האָט זיך מער ניט געקענט באַהערשן און מיט א בייזער שטים האָט ער אויסגעשריען אויפשפּרינגנדיק פון געזעס אויפן טראָן:

— איך שווער ביי יהוה, אזוי צו זאָגן: זאָל מיר אלהים טאָן אזוי און נאָך מער, אז אום זיין לעבן האָט אדוניהו גערעדט דאָס דאָזיקע וואָרט. און

אציַנד אזוי ווי עס לעבט יהוה, וואָס האָט מיך באפעסטיקט און האָט מיך אַרויפגעזעצט אויף דעם טראָן פון מיין פאָטער, דוד, און וואָס האָט מיר געמאכט א הויז אזוי ווי ער האָט צוגעזאָגט, אז נאָך היינט מוז אדוניהו גע־טויט ווערן.

בת־שבע איז געבליבן זיצן א ווײַלע דערשטוינט. זי האָט ניט געקענט באנעמען אין וואָס באשטייט דאָ אדוניהוס פארברעכן און אין וואָס באשטייט דאָ איר פארזען אין איבערגעבן זיין אומשולדיקע ביטע. זי האָט זיך אָן איבערוועלטיקטע מיט באוואונדערונג און שרעק אויפגעהויבן פון איר פלאַץ און שטילערהייט זיך ארויסגעשלייכט פון טראָנזאַל.

און דער מלך שלמה האָט געשיקט בניהו דעם זון פון יהוידען. און ער האָט אים אָנגעגריפן און ער (אדוניהו) איז געשטאָרבן.

דער מלך שלמה האָט געשיקט ברענגען צו אים אביתרן, דעם כהן. און אז ער איז געקומען האָט דער מלך צו אים געזאָגט:

— גיי קיין ענתות צו דיינע פעלדער, וואָרעם דעם טויט ביסטו ווערט, אָבער היינטיקן טאָג וועל איך דיך ניט טויטן, ווייל דו האָסט געטראָגן דעם ארון פון יהוה, דעם האַר, פאַר מיין פאָטער, פאַר דודן, און ווייל דו האָסט זיך געפּלאָגט אין אלץ, וואָס מיין פאָטער האָט זיך געפּלאָגט.

און שלמה האָט פארטריבן אביתרן פון צו זיין א כהן צו יהוה.

און ווי די הערונג איז אָנגעקומען צו יואבן... איז יואב אנטלאָפן צום טעמפּל פון יהוה און האָט זיך אָנגענומען אָן די הערנער פון מזבח.

איז אָנגעזאָגט געוואָרן דעם מלך שלמה, אז יואב איז אַנטלאָפן צום טעמפּל פון יהוה און אז ער איז ביים מזבח.

און שלמה האָט געשיקט בניהון, דעם זון פון יהוידען, אזוי צו זאָגן: גיי און גרייף אים אָן!

איז בניהו געקומען צום טעמפּל פון יהוה און ער האָט געזאָגט צו יואבן: אזוי האָט געזאָגט דער מלך: „גיי ארויס!"

האָט יואב געזאָגט:

— ניין, ניִיערט דאָ וועל איך שטארבן. און דאָ ביים מזבח טאָרסטו מיך ניט טויטן. דער מזבח גיט מיר אַזיל־שוץ, איך האַלט זיך ביים מזבחס ווינקלען.

איז בניהו געקומען צוריק צום מלך און האָט אים איבערגעגעבן זייער קורצן געשפּרעך.

האָט דער מלך צו אים געזאָגט:

— טו אָזוי ווי ער האָט גערעדט, און גרייף אים אָן און זאָלסט אים באַגראָבן און אָפּטאָן דאָס אומזיסט בלוט, וואָס יואב האָט פאַרגאָסן, פון מיר

און פון מיין פאָטערס הויז. און זאָל יהוה אומקערן זיין בלוט אויף זיין קאָפּ, פאַרוואָס ער איז באַפאַלן צוויי מענטשן גערעכטע און בעסערע פון אים, און האָט זיי געהרגעט מיטן שווערד, און מיין פאָטער דוד האָט ניט געוווּסט: אבנרן, דעם זון פון נרן, דעם חייל־פירער פון ישראל, און עמשאן דעם זון פון יתרן, דעם חייל־פירער פון יהודה; און זייער בלוט זאָל זיך אומקערן אויפן קאָפּ פון יואבן, און אויפן קאָפּ פון זיין זאָמען, און צו דודן און זיין זאָמען, און צו זיין הויז, און צו זיין טראָן זאָל זיין פרידן ,אויף אייביק פון יהוהן.

בניהו, דער זון פון יהוידען, בוקט זיך פאַרן קיניג שלמה און פרעגט:

— אדוני קעניג, אָבער יואב טענהט אז דער מזבח גיט אים אנטרינונג־רעכט.

שלמה ענטפערט אים מיט אויפרעגונג:

— טו ווי איך הייס. יואב ווייסט ניט וואָס ער רעדט, ער מאַכט דריי טעותן; ערשטנס, אנטרינונג ווערט געשאָנקען בלויז צו איינעם, וואָס באַגייט א מאָרד אומבאַזאכטערהייט. יואב האָט, אָבער, פאַרגאָסן אומשולדיק בלוט אָבזיכטלעך; צווייטנס, בלויז דאָס דעכל פון מזבח שיצט דאָס אזיל־רעכט, און יואב האַלט זיך אָן די ווינקלען פון מזבח; דריטנס, אָט־די פּריווילעגיע קען אויסנוצן בלויז א כוהן בשעת דער הייליקער עבודה.

איז בניהו, דער זון פון יהוידען, ארויפגעגאנגען און ער האָט יואבן, דעם זון פון צרויהן, דעם געוועזענעם קריגספירער פון יהודה און ישראל, אָנגעגריפן און געטויט.

10

צוויי הספדים

און יואב איז באַגראָבן געוואָרן אין זיין היים, אין מדבר.

ביים חנוכת־הבית איז בת־שבע ניט געווען. זי איז געלעגן אין בעט א מסוכן־קראַנקע. אויך נתן האָט ניט געקענט קומען און זיך פרייען מיט דעם וואָס זיין נבואה איז פולפילט געוואָרן. און צוליב דער אייגענער אור־זאַך וואָס בת־שבע, די לעצטע פאָר יאָר איז ער געווען אַזוי פאַרשלאָפט, און ער האָט פון הויז ניט געקענט ארויס.

אבא גארדין

שלמה האָט געהייסן מען זאָל אים אריבערפירן אין פּאלאַץ, כדי ער זאָל קענען אים אָפּט מבקר־חולה־זיין.

ביידע זיינען געשטאָרבן אין איין וואָך. שלמה האָט ביידען מספּיד געווען. ביים אָפענעם קבר פון בת־שבע האָט ער פאַרגעלייענט זיין „אָדע צו דער פרוי", „אשת חיל".

„אַן אשת חיל ווער קען געפינען?
איר ווערט שטייגט אריבער פּערל.
דאָס הארץ פון איר מאַן האָט אין איר בטחון
און ער נאַרט זיך אין איר ניט אָפּ.
זי טוט אים און אלעמען גוטס און ניט קיין שלעכטס,
אַלע טעג פון איר לעבן.
זי קעמט וואָל און בלייכט דעם פלאַקס,
און אַרבעט מיט אירע ווילִיקע הענט.
זי איז אַזוי ווי די האַנדלסשיפן,
פונדערווייטנס ברענגט זי איר ברויט.
זי שטייט אויף ווען נאָך נאַכט,
און גרייט צו שפּייז פאַר איר הויזגעזינט,
און די אויסקומעניש פון איר דינסט־מיידלעך.
איר געפעלט אַ פעלד, קויפט זי עס,
און מיט די אייגענע הענט פאַרפלאַנצט זי אַ ווייגאָרטן,
זי גורט אַן מיט קראַפט אירע לענדן
און זי שטאַרקט אירע אָרעמס.
זי מערקט אַז איר פאַרדינסט איז גוט,
ניט פאַרלאָשן ביינאַכט ווערט איר ליכט.
מיט אירע הענט דרייט זי דעם שפּינראָד
און אירע האַנטפלאַכן האַלטן אונטער דעם שפּינדל.
איר האַנט פלאַך שטרעקט זי אויס צום אָרימאַן,
און אירע הענט ציט זי אויס צום אביון.
זי האָט ניט מורא וועגן איר הויזגעזינט פאַרן שניי,
וואָרעם איר גאַנץ געזינטל איז אָנגעטאָן אין רויט־געוואַנט.
דעקן מאַכט זי זיך,
פיינלייגען און פורפּל איז איר אָנטועכץ.
באַקאַנט אין די שטאָט־טויערן איז איר מאַן,
ער זיצט דאָרט מיט די עלטסטע פון לאַנד.

שלמה המלך

אַ ליינענטוך מאַכט זי און פאַרקויפט,
און גאַרטלען באַט זי אַן דעם הענדלער.
שטאַרקייט און שיינקייט איז איר קליידונג.
און זי לאַכט פון שפּעטערדיקן טאָג.
איר מויל עפנט זי מיט קלוגשאַפט,
און די לערנונג פון גנאַד איז אויף איר צונג.
זי עסט ניט קיין ברויט פון פוילקייט.
זי גיט אַכטונג אויף דער באַלעבאַטישקייט,
אירע קינדער שטייען אויף און לויבן זי,
איר מאַן — ער רימט זי גאַר אָפּ:
„אַ סך טעכטער האָבן באַוויזן בריה׳שאַפט,
אָבער דו שטייגסט זיי אַלעמען אַריבער,
חן איז אַן אָפּנאַר, שיינקייט איז אייטלקייט,
אַ יהוה־פאַרכטיקע ווייב, זי זאָל געריימט ווערן״.
גיט איר וואָס איר קומט, די פרוכט פון אירע הענט.
און זאָלן אירע מעשים זי רימען אין די טויערן.

שטייענדיק איבער נתנס, זיין רבינס קבר האָט ער אימפּראָוויזירט אַ פּזמון וועגן טויט, און אַרויסגעבראַכט נתנס אַ פונדאַמענטאַלן געדאַנק.

עס איז דער טויט אַ תוכחה, אַ שרעקלעך פּלאָג,
וואָס אויף דעם יחיד האָט סמאל אָנגעשיקט...
ס׳איז טויט אַ פּועל־יוצא פון פאַרשאַרפטע מחלוקת
וואָס ווערט געפירט, סיי אָפּן סיי געהיים, אין קהילה
קדושה, וואָס הייסט קערפּער — יחיד, ציבור, וועלט.
און מחמת אָט־דעם קאַמף און שטרייט, דער „מנוול״ זיגט.
איעדער שטערבלעכער שטאַרבט מיט אַ מיתה משונה.
עס זיינען אַלע טויטן, אָן קיין אויסנאַם, מאָרדן שטילע.

דאָס מענטשנקינד פאַלט אויפן שלאַכטפעלד אין געפעכט
וואָס גייט אָן צווישן כל ישראל און ר׳ ייד׳.
ס׳איז מענטש אַ קרבן פון אַ טאָפּלטער מלחמה:
אין אים, אין קערפּער גופא ראַנגלען זיך די גלידער;
און אין די גלידער צעלן רייסן זיך אַרום.

אבא גארדין

אַזוי זיין טויט־סוף מענטש איגנהענטיק שמידט.
דער מעשׂה־בראשית קריגט זיך מיטן תהו־בהו...
עס איז ניטאָ קיין שלום צווישן רשעים ברידער.

די גרויסע ברייטע וועלט מיט אונדז זי פירט זיך אויף,
ווי מיר אַליין זיך האלטן אין באַצוק צו מענטשן.
זי ווי אַן עכאָ קלינגט אָפּ, ענטפערט אונדזער רוף:
ווען מיר זיך שעלטן, וועט זי אונדז ניט קומען בענטשן.

ווי מיר בנוגע אַנדערע זיך פירן אויף,
אַזוי זיך פירן בנוגע אונדז אַליין די גלידער,
וואָס איז דען אָט־דער בלוט און פלייש און ביין, דער גוף?
אַ מסית ומדיח וואָס שרייט צו זיך: „נידער!"

געשטעלטע פירעכץ כלפּי אַנדערע זי דינט
פּאַר אינערלעכע לעבנס־שייכותן אַ מוסטער.
אין יענעמס וויטאָק אונדזער אייגן ווי געפינט.
מיר זיינען אַלע איינס — דער כלל איז אַ באַוואוסטער.

ווען בייזער קערפּער לעבט בשלום מיטן לייב
און איברים אַרבעטן און מאַכן קיין גערידער,
הערט אויף דאָס לעבן דען צו זיין אַ צייט פאַרטרייב,
אַ רגעס שטיפערישעס שפּיל פון קידער־ווידער.

די מאַמע צאָלט ניט מיטן לעבן פאַרן „ברית".
דעם טאַטן וועט דער זון ניט טויטן, ניט באַגראָבן.
געשלעכט טוט ניט צעקנאַקן מענטשעלעך, ווי ניס,
בכדי די יאָנדרע פון דעם שאָלעכץ אויסצוסקראָבן.

און ווען אין פולן פרידן לעבט דאָס קינד אין דור,
דאַן הערן אויף צו קעמפן פאָלגנדיקע דורות.
צום אָוונט איילט ניט מידער טאָג, דורכאויס קאַיאָר:
עס גרינען אויף די אַלטע שטאַמען יונגע פּירות.

דער טויט איז ניט באַטירלעך, נייערט שווערע שטראָף;
פון ווירוואַר האָט דער שטן אים אַרויפגערופן,
און שטן איז דער טייטש אנטקעגנשטעלן שטאָף
דעם גייסט, און די וועלט — קעגן „עלמין דכיסופין״...

אַזוי לאָנג ווי מיר האַלטן אָן דעם ברודער־קריג,
באַגייען מיר זיך ווי די קינדער פון דעם שטן.
דעריבער איבער אונדז עס האַלט אָפּ טויט זיין זיג;
אויף שטויבעלעך ווערט בנין פון דעם לייב צעשאָטן...

11

שלמה און אחיה

איבערן לאַנד פון ישראל זיינען געווען צעוואָרפן חברותות וואָס זיינען באַשטאַנען פון מיטגלידער וואָס האָבן זיך גערופן „בני הנביאים״. אַזעלכע קערפּערשאַפטן האָבן עקזיסטירט אין כרמל, אין גלגל, שילה און רמה און אין אַנדערע מקומות. דאָס זיינען געווען אייגנאַרטיקע אַגודות אָדער „בתי־מדרשים״, וואו מ׳האָט געלערנט שפּילן אויף האַרפן, גיטאַרעס, פלייטן, פּייקלעך און צימבלען און אַנדערע אינסטרומענטן און אויך טאַנצן און זינגען. אָבער אָט־די קונסט־אָפּטיילונג איז ניט געווען קיין וועלטלעכע, נייערט אַ שטרענג רעליגיעזע. מ׳האָט געזונגען און געשפּילט הייליקע פּזמונים. די מיטגלידער האָבן געלעבט אין געמיינדעס, וואָס האָבן זיך געפירט לויט אַ שטרענג־רעליגיעזן רעגלאַמענט בנוגע עסן, טרינקען און זיך קליידן. זיי זיינען געווען אַסקעטן, זיי האָבן אָבער געמעגט האָבן צו איין ווייב. זיי האָבן ניט אַנדערקענט קיין גטן. זייערע בתי־מדרשים האָבן געצויגן זייער אַרויס־גאַנג־ליניע נאָך פון דעם פּרעהיסטאָרישן, אָדער, אפשר, אינגאַנצן לעגענדאַרישן בית־מדרש פון שם ועבר.

זיי האָבן געשטעלט דעם טראָפּ אין דער דערציאונג און אויסבילדונג פון זייערע אַגודהניקעס ניט אויף דער שאַרפונג פון שכל, און אויך ניט אויף דעם פּעדאַנטישן אָפּהיט פון געוויסע פאַרפיקסירטע אלהים־דינסטלעכע ריטואַלן, נייערט אויף דער אַנטוויקלונג און אויסשולונג פון דער פאַנטאַזיע, אויף דער אינטענסיפיקאַציע פון עקסטאַז, התלהבות וואָס איז דערגאַנגען

צום פולשטענדיקן ביטול־היש, דאָס מיינט דאָס פאַרגעסן זיך וועגן דעם גרויען אָרום, „אַרויסגיין פון די כלים", זיך אויסטאָן פון אייגענעם קערפּער מיט זיין באַגרעניצטער צאָל חושים און זיך איבערגעבן צו די פאַרשיכורנדיקע פּראָפעטישע וויזיעס. די אַרויפשרויפונג פון זייער שטימונג פלעגן זיי דער־גרייכן ניט דורך דער פאַרמיטלונג פון באַרוישנדיקע משקאות אָדער דורך עסן געוויסע קרייטעכער אָדער רויכערן געוויסע געווירצן און וואָרצלען, נייערט אויסשליסלעך דורך שפּילן, זינגען און טאַנצן. די טענץ פלעגן זיך אָנהויבן בציבור מיט לאַנגזאַמע כמעט פלעגמאַטישע באַוועגונגען אין קאַרע־האָדן און אויסלאָזן זיך מיט ווירבלען און דרייען זיך און קאָנוולסירן פון יחידים, וואָס פלעגן זיך פאַרגיין אין דביקות ביז צום אָוועקפאַלן אין חלשות, און פאַרלירן דעם פּשוטן מענטשלעכן באַוואוסטזיין, און זיך אַריינאַרבעטן אין אַ טראַנס־צושטאַנד, וואָס פלעגט פאַר זיי עפענען נייע תחומים פון איבער־מענטשלעכע דערפאַרונגען.

דער ברייטער ישראלדיקער עולם האָט זיי געהאַלטן פאַר האַלב־צעדרייטע סוביעקטן, אָבער צו דער אייגענער צייט יהוה־אינספּירירטע פּערזאָנען, צו וועמענס וואָרט מע דאַרף זיך צוהערן, ווייל מיט זייער מויל רעדט דער אלהים פון דער צוקונפט. זיי קענען פאָראויסשפּירן און פאָראויסזען געשעע־נישן, וואָס פאַר געוויינטלעכע שטערבלעכע זיינען זיי פאַרהוילן און טער דיקע צודעקן.

די בני־הנביאים האָבן זיך אויך פאַרנומען מיט דער הייל־פּראַקטיק. זיי האָבן קורירט קראַנקע מיט קרייטעכער, וואָרצלען, שוואָמען, וועלכע זיי פלעגן קלייבן, טריקענען און צערייבן און מאַכן פון זיי רפואות, וואָס זיי פלעגן איינגעבן זייערע חלאים אין באַשטימטע קליינע דאָזעס.

זיי זיינען אויך געווען פיל וויכטיק באַהאַוונט אין הלכות מעטעאָראָלאָגיע און געקענט פאָראויסזאָגן דעם וועטער, צי עס וועט רעגענען, שטורעמען אָדער זיין שיין שטיל און טרוקן, צי אַ היישעריק גייט באַפאַלן אַ געוויסע פּרוכטבאַרע קעגנט, צי אַ הונגער וועט זיי פּלאָגן.

אָט־די חברותות זיינען געווען פאַרבונדן צווישן זיך לייז־פרייוויליק. אַזוי ווי זייערע „פאָטערס" אָדער „זקנים" פלעגן וואַנדערן איבערן לאַנד פון פּלאַץ צו פּלאַץ האָבן זיי אָנגעהאַלטן די פאַרקניפּונגען אָדער געמאַכט די פאַרבינדונגען דורך זיי.

אָט־די „בני־הנביאים" האָבן פאַרמירט פרייע אָרדענס. זיי זיינען געשטאַ־נען אויסער די ראַמען פון דעם איינגעאָרדנטן בירגערלעכן געמיינדע־שטייגער. זיי האָבן פונקציאָנעל אָרגאַניזאַציאָנעל ניט באַלאַנגט צו דער

קאַסטע פון די כהנים, וואָס האָבן זיך פאַרנומען מיט מקריב זיין קרבנות. די דאָזיקע „בני הנביאים" זיינען געווען עפּעס אַ מין „גייסטיקע כוהנים", וואָס האָבן זיך פאַרנומען מיט מקריב זיין עמאָציעס, קליגלונגען, תאוות, ליידנשאַפטן, מיט שעכטן דעם יצר־הרע און אויפאָפּערן אים פאַר אַ בראַנד־אָפּער. כאָטש זיי האָבן ניט פאַרמאָגט קיין אָפיציעלן סטאַטוס, דאָך האָבן זיי אויסגעאיבט אַ שטאַרקע השפעה אויפן לעבן פון ישראל. פאַר זייערן אַ קללה־וואָרט האָט מען מורא געהאַט, זייערס אַ ברכה־וואָרט איז הייך געשעצט געוואָרן. זייערע אויסערונגען זיינען געווען פריי און אומדערשראָקן. זיי האָבן קיינעם ניט געשאַנעוועט. זיי האָבן געשמיסן מיט זייער צונג אַלע די וואָס לויט זייער פאַרשטייען נאָך, האָבן באַגאַנגען אַן עוולה. זיי האָבן געהאַלטן אַ וואַכזאַם אויג אויף די מעכטיקע און רייכע, דעם מלך אַריינגערעכנט.

זיי זיינען געווען כמעט ווי ארויסגעשטויסענע פון איינגעשטעלטן געזעלשאַפטלעכן לעבן, דעריבער האָבן זיי ווי געגאָסן, דורך אַ צוגעגעבענעם הסכם פון קהל, ספּעציעלע זכיות. זיי האָט מען פאַרגעבן אַזעלכע האַנדלונגען און רייד, וואָס ביי אַנדערע, איינפאַכע מענטשן, וואָלטן זיי פאַררעכנט געוואָרן פאַר פאַררעטערישע און וואָלטן ארויסגערופן האַרבע שטראָפן און אַפילו אַ חייב־מיתה, אַ טויט־אורטייל.

שלמה איז געווען גוט באַקאַנט מיט די דאָזיקע „משפחות" אָדער „געזינטלעך" נאָך פון די טעג, ווען ער און נתן האָבן אַרומגעוואַנדערט איבערן לאַנד. ער האָט פיל מאָל בייגעווינט זייערע פאַרזאַמלונגען אָדער „חיזוקים". ער האָט זיך געפילט צווישן זיי ווי אַן אייגענער, כמעט.

ער האָט גוט געוואוסט אַז אַט־די סביבה איז אַן אַראַנזשערייע, וואו מע פלעגט מיט אַ באַזונדער זאָרגפעלטיקייט די פלאַנצן פון אומצופרידנקייט מיט זיין פאָליטישן איינשטעל און דאָ ווערן אויסגעלופטערט די שאַרפע תרעומות קעגן זיין אויספיר. ער האָט אויך געוואוסט, אַז דאָ קען מען געפינען דעם באַראָמעטער, וואָס ציייגט די מדרגה פון דרוק פון דער אויפשטענדלעריש־קייט־אַטמאָספער. זיך פאַרשטעלן פאַר איינעם פון זייער „געזינדל" איז שלמהן אָנגעקומען גאָר ניט שווער. ער איז געווען באַקאַנט מיט זייער קליידונג, מאַניערן פון ריידן, זייערע מנהגים און נוסחאות פון באַגריסונג. ווען ער וואָלט ניט געוואָרן קיין קיניג, האָט ער געהאַט בדעה זיך אָנצושליסן אָן איינער פון זייערע געמיינדעס.

שלמה וועלנדיק אויסגעפינען די שטימונגען וואָס באַהערשן דאָס פאָלק און אויך, אויב מעגלעך, באַגעגענען אַחיהן, דעם אָנדערקענטן הויפּט־פירער פון די בני־הנביאים, האָט זיך איבערגעטאָן און זיך פאַרשטעלט

פאר איינעם פון די בני־נביאים וואָס איז געקומען קיין ירושלים, קלאָמ־פערשט, פון רמה. ער האָט געטראַכט אפשר וועט ער קענען קומען צו א פאַרשטענדעניש מיט אחיהן,וואָלט ער אים פאַרבעטן אין הויף, און זאָל ער פאַרנעמען דעם פלאַץ פון נתנען.

ניט ווייט פון ירושלים איז געווען א ווײַנגאָרטן וואָס האָט באלאנגט צו א מאן מיטן נאָמען אחיעזר. ער איז געווען דער פעטער פון אחיהן פון שילה. אָט־דעם ווײַנגאָרטן האָט אחיעזר אָפּגעגעבן פאר א פארזאמלונג־פּלאַץ פאר די „זין".

שלמה איז אהין אוועק, אָן באגלייטער. ער איז אריין אין גאָרטן, ווען עס איז שוין געווען היפש טונקל. ער האָט זיך באגריסט מיט די „זין" און האָט זיי געזאָגט, אַז ער קומט פון דעם רמה־געזינדל. זיי האָבן זיך נאָכגע־פרעגט אויף די „זין" פון רמה. ער האָט איבערגעגעבן ווארימע גרוסן פון זייערע ברידער. מע האָט אים אויפגענומען ווי אַן אייגענעם.

באַלד האָט זיך אָנגעפאנגען דאָס שפּילן אויף גיטאַרעס און האַרפן.

שלמה פרעגט ביי זיין שכן וואָס האָט געשפּילט אויף א פלייט מיט גרויס באגייסטערונג, אויסנוצנדיק א פויזע, ווען יענער האָט זיך אָפּגערוט אויף א ווײַלע.

— ווען הײַנט פאַרקומען די קאַראַהאָדן בציבור און די יחידישע רקידהלעך?

— ניין, הייַנט דערווארטן מיר דאָ אונדזער „פאָטער", דעם נביא אחיה, וואָס האָט זיך אומגעקערט פון א לאנגער נסיעה איבערן לאנד. ער וועט אויסלאָדן פאר אונדז זיין „משא".

מע האָט אצינד אָנגעפאנגען זינגען מזמורים און פּזמונים פון אייגענער פארפאסונג. זיי האָבן געזונגען שטיל, אָבער מיט א טיפער צעוואַרימטער דביקות. זיי האָבן זיך, אָבער, צוריקגעהאַלטן פון אַריינפאַלן אין אַן עקסטאַז. זיי דארפן האַלטן קאָפּ אום צו באנעמען אחיהס רייד, וואָס האָבן תמיד פארהוילענע כוונות און אָנדייטונגען.

דאָס זינגען האָט פארנומען בלויז א האלבע שעה. גלייך האָט זיך אָנגע־פאַנגען דער פעריאָד פון יחידישע פירזאָגענישן פון „חזונות". אַזוי ווי שלמה איז געווען א „זון" פון גייסט, האָט מען אים מכבד געווען מיט דער ערשטער „עליה".

— זאָל דער „זון" רפאל פון רמה (אַזוי האָט שלמה אָנגעגעבן זיין נאָמען) געבן אונדז זיין „חזון".

שלמה שטעלט זיך אויף, באדאנקט די ברידער פאר דעם כבוד, וואָס זיי

האָבן אים צוגעטיילט. ער הויבט אָן פּירזאָגן אין אַ שטילער שטים, וואָס איז קוים העכער פון א פליסטער. קיינער הערט ניט וואָס ער שעפּטשעט.

נאָך שלמהן שטעלט זיך אויף דער „זון" רמז, א גרייז גרויער זקן. ער זאָגט אָפּ זיין „חזון" מיט א קרעפטיקער שטים.

אחד

צו אלע ברואים געטלעכע א „ברוך הבא!"
אַריינגענומען אין דעם כלל אויך העסלעך זשאַבע.
מיר אלע דינען אונדזער בורא
אויס ליבשאַפט, ניט אויס מורא.
— — — — — — — — — —
מיר אלע דאַנקען זיך, חסדים זיכיש בעטן.
מיר אלע זיינען זיכזיכס שלוחים, עשטאפּעטן.
צו זיך צו פליען אויסגעשפּרייט מיר האַלטן תמיד אונדזער פליגל.
אין אונדז אין קלענסטן, ווי אין גרעסטן, צייגט זיך זיך ווי אין א שפּיגל.
— — — — — — — — — —
אין חדר ווינקל גוט באוואכטן
פון אונדזער טיפן, הויכן טראכטן
געמעלעכצן פון אונדזער זעל מיר שטעלן.
מיר בלייבן אויפאַנאַרט אין צייטלויף שנעלן.

באַענט צו האלבער נאכט קומט אריין אחיה. א ציטער נעמט אדורך די אַנוועזנדיקע.

אחיה אָנגעטאָן אין א נייער שמלה, גייט מיט געמאָסטענע קליינע טריט פון זון צו זון. ער באַגריסט יעדן איינעם פון די פופציק פאַרזאמלטע מיט א האַנטדרוק און די ווערטער:

— שלום אויף דיר, מיין זון!

שלמהן גייט ער פאַרביי מיט אַן אָנגעכמורעטן שטילשווייגן.

די זין באַמערקן זיין האנדלונג. זיי טייטשן עס אויס אז עס קומט פון זיין ניט וויסן ווער דער „חוצניק" איז.

מע שטעלט שלמהן פאַר פאַר אים.

— דער איז א גאַסט, א זון געקומען פון רמה. זיין נאָמען איז רפאל.

אחיה איגנאָרירט זייערע רייד. ער גיט א ברום:

— איך ווייס! איך ווייס!

ער נעמט שלמהן אדורך מיט זיינע שפּיזיקע בליקן. שלמהן ווערט אומהיימלעך פון דידאָזיקע שפּיזיקע, שטעכיקע בליקן.

אָן קיינע הקדמות פאנגט אחיה אָן צו ריידן מיט אימפּעט, ברען און צאָרן:

— דאָס פאָלק בויגט זיך אינדרייען אונטער דער שווערער לאסט פון שטייערן און אָפּצאָלונגען אין געלט, אין אַרבעט און אין תבואה.

דאָס קיניגלעכע געזינדל איז אַ באנדע רויבער, פרעסער און זויפער. זיי עסן אָפּ דעם קאָפּ דעם האָראָפּאשנעם פאָלק. זיי שינדן די הויט. צעפרעסן דעם פלייש און צעכראָמשקען די ביינער!

גיט נאָר א קוק אויף דער פרעסארניע, וואָס מע רופט „דער קעניגלעכער הויף". אלץ וואָס דער נביא שמואל האָט געזאָגט וועגן דעם פיר פון מלך איז ווי געאַרביט לגבי דעם וואָס עס טוט זיך אין קעניג שלמהס פּאלאצן! איר האָט עפּעס א השגה וואָס זיי פרעסן אויף אין איין טאָג!

דרייסיק כור זעמלמעל און זעכציק כור גראָבע מעל, צען פעטע רינדער און צוואנציק רינדער פון דער פיטער און הונדערט שאָף. אחוץ הינדן און הירשן, און דאמהירשן, און געשטאָפּטע קאפּהענער. מיט אזוי פיל זולל־וסובאניקעס האָט זיך דער טיראן, שלמה, ארומגערינגלט.

דאָס האָרעפּאשנע פאָלק קען עס מער ניט אויסהאלטן. עס פאַלט פון די פיס. עס איז געבליבן אָן כוחות. עס האָרעוועט און פראצעוועט און עסט ניט קיין ברויט אין דעם שוויס פון זיין געזיכט, ווייל די שטייער אויפנעמערס רייסן ביי זיי ארויס פון מויל דעם לעצטן ביסן.

און וויפל געצנדינערישע ווייבער ער האָט זיך איינגעשאַפט אין זיין האָרעם. אזא נבלה איז קיינמאָל ניט געווען אין ישראל.

ווייבער און פערד, פערד און ווייבער, רייטוועגענער און פעסטונגען אויף דעם פארלאָזט זיך שלמה, דער קעניג. ער מיינט אז אזוי קען מען פארזיכערן די געדיינוג פון זיין טיראַנישער ממשלה. אין זיין נארישער קלוגשאפט באגרייפט ער ניט, אז ווען די ברייטע שיכטן פון פאָלק זיינען אומצופרידן, האָבן תרעומות, געפינען זיך אין אן ערב־מרידה שטימונג, וועלן קיינע רייטוועגענער, קיינע פעסטונגען און קיינע שידוכים־בונדן דאָס לאַנד ניט אָפּהיטן פון אָנפאלן און ארייננפאלן אין די הענט פון די שונאים.

שלמה פירט דאָס לאַנד צום אומקום, צום פולשטענדיקן חורבן.

עס הערן זיך שטימען:

— און וואָס זאָלן מיר טאָן?

— טאמעוועך דעם גרימצאָרן פון פאָלק, זען עס זאָל זיך ניט לאָזן פּראָ־וואָצירן, עס זאָל ניט דערלאָזן ווערן קיינע אויסברוכן פון ספּאָראַדישע, ניט צוגעגרייטע, פּריציייטיקע אויפשטאַנדן, אָנמעכטיקע בונטן, וועלכע שלמה און זיינע סאַטראַפּן וועלן דערטרינקען אין בלוט פון די קינדער פון ישראל. ער האָט א שטאַרקע, א גוט־דיסציפּלינירטע ארמיי. גיט א קוק אויף זיין לייבגוואַרדיע. פון וועמען באַשטייט זי? פון כרתי און פלתי, פון פרעמדע ווילדע שבטים, איינוואוינער פון די כרתים אינדזלען. די אייגענע, די ישראלים, האָט ער מורא אָנצוטרויען זיין שמירה.

צו וואָס דאַרפן מיר אזוי פיל פעסטונגען, אזא גרויסע ארמיי, אזא מאַוימדיקע צאָל פערד? דער אויסרייד איז אז דאָס אַלץ באַצוועקט איין זאַך און דאָס איז באַשיצן דאָס לאַנד קעגן די אויסערלעכע שונאים. דער אמת איז, אז שלמה האַלט אזא גרויסע גוט־באַוואָפנטע ארמיי קעגן אונדז, קינדער פון ישראל, מיר זאָלן ניט מאַכן קיין אויפשטאַנד און אים אַראָפּזעצן פון טראָן.

אַלע אומגליקן קומען פון דעם בית־דוד און פון דעם שבט יהודה, וואָס איז מאַכט־הונגעריק, הערשאַפט־גלוסטיק. ער טיראַניזירט אַלע איבעריקע שבטים. די גוטע פירער זיינען געקומען פון שבט אפרים: עלי, שמואל, יהושע, דבורה.

מיר דאַרפן זיך גרייטן און זיך גוט צוגרייטן צו א באַוואָפנטן אויפ־שטאַנד. מיר מוזן צעברעכן דעם יאָך וואָס דער טיראַן, שלמה, האָט אַרויפגעלייגט אויף די שוואַכע שולטערן פון די אָרימע יגיע־כפּימניקעס וואָס אין ישראל.

מיינע טייערע זין, זייט געבענטשט אין נאָמען פון יהוה, און דער פאָטער וואָס איז אין הימל, און בעמט זיך מיט כל הכוחות צו דער הייליקער ארבעט פון צוגרייטן א באַפרייאונגס־אויפשטאַנד.

זייט אַלע גרייט צו קעמפן פאַר יהוה און פאַר זיין אויסדערוויילטן פאָלק ישראל!

אַלע האָבן אָפּגעענטפערט:

— מיר זיינען גרייט!

זיי זיינען אויפגעשטאַנען פון זייערע ערטער און האָבן געשוואָרן אז זיי וועלן קעמפן פאַר דער באַפרייאונג פון פאָלק ישראל ביז דעם לעצטן טראָפּן בלוט.

בלויז שלמה רפאל האָט זיך ניט אָפּגערופן און געבליבן זיצן, ווי א פאַרגליווערטער.

אַלעמענס אויגן האָבן זיך געווענדט צו אים מיט פאַרוואונדערונג. זיי

האָבן זיך געחידושט ווייל זיי האָבן געוואוסט אַז די פלאַמפּיערדיקע זעלאָטן, קעגנער פון שלמהס רעזשים, קומען פון דעם רמה־געזינטל.

מע האָט זיך גענומען צעגיין. זיי זיינען אַרויס איינציקווייז און אין פּאָרלעך.

די לעצטע זיינען אַרויס אַחיה און נאָך אים שלמה. געפינענדיק זיך אויסערן ווינגאָרטן און האָבנדיק אָפּגעגאַנגען אַ שטיקל וועגס צוזאַמען,ביידע אַנגעלאָדענע מיט שווערער שוויגעניש, גיט זיך אַחיה אַ קער צו שלמהן.

— דו מיינסט דאָך, אַז איך האָב דיך ניט דערקענט. איך קען דיך, שלמה! דו פאַרדאַרבער פון דעם ווינגאָרטן פון ישראל!

שלמה קוקט אים אָן מיט פאַרשטאַרטע אויגן. ער איז נאָך אַלץ געווען אונטער דעם פיינלעכן איינדרוק פון אַחיהס שאַרפע רייד, וואָס האָבן אים געשמיסן דעם לייב ווי מיט אָנגעגליטע ריטער.

— אַחיה, דו ווילסט ניט פאַרשטיין אַז אויב מע האָט אַ מלוכה מוז מען זי האַלטן אויף דער געהעריקער הייך, מיט גרויסע מלוכות צו גלייך, אַז מע האַלט אָן אַ מדינה, מוז מען זי פירן מיט אַ שטאַרקער האַנט, מיט אַ שטאַרקער אַרמיי, אַניט וועלן אונדז די שכנים שונאים צערייסן אויף שטיקער.

— דו, שלמה, און דיין באַנדע זיינען ערגער פון די ערגסטע שונאים פון ישראל! דו האָסט זיך ניט נאָר משדך געווען מיט פרעהן, געוואָרן זיין אײדעם, נאָר דו ביסט אַליין געוואָרן אַ בלוטיקער פרעה. דו האָסט דאָך איינגעפירט דעם ריכטיקן שיעבוד מצרים, די עבודת־פרך, אין לאַנד ישראל.

אין אויפברויז כאַפּט אַחיה אַראָפּ פון זיך זיין שלמה, צערייסט זי אויף צוועלף שטיקער און דערלאַנגט שלמהן צוויי שטיקלעך.

— אָט־דאָס וועט דיין זון קריגן. די איבעריקע צען גיט יהוה אַוועק צו אַ בראַוון מאַן פון בית־יוסף, צו אַ מאַן פון שבט אפרים.

שלמה ווערט אַן אויפגעצאָרנטער. ער כאַפּט אַראָפּ זיין שלמה פון זיך, צערייסט עס אויף צוועלף שטיקער און גיט עס אַ וואָרף אין פּנים אַחיהן.

— נאַ, אַחיה, האַלט זיך מיט זיי! צעשפּאַלטן די מדינה, צערייסן דאָס פאָלק ישראל! דאָס דערמאָנט מיך די לאָדעניש פון די צוויי זונות: ביי דיר איז רעכט אַז מען זאָל דאָס קינד צעשניידן. דו ביסט ניט די מאַמע און ניט דער טאַטע פון קינד ישראל, פון ישראלס מדינה. איידער צעשפּאַלטן זאָל עס איבערנעמען ווער עס וויל און האַלטן עס אינגאַנצן, מע טאָר ניט צעשפּאַלטן די מדינה, מע טאָר ניט צעשפּאַלטן דאָס פאָלק, צעשפּאַלטענער־הייט וועט עס אומקומען!

אַחיה, דו ביסט אַ פאַלשער נביא!

12

שלמה דינט עבודות זרות

נאָכן טויט פון נתנען און בת־שבען האָט זיך שלמה געפילט איינזאַם און פאַרלאָרן. נאָך דער צוזאַמענשטויס־באַגעגעניש מיט אחיהן האָט ער זיך דערפילט אין גאַנצן דערשלאָגן. דאָס קיניגן, דאָס אָפּגעבן זיך טאָג און נאַכט מיט אַ מלוכה, וואָס שטייט אַ פאַרמשפּטע צום אונטערגאַנג איז אים געוואָרן אומדערטרעגלעך. ער האָט גערופן אַחיהן, אויף דער אותו רגע פון צאָרן־אויפברויז, פאַלשער נביא, ער האָט אָבער גוט באַגריפן, אַז אַחיה איז ניט קיין פאַלשער נביא, נאָר אַ נביא אַן אַכזר: וואָס זאָגט דעם אמת ווי ער זעט אים, און מעג עס זיין ביטער ווי דער טויט; אַ נביא וואָס קען זיך ניט פאַרשפּילן מיט פאַלשע האָפענונגען. די ישראל מדינה האָט ניט קיין צוקונפט, זיין גאַנצע אַרבעט און מי — איז אַרויסגעוואָרפן. ער קען מיט אָט דער אַרבעט זיך מער ניט באַרוישן. דעם מלוכה־ווייַן, וואָס ער האָט געטרונקען און זיך פאַרשיכורט מיט אים ביז צום פאַרגעסן זיינע ליבע־ווייען, האָט אַחיה צוגענומען פון אים און פאַר זיינע אויגן אים אויסגעגאָסן אויף דער ערד...

די בענקשאַפט נאָך נעמהן און נאָך יענע חדשים וואָס זיי זיינען געווען צוזאַמען, ביידע פאַרליבטע אויף לעבן און טויט, האָט זיך אומגעקערט צו אים מיט אַ פאַרמערטער קראַפט און האָט אים געדלובעט, ווי אַ פּיקפויגל וואָלט זיך פאַרזעצט אין אים געמאַכט אַ נעסט אין געהירן, און אַ גיפטיקע שלאַנג וואָלט זיך פאַרקליבן אין האַרצן און פאַרסמט אים די געבליטן.

וואָס טויג מיר מיין חכמה — האָט ער זיך געפרעגט אין יאוש. וואָס טויג חכמה איינאַלגעמיין, אויב זי קען ניט געבן קיין גליק,?!

אַזוי פיל מגילות דורכגעשטודירט, אַ צאָל אַליין פאַרפאַסט. אָבער קיין איין מגילה האָט ער ניט געפונען, וואָס זאָל לערנען דעם מענטשן ווי און וואו צו געפינען גליק, אָדער, לכל־הפחות, שלווה, איינפאַכע צופרידנקייט, אָדער רעזיגנאַציע, פאַרשלומונג מיט דער צרהדיקער מערכה פון מענטשנ־קינד דאָ אויף דער ערד.

ער האָט זיך באַקענט מיט די פאַרשיידנסטע מיסטעריעס. ער האָט געזוכט ביי זיי דעם שליסל צו שלווה. ער האָט זיך פלייסיק גענומען צום שטודיום פון פרעמדלענדישע קולטן. ער האָט אַראָפּגעבראַכט צו זיך אין הויף פּריסטער און פּריסטעריגס פון אַלערליי עבודה־זרהעס. ער האָט דער־

וואָרט אַז זיי וועלן אים אַנטפּלעקן דעם גרויסן סוד וואו דער קוואַל פון גליק אָדער שלווה געפינט זיך. זיי האָבן עס ניט געטאָן. זיי האָבן אים ניט געקענט אַנטפּלעקן דאָס, וואָס זיי האָבן אַליין ניט געוואוסט. ער האָט אויסגעפונען אַז זיי אַלע, וואָס זיינען כלומרשט אַזעלכע זיכערע, אַזעלכע איבערצייגטע אין זייערע אמתן, ווען זיי ווענדן זיך צום ברייטן עולם פון זייערע גלויביקע, זיינען אַליין צווייפלערס און קווענקלערס, זיינען אַליין בלויז זוכערס וואָס בלאָנדזשען אויף די וויטסטע און קרומסטע וועגן און זוכן דאָס, וואָס ער זוכט — און קענען ניט געפינען.

איינמאָל, ווען שלמה איז צו איר געקומען, רופט זיך אָפּ נאַגסאַרע צו שלמהן:

— איך זע דו גייסט אַרום אַ צעוויטאַקטער און אַ פאַראומערטער. איך בין אויך פאַרבענקט. איך בענק נאָכן נילוס, נאָך די לאָטוסן, ספּניקסן, נאָך מיין פאַמיליע, נאָך מיינע ייִנגערע שוועסטער. דערלויב מיר אַריינרופן מיינע שקלאַפינס און זאָלן זיי פאַר אונדז שפּילן און טאַנצן הייליקע טענץ, און זיי וועלן דיך און מיך אַביסל אויפמונטערן.

דער לעבן אין ירושלים און די עבודה אין טעמפּל, וואָס איך האָב מיט דיר איינמאָל בייגעוואוינט, איז, דערלויב מיר צו זיין אָפנהאַרציק, גרוי און מאָנאָטאָן. עס איז גאָר קיין טעמפּל ניט און קיין עבודה ניט, ווי מיר אין מצרים פאַרשטייען די זאַכן. וואָס ווערט געטאָן אין טעמפּל? מע רויכערט אַ קטורת, וואָס פאַרמאָגט ניט קיין רייצנדיקן אויפוועקנדיקן אַראָמאַט, און מע שעכט כסדר שעפּסן און לאַמען. וואָס איז עס אַ שלאַכטהויז? אייער עברישער אלהים־קולט, האָב ניט קיין פאַראיבל, אַז איך וועל דיר זאָגן, איז אַן אומעטיקער, אַ געשמאַקלאָזער.

דערלויב, קיניג שלמה, מיין האַר, לאָז זיך איבעררייִדן, און מיינע שקלאַפינס, די טענצערינס און שפּילערינס צוזאַמען מיט די פּריסטערינס וועלן דיר געבן צו פאַרזוכן דעם טעם פון אונדזערן, אַ מצרישן, גאָטעס־דינסט. איך בין זיכער אַז דו וועסט זיך מחיה־זיין, דו וועסט אַן אויפגעלעבטער ווערן, וועסט אַראָפּוואַרפן פון זיך אַלע פאַרדראָסן און אַלע זאָרגן, וועסט ווערן אַן אויפגעלויטערטער.

שלמה האָט געשוויגן.

זיין שווייגן האָט נאַגסאַרע אָנגענומען פאַר אַ צושטים.

זי האָט אַריינגערופן אירע שקלאַפינס. יעדע איינע פון זיי איז געווען געפאַרבט אין אַן אַנדער קאָליר פון קאָפּ ביז די פיס. זיי זיינען געווען איינגע־

הילט אין לייכטע ווואלן. זיי האָבן אַריינגעבראַכט זייערע האַרפּן, גיטאַרן, פלייטן, פּייפלעך, פּויקן און צימבלען.

בשעת זיי האָבן מיט זייערע דינע לענגלעכע פינגער גערירט די סטרונעס פון די האַרפּן האָבן זיי געבלאָזן אין די פלייטן און פייפלעך און מיט די פיס געקלאַפּט אין די פּייקלעך. געצנדינערישע הימנעס האָבן אָנגעפילט די לופט פון זאַל. פון זילבערנע און גאָלדענע שפּריצערס האָבן אײניקע פון זיי געשפּרינקלט טייערע פּערפיומען. אויף קופּערנע און בראָנזענע ברענערס האָבן זיך גערויכערט פאַרשיכורנדיקע געווירצן.

מע האָט אַריינגעטראָגן לאָגלען מיט שטאַרקע משקאות, מע האָט דער־לאַנגט טאַצן איבערגעלאָדענע מיט געטריקנטע פישן, געוועדזלטע פליישן און כל־המינים זיסקייט־נאַשערייען.

די פּריסטערינס האָבן געטאַנצט תאווה־וועקנדיקע טענץ. זייערע שלאַנקע פיגורן האָבן זיך געבויגן און געפלאָכטן, זיך צענויפגעשרויפט און זיך פאַנ־אַנ־דערגעשרויפט, ווי זיי וואָלטן געווען שלאַנגען.

די טענץ, די געזאַנגען, די מוזיק, די פּערפיום־שפּריצונגען און געווירצן־רייכערייַ און די סערווירטע געטראַנקען און נאַשערייען האָבן, עפּעס ווי דורך אַ כישוף, געבראַכט אַהער אין זאַל אַריין, ווי זיי וואָלטן געקומען רייטנדיק אויף די לופט־כוואַליעס, די געטער און געטינס פון מצרים־לאַנד.

שלמה אַ צעטומלטער איז אויפגעשפּרונגען פון דעם דיוואַן אויף וועלכן ער איז האַלב־געלעגן און איז אַרויסגעלאָפן פון זאַל. דער געצנדינערישער קאָנצערט איז ווייטער אָנגעגאַנגען. אין דער האַלב־טונקלקייט האָט קיינער ניט באַמערקט זיין אַוועקגיין.

ער האָט זיך, אָבער, גלייך צוריק אַריינגעשלייכט אין זאַל און זיך איבערגעגעבן דעם צויבער פון דער דאָזיקער חושים־באַצווינגענדיקער עבודה־זרהישער סימפאָניע. ער האָט געפילט אַז ער איז אָ מעכטיק קעגן אָט־דעם קונסט־אָנגריף.

עס זיינען אַריינגעקומען באַדינערס מיט שעפּלעך וואַסער פון פאַרשיי־דענע גראַדן פון טעמפּעראַטור, מיט פילע אינסטרומענטן, קאַמען, באַרשטן, אָפּצווייגעלעך, זאַלבן, מעטאַלענע און הילצערנע דיסקן, דרייעקן און קוואַד־ראַטן, אַנדערע פאָלירטע־גלאַט און אַנדערע שאַרסטקע. דאָס זיינען אַלץ געווען מכשירים פאַר מאַסאַזש.

זיי האָבן אויסגעטאָן שלמהן און נאַגאַסאַראַן. און זיי געגעבן לייכטע דושן און דערנאָך איינרייבונגען און רייבונגען וואָס זיינען באַשטאַנען פון אַ פולער גאַמע פון אַנריר טענער, ווי גלעטן, לאַסטשען, קניפּן, צופּן, שטורכן

און פּאַטשן, בערשטן און קעמען, דראַפּן און קיצלען. עס האָט זיך געשאַפן אַן אומבאַשרייבלעכע הנאה־פאַרשאַפנדיקע סימפּאַניע פאַרן אָנטאַפּ־חוש און פאַר די געבליטן, וואָס האָבן אַצונד געריזלט דורך די אָדערן שנעלער, ריט־מישער און מונטערער.

דאָס איז געווען דער ערשטער געצנדינערישער נסיון, וואָס שלמה האָט ניט געקענט ביישטייך, אַזוי האָט עס אים פאַרכאַפּט, באַרוישט און איבער־געוועלטיקט. ער האָט זיך דערוואוסט, אַ זאַך וואָס ער האָט פאַרדעם ניט געוואוסט, אַז עס זיינען פאַראַן מעגלעכקייטן אויפצושפּילן גערוכן און שאַפן פון זיי סימפּאָניעס און דאָס אייגענע קען געטאָן ווערן פון צוריר־עפעקט. צוויי געביטן פון עכטער קונסט וואָס זיינען אים ביז איצט געווען פרעמד, און וועלכע ווערן קולטיווירט מיט געשיקטקייט פון די פּריסטערינס אין זייערע געצנדינערישע ריטואַלן און צערמאָניעס.

אין פילע פּלעצער אין ירושלים ווי אויך אין די טאָלן און בערג וואָס אַרום אַט־דער הייליקער שטאָט, האָט מען לויט דעם באַפעל פון שלמהן געפלאַנצט אשרות, אויפגעשטעלט שטיין־זיילן, אַוועקגעשטעלט מזבחות צו אָפּגעטער. דאָס גאַנצע לאַנד, פון חברון ביז די פלאַכן פון ממרא, זיינען פאַר־אומרייניקט געוואָרן פון די אויפגעריכטע במות, אויף וועלכע עס האָבן געברענט פייערן און קרבנות האָבן זיך געדאַמפּט און קטורת האָט זיך געררויכערט צו די אָפּשיילעכע געצן. די פּלעצער וואָס זיינען געווען הייליק נאָך פון די צייטן פון די אָבות, אברהם, יצחק און יעקב, זיינען טמא געוואָרן פון די אָפּגעטער. אין גבעון און שילה, און אין אַלע ערטער, וואו דער אָרון מיט די לוחות וואָס משה האָט אויסגעהאַקט און אויף זיי אויסגעקריצט די צען געבאָטן, האָט זיך פאַר אַ צייט אויפגעהאַלטן האָט מען אָנגעבויט קליינע טעמפּלען וואו מ׳האָט געדינט צו פרעמדע געטער. אויפן באַרג פון די אויל־בערטן, ווי אויך אויפן כרמל און עיבל, חרמון, תבור און גריזים, אויף די אַלע פאַרהייליקטע פּלעצער האָט מען אויפגעשטעלט אַלטאַרן און טעמפּלען צו געצנדינסט, אויסגעבויט קאַבינעס פון האָלץ און פון ליים, אָדער אויס־געפלאָכטענע פון צווייגן און גרויסע אויסגעטריקנטע בלעטער, פאַר די הייליקע זונות, די קדשות, וואו זיי האָבן געפּראַוועט אָרגיעס, זיך פאַרנומען מיט געצנדינערישער זנות. פון די אַלע עבודה־זרהס איז שלמה געוואָרן אַ פּריסטער.

שלמה האָט פאַרויסגעזאָגט די צוקונפט לויט ווי ער האָט זי געפונען אָנגעדייט אין די נירן פון אַ נאַר־וואָס געשאָכטענעם לאַם, אין די איינגעווייד פון אַנדערע בהמות און אויך פון געקיילטע חזירים, אָדער אין דעם רויך,

וואָס איז אַרויפגעשטיגן פון דעם גרינלעכן פייער וואָס האָט געצאַנקט ווען מ׳האָט געברענט די פעל פון אַ קאַברע וואָס מ׳האָט אָפּגעשונדן, זי אויסגע־טריקנט און צעריבן אויף פּולווער, אָדער אין דעם געפלי פון שפּאַרבערס, אָדער גאָר אין דער שורשעריי פון דעמבע־ביימער.

שלמה האָט אַרויסגערופן טויטע מיט שאלן און בלאָזן אין האָרנס און טרומייטאָרס. ער האָט אַרויפגעפּאָדערט גייסטער פון לאַנג־פאַרשטאָרבענע מכשפים דורך קלאַפּן און פּויקן אין אויסגעשפּרייטע אויסגעטריקנטע פעלן פון פאַרשיידענע חיות.

ער האָט געשיקט קושן צו די פינקלדיקע שטערן, ער האָט געגאָסן פּערפיומירטע בוימלען און שאַרף־געווירצטע וויינען אויף די דעכער פון די טעמפּלען לכבוד דער לבנה. ער האָט געגעבן טרינקען טייערע משקאות דער זון, ער האָט געקאַרמעט די ערד מיט רויע און געבראָטענע פליישן באַגראָבנדיק זיי מיט געצנדינערישע צערמאָניעס אין באָדן פון די קעלערן אין די טעמפּלען. ער האָט געשפּייזט דעם ים מיט טייערע שטיינער וואָס ער האָט אין אים געוואָרפן מיט געזאַנגען און שעפּטשערייען פון כישוף־שפּרוכן.

ער האָט מקריב געווען אויף די אַלטאַרן האָר, נעגל, שפּייעכץ, צואה, פּיסלעך פון יאַשטשערקעס, קעפּ פון קראָטן, און דערביי געשפּילט אויף פייפלעך און פאַרצויבערט שלאַנגען.

ער האָט זיך געקליידט אין פעדערן פון כל מיני פייגלען, ווי אויך אין שופּן און פלוספעדערן פון פאַרשידענע פיש, ווי אויך אין פעלן פון חיות און בהמות. ער האָט זיין האַלדז און נאַקן באַצירט מיט גריוועס פון לייבן און פערד. ער האָט פּרובירט זיך אַריינאַרבעטן און זיך אַריינשפּילן אַמאָל אין אַ ים־וואָלף, אַן אַנדערש מאָל אין אַ לעאָפּאַרד און גאָר אַמאָל אין אַ שאַקאַל אָדער אין אַ קאַרשון. ער האָט זיך פאַרדולט און פאַרחושט מיטן רויך פון שירלינג אַזוי אַז ער האָט זיך געדרייט און געווירבלט און ווילד־געטאַנצט און געזען מטורף־הדעת־זעאונגען. דערנאָך פלעגט ער אַנידערפאַלן אַן אויס־געשעפּטער און שוים פלעגט אים אַרויסשלאָגן פון מויל און ער האָט געפּרעפּלט אין טויטאַנגסטן.

ער האָט ניט מקריב געווען קיין געקיילעטע בהמות, נאָר ער פלעגט זיי לעבעדיקערהייט אַריינוואַרפן אין פלאַמענדיקע קאַלכאויוונס.

ער פלעגט וואַרפן אין סאַזעלקעס און סטאַוון, וואָס מ׳האָט פאַר אָט־דעם צוועק אויסגעגראָבן, אָפּבילדער פון יונגפרויען איינגעהילטע אין שלייערס פון בלויע און רויטע קאָלירן. אין גליענדיקע אויוונס האָט ער געברענט די

סטאַטועטקעס פון בחורים וועמעס הערצער ער פלעגט עסן אין דינסט צו די אָפּגעטער.

ער האָט געשטאָכן מענער, געמאַכט זיי וואונדן אין די בייכער, געשטאָכן פרויען, געמאַכט זיי וואונדן אין די גאָרגלען און כדי צו גיסן זיין אייגן בלוט פאַר די אָפּגעטער האָט ער זיך געשניטן דעם לייב, געצייכנט אויף דער אייגענער הויט מיט אַ שפּיציקן שאַרפן מעסער די סצענעס פון זיינע אָרגיעס. ער האָט זיך געשמיסן און געקאַטעוועט ביז בלוט.

אויף די בערג פון ירושלים האָבן נאַקעטע כהנים פון אַשור געהאַלדזט און געדריקט צו זיך די נאַקעטע קערפּערס פון די טעכטער פון ציון. און אין טאָל פון הינם האָבן פאָטערס און מוטערס געבראַכט זייערע בכורים־עופעלעך צום מולך און זיי אַרויפגעלייגט אויף זיינע ביז־ווייס אָנגעגליטע לאַפּעס.

שלמה האָט געדינט צו סאָבקו, דעם קראָקאָדיל און אַפּאָפּי, דעם סקאָרפּיאָן, צו סיבו, חנומו און רא, גאָט פון מיטאָג־זון, אמטו, די שקיעה־זון מענטו, אויפגאַנג־זון, און פּטאה, דעם גאָט פון לעבן און קראַפט, האָטדאָר, די געטין מיט דעם קאָפּ פון אַ קו, און טהאָט, מיטן קאָפּ פון אַן איביס, און צו אַפּיס, דעם אָקס, און איזיס און אזיריס און צו די צוועלף זין פון בל מיט די קערפּערס פון טיגערס, און צו נבו און נאַרגל, מיט די העלדזער פון אָקסן, און צו ניביב און מרודך מיט זייערע לאַנגע פליגלען, און צו שמש און סין און כמוש און דגון וואָס איז געווען האַלב־מענטש און האַלב פיש, און צו בעל־זבוב, צו וועמען ער פלעגט מקריב זיין אַ היישעריק און צו אַלע געטער פון גת, צור און צידון, און צו די גייסטער פון די דעמבע־ביימער און קיפּאַריסן־ביימער.

שלמה מיט א גאנצער כאַליאַסטרע פון זיינע ווייבער און קעבסווייבער האָבן געפּראַוועט אָרגיעס אויפן הייליקן בארג מוריה און אין דער עזרה פון בית־המקדש. זיי פלעגן אלע קומען פארשטעלטע פארמאסקאראַדירטע ווי חיות און פייגלען מיט סנוקעס און שנאָבלען, מיט פעדערן און ציין, מיט קלאָיען און קאָפּיטעס. זיי האָבן געברומט און געמוקעט, געבולן, געהירזשעט און געבלעצערט. זיי האָבן געוואָרפן צואה און בהמהשן אָפּפאַל אויפן מזבח. זיי האָבן געטאנצט אויפן דיל פון בית־המקדש, געשפּרונגען אויפן מזבח פון קרבנות און אויפן מזבח פון קטורת ווי אויך ,אויף די טישן, אויף וועלכע דער לחם הפּנים איז געלעגן. פון צייט צו צייט האָבן זיי זיך אריינגעכאפּט פאָרלעכווייז אין קדשי־קדשים און זיך פארשטעקט אונטער די פליגלען פון די כרובים... וואָס האָבן זיך געפונען אין דעם אקט פון באהעפטונג. שלמהן זיינען, אָבער, גאָר גיך נמאס געוואָרן אָט־די אלע

ווילדע הוליאנקעס. ער האָט זיך אנטווישט אין אָט־די אלע הייליקע גע־שלעכט־קולטן, שכרות און זנות עבודות. א פארצווייפלטער און א צעעסע־נער מיט חרטה און בושה האָט ער געטראכט: איך יאָג זיך נאָך א מיראזש. איך זוך א זאַך וואָס איז ניט בנמצא אויף אָט־דער וועלט, און זיכער געפינט זיך עס ניט ביי די נעבאכדיקע אומוויסנדיקע מענטשנקינדער. וויפל מיר קליגלען זיך ניט, אַלץ נאַרישער מאַכן מיר זיך. דער וועג צו אמתער קלוגשאפט און תוכיקער פארשטענדעניש איז פאר אונדז, שטערבלעכע, פאַרצאמט, ניט דורכצוברעכן. דער וועג צו גליק איז אינגאנצן פארוואָקסן מיט דערנער און ווילדע גראָזן, אזוי אז פון אים איז אפילו דער לייכסטער שפור ניט קענטעוודיק.

13

קהלת

מיט אַ פארביטערטן אימפעט האָט ער כאַפּ געטאָן זיין רערנפעדער, וואָס שוין עטעכע חדשים אז ער האָט זי אין האנט ניט גענומען, ער האָט אויפגעזוכט א שטיקל פארמעט און האָט אָנגעפאנגען שרייבן, מיט איילעניש, מיט האסט, ווי זיין האנט וואָלט פון א דרויסנדיקער קראפט געשטופּט געוואָרן, און ער האָט איבער איר קיין שום שליטה ניט. די ווערטער זיינען געקומען צו אים ווי אריינגערוימטע אין אויער, ווי א שטים א שטילע, אָבער אן אומגעהויער מעכטיקע אין איר באפעלערישקייט, וואָלט זיי אים דיקטירט און געהייסן אָנשרייבן זיי אונטער צוואנג פון שטראָף: „א הויך פון הויכן, א הויך פון הויכן, אלץ איז ווי א הויך, עס האָט ניט קיין שום ווערט! וואָס פאר א נוץ האָט דער מענטש פון זיין גאנצער מי וואָס ער מיט זיך אונטער דער זון. איין דור פארגייט און אן אנדער דור קומט, און די ערד באשטייט אייביק און זי שלינגט זיי אלעמען איין און ניט דעם מענטשנס גליק אָדער אומגליק קימערט זי אויף־א־האָר. און די זון גייט אויף, און די זון גייט אונטער, און יאָגט צו איר אָרט, אוו זי גייט אויף, און אויך זי קימערט זיך ניט וועגן מענטשלעכן גורל. זי איז גלייכגילטיק צום מענטשנס גליק און אומגליק, צו זיינע פעלערן און פארברעכנס ווי צו זיינע וואוילטעטיקע מעשים. דער ווינט גייט קיין דרום און פארדרייט זיך קיין צפון, רונד ארום רונד אַרום גייט ער, און צו זיינע געדרייען קערט זיך אום דער ווינט אָן א

פאַרוואָס און אָן א פאַרוועץ. ניטאָ קיין זינען און קיין ברעקל תכלית אין גאַנצן באשטאַנד. אַלע טייכן גייען צום ים, און דער ים ווערט ניט פול; צו דעם אָרט וווהין די טייכן גייען, אַהין גייען זיי ווידער. ווער טרייבט זיי? צו וואָס גייען זיי? ווער דאַרף זיי? וואָס טוען זיי אויף מיט זייער גיין און אָנטרינקען די שטרעקעס ערד דורך וועלכע זיי רייזן אַדורך. און דער מענטש קען קיין גליק און קיין רו ניט געפינען, איז אויף וואָס דאַרף מען האָבן דעם גאַנצן באַשאַף?! דער קדמון איז געווען גערעכט, מע האָט די וועלט אין־גאַנצן ניט באַדאַרפט באשאַפן, ווייל זי איז א שטיק אומזין. אַלע ווערטער ווערן מיד ריידנדיק און קענען גאָרניט אַרויסברענגען. דאָס אויג קען זיך ניט אָנקוקן זאַט, און וואָס עס זעט, זעט עס אויך ניט, עס קען ניט אַריינ־דרינגען אין דער אינעווייניקייט פון זאַכן. און דאָס אויער קען זיך ניט אָנהערן פול, און זיין הערן איז קיין הערן ניט. ער הערט קלאַנגען וואָס האָבן ניט קיין באַדייט, קיין מיין. דער מענטש איז דער ריכטיקער שטיק גולם. ער קוקט און זעט גאָרניט, ער פאַרנעמט קולות און הערט ניט וואָס זיי האָבן צו זאָגן. ריידנדיק איז דער מענטש א שטומער און זייענדיק הערעוודיק איז ער א טויבער. וואָס איז געווען וועט זיין, און וואָס איז געשען דאָס וועט געשען און עס איז ניטאָ קיין נייעס אונטער דער זון. דער צוקונפט־עפּל פאַלט ניט ווייט פון פאַרגאַנגענהייט־בוים. פאַראַן אַמאָל אַ זאַך וואָס מע זאָגט דערויף: אָט דאָס איז א נייס, אַן אויפטו! עס איז אַן אָפּנאַר. דאָס איז שיין געווען אין די אַלטע צייטן וואָס זיינען געווען פאַר אונדז.

אַלא פאַרוואָס מיינט מען, אַז עס איז נייס, ווייל מיר האָבן ניט קיין זכרון, ניטאָ קיין זכר פון די פריערדיקע, און פון די שפּעטערדיקע, וואָס וועלן ערשט זיין, אויך פון זיי וועט קיין זכר ניט בלייבן צווישן די וואָס וועלן זיין נאָך שפּעטער. איך שלמה בין קעניג איבער ישׂראל... אין ירושלים...

זיין האַנט מיטן רערנפעדער שטעלט זיך אָפּ פון זיך אַליין, אָן א באַזונדער באַפעל פון אים, ער פאַרטראַכט זיך. טראָפּנס קאַלטן שוויס באַווייזן זיך אויפן שטערן. ער פאַרמעקט די לעצטע עטלעכע אָנגעשריבענע ווער־טער, און שרייבט אָן „איך בין געווען קעניג איבער ישׂראל אין ירושלים...“.

יאָ, איך בין געווען — ווידערהוילט ער אויפן קול און גיט צו מיט אַרויספאָדערונג, — און איך וויל און וועל עס מער ניט זיין, מיין קיניגן איז א זאַך פון דער פאַרגאַנגענהייט.

ער פאַסט א באַשלוס. ער האָט ביי זיך אָפּגעמאַכט. זיין ווערן קעניג איז געווען בלויז א קאָנצעסיע צו זיין מוטער און א נאָכגעב צו נתנען, ער זאָל

זיך ניט פילן אנטוישט אין זיין מעטאָד פון דערציִאונג. אציִנד אז ביידע זיינען שוין ניט פאַראַן צווישן די לעבעדיקע, איז צו וואָס דאַרף ער דאָס מלוכהנען?!

ער שרייבט ווייטער:

און איך האָב אָפּגעגעבן מיין האַרץ צו זוכן און צו פאָרשן מיט חכמה וועגן אַלץ וואָס געשעט אונטער די הימלען. דאָס איז אַ שלעכטער ענין פאַר די מענטשנקינדער, עס לוינט זיך ניט צו פאַרנעמען מיט דעם. איך האָב געזען אַלע טועכישן, וואָס ווערן געטאָן אונטער דער זון, ערשט אַלץ איז אַ הויך און אַ ווינט בלאָז, אַ ווינטיאָגעניש, אַ קרומקייט וואָס קען ניט אויסגעגלייכט ווערן און אַ פעלער וואָס קען ניט גוט געמאַכט ווערן.

איך רייד צו זיך אַליין, איך טענה אין מיט מיין אייגענעם האַרצן און זאָג אַזוי: — אַט האָב איך געהאַט חכמה גרעסער און מער איידער אַלע וואָס זיינען געווען פאַר מיר אין ירושלים, און איך האָב זיך דערוואָרבן אַ סך קלוגשאַפט און זייער פיל קענטעניש. און איך האָב זיך אָפּגעגעבן מיטן פאַרשטיין חכמה און אויך פאַרשטיין נאַרישקייט און אפילו משוגעת— און וואָס האָב איך דערגרייכט? אויך דאָס איז ווערט אַ בלאָז פון ווינט... וואָרעם אין פיל חכמה איז פיל פאַרדראָס, און מערט מען קענטשאַפט, מערט מען וויטאָק"...

ער שרייבט איבער און זאָגט איבער בעל־פה דאָס וואָרט „משוגעת"... דאָס וואָרט שרעקט אים, שטויסט אים אָפּ פון זיך און ציט אים צו. ער רעדט צו זיך:

„מאָמענטנווייז פיל איך אַז איך שטיי ממש אויפן ראַנד... איין טראָט ווייטער און איך פאַרליר מיין פאַרשטאַנד, איך גיי אינגאַנצן אַראָפּ פון זינען. און, באמת, אויף וואָס טויג מיר מיין זינען און וואָס מער קען מיר מיין זינען געבן, ווי בלויז יסורים און קלעמעניש."

ער שרייבט ווייטער:

„איך האָב אויפגעטאָן גרויסע זאַכן; איך האָב מיר געבויט הייזער, איך האָב אויפגעריכט אַ טעמפּל פאַר איינאיכטום וואָס פאַרמאָגט זיין טעמפּל אין מענטשנס האַרצן און דאַרף ניט קיין שטיינערנעם טעמפּל. אָבער פּשוטע מענטשן דאַרפן עס האָבן... זיי דאַרפן זיך אָן עפּעס קלאַמערן. איך האָב געפלאַנצט ווייַנגערטנער. איך האָב מיר געמאַכט גערטנער און איינגעפלאַנצט אין זיי ביימער פון אַלערליי פּירות. איך האָב מיר געמאַכט וואַסערטייכן אָנצוטרינקען פון זיי דעם וואַקסיקן וואַלד וואָס שפּראָצט מיט ביימער. איך האָב איינגעקויפט קנעכט און דינסטן, און הויז געבאָרענע

האָב איך געהאַט; אויך רינדער און שאָף א סך האָב איך געהאַט, מער פון אַלע וואָס זיינען געווען פאַר מיר אין ירושלים. איך האָב מיר אָנגעזאַמלט אויך זילבער און גאָלד און שאַצן פון מלכים און מדינות. איך האָב מיר איינגעשאַפט זינגערס און זינגערנס און אַלע פאַרגעניגנס פון מענטשנ־קינדער, ווייבער אויף ווייבער, פון אַלע פעלקערשאַפטן, פון אַלע שטאַמען...

איך האָב געמיינט איך וועל זיך פאַרשיכורן און פאַרגעסן מיין אומגליק, זיך אַרויסטאָן פון מיין אומגליקלעכער ליבע. ערשט קיין זאַך האָט מיר ניִשט געהאָלפן... איך האָב מיך געקערט צו באַקוקן חכמה און משוגעת און נאַרישקייט, און איך האָב שיער ניט אויסגעקליבן משוגעת ווי דעם איינציקן אַנטרינונגס־מיטל, ווי דעם איינציקן וועג צו אַנטלויפן פון זיך; אָבער דאָס צו טאָן האָב איך ביי זיך ניט געקענט פועלן. און אַלע מיינע טעג זיינען וויטאָק און מיין עסק איז ערגערניש און בענקעניש און קלעמעניש. אפילו ביי דער נאַכט ליגט ניט אין מיין האַרץ אין רואיקייט.

„איך ווייס אַז עס איז ניטאָ קיין בעסערע זאַך פאַר די מענטשנקינ־דער ווי נאָר זיך צו פרייען און זיך וואויל צו טאָן אין זייער לעבן. אָבער וואָס קומט מיר אַרויס פון מיין וויסעניש, ווען איך בין תמיד פאַרצערט און פאַרצרהט, פאַראומערט און צעקלעמט. יאָ, אלהים שטעלט זיך תמיד אַיין פאַר דעם געררודפטן, אָבער ניט פאַר דעם, וואָס רודפט זיך אַליין. איך ווער גערודפט פון מיין אייגענעם האַרצן, אייגענעם זכרון, איז ווער קען זיך איינשטעלן פאַר מיר? קיינער ניט.

„יאָ, דער טראַף פון מענטשן איז ווי דער טראַף פון דער בהמה, אָבער די פשוטע בהמה איז פיל גליקלעכער פון מענטשן, וואָס האָט זיך דער־וואָרבן קלוגשאַפט זיך אָנצוטאָן צרות, ברענגען אויף זיך פורעניות. איך בין מקנא די בהמות. איך בין היינט אַדורכגעגאַנגען אַ געמייזעכץ. אַ טשערעדע בהמות האָבן זיך דאָרט געפּאַשעט. עטלעכע פון זיי זיינען געלעגן רואיק צופרידענע און געמעלה־גרהט. זייערע געזיכטער אַזעלכע טעמפע אָבער וואָס פאַרא מקנא־ווערטיקע. שלווה איז געווען אויסגעגאָסן איבער זייער גאַנצן וועזן. איך האָב זיך אָפּגעשטעלט און געווענדט זיך צו איין קו, וואָס האָט זיך אַרויסגעטיילט פון די איבעריקע מיט איר רואיקייט און צופרידנקייט מיט איר מערכה, און איר הויזן מיט דער אַרומגעבונג, איר פרידלעכקייט און פריינטלעכקייט, און איך האָב געזאָגט צו איר בזה הלשון:

— דו קו, טאָכטער פון אַ קו, דו ביסט געבוירן געוואָרן אין אַ שטאַל, דערצויגן געוואָרן אין אַ טשערעדע פון אַ פּאַסטעך מיט אַ בייטש און אַ הונט —

און דו ביסט צופרידן. דו עסט דיין מאַלצייט אין פולער שלווה; און איך, שלמה, דער זון פון דודן, און בת־שבען, בין געבוירן געוואָרן אין אַ פּאַלאַץ, דערצויגן געוואָרן פון אַ גרויסן נביא. איך געפין זיך ניט קיין אָרט אין מיין גאַנצן קיניגרייך, איך ווייס ניט פון קיין שלווה. איך בין אומגליקלעך, מיך פייניקן ייסורים פון זעל...

„און איך האָב ווידער געזען אַלע רויבערייען וואָס ווערן אָפּגעטאָן אונטער דער זון. און אַט זיינען די טרערן פון די געדריקטע, און ניטאָ ווער עס זאָל זיי טרייסטן. און איך, שלמה, וואָס האָב זיך געגליכן צו משהן, האָב אַ האַנט, אַלע צען פינגער, אין די רויבערייען און אין דער דריקונג וואָס מיינע באַאַמטע דריקן דעם פשוטן עולם. בעסער אַ בעטלער אַ חכם איידער אַן אַלטער קיניג און אַ נאַר. און ווער איז נאַרישער פון מיר! איך בין דער קליגסטער נאַר אויף דער וועלט. איך בין קליגער פון אַלעמען אין מיינע משלים און אין מיינע מגילות. איך בין אָבער נאַרישער פון דעם אָפּגעריסנסטן נאַר אין מיין אייגענעם לעבן.

„איך טענה צו זיך: ‚זיי ניט צופיל קיין חכם!' אָבער חכמה האַלט מיך ווי אַ שטריק אַן אויפגעהאַנגענעם, ווי אַ זיגער — אַ געפאַנגענעם. איך וואָלט גרייליך ווערן נאַריש, פאַרגעסן אַלץ וואָס איך האָב געלערנט, ווען אין אַט דעם פעקל פאַרגעסעניש וואָלט אויך זי און מיין ליבע צו איר געקאָנט איינגעפּאַקט ווערן.

„אָבער זי האַלט מיך איינגעקלעמט, צוגעהעפט צו איר בילד, און קיין פאַרגעסעניש קומט ניט צו מיר אַפילו אין די שעהן ווען איך פאַרגעס שיער ניט זיך אַליין. קיין מענטש געוועלטיקט ניט איבער זיין גייסט צו קענען איינהאַלטן זיין גייסט, צו האָבן די פולע דעה איבער זיין טראַכטן, איבער־קלערן, זיין געדענקען, זיין דערמאָנען זיך די גליקלעכע טעג פון זיין יוגנט אַזוי ווי עס איז ניט פאַראַן קיין געוועלטיקונג איבערן טויט.

„ווען אַ מענטש געוועלטיקט איבער זיין מיטמענטשן, טוט ער אים תמיד שלעכטס און ניט בלויז אים, ער טוט זיך אָפּ נאָך ערגער. ער פאַרדאַרבט זיין זעל. און ווי קום איך צו געוועלטיקן איבער מענטשן, ווען איך קען ניט געוועלטיקן איבער זיך גופא, קען ניט געוועלטיקן איבער מיינע געדאַנקען, איבער מיין פאָרשטעלונגס־קראַפט, איבער די בילדער וואָס מיינע גייסטיקע אויגן צויבערן אַרויף און שטעלן אַוועק פאַר מיר".

נאָך אַ וואָכע קאַשמאַרפולע נאַכט ער האָט ניט געקענט צומאַכן מיט קיין אויג. ער האָט זיך געשליידערט אויף זיין געלעגער פון איין זייט אויף דער צווייטער.

אין זיינע אויערן האָבן געשטאָכן די הילכיקע יאָמערייען און קלאָגערייען פון עכסהן, באַוויינענדיק אים ווי ער וואָלט נאָר וואָס געטויט געוואָרן.

ער טראַכט, עכסה איז געווען גערעכט, זי אין איר היסטערישן דעליריום וואָס גרעניצט מיט אָראַקולישקייט, מיט סופּערסענסיטיווקייט האָט געשפּירט אַז ער איז אַ טויטער. הלוואַי וואָלט ער געווען אַ טויטער.

ער האָלט די טויטע וואָס זיינען שוין געשטאָרבן פאַר גליקלעכער פון די לעבעדיקע, ווי ער, וואָס לעבן נאָך און זיינען ערגער ווי טויט. אַ טויטער פילט דאָך ניט קיין ייסורים, און ער ווערט פאַרשרפהט אין אַן אינערלעכן פייער, וואָס ווערט ניט אויסגעלאָשן אויף קיין איין אויגנבליק.

אין דער אייגענער צייט, ווען ער הערט די יללות פון עכסהן, קומט צו אים אויך דער אָפּהילך פון די קושן פון נעמהן און ער הערט זי איבערחזרן עטלעכע מאָל איר בקשה:

קושן זאָלסטו מיך מיט די קושן פון דיין מויל
וואָרעם בעסער פון וויין איז דיין ליבשאַפט.
וואויל צום גערוך זיינען דיינע אוילן,
געקלערטער בוימל איז דיין נאָמען
דרום האָב איך דיך אַזוי ליב.

אָט זעט ער ווי עכסה הענגט אויפן בוים, זי וויגט זיך אין ווינט, אירע אויגנאַפּלען אויסגעקערטע מיט די ווייסלעך אַרויס. אירע ליפּן פאַרביסן און בלוי. און אָט זעט ער פאַר זיך נעמה אָנקומען מיט איר טשערעדע פון ווייסע לאַמען און שעפּסעלעך. זיי רינגלען אים אַרום, זי לעקן זיין האַנט, זיי גייען אים נאָך. אָט אַזוי ווערט ער געשליידערט אומברחמנותדיק פון איין זעאונג צו אַ צווייטער, פון איין סצענע צו אַ צווייטער.

14

שלמה אַנטלויפט פון מלכות

ער איז אויפגעשטאַנען מיטן ערשטן בלייאַסק אויף טאָג.

ער האָט זיך אָנגעטאָן אין די קליידער פון זיין אַלטן באַדינער *שמשא*, וואָס איז געשלאָפן אין אַ דערבייאיקן צימער, און האָט ניט געהערט, ווי דער קיניג באַגנבעט אים, נעמט צו זיינע מלבושים פון גראָבן געוואַנט און לאָזט איבער די *בגדי מלכות*.

שלמה אַן איבערגעטאָנענער האָט זיך ארויסגעשלייכט פון פּאַלאַץ, פון קעניגלעכן הויף — און איז אַוועק. די וועכטער אין דער טונקלקייט פון פאַרטאָג האָבן אים ניט דערקענט, זיי האָבן געמיינט אַז שלמהס משרת איז ערגעץ וואוהין אַוועק אין אַ שליחות.

שלמה איילט דורך די הויפּטגאַסן פון ירושלים. אָט איז ער שוין אין פאָרשטאָט. ער שפּרייזט שנעל. ער האָט מורא זיך אָפּצושטעלן, כאָטש ער פילט זיך שוין מיד. ער שרעקט זיך פאַר זיין אייגענעם שאָטן. ער וויל ניט מע זאָל אים דערקענען אין די אָרימאַנסקע קליידער, מע זאָל זיך כאַפּן אין פּאַלאַץ אַז ער איז ניט געוואָרן, און מע זאָל ניט אַרויסשיקן קיין שלוחים אים אויסצוזוכן און בעטן אים ער זאָל זיך צוריקקערן. זיי קענען אויך צושטיין צו אים ער זאָל קומען צוריק און אָנגיין מיט זיין קיניגן איבער זיי.

ער באַגרייפט איצטער ווי שטאַרק ער האַסט די מלוכה, די פּאַלאַצן וואָס ער האָט אָנגעבויט אויף דעם פאָלקס שוויס און בלוט, און דעם שוידערלעכן האַרעם וואָס ער האָט זיך איינגעשאַפן. וואָס טויגן אים זיינע וואַכלייט מיט די שווערדן און די גאָלדענע פּאַנצערס, וואָס טויגן אים זיינע בראַווע לייב־גוואַרדייער, ווען זיי קענען ניט אָפּשטעלן פון אַריינדרינגען די שרעקלעכע וויזיעס, וואָס באַזוכן אים און נאָכן אַריינדרינגען קענען זיי זיי ניט אַרויס־טרייבן. ווער וועט פירן די מלוכה אין זיין אָפּוועזנהייט? דאָס אַרט אים ניט. ערשטנס איז בניהו בן יהוידע גענוג קאָמפּעטענט זיך אַן עצה צו געבן. דער כיטראַק, ער וועט מאַכן אַ שוויג וועגן קיניגס פּליטה־מאַכן. ער וועט זאָגן אַז דער קיניג וויל קיינעם ניט זען, קיינעם ניט אויפנעמען, נאָר אים אליין, ווי דעם העכסטן באַאַמטן. און אַלץ וועט זיך פירן ווי פאַרדעם.

וואָרעם, פון דער אַנדער זייט גערעדט, ווער דאַרף דען אַ קיניג? מע קען זיך גאַנץ גוט באַגיין אָן אים. מע דאַרף דען האָבן אַ קיניג אין פליש און בלוט? דאָס פאָלק דאַרף בלויז די אילוזיע, אַן איינריידעניש אַז הינטער די פאַרמאַכטע טירן און טויערן געפינט זיך איינער וואָס קיניגט. ווען מע זעצט אַוועק אויפן טראָן אַ גולם, וואָלט ער געקיניגט און אַפילו דערפאָלגרייך געפירט מלחמות, אויב די חיל־הארן וואָלטן געווען בראַווע פעאיקע קריגער, און די חיילות זאָלן מיינען אַז עס איז פאַראַן אַ קיניג און אַז ער שיקט עס זיי מלחמה־האַלטן און שלאָגן זיך פאַר דעם לאַנד, פאַר דעם פאָלק און פאַר דעם קיניג. קיינער דאַרף ניט דעם הויפּט־שררה, דעם מלך, און ניט די קלענערע שררות, זיינע האַרן. בלויז די הערשער דאַרפן האָבן די הערשאַפט, וואָרעם דאָס גיט זיי אַ מעגלעכקייט צו ראַבירן דאָס פאָלק געזעצלעך, ראַבירן אָפן, בפרהסיא, און קיינער קען זיי ניט רופן צו פאַראַנטוואָרטלעכקייט. די

געוועלטיקער דאַרפן האָבן דאָס פאָלק, אָבער דאָס פאָלק דאַרף די שררות האָבן אויפן פּייער. ווען אַלע קיניגן זיינען זיך מיישב און מאַכן א יד־אחת און אין איין שיינעם טאָג זאָגן זיי זיך אַלע אָפּ פון זייערע טראָנען, גנבענען זיך ארויס פון זייערע פּראַכטפולע פּאַלאַצן, וואָלט זיך אין די לענדער און אין דער געזעלשאַפט גאָרניט געביטן. זעט איר ווען א צוואַנציק טויזנט ערד־אַרבעטער גייען אַראָפּ פון זייערע פעלדער, הערן אויף צו אַקערן און זייען — דאָס וואָלט ארויסגערופן קאַטאַסטראָפאַלע פּערטורבאַציעס, אַ טייל פון דער באַפעלקערונג וואָלט בלייבן אָן ברויט, וואָלט מוזן אונטערהונגערן.

מיר, קיניגן, זיינען איבעריקע מענטשן, אי פּאַראַזיטן און אי זעלבסט־פּאַראַזיטן. מיר פרעסן יענעם און ווערן אַליין צעפרעסן פון אינעווייניק. מיר פאַרסמען אונדזערע נשמות מיט דעם טויטלעכן גיפט פון געוועלטיקונג. עס איז א פאַל פון זיך ביידע אויגן אבי יענעם איין אויג. דאָס פאָלק ווערט ארויסגעריסן פון קיניג, און דער קיניג ווערט נאָך מער אַרוסגעריסן פון פאָלק. עס איז די פּראַקטיק פון קעגנזייטיקער רשעות־אָנטועכץ. די פעלקער פאַר־פייניקן זייערע קיניגן און די קיניגן, אין זייער ריי, טוען אָן די פעלקער כל המיני נגישות. אַזוי רעכענען זיי זיך אָפּ און דינען זיך אָפּ איינע די אַנדערע.

ער גיט אַ קוק אויף זיין סיגנעט, דעם צייכן פון מלכות וואָס ער האָט פאַרגעסן אראָפּצונעמען פון פינגער און עס איבערלאָזן דאָרט, וואו ער האָט אַלץ איבערגעלאָזן, זיין קרוין וואָס האָט אים תמיד פאַרשאַפט אַ קאָפּווייטאָק, זיין צעפּטער וואָס איז באמת אַ גלגול פון אַ רוט, מיט וועלכער מע האָט געשמיסן אָדער געשטאָכן אָדער אונטערגעטריבן קנעכט וואָס מע האָט באַהאַנדלט ווי בהמות; זיין רייכע פּורפּורנע מאַנטיע. אַלץ האָט ער גע־לאָזן, נאָר דער רינג איז אים ארויס פון זינען.

גייענדיק לאַנגאויס דעם ברעג פון טייך, האָט ער מיט אימפּעט אַראָפּ־געריסן דעם רינג פון פינגער, און אים מיט ברענענדיקן כעס אַריינגעוואָרפן אין וואַסער.

אַצונד האָט ער זיך דערפילט אַביסל בעסער, פּטור געוואָרן פון אַ צרה און פון אַ בייזער געדעכעניש. ווען ער קען אַזוי אַרייַנשליידערן אין די טיפע וואַסערן זיין בענקעניש און קלעמעניש!

פּלוצלונג האָט ער אין וואַסער־שפּיגל דערזען די געשטאַלט פון עכסהן און גלייך לעבן איר נעמהן, ווי זי קומט אָן מיט דער טשערעדע, און איטלעכעס לעמעלע איז געווען אָפּגעשפּיגלט אַזוי קלאָר דייטלעך, ווי לעבעדיק, אַ האָר זאָל פעלן. און אין מילדן פּליעסק פון דעם וואַסער אָן ברעג הערט ער:

שלמה המלך

טו מיך אַרויף ווי אַ זיגל אויף דיין האַרצן,
ווי אַ זיגל אויף דיין אָרעם,
וואָרעם שטאַרק ווי דער טויט איז די ליבשאַפט,
האַרט ווי דער קבר די איפערזוכט.

און די ווערטער זיינען גליך פאַרשריען געוואָרן פון אַן האַרצרייסנדיקער און פאַרטויבנדיקער יללה פון עכסהן: מערדערס! מאַכט מיר צוריק לעבעדיק מיין שלמהן!

יאָ, גיט אַ בליץ דורך זיין געהירן אַ געדאַנק: בלויז איינע קען צוריק לעבעדיק מאַכן שלמהן, און די איינע איז נעמה. ווער ווייס, האָט א פונק פון האָפענונג אַ גלי געטאָן אין זיין האַרצן, אפשר אויף זיינע וואַנדערונגען וועט ער זי באַגעגנען.

עס זיינען שוין פאַריבער דריי מעת־לעת. ער האָט קיין ביסן אין מויל ניט געהאַט, און ער האָט גאָר געהאַט פאַרגעסן אַז אַ מענטש דאַרף און מוז עסן. ערשט אַצונד האָט אים דער הונגער גענומען קווענקלען און ער האָט זיך געכאַפּט אַז ער פאַסט שוין דעם פערטן טאָג, און ער דאַרף זיך מיט עפּעס אָפּפאַסטן. ער דערזעט אַ סקאָרינקע ליגט אַ פאַרטאָפּטשעטע אין בלאָטע. ער האָט עס אויפגעהויבן. עס איז אָבער געווען טרוקן ווי ביין און קויטיק. איז ער צוגעגאַנגען צום טייך זיך אַראָפּגעבויגן צום וואַסער אָפּצוּוואַשן דאָס שטיקל שמוציק ברויט און אויך עס א ביסל צו צעווייכן. אָבער דאָס ברויטל האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון זיין האַנט און איז אַריינגעפאַלן אין וואַסער. און גלייך איז א פיש אונטערגעקומען, אַ כאַפּ געטאָן די „המוציא“ און שנעל אָפּגעשוואומען.

שלמה טראַכט: ווער ווייסט אפשר איז דער פיש הונגעריקער פון אים. ווייטער, ער האָט אויף זיין לעבן מיט גענוג פיש זיך אָנגעגעסן, מעג ער דאָך זיי כאַטשבי מיט עפּעס אָפּדינען.

קיינער שטאַרבט ניט פון הונגער, אויב ער שטאַרבט, איז עס פון שעמען זיך צו בעטן. ער וועט זיך ניט שעמען צו בעטן אַ שטיקל ברויט.

ער איז אוועק אין נאָענטן דאָרף און גענומען גיין פון הויז צו הויז, פון געצעלט צו געצעלט, און בעטן עפּעס צו עסן: „איך בין פאַרשמאַכט“. אַז מע פלעגט אים געבן אָפּצועסן א שטיק ברויט אָדער אַ שיסל מיט שאַר־ ירקות, פלעגט ער גלייך בעטן מע זאָל אים לאָזן אָפּאַרבעטן פאַר זיין עסן: אָנטראָגן וואַסער פון קוואַל צי פון ברונעם, אָנהאַקן אָדער אָנזעגן האָלץ, אָדער טאָן עפּעס אַן אַנדער שטיקל אַרבעט ארום הויז, אויך רעכט אין גאָרטן, אין פעלד אָדער אויף דער לאָנקע. ער האָט געהאָלפן אַקערן אָדער

יעטן אָדער אָנקאָשן היי. צייטנווייז פלעגט מען אים אָנבאָטן בויערײַ אָדער מויערײַ אַרבעט. ער האָט עס אָנגענומען מיט גרויס חשק און האָט געאַרבעט מיט פלייס. ער האָט געלייגט ציגל, געהאַקט שטיינער, געהאָלפן אויפבויען אַ הויז צי אַ שטאַל צי גאָר אַ שייער. ער האָט געאַרבעט שווער און אָנגעקוואָלן פון זיין פראַצעווען. ער האָט אָפּגעאַרבעט אויף איין פּלאַץ אַ קירצערע צייט, אויף אַן אַנדער פּלאַץ אַביסל אַ לענגערע צייט, און אַוועק ווייטער.

איינמאָל איז ער אַריין אין אַ הויז פון אַ גאַרבער. אַז ער האָט אָפּגעגעסן און געבעטן אָפּצואַרבעטן פאַר זיין עסעניש האָט אים דער גאַרבער געזאָגט אַז ער האָט ניט קיין אַרבעט אַרום הויז אָדער אין גאָרטן. האָט שלמה זיך אָנגעבאָטן אים אַרויסצוהעלפן אין זיין גאַרבערישער אַרבעט. שלמה האָט געטראַכט: אַפילו אַ נבלה אָפּשינדן אבי ניט אָנקומען צו מענטשן, ניט נעמען קיין זאַך אומזיסט. די בעסטע פאָרם פון גאָטעסדינסט, און ער האָט אויסגע־פּרובירט שוין גאָר אַ סך פאָרמען, איז פּשוטע געזונטע אַרבעט. דאָס איז דער געהויבנסטער קולט. געניסן פון פראַצע דאָס איז די הייליקסטע עבודה. דער גאָרטן, דאָס פעלד, די לאָנקע איז יהוהס טעמפּל און די ערד־אַרבעטער זיינען די עכטע כהנים.

געבנוג וואָס מיר זיינען וועלט־בעטלער, וואָס מיר קריגן דאָ די טייער־סטע זאַכן אומזיסט, אויסגעבעטלט. מיר קריגן לופט צום אָטעמען, שיין פאַר די אויגן, אַלץ אויסגעבעטלט ביי דער וועלט. זיינען מיר טאַקע אַלע בעטלער, ווען מיר זיינען אפילו קיניגן, אָבער מע דאַרף ניט זיין אַ בעטלער ביי די בעטלערס. דעריבער איז ער באַשטאַנען אויף אָפּצואַרבעטן פאַר זיין עסן, אָפּאַרבעטן און אָפּגעבן דעם בעל־צדקה, מער וויפל ער האָט פון אים געקראָגן.

פּטור ווערן פון בעטלערײַ אין פולן זינען וועלן מיר ערשט ווען עס וועט מקויים ווערן יעקבס „אַנטפּלעקונג" און דער וואונדערבאַרער ספר פון אדם הראשון וועט ווערן אויס ספר נייערט וועט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ שטיקווירקלעכקייט. דאָס הייסט ווען עס וועט קומען די גרויסע קאָסמישע אויס־לייזונג, די אמתע גאולה...

ער האָט זיך אַ נדר געטאָן ניט הנאה צו האָבן פון מלכות־פאַרמעגן וואָס איז גניבה און גזילה און איז גרונטפעסטיקט אין שפיכת־דמים. ווי נאָר ער האָט זיך פאַרשוואָרן אַז ער וועט מיט מלכות מער קיין מגע ומשא ניט האָבן, אַזוי האָט ער דערפילט אַ דערלייכטערונג. און ווען די יללות פון עכסהן האָבן אים געשטאָכן אין די אויערן, מיט איר באַפעל: „מערדערס, מאַכט מיר לעבעדיק

מיין שלמהן!״ האָט אַן אינערלעכע שטים געענטפערט מיט זיכערקייט: „נעמה וועט עס טאָן, זי וועט דיך אומקערן צום לעבן״.

אָבער וואו געפינט זי זיך?

זוך, זוך, הער ניט אויף צו זוכן און נאָך פיל מיאונג וועסטו זי געפינען. זוך, בישטער און גלויב!

וואָס ווייטער ער איז אַוועק פון זיין פּאַלאַץ און פון ירושלים זיין רעזידענץ שטאָט, אַלץ בעסער האָט ער זיך געפילט: ווייניקער קלעמעניש, ווייניקער ווייטאָקן, ווייניקער שווער־געמיט. די כמאַרע אויף זיין גייסט־הימל איז געוואָרן לייכטער. ערטערווייז דורכגעריסן און די וואָלקנס וואָס האָבן זיך געוויזן דורך די ריסן זיינען פון אַ ביסל אַ העלערן קאָליר.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ שטיין אין שאָטן פון אַן איילבערטבוים ניט ווייט פון אַ שפּרודלענדיקן קוואַל.

ער האָט זיך פאַרטראַכט. ער האָט ניט געטאָרט באַטראַכטן דעם טראָן און איבערנעמען די מלוכה וואָס דוד האָט צעמענטירט און פאַרפעסטיקט מיט אַזויפיל פאַרגאָסן בלוט. מלכות איז ניט פאַר אים, פאַר זיינסגלייכן. ער האָט דאָך גלייך פונאנפאַנג ניט געוואָלט ווערן קיין קיניג, בלויז דער מוטער האָט ער צוליב־געטאָן, און דאָס נאָר דערפאַר וואָס איר לעבן איז געווען אין אַ סכּנה און ער האָט זי געראַטעוועט. עס איז געווען אַ פראַגע פון לעבן און טויט, און ער האָט ניט געהאַט קיין ברירה, סיידן נעמען די מוטער און בתנען און אַנטרינען, אַנטלויפן אין אַן אַנדער מדינה וואו די האַנט פון אדוניהון וואָלט זיי ניט געקענט דערגרייכן. ער איז געווען אַ אָנוס, אַ געפאַנגענער אין קיניגלעכן הויף.

ער רעדט צו זיך:

— ווי קום איך צו מלכות! איך האָב אַמאָל אין מיין נאַאיווקייט, וואָס איך האָב באַקומען פון ביידן, פון מיין מוטער און פון נתנען וואָס האָבן זיך איינגערעדט אַז ישראל וועט געהאָלפן ווערן פון אַ קיניג אַ חכם און אַ רודף־שלום — געזאָגט און געמיינט אַז איך זאָג אַרויס אַ גרויסע חכמה, און באמת האָב איך אַרויסגעזאָגט אַ גרויסע שטות. מיין זאָג האָב איך אריינגעפּאַסט אין אַן „אדע צו חכמה״. און די גאַנצע אדע איז איין שטיק נאַרישקייט ווי איך זע עס איצט. אָט ווי זי לייענט זיך:

חכמה רופט דאָך
און פאַרשטענדיקייט רעדט מיט אַ הויכן קול.
ביים שפּיץ פון די הייכן, ביים וועג,
ביים צענויפטרעף פון שטעגן האָט זי זיך געשטעלט,

לעבן די טויערן, ביים ראַנד פון גרויס שטאָט,
ביים אַריינגאַנג אין די טירן האָט זי זיך צעזונגען:
„צו אייך, מענער, רוף איך,
און מיין שטים איז צו די מענטשנקינדער.
איר שוטים! באַנעמט קלוגשאַפט
און איר נאַראָנים! שאַפט זיך איין אַ פאַרשטענדיק האַרץ.
הערט צו, וואָרעם געהויבענע זאַכן גיי איך זאָגן
און פון דער עפענונג פון מיינע ליפּן קומט אַרויס ריכטיקייט
וואָרעם מיין צונג וועט זאָגן דעם אמת
און שלעכטס איז אָפּשיילעך פאַר מיינע ליפּן
מיט גערעכטיקייט זיינען אַלע ווערטער פון מיין מויל
ניטאָ אין זיי קיין פאַרדרייעניש און קרומקייט.
זיי אַלע זיינען קלאָר פאַרן פאַרשטענדיקן
און רעכטפאַרטיק פאַר די, וואָס האָבן קענטעניש.
נעמט מיינע שטראָף־רייד און ניט קיין זילבער
און ליבערשט קענטעניש אידער געקליבנסטן גאָלד.
וואָרעם חכמה איז בעסער פון פערל
און קיין צירונג איז ניט גליך צו איר.
און קענטעניש פון צוטראַכטענישן וועל איך געפינען.
איך, חכמה, וואוין צוזאַמען מיט ליסטיקייט.
מוראָ פאַר יהוה מיינט פיינט האָבן שלעכטס,
פאַרדיסנקייט, שטאָלץ און דעם וועג פון רשעות.
אַן איבערגעדרייט מויל האָב איך פיינט.
איך האָב עצות און בריהשאַפט.
איך בין פאַרשטענדיקייט, און שטאַרקייט איז מיינע.
דורך מיר רעגירן די קיניגן
און פירשטן מאַכן גערעכטע געזעצן.
דורך מיר געוועלטיקן די הערשער
און די אדללייט — אַלע ריכטער פון דער ערד...“

איך פרעג אייך, זאָגט מיר, וויזט מיר, וועלכע מלכים הערשן אַ דאַנק זייער חכמה?! זיי הערשן מיט זייער האַרצלאָזיקייט, זיי געוועלטיקן דורך הריגות, רציחות, מלחמות, ראַבירערייַ. זיי זיינען כמעט אַלע אַ באַנדע רויבער, גנבים און גזלנים, פּיראַטן אויף די ימים און אויף דער יבשה. מערדער זיינען זיי! און צום אַלעם ערשטן מאַרדן זיי דאָס געזעץ. אויף וואָס האַלטן זיך די

גרעניצן פון דער מלוכה? אויף מאָרד, אויף פאַרכאַפעריי. לענדער ווערן ניט אָפּגעגאָסן אין הוטעס, אין קאַלכאויוונס, אין ציגעלניעס. קיינער האָט זיי ניט געמאַכט. אויב אַזוי, ווער האָט אַ רעכט צו זאָגן: דאָס לאַנד איז מיינס און דאָס יעניקע איז ווידער מיינס, אויף וועלכן יסוד וואָלט אַזאַ רעכט זיך געהאַלטן? אַזאַ רעכט קען זיך האַלטן נאָר אויף הוילן אומרעכט. די אָדערן אין פּאָליטישן גוף, די גרענעץ־ליניעס זיינען אָנגעגאָסן מיט בלוט, בלוט פון שכנים, באַזיגטע פעלקער, שבטים.

די פּאָליטישע צאַמען זיינען געמאַכט פון שאַרבנס, פון הויפנס טויטע קערפּערס וואָס זיינען פאַרשניטן געוואָרן אין שלאַכט, אין געשלעג פאַר דעם שטיקל לאַנד. וואו איך וואַרף מיינע אויגן, זע איך כסדר אָנגעראַבעוועטע לענדער, פאַרכאַפּטע קעגנטן, פאַרגוואַלדיקטע פּראָווינצן, איינער כאַפּט פון צווייטן, דער שטאַרקערער נעמט צו פון שוואַכערן.

איך קען די מגילה „יהושע" אויפאויסווענינק, און ווען איך דערמאָן זיך אָט־די שטעלן פלאַמט מיר דער פּנים פאַר בושה.

„און זיי האָבן באַצוואונגען די שטאָט און זיי האָבן פאַרוויסט אַלץ אין שטאָט, פון אַ מאַן ביז אַ פרוי, פון יונג ביז אַלט... מיטן שאַרף פון שווערד... און די שטאָט האָבן זיי פאַרבערענט אין פייער מיט אַלץ וואָס אין איר... (ו' כד)

דאָס רעדט זיך וועגן דער שטאָט יריחו, און דער כראָניקלער באַרימט זיך און נחתט זיך מיט די העלדן און מיט זייערע העלדנטאַטן.

און עס איז געווען, אַז ישראל האָבן געענדיקט אויסהרגענען אַלע באַוואוינער פון עי... זיי זיינען אַלע געפאַלן דורכן שאַרף פון שווערד ביז זיי זיינען פאַרלענדט געוואָרן... און אַלע וואָס זיינען געפאַלן אין יענעם טאָג פון אַ מאַן ביז אַ פרוי זיינען געווען צוועלף טויזנט; אַלע מענטשן פון עי... און יהושע האָט פאַרברענט עי, און האָט זי געמאַכט פאַר אַן אייביקן חורבה־הויפן, אַ וויסטעניש" (ח' כד־כח)

און די ביטערע איראָניע פון דעם איז וואָס דער כראָניקלער דערציילט גלייך אַז יהושע אָט־דער קריגער, וואָס האָט געשניטן מענטשישע לייבער, ממש, ווי אין קרויט, האָט געבויט אַ מזבח פון גאַנצע שטיינער אויף וועלכע מ'האָט קיין אייזן ניט אויפגעהויבן (דאַרט, לא) ווייל אייזן הרגעט מענטשן, פאַרגיסט בלוט און דער מזבח דאַרף ראַטעווען מענטשן פון אומקום... ביים בויען דעם מזבח איז יהושע געוואָרן אַ גרויסער רודף־שלום...

„...און יהושע האָט באַצוואונגען מקדה אין יענעם טאָג, און האָט גע־

שלאָגן זי... מיטן שאַרף פון שווערד. ער האָט פאַרוויסט זי, אַלע נפשות וואָס אין איר; ער האָט ניט געלאָזט קיין איבערבלייב.

„און יהושע און גאַנץ ישראל מיט אים זייַנען איבערגעגאַנגען פון מקדה קיין לבנה, און ער האָט מלחמה געהאַלטן מיט לבנה... און ער האָט זי געשלאָגן מיטן שאַרף פון שווערד, מיט אַלע נפשות וואָס אין איר, ער האָט ניט געלאָזט אין איר אַן איבערבלייב" (דאָרט, י', כ"ח־כ"ט)

„און יהושע און גאַנץ ישראל מיט אים זייַנען אַריבערגעגאַנגען פון לבנה קיין לכיש... און ער האָט זי באַצוואונגען... און האָט זי געשלאָגן מיטן שאַרף פון שווערד, מיט אַלע נפשות וואָס אין איר...

„און יהושע און גאַנץ ישראל מיט אים זייַנען אַריבערגעגאַנגען פון לכיש קיין עגלון... און זיי האָבן זי באַצוואונגען און האָבן זי געשלאָגן מיטן שאַרף פון שווערד; און אַלע נפשות וואָס אין איר האָט ער פאַרוויסט...

„און יהושע און גאַנץ ישראל מיט אים זענען אַרויפגעגאַנגען פון עגלון קיין חברון... און זיי האָבן זי באַצוואונגען, און האָבן זי געשלאָגן מיטן שאַרף פון שווערד... און אַלע נפשות וואָס אין איר; ער האָט ניט געלאָזט קיין איבערבלייב.

„און יהושע און גאַנץ ישראל מיט אים האָבן זיך אומגעקערט קיין דביר... און ער האָט באַצוואונגען זי... און זיי האָבן זי געשלאָגן מיטן שאַרף פון שווערד, און פאַרוויסט אַלע נפשות וואָס אין איר; ער האָט ניט געלאָזט קיין איבערבלייב, נייערט וואו נאָר אַן אָטעם האָט ער פאַר־וויסט". (דאָרט)

„און יהושע און דאָס גאַנצע מלחמה־פאָלק מיט אים זייַנען געקומען אויף זיי פּלוצים... און זיי האָבן זיי געשלאָגן... ביז ניט צו לאָזן זיי קיין איבערבלייב.

„און יהושע... האָט באַצוואונגען חצור... און זיי האָבן דערשלאָגן אַלע נפשות וואָס אין איר מיטן שאַרף פון שווערד — פאַרוויסט; עס איז ניט געבליבן קיין לעבעדיקער אָטעם; און חצור האָט ער פאַרברענט אין פייער... אַלע מענטשן האָבן זיי געשלאָגן מיטן שאַרף פון שווערד ביז זיי האָבן זיי פאַרטיליקט. זיי האָבן ניט איבערגעלאָזט קיין לעבעדיקן אָטעם" (דאָרט יא)

דער דברי־הימים שרייַבער האָט אַלץ באַשריבן אַזוי גענוי, מע זעט אַז ער פאַסמאַקעוועט זיך מיטן בלוט וואָס מע האָט פאַרגאָסן... וויפל וואָלט איך ניט געגעבן אַז מע זאָל עס אָפּמעקן, פאַרגעסן די שאַנדע... אָבער זאָל עס שטיין און עדות־זאָגן... און באַווייַזן אויף קאָנקרעטע בייַשפּילן, ווי

לענדער ווערן פארכאַפּט, ווי מלוכות ווערן געגרינדעט. משה האָט געוואָלט זיי זאָלן ווערן באַפרייער, וואָס זיינען זיי געוואָרן? באַצווינגער. לענדער פאַרכאַפּער, רוצחים...

און זאָל יעדער בר־דעת וויסן, אַז יעדער רעגירער איז אַ גזלן. עס זיינען פאַראַן וואַלד־גזלנים און עס זיינען פאַראַן שטאַט־גזלנים. מלכות הויבט זיך אָן מיט גזלנות און זי בלייבט דערביי. זי קען פון דעם ניט אוועק. דאָס איז איר לעבנסקוואַל. די געוועלטיקער איבער פעלקער, די באַהערשער פון לענדער זיינען רשעים, איינס ווי איינס, ניטאָ גאָר קיין אויסנאַם, און עס קען ניט זיין.

אין דעם אויגנבליק ווען ער באַהויפּט אַז קיין אויסנאַם איז ניט פאַראַן גייט אים דורך דורכן קאָפּ דאָס בילד פון זיין פאָטער, וועמען ער האָט פאַרערט און פארהערלעכט ביז אָט־דעם מאָמענט. און ער דערזעט אים אין גאָר אַ נייעם געמעל. ער דערשרעקט זיך פאַר אָט־דער גייסטיקער אַנטראַנונג און אַנטקרויבונג פון זיין אייגענעם „גרויסן" פאָטער...

ער דערזעט זיין פאָטער איצטער אַ נאַקעטן אָן די באַצירונגען און באַפּוצונגען מיט וואָס די סביבה אַרום אים און ער אַליין פון קינדהייט אָן און אַפילו אויך נתן, האָבן אים באַקליידט. דאָס איז אַלץ פּלוצלונג אַראָפּגעפאַלן, דוד שטייט אדם־נאַקעט, הויל פון די אילוזיעס און אידעאַליזאַציעס אין וועלכע ער האָט געהאַלטן אָט־די פאָטער געשטאַלט איינגעהילט. עס ווערט אים פינצטער אין די אויגן. ער פילט זיך פאַרשעמט, באַליידיקט. פאַר זיין בלינדקייט, וואָס ביז אָט־דעם מאָמענט האָט ער אים ניט געזען אין זיין ריכטיקן אָפּשטויסנדיקן אויסזען... אָט דערזעט ער זיין פאָטער ווען ער איז נאָך געווען גאָר יונג און ער האָט זיך געשדכנט צו קעניג שאָולן פאַר אַן איידעם, געוואָלט קריגן זיין טאָכטער מיכל...

„איז דוד אויפגעשטאַנען און איז אַוועקגעגאַנגען, ער מיט זיינע מענטשן, און ער האָט געשלאָגן פון די פלישתים צוויי הונדערט מאַן, און דוד האָט געבראַכט זייערע פאָרהויטן, און מע האָט זיי איבערגעגעבן פאַרפול צום קעניג, כדי ער זאָל ווערן דעם קעניגס איידעם. און שאול האָט אים געגעבן זיין טאָכטער מיכלען פאַר אַ ווייב...[1]"

שלמה שוידערט אויף פון דעם בילד. אָט וואָס פאַרא חתן־געשאַנק זיין פאָטער האָט עס געבראַכט צו זיין כלה...

„דוד האָט געשלאָגן מואבן, און האָט זיי געמאָסטן מיט אַ שנור.

---

1. שמואל א׳, י״ח כ״ז.

זיי אויסלייגנדיק אויף ד ע ר ערד, און ער האָט אָפּגעמאָסטן צוויי שנורן צו טויטן און איין פולע שנור צו לאָזן לעבן...
און דאָס פאָלק וואָס אין איר (רבה) האָט ער געלייגט אונטער זעגן... אייזערנע דרעש־שליטנס... אייזערנע העק, און האָט זיי געמאַכט דורכגיין דורך ציגלאָויוונס. אַזוי פלעגט ער טאָן צו אַלע שטעט פון די קינדער פון עמון[1]״

שלמה פילט זיך דערשלאָגן. אָבער אין דער אייגענער צייט ווי דערהויבן, וואָס ער האָט צעבראָכן אָן אייגענעם געץ, וואָס איז געשטאַנען אויף אַ הייכן פּעדעסטאַל ביי אים אין הארצן. ער איז פּטור געוואָרן פון דעם גרויסן טאָטן, וועמען ער האָט ביז אַט־דער לעצטער מינוט הערלעך געהאַלטן און געטייערט אין אָנדענק.

עס האָט אים אָפּגעעקלט פון זיין גאַנצן מלוכהשן ייחוס. און ער איז געוועזן צופרידן וואָס ער האָט איבערגעריסן מיט זיין פאַרגאַנגענהייט. ער אונטערשטרייכט דאָס וואָרט צופרידן. ער וויל אָפּמעקן די גאַנצע מלוכהשע געשיכטע פון ישראל. „צופרידן״... שוין איבער צוואַנציק יאָר ווי ער האָט אַזאַ וואָרט ניט געברויכט. יאָ, ער איז צופרידן, אים טוט הנאה וואָס ער האָט זיך ארויסגעקאַראַבקעט פון מדינהשן זומפּ, פון דער מלוכה־בלאָטע...

ניטאָ קיין אָרנטלעכע מלוכה. ווען יושר קומט אריין, מוז מלוכה ארויס. זיי קע־ען צוזאַמען זיך ניט געפינען אונטער איין דאַך. ווען צדק און אָרנטלעכקייט וואָלטן רעגולירט די פאַרהעלטענישן פון מענטשן, דעם בין־אדם לחבירו, וואָלטן אַלע קעניגרייכן אָפּגעווישט געוואָרן פון דעם פּנים פון דער ערד, ווייל זיי זיינען אַ חרפּה און אַ שאַנדע פאַר דעם מין מענטש!

אויב די זון שיינט אין און־דזערע לענדער, אויב רעגנס פאַלן און גראָזן וואַקסן — איז עס פאַר די בהמות. און מיר, פאַרדאָרבענע מלוכה־לייט גענים אָט־די אַלע טייערע מתנות אין זכות פון די אומשולדיקע בהמות.

פאַרוואָס בין איך גלייך ניט אַנטלאָפן פון פּאַלאַץ, זיך אָפּגעזאָגט פון טראָן. אַ גוטע העלפט פון מיינע ייסורים און קלעמעניש זיינען געקומען פון מיין געוועלטיקעריי. איך האָב געפילט ווי מיט יעדן טאָג זינק איך אַלץ טיפער און טיפער אין אָט־דעם בלוטיקן מיאַזמעטישן זומפּ. קיין מענטש, וועמער ער זאָל ניט זיין, האָט ניט קיין שום רעכט צו רעגירן איבער אַ צווייטן. אַ מענטש אַ מענטשן מעג געבן אָן עצה, אויב יענער פרעגט אָן עצה, אָבער ניט באַפעלן, קאָמאַנדעווען איבער יענעם.

1. שמואל ב׳, ח׳ ב׳.

עס איז ניט מיין בענקעניש אַליין, מיין אומגליקלעכע ליבע וואָס האָט מיך געפּייניקט. עס איז מיין בענקעניש געפּאָרט מיט מיין געוויסן־פּלאָגעניש וואָס האָבן ביי מיר שיער מיין זינען ניט צוגעוּומען. איך האָב געפילט אַז מיין גאַנצער לעבנס־בנין שטייט אויף אַ פאַלשן פונדאַמענט.

ווי נאָר איך האָב זיך צוגערירט צו מלכות, האָב איך גלייך גענומען באַגיין איין נידערטרעכטיקייט נאָך דער אַנדערער, איין געמיינקייט ערגער פון דער פאַרויסגייענדיקער. איך האָב איבערגענומען בירושה מיין פאָטערס דודס קיניגרייך און מיט דעם א חתיכה פון דודישקייט, זיינע שפיכות־דמים־מעשים. די מערדערייען, וואָס ער האָט אַליין ניט געקענט דורכפירן, האָט ער מיר אָנגעזאָגט אַז איך זאָל עס טאָן פאַר אים, איך זאָל זיין זיין שליח. און איך בין געווען זיין שליח. זיכער יענע אויסוואורפן האָבן כשר פאַרדינט זייער שטראָף, אָבער ווי קום איך צו זיין זייער ריכטער און הינגעריכטער, ווי קום איך צו פאַרגיסן זייער בלוט. יעדער חזיר פאַרדינט מע זאָל אים רייסן פאַרן אויער, אָבער בלויז אַ כלב טוט עס. און אויב איך האָב אַט־די מערדערייען ניט אויסגעפירט מיט מיינע אייגענע הענט, האָב איך עס געטאָן מיט מיין וואָרט, דאָס הייסט געהרגעט מענטשן מיט מיין מויל, וואָס איז נאָך ערגער.

שלמה דערשפּירט ווי דאָס מויל ווערט אים אָנגעפּילט מיט בלוט, מיט אווירדיקן בלוט. ער שפּייט אויס דריי מאָל. ער האָט זיך איבערגעבויגן איבערן קוואַל און האָט אָנגענומען א פולן מויל מיט וואסער און עס אויסגע־ליידיקט, אַזוי עטלעכע מאָל. ער האָט אַזוי אויסגעשווענקט זיין מויל פון דעם בלוט.

וואָס איז דער וואונדער וואָס איך האָב ניט געקענט צומאַכן מיט אַן אויג אין מיין פּראַכטפולן שלאָפצימער ליגנדיק אויף מיין בעט אונטער דעם רויטן באַלדאַכין און האַלטנדיק צוקאָפּנס די פוכענע קישנס אין די זיידענע ציכן. עס האָט געשטונקען אין מיין פּאַלאַץ, צום דערשטיקט ווערן, מיט שוויס פון די פאַרהאָרעוועטע אַרבעטער, וואָס מע האָט געצוואונגען האַקן די וועלדער, אויסגראָבן און טשעשען די שטיינער. דער שווער־גערוכידיקער שוויס האָט געטריפט פון די ווענט, פון די הייכע באַגילטע סופיטן. עס האָט אַרויפגעשפּריצט מעשה־פאָנטאַן פון דעם דיל. דער גאַנצער פּאַלאַץ האָט זיך געטונקט אין שוויס פון די אָרימע אַרבעטער...

15

דער קעניג בעטלער

שלמה האָט געוואַנדערט און געבעטלט זיין ברויט. אַזוי איז אַריבער אַ גאַנצעס יאָר, זיינע מלבושים האָבן זיך צעריסן עס זיינען געהאָנגען פון זיי ברינדזשעס. פעדים האָבן זיך פון זיי געדריבלט. זיינע שיך האָבן זיך איינגאַנצן צעטראָטן. אָבער אים האָט עס הנאה געטאָן. ער האָט ניט געוואָלט האָבן מיט זיך און אויף זיך קיין זכר פון זיין הויף־לעבן, און די קליידער, הגם זיי זיינען געווען אָנטועכץ פון אַ משרת, אָבער דער משרת האָט דאָך געדינט אין אַ קיניגלעכן הויף, האָט אים באַדינט, לכן האָבן זיי נאָך אַלץ געריחט מיט אַ דערמאָנעניש פון פאַרהאַסטער מלכות. ער האָט געוואָלט פטור ווערן פון דערדאָזיקער עקלהאפטער הלבשה.

אין די הייזער, איבער וועלכע ער איז געגאַנגען, האָט ער געבעטן מע זאָל אים געבן אָנטועכץ און ביסלעכווייז האָט ער זיך באַקליידט פונדאַסניי מיט אַלטוואַרג. אין איין הויז האָט מען אים געגעבן אַ פּאָר אַלטע פאַרלאַטעטע הויזן, אין אַן אַנדער הויז האָט ער אויסגעבעטלט עפּעס א צעריסענעם מלבוש, אַ מין רעקל. ער האָט אָט־די־שמאַטעס־קליידער אָנגעטאָן מיט גרויס פרייד און שטאָלץ, ווי אייגנער טוט אָן די טייערסטע מלבושים, בגדי מלכות. די קליידער־געבעכצן האָט ער ניט גענומען ווי אַ מתנה, ער האָט פאַר זיי געוויסנהאַפט און שווער אָפּגעאַרבעט, די שיך האָט ער אַוועקגעוואָרפן און איז אַוועק באָרוועס, ביז ער וועט זיך אויספלעכטן פון קאָרע „סאַנדאַלן”־לאַפּטשעס.

פטור געוואָרן פון זיין פריערדיקער באַקליידונג, וואָס האָט אַנטהאַלטן פיינפולע דערמאָנעניש פון זיין הויף־פאַרגאַנגענהייט, האָט שלמה דערפילט א דערלייכטערונג. זיינע ליידן זיינען פיל לינדער געוואָרן. זיין פאַרכמאַרעט געמיט האָט אָנגעפאַנגען זיך אויסצולייטערן. די האָפענונג האָט זיך אין אים געשטאַרקט אז ער וועט גענעזן ווערן. דער שטורם אין זיין האַרצן וועט זיך איינשטילן, זיין מרה־שחורה וועט אַוועק מיט דער צייט; און זי? — זי וועט ער געפינען.

עס איז שוין בינתים אוועק א צווייטער יאָר, און עס האַלט שוין אין מיטן פון דריטן יאָר. שלמה וואַנדערט און שנאָרערט.

ער איז אָנגעקומען אין אַ קליינעם יישוב וואָס איז געלעגן ביים סאַמע גרעניץ פון ישראל־לאַנד און לאַנד פון די בני־עמון.

ער איז אריין אין אַ הויז און געבעטן עפּעס אָפּצועסן. מע האָט אים דערלאַנגט אַ שטיק קלייען און קאָרן־ברויט און א שיסל שאַר־ירקות. ער האָט געבענטשט די געבער און זיך אַוועקגעזעצט אויף דער הייכער שוועל פונדרויסן און אָנגעפּאַנגען עסן. די טיר אין הויז אַריין איז געשטאַנען האַלב אָפן. שלמה הערט א געשפּרעך צווישן זון און פאָטער. שלמה אורטיילט לויט זייערע שטימען.

דער זון איז ערשט נעכטן אָוונט געקומען צוריק פון ירושלים, וואו ער איז געווען צוגאַסט ביי זיין אָנקל. ער טיילט זיך מיט זיין פאָטער מיט די טשיקאַווע קלאַנגען, וואָס ער האָט געהערט אין דער הויפּטשטאָט.

שלמה האָט אָנגעשפּיצט די אויערן.

דער זון דערציילט:

— אין אָנקלס הויז האָבן מענטשן גערעדט, אַז דער קיניג שלמה געפינט זיך גאָרניט אין זיין פּרעכטיקן פּאַלאַץ, וואָס ער האָט אַליין אויסגעבויט.

— איז ווער איז דאָרטן? — פרעגט דער פאָטער פאַרוואונדערט.

— אַהין האָט זיך פאַרקליבן דער אשמדאַי און ער לאָזט זיך וואוילגיין מיט די הונדערטער ווייבער וואָס שלמה האָט געהאַלטן אין זיין האַרעם. ער קומט צו זיי אַלעמאָל אין דיקע ארויפגעצויגענע ביז איבער די קני, זאָקן, זיי זאָלן ניט זען זיינע הענערשע פיס מיט די שפּאָרן. ווייל דער אשמדאַי דער קיניג פון די שדים, קען אָננעמען וועלכע מענטשלעכע געשטאַלט ער וויל נאָר אַליין, ער קען אָבער ניט בייטן זיינע פיס פון א האָן. מיט זיי קען ער זיך ניט שיידן.

— גאָר אַזוי? — רופט זיך אָפּ דער פאָטער פאַרחידושט — ווי קומט אַהין דער אַשמדאַי? ווי האָט ער געקענט אַריינדרינגען אין פּאַלאַץ, דאָרט איז דאָך פאַראַן אַ שטאַרקע שמירה?

— ווי די מענטשן האָבן פאַרציילט איז די מעשה פאָרגעקומען אָט־אַזוי: דער קעניג שלמה פלעגט אַלע טאָג זיך זעצן רייטנדיק אויף א כרוב פון קדשי־קדשים אַרויס און אַרויפפליען אויפן הימל צו הערן די סודות פון עזא און עזאל. ער האָט פאַר די מלאָכים קיין פּחד ניט געהאַט. די אויבערשטע צבאות אַז זיי פלעגן דערזען שלמהן ארויפקומען, פלעגן זיי זיך בוקן צום האַר פון די האָרן און אים רימען און לויבן וואָס ער האָט אויפגעשטעלט אַזאַ קלוגן קיניג איבערן פאָלק ישראל. פאַר שלמהן זיינען זיי געווען דאָס לעבן. זיי וואָלטן פאַר אים טאָן אַלץ אין דער וועלט, דערפילן זיין יעטוועדן וואונטש און פאַרלאַנג. קיניג שלמה האָט געוועלטיקט ווי איבער די אונטערשטע אַזוי אויך איבער די אויבערשטע, איבער מענטשן, בהמות, חיות און עופות און

רוחות און שדים און מלאָכים. ער האָט אָבער געוועלטיקט מיט חסד און גנאָד. אז ער האָט גענומען בויען דעם בית־המקדש, האָט ער געהאַט, גאָר אומגע־ריכט, שוועריקייטן מיט די גרויסע שטיינער, מע האָט זיי געדאַרפט שפּאַלטן און צושנײַדן צו דער ריכטיקער מאָס, אָבער קיין אײַזן פאַר דעם האָט מען ניט געטאָרט געברויכן, ווײַל אײַזן פאַרגיסט בלוט, פירט קריג, ווערט געניצט פאַר געווער, און דער בית־המקדש און דער מזבח דאַרפן ברענגען שלום צווישן מענטשן און צווישן די פעלקער. האָט שלמה געמוזט קריגן דעם שמיר. דער איינציקער וואָס האָט געוואוסט וואו דער שמיר געפינט זיך איז געווען דער אַשמדאַי, האָט שלמה מיטן כּח פון שם המפורש וואָס איז געווען אויס־געקריצט אויף זײַן סיגנעט באַצוואונגען דעם אַשמדאַי און אים געשמידט אין קייטן און דער אַשמדאַי האָט אים געבראַכט דעם שמיר. דער קיניג שלמה האָט געהאַלטן דעם אַשמדאַי געפאַנגען אין זײַן טראָן־צימער אין פּאַלאַץ יאָרן נאָכדעם ווי דער בית־המקדש איז שוין לאַנג געווען אויפגעבויט און באַנײַט.

איינמאָל האָט דער אַשמדאַי גענומען זיך בעטן בײַ שלמהן ער זאָל אים אָפּבינדן און דעמאָלט וועט ער אים אַנטדעקן אַ סוד, וואָס פאַרן קיניג איז זייער וויכטיק צו וויסן.

— וואָס איז געווען דער סוד? — פרעגט דער פּאָטער.

— דער קיניג שלמה האָט אין זײַנע יונגע יאָרן געהאַט אַ געליבטע און זי איז ניט געוואָרן, זי איז פּלוצלונג פאַרשוווּנדן, און דער אשמדאַי האָט אים צוגעזאָגט אַז ער וועט אים זאָגן וואו זי געפינט זיך. האָט שלמה אים אָפּגעבונדן. האָט דער אַשמדאַי געבעטן ער זאָל אים ווײַזן זײַן רינג אויף וועלכן דער שם־המפורש איז אויסגעקריצט, וועט ער אים דעמאָלט אָוועקפירן אַהין וואו זײַן געליבטע געפינט זיך. אָדער, אויב שלמה וויל, וועט ער זי ברענגען צום קיניג שלמה. שלמה האָט אים געצייגט דעם רינג. האָט דער אַשמדאַי אַראָפּגעכאַפּט דעם רינג פון שלמהס פינגער, ער האָט אים אַ שליידער געטאָן און ער איז אַרײַנגעפאַלן אין ים און דאָרטן האָט אים דער לויתן אַראָפּגעשלונגען.

און דער אשמדאַי האָט אַ נעם געטאָן שלמהן אים אויפגעהויבן און אַ וואָרף געטאָן אויף אַ שטרעקע פון פיר הונדערט מײַל. פון דעמאָלט אָן איז דער אשמדאַי געוואָרן קעניג און זיצט אין פּאַלאַץ, און שלמה בלאָנקעט זיך ארום איבער פרעמדע לענדער און בעטלט.

אַז שלמה האָט דאָס געהערט איז ער אויפגעשפּרונגען און איז אַרײַנ־געלאָפן אין צימער און אויסגעשריען אימפּולסיוו און מיט גרויס צאָרן:

— וואָס אשמדאי, ווען אשמדאי! ווער פאַרשפּרייט עס אזעלכע ווילדע מעשיות?! עס איז ניט געשטויגן און ניט געפלויגן. אָבער אַ טיפער אמת ליגט פאַרבאַהאַלטן אין דער געשיכטע. בלויז דער אשמדאי איז מסוגל צו קעניגן און ווער עס קעניגט, ווי גוט ער זאָל ניט זיין ביים אָנהויבן צו הערשן, וועט ער מיט דער צייט ווערן אַן עכטער אשמדאי. אַלע מלוכות זיינען אַ שפּיל פאַרן טייוול.

אַלע אין הויז האָבן אָנגעשטעלט די אויגן אויפן בעטלער, וואָס רעדט מיט אַזאַ שטייפקייט און זיכערקייט און האָט די העזה זיך אַריינצומישן אין זייערן אַ געשפּרעך.

דער זון, דער פאַרציילער, ווערט אַן אויפגעקאָכטער און שרייט אויס:

— דו שנאָרער, שווייג! פונוואַנען ווייסטו וואָס עס טוט זיך אין קעניגלעכן הויף?! !

שלמה האָט זיך באַליידיקט פון דעם חוצפּהדיקן צורוף פון דעם יוגנט־לעכן און האָט זיך פאַרגעסן אויף דער אותו־רגע, וועגן זיין לאַגע, און ער ציט זיך אויס צו זיין פולער הייך און ענטפערט מיט גרויס זעלבסט־ווערדע:

— פונוואַנע..ט ווייס איך? דאָס איז אַ פראַגע! איך בין דאָך שלמה המלך. איך האָב זיך אָפּגעזאָגט פון טראָן פרייוויליק, איך האָב זיך אַרויסגע־שלייכט פון מיין פּאַלאַץ.

אַלע אין הויז, קינד און קייט, ברעכן אויס אין אַ דונערדיקן גע־לעכטער.

דער זון שרייט אויס:

— ווי געפעלט אייך דער משוגענער?!

שלמה האָט זיך גלייך באַזונט. ער האָט זיך אַרויסגעכאַפּט מיט זיין סוד, וואָס ער האַלט פאַרשטיקט שוין קאַרגע דריי יאָר.

ער איז אַרויסגעלאָפן פון הויז.

די קליינע קינדער פון הויז, וואָס האָבן בייגעוווינט די אויסטערלישע סצענע, זיינען אַרויסגעלאָפן נאָך אים. עס האָבן זיך גלייך צונויפגעקליבן אַלע קינדער פון אָט־דעם ישוב. זיי זיינען שלמהן נאָכגעגאַנגען און זיך געריצט מיט אים. געטאַנצט אַרום אים און געזונגען אַ לידל וואָס זיי האָבן אויף דער שטעל אימפּראָוויזירט:

אָט איז שלמה המלך
אין דעמדאָזיקן הולך,
ער איז שלמה קיניג,
ווי איך בין אַ מיזינעק.

פונצייט צו צייט פלעגט א יינגל זיך ארויסרייסן פון קרייז פון די טענצערס, צולויפן צו שלמהן, אים א שלעפ טאָן ביי אַ פּאָלע, געבן א שפּרונג און וועלן אים א צופּ טאָן ביי דער באָרד, און גלייך שפּעטעריש זיך אראָפּלאָזן פאר אים אויף די קני, זיך בוקן און אויסרופן:

מאמעס און טאטעס
אנקלס און טאַנטעס!
בוקט זיך צום קעניג אין לאטעס,
בוקט זיך צום קעניג אין טראַנטעס!
באָבעס און מומעס,
ארויס־זשע פון די כאטעס!
באגעגנט שלמהן, מלך אין שמאטעס,
דעם הערשער פון די אומות!

אזוי האָבן חברה קונדסים ארויסבאגלייט שלמהן און אים נאָכגעגאנגען ביז צו דער גרעניץ.

שלמה איז אָנגעקומען אין לאנד פון די קינדער פון עמון. ער איז דערגאנגען ביז דער רעזידענץ שטאָט רבה.

דאָ אין דער פרעמדער שטאָט פון פרעמדן לאנד האָט ער באשלאָסן צו בייטן זיין פּיר. אַנשטאָט צו בעטלען און דערנאָך אָפּארבעטן, וועט ער זיך בעסער פאַרדינגען פאר אַן ארבעטער און וועט גאָר אינגאנצן מער ניט בעטלען. אייגנטלעך האָט ער דאָך קיין בעטל־ברויט ניט געגעסן. ער האָט בלויז גענומען „באצאָלט" פאר זיין ארבעט איינפאָרויס, כאָטש דער וואָס האָט אים געגעבן אָפּצועסן, האָט ניט געוואוסט, אז דער בעטלער האָט גאָר בדעה אָפּצואַרבעטן פאַר דעם ביסל שפּייז, און האָט געמיינט צו געבן אים א נדבה.

דעם קעניגס קוכער האָט זיך פּונקט געניטיקט אין אַ געפּעס און געשיר־וואַשער. אַז ער האָט דערזען דעם פרעמדן מאַן אין מאַרק, פאָר־לייגנדיק זיינע ביידע הענט צום פארדינג, האָט ער אים אָנגעדונגען פאר עסן און שלאָפן אין אלקער הינטערן באַק־אויוון אין דער גרויסער קיך. שלמה האָט זיך צו דער ארבעט אויסגעטויגט. דער קוכער איז געווען צו־פרידן, און שלמה איז געווען מער ווי צופרידן. ער האָט געשפּירט אין דער לופט עפּעס אַזעלכעס וואָס האָט אים געמוטיקט, געהאַלטן אין אַן עקזאַל־טירטן צושטאַנד.

אויף זיינע שפּירונגען האָט שלמה זיך פארלאָזן און האָט קיינע פראגעס ניט געפרעגט. ער איז געווען געשפּאַנט און געהאַלטן אין איין דערוואַרטן

א סורפריז. אזוי זײַנען אַריבער דריי חדשים. און קיין אויסערגעוויינלעכע געשעעניש איז זיך ניט פאַרלאָפן.

בעכטן אָוונט איז געגעבן געוואָרן א גרויסער באַנקעט אין קעניגס פאַלאַץ. די געלעגנהייט דערצו האָט געדינט דער געבוירן־טאָג פון מלכּס איינאיינציקע טאָכטער. זי איז געווען אַ פאַרזעסענע מויד, און דער קעניג האָט שטאַרק געוואָלט זי חתונה־מאַכן פאַר איינעם פון זײַנע הויפלייט. ער האָט געהאָפט אַז די דאָזיקע באַנקעטן, וואָס ער אָרדנט איין אַלע פיר וואָכן, וועלן דערנענטערן זײַן טאָכטער צו די הויכגעשטעלטע מיליטערלייט. איבערהויפּט האָט ער געהאַט אין זינען איינעם, וואָס שוין יאָרן און יאָרן ווי ער בעט ביי אים זײַן טאָכטערס האַנט. דער קעניג איז געווען שוין לאַנג גרייט צו געבן זײַן הסכּם און ברכה, און זאָל ווערן א זיווג אין א מזלדיקע שעה. איז אָבער די צרה, וואָס זײַן טאָכטער האָט זיך פאַרעקשנט און וויל ניט הערן פון קיינע שידוכים. זי זאָגט אַלעמען אָפּ. כאָטש זי איז שוין גאָר ווייט פאַרפאָרן פון איר ערשטער יוגנט. דער קעניג און די קעניגן וואָלטן גריילעך וועלן האָבן פון איר נחת. און אויב עס וועלן אַזוי אַוועק אײַנביוועץ נאָך א פינף יאָר, קען שוין אַמאָל ווערן צו שפּעט. אָבער די טאָכטער וויל פון דעם ניט וויסן. זי זעט גאָרניט ווי אירע יאָרן רוקן זיך. רוקן זיך און פאַרלויפן אַזוי שנעל.

זי גייט אַרום א פאַרטרויערטע, אָנגעטאָן אין שוואַרצע אבילות־קליידער. און ווען מע זאָל זי אפילו אָפּגילטן, אפילו איר צוזאָגן א קעניגינס דיאַדעמע, וויל זי ניט הייראַטן.

זי באַקלאָגט אירע צוויי ייִנגערע ברידער און צוויי עלטערע שוועסטער, וואָס זײַנען געהרגעט געוואָרן בעת דוד האָט פאַרנומען די שטאָט רבּה. דוד האָט דעמאָלט אויסגעהרגעט טויזנטער פון די קינדער פון עמון. מע האָט זיי אומגעבראַכט מיט מיתות משונות.

— וויפל איז דער שיעור צו טרויערן? עס זײַנען דאָך שוין פאַרפלאָסן אַזויפיל יאָרן זינט יענעם אומגליקלעכן טאָג. די לעבנגעבליבענע מוזן דאָך אָנגיין מיט זייער לעבן. מען קען זיך ניט אַרײַנלייגן אין קבר צוזאַמען מיט די טויטע, — אַזוי פּלעגן פאָטער און מוטער מיט איר אײַנטענהן, אָבער אָן א פּעולה.

דערפאַר אַראַנזשירט ער אָפטע באַנקעטן אין הויף. ער וויל אַז זײַן טאָכטער זאָל זיך באַגעגענען און פאַרברענגען מיט זײַנע מיטליאַריקע ראַטגעבער און חייל־־שררות, און בשעת חדווה, ווען מ׳כאַפּט א געשמאַקן ביסן און מע גיט אַ גוטן טרונק, וועט זי זיך אפשר צעוואַרימען, די גע־

בליטן וועלן זיך צעשפּילן און זי וועט זיך לאָזן איבעררײדן, און עס וועט ווערן א שידוך...

צו די באַנקעטן פּלעגן קומען אויך שׂררות, הויכגעשטעלטע לײט פון שכנישע פּרינצלעכע מלוכות.

אויפן פאַרן־לעצטן און לעצטן באַנקעט איז געווען דער קרוין־פּרינץ פון אדום. אים איז נעמה שטאַרק געפעלן געוואָרן.

ער איז געווען אין אירע יאָרן. מיט זײער שײנע מאַניערן, אַטלעטיש געבויט, ניט קײן גרויסער טרינקער, אָבער זײער אַן אָנגענעמער קלוגער שמועסער. ער האָט פיל געררײזט, ער האָט באַזוכט פילע קעניגלעכע הויפן. ער איז געווען אין מצרים, אין אשור, אין צור, אין צידון און אויך אין ירושלים. נעמה האָט מיט אים לאַנג געשמועסט, ד. ה. גערעדט האָט ער, געגעבן באַשרייבונגען פון די הויפן, וואָס ער האָט באַזוכט און זי האָט אים אָנגעצויגן מיט די פראַגן וואָס זי האָט אים געשטעלט. זי האָט ניט געוואָלט אַרויסצײגן איר באַזונדער אינטערעס אין ירושלימער הויף, האָט זי אים פאַנאַנדערגעפרעגט אויך וועגן אַלע איבעריקע הויפן. אָבער וואָס זי האָט געוואָלט הערן איז וועגן שלמהס הויף.

דער פּרינץ הדד איז געווען אַ באַגאַבטער מאָלער און ער האָט געמאַכט אַ סך צײכענונגען פון די פּערזאָנען און געבײדעס פון די רעזידענץ־שטעט וואָס ער האָט באַזוכט, און ער האָט נעמהן אײניקע געצײגט.

ער האָט איר דערצײלט וועגן שלמהס גרויסן דערפאָלג ווי אַ שטאַטס מאַן און אַ גרויסער בויער, און אַ גאָר באַרימטער ריכטער. עס קלינגט מיט אים אַ וועלט. ער האָט געשאַפן אַ גאָר שטאַרקע הײנטצײטיקע אַרמײ. איבערהויפּט זײנען באַרימט די עסקאַדראָנען פון זײנע רײטווערגנער. זײנע פערד זײנען גאָר אַ שם־דבר. מ׳כאַפּט זײ אויס אויף די מאַרקן פון מצרים און סיריע.

ווען קעניג דוד, דער בראַווער קריגער, האָט זיך אָפּגעטראָגן, האָבן אַלע אַרומיקע מושלים געשאַרפט די צײן. יעדער האָט געהאָפט אָפּצוקריגן די לענדערײען, וואָס דוד האָט בײ זײ צוגענומען אין קריג, אָבער אַלע האָבן זיך ביטער אַנטוישט. זײ האָבן אונטערגעשאַצט שלמהס פעאיקײטן. אויף אַלע גרעניצן פון ישׂראל־לאַנד האָט ער אויפגעשטעלט פעסטונגען. דערצו האָט ער זיך פאַרבונדן מיטן קיניג פון מצרים. ער האָט גענומען זײן טאָכטער פאַר אַ ווײב, און זי איז די קעניגין, און וואָס פאַר אַ פּראַכטפולן פּאַלאַץ ער האָט אויפגעבויט פאַר איר!

אין נעמהן האָבן זיך געביטן די קאָלירן, ווען דער פּרינץ פון אדום

האָט איר מיטגעטיילט, אז שלמה האָט שוין א קעניגן. כדי ער זאָל ניט באַמערקן איר צערודערטקייט, האָט זי גענומען אויסליידיקן איין כוס וויין נאָך א צווייטן.

זי האָט אים פאַנאַנדערגעפרעגט ווי פּרעהס טאָכטער זעט אויס, און צי ער האָט, פיליכט, אירן א פּאָרטרעט.

— זי איז א שיינהייט, אָבער צו דיר, פּרינצעסן נעמה, קומט זי ניט, לויט איר אויסזען, האָט זי געקענט זיין ביי דיר ניט מער ווי א דינסטמויד.

נעמה זייענדיק שטאַרק פאַראינטערעסירט אין דעם אינפאָרמאַטיוון שמועס, האָט זיך שיער ניט פאַראינטערעסירט אין שמועסער גופא. א גאַנצן אָוונט האָבן די צוויי זיך געהאַלטן צוזאַמען. ער איז פון איר ניט אָפּגעטראָטן, זי ממש ניט אָפּגעלאָזן, געהאַלטן זי פאַראינטריגירט, און זי האָט קיינעם ניט געזען און ניט געהערט. ווייבאַלד ער האָט געוואוסט אזוי פיל צו דערציילן וועגן שלמהן, סיי לשבח און סיי לגנאי, סיי גוטע זאַכן און סיי שלעכטע, איז ער פאַר איר געוואָרן א מין גייסטיקער מאַגנעט און זי — א שטיק אייזן.

איר פאָטער, דער קיניג, האָט עס ניט געקענט ניט באַמערקן. אַלע אויפן באַנקעט האָבן געזען אז די צוויי זיינען ווי ניט צעשיידבאַר.

הדד האָט זי געהאַלטן די גאַנצע צייט אַנגאַזשירט צום טאַנצן און קיינעם קיין געלעגנהייט ניט געגעבן. בעת די טענץ האָט ער זי „אוזורפּירט", האָבן זיך געוויצלט די „פאַרשטויסענע".

קיין יונגע פּרויען, איבערהויפּט, שיינע, האָט מען צו די באַנקעטן ניט איינגעלאַדן. דער קעניג האָט ניט געוואָלט האָבן קיינע קאָנקורענטינס וואָס וואָלטן אָפּציען די אויפמערקזאַמקייט פון זיין טאָכטער.

פרי פאַרטאָג, ווי נאָר דער באַנקעט-באַל האָט זיך פאַרענדיקט, האָט דער קעניג פאַררופן נעמהן צו זיך און געהאַט מיט איר א פאָטערלעכן שמועס.

ער זעט ניט איין פאַרוואָס זי זאָל ניט נעמען דעם שאַרמאַנטן פּרינץ הדד פאַר א מאַן און לעבנס-באַגלייטער.

— פונוואַנען נעמסטו, פאָטער, מיין האַר און קעניג, אז דער פּרינץ וויל מיך פאַר א ווייב? — פרעגט נעמה און מאַכט זיך תמעוואַטע.

— דער פּרינץ האָט גערעדט מיט מיר. ער האָט ביי מיר געבעטן דיין האַנט נאָך מיט צוויי וואָכן צוריק, גלייך נאָך דעם פאַרדעמדיקן באַל. ער האָט מיר צוגעזאָגט— אז ער וועט דיך מאַכן פאַר דער קעניגין פון אדום.

נעמה איז געווען מיד און אביסל אונטערגעשנאַשקעט, דערצו אויך

פאַרביטערט קעגן שלמהן פאַר זיין חתונה האָבן מיט פרעהס טאָכטער און, צו דער אייגענער צייט, צוגעצויגן צום פּרינץ דווקא דערפאַר וואָס שלמה איז פאַר אים געווען ווי אַן אָפענער בוך. אַזוי אַז זי האָט אין אים געזען אַ מין דופּליקאַט אָדער אַ במקום פון שלמהן.

זי האָט איר פאָטער צוגעזאָגט צו נעמען דעם פּרינץ פאַר אַ מאַן. אָבער זי וויל זיך נאָך איבערלייגן, באַטראַכטן, ניט האַנדלען געאיילט. זי האָט געבעטן די אָפּיציעלע פאַרלאָבונג אָפּלייגן אַם־ווייניקסטן אויף אַ חודש־צייט.

ווי שלמה שטייט אַזוי און וואַשט און ווישט די כלים פון טייערן גאָר־דינעם גלאָז און פון דיקן געוויכטיקן זילבער און גאָלד, מיט גרויס חשק, ווי ער איז געוואוינט געווען צו טאָן עס, דערזעט ער דורכן פענצטערל פון קיך אַ סילועט פון אַ פרוי שלייכט אַדורך דעם הויף און גייט אַריין דורך דעם הינטערשטן טירל אין קעניגלעכן גאָרטן.

זיין האַרץ האָט גענומען קלאַפּן האַסטיקער. שלמה באַגרייפט ניט די האַנדלונג פון זיין האַרץ־שלאָג. וואָס איז דער מער? וואָס איז געשען? וואָס שווינדלט אים פאַר די אויגן? פאַרוואָס איז אים אַזוי הייס געוואָרן? פאַר־וואָס גאַלאָפּירט אַזוי זיין פּולס? וואָס איז פאַרגעקומען?

ער מוז גיין זען און זיך דערקונדיקן וואָס דאָ איז פאַרגעקומען.

עפּעס רופט אים, עפּעס רייצט אים. ער מוז דערגיין ווער די פרוי איז געווען.

פאַר אַן אויסרייד אַרויסצוכאַפּן זיך פון קיך, גיט ער אַ נעם אַ פאַמוניצע און לויפט הענדום־פּענדום אַרויס אויסצוגיסן די ברודיקע וואַסער אין רינשטאָק.

ער האָט באַוויזן צו דערבליקן פונדערווייטנס בלויז איר רוקן און שטאָלצן טראָט.

ער האָט זי אָבער דערקענט. ער איז געבליבן שטיין ווי דערשלאָגן פון אַ דונער. איז זי דעם קעניגס טאָכטער? אָט־וואוהין זיין שיקזאַל האָט אים געבראַכט, צו איר פּאַלאַץ. זי — אַ בת־מלך און ער אַ קיך־באַדינער. וואָס פאַר אַן אָפּגרונט עס געניצט צווישן זיי. ער האָט זיך געכאַפּט אַז ער איז שטיין געבליבן מיט דער פאַמוניצע אין די הענט אַ ניט־אויסגעגאָסענע.

דער קוכער זעענדיק אַז שלמה זאַמט זיך האָט אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ דורך דער האַלבאָפנגעבליבענער טיר און האָט אויסגעשריען:

— שלמה! שלמה! וואו ביסטו פאַרפאַלן געוואָרן? איך דאַרף די טעפּ, מע דאַרף אויך דאָס געשיר!

שלמה המלך

שלמה איז אַפּגעלאָפן צו דער קלאָאַקע אויסגעגאָסן דאָס וואַסער און זיך געלאָזן לויפן הענדום־פּענדום צוריק אין קיך.

דער קוכער האָט פאַרמאָגט א געזונטע באַסאָווע שטימע און דאָס וואָרט „שלמה״ האָט זיך צעטראָגן איבערן הויף אריינגעדרונגען אין גאָרטן, און דאָס וואָרט האָט אַ שניט געטאָן נעמהן אין אויער. אָבער די זאַך אַז דער קוכער, זי האָט געקענט זיין שטים, זאָל רופן שלמהן אין פאַרבינדונג מיט טעפּ און געשיר האָט איר אויסגעזען אזוי אומגלויבלעך, אַז זי איז געוועזן זיכער אַז עס איז געוועזן אַ געהער־פאַרווירעניש. דאָס שרייט זיין נאָמען אַרויס פון איר הארצן, פון איר געהירן, וואו די געדאַנקען וועגן אים וועבן זיך שטענדיק אָן אויפהער סיי בייטאָג און סיי ביי דער נאַכט, אויף דער וואָר און אויך אין חלום. כאָטש זי איז געוועזן זיכער אַז פון איר אינערלעכקייט שרייט עס ארויס זיין נאָמען, דאָך אַז זי האָט פארנומען דאָס וואָרט „שלמה״ האָט זי זיך געלאָזט גיין אַהין פונוואַנעט דער רוף איז געקומען. זי איז צוגעגאַנגען צום צאַם פון גאָרטן, זיך ארומגעקוקט אויף אַלע זייטן און אַן אויפגערודערטע אַוועק צוריק צו דער אַלטאַנקע, וואו זי פלעגט זיצן יעדן טאָג א שעה פּאַרמיטאָגצייט און זיך מתיחד־זיין מיט שלמהן אין איר שווערמעריי.

שלמה איז אריין אין קיך. זיך גענומען צו דער אַרבעט, אָבער די זע־אונג לאָזט אים ניט אָפּ. ער טראַכט, עס האָט געמוזט זיין אַ האַלוצינאַציע, איר בילד וואָס שטייט תמיד פאַר זיינע אויגן האָט אים פאַרפירט און אים האָט זיך אָפּגעדוכט אַז ער האָט זי געזען אין פלייש און בלוט.

ער וועט פרעגן דעם קוכער וואָס איז דער נאָמען פון קעניגס טאָכטער פאַר וועמען עס איז געגעבן געוואָרן דער גרויסער באַל נעכטן און צוליב וועלכן ער האָט היינט אזא שווערן טאָג, אזויפיל כלים צו וואַשן.

שלמה איז געוועזן אזוי צערודערט און צעשרויפט אַז אַלץ איז אים געפאַלן פון די הענט. ווישנדיק האָט ער צעבראָכן א טייערן באַקאַל פון „געשניטענעם״ גלאָז. דער קוכער איז געוואָרן געפערלעך אין כעס און האָט אים געזידלט און שיער זיך ניט געוואָרפן אויף אים שלאָגן: אָבער ער האָט זיך איינגעהאַלטן מיט די לעצטע כוחות.

שלמה קען זיך נישט באַהערשן. ער מוז אויסגעפינען דעם נאָמען פון דער פּרוי.

ער ווענדט זיך צום צעצאָרנטן קוכער:

— זאָגט מיר, ווי הייסט דעם קעניגס טאָכטער? איז זי פאַרהייראַט? ווי אַלט איז זי?

דער קוכער שיסט אויס מיט א געלעכטער. די קאָמישקייט פון די פּראַגן, וואָס האָט אים געשטעלט דער מיטליעריקער ניט־דערפאַרענער און ניט־דערבאַקענער קיך־משרת זיינער, האָט פאַרטריבן זיין כּעס.

— די פּרינצעסן הייסט נעמה. ביים קעניג איז זי דאָס אויג אין קאָפּ. זי איז אַן איינאיינציקע. צוליב וואָס פרעגסטו צי זי איז נאָך אַ בתולה און ווי אַלט זי איז? דו האָסט מסתמא געוואָרפן אויף איר אַן אויג, און ווילסט ווערן דעם קעניגס איידעם, דאָס איז שוין איינמאָל אַן אַמביציע פון אַ שטיק משוגענעם האַלעדראַנעץ ווי דו!

ער קאַטשעט זיך פון געלעכטער.

און ווי נאָר עס קומען אַריין די מעלצערס און די דינסטמוידן צו נעמען דאָס טייערע געשיר, זאָגט דער קוכער צו זיי:

— די פּרינצעסן נעמה קען זיך קיין חתן ניט צוקלייבן, וויפל באַנקעטן מען מאַכט ניט. וויפל בעלער מע גיט ניט אין פּאַלאַץ און זי ווייסט גאָר ניט, אַז דאָ אין קיך געפינט זיך איר באַשערטער.

זיי שטעלן אַן אויף אים מויל און אויערן און צוקן מיט די אַקסלען.

— איר ווילט וויסן ווער דאָס איז? שלמה, דער פּאָמוניציע־טרעגער, דער געשיר־וואַשער וויל מיט איר חתונה האָבן, ווערן דעם קעניגס איידעם! כאַ, כאַ, כאַ!

ער קוועלט אַן פון זיין אייגענעם אויסטראַכט. און די מיידן און מעלצערס פּלאַצן פון געלעכטער.

קוקט אים נאָר אָן! ער איז אַ פאַרליבטער! זעט נאָר ווי ער איז פאַראומערט! איר זעט ווי ער שטייט און מאַכט מיט די ליפּן. דאָס פּליסטערט ער איר נאָמען. מיר וועלן אינקורצן האָבן אַ קעניגלעכע חתונה. דאָס גאַנצע לאַנד וועט זיך פרייען. שלמה דעם קעניגס איידעם!! שלמה דעם קעניגס איידעם!!

אַלע לאַכן און פּליעסקען אין די הענט.

שלמה שוויגט פאַרצערט. פּלוצלונג צעלייכט זיך אים דער פּנים.

ער גיט א טראַכט:

— אפשר רעדט אַ נבואה אַרויס פון אַט־די נאַראָנים.

— זעט נאָר ווי פריילעך לעבעדיק ער איז געוואָרן! קומט לאָמיר אים אַלע אָפּגעבן „מזל־טוב!“

די גאַנצע קיך באַדינערשאַפט וואָס זיינען זיך צונויפגעלאָפן אויף דעם הילכיקן געלעכטער שטעלן זיך אויס אין אַ ריי און איינציקווייז גייען זיי צו צו שלמהן און גראַטולירן אים.

— נישט געשפּאָסט! — באַפעלט דער קוכער, שרייענדיק אויפן קול — פאַרנויגן זיך פאַר אים! בוקט זיך צו אים, אונדזער צוקונפטיקן קעניג!

ער כאַפּט אַ קופּערנע פאַן און טוט זי אָן אויף שלמהס קאָפּ.

— מיט דעם קרוין איך אים!

ער לאָזט זיך אַראָפּ אויף די קני פאַר שלמהן און זינגט:

אילומינאַציע גיט א קנייטל אין אַ לאָמפּ.
דעם בראַוון קעניג טו איך זאַלבן, מיט גרויס פּאָמפּ
מיט זופּעכץ, וואָס איך מיט אַ קאָכלעפל שעפּ.
פאַר אים פּאָמוניצעס זיך בוקן, ס'קניען טעפּ.
די קעסלען, פאַנען, שיסלען זיינען לוסטיק פריילעך:
אם ענד דערלעבט צו האָבן זייער מלך.
צעכריאַשטעט וויעכעטש מיטן בעזים גייען טאַנצן,
פון קאָטשערעס און פּאָמעלעס אים פלעכטן קראַנצן.

16

שלמה געפינט נעמהן

שלמה ליגט אין אלקערל וואָס איז ד' אויף ד', הינטערן אויוון און קען ניט צומאַכן מיט קיין אויג. ער טראַכט:

— נעמה האָט מיך אַוועקגעוואָרפן, אַנטלאָפן פון מיר, ווען איך בין געוועז אַ קעניגס א זון מיט א דערוואַרטונג צו ווערן אינגיכן קעניג און מאַכן זי פאַר אַ קעניגן. וועט זי דען וועלן אַ קוק טאָן אויף מיר איצט, ווען איך בין אַ געשיר־וואַשער אין קיך, אין איר פאָטערס הויז?!

און אפשר, אפשר...

עס וואַרפט אים פון יאוש צו האָפענונג, און פון האָפענונג צוריק צו יאוש. ער איז ווי אַ קליין שיפל אויף דעם ברויזנדיקן ים פון לעבן און עס שליידערט אים פון כוואַליע צו כוואַליע.

ער שטייט אויף פון זיין געלעגער. גייט ארויס אין הינטערשטן הויף. זעצט זיך אויף אַ שטיין, און אויף אַ שטיקל פאַרמעט,ביים שיין פון דער פולער לבנה שרייבט ער אָן אַ ליד, און זינגט עס אויס אין האַרציק שטילע טענער:

אבא גארדין

שטעל איבער

שטעל איבער צוואַנציק טריט צוריק
אויף לעבנס הענגענדיקער בריק,
און קום צו מיר אַלט אַכצן יאָר,
און ניט אין חלום, נאָר אויף וואָר.

דעם צוק קאַריק מיט דיר כ'מאַך מיט.
דער פרייער־שליאַד די זוילן בריט.
אַריבער צוואַנציק יאָר איך שפּרייז,
אַן אַכצן־יעריק בחור־גרייז...

אָבער ווי קען ער איבערשיקן זיין ליד צו נעמהן? ער האָט זיך גע־בראָכן דעם קאָפּ, און האָט גאָרניט געקענט צוטראַכטן.

וואַשנדיק דאָס געפעס פלעגט ער איצט גאָר ניט זאַלעווען קיין וואַסער, אַזוי אַז דער פּאָמוניעץ שאַף פלעגט עטלעכע מאָל אַ טאָג איבערפולט ווערן און ער פלעגט אים לויפן אויסגיסן. בשעת מעשה האָט ער נאָכ־געשפּירט נעמהן פונדרווייטנס אַריבערקוקנדיק איבערן פּאַרקאַן פון גאָרטן. ער האָט אויסגעפונען, אַז יעדן טאָג קומט זי אַריין אין סאָד און זיצט דאָרט אין דער אַלטאַנקע.

ביי דער נאַכט האָט ער זיך אַריינגעגנבעט אַהין און אויפן טיש געלאָזן דאָס ליד.

ער האָט געוואַרט, זיך ניט געקענט דערוואַרטן דער טאָג זאָל אַוועק און חצות זאָל אָנקומען.

מיט אַ קלאַפּנדיקן האַרצן איז ער אַריין אין אַלטאַנקע. ער האָט גע־זוכט און ניט געקענט געפינען דאָס ליד, וואָס ער האָט מיט אַ נאַכט פאַר־דעם איבערגעלאָזט. הייסט עס אַז זי האָט עס צוגענומען, איז דאָך נאָך ניט אויסגעלאָשן די האָפענונג זי צו געווינען. אָבער טאָמער נעמט עס צו עמי־צער אַן אַנדערער. אָבער אויף וויפל ער האָט נאָכגעשפּירט איז עס איר פּלאַץ אויסשליסלעך.

ער האָט דאָס מאָל איבערגעלאָזט אַ בינטל פון דריי לידער.

נעמה האָט געפונען די לידער. האָט זיי געלייענט. דערקענט דעם אַרט שרייבן און די האַנטשריפט און איז געוואָרן אויסער זיך.

זי האָט די לידער געלייענט און יעדעס וואָרט געלאָזט אַוועקשווימען אין אַ טייך פון טרערן.

וואו געפינט ער זיך? ווי אַזוי האָט ער אויסגעפונען וואו איך געפין זיך? ער האָט זיך אַרומגעגורט מיט אַ גאַנצן האַרעם ווייבער, בעת איך בין אים געבליבן געטריי.

ווען מיין פאָטער געפינט אויס אַז ער געפינט זיך אין זיין לאַנד, וואָלט ער זיכער שיקן אים כאַפּן. ער וואָלט אים מיט די אייגענע הענט צעריסן אויף שטיקער. ווי אַזוי האָט ער, שלמה, קיין מורא ניט אַריינצודרינגען אין זייער הויף.

זי ווייסט ווי איר פאָטער האָט געהאַסט דודן און זיין הויזגעזינט. ער האָט אַלע מאָל מתפּלל־געווען צו די געטער זיי זאָלן אים שענקען די גע־לעגנהייט זיך אָפּצורעכענען, אויב ניט מיט דודן, דעם רוצח, איז כאָטש־בי מיט זיין זון.

— איז ווי וואָרנט מען שלמהן, אַז זיין לעבן איז דאָ אין געפאַר, און ער זאָל זיך פונדאַנען אָפּטראָגן וואָס אַמשנעלסטן? — טראַכט זי.

אויפן פערטן טאָג האָט ער געפונען אַ צעטעלע מיט די פּאָר ווערטער:

— וואו געפינסטו זיך? וואו האַלסטו זיך אויף? דיין לעבן איז אין געפאַר. מיין פאָטער וועט דיך קיין לעבעדיקן ניט אַרויסלאָזן פון זיין לאַנד, אויב ער דערוויסט זיך וואו דו געפינסט זיך. פאַרוואָס פאַרפאָלגסטו מיך מיט דיינע לידער! צו וואָס ברעכן אַ צעבראָכן האַרץ?

שלמה האָט צוגענומען דאָס צעטעלע און האָט געהאַט בדעה איבער־צולאָזן אַ ליבע ליד, אָבער אין דעם מאָמענט איז די ליבע נעמה אריין אין דער אלטאנקע. זי האָט זיך פאַרשטעקט הינטער אַ בוים און האָט גע־וואָלט אויסגעפינען דורך וועמען שיקט ער איר איבער זיינע לידער. ערשט זי זעט, ער אַליין ברענגט זיי. ער שטעלט אין זיין לעבן, רוקט אריין זיין קאָפּ אין לייבס מויל... און ער איז אַנגעטאָן אין אַזעלכע אָרימע קליידער. וואָס האָט פּאַסירט מיט אים?

אַז ער האָט דערהערט טריט, האָט ער זיך איבערגעשראָקן. ער האָט געמיינט אַז מע שפּיאָנירט אים נאָך. ערשט ער זעט נעמה שטייט פאַר אים.

ער איז איר אַרויפגעפאַלן אויפן האַלדז מיט אַ געוויין.

פאַרוואָס האָסטו מיך פאַרלאָזט? פאַרוואָס האָסטו מיר פאַרחושכט מיין לעבן?

— רייד שטילער, מע קאָן נאָך אונדז דערהערן און דעמאָלט איז דיין לעבן אַ פאַרשפּילטער.

— וואָס אַרט מיר מיין לעבן. איך בעט אויף זיך דעם טויט צען מאָל אַ טאָג.

זיי האָבן זיך אוועקגעזעצט, זיך האַלטנדיק ביי די הענט.
ער וויינט מיט זודיקע טרערן און זי וויינט מיט זודיקע טרערן.
שלמה: פאַרוואָס האָסטו מיך פלוצלונג פאַרלאָזן? איך בין דאָך שיער פון זינען ניט אַראָפּ פון בענקשאַפט. ווי טוסטו עס אַזאַ זאַך?!
נעמה: מיינסטו אַז מיר איז אונדזער צעשיידונג אָנגעקומען לייכטער ווי דיר, מיינסטו אַז איך האָב וויניקער געליטן?!
— איז צוליב וואָס האָסטו עס געטאָן און שיער ניט אומגעבראַכט צוויי לעבנס?

— צוליב וואָס? האָב איך דען געקענט געניסן פון דיין ליבע, קושן דיינע ליפּן, לאָזן זיך האַלדזן פון דיר, האַליובען, ווען דיין לייבלעכער פאָטער האָט פאַרגאָסן אונדזער בלוט ווי וואַסער, האָט אויסגעקיילעט מיינע ברידער און שוועסטער, און איך האָב זיך געראַטעוועט דורך אַ צופאַל וואָס איך האָב זיך פאַרשטעלט פאַר אַ פּאַסטושקע און געוועזן מיט דיר אין אַ פרעמדן לאַנד, וויסנדיק אַז דו ביסט דער קרוין־פּרינץ, אַז דו גייסט ירשנען דעם טראָן פון דעם טיראַן, דיין פאָטער, איז וואָס האָב איך געקענט אַנדערש טאָן ווי אַנטלויפן פון דיר און פון דיין און מיין ליבע?!

פּונקט דעמאָלט, ווען דו האָסט מיר איבערגעלייענט דיין פּאָעמע „דער אינדזל" און איך בין געקומען אין מיין געצעלט און יעדעס וואָרט פון דיין ליבע שאַפונג האָט געקלונגען אין מיינע אויערן ווי זילבערנע גלעקלעך און עס האָט זיך אויסגעקלאַפּט ריטמיש אין מיינע שלייפן און אין מיין האַרצן, פּונקט דעמאָלט איז אָנגעקומען אַן עטשאַפּעט פון רבה געשיקט פון מיין פאָטער מיר איבערצוגעבן די שרעקלעכע בשורה און מיך רופן אַהיים צו דער לוויה...

האָב איך דען געקענט בעמען גליק, וואָס ווערט מיר דערלאַנגט מיט דיינע הענט, פון וועלכע עס האָט גערונען בלוט פון מיין פאַמיליע, פון מיין פאָלק? דיינע הענט זיינען די אייגענע וואָס דיין פאָטערס הענט, ווי באַלד דו ירשנסט זיין קיניגרייך, זיין טראָן און צעפּטער.

אצינד באַגרייפסטו שוין וואָס איך האָב אין יענער נאַכט איבערגע־לעבט. איך קען עד־היום ניט פאַרשטיין פאַרוואָס איך האָב זיך דעם האַלדז ניט איבערגעשניטן. איך האָב בלויז געשאַנעוועט מיין פאָטער און מוטער, ניט געוואָלט זיי איבערלאָזן אײנגאַנצן אָן קינדער, צונעמען ביי זיי דאָס לעצטע קינד, וואָס איז זיי געבליבן פון פינף. כ'האָב זיך אויפגעאָפּ־ערט פאַר אָט־דער פאָטער־מוטער־ליבע, אַניט וואָלט איך שוין לאַנג געמאַכט אַ סוף צו מיין אומגליקלעכן לעבן.

— נעמה, מיין לעבן, פאַרוואָס האלסטו מיך פאַרנטוואָרטלעך פאַר די טואונגען פון מיין פאָטער? ביסטו פאַראַנטוואָרטלעך פאַר די טואונגען פון דיין פאָטער?

—איך בין ניט פאַראַנטוואָרטלעך, אָבער דו, שלמה, ביסט. דו זיצסט דאָך אויף זיין טראָן, טראָגסט זיין קרוין וואָס ער האָט צוגענומען פון מיין פאָטער.

— נעמה, איך זיץ ניט אויף קיין טראָן, איך טראָג ניט קיין קרוין. איך בין אַ בעטלער.

עס גייט שוין דאָס פערטע יאָר ווי איך האָב זיך אָפּגעזאָגט פון מלכות. איך וויל עס ניט קענען און ניט וויסן. זעסטו ניט ווי אָרים איך בין געקליידט? איך אַרבעט ווי אַ געפּעס־וואַשער ביי אייך אין קיך.

— אַזוי?? — נעמה איז דערשטוינט — האָב איך טאַקע געהערט ווי דער קוכער האָט דיך גערופן און איך האָב געמיינט, מיר האָט זיך עס אויסגעדוכט.

זי איז אים געפאַלן אויפן האַלדז, אים געדריקט צו איר בוזים.

— מיין שלמה, מיין שלמה! דו האָסט אין מיר אַריינגעבלאָזן אַ ביי נשמה. איך בין אַרומגעגאַנגען ווי אַ שאָטן, ווי אויף דעם עולם־התהו. אצונד ביסטו מיינער, שלמה, און איך בין דיינע, דו האָסט זיך אָפּגעזאָגט פון מלכות, פון דיין בלוטיקער ירושה, דו האָסט געקויפט מיין ליבע מיט דיינע יסורים און אויסגעקויפט זיך פון דיין פאָטערס גרויל־טאָטן. דו ביסט אַ ניי־געבוירענער, דו ביסט מער ניט דיין פאָטערס אַ זון...

— נעמה, איך פאַרשטיי דיך. אָבער זאָג מיר איין זאַך, ווען דיין פאָטער וואָלט אַרויס פון קריג דער זיגער? וואָלט ער געהאַנדלט בנוגע מיין פאָלק, מיין פאַמיליע מענטשליכער? וואָלט ער פאַרגאָסן ווייניקער בלוט? איז דען מיין פאָטער געווען איינער פון די ערגסטע קיניגן? פאַרקערט, מיר דוכט אַז ער איז געווען איינער פון די מילדסטע, אַ מענטש מיט אַ נשמה פון אַ דיכטער, און דאָך, האָט ער געהאַנדלט אַזוי אומ־מענטשלעך אכזריותדיק, איז וואָס ציי‌גט עס? אַז מלכות מיינט רשעות, חיה־רעהדיקייט. עס איז קיין פראַגע פון פערזאָנען. דער שטאַט איז אַ הענקער, אַ קאַט. ווייסטו די געשיכטע, דיין זיידע האָט געוואָלט מאַכן שלום מיט די איינוווינער פון יביש גלעד אונטער איין באַדינג, אַז זיי זאָלן זיך לאָזן אַרויסנעמען דאָס רעכטע אויג פון קאָפּ, ווייסטו עס?

— יאָ, איך ווייס עס.

— איז וואָס איז דער שלוס? אז מע מוז ווייכן פון מלכות, ווייכן פון דעם ווי פון אַ פּעסט.

אַז נעמהס פּאָטער האָט זיך דערוואוסט פון דער באַדינערשאַפט, וואָס האָבן געזען שלמהן און נעמהן פּראַווען ראַנדעוויוס, אַז זיין טאָכ־טער, וואָס האָט זיך אָפּגעזאָגט פון די בעסטע שידוכים ניט קוקנדיק אויף אַלע זיינע צושטייערישע בקשות צו הייראַטן איינעם פון זיינע ייִנגערע ראַטגעבער, אָדער דעם קרוין־פּרינץ פון... פירט גאָר אַ משונה־פאַרדרייטע ליבע מיט דעם געפּעס־וואַשער וואָס דינט ביי זיי אין קיך — איז ער געווען אויסער זיך. ער האָט עס גאָרניט געקענט באַגרייפן. ווי קומט עס צו דער קלוגער נעמהן?!

ער האָט זי גערופן צו זיך און זי געפרעגט דירעקט צי איז עס אמת וואָס מע האָט איבערגעגעבן צי בלויז בייזע צינגער האָבן עס אויס־געטראַכט, וואָרעם די זאַך לייגט זיך אים ניט אויפן שכל, און ער וועט באַפוילן די צינגער אָפּצוהאַקן.

זי האָט אים פאַרזיכערט אַז זי איז פאַרליבט אין געפּעס־וואַשער.

— אָבער ער איז דאָך אַ נבזדיקער משרתל, אַ קנעכט ביי קנעכט, אַ דינער ביי דעם קוכער? ווי אַזוי ביסטו עס אַזוי נידעריק געפאַלן. איך קוק זיך אויס די אויגן דו זאָלסט שוין טאָן אַ פּאַסיקן שידוך. דו ביסט מיין איינציקע טאָכטער. דו דאַרפסט מיר געבוירן אַ זכר פאַרן טראָן, און פון אים, פון אָט־דעם שטיק שלאַק, זיי זאָגן מיר אַז ער איז אַ צע־מישטער, ווערסטו עס האָבן אַ קרוין־פּרינץ?!

דו, אומפאַרשעמטע! דו האָסט גאָר ניט אין זינען דיינע פליכטן צו דיין פאָלק, צו דיין פאָטער און מוטער! פון אַלע מיינע קינדער ביסטו געבליבן ווי דורך אַ נס. דער גורל האָט דיך געשאַנעוועט פאַר אַ צוועק. די געטער האָבן דיך אויפגעהיט כדי דו זאָלסט אַריינפלעכטן דאָס ווייטערדיקע רינגעלע אין דער קייט פון אונדזער מלכות־פאַמיליע. דער־מאָן זיך אָן דיין זיידן, נחש, וואָס האָט גרונטפעסטיקט אונדזער הויז! ווילסטו מיט דיין אומזיניקער האַנדלונג איינוואַרפן דעם גאַנצן בנין און אַליין באַגראָבן ווערן אונטער די רואינען?! דו, אומפאַרשעמטע!

זי האָט איר פאָטער מיט קיין איין וואָרט ניט געענטפערט. זי האָט ניט געהאַט וואָס צו זאָגן. זי האָט ניט געטאָרט אויפדעקן פאַר אים דעם סוד פון אָט־דעם נבזהדיקן משרתל, ווי איר פאָטער האָט באַצייכנט איר געליבטן. ווען איר פאָטער ווייס ווער ער איז, וואָלט ער פונדאַנען

קיין לעבעדיקער ניט ארויס. על כן איז איר איינציקער ענטפער געקענט זיין בלויז שווייגן.

— דו שווייגסט. דו מטורפת! איך וועל הייסן אייך ביידן היבריכטן. אַראָפּהאַקן די קעפּ אָדער אויפהענגען. ארויס פונדאנענט! איך זאָל דיין טריפהנעם פרצוף מער ניט אָנקוקן!

מע האָט זיי אַריינגעוואָרפן אין געפענגעניש גרוב. דער קעניג האָט באַפוילן מע זאָל זיי ביידן אין דריי טעג אַרום אויפהענגען אויף איין תלייה.

די מוטער־קיניגן האָט אונטערגעקויפט די וועכטער פון דער תפיסה. און האָט אַרויסבאַקומען איר טאָכטער און זי געוואָלט העלפן אנטלויפן פון לאַנד און פון איר פאָטערס צאָרן.

די טאָכטער ,אָבער, האָט באין אופן ניט געוואָלט זיך ראַטעווען איינע אַליין. איז די מוטער געווען געצוווּנגען אַרויסצוקריגן אויך שלמהן. זיי זיינען ביידע אַנטלאָפן.

זיי האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין דער וויסטעניש, ווייט פון גרעניץ פון לאַנד עמון. זיי האָבן זיך געשפּייזט מיט פאַרשיידענע וואָרצלען אוןווילדע יאַגאָדעס און זיך געפילט גליקלעך איבערגליקלעך, וואָס באַך אַזויפיל יאָרן זיין צעשיידט זיינען זיי אצונד פאַראייניקט. פאַר זיי איז זייער צוזאמענזיין געווען אַלץ, נאָך וואָס זיי האָבן געגאַרט און געלעכצט. זיי האָבן אין מדבר פון לעבן לסוף געפונען זייער אָאַזיס, אַן אָאַזיס מיט אַ שפּרודלנדיקן קוואַל פון גליק.

נאָך אַ פּאָר וואָכן פון אַרומבלאָנקען זיך האָבן זיי דערגרייכט אַ פּי־שערס־דאָרף. דאָ האָבן זיי זיך באַזעצט. שלמה איז געוואָרן אַ פּישער. נעמה פלעגט אים ארויסהעלפן אין דער אַרבעט, זי איז געווען געשיקט אין פלעכטן נעצן און אויך פאַרריכטן זיי.

איינמאָל האָט שלמה געכאַפּט אַ גאַר היפשן פיש. וואָס שליידערנ־דיק זיך האָט שיער ניט צעריסן די קניפּלען פון נעץ. מיט דער הילף פון די שכנים־פישערס האָט שלמה אים קוים מיט צרות געבראַכט אַהיים.

נעמה האָט איינגעלאַדן אַלע שכנים און שכנות צו קומען עסן דעם פיש. מע וועט פּראַווען אַ וואַרע סעודה, כיד המלך...

ווען נעמה האָט געעפנט דעם בויך פון פיש און אַרויסגענומען די אינגעווייד און זיי אַדורכגעשווענקט, האָט זי געפונען אַ גאָלדענעם רינג.

זי האָט מיט אנטציקונג צוגערופן שלמהן און עס אים באוויזן. זי האָט גערעכנט, אז דער געפינס איז אַ סימן פון גליק.

אבא גארדין

שלמה האָט א קוק געטאָן און גלייך דערקענט זיין רינג מיטן קעניגלעכן חותם.

— לויף געשווינט און וואַרף עס אַריין צוריק אין וואַסער. איך וויל זיך צו אים ניט צורירן. איך וויל אים אַפילו ניט אָנקוקן. ער פאַראומרייניקט די הענט און די אויגן. ער איז דער סימבאָל פון מלכות. און מלכות איז רשעות און בויז. — — — —

די ערשטע צייט פלעגן די פישער־לייט קומען צו שלמהן אין די פרייע יום־טוב־טעג און ער פלעגט מיט זיי לערנען.

שפּעטער־צו האָט ער זיך אָפּגעזאָגט עס צו טאָן. ער האָט זיי צום לעצטן מאָל אַזוי געלערנט:

— אַ מענטש האָט ניט קיין רעכט צו לערנען זיין מיטמענטשן. אַלץ וואָס ער מעג טאָן איז געבן אַביישפּיל מיט זיין אויפפיר. און אויב עמיצער וויל, לערנט ער זיך פון אים אָפּ הנהגות. פאַרשפּרייטן אַ לערע איז אסור. יעדער איינער דאַרף לערנען פאַר זיך און זיך שאַפן זיין אייגענע לערע.

מע דאַרף ניט האָבן קיין גייסטלעכע פאַסטעכער. און מענטשן זיינען ניט קיין שאָף און רינד אין טשערעדעס.

לא תרצח!

ולא ילמדו...

MAIN JUN 26 1962
SEP 25 1963 AUSTIN
AUG 28 1972

אין אונזער פארלאג איז דערשינען:

אנא פראנק — „טאגבוך פון א מיידל" (אילוסטרירט)

ש. פראנק — „טאגבוך פון לאדזשער געטא" — (אילוסטרירט)

באריס פאסטערנאק — „דאקטאר זשיוואגא", (2 בענד)

ראבערט ס. דזשאן — „דוד בן-גוריון" (לעבנס־ביאָגראפיע פון אן אומגעווייגלעכן מענטש).

מ. מאן — „דאס הויז צווישן דערנער"

אנדרע שווארץ-בארט — „דער לעצטער פון די צדיקים".
(פּרעמירט פון גאָנקאָור־פּרייז אין פאריז)

אבא גארדין — „שלמה המלך", (היסטאָרישער ראָמאַן).

משה וויטיעס — „מסות על ספרות (עסייען וועגן ליטעראטור)
(איבערגעזעצט דורך שלמה שנהוד)

בקרוב דערשיינט:
שלמה שנהוד — מיט חלום איבער תהום (געקליבענע לידער)

פארלאג „מנורה", רח' זנגביל 24
תל־אביב, ישראל